

37

1715

Notitias

Gagauus

De origine
et gentis
Francia

Amoris

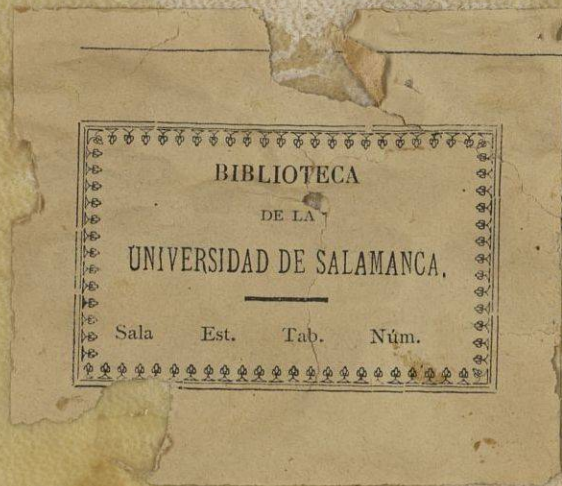
De Notitia pro
cerum que Fra
corum origine

I

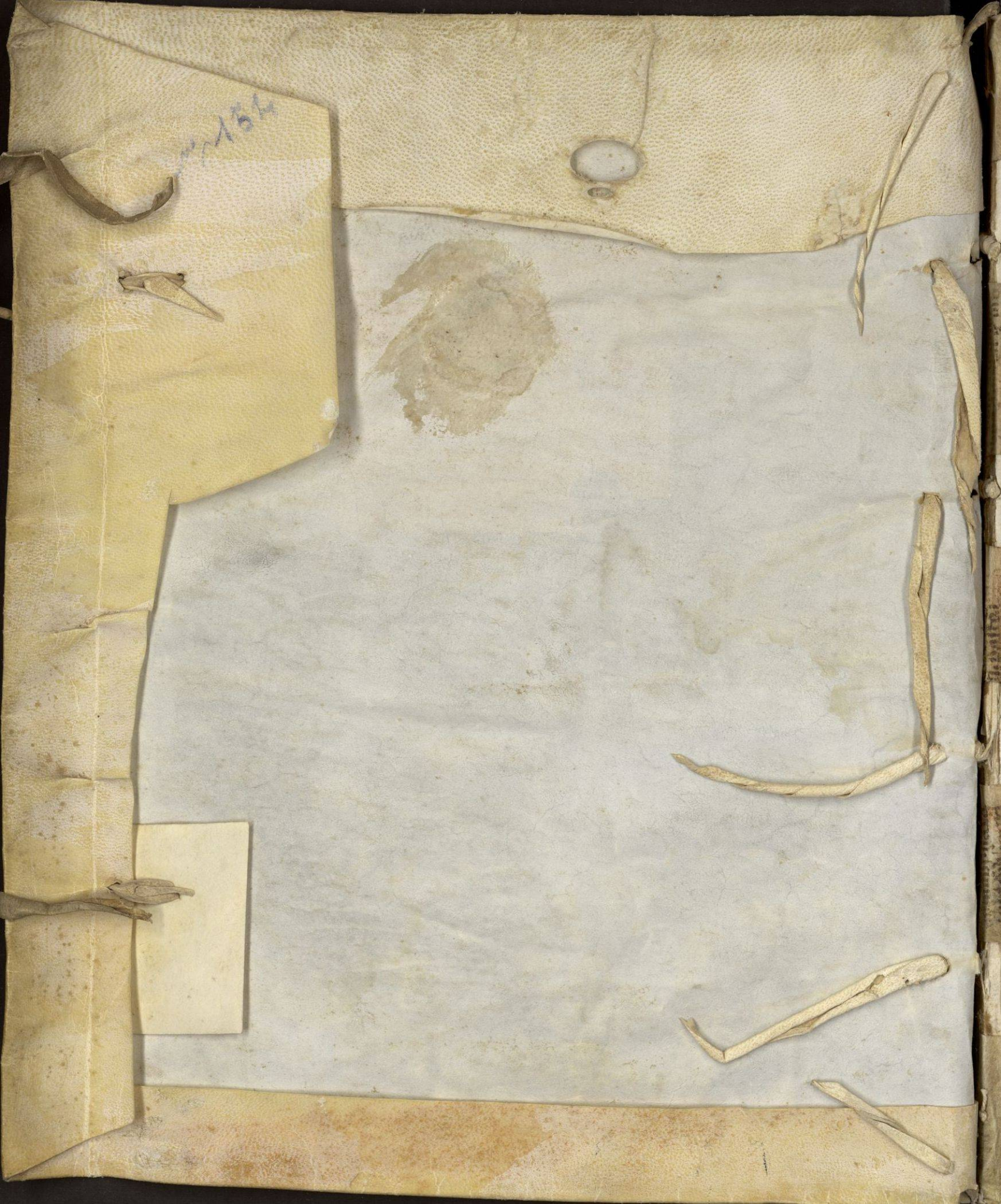
00154

Notas de la casa de Salazar y Sotomayor
doris

2

21 (bis)

154

2- 10- 3- 21 (lii)

Fragment of text on a small rectangular paper strip on the left edge.

Fragment of text on a small rectangular paper strip on the left edge.

Fragment of text on a small rectangular paper strip on the left edge.

Fragment of text on a small rectangular paper strip on the left edge.

I
00154

618608498
617226375

Roberti Gagvini ordinis sanctæ trinitatis ministri generalis
de origine et gestis francorum perq̄tile compendium.

*Est libro man. Cap. 37. num. 25. Tribunal delinquiti non quæro
se la. y que est p̄sthibe. hestaque salga. Gurgatonic de el.*

Eiusdem ad librum suum carmen.

I. quo quisq; tui dilector et aura uocabit.
Gratus eris forte: damnabere forte: sed omni
Parte nihil resonum cui non obmurmuret æger
Semper in alterius fœlici liuor honore.
Sis licet auritus: audi surda ster inertes
Quos prius haud uincas: q̄ rudere cesset a sellus.
Si minus es comptus: aut uerbi examine comis:
Te satis ornabunt francorum illustria regum
Et gesta et uirtus. his iam defensus abito.

Cap. 37. num. 25.

CHRISTO IESU SALM. EX DONO REGVM.

Roberti Gaguini ordinis sanctæ trinitatis de redemptione captiuorū generalis ministri adueterē & sibi spectatissimū amicū petrū buriū ecclesiæ ambianensis canonicū In compendiū de francorū origine & gestis præfatio Incipit foeliciter.

Erum a francis gestarū magnitudinē cōpendio pcurere constitui: ut plarissq; minime utilibus diuerticulis obstructis: recta duct⁹ uia lector ad summā hystoriae merā expeditus pueniat. Qui enī ab exortu francorum gēris p centū supra millesimū annū singula quæq; gesta posteris tradere conati sūt gallici quidē autores supereffluēter: latini uero nostrates (q; perrari sunt) sine ulla oratiōis maiestate p clara quorūdam francorū regū facinora parū sincera reddiderūt. Quod ego uitiū nō emendaturū me p fiteor. id enī nisi ab elegantissimo copiosq; scriptore p fari nullo modo potest: q; ab integro rem oēm cōpositissimo stilo diligēter & p ficate psequi recipiat: & principis impēsa sit adiutus: cuius potissimū refert suorū facta maiorū scriptis q; digestissimis cōmittere. q; & ipse nō ignoret: & posteri libēter cognoscāt. Sed raro animaduertit: nihil tam bñ fortiterq; gestū eē: quod demisse abiecteq; narratū min⁹ illustre nō appareat: ita ut q̄tū aīo atq; uirtute q̄piā memorabile ppetraueris: tantū illud extenuet oratio inculca. Verū per sentes & parū planas francæ hystoriae uias incedam & quæ ad rē ppositā cōmode prinere arbitrabor ea tantū in usum reipublicæ correpta breuibus apprime stariūculis (ubi q̄tum uolet lector immoretur) collocabo. Atq; has meas dū p ocū & morbi leuamē licuit desumptas lusiones tibi petre buri maxime affignatas esse operæ precii duxi. p pte q; ad litterarias olim uigilias una sæp numero pnoctauimus: q; q; amicos sanctissime obseruare: & q; per illos accōmodate posita esse noris ea laudi uertere nō inuides. Hoc enim pacto ex hac lucubratione nihil uidebor muneris a principe aucupari: sed in tua q̄uetuissima caritate fidē dilectioneq; nostrā reponere. Sed illud tibi præcognitū petre sit. locorū me atq; hoīm p pias appellatōes secutū esse: quas vulgus in usu potissimū habet: easq; ita p xime ad uulgare formā inflexisse: ut ipa mox distio locū uel hoīem de quo scribimus lectori p senter. Neq; uerit⁹ sum obrectatorū calūnias: qui noua me quædā excogitasse blasterabunt. Nā si q; frāce pferūtur uocabula integra posuissim: nō latine latinis scripsisse respenderer. Quæ dū p deriuatiōe uernaculi noīs latina legētur (si forte sine subānnotatione legentur) plana erunt. Vale. Ex adibus nostris apud diuū maturinū parisiē. Anno salutis christianæ. M. cccc. xcv. pridie calendarū octobrium.

Idem Robertus Gaguinus recognito iam opere lectori. S.

Orreptū a me atq; breuiatū de frācorū hystoria op⁹ cū post fere biēniū q; illud deprauasset imp pssor recognoscēdū recepissim: tā multis uitiatū mēdis offēdit: ut q; iā q̄ngēta emissa erāt uolumina domū (si fieri potuissit) reuocata eē optare: delēda prorsus & sempiterna obliuione p mēda. Qua sane indignatōe affectus mihi ne an imp pssori magis irasci debere hæsitaui. Incōsideratōi enī meæ facile q; spia i putarit: q; meas nō erudito satis artificii lucubratōes crediderim. Imp pssori uero: q; ad se receptū op⁹ tersum reddere nō curauit. Sed q̄lecūq; id ipm quod q̄ror ē: iniquo meorū sane laborū fato accidit: ut statī ab exortu officinā nacti sint opificis mīme familiaria admonētis. Iā uero benigniore (ut spero) astro recognitū autūq; a me op⁹ pcedet nixu maxie. M. iohānis trechsel alemāni q; haud iops fortunatū secūda: ipssioni ipēsa sufficiet a diserto i primis iodoco badio p suafus: quē mēdarū expūctore domi alit annua illi mercede cōstituta. Ille siq; auctōritate & uigili cura: hic sedula demerebitur castigatōe lectorē. Qui nō prioris illi⁹ imp pssionis gracilitate: macilētia: mēdisq; offensus: habebit merito gratiā diligētiorib⁹ magistris cū se admonitū itelliget nō icurrere in siluā inepriarū: ubi nō uirgulis: nō collis: nō comate quicq;: sed nec recta litteratōne formatū est. Mihi uero hāc saltē gratiā haberi a posteris expecto: q; meū (si quē dam nabunt) errore ad meliorē & hystoriae magis aprū scribendi caracterē cōuertent. Enī uero uetus romanus scriptor cato nō apprime magnā in scribēdo elegantiā exhibuit: admonuit tū posteros atq; aīauit ampliare romani maiestātē imperii dicendo Vale. Ex eisdem adibus nostris anno. M. cccc. xvii. ad calendas februarias

Tabula

Tabula regum francorū quorum gesta
in hoc compendio describunt.

In primo libro continētur hec.

Francorū origo: & quare franci dicti sunt
et qui eorū fuerunt duces priusq̄ galliā
appeterent. Folio primo.

Primus francorū rex

Pharamondus: qui autor fertur extitisse
eius legis quā franci saliquā appellāt: ut
narratur folio. i. pag. ii.

Secundus rex

Clodio capillatus. folio. i. & pag. ii.

Tertius rex.

Meroueus: & childericus cuius tpe gillo
romanus francorum rex loco eius consti
tuitur. folio. ii. pag. i.

Quartus rex

Clodoneus primus rex christian⁹ ubi de
gōdobaldo burgundiæ rege & de cro/
tilde seu clotilde mētio fit. deq̄ sanctis
uedasto & remigio: de ampulla sacra:
de liliis cælo delatis: de auriflamma: de
uiennæ obfisione: de quibusdam ostē/
tis: de alarico gotho: de anastasio impe
ratore: de prodigiis tempore mamerti
uiennensis episcopi uisus. Deq̄ aliis mul
tis compendiose narrat. foliis. ii. & iii.

Quintus rex

Childebertus: cuius tpe franci tolletum
in hyspania gothos plequētes ceperunt
ut habetur folio. iii. Fit etiam mētio de
reliquis diui uincēti. folio. v.

In secūdo libro cōtinentur hec.

Sextus rex

Clotarius primus: ubi de principio regni
yuetoti mētio fit. fol. vi.

Septimus rex

Aribertus: qui & therebertus. fol. vi.

Octauus rex

Chilpericus primus sueffionū rex: ubi de
gontrano aureliarum rege: et de fre
degonda multa dicuntur a folio. vi. us
q̄ ad. xii. finē. Folio autē nono quid co
mes sit ostenditur

Nonus rex

Clotarius secūdus: ubi iterum de gontra
no & fredegonda. fo. x. usq̄. xiii.

In tertio libro cōtinentur hec.

Clotarii secūdi reliqua gesta. folio. xiiii.
et ibi de brunehilde multa. Et de dago
berti regis filii natiuitate: Deq̄ sancti
dyonisiū sanctorumq̄ eius reuelatione.
De attilæ serui fidelitate. Et de sanctifia
crii scoti in franciam aduētū usq̄ fo. xv.

Decimus rex

Dagobertus: ubi de fundatione sancti dy
onisiū: & responso infantis dum ab amā/
do baptisatur. Et de lendito seu edicto:
hoc est de nundinis sancti dyonisiū quo
modo institutæ sunt. Et quomodo ten
plum sancti dyonisiū a christo dedicatū
sit. Et quale uisum in morte dagoberti
ansaldo pictuēsi episcopo reuelatum
folio. xv. & xvi.

Vndecimus rex

Clodoneus secūd⁹ quem nōnulli ludo/
uicum uocāt. folio. xvi. pagina. ii. ubi de
caritate annonæ in francia: de regis ca/
su dum brachiū sancti dyonisiū auferre
conatur mētio fit

Duodecimus rex

Clotarius cuius meminit in principio fo/
lii. xvii. & de ebroyno ibidem

Decimustertius rex

Theodericus rex ignauus: & reliqua de
ebroyno. fo. xvii. pag. i.

Decimusquartus rex

Childericus & eius mors. fo. xvii.

Decimusquintus rex

Theodericus qui decimustertius rex po
situs est: iterum ex monacho rex factus
folio. xvii. pag. i.

Decimusextus rex

Clodoneus. folio. xvii.

Decimuseptimus rex

Childebertus. folio eodem

Decimus octauus rex

Dagobertus secūdus ibidem

Decimus nonus rex

Chilpericus ex sacerdote rex factus qui
daniel ante dicebatur. folio eodem hoc
est. xvii. pag. ii.

Vigésimus rex

Theodericus. folio. xviii. Et ibi de caro/
lo martello. de wandalis & eorum ori/
gine. Et de monte foracte in tuscia. folio
eodem. pagina. ii.

Tabula

Vigefimus primus rex
 Pipinus ex maiore domus rex factus. fo/
 lio. xviii. pag. ii. Vbi paulo post id est fo
 lio. xix. de institutione parlamēti: & de
 bello aquitanico habetur

In quarto libro contenta

De filiis pipini et de priuilegio inuestitu
 ræ ecclesiarum & instituendi romanum
 pontificem francorum regi concessio.
 folio. xix. pag. ii.

Vigefimus secūdus
 Carolus magnus imperator & rex. folio.
 xx. pagina prima. ubi etiam de parium
 francorum origine: & ganelonis prodi
 tione mentio fit. Folio autem sequenti
 de institutione scholæ parisiensis. Et de
 ecclesiasticis officiis q̄dam notatu di
 gna. De prodigiis excessum caroli ma
 gni præcedentibus. De thesauro. De
 epitaphio: & dignitate eius: unde q̄ me
 ruerint francorum reges christianissi
 mi uocari mentio fit.

Vigefimus tertius
 Ludouicus pius imperator & rex. folio
 xxii. Vbi contra factum prælatorum nō
 nulla dicuntur. Deq̄ normannis & eo
 rum principe. Folio autem. xxiii. & pagi
 na secunda ostenditur ut honoris sedes
 pestilētiae cathedra recte dicatur. Et de
 agro mendaciorum

In quinto libro contenta

Vigefimus quartus
 Carolus caluus imperator & rex. folio
 xxvi. Et ibi mirabile bellum inter fra
 tres. Folio autem. xxvii. pag. ii. narratur
 uisum caroli calui: & comitatus flandrē
 sis initium.

Vigefimus quintus
 Ludouicus balbus imperator & rex. folio
 xxviii. Vbi de aduentu iohānis papæ in
 franciam mentio fit

Vigefimus sextus & xxvii.
 Ludouicus & carolus reges ludouici bal
 bi ex scorto filii. fo. xxviii.

Vigefimus octauus rex.
 Ludouicus nihil faciens. fol. xxix.

Vigefimus nonus rex
 Carolus simplex. folio. xxix. Vbi de Eu

done andegauensi caroli simplicis tuto
 re: deq̄ normannorū appellatiōe: & ori
 gine pagina secunda

Trigefimus rex
 Radulphus: quē carolus i regem assumi
 pmisit. folio. xxx. in principio.

Trigefimus primaus rex
 Ludouicus Caroli simplicis filius. folio
 xxx. Vbi mirabile prodigium narratur
 & heberti uiromādorū comitis suspē
 dium in colle heberto

Trigefimus secūdus rex
 Lotharius ludouici filius. folio. xxxi.

Trigefimus tertius rex
 Ludouicus qui nulla re clarus compēdi
 sepultus est: ut habet fo. xxxii.

Trigefimus quartus rex
 Carolus: quem hugo capetus regno ex
 pulit: quocirca in regum cathalogo aq̄
 busdam non ponit. fol. xxxii.

Trigefimus quintus rex
 Hugo capetus qui regnū usurpauit. folio
 xxxii. Et ibi de gelberto philosopho:
 quem magiæ scientē dicebant.

Trigefimus sextus rex.
 Robertus uir litteratus & apprime religi
 osus. folio. xxxii.

Trigefimus septimus rex
 Henricus huius nomīs primus qui et bur
 gundiæ ducatum tenuit: ut recitatur fo
 lio. xxxii. pagina secunda

In sexto libro contenta

Trigefimus octauus rex
 Philippus eius nominis primus. fo. xxxiii.
 Vbi bituriges & uastinii ad regnū fran
 ciæ accedunt.

Trigefimus nonus rex
 Ludouicus grossus: de cuius coronatio
 ne quo loco debeat fieri contenditur.
 folio. xxxiiii. pagina secūda. Folio autē
 xxxiiii. bellum ab anglia mouet. Et cru
 dele facinus in rupe guidonis narratur.
 Sequenti folio Balduinus flandrius ma
 le curato vulnere diē obit: & auriflāma
 pandit. Motus fit cōtra comitē i flādria
 Quorū dā quoq̄ ordinū origines & in
 crementa recitant. fo. xxxv.

Quadragesimus rex.
 Ludouicus iunior. folio. xxxv. pagina. ii.
 Vbi de iohanne de tēpibus mentio fit.

Tabula

Item de expeditione in hierusalē: ubi sequenti folio egregiū impatoris conrardi factū memorat. Folio aut. xxxviii. docetur quare henricus anglus normanniam: andegauiam: cenomaniā: & turoniam obtinuerit.

Quadragesimus primus rex
Philippus augustus: & de ostento añ eius natalem uiso. Deq; iudeorū perfidia & expulsionē. Et hallag: parisiensiu cōstructione: folio. xxxviii. Sequenti aut luteicia parisiōrū lapidib? sternitur: folio. xl. Sanctus audomarus comiti flandrensis aduenit. Et ordo sanctæ trinitatis per reuelationem instituitur. Hæretici uincuntur: inter quos almaricus.

In septimo libro contenta.

Quadragesimus secundus rex
Ludouicus: sancti Ludouici pater: foliis xliii. & xliiii.

Quadragesimus tertius rex
Diuus Ludouicus qui Tunicii mortuus est: de quo foliis. xlv. & xlvi. ubi de parstorellis: de legibus bonis a ludouico latas: de carmelitis & aliis multis.

Quadragesimus quartus rex
Philippus diui Ludouici filius qui parpiigniaci mortuus est: folio. xlvi.

Quadragesimus quintus rex
Philippus pulcher: folio. xlix. ubi de flandriæ comite a rege cum filio capto. folio sequenti: de francorū apud curracū interitu: folio. li. de flandringorum clade folio. lii. de templariorum errore: & de lugdunensis archipræfulis poena.

Quadragesimus sextus rex
Ludouicus hutinus: folio. liii.

Quadragesimus septimus rex
Iohannes octo dierū rex: cuius parua mentio fit folio. liii. pagina. ii. in principio.

Quadragesimus octauus rex
Philippus longus folio. liii. pagina. ii. ubi de flandrensiū rebellionē: de pastorū atrociniis: deq; leproforum & iudeorū maleficiis & pertinacia.

In octauo libro continētur hec.

Quadragesimus nonus rex
Philippus pulcher: folio. liiii.

Quinquagesimus rex
Philippus ualesius: folio. lv. qui bellum in flandringos mouit. Vbi etiam de edouardo anglorum rege qui regnum petebat & de calisio ab eo capto metio fit. Folio autem. lvi. de comite arthesio: de arte uilla: de haricurix comitat? origine meminit: & sequenti de francorū apud sclesam interitu: folio. lviii. de causa regni ab edouardo uendicandi.

In nono libro cōtinentur hec.

Quinquagesimus primus rex
Iohannes quē richardus in picardia superatū cepit: folio. lx. & lxi. ubi cōtinue habetur de parisiōrū seditione: & malleis: necnon de nauarri regis factionibus.

Quinquagesimus secundus rex
Carolus quintus: folio. lxvi. Cuius constitutiones de filiorum in regnum successionē habentur: folio. lxvii. pagina. ii.

Quinquagesimus tertius rex
Carolus sextus: folio. lxix. Vbi de ceruo cum torque aureo inuēto: folio. lxx. de flandringorū aut cæde apud rosebequam & de mercatorū parisiensiu pposituræ suppressione: & nauarri regis terribili: sed digna morte suis locis notatum est. deq; regis furia: folio. lxxix. pagina. ii.

In decimo libro contenta.

Quinquagesimus quartus rex
Carolus septimus qui anglos francia exturbauit: folio. lxxxviii. & multis sequētib: ubi de Iohannæ puellæ egregiis facinoribus: de normanniæ subactione: deq; aliis multis in marginib? notatū est.

Quinquagesimus quintus rex
Ludouicus undecimus: folio. cvii. & multis sequentibus. ubi de Carolo burgundo apud nantiū occiso mentio fit.

Quinquagesimus sextus rex
Carolus octauus. Qui remissa ad Maximilianū patrem Margareta austriæ: Annam francisci britonū ducis filiam uxore cum britonū ducatu accepit: a folio cxxii. usq; in finem compendii.

Finistabulæ. Deo gratias.

+ aucthor dicitur

+ Herasmus Rotterdāmus Roberto gaguino uiro undecūq; doctissimo Salutē dicit.

9
Vod francorū regum principūq; res gestas: idonei scriptoris desiderio: hactenus in tenebris ppe sepultas pedestri hystoria in lucē efferre: atq; immortalitati consecrare institueris Roberte gaguine: præcipuū gallicæ academiæ decus: nō possum equidē istū tuū laborē non magnopere pbare. Sūpisti em̄ (imo potius suscepisti) munus (mea sententia) pulcherrimū: & cū oībus latinarū litterarū studiis: incredibili uoluptati futurū: tū uero galliæ tuæ splendidū i primis. magnificū: ac (ut ita dixerim) triūphale: deniq; tua doctrina: tua eloquentia: tua pietate dignissimū. Neq; em̄ ulla te alia causa (qñ quidē neq; q̄stus neq; gloriæ uel leuis unq; tibi habita ratio est) ad istud negocii capeffendū: puocatū esse facile crediderim: q̄ singulari in patria pietate: quā & tu: & optim⁹ quisq; semp fecit maximi. Dolebat nimirū tibi (qđ ego quoq; mecū interdū mirari soleo) gallorū uirtuti gloriā tam maligne respōdere: & q̄ olim cū italis factis sæpe cōtenderint: nunc etiā p̄cefferint: eos tñ ob hystorici p̄cenuriā: opinione ac fama tam longo interuallo consequi. Dabunt itali mihi ueniā: si nobis idē uideat: quod franciscū philelfsum italum natū non puduit fateri. Extat em̄ illius ad karolum regē: huius (opinor) auū epistola: in qua præter multas laudes: qbus franciæ regnū p̄sequit: illud quoq; ingenue fateat. Romanos qdem olim. pacis belliq; artibus: longe oīm amplissimū sibi peperisse imperiū: p̄terea nō segnius ingenii: q̄ prius fecerant armis: cū græcis cōtendisse: uerū antiquā illā imperii gloriā: factionib⁹ ac studiis prauis: in deterius plapsam esse. Contra uero franciæ regnū: prudentia regū: p̄ciario possit cōtendere: uel opibus: uel imperii finibus: uel rerū gestarū magnitudine: uel regū nobilitate: quos plurimos habuisse constat: non fortissimos modo: uerū etiā uolentiū potissimū atq; unicū præsidū sibi collocasse uideat. Sed tñ unum qđdā adhuc tanti imperii maiestas desiderare uidebat. Cætera uel par uel inferior: Liuius atq; Salustio uicebat adhuc italia. Nam (ut scite cecinit Horatius) regū ducūq; bene gesta: quā tūnis alioquin præclara: aut intermoriānt: aut obscurant ætate necessum est: nisi historici eloquentis opera litteris (unicis rerū custodibus) cōmēdent: perinde gloria apud posteros ualitura atq; is q̄ scripsit ingenio ualuerit. Hāc tu supremā puinciā: difertissimē gaguine: tanq̄ fatis tibi seruata: uelut alter Scipio summo omnū applausu suscepisti: difficillimā plane atq; immensi negocii: sed tñ roberto prorsus aptissimā. Qui ita credā rogas? Cum multis de causis: tū duabus potissimū ita mihi uideat. Duo sunt em̄ præcipua: q̄ in hystorico pbato quæri solent. Nempe fides & eruditio. Nam ut scriptoris leuitas: ueris quoq; nōnunq; fidē abrogat: ita et grauitas hystorici imperitia (ut fidem faciat: quod ne ipm quidem potest) tamen res plarūq; per se satis illustres: obscurat iminuit: deturpat: ita docti scriptoris ingeniu: obscura illustrat: humilia eleuat: splendēdis lucē quādā ac decus apponit. Quoniā uero & fides & eruditio: utraq; tāta in te sunt quāta i alio nemie: nemo p̄fecto fuit isti muneri aptior: uel istud muneris nemini fuit aptius: q̄ tibi uni: qui posses: & p̄ singulari tua grauitate fidē facere: & p̄ nō vulgari eloquentia rem adornare. Tam facile suspicor humanissime guaguine te subirasci Herasmo tuo: q̄ laudum tuarū uel tantillū ausim attigere. Neq; em̄ me clam est: q̄ modesto q̄ pudenti (ne dicā putidulo) sis ingenio præditus: q̄ppe: q̄ amicā etiam laudatiunculā multo molestius ferre soleas: q̄ quispiam alius conuiciū ferat. Sed obscuro te: dato hāc ueniam meo in te amorē: ut q̄ passim oēs prædicāt: fas sit etiam amico meminisse. Cui em̄ tuorū. incredibilis uitæ tuæ: morūq; integritas: innocētia: grauitas: non est spectatissima? Vbi gentiū non prædicata? Adeo ut non modo de scriptis: sed ne de dictis quidem gaguini ulla possit incidere suspicio uanitatis. Adde q̄ cum oēs norint: te francos reges tuo merito semp fecisse plurimi: feriis in rebus opera tua per sæpe ufos: te regū arcanis consiliūq; sæpenumero accitum. te regio nomie. cum apud diuersas gen

res. tum apud italos crebro legatione functum esse: facile coniciunt. te unū gallorum
gesta: & prisca curiosius relegisse: & recentiora exploratius uestigasse. De eruditōe
porro tua quid ego cōmemorem? Ipsa (quod aiunt) abunde se pradicat. Testis abun-
de est hoc celebratissimum gymnasium urbis parisiæ: cuius tu florentissima alio-
quin studia primus latinarum litterarum opibus decorasti: pulcherrimōq; incremē-
to eloquentiæ: quā unam adhuc desiderare uidebant adauxisti. Ipsa testis est italia: q̄
te sæpenumero maximis de rebus grauissime differentē audiuit: nō sine stupore: imo
fortassis non sine dolore: q̄ (ut de Cicerone dixit appollonius) eloquentiæ laudē quā
unā adhuc sibi propriā habuisset: uideret p̄ te galliæ cōem fieri. Testes sunt litteratissi-
mī quiq; nostræ memoriæ scriptores: qui certatim uno ore oēs: tuum ingeniū prædi-
cant: efferuntq;. Quorū nulla prope pagina est: quæ sibi gaguini nomen non habeat.
Testes deniq; sunt: uel locupletissimi: præful amplissime: tui libri: qui iam p̄ orbē disse-
minati: passim summa cum studiosorum uoluptate lectitantur. In q̄bus oībus tamen si
uel oratione soluta uel carmine: non eruditis solū: uerū etiam curiosis auribus abunde
satisfacias: in isto tñ scripti genere id est in hystoria (si quid ultra crepidam futuri per-
mittis) singularem quēdam ac mirificū artificem præstare uideris: atq; in cæteris qdē
plurimos: in hystoria te ipsū superasse. Tanta est sermonis puritas: elegantia Salustia-
na: scelicitas Liuiana: summa luculentia: uarietas iucundissima: in consiliorum: ratio-
num: temporum: cōmoditatis: dignitatis: ac cæterorum id genus: quæ doctum hysto-
ricum arguunt: obseruatione singulare artificii. Tanta est narrationis uiuacitas ut res
geri: nō narrari uideatur. Neq; uero deest dulcis quædam breuitas: q̄ hystoriis: ut rara
ita gratissima lectoribus est. Nam bone deus q̄ uastam rerum syluam: q̄ breui uolumi-
ne: q̄ absolute complecteris: & prolixè breuis: & breuiter prolixus? Cui igitur nō præ-
clare cum gallicis rebus actum uideatur: cui talis præco contigerit? Alexander ille ma-
gnus: cum ad Achillis sepulchrum peruenisset. O te fortunatū (inquit) Achille: q̄ Ho-
merum tantum poetam laudum tuarū præconem sortitus sis. Et quis franciam quoq;
non fortunatissimā censeat: quæ Robertū suarū laudum præconem optimū nacta sit?
Quid illi superū benignitate præstari potuit: pulchrius: magnificentius: diuinius? Ni-
hil profecto neq; tu guaguine doctissime: insignem tuā erga patriam pietatē: grauiore
prorsus argumento potuisti declarare. Quæ tamen si antea quoq; plurimū tibi deberet
ut quā latinis mercibus primus ditasses: hoc tñ inæstimabili beneficio adeo deuixisti:
ut quantāuis habeat: parem tamen nunq̄ sit gratiā habitura. Quæ em̄ statua: qui tituli
quod monumentū: ualeat istius beneficii magnitudini respondere? Prisci illi maiores
suos: qui uel imperium parantem: uel ~~auxissent~~ ~~tempore~~ ~~hanc~~ ~~uer~~ ~~hanc~~ ~~te~~ ~~patria~~ ~~dene-~~
meriti essent. solebāt diuinis afficere honoribus: titulis in æs incisis honorare: statuis
donare aureis. Atqui longe præstātius est: maiorum gloriam ab ortu ad occasum usq;
prorexisse: q̄ agrorum limites extendere. Minus est saxea mœnia: aedēq; urbanas.
ab incendio tueri: q̄ optimorum regum ac ciuium gloriā ab inuidis obliuionibus (sic
enim appellat Horatius) & interitu uindicasse. Non paulo magnificentius mihi uide-
tur: patriam optimis litteris auxisse: locupletasse: decorasse: q̄ spoliis: q̄ exuuiis: q̄ ceris
q̄ id genus monumentis phalerasse. Nullæ enim tabulæ: nullæ cereæ: nulla numisma-
ta: nullæ statuæ: nullæ pyramides: neq; clarius indicant: neq; fidelius custodiunt regū
gloriam: q̄ hominis eloquentis litteræ. Posthac gallorum gloria: quæ hucusq; tanq̄
angustis inclusa delituit: fulminis instar emicabit: & gallo quidem cantore: sed (quo
pulchrius est) romana tuba decātata omnium regionum aures personabit. Omnibus
illa terris: urbibus: gymnasiis: legetur: celebrabitur: cantabitur: nec gaguini beneficio
unq̄ interire nouerit: immo cū ætate usq; succrescet. Amplectere igitur O francia im-
mortale laudum tuarum monumentum Robertum gaguinum alumnū tuum: im-
mortalitatis tuæ uindicem: ama. cole. uenerare. Nos certe: & quibuscunq; egrēgia stu-
dia cordi sunt: te præful amplissime non amare non poterim? per quem id quod in lit-
teraria supellestili præstantissimū habebamus: hoc est hystoriam. ad aduū esse con-
spicimus. Vale decus litterarum & meum.

In gallorum annales a reuerendo patre Roberto gaguino
statim edendas benedicti montenati præludium.

Non potuisse quæq; superioribus sæculis gallorum inclitæ gentis fortia facta
digne satis recensere semper ipse putauit: quâdo quidem res quædam sacra
religiôsæ nationis gesta retexere. & quæ uirum singulari arte: uirtute & re/
ligione præstantissimum desideraret. Verum de industria ad hoc usq; eum
ipsa hæc nostra gallia difficilem hanc prouinciam superis uolentibus i roberti hume/
ros reiciendam sapienter curauit: quem ingenti spiritu: tuba uehementer insonantem:
populum sæpe uictorem (francū dico) præstanti corpore & armis militem cantu ire
expectamus. Decuit enim roberto uiro facundissimo rerum franciæ archanarum con/
scio ordinis quoq; sacratissimi maximo antistiti: hoc ingēs opus: & quod sacrū dixerī
referuatū iri. Profecto sacrati francorum reges: cælesti oleo delibuti: hūc multis sacru/
lis postulabant: quem deorum dono nostra hac tempestate tandem nacti sunt. Ergo
auspiciis tuis uir omnium præstantissime gallia suo Marte feroc ornataq; torque deco/
ro in gentibus & nationibus efferetur. Animosum quoq; eius pectus & uox terribilis
ubiq; audietur: nec sinet longius clarissima sua gesta in nubis discussa erumper: & quo
diutius deorum iussu in obscuro delituerit tanto uehemētiore sono & fulmineo igne
exteras nationes attonitas reddet: hominumq; adacto fulgore perstringet oculos. Fa/
bulatur præclarus romanæ hystoriæ scriptor: Martem cum rhea uirgine uestali conue/
nisse. Hoc quoq; adiiciendum foret romanæ genti propter mulierem libidinosam &
turpia obstinata mente rogantē numæ affuisse. Verum secus hic martialis fauor fran/
cis semper affuisse creditur. Quippe qui animoso pectore mēteq; generosa deus dele/
ctatus: totum ferocis audacisq; franci animū inhabitat: pectus quoq; generosum ad bel/
la edocet. Familiaritatem idcirco romanam quam stupro incestu & muliere contami/
nata effecerat ipse Mars iam pridem damnauit. Quo factum est ut nullus olim exerci/
tus cuiusuis imperator cum alieno rege cōflictare sine gallica strenuitate auderet. Sed
iam uirum eximio quodam genere & singulari dignitate præstantem uideo. Qui (ut
m marone loquar) Aere ciere uiros Martemq; accendere cantu: præsto est. Hic est
reator ille tubicen cuius desiderio tantopere gallia flagrabat: quemq; fortissimus qd
miles gallus obtestando imprecatur: non sinat longius suam gloriam atra nube late
re. Eya ergo belli gallici fragorem: francorum fulmen & ignes quisquis es audito: pari/
animus gallis semper inest. Expectate diu tãdem uenisti roberte qui uirorum pugnas
e suggesto altissimo & quod neminem antea ascendere licuit nobis in pulpito sedenti
bus pronūciaturus es. Ipse sane foelix qui nec uocis sono neq; materiæ foelicitate liuio
inferior in populo effereris. Sed iam operæ præciū esse existimo: sonoram roberti tu
bam & qui acies splenderes ad pugnam instructurus est: audire.

ROBERTI GAGVINI ordinis sanctæ trinitatis de redemptione captiuorum generalis ministri: ad sibi spectatissimum & ueterem amicum petrum buriū ecclesiæ ambianensis canonicum: Compendii de origine & gestis francorum: Liber primus incipit foeliciter.

Ranci (ut plæræq; aliæ nationes) a troianis prodiisse gloriantur. Quibus ob raptam a paride helenam in exilium actis: pars ad meotidem lacum quem tanais influit proxime alanos francione duce confedit: ubi ex noie ducis appellatione suscepta sycambriâ sibi nõ mediocrem urbem pannoniis finitimâ extruxerunt. Quam longo post tempore cū euersam gothi reliquissent: alterâ in proximo colle a se conditâ usq; ad ualentiniani romani principis ætatem incolerunt: unde & ipsi quoq; a ualentiniano hac quâ subiicimus ratione exacti sunt. Desciscantibus ab imperio alanis: cū propter paludis altitudinē aduersus inuadentem romanum facile se tuerentur: accitis in auxiliū francis: ualentinianus annui quē romanis pēdebant census: in decē annos remissionē proponit si rebellantes alanos in eius ditio nē adegissent. Qua spe erecti frāci: cū paludis essent frequēti traiectu assueti: negociū receperūt. ductisq; in alanos copiis: lacū superāt. & feroci strage alanos reddūt imperatori audietes. Qua uictoria francos id est feroces esse a ualentiniano appellatos non nulli tradūt: aliis cōtendentibus: a remissione tributi & libertate accepta francos hoc est liberos dictos esse. Ipse magis iis accedo q; a francione nomē sortitos autumat. Nā posterior hæc appellatio gentis antiq; tati nõ cōuenit. Leuati tributo frāci cū urbē sycambriam: tū uires firmauerunt ita ut exacto decēnio: dū ab illis censum repetit imperator exactori pensionē detrectent. Hinc bello exorto: cū pauci plurimis ægre resisterent: ualida ualentinianus manu francos expugnat. Neq; hoc pacto libertatē amiserunt frāci: sed coacta raptim ciuiū multitudine: traiecto hystro: ducibus marcomiro symone & genebaudo (iam em̄ francio uita decesserat) multis p; germaniam habitis uictoriis ad rhenū se cōtulerunt: ubi etiā nunc francordia nõ contēndū oppidum uisitur francorū opus atq; ad tempus sedes. Verū cū hæc de sycambriis & francorū exortu cōstantissime narrentur: suboritur tamē mihi ex sententia cæsaris non sine ratione dubitatio. Qui gesta in galliis a se bella litteris mādās: sycambros ait ad ulteriorē rheni oram proxime supra ubios. i. colonenses agros ea tēpestare incolere. eosq; aliquādo ausos gallias (enauigato rheno) incurrisse. suppetias quoq; aduersum se gallis misisse. Quamobrem i eos: ut terrore nois romani quietos germanos redderet: mouisse sed mox ad primū nūcium in siluas penitus sicambros abiisse. Atq; ita incensis eorum agris ad ubios se iterū rettulisse. Deinde cū ariouistū fugientē diligenter quari iubet: atq; eburonū res depopulari cuius liberū esse præconis uoce pmittit: prædæ occasione suscepta sycambros flumine transmissio incredibili celeritate duobus equitū milibus coactis: ex eburonibus ingentē prædam sustulisse. Constat ergo sycambros iā diu ante ualentiniani tēpora in germania consedisse. & non ab eo primū sedibus esse eiectos. Nisi forte quis putet hos ab illis diuersos esse quos sycambriâ urbē ad meotydē lacū struxisse supra memorauimus. Quod & anonius tradit i ea hystoria quā suo abbari dicauit scribēs thorgorū una cū frācione troia abeūtē trachiâ petiisse: & ab eo thorgorū gentē nomen accepisse: sub q; Philippo atq; Alexandro posteros eorū militasse. Vt cū q; res se habet neminē tamen nostratiū scriptorū hæc ai aduertisse miror. Sed propositā nobis breuitatē persequamur: de rerū serie utilissima quæq; excerptes

Rassantibus in germania francis: & castellis aliquot in suam potestatem receptis: Theodosius q; imperio præerat eius rei certior factus: Namæ & quintino militū præfectis iubet francos adoriantur: data illis ualida militū manu. Qui cōmisso acerrime prælio susi: eracliū & iouinianū ex theodosianis ducib; sibi asciscūt. Quorū aduentu reintegrantes pugnā: cū ad frācos uictoria inclinaret: eraclius & iouinianus fuga salutē q̄siuerūt. Tantā i eo prælio stragem romanos accepisse traditur: ut postea frāci formidini finitimis esse cœperint: ois tributi exactione liberati: q̄q; Bo-

Francia troianis orti.
Meotys palus.
Alani.
Sycambria.
Valentinia/nus.

Quare dicti sunt frāci.

Defrancorū origine dubitatio.

g

Rex pharamondus Rex clodio capillatus Rex meroueus

cacius quidam locorum ubi sycambri confederant administrator ad romanos se recipiēs renouato bello francos partim quod fuderit: partim tamen cum integris pacem firmat.

Treueris.

e St treueris cisrhenana potens ciuitas: cui praeerat lucius patritius romanus: cuius uxorem quae lucius galliae belgicae praefes profutuerat: consilium capit transire ad francos ciuitatis. remque foelici euentu exequitur. Potiti urbem franci cum angustati sedibus proferre terminos percuperet: pars se alio conferre statuit. triumque & uiginti milium manu ibro duce educentes: relicta germania in penitiorē galliam irruerunt: ad sequanā usque fluum omnia percurrentes. ubi agrorum & fluenti amoenitate oblectati stationem habuere. Pudet me hoc loco ignorantia chronicarii (ut ita dicam) hystorici: qui impressam supra paucos dies francorum hystoriam carolo octauo nunc francorum regnum moderanti dicauit. Tradit siquidem ille rerum & temporum non satis gnarus: francos cum ad sequanā ripam constitissent luteciam parisiensium exaedificasse ante christi natalis tertentū octoginta & quindecim annos: eamque habitasse anno a derelicta sycambria ducētesimo septuagesimo supra mille. In qua re bis erratum esse perspicuum est temporum supputatione non ignorant. Itaque si pulsi a ualentiniano sycambriae fraci luteciam condiderunt: qui fieri potuit: ut rebellantē luteciam caesar in ditionem acceperit: quē minime dubium est quadringentos ferme annos antecessisse ualentinianum? Aut quomodo uerum est: Luteciam ante christi aduentum tertentū nonagintaquinque annos conditam a fracis potuisse: quod nondum sycambria extrusi: galliam nondum somniauerat? Quis post amissas sedes: diu per germaniam uagi: post multa saecula rheni se accolae constituerunt? Sed uiderit chronicarius quae uero distantia scripserit: admonitum suae forte descriptionis poenitebit. Sessio nis ad sequanā tempore: nemo in francis regium nomen assumpserat. Primus omnium marcomir dominationem in francos accepit: quae a priamo troiano rege prognatum in summa ueneratione habebat fraci. Hic praeterquam uallo muroque munire urbes nihil illustre gessit. Sed erat illi filius Pharamodus corporis & animi praestantia insignis. Hinc ex consilio patris sibi primum regem constituunt. regemque promissa sibi potestate anno salutis. cccc. xx. Quam modestissime administrata undecimo post acceptum regnum anno morte absumptus est: relicto clodione filio regni haerede. Hic pharamodus autor ferē extitisse legis quae saliqua a francis appellatur. Nam cum ad rhenum usque peruenissent fraci: ferisque moribus uiuerent quattuor ex sycambriis spectatos primates selegit: quod populo legem ferret: usugastum losogastum sologastum & uisogastum: quod cō gentis & procerum auctoritate freti. legem conscripsere. quam Pharamondus edidit atque promulgauit: ad nostram usque aetatem nominatissimam.

Pharamondus.

Clodio.

h Ic Clodio a promisso capillo capillatus appellatus est. Qui augedi regni cupidus: cum adhuc in germania angustis sedibus arctaret. thuringos sibi finitimos suae ditioni adiecit occupato dilbargo oppido: ubi regni sede constituta: cum iam per gallias romana uis laberet: solique belgae imperium non detraxerent: in galliam belgicam exploratores proficisci iubet. Nam eadem tempestate lugdunum burgundi: aquitaniam gothi subiugarunt. Clodionis nuntii regionis statu inspecto: renunciant terram modicis praediis tene-

ri. Vnde nihil moratus rex: in belgas traiecit. atque agris late excursis cameracum urbem a se obsessam capit. Inde per siluam (cui carbonaria nomen erat) tornacum petit: quod romano praesidio tenebat. Sed egressos urbe romanos praesidio fudit: & potius ciuitate. Paucis autem post

Tornacum. Meroueus.

diebus: nullis liberis relictis: Clodio uigesimo post regnum susceptum anno uita excessit. **q** Vi autem illi sanguine propior attinebat meroueus: regno praefectus est. A quo usque ad pipinum karoli magni patrem series generis regum sine discidio perseverat. Fuit meroueus regno comodissimus: quod a hunis tungros metentesque & reliquam galliam incurstantibus multa perpeffus sit. Nam in campis cathalaunicis cum Eicio patricio romano aduersus atillam hunorum regem egregie depugnauit: ubi centum & octoginta milia occubuisse traduntur. Inter quos Theodoricus uisigothorum rex Ecium secutus atque meroueam interit.

Childericus.

h Vius merouei filius childericus cum regnum accepisset: libidine apud suos uoluit. Nam stupratis multorum uxoribus: proceres communicato consilio destituerunt eum regno statuunt. Quare ad childericum lata: gwynomadum ex regni

primoribus amicū orat: præfenti fortunæ opituletur. Guynomadus abire regē monet. Abeunti autem spem proponit recōciliationis: cuius ut certior in tempore fiat: aureū nummū partitur: darq; childerico partē: sibi alteram seruat: admonens si conciliare illum proceribus possit: signum illi fore recipiendi regni: dum nummi partem quā seruaret recipiat. Nec mora: ad bissinum thuryngiæ regem sibi amicū childericus concessit. Eo exacto: primores regni gillonem romanū qui sueffionibus præerat accesserunt: ducēq; sibi præficiunt. Cui guynomadus childerici non immemor se q̄ maximo astu potest beniuolum ita præbet: ut suo fere auspiciu gillo gereret omnia. Firmata apud gillonem beniuolentia: guynomadus conscius animi quem aduersus gallos propter ereptam romanis ditionem gillo gerebat: suadet benignitatem simulet: amicitias comparet: quo periti tributi mitior exactio foret. Docet quoq; francos natura contumaces esse: & superiorem difficile ferre. propterea bene consulturum: si francorum potentiores tollat: quorum supplicio ceteri terrerentur. Credit gillo consulti: eiq; in primis hoc negociū mandat. Guynomadus non ignarus eorum qui childerici electionem procurassent: primarium quendam læsæ maiestatis insinulat: quem Gillo ad se missum necat: & complures præterea alios persequitur. Qua crudelitate excitati proceres: guynomadam conueniunt: gillonis immanitatem accusantes. Quibus guynomadus: miror (inquit) uestrā o proceres incōstantiam: qui electum a uobis regem protenus execramini. An childericum desideratis: qui a uobis ob uoluptariam uitam destitutus apud thuryngos exulat? Tolerabilius mulierosum q̄ sanguinariū regem tulissetis. Ille per adolescētiam illecebris illectus paulopost resipuisse: hic romanus uobis natura infestus eatenus cruore uestro letabitur: donec recuperatam armis libertatem amittatis. At grauior nimis est morbus cui medela non succurrit. Benignus est quem abiectis: reuocatus facile iniuriarum non recordabitur. His uerbis persuasi franci auctore guynomado childericum clam reuocāt. Qui parte nummi cuius supra fecimus mentionem accepta: ad francos securus reuertit. Cui occurrens guynomadus eum hortatur ad barrum castellum quod cāpaniæ imminet demoretur. Vbi auctis copiis aduersus gillonem bellum parat. Verum admonitus conspirationis gillo: aduentem childericum prælio adoritur. Quo superatus postq̄ annos octo regnasset sueffionem se recipiens: quod supererat uitæ mœstus illic absumpsit. Cuius filius siagrius successor habitus est.

Gillo romanus francorum rex loco childerici constituitur.

Ecepto regno: childericus magno animo iuuenis: odoagrū saxonem sibi aduersantē aureliā usq; infestat. Urbemq; obsidiōe cinctā superat: capto quod in ea erat paulo præfecto romano deinde ligerim flumen transgressus: Andegauos i fidem recepit. Huius childerici prosperitate cognita: basina thuryngiæ regis uxor: ad regē francū: oblita uiri: se confert: illecta profecto iuuenis cōsuetudine. Quæ a childerico rogata q̄ obrem deferto uiro alium sequeretur: quæ inquit cōmune tua uis sum: modestiamq; & uirtutem tuam sum experta. Quod si meliorem te quēpiam usq; terrarū esse mihi persuasum haberem: illum terra mariq; indefessa psequerer. Hac libertate sermonis delectatus childericus basinam uxorem nondum christo initiatus accepit: bissini hospitalitatis beneficentiā minime recordatus. Primo itaq; nuptiarum concubitu basina childericū admonet: noctē sine reuoluptaria prætereat: foresq; palatii obseruet: & quæ uiderit ad se perferat. Credulus mulieri uir tertio fores adiu assertans: ad basinā quæ uisa uiderit defert. Que non secus ac futuri præscia uates cuncta interpretatur: prodituram scilicet ex eorum concubitu uariis moribus sobolem. primā quæ generosa natura foret: rhynocerōtas imitaturam: ursi lupiq; haud dissimilem. alteram: quæ rapinis animū intendat. tertiam quæ infesto se dente commordens canum rabiem assumat. His basinæ præfagiis gauisus rex: in maximam spem rapitur uenturæ ex p̄sentibus nuptiis nobilioris familiæ. Deinde aliquot præliis uictos alemānos in potestatem accepit. multis tandem gestis per annos quattuor & uiginti clarus: moriens filio clodoueo regnum reliquit. Per eos dies: sanguinis riuus tholosæ quam gothi occupant die toto fluxisse uisus est.

Gillo fugat.

Odoager Saxo.

Andegau. Basina thuryngiæ ducis uxor ad childericum uenit.

Visum quod childericus uidit.

Prodigium.

Rex clodoueus

Clodoueus. Lodoueus ipse ut erat egregia forma: ita magnanimitate præclarisq; moribus gratiam sibi facile cõparabat. Siagrius in primis quæ sueffionis principem pater gillo reliquerat: loco exturbat: ciuitate recepta. Inde incursionibus ad remos usq; prædas ex templis christianis faciens: uas aquarium cui urceolo nomen franci dicunt: ad remygii remorum antistitis ius pertinens: exportat. Quæ urceolum ut recuperet pontifex oratum regem mittit. Sueffionem regressus clodoueus iubet prædam omnem: eius in milites partiendæ causa: in unum locum conferri. Quæ postquam cõgesta sunt: petit a proceribus præter eam quæ sibi iure belli pertinebat portionem urceolum dimitti. Quod cum primores non abnuerent: quidam ex iis qui aderant indignatusq; plus reliquis ex præda rex desumpturus uideretur: in urceolum enses adigens neq; tu inquit rex supra ceteros nisi quod tuum est ex hac omni præda recipies. At nihilominus rex iniuriam ad tempus ferens urceolum remygii legato restituit. Nec multo post Clodoueus cum exercitum recēferet: uiso eo qui urceoli temerator fuerat: occasione sumpta (q; ille uidelicet non satis commode armatus esset) apprahensum militem & solum prostratum gladio confodiens: ad hunc inquit modum urceolum percusseras. Erat per id tempus gondobaldo burgundorum regi: neptis ex fratre crotildis. Cuius speciem prudentiamq; cum per legatos occulte explorasset Clodoueus: ad gondobaldum ex suis aurelium mittit. qui sibi uxorem conciliet: ratus una cum puella burgundia quoq; potiri posse. Gondobaldo quæ hæ nuptiæ nõ satis ad stomachum essent: q; illas in suam perniciem fore intelligeret. (Nam interceptis dolo Crotildis parentibus: regnum usurpauerat) rex consilio suorum aulicorum matrimonium non detrectat. Conuentu apud sueffionem habito: rex Clotildem regio apparatus suscepit. Amantq; tametsi christi documenta mulier sequeretur. Quamobrem illa sedulo admonebat uirum deos non colere. sed eum cui se ipsa addixisset dominum christum. Sed ille ueteris obseruantia infuetus: se maiorum traditiones relicturum negat. Interim Crotildis filium enixa est: cui uocabulum Clodomiro fuit. Qui christiano more baptismo ablutus: intra paucos dies moritur. Huius interitum rex in religionem uxoris transfert: infantem ab iratis diis absumptum: q; illum christo suo regina dedicasset. Grauida iterum Crotilde effecta: editum item infantem sacris christianis inicit. Moxq; ut eum morbo laborantem rex accepit: uxori religionem impropert. deorum suorum maiestati scilicet inimicam. Regina aduersus regis querelas patientiam spemq; adhibens: ægrotanti filio salutem: dei benignitate impetrauit. Pertinaci autem in errore clodoueo: bellum in alemannos instauratur. Constitutis in cõspectu utrinq; exercitibus: manus conferunt. Pugnatum cum diu esset: francis cedentibus timet sibi clodoueus: cælumq; suspectans. Deus inquit quem crotildis religiose ueneratur: audi. Si uicero: fide te perpetua colam. Vix preces finierat rex: ecce alacres fracos prælium redintegrate conspicatur. Quibus animum ipse quoq; adiiciens: rege alemanno perempto uictoria potitus est: & alemannis lex posita. Victorem & iam credulum christo regem uedastus qui tullii aderat & qui postea atrebari pontificatum administravit: secutus est. cui rex credulitatis & fidei suæ rationem enarrauit. Crotildis credenti clodoueo gratulata remygium pontificem nihil morata conuenit: atq; ad Clodoueam introducit: quem ad se admissum rex diligenter audit de fide & christi religione differentem. Dies ablundo regi indicitur: parato ingenti ornatu lauacro: cum sacrosanctum oleum quo liniri ritu christiano qui abluuntur solent: siue ministrorum incuria: siue hoc agente deo allatum non esset: ecce de superis delapsa columba phialam quæ ampullam uocant odoratissimi liquoris oppletam ad manus remygii detulit. Creditum est spiritus dei ministerio id perpetratum esse. Eo liquore hic clodoueus primum: posteri deinceps francorum reges hætenus regnum administraturi sacrantur. Ministerio ablutionis expleto: clodoueus ad circumstantem nobilitatem populumq; breui oratione habita suadet aspernari falsam deorum religionem: & eius fidem profiteri qui christus appellabatur: & dei filius esset: quo auctore hostem alemannum inquit superauimus. Regis oratione percussis francorum animis: christum professi abluti sunt. Clodoueus ut

Gōdobald?
 burgundia
 rex
Crotildis.

Clodomir?

Victor Clodoueus
 christo credit.
Vedastus.

Remygus.

Ampulla sacra.

professam fidem insigni aliquo opere illustraret: templum in colle lecuticio qui nunc Templum a
 genouefæ appellatur parisi a fundamentis extructum diuis apostolis Petro & Paulo clodoueo pa
 dicat. Non præteribo huic loco adicere quod nullo certo auctore sed perseuerare ad risii factum.
 hanc meam aratem fama uulgatum accepi. Fuisse regibus francis buffones tris nobi
 litatis quidem insignes: sed Clodoueo christianis sacris initiato demissum cælo esse id
 quod nunc reges gestant: lilia aurea quibus subest cæli sereni color: quem a surum frâ
 ci dicunt. Ad hanc rem mihi astipulatur diui bartholomei monasterium quod gaudiū
 ballis appellatur: ubi fons huius miraculi testis ab incolis ostenditur. Traditum quoq;
 est pannum sericeum rubrum instar signi militaris quadratum miro fulgore splenden
 tem diuinitus esse exceptum. quo in expeditionibus cōtra fidei christianæ hostes pro
 signo franci reges uterentur: huicq; uexillo nomen auriflammam hactenus perman
 sisse. diuq; a dyonysianis cœnobitis asseruatā esse. Sed ab utentibus signo aduersus chri
 sticolas regibus: illud euanuisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse
 quod ab episcopis & loci abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt qui hoc cæ
 leste beneficium Karolo magno collatum fuisse contendunt. Sed ad clodoueam re
 uertamur. Gestum esse inuenio a clodoueo bellū aduersus sigebertum quēpiam. quā
 rem ab hystoricis non explanatam prætermitto. Occisum tamen eum a francis & uol
 tunis omnibus spoliatum constat. Paternam deinde necem animo frequenter uol
 uens crotildis: ultionis percupida mulier clodoueam adit: queriturq; paternum sibi re
 gnū fraude gondobaldi burgundionis ereptum: necato eius patre: matre uero in p
 fluentem abiecta. Id inhumanum facinus causam, maximā regi esse debere: belli ad
 uersus gondobaldum gerendi: quo & indignam parentum eius necem: ulcisceretur.
 & burgundorum regnum reciperet. Adductus rex coniugis querimoniis: in burgun
 dos mouet. agros incendit. & fugatum gondobaldum obsidet: obsessum capit. Sed di
 ues auro gondobaldus: opera aredis arelate urbis præpotentis municipis: magnis mu
 neribus clodoueo oblatis: se liberat: annum tributum regi pollicitus. Relicto quin
 q; milium armatorum in burgundia præsidio: cui gondesillum gondobaldi fratrem præ
 fecerat: clodoueus in franciam reuertitur. Egresso burgundia rege: gondobaldus gō
 desillum uiennae obsidet: fratrem in ea deprehensum non sine multorum strage truci
 dauit. Per idem tempus irrumpentibus in galliam gothis: bona franciæ parte occu
 pata: arriana impietate plurimi tenebantur. Assumpta in eos expeditione: clodoueus
 priusq; moueret: paternum uirum ex suis prudentem ad alaricum gothorum principē
 in aquitaniam oratorem de rebus quæ ex usu utriusq; regum essent mittit. Conuenit
 diem locumq; regum colloquio dicere. Constituto tempore quo inermis quisq; acce
 deret: clodoueus iter in aquitaniam parat. Interim paterno negotium dat: exploret q
 bus gothi indumentis utantur. Qui ad alaricum reuersus offendit hominem & suorum
 quēq; ferream uirgam non minime crassitudinis manu gestare: que uel ad percuten
 dum uel iaculandum idonea uideretur. Quem dolum prudenter animaduertens pa
 ternus: apprehensa regis manu: promissi eum admonuit. Ille dolum quatenus potuit
 dissimulans: perfidiam abscondit. Tandem paterno in suspitione persistente: placere
 sibi alaricus ait controuersiam quæ inter reges agitabatur ad Theodoricum ytalix re
 gem referri: ab eoq; definiri. Cum ad theodoricum uentum est: ille causa cognita:
 litigatores in aquitaniam remittens: iubet paterno ut in summam turrem quā ipse de
 signabat ascēderet: hastamq; erectam teneret: gothi uero tam diu nummos ad hastam
 conicerent: donec ad eius mucronem coaceruatis nūmis: hasta tota tegetetur. Quod
 iudicium non acceptauere gothi. Sed indignabundi: paternum ludibrio habuerunt.
 Nam cubiculi eius effractis quibusdam tignis: & desuper coniectis tapetibus cum peri
 culum occultassent: paternus dum noctu curandi corporis gratia exurgit: per effractū
 tabulatum deorsum præceps delapsus brachium effregit: reliquo corpore grauiter cō
 cusso. Hac iniuria affectus paternus: gothorum perfidos mores clodoueo renunciat.
 Quamobrem irritatus rex: oratione ad suos de uiolato oratore habita: exercitum in
 gredi ad hostes imperat: prius tamen q̄ in aciem prodiret ad diui martini sepulchrum
 b iiii

Lilia cælo de
missa.

Aurea flāma

Gōdobald'
capitur.

Vienna.

Rex clodoueus

- donaria mittit: tanq̄ de futura uictoria oraculum expectaret. uenientes qui missi erant dum ad fores templi accedunt audiunt psallentes sacerdotes dauidis hymnum. Proxisti me domine uirtute ad bellum. Quod ominis loco suscipientes: oblati muneribus: ad regem perniciouser se conferunt. Oraculo accepto rex erectior factus: ad hostem festinat. Dum procedit agmen: uienna annis obstitit: qui crebris imbribus intumescerat: ita ut uado, transiri non posset. Impeditu dolens exercitum clodoueus: deus inquit optime in tribulationibus adiutor: attende q̄ in hostes tuos proficiscor. Faue religioni tuæ quā tueor: & ne differ de hæretico gotho sumere ultionē: & qui nos præpedit da fluuiū uadabilem. Hoc precantem Clodoueu non est aspernatus deus. Ad primam enim insequentis diei lucem ceruus e silua (nemine in clamante) in cōspectum se prorupit: qui magnis inde militum uocibus excitus: fluuium enatans: quasi itineris explorator uadum monstrauit. Hunc secuti milites in ulteriorem fluenti ripam qua ceruus traiecerat euadunt. Ultra progressus exercitus: ad diui hylarii pictaueñ adem cōsistit.
- Ostentum.** Vbi intempesta nocte quiescente clodoueo ignis in tentoriū decidere uisus est. quod prodigium præriq̄ bonam in partem interpretabatur. Cum non procul abesset hostis militum in acie rex educit. moxq̄ atrox utriq̄ præliū cōmittit iuxta fluuiū diuū: in cāpo uoglodinensi qui ab urbe picta uorum decimo miliario abest. Rex inter præliantes alaricum conspicatus eū inuadit: & solus soli congregiens solo deiectu ghotum necat ueo occidit. Hec finis alarico fuit: cum annos duodecim tyrannidem assumpsisset. Hanc uictoriam clodoueus mox insigniorem reddit: theodoro filio cū exercitu in narbonensem prouinciā missō. quo duce ea pars quā nunc occitanam linguā uocant: ipsos præterea aruernos patri audientes fecit. Burgedalæ tunc clodoueus hyemabat unde ineunte proximo uere tholofates petit: ubi alarici thesauri afferuabatur. Quibus expilatis: reliq̄as urbes quas gothi præsidio tenebant adoritur. Hisq̄ (hoste undiq̄ deturbato) francorum præsidium ponit. Rebus ad hunc modū quietis: turonum se contulit. ubi anastasi bizantini imperatoris legatos audiuit: imperatorio nomine amicitiam ei offerentes romanūq̄ consulatum. Quo honore affectus rex in cæso equo in patens armiu quod inter diui martini adem: turonūq̄ per id tempus erat pficiscitur. ubi populo uaria munera profudit: cunctis acclamantibus. Bene sit regi consuliq̄ romano. Equi deinde memor quo in bellis libenter utebatur: quēq̄ diuo martino uoti reus dicauerat: equū ingenti pecunia redimi cum frustra iussisset: nec moueri loco equus scopuli instar potuisset: aureos centum quos illa ætas solidos appellabat priori precio adiici iubet. atq̄ ita equo recepto: bon⁹ inq̄ in negociis adiutor martinus est: sed mercede carus. Patris paululum rebus: canaquarus cameracus princeps insequentis causa belli fuit. Erat enim petulans & multa libidine famosus. Quibus uiciis (ut principibus fere contingit) pharo quidam assentator morem blandissime gerebat: ita ut nihil non illi crederet canaquarus. Hanc rem proceribus ægre ferentibus ad clodoueu mittunt: suā pollicentes operā si effeminarū hominem principatu amoueret. Adduntq̄ cū pugna iniretur se simulata fuga dñm pugnae tempore deserturos. Clodoueus ut proceres cōuenta seruarent: aerea fabricatus arma eaq̄ inaurat: ita ut credi aurea possent proditoribus donat. Adulterina munera mox cū exercitu sequitur clodoueus. instructa utriq̄ acie confertaq̄ fortiter manu: proditores simulant fugā duce deserto: quē captū occidi rex mandat una cum eius fratre qui duci auxiliū non tulisset. Necauit item & propinquos oēs: ne successionis iure adducti principatū canaquari uendicarent. Proditoribus autē cū se falsis donis a rege circūuentos q̄rerentur respōdit. Quibus in quies præmiis esse dignos eos putaret q̄ suū ducē pdidissent. Satis illis supq̄ eē: q̄ uita donati essent. atq̄ ita illos domū dimisit. Clodoueu rebus gestis plurimis clarus: post acceptā christi fidē cū annos. xxx. regnū administrasset: q̄ tuor supstitibus liberis uita decessit. Regis mortē p̄cesseratingēs apud uienā urbē terræ motus. quo cōcussa palatinæ ædes una cū priuatorū domiciliis: templisq̄ corruerūt. Hæc mamerto q̄ pōtifex urbis erat causa fuit instituendæ supplicationis q̄ ante dñicæ ascensionis diē festū quotānis p̄ quasq̄ ecclesias letaniæ noīe celebrat. Cōditus est sepulchro clodoueus quod etiā nūc parisi
- Alaricus gothus a clodoueo occidit.**
- Anastasi⁹ imperator.**
- Canaquarus cameraci dominus.**
- Clodouei dolus.**
- Prodigia.**
Namer⁹ uienensis ep̄s

uifitur in æde petri a se ædificata. Additūq; tumulo insequens armē autore remigio:
anno christiano quingentesimo decimo quarto.

Diues opum: uirtute potens: clarusq; triumpho

Condidit hanc sedem rex clodoueus. & idem

Patricius magno sublimis fulsit honore.

Plenus amore dei contempsit credere nullo

Lumina qui uariis horrent portenta figuris.

Mox purgatus aquis & christi fonte renatus

Fragrantem gessit infuso chrisimate crinem.

Exemplumq; dedit sequitur quod plurima turba

Gentilis populi. spretoq; errore suorum

Doctorem cultura deum uerumq; parentem

His scælix meritis superauit gesta priorum.

Semper consilio castris bellisq; tremendus

Hortatu dux ipse bonus ac pectore fortis

Constructas acies firmavit in agmine primus.

Eo regnate præcipuus beati remygii frater sueffionū pōtifex: uedastus atrebatii &
Auitus nouiomēsiū ecclesiis præerant: arrianis magnopere cōtrarii.

Vcedentes clodoueo filii quos quattuor ex cloude suscepit: regnū qua
drifariā concordibus animis (quod de imperio agitantibus raro euenit) par
titi sunt. Theodoricus mediomatricos q & mettenses: Clodomirus genabū
quæ aurelianus: Clotharius sueffionē: Childbertus parisiōs obtinuit. Hi oēs cum sese
mutua amicitia colerent: regio noīe seorsum assumpto: dani mettēsem agrū inuadūt
prædas facientes: in quos theobertū filiū cū iustis copiis theodoricus mittit. Fusis da
nis: ad patrē cū bono captiuorū numero triūphās theobertus se recepit. Interea clo
tildis filios ad se parisiū cōuenire mandat. Atq; (ut erat appetens uindictæ scæmina) in
iuriam illis aperit paternā necis. Ad se qdē burgundi regni portionē pertinere: sed gō
dobaldi potentia atq; crudelitate utroq; parente orbatā se & hæreditate priuatam esse
Quā obrem precari: ultionem patricidæ gondobaldi pariter assumāt. Moti maternis
precibus filii: cōtractis copiis: burgūdis bellū indicunt. Quos p idem tēpus (gōdobal
do patre uita functo) sigismūdos moderabat. Qui delectū militū habitū: aduersus frā
cos se obiicit. Dimicātū est acerrimis uiribus. Sed inclināte ad clodomirum fortuna si
gismūdos in fuga capit. uinctusq; aureliā missus est. quē nō multo post clodomir⁹ pari
ter cū liberis interemptū in altissimū puteū deiici iubet. Sed inde tandē exemptos ad
diui mauricii monasteriū quod nō longe ab octodoro sabaudia uico symon sigismun
di frater extruxerat efferri ibiq; sepeliri pmisit. Huic clodomiri fortunæ aduersa suc
cessit. Nāq; cognito q gōdeuallus burgundionū iperū uēdicaret: bellū redintegrat.
Sed dū longe a suis clodomirus hostē persequit a multis circūuentus (q̄q̄ furētib⁹ oca
lis & minaci uultu terrori esset) inimicis cōiectis undiq; telis appetitus: pugnacissim⁹
rex temeritatis suæ pœnas luit. Amisso rege franci nihil pauentes dñi sui mortē ulcisci
pseuerāt. Verso in fugā burgūdione: multis interēptis: uicos agrosq; depopulant⁹ atq;
incendūt. Erant clodomiro liberi mares tres: theodoaldus: gontherus: & clodoal
dus. Quos a patris morte educādos apud se clotildis recepit. Clodomiri morte nū
ciata clotarius atq; childbertus fraternæ necis ultores coacto exercitu in burgūdiam
pergunt. Fugato gondomaro: eiusq; uxore in captiuitatē abducta. uniuersa burgundia
potiunt. Hoc bellū mox hispaniense secutū est. Cui amalricus causam dedit. Hic in
extrema gallia q̄ ad pyreneū spectat incolens: hispaniā cū gothis tenebat. Mortuo ue
ro clodoueo intactā antea regionis partē amalricus occupauit. Vnde aīos tollens: ad
reges francos de eare nunciū mittit. petitq; eorū amicitia frui liceat: atq; ex eorū fami
lia ducere uxore. Non indigna petitio regibus uisa est. Sororē uirginē illi dant. Quam
regio fastu susceptā amalricus liberaliter primū: mox contēptissime habuit. Quippe q
arriano ueneno imbutus rectæ fidei mulierē despuebat. ad eutrēq; ex more christiano

Clotildis ad
filios suos.

Bellū in bur
gundos.

Amalricus.

Rex childebertus

ecclesias cōtumeliis psequeretur. luroq; p uia a pueris mādabat contaminari. Hoc diu
passa mulier regibus p litteras significat quæ a uiro infideli roleraret: laturaq; esset: ni/
si amalrici petulantia temeritateq; cōpescerent. Crebro mulieris questu pariti reges
cogit exercitū. At childebertus iublimi uir animo. nō expectato clorario: militem in
amalricū educit. Cognito quid in eū a childeberto parabat: magnā quoad potest ma/
nū amalricus terra mariq; cogit: ueri se festinans. Aduenientibus francis hostiliter oc/
currit. & q̄q; militū numero inferior esset: in fortitudine tamen spem oēm firmauerat:
qua prima eximiaq; uirtute uictoria sæp numero uisa est cōparari. Pugnātū est æquis
uiribus diu acriterq;. Sed gothis cedentibus: uictoria penes childebertū fuit. Fugientē
amalricū dū animaduertit miles quidā francus: excitato calcaribus equo: tyrannū lan/
cea confodit. Qua re cognita rex francus mediā petens hyspaniā ghotos incredibili di/
ligentia persequit: donec tollerū ad amnis tagi ripas munitissimā urbē accessisset: quā
obfessam: & a ciuibus non segniter defensam capit: captā oībus exactissime coacerua/
tis bonis spoliat. Atq; ita sorore recepta: & mox morbo dū reuertit absumpta ad patris
sepulchrū parisiū collocat defunctam. Quos uero calices & uasa sacra tolloero exporta/
uerat religiosis regni sui locis distribuit.

Tollerū capi
tur.
Tagus.

h
Is ut memorauimus a childeberto gestis nunciatur theodoricū fratrem mon/
reclarum aruerniā primariā ciuitate: quā ab eo childebertus abstulisset rece/
pisse præsidio interfecto. Sed re intra paucos dies cōposita concordibus ani/
mis reges in hermosfredū thoringiæ principē bellū mouent. p̄pterea q̄ suauis amalber/
gæ uxoris duos quos habebat fratres bercariū & baldricū necauerat: delatos q̄ regnū
affectu assent. Thoringus re cognita: collecta magno numero manu: dolo intercipere
francos instituit. Fossam altā qua francus iter facturus erat longitudine magna perdu/
xit cespitibus desuper coniectis: ut specie uirentis herbæ miles illuſus fraudē non percipi/
peret. Detecto per exploratores dolo: reges irritatores facti hostē ferocius psequunt/
donec effusa fuga thoringi ad flumen quod eorū lingua onestrut uocant se recipiunt:
ubi ad fluminis ripā reuocato ex fuga milite: bellū instaurant. Sed cedere coacti in pro/
fluentū se proniue cōmittunt. Factaq; est eorū tanta strages: ut occisorū cadaueribus
pontis loco francus uteretur. Hermosfredus tamē cū paucis in urbē quādam quæ regi
theodorico postea fuit se recepit. Ad quē dimisso nuncio theodoricus salutē pollicet/
si ad castellū tulbiacū quod non procul erat se conferre nō pigritaret. Nunciante fidē
adhibens hermosfredus ad theodoricū se cōfert. Dum una ad pinnas castellū inambu/
lant & fabulantur: theodoricus hermosfredū cubito impellēs eum e muro præcipitat.
quo lapsu interiit. Deinde liberi eius necatis: oēm regionē in ptatē rex accepit. ibiq;
ad tempus moratus: lotharium fratrem licet auxiliariis illi in hoc bello fuisset: clam su/
spectum habuit. siue q̄ bene gesti belli partem ad se uerteret: siue quia (ut est humanus
animus) causas quæreret usurpandi fraterni regni qui finitimus esset: & ideo inuidiæ
Theodorico esset. Dissimulato odio Theodoricus precatur per nuncios fratrem ad
se in thoringiam ueniat: habere quod ex utriusq; commodo sit. Ad quem nihil a fra/
tre doli metuens Clorarius accedit. Occultos post tapetem in cænaculo milites theo/
doricus in armis locauerat. Quod cum paulo altius penderet uelum: Clorarius cœna/
naculum ingressus: armatorum pedes conspicatus: fraude depræhensa restitit. admo/
nitusq; quos secum habebat clientibus: clam armari eos iubet. Theodoricus animadu/
uersum a fratre dolum intelligēs: ioco suspicionē purgauit: habito de idē cū fratre collo/
quio argēteo uase qd peluū uocāt lothariū donat. atq; ita discessum est. Verū sollicita/
tus ira theodoricus peluim a fratre p filiū repetit: belli occasione meditās si uas nō red/
deret. Imperrata patruale theodebert? adolefcēs: & uas ad patrē refert. Sed tādē in ap/
tū se theodorici ira pdidit. Crebris incurſionib? in alterutrū factis: pax inter eos paucis
post diebus cōuenit. q̄ tñ susurrōnū delationibus uiolata est: obsidibus q̄ apud theodo/
ricū erant interfectis. Nihil em̄ apud dominādi cupidos pbitatis aut fidei est. libidine
em̄ habendi reges ferunt nec amicis nec generi indulgent suo. Interim dū se fratres
odiis agitāt Clotildis mī ex clodomiro nepotes diligenter nō fec? ac ex se natos apud

Bellū aduer/
sus Hermo/
fredū q̄ suos
fratres neca/
uerat.

Dolus regis
theodorici

parisios procurabat. Hac suspitione ductus childebertus: quasi illos regina ad regnan- dum educaret: accersito fratre clotario quid de matre nepotibusq; pensaret aperit. Pla- cuit uisendi eos causa: atq; cognoscēdi si illoꝝ ætas diuisa inter illos hæreditate ad prin- cipandum idonea esset: ad se per archadium quendam mitti. Lata nūtio clotildis di- missos nepotes patruelibus cōmendat. Quibus in conspectū adductis: maiorē natu clo- tarius mox terræ allidit: ense per ilia adolescentis prostrati traiecto. Hinc perterritus al- ter ad childebertum se proripuit: orans ut se protegeret. Qui siue misericordiam sinu- lans: siue reuera pueri miseret: Clotarium placare pergit. In quem indignabundus rex. tu inquit huius auctor facinoris es: & nunc pœnitet consilii: aut ergo illum proice abs te: aut mortē meis manibus obito. Ad hæc uerba dimissum puerum clotarius ob- truncat. Interim dum in neporum nece intentos reges clodoaldus uidet: auxilio pro- cerum dilapsus: clericatū professus est & sacerdos effectus: uitam religiosissimā uixit. Scribunt quidā unacū pueris nutrices quoq; esse necatas. Huius sceletis immanitatem aliud non minus inhumanū præcessisse tradunt. Ad priorem nūtiū archadiū de pue- ris ad reges deducēdi suridanū quendā aulicū protinus clotildem regio iussū adiuisse. eiꝝ gladium & forpicem obtulisse: ad anceps oblatum clotildem musitasse: mox ex uridano quæsiuisse quid hoc oblatum portenderet: illumq; respōdisse. gladiū necem forpicem sacerdotū nepotibus ominari: expectare se utrum regina eligeret. Demum hælitantem reginam negasse nepotes sacerdotes fore. scilicet de filiis regibus securā q; innocētibus nullam uim inferendā formidaret. Sed regnū ambientibus odiosa mi- seratio est. Tam crudelē nepotum necem et si modestissime ferret clotildis: eā quoq; insequens belli motus misera sollicitudine confecit. Theodorico quē mettēsibꝝ im- perasse scripsi uita sublato: rheodebertus paternū regnū suscepit. Qui aduersus clota- rium in societate belli quod iam diu childebertus parisioꝝ rex animo agitabat accitus uocanti childeberto auxilio fuit. Iunctis ergo pari fide exercitibus in clotariū proficis- ci constituunt. Ea re clotildis cognita: relictis parisii: turonū abiit: diui martini ædem lachrymans ingredit. Orat religiosa mulier beatissimū confessorem preces eius exau- diat: neq; sinat fratres reges: filios suos inter se conflictari: q; tametsi cō pluribus essent inquinari flagitiis: occurrat tñ furētibꝝ ne insania efferati fraternitatis quoq; obliui- scantur. Clotildis oratione & bene de deo meriti pōtificis interuētū credi potest in be- niuolentiam fratres rediisse. Nam cum acies nō procul cōstitissent: ortis imbribus: to- nante supra modū cælo: atq; ualidissimo insufflante uento: tāta tempestate childeber- ti theodebertiq; copia attrita sunt: ut nihil illis sibi armorꝝ præter clipeum reliquū ha- buerint. Procūbentes humi milites laceris uestibus & sagis diem illū ultimū sibi certo esse credebāt: equis insuper p multa miliaria diffugietibus rari recepti sunt: quin ipsis regibus cælestis ignis qui crebro fulgure cōtinenter micabat: timorē incussit: ne cum tētoriiis incendio una flagrarēt: cum huius tempestatis nulla pcella neq; ullius pluuia gutta clotarii militē attigit. Hoc terribili admodū pdigio haud dubiæ intellexerūt re- ges recte in illos dei iram exerceri q; innocētē fratrem bello pdere cogitassent. Missis ergo ad clotariū legatis: pacem ultro pollicent: qua utrinq; data discessum est. Hec in agro aurelianensi apud combrū uicum gesta fuisse comperio. Post hæc childebertus uelut ad bellum natus esset: breui requie militibus concessa comitante fratre dorario in terracones mouet. Cuius belli causam ab auctoribus traditā non inuenio. Credo eū prædæ & regnandi solū cupiditate affectū huic bello incubuisse. Prima huius expedi- tionis castra ad casaraugustā urbē childebertus sistit. Quā circūuallatā oppugnare iu- bet. Ciuibꝝ fortissime sese primū tuētibus: cum altera insuper oppugnatiōe premi ex- pectaret ad dei opem comersi supplicationem decernunt. circūeunt per pomeriū ci- uitate resonante diuinis hymnis clero. Quem cōcentū ubi aīaduertit childebertus co- gnoscit per ruricolam quendā supplicationē ritu christiano a populo fieri: ut miserto ciuitatis deo in hostium potestate nō ueniāt. Ea re cognita: & q; christiani essent: chil- debertus rustico imperat loci pontificē adeat: moneatq; ad se in castra uenire. E doctꝝ a rustico pontifex ad regē nihil ueritus accedit. Quē affatus childebertus: quia inquit

A patruelibꝝ
nepotes occi-
duntur

Mirū

Bellū i terra-
conesa chil-
deberto ge-
stum

Casaraugu-
sta obsessa ē

Rex childebertus   Rex clotarius primus

Reliquæ diui
uincetii
Monasteriū
beati uincen
tii extructum

o præful compertum nobis est uos christi sacris initiatos esse: eiq; religiose famulari: decretum nobis est parcere ciuitati: obsidionēq; soluere: si modo de diui martyris uincetii supstitibus apud uos monumētis aliquid nobis impartemini. Regis uoluntate ad clerū relata: sepulchrū martyris pontifex adit: indeq; iusceptam stolam & tunicam regi dono contulit. Quæ religiosissime suscepra rex p̄sancte asseruauit. Obsidione igitur liberata ciuitate cum de prouincia cū p̄tifice nihil interuenisset digrediēs exercitus agrum cæsar augustanū uastauit: atq; ita parisū adueniēs ædē diuo uincetio dicat monachis ibidē institutis quibus eas quas de martyre iduuias habebat attribuit. Huic monasterio diui germani de pratis appellatio in hodiernū diem manet.

Ebus in hispania ut præmissum est gestis: theoderici mors regi nūtiata ē. huic filius theodebertus quia regno successisset: iniquo animo childebertus tulit.

Cōmunicato igitur cum fratre clotario consilio a theodeberto regnum furripere meditantur. Quoꝝceptis rex prudens occurrēs priusq; in apertum pdiret dolus: insurgentē in eum debita erga auūculos reges obseruantia retardauit. Eam ob rē alios sibi uultus effingēs childebertus satius esse censet beniuolentia uti q̄ nepotem regem eundemq; potentē lacefcere quem facile superare nō posset. uocatū igitur ad se theodebertum blande excepit: preciosisq; muneribus donatum a se dimittit. Adeo rara est inter principes amicitia. aut em̄ liuore pculsi: aut imperii maiestate feroces: aut (quod plærūq; accidit) alioꝝ potentiā suspectā habētes: occultis iter se dols agere solet. In terea senio morboq; confecta clotildis mater moritur. Quam turono urbe regia pompa elatam filii reges ad clodonei tumultū apponūt. Eodē ferme tpe theodebertū ultimafata absumpserūt: relicto filio theobaldo regni paterni hærede. Clotario aut̄ iniq̄ iterum fortuna aduersata est. Nam maribus liberis septē & foeminis duabus cū beatus hoīm opinione haberet crānus patri contumax extitit. A quo in aquitaniā missus premere populū uestigalibus cœpit. Ea re cognita clotarius crānū domū reuocat. Qui cōtempto patris imperio ad childebertū quem nō bono satis in patrē aīo esse arbitrabat se contulit. Addit ad exulceratū childeberti aīm nouas indignatōes: iureq; iurando se p̄sancte astringit oppugnaturū perpetuo patrē. Securus igit acceptæ fidei a crāno childebertus bello persequi clotarium constituit. Nam aduersus crānū gōtrano atq; ariberto in aquitaniā clotarii iussu mouentibus: Childebertus campaniā infesto exercitu incurrit. Inde uastatis agris cum præda multa reuerentē post nonum & quadragesimū regnandi annum mors occupat. anno salutis quingentesimo quinquagesimo nono. Mortuo aquē ædem uincetii martyris proxime parisios sepulchrum fuit. Childeberti morte quia liberis careret omnia ad clotarium peruenerunt. Quo accessu francorū regnum magnum incrementum accepit.

Eiusdem compendiiliber secundus.

LOTARIUS regno assumpto crāni alias crānitis (utrūq; em̄ scriptum inuenio) temeritatē ulcisci pseuerat: ratus plus audere in eū cæteros: si repugnantē filium nō flecteret. habito igit̄ delectu militum: in rebellē p̄greditur. Quem uenientē audiēs crānus ad conobaldū sibi finitimū aquitaniæ regē p̄git: quo adiutore patrē prælio excipet. Sed conobaldus cū in facellū diui martini se clotariū fugiēs recepisset. Neq; inde ullis pollicitatiōibus educi posset: immisso igni pariter cū sacello cremat: quod nō multo post tpe rex iussit istaurari. Mox crānus nihil moratus ad britonū comitē cenabutū se contulit: ubi receptis ex fuga militibus cū terramariq; iustū exercitū coegisset: pio patri filius nocens & armatus occurrit. Ordinatis ad præliū alterutris copiis de pace p̄legatos tentatū ē. Negate cōditōes pacis clotario: armis decertare cōuenit. Sed nō ignarus pater q̄ dubius sit belli exitus: dei aīe omnia opem implorās: Iuste deus inquit aspice: & quod dauidi regi de filio ab salone iudiciū fecisti mihi ipartito. Atq; ita ī præliū utraq; acies cōcurrit. Diu stetit dubia uictoriæ spes: demū ad clotariū iclinauit. Fugati p̄fligatiq; sunt hostes. Inter quos bona britonū psæsa est: crāno cū uxore & liberis intercepto. Quē in scāno p̄lietorem

alligatum cremari cū uxore et liberis duobus rex iubet: huiuscemodi supplicio crānus
 pœnas soluit conceptæ aduersus patrem rebellionis. Cranno merita pœna affecto
 pater accepti a deo beneficii memor in franciam reuertens ad diui martini sepulchrū
 se contulit ibi de beneficiis deo gratias exhibens largissimisq; muneribus templo dita
 to petit præteritæ ætatis sibi offensā remitti. Nec mora: sueffionē repetit. Moxq; (ut
 est gallicæ nobilitatis uana consuetudo) ad feras uenatu depræhēdēdas se conuertit.
 ubi dum cursu clamoreq; supra quam rege dignum est curiosius oblectatur morbum
 contrahit: quo languore cum annos unū et quinquaginta imperasset absumptus est:
 assistentibus quattuor superstitibus sibi liberis ariberto: gontrano: childerico atq; fige
 berto. Qui funus sueffionem usq; ornatissimo comitatu persecuti digno patre tumulo
 regem sepelierunt. Sed priusq; a clotario discedo: illud non prætermittendum reor
 quod cum maxime cognitu dignum est mirari licet a nullo franco scriptore litteris fu
 isse commendatum. Fuit inter familiarissimos clotharii aulicos galterus yuetotus ca/
 letus agri rothomagensis apprime nobilis et qui regii cubiculi primarius cultor esset
 Huic p sua integritate de clotario cum melius meliusq; in dies promerretur. reliqui au
 lici inuidēt deprauantes quodlibet a galtero gestum: nec desistunt donec irritatum
 illi clotarium pessimis susurriis efficiūt. Quāobrem iurat rex se hominem necaturum:
 Percepta clotarii indignatione: galterus pugnator illustris cedere regi irato cōstituit
 Igitur derelicta franciā: in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit. ubi
 decem annos multis prospere gestis rebus: ratus clotarium simul cum tempore mitio
 rem effectum: roman in primis ad agapitum pontificem se contulit. A quo ad dota/
 rium litteris impetratis: ad eum sueffione agentē se protenus confert: ueneris die quæ
 parascue dicitur: cogitans religiosam christianis diem ad pietatem sibi profuturā. Ve
 rum litteris pontificis exceptis: cum galterum clotarius agnouit: uetere ira tanq; recen
 ti liuore parcitus raptō a proximo sibi equite gladio hominem statim interimat. Tam
 indignam insignis atq; innocentis hominis necem religioso loco & die ad christi passū
 onem recolendam celebri pontifex inæquanimiter ferens: confestim clotariū repræ
 hendit: monetq; iniquissimi facinoris rationem habere: se alioquin excōmunicatiōis
 sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus rex: capto cum prudētibus consilio
 galteri hæredes & qui yuetotum deinceps possiderent ab omni francorum regum dī
 tione atq; fide liberauit: liberosq; profusus fore suo syngrapho & regiis scriptis confir
 mat. Ex quo factum est: ut eius pagi & terræ possessor regē se yuetoti hætenus sine cō
 trouersia nominauerit. Id autē anno christianæ gratiæ quingētesimo trigēsimosexto
 gestum esse indubia fide inuenio. Nam dominātibus longo post tempore in normā/
 nia anglis: ortaq; inter iohāne hollandū anglum & yuetoti dominū quæstione quasi
 prouentuum eius terræ pars fisco regis anglorū quotānis obnoxia esset. calleti propiæ
 tor anno salutis. M. cccc. xxviii. de rōne litis iudiciario ordine se instruens: id sicut an
 notatum a me est comperisse iudicauit. Huius clotarii uxor fuit radegōdis quæ per ul
 ri assensum religionē pfecta cælitibus meruit ascribi. Eius regis decreto diui medardi
 monasteriū sueffione incoatū est: sed a sigiberto filio tandē absolutum.

Regni yue/
 toti picipiū

Lotario sepulto. fratribus de partiēdo inter se regno consulētibus: cū qsq; sibi
 c partē accipere merito speraret: chilpericus cui plus ingeni atq; astutiæ inerat
 præter ætatis legē parisiū occupare cōtēdit. Paternisq; thesauris potitus mox
 francoꝝ nobilitatē quæ locissime potest ad se uocat. Quos partim in se pcliues beniuo
 lentia amiciores reddit. Alios qbus aduersam in partē pēdere aim cōmodi expectatio
 ne cognouit: magnis admodū donis muneribusq; cōciliat. Sed ut est in gallico puer/
 bio: sollicitus sui est: nec dormitat inimicus. Cognita chilperici perfidia: amicorū opa
 quos parisi habebant fratres: inscio chilperico in urbem clam admittunt. Inde fratre
 deturbato ne bello res ageretur chilperico renuntiant: si pro lege patriadiuidi inter se
 regnum uolet liberum sibi ad eos patere regressum. Hac cōditione propofita chilperi
 cus parisiū reuertit. A riberto q; prior natu esset parisiōꝝ regnū. gontrādo aureliorū.
 mettensiū figeberto obuēnit. Chilpericus sueffionē adeptus est. Suscepto secūdū seriē

Rex chilpericus

**Gótrán⁷ rex
aurelianorū**

**Chilpericus
sueffionū rex**

Fredegonda

**Chilpericus
ī sigebertum
fratrē bellū
mouet**

**Bellū in sige
bertum
Supatur clo/
doueus**

cognitionis parifiorum gubernaculo. Therebertus qui aribertus dictus est nulla re insignior fuit q̄ marcanosā et merofidis stupro: quas nigebrida eius uxor seruitio habebat. Quarum consuetudine rex ita deperit: ut nigebrida dimissa eas in uxorum loco habuerit. Nec deseruit: licet a pontifice germano admonitus eēt. uerum paucis interiectis diebus utraq; una cum filio quem altera ediderat repentino obitu perierunt. Sed nec diu superstes theobertus fuit. Gontrannusq; benignior natura fuerit: petulātia rāmen atq; libidine non dissimilis erat. Nam prāter prostituta a se uirgines: alienas quoq; nuptias spretis legitimis uxoribus inquinauit. Ab huiusmodi fœdis amorib; abhorrens sigebertus mettentium rex ad athanahildū hispanum regem misso legato gogone: brunchildem regis filiam uxorem accepit. Chilpericus uero fratris ex plo adductus: alteram athanahildi filiam galsondam coniugem expetit. Cui cum fredegondis quaedam forma insigni puella inseruiret insolens tamē mulier in chilperici se insinuauit amorem: regemq; ita blanditiis deprauauit: ut odio babitam galsondam nō uxoriæ dignitatis: non fœderis nuptiarum memor laqueo per noctis silentium strāgularē super inducta andouera. Nihilomāgis continēs fuit. quippe qui fredegondæ uoluptatis illecebrarumq; amator consuetudine illectus tenebatur. Non possum quāuis breuitatem in initio sim professus huius pellicis malitiam tacitus prāterire. In sueffionibus loco & plebe humili nata est in uico balencurto specie quidē egregia atq; ingenio supra fœminæ modum excellenti. Igitur cum sueuorum in festa sigeberto gēs bellum aduersus eum suscepisset: chilpericus fratri auxilium tulit. Egređienti domo cura fuit andoueram coniugem grauidam fideli sibi cuipiam commendare. Huic negocio idonea uisa est fredegonda atq; ita profectus est. Pariēdi cum tempus aduenisset fœminā regina parit: quæ priusq; baptismo: ablueretur consilio ex fredegōda capto: quānam idonea satis mulier ad hoc sacramentum testis hoc est cōmater adhiberetur. Nulla inquit fredegonda nobilior te est quam huic mysterio anteponas: ut quā carne puellam extulisti: eam prāterea ad spiritualem uitam regeneres. Sciebat em̄ ex christiano instituto nephas esse: uirum mulieris concubitu potiri: quæ baptisando filio commater extitisset: eo pacto chilpericum a reginæ conturbatio disculsum iri callidissima pellex sperabat. Abluitur ex sententia fredegondæ filia: atq; ei cui mater andouera erat: commater spiritali regeneratione efficitur childehindā ei nomen imponens. Regi domū bello exacto reuertenti gratulabunda pellex occurrit. Narrat quæ de nata sibi filia cōtigerant. Sed dolere se ait: q̄ regina testis et commater ablutionis filia esse uoluerit. Hæc loquenti fredegondæ rex sancte iurat si ita compertum haberet: se eam uxoris dignitate donaturum. Ingređiēti palatium chilperico andouera filiam complexa salutē impartiri: deq; nata sibi filiā gratificari festinat. At rex exulceratus animo: Abi inquit in malam partē imprudens mulier quæ tua me insipiētia a tuis nuptiis exclusisti. Nec multo post tēpe rex pontificem qui sacrum peregrisset ire in exilium iubet. Andouerā uero unacum filia intra ecclesiā septa uitam apud cenomanos agere cōpellit: designatū q̄tum ad annuū alimentū satis esset: prouentibus. Pellicem mox fredegondam in suis ambitiosus malis chilpericus uxore accepit. A deo nihil uidētē hoīem reddit cæca fibido: & petulans uiuēdi licentia. Nec uno crimine irretit eum quem deprauauit. Enī uero chilpericus legitimi cōtēptor thori: alieni quoq; appetētissim⁷ fuit. Sigebertū fratrem suum persecutus est (& ut pfidiorē dicas) grassante in eum fortuna. Nam irruētibus in regnum eius infestis signis Cacano duce hunis occupatissimoq; in eo bello sigeberto chilpericus fraterne charitatis desertor in remos ad sigebertum pertinētes in currit quos præsidio per fratris absentiam destitutos in potestatem recepit. Verum fugatis hunis sigebertus uictor reuertens copias in sueffionēsiū agrum dimittit: quē dente se populo facile cepit. Theodebertū chilperici filium in urbe deprāhensum adducit. Sed nō multis post diebus intercessione patris liberatus est: chilperici fide interposita: q̄ ī sigebertum nullo unq; tempore bellum moueret. Sed fidis fragus rex: nihil moratus bellū redintegrat. Cuius illico poenituit. Nam inferior factus: cōmpulsus est conditione spaciū quas sigebertus uoluisset accipere. Sed nec sic qes facta. Clodoueus

ex chilperici liberis burdegallam sigeberti ditionis urbem capit. Sed a singulfo quem prouincia sigibertus praeferat mox exturbatus clodoueus in sequente praefecto parilius ex fuga se recepit. Qua iniuria prouocatus chilpericus theodeberto (quem diximus a sigeberto liberatum) mandat: neustriam qua postea normannia appellata est adoriatur. Eam quia sigeberto parebat (receptis in ea plarisq; insignibus locis) incursionibus uastat. Eodem quoq; furore turonos: pictauos: lemouicas: et cadurcos: non clero non monachis non sacris uirginibus parcens perdit. Eius petulantiam cum gondoaldus pictauus qui sigeberti partium erat non parua iactura affecisset: et demum morte in eum sigeberto fugatus interemptusq; fuisset: chilpericus iniquo animo filii mortem ferens: campaniam furibundo exercitu excurrit. remosq; iterum spoliatur. in quem reductis copiis sigebertus hominis temeritatem corripere constituit. Verum intercedentibus ultro citroq; legatis pax ista est. Rebus inter chilpericum sigebertumq; mature compositis in gontranni fratris burgundionibus imperantis exitium coniurant. Belli causa a scriptoribus non traditur: Inuidisse illi fratres crediderim: q; ad aurelianum gontranni regnum: burgundionum quoq; principatus accessisset. Vt cumq; res haberet: leuis existimari potest qua facilem habuit exitum. Constitutis itaq; ad pugnam apud uiriacum: archiacumq; copiis: breui momento per legatos conuentum est: trecae campaniae ciuitatem proficisci reges: atq; illic pacis conditiones dicturos. Quam in diu lupi templo reges interposito iureiurando postea firmauerunt. A beuntibus inde regibus milites austrasii qui sigeberto parebant queruntur q; nihil ad se neq; gratiae neq; honoris sed neq; praedarum deferretur. eos omnibus praелиis primos adesse: ultimos esse quibus aliquid mercedis a rege contingeret. Placere quidem cum gontranno pacem: sed chilpericum exosum habere q; praeter regiam dignitatem spurce uiueret: hac militum tumultuatione tradunt sigebertum copias in fratrem nihil belli ab eo timentem in mo etiam exercitu nudatum conuertisse. Hac re per nuntium accepta chilpericus suis rebus desperans q; festinatissimis itineribus potest: tornacum una cum fredegoda et liberis se recepit. Huic repentino chilperici malo incommodum aliud fortuna inuenit. Procedenti cum copiis sigeberto magnus procerum atq; equitum numerus qui a chilperico defecerant: ad uitoriacum occurrit: quos iuramento obstrictos in exercitu admittit: praeter anselmum qui integra in suum regem fide negat se sigeberto auditurum: atq; ita dimissus anselmus ad chilpericum migrat. Cognita fratris fuga sigebertus fugientem insequi pergit. Ciuitatem milite circumdat. Eo metu fractum animo regem cum intellexit fredegoda: audax facinus cogitat. Vocatos ad se clam duos quos ad negocium propitios iudicabat: magnis pollicitationibus allicit in castra sigeberti se conferant: regemq; interimant. Si salui se receperint: fore ut praclaris fortunis abundent. Sin illustri facto oppetant mortem: collaturam se templis atq; sacerdotibus donaria quibus saluti animarum suarum bene consulat deus. Recepto a fredegonda negotio securi sui satellites in familiam regis sigeberti se insinuant. Sigebertum mox (conuenienti eorum coeptis tempore) confodiunt. Ad regis necem tumultu per castra exorto: sicarii interficiuntur. Cum clamor et strepitus in urbem delatus esset: nec causam sciret chilpericus: fredegonda festinans regem securo animo esse orat: dicens tumultuari et lamentari in castris milites. propterea q; sigebertus morte esset absumpus. Vix hec nuntianti uxori chilpericus credit. Sed multorum nuntio firmatus in castra contendit. Cui obuii primores exercitus regem consalutant iurantq; in uerba chilperici. Quos liberaliter regieq; primo habitos hortatur beniuolentiam in se fidemq; seruent. Nonnullos tamen de se bene meritos minore q; sperauerant aestimatione et gratia tractauit. Fratrum deinde funus more regio curauit. Extructo suessione in diuimedardi ad sepulchro ubi iuxta clotharii tumultum appositus est. postq; a nostro decem regnasset. Fratris exequiis debita religione absolutis: chilpericus brunechildem sigiberti uxorem q; filium childebertum parisi habebat rothomagum exulare cogit recepta ingenti pecunia qua penes eam erat. Causa exilii fuit: q; childebertum filium ne in chilperici partem ueniret gondobaldi ducis ministerio: fune per fenestram demissum ad mettenses deferri

Neustriam theodebertus incursat

Theodebertus occiditur Chilpericus campaniam uastat

Tumultus in castris Sigiberti Bellum in chilpericum

Chilpericus tornacum petit

Anselmus in dominum fidelis Fredegoda sigiberti necem procurat

Chilpericus a militibus sigiberti rex saluatur.

Rex chilpericus

**Meroneus patrum man-
dati spretor** mādauerat. Mox ad bituriges: & eas urbes quæ ad ligerim fluuiū sitæ sunt ne quid tur-
 bæ molirentur meroueam filium mittit: qui eas recipiat. Sed neglecto patris imperio
 meroueam cenomanum ubi dolo fredegondæ mater eius andouera exulabat: diuer-
 tit. Deinde brunehildis uiduæ recordatus: rothomagū cōtendit: ibiq; mulieris inge-
 nio delectatus eam duxit uxorem. Qua re indignatus chilpericus: ueritus ne astu bru-
 nechildis in patrem filius armaretur: rothomagum citus proficiscitur. Cognito eius
 aduentu noui coniuges in templum diui martini: quod pone urbis muros firmissimo
 lapide constructum erat: se committunt. Ex quo cum illos educi inuitos per legem nō
 liceret: solita perfidia rex usus: sancte illis iurat si ad se ueniant nunq̄ illos a thoro sepa-
 rare. Egressi templo postq̄ uno alteroq; die apparatissimis conuiujs accepti a rege su-
 issent: filium renitentem a brunehilde patrium abducit. Quem paulo post ecclesiæ
 sacris addixit. Sed suasu gontrandi reiecto clericatu: ad sæcularem uitam reuersus est.
 Latuit inde metu patris in beati martini turonensis templo. Inde cum eruere eum chil-
 pericus quæreret: fortibus meroueus egit quibus illa ætas ad insequentē modum im-
 pune utebatur. Dies tris apertis coram se sacris codicibus: pernoctas meroueus diuinū
 oraculum expectat. reuoluto codice: in librum regū oculos intendens: ita legit. Quia
 reliquistis dominum deum uestrum tradidit uos in manus inimicorum uestrorū. Se-
 cundo dauid psalmos scrutanti mox illud occurrit. Deiecisti eos dum alleuarentur.
 Tertio ex christi euangelio offendit. Scitis quia post biduum pascha fiet. His tanq̄ ad
 se diuinitus pertinentibus oraculis confirmatus meroueus: templo egreditur comite
 gontrando. Inde sex ex omni numero seruis secum desumptis: per altissiodorum atq;
 diuionem in campaniam migrat: ubi ab incolis depræhensus in desperationem uenit:
 patrem maxime formidans. In eo mentis agone constitutus seruum orat gayldum: ut
 eū perimat. a quo mox percussus interiit. Interim dū hec agūtur. Nūciatur chilperi-
 co cāpanos sueffionē occupasse. quam mox paruo negotio recepit: interfectis ciuita-
 tis primoribus qui cum campanis fenserant. Eodem fere tempore ad turonos petra-
 goriosq; atq; aginenses clodoneum filium cum exercitu legat: cui Desideriū nobili or-
 tum loco consiliarium attribuit. Per id tempus mommoleus a gontrando regionī
 præpositus: accepto francorū aduentu: cōtractis copiis in eos mouet. Commisso præ-
 lio mommoleus non sine suorum cæde uictoria potitus est. Nam ex suis quos in aciem
 mommoleus eduxerat milia quinquaginta desiderata sunt: cum ex clodouei exercitu
 uiginti tantum milia cecidissent. Tam graui chilpericus incōmodo affectus bello
 tamen non abstinuit: nunc hinc nunc illinc arma circūferens. Abstulerat chilpericus
 Varroco britonū regi urbes quasdam. Quas ne repeteret ueritus: aduersus eū (si for-
 te incautum interciperet) pictauis atq; andegauensibus mandat copias cogant:
 & Varroco insidiis fallere tentent. Cuius rei gnarus factus Varroco exercitum parat:
 intempesta nocte hostem inuadit: funditq; multis occisis. Sed tertio post die chilperi-
 cus cū britone paciscitur: missis ad eum obside filio: restitutisq; quos occupauerat lo-
 cis: quibus etiam addidit et uannas maritimam urbem: conditione annuæ pensionis
 apposita. Tot bellorum turbinibus impeditum regem fredegōda nihilominus sol-
 licitat: mulier ad discordiam nata. Erat prætexatus rothomagorum archiflamen: hūc
 detulit regina consiliatorem nuptiarum brunehildis cum meroueo extitisse: eiq; ad-
 uersus chilpericum consensisse. Brunehildis quoq; cum preciosiora bona apud se ha-
 buisset: ea mulieri (nesciēte rege) restituisse. Muneribus prætexata apud populū egisse
 ut chilpericum occiderēt. Quibus irritatus iam in prætexatum regius animus: odio in
 dies maiore torquebatur. At quia præfuli manus inferre nō temere audebat: cōtrahit
 in petri apostoli templo episcoporum concilium. in eo præsentem prætaxatū in simu-
 lat eorum quæ supra a fredegonda suggesta fuisse rettulimus. Quæ nullo teste cū a re-
 ge tantum dicerentur: sanctior pontificum sententia (quam sequebatur gregorius tu-
 roneſ) propitiari prætexato uidebatur. Plariq; in diuersam partē adducti chilperico
 scilicet assentabantur. Inter repugnantes igitur sententias quandoquidem childerico
 nō pateret uia prætaxatum damnandi: pauci qui partes eius tuebātur episcopis nego-

Meroneus a seruo occidit

Mōmoleus

Magna strages
Bellū aduersus britones

Fredegonda prætaxatum accusat

cū chilpericus dat: prætaxatum conueniant. regis benignitatem patefaciant. qui in hu-
 miles etiam crimine cōuictos indulgentissimus fit. Si culpam confessus ad misericor-
 diam cōfugerit: asserant se prætaxato liberalissime omnia remissurum. Suafus ab epi-
 scopis prætaxatus: in concilium uenit. aduolutusq; ad pedes chilperici: maiestatem se
 regis quidem offendisse confitetur. sed pietissimū regē eē qui lapsis misereri nō neget.
 Ad hæc prætaxati uerba sella regia exurgēs rex: mox in genua demissus: quasi humili-
 tate simul & regia māfuetudine contionem flexurus esset. Vos inquit reuerendissimi
 præfules confitentē reum audiuistis. Rubore moti pōtificates: q; regē humi demissum
 irituerentur: eum erigunt. Quo uno tm̄ rex assentiri sibi patres interpretatus: ad pala-
 tium redit. inde missis ad concilium quibusdam pontificiū iuris canonibus: quibus iudi-
 catos maioribus criminibus sacerdotes dignitate exui mandabatur. Bertrandus in pri-
 mis burdegalēsium antistes ad prætaxatū conuersus: iādudum inquit episcopo frater
 commercium tuum non erubimus. Nūc absq; regis beniuolentia communionē tuam
 admittere non possumus: atq; ita prætaxatus cōcilio extrusus est. Quem apprehēsum
 rex ergastulo seruari mandat. Inde cum liberatus ferme noctu euaderet: contumelia
 uulneribusq; affectus tandem in insulam constantiana diocesis relegatur. Ad hunc
 modum chilperico sæuiente: cum nec suis parceret nec alieno abstineret. Gontranus
 aureliæ rex childebertum nepotem qui mettensium regno præerat acceffit. Eo apud
 autem perreum coram posito: orbus inquit amantissime nepos sum liberis: nec sobo-
 lis mihi spes per hanc aratam ulla relicta est. Te liberorū loco habere constitui: ita ut
 filius adoptione meus sis. Regni bonorūq; hæres esto: nec me fecus ac patrem colito
 Gontrano hæc dicenti quia puer erat childebertus cū ample satis respōdere nō posset
 unus ex proceribus aulicis gratias copiosissime egit. Deinde muneribus ultro citroq;
 datis atq; acceptis: de chilperico habita sunt uerba. qui ambitioe & armis terras ad gō-
 tranum ptinentes occuparet. Eam ob rem ad chilpericū mittunt qui ablata recuperēt
 alioquin bellum denūcient. Quo nūtio indignatus rex supra q̄ solitus erat ira incan-
 duit. Ad hanc quoq; regis perturbationē alia a britonibus orta nūciantur. Hi in festo
 agnine in agros redoni cog: ingressi ad cornutū usq; uicum oīa populabant. Quos ut
 ab incurSIONIBUS reuocaret domū bibolenū bello assuetum hominē chilpericus cum
 multis copiis in britones mittit. Quorū terræ duce regio nauetū usq; uastatæ sunt: atq;
 ita repetentes domū britones qui in redones grassabant: non multo post francis bri-
 tannia exeūtibus: hostis brito iterum cōuertitur. Interea inquit chilpericus picta
 uos qui theodeberto parebant in potestare accepit: fugato theodeberti præfesto. Et
 quo magis regis huius efferatissimos mores stupeas. Cū dacus quidā falso ne an uero
 crimine delatus a soustrio duce in carcere chilperici iussu teneret: q̄scilicet admissio
 ad se in carcerē sacerdote: peccatorū pœnitentiā (inconsulto rege) fecisset: necari pte-
 nus iubet. Nec finis erat malo: chilperici. Legem fert: singulos qui uineas uel possi-
 derent uel colerēt pendere quotānis in usum regis uini urceolū. i. amphorā. Cui tribu-
 to legēdo marcus quidā apud aqtanos quaestor positus dum pensionē supbe cōtume-
 lioseq; exigit a lemouicibus occidit. Interim chilpericus feruēti febre maceratus est.
 Conualuit tm̄. mox sanato patre: unū ex liberis recentius natum morbus occupat: qui
 lauacro sacro postq; ablutus est: dolore leuatur. Sed nec infantis salus fredegondæ diu
 iucunda exitit. Maior natu qui erat ei filius ea proflunū pestilentia intabuit: qua oīs
 ferme chilperici cognatio uelut aliquo desuper immisso contagio cōsumpta est. Tot
 igitur malis crebrisq; doloribus admonita sui fredegonda regem adiit. Memorat dei
 beneficia quibus cum amplissime donati essent: ingratiissimi tamen plurimis sceleribus
 se commaculauerunt. Nūc eorum quæ flagitiose perpetrassent uindictam adesse
 deum: qui liberis inquit nostris uno tempore ægrotantibus: cognationis quoq; no-
 stræ bona parte fato ultimo sublata: nos ulciscitur. Dum prospera nobis fortuna blan-
 diretur: ferebamur elati ad omnem iniuriam. rapuimus aliena. subditis legum iniqui-
 tate grauatis nihil peccimus. nec a genere nostro temperātes: alios opprobriis: alios
 carcere: atq; alios exilio: nonnullos parte bonorum mulctauimus: plurimos uindice

Prætaxatus
pōtifer in exi-
liū mittitur

Bellū in bri-
tones

Crudelis chil-
pericus

Chilperici
quaestor ale-
mouicib/ ne-
catur

Chilperici do-
mus infortu-
nium
Vexatio dat
intellectum

Rex chilpericus

ira morte sustulimus. iam igitur sua nos deus iracundia ut resipiscamus pulsat: cuius patientiam longitudine peccadi habuimus irritam. Execremur oro chilperice priorem illam uitae consuetudinem: & tentemus uera poenitudine placare: que tam multis flagitiis offendimus. Chilpericus hac fredegondae comploratiōe permotus: simul q̄ tris sibi filios breui temporis interuallo mors eripuisset: benignior deinceps fuit: atq; quā de uinearū cultoribus legem tulerat abrogauit. dei templa magnis donariis cumulauit. inopes frequēti liberalitate consolatus. Filium clodoueam altera uxore susceptū: quē impellente fredegonda uinctū in castello brēnæ habebat cum occidi imperasset: custodia eduxit. A deo maxime potens est reuocare ad bonam mentē infantiū animos uirtutū stimulus aduersitas. Per id tempus longobardi partem italiae occupātes mauricio imperatori non parebant. Eos quia id nec modeste ferre: nec exturbare hostem commode mauricius posset: tētat chilpericum pecunia: si forte aduersus illos comparato exercitu italia expellat. Chilpericus mille auri pōdo ab imperatore missa accepit: statimq; in lōgobardos mouet. At illi cum in aciem prodire munitis locis defensi nō auderent: chilpericus grādī pecunia ab illis donatus: pace data in franciam reuertit. Ea re cognita mauricius per legatos chilpericū monet: aut pecuniam restituat: aut ueluti cōuenerat hostem longobardum italia deturber. Chilpericus qui paruī (ut fere omnes) imperatorē haberet: nullo illum responso dignatus est. Quem nihilominus res quam mox narrabimus: mitiorem fecit. Nigegōda chilperici soror hermegildo gotho nupta (qui hispaniae cum patre hengildo imperabat) uirū arriana impietate deceptū tum sua tum leandri sanctissimi uiri opera ad rectam fidei regulā reuocauit. Quare per gonfaldā ad regē hēgildū delata uirū suū hermegildū pater dñicæ resurrectionis festo die in ergastulo securi trucidauit. Progressusq; ad malitiā multis persecutionibus affectit christianos. Cuius ut sauitiam fugeret Nigegōda: hispania excedere & ad francos proficisci tētauit. In itinere a militibus bisantinis quos aduersus gothos Mauricius imperator in armis habebat cum filio deprehenditur. Illa dū ad mauriciū ducitur: moerore confecta mulier interiit: filius cōstātinopolim ad mauriciū ductus est. Chilpericus & filii & sororis acceptis iniuriis: grandi exercitu coacto in hengildum persecutionis autorē mouet. Fiant utrinq; & praelia & caedes. Sed gothorū longe plures. Quibus abunde satiatus et ingenti praeda onustus chilpericus domū se contulit. Reuersū mauricius per legatos hortatur: longobardos sicuti data fide cōuenerat italia expellat. Negociū chilpericus eo libentius suscepit: quo sorore in filiūq; facilius ad se remitti sperabat. Nam de sororis morte nōdum cognouerat. Ea expeditio irrita fuit. Orta enim ab alemannis q̄ chilperico auxiliares uenerāt in francos seditōe: regē arma promouere nō permisit. Nec multo post chilpericus: cuius malitia in hoies multis fraudibus perspicua esset: in deum quoq; impietate meditatus est. de diuina siquidem trinitate ita credi uoluit: ut non tres in illa discretas personas: sed unā cōfiteretur quā patris interdū nomine: interdum filii: nōnunq; spiritus sancti: sacrae litterae designarent. De qua etiā perniciosissima haeresi ad pontificē atq; in primis gregoriū turoensem litteras dedit. Vtq; idoneos suo errori testes adhiberet: hylarium augustinūq; primae inter christianos auctoritatis doctores in hac parte eē cōfirmat. At gregorius homo imprimis sanctitate spectatus: regem admonet: caueat dei indignationem tāta impietate prouocare: impiū maxime esse quod diceret: nec religioni catholicae conuenire. quin etiā eos quos in testimoniū citabat tā irreligioso dogmati repugnare. eosq; lōge secus scripsisse & docuisse. Aegerime tulit chilpericus gregorii responsum: atq; ira feruens: a pontifice igitur inquit consiliū de hac re capiemus. Mox ad regem ueniētī salino ambiañ. quodā ex aulicis episcopo haeresim patefacit: producta etiā charta impietatem cōtinere: eāq; ad aures pontificis secreto recitauit. Sed t̄aetsi salinus animū in re praesenti cōtinuit: uultus tamen indicio intellexit rex sacerdotem ei nō astipulari. Et cum reliquos omnes idem facturos: repugnaturōs quoq; sibi dubitaret: in sentētia non perstitit. Tradūt auctores chilpericum: cum graece latineq; eruditus mediocriter eēt ad litteras nostras tres in super graecas. & .6.0. intrulisse. quae & in diplomatibus atq;

Mauricius i/
perator
Longobardi
in italia
Chilperici
auaritia

Nigegōda
gothoꝝ cōtu
melius afficiē

Bellū i hispa
nia

Chilperici i/
pietas in deū

chirographis eius de donatis ecclesiarum puentibus exscriptis plurimo post tempore p/ manserunt. Interea ledascus turonis a rege prapositus comes: q̄ populum durius in festaret: gregorioq; antistiti ciuitatis irreuerens atq; infestus esset: magistratu remouetur. Nam per id tempus regendis prouinciis comites praficiebant non secus ac magistratus quos balliuos senecallosq; nūc rex instituit. Hiq; p̄ regis libidine dimouebātur. Quia in ignis ignominia ledascus: gregoriū proditiōis in simular: q̄ scilicet turonum urbem gontrano prodere cogitaret: aulusq; esset ieginam stupri cum bertrādo burde/galla pontifice consuetudine contaminare. Cuius lasciuia affertorem ledascus effecerat quendā riculphum gregorio aliquādo familiarem qui sacerdoti obrectās eum quatenus poterat maledictis persequeretur. Eare grauiter permotus rex: concilium episcoporum ad britannicū oppidum contrahit. In eo gregorius cum nullius in regē offensā consciū se diceret: simul per sancte more maior: tertio iurasset. Nihil eorū quā ad regem de eo delata essent commisisse. Ea assertionē purgatum esse gregoriū concilium iudicat. Tunc coram introduci ledascum rex mandat. Sed cognito patrū iudicio sibi timens ledascus perfugerat. In contumacē lata excommunicatōis sententia est. Qui diu profugus amicorū ope chilperico recōciliatus: cum reginam pacare speraret: ad eam in sacello orantem accessit: petiq; humi pronus remitti sibi quā peccasset prostratum sacello excedens regina despexit. Sed nec sic desperans ledascus auaritiā recordatus muliebri: muneribus reginam māfuescere posse sibi persuadet. Ipse ad nūmularios ueniēs dum preciosiora quāq; uenalia perquirat: a reginā satellitibus cum deprāhensus esset: uno illoq; grauiter uulnerato elapsus: dum ad sublitium pontem q̄ sequanam iungit: altero pede inter duo male cōmissa tigna prolapsus: crus fregit: quē urbe exportatum q̄ rex curari mandaret: reginā tamen in suā gulam eius satellites in fregerunt. Non facile obliuiscitur sui scelerum in sueta malitia. Fredegonda quā filiis omnibus orbata pœnitentiā profiteri uidebatur. Clodoueam quem diximus custodia a patre emissum persequi rursus perseuerat: ea maxime causa q̄ illum chilperico successurum heredem formidabat. Et ne hoc sibi dolere monstraret: fingit causas q̄ obrem patri merito foret odiosus. Erat clodoueo cum scorto quodā uoluptatis contubernium. Eiq; scorto mater erat uetus. Vtraq; ad reginam delata est: illa q̄ multorū causa malorum esset. Hec q̄ maga: & per maleficia demoniacā artis fredegondā liberos sustulisset. Deprāhensam igitur pellicem fredegonda palo transfigi ante clodouei aedes mandat. Matrem longo cruciatu per tormēta examinātā crimen confiteri coegit & confessam cremari. Nec cessat cœdis appetens mulier: donec clodoueam exterminet. Orat igitur regem pœnam de filio sumere: cuius assensu tris filios amisisset quiq; regnum patre superstite affectaret. Chilpericus nihil mulieri negare assuetus: uenatum proficiscens clodoueam una uenire iubet. Dum ad siluam uentum est: ligatum filium ad fredegondam mittit pater. Illa coram positum rogat qui sint proceres qui partes eius aduersus chilpericum tueantur. Clodoueus ut feminā timorē suspicionēq; icuteret plerosq; ex fredegondā seruitio nominat. Mox custodiēdum militibus clodoueam tradit. imperās: ut in costas eius traiectō gladio necent: relicto in uulnere mucrone quasi morte dignatus est: & ad matris tumulum humari. Hinc ad exhibēdos populo uerustissimo romanorum more ludos se cōuertit. instituto suessione circo intra quem equites in girum cursitaret. Causa interea belli chilperico incidit: theodoro massiliē antistite de sede eiecto: fortunisq; eius omnibus: autore dynāno direptis: qui terrā prouinciā sub rege gontrano imperitabat. Hunc theodorum ad childebertum fugientem gontranus deprāhendit. Ea re cognita childebertus cui ex dono gontranidimidium urbis massiliā attinebat: gontranum legatis missis petit debitam sibi partem restituat. Negat se gontranus regis iussa facturum. Quinimmo omnibus aditis præsidium imponi iubet: ne aduenienti childeberto pareant uia. Erat regi gondefillus summo genere natus per familiaris. Hunc ducem copiis præsfectū massiliam childebertus mittit: qui ciuitatem recipiat: restituto theodoro. Accedenti gōdefilli massi

Ledascus
comes
Quid comes

Accusat gre/
go. turoneū.

Ledascus ne/
catur
Fredegondæ
ptinax in ma/
litiā animus

Clodouē fre/
degondæ ius/
su occiditur
Causa belli i/
chilpericū

Rex chilpericus

liam ingredi dynānus prohibuit. Qui nō multo post uerbis suafus gondesilli ad beati stephani templū quod extra urbem nō procul a muro est uenit: quem unicū ad se admissum gondesillus: de theodoro expulso: deq; rebus male ab eo pactis arguit. Et nihilominus mandat uocari ad se primores ciuitatis apud quos erat illi a childeberto mā datum negociū. Dynānus hac re territus: supplex orat id ne faciat. paratū se eē patefacere illis urbē. Et deinceps iurare in uerba childeberti theodoroq; pariturū. Dimissus dynānus promissa implet. Massilia igit recepta & theodoro restituto ad childebertū reductis copiis gondesillus reuertit. At dynānus abeūte gondesillo ad gōtranū mittit qui massiliam recuperet. Cui tamen cōcepto theodorus obstitit. Ex hac causa quæcūq; superioribus annis inter childebertum gontranūq; pacta conuētaq; erant irrita habita. Erat childebertus chilperici ex fratre nepos: qui gontrano cum infensus esset: gillonē remorę antistitē quibusdam sibi proceribus attributis: ad chilpericū mittit: occasione hinc sumpta: ut supioris anni fœdus inter reges cōstitutū fide scriptisq; firmaret. sed primaria legationis mittēda causa fuit ut de gontrano quereretur: cum quo nec fidem nec amicitia conseruare potuisset. q̄obrem inquit gillo childebertus tuus o chilperice ne postea petat liceat iunctis copiis uestris in gontranū arma sumere: ut quæ tibi atq; illi p̄ fidus princeps abstulit recipiamus. Letus aut oratōne chilpericus conuenta oīa grata habuit. Bellum insuper quod iam dudum agitabat ab utroq; rege geri placere respondit. Nec mora exercitus parant: qui partitis agminibus incedētes bituriges inuadunt. partem copiarum desiderius uir strēnuus ducebat. Huic ad mediolanū castellū cui nomen nunc est magdunū bituriges cum quindecim milibus armatorę occurrunt. Dum utrinq; pugnat: reliqui duces berulsus andegauorę præfectus: & bladascus obsione urbem cingunt. Gontrano subsidium suis ferre festinanti nūciatum est partem hostium e castris prædatum abiisse: eosq; non procul abesse. Quo cognito gontranus militē in armis paratum esse iubet. Inuentos mox prædones non magno labore fudit. Postq; omnes regum copia quasi ad pugnam instructæ mutuo se conspectu intueri possent: spectatissimi homines ut quisq; suo regi assistebat: metiētes animo quid incommodi si prælio decertaret contingeret: ultro citroq; commigrant: si forte irritatos regū animos reducere ad beniuolentiā possent. Nec inanis fuit labor. Ita constituta res est: ut ablata restituerent. Discedētib; copiis chilpericus suis imperat continere a præda & rapinis manus. Cuius rei præuaricatorē qui rothomagorę comes erat incandescens chilpericus gladio transfixit. Hoc exemplo reliqui absterriti continētiore ibāt. Dū hec geruntur theodorum quem fredegōda pepererat infantem mors rapuit. Eius interitum mater quorundam suafu in momoleum cuius supra feci mētionem atq; in quibusdam mulieres magas transfert. Mulieribus de præhensis cognoscit eas quidem cōplures interemisse. quorum cruor ad momolei salutem profuisset. Deinde theodorum quoq; in similem usum fuisse necatum confitentur. Sumptum est de illis supplicium. Aliæ uiuæ crematæ: aliæ rotis circūactæ. Momoleum cum chilpericus morte affecturus esset: a fredegonda rogatus dimisit. Sed cum esset uariis tormentis toto corpore maceratus paulo post inierit. Hunc fredegōdæ maternum dolorem: clotarius qui ex ea non multo post natus est infans oblitterauit. Cuius exortum tāta letitia chilpericus excepit: ut recludi ergastula et custodias laxari emissis inde uinctis mandauerit. Sed (ut sunt res humanæ) lætitiā mœrorum intercept: formidante chilperico gontrani aduersum se atq; childeberti confœderationem. Eam ob rem thesaurum suum omnē et preciosissima quæq; exportari cameracum iubet. Quam urbem scilicet munitissimā incolere & in ea se tueri statuerat. Tanta illi merus a fratre nepoteq; fuit: ut in agris tēroria non secus ac in bello haberet in eisq; pernoctaret: militibus ad excubias uigilantibus. Adeo meticulosa est malorum testis conscientia. Ad omnia pauet dum nemi ni confidit. Interea tamen ad uicum callam qui a materna flumine non procul abest positus uenationibus se oblectabat. Ad quas cum die quodam se parasset: i cubiculum fredegondæ ingressus: cum eam quietis causa decubantem uidit: tenui admodum quem gerebat baculo fredegondam a tergo ludens percussit. Quo istu in partē alterā

Bellū in bitu
rigib' aduer/
sus gōtranū

Vindex chil/
pericus

Clotarius se/
cūdus nascit

ut ludentem cognosceret se regina non cōuertit. Sed suspicata landericum esse qui palacio præerat. landerice inquit ut quid me ferire audes. Huius laderici uxorem childe-
ricus stuprabat: quare fredegondæ responso pculsus: suspectam de adulterio fredegō-
dam habuit: atq; ita leuandi mœroris causa uenatum pergit. Fredegōda rege a se abeū-
te sensit uerbo offensum esse chilpericum quare uerita id quod uero simile erat: ne re-
gis animo suspitio stupri altius infideret: mulier multis homicidiis isignis ausa est me-
morabile facinus tentare. Landericū clam ad se uocat: quæ sibi contigerant meminit. **Fredegondæ
i regē scelus**
Monet nō cubiculum sed sepulchrum cogitet. Haud dubium sibi esse: regē p cōfessio-
habere: landericum cum ea consuetudine fecisse illiciti amoris. Turbatus animo lan-
dericus præsentem adesse sibi mortē arbitrat. seq; ueluti iam captum rapi ad suppliciū
putat. Quem supra q̄ uirilem animum decet cum uideret fredegonda intabescere: una
inquit landerice res est quæ nos a periculo eximat. Solet a uenatiōibus chilpericus no-
cte plurima domū reuerti. Age igitur impigre & facinorosos quosuis hoies & sangui-
narios pecunia muneribusq; sollicita q̄ noctis caliginem chilpericum ex equo descen-
dentem citis vulneribus necēt. Hoc pacto & mortē superauerimus: & regno potiemur
Reginæ consilium secutus landericus sicarios in insidiis locat. Hi ut conuenerāt re-
gem inter tenebras adoriuntur atq; interimūt: atq; noctis beneficio defensi pperrato
homicidio exclamant chilpericum interfectum esse: & quasi homicidii expertes ipsi
essent childebertum auctorem paricidii uociferantur. Aulici ascensis equis huc atq; il-
luc depræhensuri fugiētes homicidas frustra discurrunt. Madulphus siluanestēn præ-
sul eo tempore aliquid negocii in curia habebat. Is rege cæso sepeliendi officium exhi-
buit. atq; nauimpositum secundo flumine ad diui germanide pratis quam rex extru-
xerat: ædem extulit. ubi etiam nunc eius sepulchrū uisitur. Tam misero uitæ exitu chil-
pericus regnū reliq; hō impudēs arrogāsq; qui cum amicū neminē obseruaret: nemo
illi amic⁹ fuit. Exscripserat nescio quot libros incondito uersu: aliosq; nō paucos. quos
impiā scilicet rem cōtinentes uiri sapientia probati deletos prorsus exterminauerunt.
Sed iuuat me chilpericū a tergo relinquere: pauperū quidē abiectorē: sacrarūq; ædiū
oforem: irrisorem insuper ecclesiastici ordinis: qui pluris semp existimauerit recenter
ad fidem cōuersos: q̄ eos quos diuturna religio cōmendabat: illis ecclesias attribuēs:
his praro ministrans: uni trī germano parisiorū antistiti obseruantissimus fuit. Cuius
sepulchrum hoc a se edito epigrāmate dignatus est.

Ecclesiæ speculum: patriæ uigor: ara reorum

Et pater et medicus pastor amorq; gregis

Germanus uirtute: fide: corde: ore beatus:

Carne tenet tumulum: mētis honore polum.

Vir cui dura nihil nocuerunt fata sepulchri:

Uiuat enim. nam mors quam tulit ipsa timet.

Creuit adhuc potius iustus post funera. Nā qui

Fictile uas fuerat gemma superba micat

Huius opem ac meritum mutis data uerba loquuntur

Redditus et cæcis prædicat ore dies.

Hunc uir apostolicus rapiens de carne tropheum

Iure triumphali confidet arce throni.

Chilperici igitur ingenium et mores execrari debet quisquis ad gerendam rem
publicam optimus accedet.

n Vnc fredegondæ reliquias persequamur. Interempto chilperico fredegōda
suis fortunis timens: se cum oibus opibus ad beatæ mariæ parisiensis ædem
tanq̄ ad asylum transfert. Quam liberaliter accepit loci antistes. Theaurum
qui penes chilpericū dum apud callam ageret quidam aulici auferētes ad childebertū
perulerunt. At fredegonda rebus suis filioq; tutius consultum iri cupiens: gōtranum
aureliæ regem per nūcios orat: sibi clorariog; tutor assit. Nec tardat gontranus: ueniē-
ti urbe egressa fredegonda obuia progreditur. Suscepta nepotistutela: per regni in-
tor

Gontranus
dotharii tu-
tor

Rex clotarius secundus

signiores urbes circūferri clotarium infantem iubet. Qui clotharium circūferabant ꝑ
 ceres urbes gontrani nomine in fidem recipiūt. At gontranus popularis inconstantiæ
 non ignarus cum in æde diuæ mariæ esset: ingeniq; populi turba astaret: facto silentio
 uiri inquit parisienses qui huc cōuenistis uos oro: seruate stabilius in me fidem q̄ i fra-
 trem habuistis: ut et meum nepotem in pace educare et uos iustitia moderari possim.
 ne (quod nolit deus) aut ille sine tutore: aut uos sine administratore periclitemini. Gō-
 trani oratione letus populus: principis humanitatem fidemq; collaudat: deum preca-
 tus: ut illum saluum faustumq; seruet. Fuere per id tempus motus quidā bellī repe-
 tente gontrano loca quæ childebertus occupabat: Sed ganescus picta uorum comes
 qui childeberti partes tuebat lemouicenses ipsosq; picta uos: in fide cōtinuit: turonos
 præterea tentauit. Sed repugnante urbis antistite ciuitas in fide gontrani p̄stitit. At nō
 multo post childebertus quem post chilperici necem parisiū aduenientē ciues non
 admiserant: gillonem remensem quibusdam adiunctis ei illustribus uiris: ad gōrranū
 ire iubet. Admissis legatis: gillo assentatione usus principio gratias deo egit: qui gon-
 trano tam clementi & potētissimo regi pacem sinceram tribuisset. Nec ultra tulit gō-
 tranus uerba pontificis: sed dicere uolentem intercipiens: non inquit pessime præsul
 blanditiis istis libens (te maxime orante) auditum exhibeo. Omnium enim qui sunt cū
 sis perfidissimus: tu prætextu lineæ huius uestis religionē præ te ferēs: fraude ꝑditiōe
 q; omnes fallis. Te em̄ consultore urbes quæ ad me pertinent cōplures incēdio assum-
 ptæ sunt. Sic loquenti regi: gillo nihil respondit. Sed alter legator: quæ a childeberto
 mandata erant paucis ad insequentem modum elocutus. Gloriosus inquit rex noster
 childebertus nobis præcepit repetere abs te paterni regni partē: quam tu illi gontrane
 ademisti. Respōdit gontranus iā pridem ad hæc respondisse: se nihil a childeberto præ-
 ter conuentor: formam usurpasse. Eapropter quæ legitime possideret se retenturum.
 Nisi tñ ea quæ uel gratia forte uel liberalitate donare decreuisset. Ergo cum intellige-
 ret legatus frustra aduersus regem contēdere: quādoquidem inquit legatio nostra nō
 procedit. Reliquū est quod ad extremū pro tua iustitia impetremus. Est apud te frede-
 gonda chilperici relicta quæ sigebertum principis nostri parētem & supra paucos dies
 chilpericū interemit: mulier digna affici multis suppliciis. Propterea petit childeber-
 tus hanc ad se dimitti. Cui ob scelerū immanitatē pœnas ut par est irroget. Legato gō-
 tranus respondit: iniquū sibi uideri ad pœnas rapi mulierem regio nuptu insignem: et
 quam non putaret culpam cōtraxisse eorum quæ illi obicerentur. Atq; ita irrita lega-
 tione abeuntibus legatis: primarius ille locutor: gontrane inquit: Magne rex: postq; pa-
 cem abnuis: scito iam securim quatuus frater interemptus est capiti quoq; tuo immi-
 nere. Ad hæc uerba commotus rex extrudi palatio legatos iubet: eosq; luto cœnoq; ꝑ-
 tiam euntes cōtaminari. Hinc graues inter reges inimicitia conflata sunt. Gōrranus
 post hæc fredegondā in neustria emittit: ubi nō procul rothomago incoletet. Ad quā
 ex francorum nobilitate nōnulli profecti tanq; fortunæ eius misererētur operā illi suā
 pollicentur. At cognito q; prætextatus quem in custodia chilpericus habuerat a gon-
 trano liber factus esset: indoluit uehementer fredegonda: q; ex fastigio regis dignita-
 tis delapsa: tam parui habere. Addebat ad dolorem brunehildis p̄sens fœlicitas. quā
 se potentiorē & magis honoratā iri conspiceret. Quo liuore cruciata mulier: audacem
 quendā & cædibus assuetū hominē holdericū seorsum uocat: magnis pollicitatiōibus
 satellitem onerat: si brunehildē reginā necet. Conuentione cædis facta: holdericus
 cum multis iam diebus consuetudinē familiaritatis apud reginam brunehildē assen-
 tatiunculis blanditiisq; comparasset: blandior tamen indies uisus in suspicionem uenit
 Depræhensusq; & tormentis affectus: crimē confitetur. Fustigatus deinde & ludibrio
 habitus ad fredegondam dimissus est. Quem paulo post sanguinaria mulier pedibus
 manibusq; truncatū dimisit: uel q; desidiæ eū argueret: quia uidelicet necandæ brune-
 childis occasionem uecors præterisset: uel q; significare uolebat se nihil de homicidio
 satelliti mandasse. Cura dehinc gontrano fuit chilperici necis autores persequi: in-
 ter quos delatus est cherulphus: qui primarius chilperico cubicularius fuerat: ad marti

Gillo remen-
 sis ad gontra-
 nū legatus

Fredegonda
 iterū necē co-
 gitat

Cherulphus
 occiditur

ni sepulchrum effugit. ubi tandem gontrani iussu a quodam claudio multis uulneribus interfectus est: publicatis eius bonis quoque ditissimus erat. Eadem tempestate godoaldus qui se clotarii filium diu predicauerat: quod conciliato sibi procerum fauore cum bonam in aquitania populi atque urbium partem in ditionem suam recepisset: pertragorios tholosates burdegalliosque non difficile conciliauit. Auctus imperii amplitudine godoaldus: litteras ad francos proceres dat: quas lignee tabellae mandatas & cera desuper oblitae: duobus cadurcis sacerdotibus perferendas committit. Quibus in itinere a gontrani aulicis deprehensis ex litteris & sacerdotum confessione cognitum est quid godoaldus animo conceperet. Nec moram interponit godoaldus ad gontranum legatos mittere: quibus oliuae ramos in manu gestare iubet: quo signo quasi pacis nuntii tuti ad regem uenirent. Cum ad regem uentum esset: rogati nomen & gentem. A godoaldo inquit uenimus ad te qui cum clotarii patris tui filius sit debita sibi paternae possessionis portionem petis. Quod si neges: armis hereditatem repetere decertabit. ex aquitania numerosum exercitum iam habere. accessurum in super suis uiribus a childeberto magnum delectum militum. Gontranus legatos opprobrio habitos: in equorum dorsa distendi atque fustigari: praeterius legationis imperat. Legati etenim nomen uiolare apud etiam barbaros nequitas est.

Godoaldus
filiū regis se
appellat

Et superiores dies constitutum inter gontranum atque childebertum erat de conuentu habendo. ad quem gontrani edito childebertus magno suorum procerum comitatu uenit. Ibi ante omnia godoaldi nuntii introductis gontranus dicere imperat quae superioribus paucis diebus apud eum habuissent. Postquam cuncta ordine enarrassent: Addunt godoaldum rebus omnibus spoliasse rigondam chilperici filiam dum eam ad hispaniam nuptiarum causa pater destinaret. Eius rei gnaros esse childeberti proceres. Dum hec nuntii perorassent: suspitio mox incidit regibus: eam causam esse quare aliquot ex nobilitate childeberti concilio abessent. Nec propterea destitit gontranus rem animo conceptam patefacere. Accepra lancea extremum eius ad childebertum intendens: hoc inquit indicium tibi esto chare nepos: regni te mei haereditate fore. Et nunc quidem totius gentis atque urbium tibi potestatem imperiumque committo. Tu enim et alter meus nepos clotarius tamen superestis quibus haec optimo iure conueniant. Hec cum in conspectu multitudinis dixisset: apprehensum dextera childebertum seorsum non longe a contione deducit. Primo illum monet: tacitumque quae dicturus sit seruet. deinde docet quos ad gerenda regni negocia admittat: quibusue consultoribus uratur: quos item reiiciat: quibus etiam sui custodiam atque salutem credat. Caueat a brunechilde mense a gillone praeterea remensi: qui esset perfidus maxime. His ita inter se prolucis: ad rem communem tractandam confidunt. Quibus omnibus quae ad reipublicae commodum attinerent uidebantur et quorum gratia contio habebatur absolutis: consilium dimittunt. Ad conuiuium deinde itur. Inter comedendum gontranus circumstantes ita proceres affatur. Viri franci & apprime nobiles quos mihi semper & primores & charos habui. Hic est meus ille nepos quem haereditatem institui. Colite illum oro: & fide integram parete uestro regi. De magnitudine etenim eius futura spem capio maximam: cum iam imperio auctus sit et uirtute commendatus. Hec dicens simul restituit childeberto ciuitates quas chilpericus abstulisset.

Ebus ex regum usu constitutis: childebertus ad suos profectus est. Dum hec agerentur principum unanimitate cognita: hi qui godoaldo fauebant desiderius momolus bladiscus atque sagittarius ab eo defecerunt. Est transgerondam flumen loco edito urbs quae conuenae appellatur: ad quam godoaldus se recepit. primo quidem ciuibus beniuolus: mox simulato hostium aduentu bonum fore ait si in arcem fortunas suas ciues contrahant. Deinde cum prope adesse hostem diceret: omnes in armis esse mandat. & in hostem portis patefactis erumpere. Procedete ergo agmine cum in planiciem uenissent: exturbato urbe antistite portas obstruit. Ipse cum praesidio suorum ciuitate potius fortunam quae cumque futura esset illic expectare constituit. At gontranus loci munitione cognita: cum inde godoaldus erui facile non posset: litteras

Defectio a
Conuenae ci
uitas

Clotarius secundus

brunehildis nomine ad eum perferri iubet. quibus hortabatur eū opes om̄s suas burdegallam conferat: ibiq; hiberna habeat. Paruit fraudulentis monitis gondoaldus: refq; omnes & ingentē auri summam burdegallā pr̄mittit. Cognito gondoaldi discessu milites gontrani qui iter eius explorabant: gerondam flumen enatant: depr̄hēdūtq; iumenta quæ sarcinas gondoaldi ueherent. Quibus spoliatis ad locū ubi gondoaldus se receperat contendunt. Lendegefillus copius præfectus carros ad urbis obsidionem ad hunc modum excogitauerat. Intecti enim undiq; cratibus atq; tabulatis carri munito erant his qui intra carros delitescabant: quorum negocium erat cuniculis patefacere uiam in urbem. Comparata inde frequenti ex uicinis siluis materia: fascium ingentem numerum in uallem coniciunt. Oppidani contra non uecordes præcutis sudibus & lapidum molibus: igni quoq; ac pice desuper iactis cum materiam tum milites incendebāt. Hac oppugnatione incassum suscepta: lendegefillus alia uia obsessos intercipere statuit. Mommolus igitur ad colloquium clam uocat: quem primo icrepitum q; agontrano defecisset: securusq; esset gōdoaldum: si operam nauet: ut suo aliquo facto ciuitas dedatur: se sperare gontranum qui benignissimus esset facile illi dimissurum quicquid in eum commisisset. Mommolus de eare se consideraturū respōdit. Igitur mōmolus sagittarium ladascumq; & ualdonem sibi arcta amicitia deuinctos conuenit. docet quid illis periculi si ciuitas expugnetur impēdeat. Utile fore salutis suæ consulant. Mommolo cum omnes acquiescissent: cōuenit in aliquot insigne ciuitatis templum ignem summittere: ad quod incendium restinguendum omnibus concurrētibus facile factū lendegefillum in urbem admittere. Ad hoc negocium accersito carulfo ditissimo homine apud quem & ipsi diuersabantur: consilii compotem facit. Postq; de incendiando templo tradendaq; hosti ciuitate compositum inter eos est: ad lendegefillum mommolus occultissime uenit. monstrat qua uia ciuitas in potestatem gontrani dari possit: si modo id quod de reconciliando sibi rege lendegefillus pollicebatur ipa efficeret. Lendegefillus spe recuperandæ urbis letus: iusiurandum mōmolo dat nihil de conuentis detracturum. Quod si animū regis se ad id deducturū non posse intelligeret: daturum illis tamen firmū aliquod templū in quo tuto dum rex placari posset consisterent. Re ira cōdicta Mōmolus consilio incendiandi templi. omisso gondoaldum adit: memorat q̄ integra in eum fide semper usus sit: q̄q; item deinceps eē uelit. Verum eam esse rerum conditionē ut multum confidi nō debeat. Propterea tentasse se lendegefilli animū: quem in se & ad concordia procliuem inueniat: lēdegefillū hoc unū non probare q; tu de gontrano male existimans conspectum eius aufugis: nec de cognationis attinentia (cuius forte dubius est) ullam rationē cum fratre ponis. Hoc tantum si facias: regemq; cōuenias omnia lendegefillus ait ex usu tuo fauste p̄cessura. Sentio igitur his tot curis atq; perturbationibus te explices: & nos una tecum ad gontranum proficiscamur. Ad hunc modū suadente mōmolo: sensit dolum gondoaldus: nec tamen cauit. Non enim facile esse uidebat eorū malitiæ occurrere quorum & fidei et tutelæ se tanto tempore credidisset. Hortatur tantum: se non derelinquant euntem quo eum ducerent. Stabant pro portis hostes boso & bolo biturigū comites qui gondoaldum a mōmolo exciperent. Foribus patefactis gondoaldū in lēdegefilli potestatem mōmolus tradit: regressusq; inde in urbem mōmolus portas claudit. Erat inter ciuitatem & hostium castra tumulus terrenus mediocriter editus. Ad huius summū cū gondoaldus successisset: bolo eū præcipitē deiecit. qui in caput pedesq; rotæ instar circumactus illiso in caput eius a bosone saxo trucidatus est. Mōmolus autē quem in urbē reuertisse diximus gondoaldi opibus direptis: in reliquā multitudinē grassatus ē. Post q̄ nemini hominū neq; sacerdotibus pepcisset: incensis ædificiis in lēdegefilli castra se contulit. Lendegefillus iam de regis in proditores sentētia certior factus: mōmolum ad se uenientem excedere tentorio tantisper iubet: donec tumultuantes in eum milites sedet. Egradienti præsens mors licet ante oculos (irruentibus in se militibus) uersaret foriter quidem restitit: nōnullis ex hostibus uulneratis. Sed signo a lēdegefilli clam suis dato: circūuentus undiq; mōmolus: pditionis poenas pendit. Sagittario episcopo

Perfidia mō
moli in dñm
suum

fuga salutem quaerenti caput unico gladii ictu a milite quodam amputatur. His rebus cognitis gontranus momoli opes ad se deferri imperat. Erant numi aurei mille podo (besantium franci uocant) argenti ducenta quinquaginta. id omne æquabiliter gontranus childebertusq; sibi dispartiti sunt. Inter momoli spolia ad gōtrānum deductus homo est terno pede ceteris hominibus maior. Inciderunt per id tempus nūc in italia inde i hispania occasiōes nōnullæ belli: quod quia parum momēti uel propter nimios imbres: uel q; rebus mox compositis reditum est domū uolens prætereō: unū fuit aduersus gothos duce bossō: cui attributis a gontrāno magnis copiis: ducis incuria male pugnatum est: fufis caesisq; ad magnū numerū francis. Commissum prætereā aduersus britones nō incruentum prælium. ubi pepolinus dux catharri dolo occisus. Inter hæc quasi gōtrāno cælum aduersitatis non nihil comminaretur: anno priore mortis eius luna supra q̄ in eclipsi solet obscurior uisa. Ipse uero post annum trigessimū adepti regni moritur. & cabilonem burgūdiæ ciuitatē elatus in monasterio diui marci quod extructum magnis prouētib; cumulauerat sepultus est. Cuius si spectentur mores: dignus profecto qui principatibus ānumeretur bonis. In paupes benignissimus erga sacerdotēs & dei ministros obseruantissimus.

Infueta ho/
minis proce/
ritas

Signum ante
gōtrāni regis
mortem

a Depto gontrani regno childebertus animo reputans fredegōdæ in patrem et patrualem crudelitatem pœna afficere mulierem meditatur. Quāobrem gondoaldum ad se uocat: huicq; exercitus curam imponit: mandās incurfionibus perdere sueffionensium regnum quod fredegonda tanq̄ ad filiū clotarium peritens moderabatur. Cognito hostium aduentu fredegonda regni proceres in armis ad se proficisci quēlocissime iubet. Quibus in consiliū admissis: fredegonda filium adhuc lactētem amplexa: uiri inquit regni huius franciæ primores nō paru uobis æstī mari debet rex & dominus uester: q̄q̄ ætate paruulus est: ut in cōspectu pene uestro regnum uastari perdiq; patiamini. Et reminisci quidem uos decet fidei uestræ quam rothomagi cum essem præstitistis: nō deserturos ullō tempore filium hunc meum regē uestrum: sed eum obseruatos ut paterni regni hæredem. Per eam ipsam fidem uos oro proceres: tueamini possessiones uestras: quas hostis tam crudeliter ifestat. Facile etenim factu est: q̄q̄ pauciores sumus aduersarios uincere. Neq; animo fracta neq; consilii inops rebus deero: si modo adiutores fueritis: neq; bene rem gerētib; laus & præmium negabitur. Cedentes uero ignominia notabuntur æterna. Assentientibus qui aderant: landericum fredegonda præficit. Cui et belli gerendi omnem potestātē permittit: iubetq; id faciant quod a landerico fuerit eis imperatum. Ipsa uero animo erecta mulier: ab uberibus pendentem clotarium gestans agmē anteibat. Ad filiam quæ haud procul a uia erat. (Cum iam sol occidisset) landericus exercitum secedere iubet ipse cælum ex arbore frondosum ramum: in eoq; suspensam nolam (ut fieri animantibus quæ nemora pascuntur solet) equi iubæ alligat: cæteris ut idem faciant iussis. His ita ad landerici uotum compositis noctu e silua mouens: ad castra hostium sub lucem peruenit. Quos ex hesternō labore dormitantes adoritur: atq; compluribus interfectis cæteri in fugam conuertuntur. Direptis mox hostium castris in campaniam quæ remis adiacet ingressi: uicos incolasq; igni perdunt. Hanc insignem uictoriam suo astu fredegonda apud truetum adeptā est. Successit alia in britones ducendi causa quæ a prioribus non tradita scriptoribus neq; a me scribi potest. In eo prælio grandem stragē factam esse traditum est. Mox insurgente belli gerendi occasione: childebertus in longobardos expeditionem parat: qui in subres mediolanūq; uexabant. Deliguntur ad id bellum duo et uiginti ductores qui negocium gerant. Quorum omnium principes constituntur andoaldus: oloq; et codiueus: Superatis alpibus cum in agrum hostiū uertū est: olo ad castellū proximū accedēs sagitta traiectus iteriit. Mediolanū inde pgressi urbē obsidēt. Ad quos mauritius bisantinus impator missis legatis pollicet suppetias francis ante septimū diem se destinaturū: eius aduētū signū fore si oppidū in colle positum ardere intuerent. in irritū cecidit impatoris pmissio: q̄obrem soluta obsidione franci castellis quibusdā in potestatem receptis: prædisq; actis: cum æstiuo æstu et alui

Bellū aduer/
sus fredegon/
dam

Fredegondæ
astu uictoria
franci potiti
sunt

Childebert⁷ⁱ
lōgobardos

Rex clotarius secundus

profluuio toto exercitu laboraretur ad suos reuenterunt.
 Is paucis post affectum burgundionum regnum gestis childebertus qui iu-
 nior appellatus est: unacum uxore non sine ueneni suspitione moritur. Fuere
 childeberto iunioriliberi duo: Theodebertus maior natu mettense imperiū
 cui austasiæ appellatio fuit adeptus est. Quod campaniæ superioris partem cōtinens:
 ad alemānos usq; protendebatur: sic quidem uocitata: q; austracus rex: uel ut aliis pla-
 cet auster eam incoluisset. Theodorico burgūdia obuēnit. Hi sunt reges duo ad quos
 et ad brunechildem eorum auiam gregorium romanum pontificem dum augustinū
 ad anglos fidei christianæ doctrina imbuendos mittit scripsisse legimus: legatum apo-
 stolicum commendantē. Eodem tempore auares id est huni sedibus suis egressi: editis
 aduersus francos aliquot præliis: in getibus tandem muneribus donati quietā franciā
 reliquerunt. At fredegonda regum hostis collecto grandi exercitu: clotarium filium
 in bellum contra illos excitat. Qua re cognita nō segniore facti theodebertus & theo-
 dericus q̄q; tutela brunechildis agerentur: magnis copiis occurrunt. pugna atrox lōga
 q; committitur. Fusis deniq; fugatisq; hostibus: clotarius uictor a matre magnis plausi-
 bus exceptus est. Quæ tamen non multo post cum iam consenuisset: obiit mortem et
 chilperici regis uiri sui sepulchro illata est. Per id tempus lacus dunensis tanto feruo-
 re ebulliuit: ut cocti in eo pisces ad ripas in esum uenirent accolarum. At uero reges in-
 iuriatum quas a clotario acceperant non oblitū: ad arma brunechildis hortatu consur-
 gunt. in quos clotarius mouens: positus apud fluuium aruennam castris: infelici præ-
 lio dimicauit. Nam profigato exercitu: tanta occumbentium strage fluentum opple-
 rum est: ut fluere uelut obiecta mole defierit. Est enim in analibus francis tria in eo cō-
 flictu millia hominū occubuisse. Clotarius autem citus per meldunum ad parisiōs se
 recepit. Quem insecuti reges pacis conditiones quas ipsi uoluissent clotarium recipere
 coegerunt. Formula pacis hec fuit: ut quæ inter sequanam ligerimq; atq; ysaram loca
 ad oceanum usq; continentur ea theodebertus possideret. Duodecim uero regiōes
 quæ sequanæ ysaræq; fluentis alluuntur clotarius haberet. Rebus ad hanc formulā
 confectis: cum theodeberti iussu bertoaldus magnæ apud regem autoritatis bonā mi-
 litum manu tuendæ neustriæ causa accepisset. (Parebat enim his diebus theodeber-
 to neustria) Clotarius meroueam filium landericumq; palatio præfectū in bertoaldū
 cum exercitu mittit. Eare bertoaldo nūtiata cum imparem se militum numero intelli-
 geret aurelianum se contulit. Quem landericus insecutus: hominis fugam cum hostili-
 ter exprobat: bertoaldus ex ciuitatis muro non inquit landerice quia militum multi-
 tudine me superas uirtute quoq; superiore me te eē putes. Sed si compertum habere uis:
 quæ cuiq; nostrum animi fortitudo sit: ad singulare certamen te prouoco. Quod cum
 non admitteret landericus. Si ergo (inquit bertoaldus) tuus forte clotarius manus cū
 theodeberto conferet: uis ne in ipso conflictu quid uter utri præstet experiamur. Exce-
 pta est a landerico conditio. Nec multo post duo reges ad iunam amnē qui stāpas
 alluit castra ponunt. At dum clotharianus miles anem traicit: theodebertus ne totis
 copiis clotharius pugnare posset: signo dato prælium inicit: in quo multi utrinq; cecide-
 runt. sed ex clotarii exercitu multo plurimi. Inter præliandum bertoaldus qui landeri-
 cum ad singulare certamen prouocauerat cum landericum sepius frustra iclamasset
 non ignarus quid in eum doli machinaret brunechildis: in confertissimos hostes irrū-
 pens uitā maluit fortiter pugnādo amittere q̄ a magistratu (id quod brunechildis ma-
 xime petebat) ut eius loco porthadium quēdā promoueret turpiter dimoueri. In eo
 prælio meroueus in hostium potestatem uenit. Idem clotarius cum landerico sese fu-
 ga eripuit. Nec desistit theodebertus persequi hostes donec parisiū usq; in festo ag-
 mine astu & cæde madens peruenisset. Nulla tamē alia re egregie gesta: domū reuer-
 sus est. Erat inter aulicos theoderici prothadius quidam italus qui cum brunechilde
 stupri cōsuetudinē (ut credebat) habebat. Quam ob causam brunechildis illum apud
 theodericū & dignitate & auctoritate plurimū posse omni studio adnitebatur. Et po-
 terat quidem. Nā italus cum esset ingenio astuq; præditus: regi gratus habebat: sed p-

Childebert⁹ h
una cū uxore
interiit.

Gregori⁹ ro/
manus ponti-
fex
Huni

Fredegonda
moritur
Lacus dunen-
sis

Iuna fluuius
ppe stampas

Meroue⁹ ca/
pitur
Prothadi⁹ ita
lus brunechil-
dis familiaris

ceribus oibus ppter singularem pecunie auaricia exofus. Hoc ergo prothadio freta
 brunehildis & q̄ nondū bono aīo in theodebertū mettenſiū regē: q̄ eam abſe relegā
 uerat eſſet: theoderico ſuadet. Illū theſauros patris ad ſe ſuſtulſſe: quos partim hæres
 ipſe eſſe debeat ſimulq; theodebertū ait ex alieno cōcubitu fuiſſe ſuſceptū: atq; ex hor/
 tolano pgnatū. Quāobrem mitteret ad theodebertū legatos q̄ ſua & patris pecuniam
 ſupellectilēq; repetant. Talibus frequenter aīatus conſiliis theodericus: cū fruſtra
 theodebertū admonuiſſet: contracto plurimo exercitu: aduerſus theodebertū pfectus
 ad cariſiū caſtra metatus eſt. A quo quia nō procul abeſſet: theodebertus acie inſtruit:
 poſtera die dimicaturus. At primores exercitus aīo uolutantes q̄ turpe erat fratres in/
 ter ſe digladiari: nec minus ignari rerū bellicarū qbus & imperia atteri & nōnunq; peſ/
 fundari ſolent: regē ad eunt. orant ne fraternā pietatē temere uiolet: ne ue committat
 quo ſua dignitas: fortunāq; ſua deteriores ſint. At prothadius in contrariā ſentētiam
 regē inclinaturus: Minime inquit decet ex leui cauſa de pace repente agere. Sed tēta/
 re oportere hoſtis animū: ſi forte petitis acquieſcat. Quo uerbo irritati pceres: in cadē
 prothadii conſpirant: protenuſq; tumultus exoritur. Quē adhuc non in apertū prode/
 untem cū theodericus ad tentoriū ueſtibulū ſtans cōiectura aliqua percepiſſet: regem
 a prothadio oēm iniuriā prohibentē quidā ex cōſpiratoribus (ne ultra progredereſ)
 diſtinuerunt. Qui in ſententia nihilominus perſeuerans: uocato ad ſe uelino impe/
 rat indicare militibus ne prothadio noceant. Vſelinus uero conſcius q̄to cunctis eſſet
 odio prothadii: ubi ad coniuatos uenit rex inquit mandat prothadium occidi. Con/
 currunt igitur alacres milites: & hoīem alea cū petro quodam medico ludentē interi/
 munt. Qua re ppetrata: oēs ad regis tentoriū conuolant. orant ne iniquo aīo ferat peſ/
 ſimi hoīs necem: quē ſcīrent oēs amicitia & pacis inimicū. Ad hæc theodericus recen/
 ti homicidio turbatus: cū aduerſus q̄ plurimos furendi uia non eſſet: aīos ponit: & paci/
 ſe accōmodat. Qua priuſq; armis decertareſ ex procerum conſilio conceſſa: diſceſſum
 eſt. Inde theodericus qui nullis ad id tempus legitimis nuptiis uſus eſſet: ſed duos ex
 concubina filios excepiſſet animum ad matrimonii foedus conuertit. Erat hyſpano re/
 gi detérico filia nubilis. Hanc ſibi a patre cōiugem dari per legatos poſtulat: fide præ/
 ſtita illam perpetuo & uxorem & reginam fore. Detericus membergæ pater (id enim
 erat filia nomen) genero letus: filiam theoderico deſponſat. Acceptam theodericus
 unice diligit. Sed huius tam arctæ charitatis inuida brunehildis: ita regis puertit ani/
 mum: ut de preto uxoris thoro: eam cum iis quæ paterno dono expoſtauerat mune/
 ribus ad patrem remittit. Qua a theoderico ignominia affectus detericus: Clotarium
 per nūcios ſollicitat recordari quid in eum priore bello theodericus commiſerit: ſi ad
 ultionem exurgat: ſe qui inſignem a theoderico iniuriā accepiſſet illi auxilio fore. Ex/
 cepit p̄ocunde legatos clotarius: eosq; ad theodebertum mittit tentaturos ſi forte ad
 belli ſocietatem iungeret ſe. Qui idem quoq; ſe facturum legatis reſpondit. Inde ad
 lombardos proſecti legati agonem regem ad eunt. Memorant reges tris in theoderi/
 cum coniuariſſe: ſi ad eos quartus accedere uelit ad eſſe tempus: cū ipſi omnes ob ſupe/
 riores eiſ illatas moleſtias theodericū ulciſci facile poſſint. Agon ſeſe regibus coniu/
 cturum ſpondet. His reſponſis exhylarati legati ad detericum reuertuntur. Coniuari/
 one regū ad theodericum plata rem grauiffime tulit. At theodebertus ſperans ad bel/
 lū conuenturos cōiuratos reges primus copias eduxit. Venientibus in mutuū conſpe/
 ctum regibus: nihil armis tentatū eſt. Sed ultro citroq; euntibus legatis: dies apud ſale/
 ſiam caſtellū de cōcordia cōponenda dictus eſt. Quo theodericus cū decem hoīm mi/
 libus ſe contulit. Theodebertus longe maiore pcerum numero proſectus eſt: aīo oīa
 diſperdendi ſi frater a cōuentis reſiliret. Territus numero fraternæ gentis theoderic⁹:
 nihil repugnat pacē recipere quācunq; theodebertus uoluiffet. Conuentū inter reges
 extitit: ut comitatus duos turonia atq; cāpaniæ quaſi ad ſe hæreditatio iure pertinen/
 tes perpetuo theodebertus reciperet. Rebus ad huiusmodi formā confirmatis: uale ſi
 bi dixerūt reges. Verum non ita pacato aīo theodericus muſſit abundus ſæpe cogi/
 tabat qua rōne fratrem bello uexaret: a quo & bello fuiſſet ipetit⁹ & bona pte regni nul

Bellū a theo/
 dorico ī the/
 odebertum
 mettenſiū re/
 gem.

Prothadi⁹ p/
 hibēte theo/
 derico a mili/
 tib⁹ occidit.

Nubit theo/
 derico filia
 regis hyſpa/
 niæ quā poſt
 ea dimiſit.

Bellum iter
 fratres.

Pax cōponit

Rex clotarius secundus

Theodebertus fugit.

Theodeberti amputatum ab uno de turba caput ad theodericum fratrem deferitur.
Brunehildis crudelitas.

Aliud brunehildis parvum.

status. Consilio cum prudentioribus aulicis accepto: sibi conducere ratus si clotarium amicum faceret ne theodeberto iungeret: ad eum legatos ire iubet: quibus mandat regi dicere quibus se calamitatibus theodebertus pressisset: adempta sibi grandi terrae possessione. Ideo constituisse repetere ab eo quod iniquissime rapuisset: si clotarius fidei se non suppetiatum fratri. Audiuit per summam benivolentiam legatos clotarius. Et quod regis sui nomine petebat concessit. Erat enim colubanus eo tempore stitatis nomine perclarus. hic clotarium admonerat: ne fratri bello se insereret: fore post aliquot dies: ut illorum haeres esset. Cognito clotarii rursus theodoricus ad ligonas copias cogit: inde uerdunum quod ciuitas per id tempus primum aedificata perteries tullum petit: quo & ipse theodobertus ex austrasia educto milite castra posuerat in eo loco acerrime pugnatum est: cadentibus ex utroque exercitu multis. Sed inclinante in theodericum fortuna theodebertus per metentes fugiens tandem coloniam se recepit. Ibi quoque reparatis uiribus: non multo post theodericum infesto agmine non tamen meliore fortuna: aggreditur. Nam tamen non ignauiter pugnaret: tamen postquam uidet suos superari: deserto plio: fugam se mandat: insequentibus cum austrasiis: quorum magna pars fugiens occisa fuit. Traditum est tamen confertos milites in sese eo praelio concurrisse: ut qui in equis sedentes uulneribus confecti erant delabi ab equis turba digladiantium impediendo non possent. Theodericus cognita fratris fuga: cum illum hostiliter insequeret: omnia quae iter agebat perdens: regionis incolae illum conuenientes orant ne ob unius hominis culpa innocentem populum exterminet: eos quidem cum omni puincia quam armis comparasset suos esse: nec imperata unquam negaturos. Quibus rex respondit se quidem illis ueniam daturum si fratris caput ad illum perferant. Igitur qui uenerant responsio accepto coloniam sine mora perficiunt: theodebertum quoque his uerbis alloquuntur. Frater tuus theodericus bello abstinebit si partem thesaurorum quos ex patris successione possides illi distributa esse uoles. Propterea tibi nobisque consule: & tuum fratrem patere consortem esse paternae suppellectilis. Credidit loquentibus theodebertus statimque in reconditorium ubi thesaurus asseruabat una secum turbam admittit. In terim uero dum secum reputat quid fratri impartiat: unus ex populo districto in theodebertum gladio caput illius amputauit: nec cunctatus per ciuitatis muros ad theodericum caput pericere. Morte fratris cognita: theodericus coloniam ingreditur. Regnumque austrasiae quod theodeberti fuerat: suscepit. Mox rebus ex sua sententia compositis: duos theodeberti filios cum sorore formosissima puella mettem repetens duxit. Cui occurrens brunehildis conspectis nepotibus: furens mulier innocentes protenus interemit. Theodericus autem parua uictoria ductum securi conuenerat clotario restituit. deinde cum specie ille etus brunehildis impediuit: dicens nefarium esse ducere uxorem quam proximo sibi generis gradu attineret. Cui theodericus respondens: O inquit perfida & odiosa multis foemina: num quid mihi persuaseras: theodebertum adulterino concubitu prognatum meum fratrem non esse: quare me & fratrem & proximum meum persequi atque perimere concupulisti? Hac loquens theodericus: brunehildem occidere tentauit. sed ope aulicorum protecta caenaculo se protulit. Nec differt crudelis mulier ultionem. potionem letiferam conficit: quam theodorico per ministros quos ad id idoneos instructosque reddiderat bibendam dum balneo egrederetur offert. Veneno epoto rex balnei calore astuans: repetere iteriit. Sunt tamen qui scribant perfluuium alui interiisse: postquam annos decem & octo regnauerat: anno dominicae salutis sexcentesimo decimo octauo.

Eiusdem compendii. Liber tertius.

Egibus ut promissum est interemptis: unus ex clodouei cognatione tantum clotarius superat: ad quem regnum pertinere. Sed brunehildis plurimum caede audax: sigebertum theoderici notum austrasiae regno perficere contendebat. Cuius coeptis repugnant austrasii proceres: quia crudelis foeminae mores execrarentur. Igitur ad clotarium duos ex numero eorum longe nobilissimos arnoldum pipinumque mittunt oratum: uenire ad eos festinet ad castellum cui capthomarum nomen erat. Audita legatione clotarius ea quae proceres uelle intelligit impigre complet. Castello quod proxime diximus agenti clotario: brunehildis cum non longe abesset (nam Vvarmaciae quae uangionum caput est ad ulteriorem rheni ripam age-

bat) m̄ adat: finibus regni austrasiæ abeat: quod sigeberto filio theodebertus pater reliquisset. Ad hæc clorarius brunehildi nunciare iubet: Moris esse sceminā leges uiris nō ponere: neq; de distribuēdis regnis: inuitis pceribus: agere. Quos si in contionē uocatos uelit: nō repugnare se: qn̄ ipsis diffiniētib; uel sigeberto uel sibi austrasia cedat. Accepto clorarii n̄so: brunehildis germanos ad belli societate accerfit. Nec segnus ex oi austrasia q; maximas copias potest cogit. Erat inter legatos a brunehilde in germaniā missos garnerius: quē secus ac iussus esset rem gesturū suspicata: ad albonē garnerii in legatione collegā litteras de occidendo garnerio dat. Litteras cū legisset albō laceras a se abiicit. Quarū fragmēta unus ex garnerii amicis cogēs: excerptā inde diligenter sententiā garnerio parefecit. Re diffimulata: garnerius clam suadet germanis: brunehildis partes ne sequant. deinde ad brunehildē reuersus in burgundiā: una cū brunehilde iter facit. Vbi seorsum quosq; proceres cōueniens: eos in sententiā suam eo facilius uertit q; brunehildis tyrannidē horrore haberent. His igit sic se habentib; garnerius clorario nūciat: si se ad eū tuto cōferre possit: uelle ad ip̄m p̄ficisci. Non difficile fore ut mentensū burgūdiōnūq; regno adiutore sese potiat. Garnerii cognita uoluntate: clorarius cū certior factus esset: q; ad rem cōficiendā modus garnerio satis p̄spectus haberet: cōtracto raptim exercitu: in cāpaniā cathalaunensem inouet quo sigebertū iā castra posuisse cōstabat. Defecerant p̄ id tēpus a sigeberto ad clorariū nōnulli ex austrasia apprime nobiles arturus. Rucco. Sigoldus. & Euulanus. Instruētis ad pugnā copiis: priusq; manus cōserant: cōmilitonibus signū dat garnerius de quo inter illos conuenerat. Ipse sensim acie excedens: ceteros sui consilii conscios comites educit. Quos lento agmine ad flumen usq; sagonā (quē ueteres ararim nominabant) persequente clorario: cū sigebertus infestis copiis ad eū locum uenisset: ipse cum duobus fratribus corbo & meroueo in potestatem clorarii uenit. Sigebertus autem equi pernicitate saluus: nullo postea tēpore cōparuit. Victori mox clorario brunehildis captiua offertur una cū eudelina theodorici sorore quas in castris hostium garnerius deprehenderat. Nec tardat rex p̄sente sigeberto corbū necare: seruato meroueo quem ex lauacro christiani baptisimat̄is filiōlū habebat: cuius & ip̄e diligentē curā deinceps habuit. Exultans tanta rerū fœlitate clorarius: accitis ad contionē diuersæ gētis qui cum eo militauerant proceribus de brunehilde castiganda consilium capit. Recensitisq; mulieris flagitiis: & q; esset decē regū: aliorūq; multorū cādibus rea: rogar quo supplicio digne plecti possit. A clamantibus cunctis crudelē sceminā uilissimā aliqua morte affici debere: priusq; in conspectū contionis rex eā introducere mandaret: quare sustigatā: tandē deduci ad se iubet. in quā postq; diu aspereq; inuectus esset: insidentē equo mulierē per totū exercitū circumferri imperat. Inde a capillis & lacertis: ferocientis equi caudæ alligatā: reliquo corpore humi prostrato: licet or distrahit. De cuius nece uaticiniū sybillinū esse nonnulli asseuerant. id quia minime compertū habeo asseuerare non ausim. uatum siquidē enigmatibus atq; obscuritatibus interpretationē adhibere diuinantiū est. Ne tamen sua laude brunehildē fraudemus: cōplura sacerdotum collegia & monachorū apud burgundos austrasiosq; extruxit: inter q; apud lugdunū pro muris adhuc uisitur diui uicentii coenobium. Apud heduos quoq; alterum: ubi assente clorario sepulta est. & alia diuersis locis templa diuo martino cui deuotissima erant dicauit. Ita ut si impensam cum brunehildis fortunis conferas: mireris sane tot uno sæculo templa: assignatis cuiq; prouentibus: mulierem exadificasse potuisse. Eius ætate. Etherius lugduni: apud heduos siagrius: Viennæ desiderius: Antistiodori anarius: Austerius aureliæ: Lupus & columbanus apud senonas mira sanctitate claruerunt.

Sigebertus
uincitur.

Brunehildis
ultimum
supplicium.

Brunehildis
laus.

Eductis ad unius regis imperiū quattuor regnis: clorarius palatio p̄fectū garnerii (cuius opera usus maxime fuisset) cōstituit. burgundiā harponi cōmē uincias distridat. Austrasiis rado p̄positus est. Et ne liberalitatis quicq; clorarius p̄termitteret: garnerium imprimis sui palatii p̄fectum: cōplurimos deinde burgundæ diuisionis proceres: antistitesq; & q; aliquid pensū haberent ciues ad se uocat. Vocatos am/

Clotarius secundus

- plissimis quęq; muneribus ad cōciliandū eorū sibi beniuolētiā impartit. Nā pter sum/
mā humanitatē atq; modestiā qbus illū natura instituerat: religionē quoq; uenerabat
& quod rarū est pietatē colenti: bello optimus atq; strenuus erat. Longobardis q an/
nuū frācis a guntrano ad ipm usq; clotariū pensum duodecim auri pōdo quotānis sol/
uebant tributū abrogauit. Dū hæc agerent natus est clotario ex bergedruda uxore
- Longobardi** & quod rarū est pietatē colenti: bello optimus atq; strenuus erat. Longobardis q an/
tributo libe- nuū frācis a guntrano ad ipm usq; clotariū pensum duodecim auri pōdo quotānis sol/
rati. uebant tributū abrogauit. Dū hæc agerent natus est clotario ex bergedruda uxore
- Dagobertus** dagobertus: quē litteris erudiendū arnulpho mettensiū p̄sulī cōmisit. Bergedruda ue/
nascitur. et ro nō multis post annis morit̄ in cuius loco sichildē clorarius accepit q̄ haibertū enixa
Haibertus. est. Dagobertus aut̄ postq̄ sibi p̄tatem licuit feras idagare & uenari ut gallis mos
est pergit. Excitato ceruo cū longo iā cursu lassus quietis locū quærir: uicū quē catulia
nū uocat̄ pfugit. In eo uico facellū erat ubi cōdita humo & lapide instrata corpora bea/
torū dyonisi rustici & eleutherii a suscepto p̄ fide christi martyrio p̄ annos triginta su/
pra quingētos religiose colebant̄. Eo (cū patens facellū esset) se ceruus p̄ripit. soloq;
decubens geti se mādāt. insequētibus crebris latratibus ceruū canibus: cū ad facellum
uenissent: ceruo cōsp̄cto frequētiore latratu p̄strepētes: nulla eis sed nec ipis uenato/
ribus in facellū irrūpendi facultas fuit: suā ædem tuētib' uiris sc̄titate spectatissimis. Ea
re p̄ uicina loca plata locū ueneratiore fecit & dagoberto admirationē simul & pietatē
cumulauit. Mortua p̄ id tēpus bergedruda clotarius sichildem accepit unde p̄cessit
ut p̄xime scripsi haibertus. At dagobertus cū p̄ceptorē q̄ eū secularibus ornatū red/
deret institutis a patre accepisset quē agnitiō ducatu pater donauerat: intellexit nō ru/
dis adolefcens quantū sadragefillus (id em̄ nomē erat pedagogo) propter acceptam a
patre dignitatē sup̄biret: ita ut eū neq; satis reuereret neq; obseruaret: uocatū ad conui/
uiū sadragefillū: cū e regione dagoberti uelut par illi assedisset: poculūq; tāq; ex aqua/
lis manu desumpsisset: iubet eū uirgis cædi. Qua accepta iniuria: ad clotariū sadragefil/
lus fere lachrimans p̄currit. Eam re pater furente aīo excepit. Dagobertūq; p̄tenus ad
se uenire iubet. Exasperatū patrē quia adolefcens p̄imesceret: non aliū fugæ locū q̄ fa/
cellū quo a canibus tutus fuerat ceruus secū reputans eo se confert: nō minus p̄ædidit
sibi a sanctis cōferri arbitratus: q̄ belluæ cōtulisset. Cognito filii pfugio: clotarius dago/
bertū inde extrudi: & ad se deduci ferociter imperat. Id ut facerent abeūtibus seruis: cū
p̄pe ad facellū minus miliari cōstitissent: tam fixi stupentesq; hæserunt: ut ultra p̄cede
re minime possent: q̄q; progredi maxime conarent̄. Igitur reuersi qd̄ illis obtigisset pa/
tri renūciat̄. Credidit clotarius fabulamentū esse quod narraret̄ serui: ueriti ne dago/
bertū offenderent. Secundis q̄ p̄ceptorē exequerent̄ missis par accidit. Nec sic ab ira
temperare potuit ferox pater: nisi & ipse miraculū expiriret. In sacello dū sopori se mā/
dasset dagobertus: uidit p̄ quietem tris reuerendissimos uiros sese affari. Adolefcens
inquiūt hi martyres sumus quos multo supra tēpore p̄ fidei ueritate mactatos hoc lo/
co catula sepeliuit. Quī locus quandoq; nō satis cultus decoratusq; est: minore nos
dignatione populus colit. Quare si ad te receperis digniore apparatu tumulos nobis
extruere: cū tibi securitatē tum placatū patrem restituemus. Et ne somnio te illudi exi/
stimes: si terram ubi delirescimus effodies: optimis caracteribus suo quęq; noīe cōpe/
ries esse signatū. Huiusmodi uisione confidentior factus adolefcens: se quæ diui mar/
tyres petissent implerū religiose p̄mittit. Ad filiū pater cū indignabundus conten/
deret: eodē quo serui stupore & miraculo p̄cussus: filio parcit. Eūq; non multo post re/
gni cōsortio donatū austrasiæ p̄fecit: p̄ter ea q̄ citra arduennā siluā ad remos spectant.
- Arduēnasil-** Austrasiōrū suscepto gubernaculo dagobertus cōsobrinæ chicildis apud chippiacū
ua. parisiōrū uicū nubit. uixq; a nuptiis dies tertius agebat: cū patrē cōueniens dagobertus
petit easibi oīa dimitti: q̄ austrasiōrū regni essent: nec inde sibi pater quicq; usurparet.
- Cōtentio de** De quare ubi inter patrem filiūq; diu disceptatur placuit tandē ad arbitros de contro/
regno inter uersia referre. Hi fuere selecti prudentes duodecim in quibus fuit arnulphus mettenfi/
patrē & filiū. um p̄sul: magna uir sanctitatis opinione clarus. Ex eorū sententiā clorarius filio dat
q̄ cūq; ad austrasiæ potēratū ueteri iure pertinebant: hoc adiectō ne arduennā p̄ter
grederetur: ubi limitem Dagoberto dudum posuisset. Repetenti austrasiam
dagoberto saxones qui ultra rhenum incolunt (quia potentiam uicini sibi regis suspe/

stā haberent bellū duce berthauldo inferunt. In quos & ipse dagobertus traiecto rhe-
no nō impigre copias ducit. Dū utraq; acies magnis aīs atq; uiribus pugnat: dagobert⁹
casside ictu gladii diuisa graue uulnus capite excepit: ita ut a uertice pars offis una cū
multo crine cōscissa deciderit. Quo uulnere humo delapsus in hostiū prātem facile ue-
nisset: nisi mox opē tulisset ex regis seruis unias attila. Quē protenus ad patrē clotarius
mittit. Is tum non pcul arduenna agebat. Cognito filii periculo festinat pater magnis
itineribus suppetias filio ferre. ubi ad flumē cui Vuifera nomen est cōuenerūt: recipro-
ca militū salutatione clamor sublatu ad hostiū castra deferē. Quod miratus berthaul-
dus rogat qd id leticiā qd in castris frācorū audiret. Respondenti cuidā clotariū cum
ingenti exercitu aduenisse: mentiris inquit. Nam & clotariū iam pridē mortē obiisse
accepisti. Cum nō procul a se castra distarent: loquentis berthauldi uocē clotarius ex-
audiuit: q ut sui aduentus fidē hosti faceret galea nudauit caput canicie iam candidum
Quo signo agnitū regē berthauldus barbara uoce in clamaus: Operuetus inquit & ca-
nū iumentū huc ne ades? Eo uerbo indignatus rex: non expectato exercitu flumē tra-
nat: nec berthauldū mox fugiētē psequi destitit: donec obrūcatū hosti caput ad suos
ipē defert. Nec finē belli gerendi facit. In saxones usq; penetrat. Vbi memorabilē edi-
dit stragem: nemini masculini generis parcens q gladii sui longitudinē excederet: idē
uastatis agris & uicis incensis: uictor clotarius in frāciam demigravit. Reuerso cura
fuit godini nobilis burgundi temeritate m ulcisci: q despretis maiorum institutis: pa-
tris relicta uxore coniugē sibi desumpsisset. Sed interueniente dagoberto dimissa no-
uerca godinus clotario conciliatus est. Sed contēpta a godino mulier: regē adit. & cō-
ceptā in regē necis hoīem insinulat. Ille iussu regis apud sanctū medardū: deīde apud
sanctū uincentiū de pratis tactis sacrosanctis altaribus accusationē iureiurando cū disti-
isset: deniq; ut idē apud diuū martinū turonēsem faceret: dū carnuti diuersatus cōnat:
missis satellitibus imperio clotarii (ut plariq; purant) necat. Regibus em̄ qñ quidē li-
centia ut uolunt uiuēdi pmissa est: uitā quoq; & necis prāte ad se traducta: nūc hos nūc
illos p suo arbitrio occidere: fas esse uidet. Bellis iā plurimis sceleriter gestis: clota-
rius posteritari suā cōsulens: consiliū procerū ex burgūdiatrecas cōtrahit. Rogat eos
quē libi maxime principē post se optent. Respōdent aliū prāter se neminē cupere. eū
esse q & pace fouere: & bello eos tueri possit. Procerū respōso letus rex eos monet fidē
in eū seruent: seq; & regni iura tueant atq; eos sita domū dimittit. Mox platorū quoq;
cōuentū apud cypiacū habuit. Vbi dū de his q ad regni cōmoditates essent cōsulitur:
haymarus inter nobiles primari⁹: q ariberto dat⁹ fuerat a rege i⁹stitutor: iussu agniam sa-
xonis occisus nunciat. Quā obrē seditio fere inter aulicos studio diuersarū partiū orta
est. Sed regis modestia ab armis tēperatū. Atq; interea clotarius āno regni sui. xliiii. sa-
lutis uero christianāe sexcētesimo. xxxi. moritur rex nō mediocriter litteratus: patiens
admodū: erga deū timoratus: ad inopes liberalis: clero populoq; accept⁹. Cui apud san-
ctū germanū de pratis sepulto: qā alter clotarius pcesserat: secūdi appellatio fuit. Hui⁹
clotarii ætate fiacrius uenit scotus ī briā: q dum solitariū sibi locū quærit: a sancto fero-
ne meldensiū pōtifice susceptus: & loco ubi nunc ob sanctitatis merita religiose colit⁹
donatus est. In cuius facellū foemina nō ingredit⁹. quā em̄ aliqñ ingredi temere tenta-
uit in rabiē uersa est. De hoc sancto heremita qdam hoc disticon cōposuit. Foemina q
læsit blasphemio murmure sanctū: Fecit q sancti nō intrat foemina templū.

Attila fidelis
seruus.

Victoria de
saxonibus.

Accusat go-
dinus a reli-
cta uxore.

Haymar⁹ oc-
ciditur.

Sanctus fia-
crius scotus.

d Agobertus in austrasia agens: de morte patris nūcio accepto: neq; a nouage-
rerū studiosis tumultus oriret⁹: & in burgūdiā & in franciā exercitū dispertit:
mox in franciā pfecturus. Sed cū apud remos agit: ueniūt ad eum ex franciā
atq; burgūdia legati: q nouo regi debitū honorē fidēq; p̄starent. Erat dagoberto ex pa-
tre frater aribertus: cui cū regni pars iure optimo deberet⁹: auunculi sui brunulphi stu-
dio nixuq; patris regnū habere cōtendebat. Sed cōuenit inter fratres ut in aqtania tho-
losam & alias urbes q infra pyreneos mōtes & ligerim continent⁹: aribertus reciperet:
neq; post hac in reliqs regnis quicq; uendicaret: aut ad ius suū spectare ullo pacto arbi-
traret. Aribertus parte hæreditatis sibi attributa: regni sui primariā sedē tholosæ insti-

Dagobertus
portionē re-
gni ariberto
fratri distri-
buit.

Rex dagobertus

Ecclesia sancti Dyonisii ædificatur: & argenteo tegit

Brunulphus iussu Dagoberti occidit

Dagoberti fama.

Sigebertus nascitur. Miraculum.

Dagobertus picta uos spoliat.

Libidinosus dagobertus.

Aribertus tholosæ rex moritur: & eius filius chilpericus

tuit. Quarto deinde anno belli occasione captata: uascones in deditiōe accepit. Patris undiq; rebus: dagobertus uoti nō imemor: quo diuis martyribus dyonisio eiusq; collegis obnoxiiū se fecerat catulicū uicū petit: & sacrosancta corpora inde exhumiari iubet. Inscripti erāt tituli cuiq; mausoleo: qbus alter ab altero sine cōtrouersia erat designatus. Ea in cōditorio quod fabrefieri rex mandauerat reponi ad tps ierat. Tādē magno sumptu cū templū ex ædificasset (quod & solido argento tectū erat) eo trāfferri corpora instituit: cōdito ad eū usum aureo feretro: additisq; ad decorē multis uariisq; gēmis. Annūis insup. puentibus ad sacerdotū & ministrorū tēpli alimoniā designatis. Et ne minus ornamentis interior locus haberet: tapetes quoq; unionibus & gēmis uariis intextos: qbus interior paries tegeret attribuit. Adeo gratissimus diuis martyribus patronis suis dagobertus fuit. Inopū præterea curā non omittens reconditoriū proxime arā maiore templi argenteū apponit. Vbi quæ diuis donaria martyribus offerrent reposita sacerdotes egenis impartirent. Hæc dū religiosus princeps diligēter curat: nō minus ipigre cætera q; regiæ sollicitudini impendebāt exequēbāt. Nā & austrasiam atq; burgundiā ubi gettrudis regina agebat reuisit: ius cuiq; postulanti dicens: ita ut cibo interdū parceret: nequid a se p̄termisum esse uideret. Pergenti ex lingonib' cabilonē: apud daterrā cū balneas peteret: brunulphi memoria illi incidit quem supradiximus ariberto dū regni partē peteret fauisse. Quā obrē accitis quos ad id ydoneos noxerat amalga: arnobertūq; & Vuillebaldū his imperat brunulphū tollāt necetq;. Qui mox imperata pficiunt. Cū heduos antissiodoresq; inuisisset: p̄senonū urbē parisiū se cōtulit. Iam em̄ dagobertus gettrudē q; sterilis eēt reliquerat. Altera sup̄inducta uirgine cui nanthildi nomē fuit: uisus est potissimū arnulphi mettensis atq; pepini consilio. Arnulpho fato absumpto cōbertū coloniensem pontificē in emortui locū suffecit his cōsultorib' ad p̄sentes regis mores cōgruentib' iusticiæ illius atq; ætatis tanta fama etiam apud exteros percrebuit: ut ex ea gente quæ thurcis sclauonibusq; finitima est nōnulli dagoberti examē ad suas cōtrouersias deposcerēt. A fseuerantib' insup. sclauonibus si ad eos aliqui cōmearet se illi ut suo regi parituros: Regi cū deessent p̄pter uxorū sterilitatē liberi: cōcubitu uirginis raguetrudæ filiū marē suscepit. Cui aribertus dagoberti frater q; p̄ id tps aureliæ erat nomen dedit appellatusq; est sigebertus. Hic inter sacrosancti lauacri quas sacerdos amādus enūciat oratiōes dū nemo de more christiano amē respōderet: infans ip̄e q; tantū dies quadraginta natus esset: cūctis tacentib' amen expedito sermone p̄sonuit. Quod diuinitus factū esse q; nō credat? Iā de hominū infatibili cōditiōe queri possem? si lex hystoriæ pmitteret. Dagobert' quē initio principatus p̄clarissimæ uirtutes cōmendabāt trāuerso aīo esse cœpit. Quippe q; mini strādi iuris specie: franciæ regni urbes puinciasq; cū uisitaret: quosq; ui adhibita spoliabat. Et tanq; diui dyonisii obsequiis oīa deberent æneas ingenti pōdere ualuas: Lauacrū insup. ubi baptismatis mīsteriū sacerdotes explebāt una cū diui hylarii corpe: nulla cōpensatione sacrilegii facta ad diuū dyonisiū mari ex picta uis trāstulit. Nec tñ tota præda potitus est. Altera enī portarū dū nauī p̄ oceanū exportāda cōmittit in fluctus delapsa p̄petuo latuit. Verū quia male agētibus occasio aliqua peccandi in prōptu suffragat: causam sacrilegii esse dicūt: picta uorū rebellionē: quos ut cōpesceret dagobertus oīa ad se belli iure ptinere ratus: postq; agros puafisset urbē quoq; depopulatus esset: mœnibus oībus dirutis solū arare & in eo salē disseminare ad inducendā sterilitatē iubet. Sacrilegio comes libido non defuit. Amandus autē p̄ id tempus uita uir spectatissimus & doctrīna cū peccanti dagoberto uerbum salutis prædicat regno extruditur. Sed tandem resipiscente dagoberto: amandus gratus regi factus est. Comitabant dagobertū quocunq; pergeret pellicum cateruæ: præter eas quas cōpluribus locis cōptas & reginarū instar ornatas alebat. Obnitebatur tamen regis turpibus factis pipin' qui palatio præerat. Nec usq; quaq; sinebat regem p̄ tot uicia libere defluere. Cuius etiā optimis consiliis adiutor accedebat egnauus homo nobilis: & nō mediocriter prudens. Quorū p̄seuerāti cohortatione tandē dagobertus sanior effectus est. Interea aribertus tholozates dagoberti frater relicto filio chilperico: uita defungitur. Quem

filius nō multo post secutus est. Quāobrē tholozatiū regnū dagobert⁹ recepit. Sed oī fere humanæ foelicitati pedissequa est aduersitas. Sclauones in thoringiā irrūpere nūciant. Selectis copiis cū ad rhenū dagobertus uenit saxones ad eū mittunt oratū ut tributo quod patri filioq; haftenus pepēdissent leuarent. (Id em̄ tm̄ qngentorū boum erat). Si id ab rege ipetraret suis se impensis atq; armis sclauones debellaturos spōdēt. Cōditiōe admiffa: pēsum saxonib⁹ remiffum est. Interī dū hec gerunt dagobertus sigeberto filio austrasiā dimittit: dyadenate illi iposito attributoq; cōberto colonia pōtifice: & comite palatino adalgiſo quorū moderatōe regnū administraret. Eodem tpe natus est dagoberto clodoueus quē plariq; ludouicū appellāt ex nanthilde uxore. Quo adulto: diffidii cām fratribus auferre dagobertus studuit distributa cuiq; portioe hēditatis. Sigeberto em̄ oīs austrasia: ludouico burgūdia neustriacq; cessit. Dehīc ad diuos martyres cōuersus inter multas quas illis donatōes largitōesq; attribuit: emporiū annuū mēse iunio in cāpo non pcul a basilica sanctorū instituit. trāsata ad minifros ecclesiæ oī ditione. Id lenditū uulgus appellat: corrupto ut ipse iudico uocabulo. Nā edictū dici crediderī. Propterea q; ad eas mūdinas mercatores suas undiq; merces edicto regio tanq; ad cōem regni mercatū cōferre deberēt. Vascones ariberto mortuo a dagoberto deficiūt. Qui primū francorū cōgressum agre ferentes: multis caſis: fugatisq; alii in mōtes alii in siluas sese abdiderūt. Sed cū ex fuga se recepissent: missis ad doinū nunciis quo dūce bellū gerebat: iperata facturos se esse pollicent. Ita saluus exercitus in franciā reuertit: prāter aribertū & paucos quos negligēter agēs inter angustias rōchenallis uascones interemerūt. Vasconibus in prātem redactis: dagobertus iuriarū nō oblitus quas ī frācos supiore āno britones cōmiffissent. Legatis apud nidicahilē britonū p̄cipē agēs: bellū (nisi offensā purget) cōminat. Quo metu pculsus nidicahil ad dagobertū uenit. Quē clypiaci agentē magnis munerib⁹ placauit: se cū oī gente sua & regno dagoberto dēdens: non alio aīo: q; illa oīa sub dagoberti frācorūq; ppetua ditione tenere cōfessus. Cū ī uerba regis iurasset: nidicahil a rege dimiffus est.

Per id tps ep̄s apud diuū dionisiū dedicāde ecclesiæ gr̄a a dagoberto cōuocatis: dū vi. kal. martii mysteriū absoluere statuisſent: pridie ipsarū kalendarū homo lepra admodū deformis ab ædituis ipetrat in aede pnoctare. Vbi dū uigil ī oratiōe pseuerat: uidet p̄picue christū comitātib⁹ eū petro pauloq; una cū diuis martyribus dyonisiō rustico & eleutherio p fenestrā in basilicā aduērare. Qui cādida ueste amictus dedicatōis factū munus absoluit. Indeq; ad lepra cōtaminatū pgressus xps. Tu inq; hō: dicitō pōtificibus cū crastinaluce ad hāc adē se cōferēt eā a me cōsecratā esse. Cuius rei fidē fecit infirmi hoīs cura. Nā cōtacta hoīs facie leprā oēm xps auferēs eā pximo lapidi glutinauit. q; ad hunc usq; diē psummā admirationem uisit. Quo miraculo attoniti p̄sules dedicatōe abstinerūt. hāc cā est quāobrē frequēs admodū populus ad ecclesiā ip̄sam. vi. kal. martii cōueniat: firmissime credens id a christo deo fuisse ppetratū. Tā multis rebus a dagoberto p̄clare gestis: rerū p̄sentū sollicitus: nec minus puidus futurarū ex regno francorū pōtiffes: p̄ceresq; bigargiū ad cōsiliū uocat. Vbi throno infidēs aureo: duob⁹ sibi assidentibus regib⁹ filiis: inter multa q; de breui & misera hoīm uita locut⁹ est: filios ad mutuā charitatē cohortat⁹: testamentū condidit. Quo ī primis q; christi sacerdotib⁹ donasset rata esse mādat: cōfectis inde q̄tuor uno tenore syngraphis: unū lugduni: alterū mettis: tertiū parisi: quartū apud se ī archimis ppetuo reponi imperat. Sacerdotes uero id est pōtiffes q; regis beneficiis donati essent astrictos facit dū de ipsius morte nunciū acceperint: trib⁹ cōtinuis a morte annis rē diuinā q; in suis locis ter p singulas ebdomades faciāt. Eius testamenti curatores sigebertū ludouicūq; filios instituit. Hāc rex cū dixisset: oēs q; aderant testamentū subscriptione & sigillis firmant. Tum dimiffa cōtione: domū quiq; discesserūt. Eodē fermetēpore uascones duce hermanno impleturi q; a doino cōuenta erant cū proxime cypiacū aduētassent: cōmissā in regē rebellionis conscientia admoniti: ad diuū dyonisiū cōenobiā uelut ad asilū salutis confugerūt. Quæ illis cā fuit a dagoberto misericordiā cōsequēdi. Itaq; in filiū cōfugiunt. Paucis deinde exactis dieb⁹: rex alui pfluuiō afflictus: apud spi-

Tributum saxonibus remittitur. Ludouic⁹ seu clodou⁹ nascitur dagoberto. Nūdinæ scti dyonisi q̄s lenditum uocant. Vascones rebellant.

Nidicahil britonū rex fidē præstat dagoberto.

Ecclesia sancti dyonisi a christo dedicatur.

Dagoberti testamentū.

Aut clodoueu.

Legati britonū metu regis ad ecclesiā scti dyonisi cōfugiunt.

Visū in mor-
te dagoberti

Nota contē-
tionē iter du-
as burgūdos

Regina nan-
thildis mori-
tur.

Caritas an-
nonæ p fran-
ciam.

Nota regis
casum.

nogilū in agro parisiensi cū decubuiſſet: ad diui dyoniſii ædem ſe tranſſerri iubet. Illic quia morbo non leuaret ſpe ſalutis deſtitutus: agaiñū cuius fides pbitaſq; ſpectata ſibi eſſet accerſit. Vxorē nant hildē illi filiūq; clodouē cōmendat: ut eius puidētia regnū adminiſtraret. Proceres quoq; palatinos q; aderant adiurat: reginæ filioq; obſecundēt. Morbo tandem extenuatus rex anno regni ſui. xiiii. dñi autē chriſti. dc. xlv. kalē. feb. uitā morte cōmutauit. Elarūq; cadauer eius eſt uniuerſis cōlachrimantibus: & in tēplo martyrū regio apparatu ſepultū. De cuius ultimo exitu anſoaldum piſt auenſiū antiſtitē (q; paulo āte dagoberti mortē ad ſiciliā legatus fuerat) hęc retuliſſe litteris man- data ſunt. Iohānes erat iſulanus anachorita uitæ ſctitate famatiſſimus. Ad hūc ex irine re diuertēs anſoaldus: ſalutaribus uitæ ſpūalis conſabulationibus ultro citroq; habitis: cognito q; francus eſſet: iohānes hoīem rogat quiſnā eſſet dagobertus rex: & qbus alī quādo moribus uixiſſet. Cui anſoaldo uitā regis p ordinē enarrate: referā inquit ana- chorita ſctitati tuæ quānā mihi per quietē de ipſo dagoberto uiſa accepi: p̄cubenti mihi quietis cauſa quidā multa canicie reuerēdus me excitauit atq; admonuit orare p aiā dagoberti ſalute q; eadē ferme hora uita erat deſunctus. dū expergifcor iuſſa ſenis ipte turus: ecce in medio mari turbā demonū conſpicio: q; aiām regis cymba deuehentes ad p̄cnas rapiebāt. Sed dagobertus aduerſus ſauiētes i ſe demones frequēter triū beatorū hoīm opem iſclamabat: martini dico mauricii & dyoniſii martyrū. Ad cuius preces mox p̄cella cū fulgure atq; crebris imbris exorta: uiri quos a dagoberto implo- ratos dixi cādidiſ ornati ueſtimētis ad me ſe cōferentes: ſe eos eſſe p̄ſentē q; opitulatu- ri dagoberto aduenirēt. Nec mora ſupplicis aiām regis tormētis eximētis ſecū in cæ- lū rettulerūt: ſine intermiſſione hoc dauiticū reperētis. Beatus quē elegiſti & aſſum- pliſti in atriis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ: ſanctū eſt tēplum tuū mirabile in æqtate. Hęc diligēter ex iohāne cognita anſoaldus in franciā reuerſus multis cū fideli- ter enarraſſet: audoenus rothomagēſis antiſtes & dagoberti cācellarius q; p̄pter ſancti- tatē & uitæ merita in numero ſanctorū poſtea relatus eſt: litteris aſcripſit.

Lodoueus a gaiño tutore francorū atq; burgundionū regna ſuſcipiēs: tertia paternæ ſupelleſtilis parte nāthildi matri attributa reliqua cū fratre ſigeber- to ex æquo diuidit. Inde duce matre aureliā p̄fectus eſt. Vbi ad ſe ex burgun- dia ueniēs p̄ceres i ſua uerba iurare fecit: cōſtituto illis principe palatino ſlaucato q; & burgūdos erat. Cui uxorē ei deſpōſat ranobertā nāthildis neptē q; ſcilicet uirū in of- ficio & fide erga regē cōtineret. Sed iuidēs ſlaucato Vuilebaldus magnæ apud burgū- dos prātis: hoīs deſpiciebat imperiū. Quod poſtq; regi innotuit Vuilebaldū ad ſe augu- ſtudunū uocat. Quo cū aduenire collecta iuuenū manu nō detrectaret: prēmittit age- luſum ualētinū p̄rificē: & Wuifconē comitē explorare quæ eſſet de illo apud aulicos ſentētia. At ingreſſis heduū nūnciis: ſlaucatus portas claudit: & copias in Vuilebaldum occiſime mouet. Inito plio Vuilebaldus occidit: & ſlaucatus graui uulnere ſauciat eſt. Cuius filius aubedo patris periculo excitus multā hoſtiū cædē fecit. Nāthilde nō mul- to poſt mortē obeunte (quæ eodē quo dagobertus humat⁹ ſepulchro cōdita eſt) clo- doueus moderari rēpublicā ſolus cōcepit. Cuius quarto regni anno tāta ānonæ caritas fuit: ut fame atq; inedia populus abſq; modo deperiret. Cui malo rex occurrēns: tectū quod argenteū erat a tēplo martyrū auferri & p loci abbate agulphū idigētibus & pe- regrinis ſine ulla precii diminutiōe diſtribuere iubet. Mox a landerico pariſiorū anti- ſtite i petrat: liberos ab eius prāte dimitti miniſtrosq; monaſterio deputati erāt: ut oī libertate donati ſine moleſtia deo inferuirent. Huiusmodi religioſis operibus cum maxime operā daret clodouē: neq; ullis agitareſ bellis: apto diui dyoniſii feretro bra- chii partē inde abſtulit. Quod tæcti reuerenter haberet: p̄tenuſ tū mente cōſternatus humi cōcidit: ſecutaq; ſunt p dyoniſianū templū tenebræ: & rerū oīm obſcuritas: ut q illic aderāt pauitantes citiſſime inde auſugerent. Rex & ſi infano non diſſimilis eſſet: brachii partē ablatā auro circumdatā & gemis multis decoratā beato corpori reſtituit: ſimulq; donaria monaſterio attribuit: qbus meliorē ſibi mentē recipe poſſet. Qui & ſi paulo meliuſculus extiterit: præ ſerū tulit infaniæ ueſtigiū. Quo annos duos aſſictus

tandē interit expleto regni sui anno decimosexto: christi sexcētesimo sexagesimo se-
cūdo. Appositusq; est ad patris monumentū. Cui nulla sane uirtus assignari potest. Nā
inter gulā libidinesq; & summā auariciā (q; b; is clodoue⁹ culpabatur) nemo recte æsti-
mauerit uirtutē diuersari. Reliquit ex batilde saxonū genere illustri liberos tres: clo-
tariū: childericū: atq; theodericū. Hæc est batildis q̄ calense monasteriū a clotilde re-
gina diuo georgio dicatū: quia angustū erat dirutū ampliavit. ubi cū uirginibus sacris
monialis facta religiose cōuersata est. Clotario paterna possessio obtigit: q̄ autore
matre dū adoleceret regno præfuit: constituto primario palatii ebroyno. Hic ille est
ebroynus q̄ diuo leodegario sancto heduorū antistiti oculos euulsit. Clotario post q̄r-
tū imperii annū defuncto franci theodericū minorē natu in regē assumpserunt: misso
in austrasiā ad Vulphanū childerico q̄ eū aīo leuē institueret. Per theoderici incuriam
atq; focioriā res francorū deterior facta est. quippe cū res publica cubiculariis regis &
p̄fecto palatii libere crederet: regi uero p̄ inertiam mos inoleuit: palatio nisi ad kalen-
das maii non egredi: moderationē oēm aliis p̄mittere. ostendere se populo uno dūta
bat die. A quo salutatus & muneribus donatus: cū & ip̄e reciproca populo dona exhi-
buisset: domū abire: ibiq; toto anno incolere. In hoc tā inerti ocio ebroynus occasio-
nē nactus: opprimere & uexare cōplures cepit: rē oēm in theodericū transferēs. Un-
de indignati p̄ceres theodericū monasterio includūt: & ebroynū malorū oīm princi-
pem cōprehensum ad luxouii cœnobiū mittunt. Inde childericū ex austrasiā cū Vul-
phano reuocatū regē appellant. Cuius facti statim eos p̄nituit. Nā childericus malis
moribus iuuenis: cū plurimos pessundaret: quēdā bolidū supremæ nobilitatis hoīem
innocentē deligarū palo crudelissime uerberibus affici iubet. Quo dimisso: reliqui p̄-
ceres cū eo cōiurant. Cuius cōiurationis primarii fuerūt nigebertus & amābertus. Hi
igitur childericū in silua uenantē circūstunt atq; occidunt: una cū ulcide regina p̄gnā
te. Vulphano autē (rege interfecto) cura fuit austrasiā repetendi. At franci autore
leodegario heduo lendefillū palatio p̄ficientes: theodericū acciscunt. In quē ebroynū
cōtēpto cœnobio egressus: collecta p̄ditorū hoīm manu bellū mouet. Fugatq; bacca-
uilla usq; ubi direptis theoderici thesauris: cū creciacū rex se recepisset: rebus cōposi-
tis: ebroyno palatii magistratū restituit. Qui ebroynus uenientē ad se post fidē inter-
positā lendefillū occidit. Cōplures p̄terea præfules relegauit: theoderico illi oīa p̄mit-
tente. Cognito qd̄ apud francos p̄ ebroynū cōmitteret: martinus & pepinus cui pu-
fillo p̄pter corporis breuitatē cognomē fuit: exercitū cogunt. Apud bicophalū plium
atrox cōmissum est: ita ut multis utrinq; cadentib; Theoderico tandē hostis cessit: pe-
pino in austrasiā: martino uero laudunū fugiente. Sed martinū ad se p̄ inducias secūdo
accerditū ebroynus necat. At cū finē ebroynus p̄sequendi q̄ plurimos nō faceret: in si-
diis hermesfredi tandē interfectus est. Mortuo ebroyno franci garaconē palatio p̄-
fecerūt: quē non multo post gillemarus eius filius a magistratu deiecit. Hic post bella
aduersus pepinū gesta cū repentina morte interiisset: garacō pater dignitatē p̄fecturæ
recepit. Sed eo nō multo post defuncto: anceps inter francos q̄stio fuit quē in demor-
tui locū ordinarēt: in bechariū tandē cōuenerūt parui pensī hoīem nec tato magistra-
tu dignū. Francorū discidio cognito pepinus arma capere instituit: castraq; apud tex-
triciū locat. Ibi theodericus fuso exercitu fuga salutē petit: bercharius autē insidiis suo-
rū occisus est. Pace tandē cū theoderico cōposita pepinus magistratū palatii suscepit.
Qui p̄terea q̄ in austrasiā p̄fecturus erat nordobertū in magistratu sibi substituit.
Per id ferme t̄ps theodericus cū annos decē & nouē regnasset morte intercept⁹ pe-
riit: relictis ex clotilde uxore liberis duob; clodoueo & childeberto. Sed clodoue⁹ ano
regni sui tertio mortu⁹ est: childeberto ei succedente. De cuius rebus gestis nō sec⁹ ac-
si nihil p̄clarū edidisset quicq; scriptū nō extat. Sepultus est apud diuū stephanū ī oppi-
do cauciaco. Filio quē reliquerat dagoberto q̄ secūdo appellat⁹ est regni gubernacu-
lū p̄missum est sub tutela plentrudæ pepini uxoris & theudoaldi p̄fecti palatii. Erat
pepino p̄fillo martellus filius quē plentruda nouerca p̄fecta cōprehensum in custo-
dia coloniæ habuit. Orta deinde inter p̄ceres p̄pter theudoaldi uiolentiā seditione: cis-

Theoderic⁹
ignauus rex.

Ebroynus.

Theoderic⁹
rex torpens
monach⁹ ef-
ficatur.

Bolid⁹ achil-
derico iniuri-
is afficit.

Childeric⁹ a
cōiuratis dū
uenat occidi-
tur cū ulcide
uxore.

Ebroyn⁹ bel-
lū mouet.
Pepinus pu-
fillus.

A filio pater
magistratu
deicitur.

Theoderic⁹
fugatur.

Pepinus pa-
latio p̄fectus
Mors theo-
derici regis.

Seditio ī frā-
cia

Rex dagobertus secundus Chilpericus Theodericus Carolus martellus

cū diu digladiatū esset: dagoberti fortuna deterior facta est. Vñ pulso magistratu theudoaldo franci rangafredū principē palatii noīauerūt. Qui mox excitato ad rem fortiter gerendā dagoberto p carbonariā siluā ad mosam flumē usq; copias pmonit uastatis undiq; atq; icēsis agris. Quo tpe martellus custodia elapsus est: & dagobertū mors occupauit. Eodē ppe tpe anbertus abricensis pōrifex in colle altissimo scti Michaelis coenobiū exadificauit cū ageret annus salutaris septingentesimus nonus. Erat sacerdos q daniel appellabat q cū bonæ æstimationis esset huic assumptū palatio pponunt: permissio imprimis ut casarius illi barbaq; adolesceret quā p sacerdotii legē rōdere sapi oportebat. Capillo adulto regē pceres cōsaluant: appellantq; p daniēle chilpericum. Martellus libertate adeptā: pepini patris magistratū hoc est palatii pfecturā recuperare oī studio cōtendit: clotarūq; in dagoberti locū cōstituit. Qui cū militū delectū iam haberet: chilpericus accito ranfredo & frisonū duce q amicitia cū chilperico inierat ad mosam fluentū castra pmouit. Post atrocissimū cōflictū martellus in fugam se uertit. Sed receptis ex fuga copiis praliū cū saepe redintegrasset pugnatūq; uaria utrinq; fortuna diu fuisset tandē apud ablaū chilpericus superat. Verū cū ex fuga se recepisset: bellū iterū mouet. Cui auxilio fuit uasconum princeps eudo. Sed benigniore fortuna usus martellus: hostē fudit in agro cameracensi in loco q uinosus appellat. At eudo assumpto fugæ comite chilperico: sublatiq; regis thesauris aureliā: inde in uasconiā pfectus est. Fugientē uero martellus assequi nō potuit. Sed rangafredū andegauā petentē una cū ciuitate in prātem recepit. Clementia tñ usus martellus hostē libertate & ciuitate donauit. Anno mox insequenti missis ad eudonē legatis: receptoq; chilperico: uasconi pepcit. Interea clotarius obiit mortē. Restitutusq; in regnū chilpericus: nō diu supuixit. Cui successorē fecere franci ex martelli cōsilio theodorici dagoberti filium: quē calle apud moniales uirgines educatū autores tradunt. Ad hunc modū martellus recepra palatii pfectura: grandē exercitū contrahit. Inde rheno traiecto p deuictos suauos ad baugares usq; q ultra danubiū incolunt ducit qbus suis: superatisq; postq; maximā germaniæ partē in ditionē recepit: præda spoliisq; ipeditus ī franciā uictor regredit. Vbi cū de eudonis uasconis defectione nunciū accepisset: primum in eū expeditionē parat. Sed martelli aduentū eudo nō sustinens in penitiores regionis locos se abdidit: quē anxie q̄sītū neq; inuentū martellus reducto in franciam exercitū dimisit. Eodē tpe deficientibus a fide sueuis: martellus leufredū alemāniæ ducē fudit: eāq; regionē cū ipsi sueuis subiugauit. Histot uictoriis clarus domū se recepit. Tali profecto principe opus eo tpe erat: cū insurgentibus undiq; bellis frācia quateret. Eudo nāq; pfidus uasco uindictæ appetens ad hispanos: pfectus: abidiramū regē religioni xpianæ infestissimū hostē magna uictoriæ spe allicit: frācos petat. Ille nō magno labore p sua sus adeo grandē exercitū cogit: ut nō uincere modo galliā: sed in ea ppetuas sedes habere statuisset. Nā cū innumerabili militū manu uxores una & cū uniuersis fortunis liberos eduxit. Positis apud burdegallā castris ciuitatē expugnat: replis direptis icēsisq; partibus deinde calamitatibus pictauos psecutus: concremata diui hylarii æde: turonū adorit. Sed hosti occurrens martellus magnā stragē edidit. ferunt em̄ in eo plio tricēta octoginta quinq; milia hostiū occubuisse: cū tñ ex martelli exercitu mille tantū quingenti cecidissent. Eius uictoriæ cā cognomentū martello fuisse quidā autores tradūt. Nā carolo nomē illi erat ex pellice nato quā pepinus in delitiis habuerat. Quē admodū em̄ ferrū martello obtundit ita hostiū ferocia martelli egregia uirtutē cōstituta est. Re bene gesta: cōiectis in unū locū spoliis: martellus militi pdānī distribuit. Ipe uero p tot bella censu pecuniāq; extenuatus: cū compertū haberet pceres egregiā operā reipublicæ nauauisse: fortunisq; suis destitutos esse: decimas q̄ cleri erant nō disseniētibus epis: pceribus dū bellū aduersus christianæ religionis hostes gererent picipēdas attribuit: p sanctē iurans si uitā diu uiueret se oīa & multo maiora sacerdotibus repēsurū. Eius sacrilegii pœnas luere apud inferos martellū euhērius arelatē nō pontifex se p quietē uidisse diuulgauit. Post hæc eudo: quo auctore abidiramū in franciā demigrasset: in gratiā martelli restitutus: magnā cladē ex hisq; superant hostibus fecit. Ego

Abidiramus;
rex gorch² hy
spanus in gal
liam uenit.

Decias mar/
tellus pceri/
bus frācis af/
signat.

Illud sæculū fato aliquo ifœlix putauerim: in quo uix quietis momentū franco militi
 cōcessum est. Deinceps em̄ ab idiramo superato: noui a burgundia motus nūciatur. **Motus bellī**
 Quo se cōferens martellus: burgūdiones nō difficillime cōpescuit. præfidiis oībus lo **in burgūdia.**
 cis impositis. Mox autē eudonis morte cognita: in uasconia magnis itinerib⁹ pficisci/
 tur. Quā oēm puiciā cū recepisset: in franciā cōuersus est. A uasconibus aduersus fri **Bellum i fri-**
 sones dimicandū fuit. Id bellū classe cōparata cōfectū est. Sunt em̄ frisones ad septētri **sones.**
 onē maritimi rhenū qua parte oceanū influit attingentes. Cū radbodo gentis eius du
 ce ad flumē burdonā pugna cōgressus martellus hostē falsa deorū religione deceptū **Vuandali in**
 fudit: & occidit anno salutis septingentesimo trigesimo q̄nto. Per id tps Vuandali sedi **fenones.**
 bus suis relictis: cū finitimos sibi populos uexassent: in franciā crudeli agmine ad seno
 nes usq; irruerunt. Sed impetu in eos facto urbis antistes obbo obsidione liberata ci/
 uitate hostē in fugā uertit. Huius gentis Vuandalorū origo sicut & gothorū atq; huno **Vuandalog**
 rū a scithis esse tradit. Qui patria a gothis pulsī: indeq; ad danubiū fugientes cū illic se **origo.**
 des lōgo satis tpe habuissent: gimerith gothorum rex eos a danubio exturbat. Coacti
 igit̄ romanorū legibus audire: a cōstantino impetrant locū ad incolendū sibi dari. Pā
 noniāq; annos sexaginta obtinuerūt. Donec stilico aduersus archadiū honorūq; ipe/
 riū affectans Vuandalos ad belli societate acciuit. Qua occasione excitati barbari: per
 gallias primū diu grassantes: & inde a gothis depulsi in hyspaniā transgressi yspalim ci
 uitate obtinuerunt. Cuius oēm late regionē Vuandalusiā a noīe gētis appellauerūt. Sed
 cū honorio doleret gothos italiā uastare: hyspaniā illis pmittit. unde non multo post
 Vuandalos deiectos affricā petere cōpulerunt. Vbi ad belisarii tpa incolentes iustinia
 ni edicto p belisariū: regnū & gentē amiserunt. Sed rem cōptā repetamus. Orta deīde
 in burgundia seditione lugdunū ire martellus festinat: cuius aliquot ciues defectionis
 auctores pœna afficit. Inde ptergressus: arelate, aliisq; munitioribus locis impositis p/
 diis: domū rediit. Nec quies festo principi. Rheni accolæ francorū continuos hostes
 armis iterū pdomuit. Nec defuit tot incōmodis auinio: puincia munitissima ad rho/
 danū ciuitas. Eam gothi ex hyspania: duce maranco irruentes occupauerant. **Auinio ciui-**
 Quam **tas.**
 mox martellus obsidione cinctā p childebertū fratrem oppugnat. Qua re cognita: re/
 guli gothi suppetias maranco ferunt: opē præterea conferente amero rege: nō ignobi
 li gotho. Aduersum quos mari delatos martellus cū exercitū duxisset: regulos fudit: **Fusi gothi.**
 reliquis fugā capientibus. Rursus repetētibus bellū gothis: cū narbonē sem agrū incur
 sionibus arelateq; uastarent: accito luprando lōgobardorū rege: grassantē hostē mar
 tellus exturbauit. Redeuntē inde martellū morbus inuasit. Qua re admonitus filiis
 hæreditatē distribuit. Carlomano austrasiā: suauia alemanniāq; & thoringiā: pepino
 franciā relinquens: griffone derelicto: q oīm infimus natu erat. Quæ cā fuit insurgen
 tis postea belli. Inter hæc childericus uelut belua nihil cogitans: tēpus ocio & uolu
 pratibus exigebat. At pepinus futuris puidens in burgundiā q sibi a martello relicta es
 set irrūpens: eam cū festinatiōe occupat. Interim ingrauescēte morbo martellus mor
 te extinguit̄ annis administratōis eius. xxv. exactis. Cuius sepulchrū ex alabastro apud
 diuū dyonisiū pxime maiorē templi aram ad hoc usq; tps uisit. Griffoni quē mini
 mū natu dixim⁹ erat mater sunahildis odolonis baioariæ ducis neptis: mulier cordata
 Quæ iniquo aīo ferēs griffonē a patre testamēto pteritū: filiū excitat hæreditatis por
 tionē ex fratribus repetere. Nec mora laudunū plenus spei iuuenis occupat: bellumq;
 fratribus seorsum indicit. Quē lauduni obsessum fratres ultro ad se uenientē capiunt.
 Carlomanus ne interim dū melioribus regni rebus aīm intendit: rebus nouis griffo
 studeret: in nouo castello quod nō pcul ab arduenna filua erat in custodia afferuari iu
 bet. Inde aduersus aqtanos expeditionē carlomanus pepinusq; pmouentes (duce hu
 nauldo supato) puincia subiugarūt. Cū autē pictauia castra haberent: regnū quod an
 tea cōi cōsortio possederāt inter se partiti sunt. Sed redeunti carlomano cognita ale/
 manorū defectione: ducto in eos exercitu: agros incēdit: atq; ita dirutis ad solū cōplu
 ribus locis: cū francos repeteret: odilonē baioariæ ducē arma agitare & bellū aduersus
 reges parare nūciat. Cuius temeritatē facile reges cōpresserūt. Nec mora: in saxones

Carolus martellus Rex pipinus

bellū insurgit. Quos carlo manus se solo (ductis aduersus rebellem copiis) pdomuit. Hic carlo manus cui secundorū negociorū turba odiosa maxime esset pipino regni ad ministracione attributa romā pficiscit. Atq; a zacharia tunc romano pontifice religio nis habitū pfessionēq; recipiens: deo militauit in cœnobio quod suis impensis in mō te foracte extruxerat. Eo cū se cōplures ex nobilitate francorū eius uisitandi gratia cre bro cōuenirent: ad montē cassinū demigravit. At longe alio aīo griffo pmoeste fe rebat pipino subiici. Libertatē igit nactus ad saxones se recipit. Ibi collecto (ut ipse arbī trabat) iusto exercitu: adueniēti pipino occurrere ad onacrā amnē: loco quē orhemū incolæ uocant nō formidat. Pipinus autē ad fluuiū mussahā in uico strahūgo castra fe cit. Nullo tñ plio cōmissio: in colloquiū uentū est: atq; ita re infesta discessum. Griffo qdem cognitā saxonū pfidiam habens in baioariā cōtendit. Vbi allestis in suā beniuo lenriā pmultis pceribus francis: ducē tassillonē hospite ducatu exturbat. Ea re cognita pipinus cū magnis copiis in griffonē pgressus: de phensio griffone tassillonē restituit. Griffonē autē rex uel ut a nōnullis scribit duodecim comitatibus apud francos dona uit. Quibus nō contentus eo ipso anno quo hæc gesta sunt ad gayfirū aquitania ducē defecit. Pipinus regū franciā inertia pfecta: cū domi delitescerent nec reipublicæ p curacionē ullā susciperēt zachariā romanū antistitē p archiep̄m bituricē. rurchardū & furadū ipsius pipini domesticū sacerdotē cōsultit: uter ad rempublicā gerendam po tiffimū ydoneus ex regibus esset: is ne qui ocio domi tēpus contereret nihil agens: nī hilq; oīno curans: an qui industria uirtuteq; publica negocia moderaret intentus atq; sollicitus. Ad pipini cōsulta respondit zacharias: eū regni gubernaculo dignū esse: qui prudentia spectatus: rempublicā diligenter curioseq; cōponeret. Quo rñso adducti p ceres: pipinū sibi deligunt regē. & ex zachariæ sententia atq; auctoritate illū cōfirmat: quē bonifacius (q cathologo sanctorū ascribit) sueffione more regio unxit. At childe ricus homo uecors de tonsō capillo monasterio deputat. anno dñi septingentesimo qn quagesimo. Eodē anno quo regni diadema pipinus suscepit: saxones bellum mouet. Quos ad Vuifurā flumen plio iterū uictos rex in suā ptatem accepit. Franciā inde re petenti: griffonē quē ad gayfirū aquitaniā ducē defecisse cōmemorauimus: interem ptū fuisse nunciat. Curauit p̄te rea religiofus princeps auctore remigio rothomagorū antistite: emendatiora facere q̄ antea rudia & inculta in ecclesiasticis officiis cārabant. Per id tps stephanus secūsus pontifex romanus urbe egressus carisiacū ad pipinū se cōtulit. Pipinūq; in regē francorū sacrauit. Causa pfectionis fuit. Alstulphus lōgobar dorū rex grauiore tributo romanos p̄mebat: indicto cuiq; romano capitali censu atq; annuo. Pontifici p̄pterea suppetias ferre pipinus pollicet. Stephanus autē ut regi gra tificaret pipino benedixit: & posteritati eius atq; q̄ temeritate aliqua aduersus francos bella mouerent cōione xpiana interdixit. Primo insequēti uere pipinus in lōgobar dos exercitū ducit. Cui ad alpiū angustias occurrēs alstulphus: trāsitu francos p̄hibere cōtendit. Sed irruentiū in se francorū impetū nō sustinēs papiam se recepit. Ibi milite frāco circūuallatus: obsides q̄draginta pipino dat. Iuratq; romano p̄ticipi q̄cunq; ab stulisset restituere. Atq; ita attributis stephano militū firmissimis copiis p̄ticipicē in se dē pipinus restituit. Cognito pipini in franciā abfessu: Alstulphus neq; obsidū neq; iurisiurādi curā habēs: nullis se p̄missis absoluit. Eā ob rem pipinus superatis iterū alpi bus: alstulphū papiæ obsidet. Obsidione p̄ssus alstulphus rauennā pipino cū aliis quas p̄ticipici abstulerat aliquot urbibus q̄ in exarcatu erant restituit. Receptas pipinus ste phano assignat. Ipse uero alstulphus nō multū post equo forte delapsus ceruicē fregit. Eodem tēpore pipino apud cōpendiū agente uenere ad eum ex constantinopoli le gati. Eiq; imperatorio nomine miri operis organa dono dedere. Eius legationis nul la causa litteris mandata est. Credo pipini fama imperatorem adductum fuisse. Ideo q; nouo principi gratulari uoluissē amicitiamq; eius experiuissē. Venit p̄tē rea ma gna procerum suorum nobilitatē comitatus dux baioariæ tassillo qui in uerba regis iurans illi se & gentem fortunāq; omnes suas perpetuo summisit. Saxones uero qui bus odio semper fuerat francorum nomen proficiscentem in saxoniam Pipinum

Carloman?
religionē p/
fiteur.
Mons fora/
ste in tuscia.

Griffo hospi
resuum tassil
lonē possessi
one extur/
bat.

Pipin? zacha
riā pontificē
romanū con
sulit.

Griffonecat

Stephan? se/
cundus papa
pipino & ei?
posteritati
benedixit.

Alstulphus a
pipino uicit.

Legati impa
toris ad pipi
num.

Tassillo ba/
uaria dux.

aditu intercludere conati sunt. Sed irruptione facta pipinus hostē retro abire cōpellit. Victos deniq; ānua trecētorū ualidissimorū equorū pēsiōe pipinus multauit: quos ad se quotānis in franciā parlamēti tpe deducerēt. Sic em̄ publicū ad iusticiā ministrā/ dā conuentū franci uocat. Cuius instituēdi autor ab hystoricis nō tradit. Id em̄ cuius/ q; anni definito tpe loco quē rex designasset habebat. Verū qñ quidem hęc generalis ex toto regno coitio impensis & laboribus cōueniētes afficiebat: obseruatū postea est ut ex maioribus ciuitatibus & puinciis periti iudiciorū & cōsuetudinis hoīes ad id nu/ nus delecti ius cuiq; p puocationē litiganti dicerēt. Quæ institutio cū uaga interdū in certaq; cōmutatis sedibus esset: decreta est parlamēto apud parisios curia & sedes: in q; iudices designati se iugiter sisterēt ppetui puocationū definitores. Qui octogita sunt: annua ex regis fisco stipēdia capientes. Et hi qdē p quattuor curias distributi seorsum cōsidunt: suosq; p̄sidentes habent. In prima quā frāci camerā uocant p̄sidentes q̄ttuor & cōsiliarii triginta causas & lites audiunt. dilationes & q̄ ad iuris cognitionem attinēt cōstituūt. Leuiora q̄dam & tēporanea finiētes. In reliquis singulis duabus cameris de cē & octo inquisitōibus p̄sunt: q̄ enquestarū: id est inquisitionū cōsiliarii dicunt qbus p̄sidentes q̄ttuor p̄ficiunt. Horū oīm pars ex clero: parsq; ex laycis cōstituit. Sententi as dictāt. Quā statutis diebus alter p̄sidentū in prima curia palā enūciat. Idq; arrestum id est fixū & firmatū uocant: a quo uidelicet nemo puocare possit. Qui uero reus sen/ tentiā in se excipit sexaginta librarum turoneñ. multa afficit. Si qstū in iudicio error admissus reo esse uidebit: errore pponendi & in iudiciū eiusdē curiæ deducendi p̄tāre habet: nec prius audit: q̄ duplicatā multā deposuerit. Quarta curia est eorū quos re q̄ statū id est supplicationū palatii magistros uocant. Apud quos cā eorū tantū agit: qui regis obsequiis deputati: uel priuilegio donati sunt. Et ab his qdē iudicibus q̄ sex sunt puocare ad parlamentū licet. At cū in decidendis iudiciis nodus aliq; & anceps in cā difficultas surgit: oīm curiarū & camerarū cōsiliariis cōuenientibus sententia fertur. Eius parlamenti tanta fuit semp apud francos autoritas: ut q̄ rex ipse de republica deq; iure & puentibus regni statuerit ea sine huius senatus decreto nō pcedant. Sunt p̄terea ipsius parlamenti cōiudices dū adesse uolunt franci pares: de qbus postea scribendum nobis est. Atq; ut huius sacrosanctæ cōtionis regē autorē esse certū sit: regia singulis q̄ busq; annis rescripta edunt: qbus ad diui martini diē festū id est secūdo idus nouēbris parlamentū incoandi iudicib' a rege autoritas dat. Ad hoc p̄terea parlamentū spectāt octo alii supplicationū magistri: q̄ regii hospitii peculiari noīe appellant: q̄ regi frequē rius assistunt cancellariā sectantes. Et hi post primā curiæ p̄sidentes oīm primis sedent. His ergo cū franciæ paribus cōprehensis: centū oīno sunt: qbus appellationū cogni/ tio: regaliarū quoq; & pariū causā cōmittunt incōmutabili sententia terminādā. Iam ad pipinū redeamus. Vix hac in saxones expeditione liberato pipino: gayfirus aq/ tanus deserē: sacerdotū puentus sibi usurpare. Quāobrē missis ad eū legatis: rex iubet ab hac temeritate tēperet: ablataq; sacerdotibus restituat. Sed cū imperata facere ne/ garet: pipinus apud childoacū castra habuit. Cognito regis aduentu gayfirus beniuo/ lentiā simulans: missis ad pipinū algario atq; ytharo obsidibus refarciturū se oīa p̄mit tit. Exceptis obsidibus rex in franciā reuertit. At gayfirus incōmodorū q̄ a pipino p/ tulisset memor cabillonē burgundiæ urbē copias mittit: q̄ & urbē & late circūpositū agrū populent. Agebat tū in publico cōuentu apud duriā pipinus. Perfidia gayfirico/ gnita: ulcisci iurisiurandi contēptorē p̄git. Castellis cōpluribus solo tenuis dirutis: bor boniū chantellā atq; claromontē recepit. Inde cū lemouicas puenisset: oibus igne fer roq; cōsumptis exercitū in franciā hybernātū mittit. Eius belli aduersus gayfirū finem cū pipinus maxime optaret: crebras expeditōes i aquitaniā duxit: quā infestissimis in cursionibus uexat. Et quīs hostiliter p oēm regiōnē frequēter miles francus grassaret gayfirus tñ nec in aciē p̄dire: nec apto p̄lio decertare ausus est. Excursa aq̄tania: defi/ cientibusq; ad pipinū plurimis urbibus: gayfirus a suis necat. Erant in supellestili gay/ firī manuū integumēta: q̄ nunc chirothecæ appellant: q̄ q̄ unionibus aliisq; p̄ciosiori/ bus gēmis intexta erant ad ornamentū festis diebus gayfiro erat. Hęc recepta pipin/

Saxonib' tri/ butū iponit.

Institutō par/ lamenti.

Pipinus p̄cle/ ri libertate gayfiro aq̄i tanorū duci bellū idicit.

Gayfirus a suis necatur.

Rex pipinus et eius filii

in templo diui dyonisi appedi iubet. Quae cruci aureae q̄ supra aram maiorē extat ap-
penfa diu uifa sunt. Bello aquitanico exacto & gayfiro apud petragoricos necato:
xāntonas pipinus petit. Ibi cōtracta infirmitate: mox tuoronū: deinde parifiū se cōtulit
ubi paucos post dies uita deceffit. elatusq; est funebri pōpa: & cōi oīm luctu in monu-
mentū qd̄ in diui dyonisi aede illi extractū erat sepult⁹. Anno xp̄ianae gratiae septingē-
tesimo sexagesimo octauo. Eiusdem compendii. Liber quartus.

P

Ipino duo fuere ex berthā liberi superstitēs carolus & carlo manūs:
Qui ambo ex sententiā p̄cerū reges appellati: partito inter se æqua-
bili portioē paterno regno. Carlo manūs fuestione: Vuarmaciae ca-
rolus dy adema suscepit. Sed carlo mano breuior uita fuit. Hinc au-
ctior factus carolus: toti sine intermissione regno dñari cœpit. Mox
q; hermenaldo sibi famulari antistiodorū dono dedit: eūq; comitē
appellauit. Nec mora interposita: cū accepisset hunuldū aquitaniae urbes quas pipinus
subegerat ad defectionē sollicitare: cōparato exercitu aduersus rebellē p̄gredit. Quē
in fugā uersum: & ad lupū uasconū ducē se recipientē mira celeritate carolus p̄sequit.
Sed priusq; in lupū moueret: ad eū legatos mittit: q; dedi sibi hostē petant. alioquin bel-
li oēm molē in sese excepturū. Lupo consiliū fuit non hunuldū modo sed se quoq; cū
oī uasconia caroli p̄tati cōmittēdi. Recepta utraq; puicia carolus cū in frāciā uenisset
Adriani primi romani pontificis legatos audiuit. His mandatū erat petere a carolo au-
xiliū aduersus desiderū lōbardiae regē: quo oppressore multa oppida ui: multa spōra
nea deditioe a romana ecclesia defecerant. Legatis carolus respondet se id curaturū:
subuenturūq; beato pōtifi ci. Igit̄ missis ad desiderū nunciis: petit ab iniuriis desistat.
Restituatq; summo sacerdoti q̄ abstulisset. Atq; ut imperata recusanti desiderio caro-
lus paratissimus occurreret: collecto celeriter exercitu interim dū legati mādata pera-
gunt oīa q̄ ad bellū cōueniebant cōparat. Redeuntib⁹ legatis: cognoscit carolus desi-
deriū oīa hostiliter agere: paratū esse discrimē experiri. Non cunctatus igit̄ copias ad
alpes p̄gredi iubet. Occupauerat desiderius angustias montiū fortissimis p̄sidiis. Sed
cognito regis aduentu: in plana mox hostis se recepit. Superatis iugis: postq; taurinū
carolus puenit: certior factus desiderū uercellas cū grandi exercitu p̄fectū esse: cōuer-
so in illū agmine: carolus uercellas petit. Vbi dimicandi p̄tate facta: fusos suos cū uide-
ret desiderius: papiā fuga se pripiuit. Locū ubi pugnatū est propter intersectorū stragē
mortariā incolae appellauerūt: ubi facella duo: unū beato petro: alterū diuo eusebio di-
cata sunt: in illo Amilius: i hoc Amicus sepult⁹ est. Qui tāta formae similitudine æqles
fuisse tradunt: ut alter ab altero haud facile discerni possēt. Et hi qd̄em in caroli exerci-
tu militantes apud mortariā occubuerunt. Fugientē desiderū celeriter p̄secutus ca-
rolus: cū urbē prima oppugnatione capere nō potuisset: eā circūsisit: ne qua pateret
desiderio effugiendi uia. Sed ubi cognouit desiderū plurima tentaturum priusq; se de-
deret: carolus relictis quibusdā ad cōtinuandū obsidionē fortissimis & belli nō ignaris
p̄ceribus: romā uifendi adriani cā p̄fectus est. Inde papiā conuersus ciuitatē desiderū
q; una cū uxore & liberis in p̄tatem accepit. Hic est desiderius regū longobardorū ulti-
mus. A quo recuperatas quas romano p̄suli abstulerat urbes ecclesiae carolus resti-
tuit. Addidit his spoleterū atq; beneuentū. Quibus beneficiis ut pōtifex gratiae aliqd̄ re-
penderet: carolū multis ornauit priuilegiis. Quorū illud maximū fuit donare ecclesi-
as ydoneis sacerdotibus posse id a sacerdotib⁹ inuestitura uulgo appellat: qua sine ec-
clesiam uel ut nunc loquimur beneficiū nemo possidebat. Recipiebat em̄ a rege q; be-
nificiū adepturus esset annulū uel simile quippiā: argumentū scilicet regiae in eū gra-
titudinis. Interest em̄ regū nosse: q; maiores maxime ecclesias administrant: quarū ipi
tutores sunt. Adiectū priuilegio est. Romanū quoq; pontificē sine caroli iussu eligi nō
debere: idq; in synodo assidentibus romae centū quinquaingentibus ep̄is atq; abbati-
bus firmatū est. Rebus in italia ex caroli sententiā p̄clare cōfectis: in franciā reuerti
rex maturat. Nam rebellantibus iterū saxonibus bellū indicere iādiu aīo conceperat:
p̄pterea q; se penumero uicti nec acceptas leges nec cōuenta seruarent. Sed cum falsis

Carolus i de
siderium mo-
uet.

Mortaria in
lombardia.
Amilius &
Amicus.

Rex deside-
ri⁹ papiā ob-
sessus.

Priuilegium
inuestiturae
ecclesiarū: &
institutiōni ro-
manum pon-
tificem.

deorū religionibus inferirent: francos christi cultores maxime oderāt qbus erant fi-
nitimi. Aduersus illos ducto exercitu: uariis praeliis ut oportune carolus poterat certa-
tū est. Duobus tantū locis: apud onacrū semel: iterū apud hesam fluuiū totis copiis pu-
gna fuit. Posteriore attriti saxones: in deditiōe uenere. His mandatū est christi reli-
gionē institutaq; p̄fiteri. Ex omni saxonū turba multis obsidibus acceptis milia decē
carolus in franciā translata uariis assignari locis iubet. Ex his prognatos brabantinos
flamingosq; satis constat: quorū etiā nunc ferociam & seditiosos mores præ se ferunt.
Saxonibus tandē post eius belli initiū trigesimo anno superatis: cum ex hispania bel-
li motus fieri nunciarent ab iis qui aduersæ religionis erant. Carolus fidei xp̄ianæ cha-
ritate adductus exercitū in hispaniam ducit. Prius tamē q̄ expeditionē produceret: rē
tanto principe dignā ordinat. Ex oī præcipua francorū nobilitate duodecim selegit:
quos secū in militiā perduceret: eos pares appellans: quia scilicet æquali inter se digni-
tate regi constantes p̄petuo essent: neq; cuiusq; nisi parlamētī tantū senatus iudicio ob-
noxii tenerent. qui cōseruandis item coronandisq; francorū regibus adessent. Hi etiā
nunc insequentibus noībus designant. Remēsis archieps: Laudunēsis atq; Lingonēsis
pontifices duces. Bellouacus: Nouiomensis: atq; Cathalaunensis epi comites sunt ap-
pellati. Ex sæculi principibus: Burgundus: Normannus: & Aquitanus ducatus dignita-
tem: Flandrensis autē: Tholosanus: & campanus comitatus prærogatiuam obtinere.
Atq; ita profectus pampilonā in saltu pyreneo urbem: deinde ibnalarbi opera qui eo
loci imperitabat cæsaraugustā carolus capit. Inde postq̄ magnā agri hispaniensis par-
tem ferro igneq; uastasset in franciā maturans pampilonæ muros solo æquauit. At cū
ad angustias pyrenei iugi quæ ad uasconiā spectant peruentū est: uascones ex infidiis
in postremā francorū aciem tela coniciūt. Atq; ita arctissimis faucibus inclusus miles
cum nec retrocedere nec in iugum euadere posset magna clade affectus est. Interem-
ptis anselino atq; egesibardo egregiis belli ducibus. Rolandum quoq; caroli ex foro-
re nepotem fortissimū uirum illic periisse autores tradunt. Cuius illustria plurima ge-
sta posteritas celebrauit. Sed huius perfidiæ pœnas interfectis paulopost eorum regu-
lis incensiq; late agris uascones exsoluerunt. Hæc a ganelone qui marsillo infideli re-
gi extremā francorū aciem pecunia corruptus pdidit: clades illata est. Sed proditorē
pœna non deferuit. Carolus em̄ ganelonē apprehensum aquisgranū duci: ibiq; equis
ferocissimis quattuor: pedibus manibusq; diffractum membratim dissipari iubet. A
saxonibus in britones caroli arma conuersa sunt qui a francis defecerant. Venere tan-
dem in caroli potestatem. Per idem tempus beneuentum duce araiso caroli impe-
rata abiurant: atq; grauissimos motus belli excitassent: nisi caroli diligentia præuenis-
set. Admoto enim ad capuam incredibili celeritate exercitu: uix castris locatis de pace
conuenit. perterritos hoste qui tantam in rege celeritatem admiraret. Re confecta frā-
ciam carolus repetit. Ibi nunciū accepit Tassillonem baioariæ ducē quem ad pipinum
uenisse supra memorauimus: uxoriis querelis agitatū arma parare: finitimosq; po-
pulos sibi ad societatem belli accipere: ut francis incōmodaret. Erat tassilloni uxor de
siderii filia: cui dolebat maxime patris fortuna: quē franci & regno & uita priuauerant:
uxore liberisq; abductis. Ea re cognita: carolus nulla mora interposita: in tassillonē p̄-
greditur. Cum non procul baioaria peruenisset: legatis mandat tassillonem adeant: at-
q; admoneant: pluris habeat francorum mansuetudinē: q̄ arma experiri. Quibus man-
datis perterritus tassillo nihil cunctatus carolo se dedit. Datq; theonem filiū cum aliis
compluribus summa eius gentis nobilitate obsidem. Interea cum hæc agerentur: Abdoriti.
Abdoriti uetustissima amicitia francis iuncti: quia a finitimis populis bello impeteren-
tur: auxilium petītū ad carolum mittunt. Ab oceano sinus est qui orientē uersus cen-
tum (ut fama est) milibus passuum excurrit. Hūc ad utrāq; ripam abdoriti uelatabi at-
q; normanni incolebant. Abdoritorū legatis carolus opem pollicetur. Nec cupētatur Huni uicti &
copias illo promouere. hostem ex lociorum finibus pellere. pulsos adigere iuramen-
to: ne ultra abdoritis: sed nec aliis populis bellum se inconsulto inferant. Supererāt dū artenuati
diiii suis fortunis

Bellū in hy-
spania.

Parium fran-
ciæ origo.

Proditio i ca-
stris francoꝝ
a ganelone.

Britones.

Bauari.

Abdoriti.

Huni uicti &
mirū in mo-
Supererāt dū artenuati
diiii suis fortunis

Carolus magnus imperator et rex.

huni: qui a scithis atq; inde a meotide palude olim mouentes in panoniam demigrarant. Hi & opibus & populi multitudine sociisq; potentes: atq; aduersus saxones de regionū limitibus contendentes: francos parui habere cœperunt. Igitur aduersus ualidissimam gentem: delectissimū & numero & uiribus exercitum carolus comparauit. Octauo tandem anno multis uariisq; præliis bellum confectum est. Victoriade hunis habita: franci quicquid apud hostem diuitiarū inuentum fuit in franciam exportauerunt. Eo bello adeo attrita gens hunorū est: ut de summis opibus & beata quadā foelicitate delapsi: nullum fere prioris fortunæ splendorē retinuerint. Sunt qui memoriarū prodiderint. Ad elgifum desiderii regis filium qui bisantium ad imperatorem profugerat eodem tempore coacto exercitu in italiam uenisse recuperandi paterni regni causa. Cuius inanes conatus missis præfectis carolus facile recuperandi paterni regni festo. Bohemicū deinde atq; lemouicū bellum per carolū filium iuniorem confecta esse: quo egregio facto filius indicium paternæ uirtutis a qua non degeneraret dedit.

Abdoritū cōtra normannos.

Nec diu post de normannis abdoritū quæstionem carolo afferunt. A quibus affecti maximis iniuriis duce gotofrido essent. Indignatus igitur carolus q; uicti semel normanni bellum redintegrassent: Classe instructa illo militem mittit: ipse terrestri itinere proficiscitur. Iam enim tam elato animo gotofridus superbiebat: ut aquisgrani ubi caroli regia erat se: castra positurum iactitaret. Sed non longus labor carolo fuit. Gotofridus enim a suo quodam satellite necatur. Mortuo duce: normanni imperata facturos se esse promittunt. Ad hæc tam crebro ingruentia carolo bella addere quosdam autores non ignoro expeditionem quam religionis causa: atq; bisantini imperatoris suafu hierosolymam carolus duxerit. Cuius rei fidem nō facile admiserim. Nam cum uel in italia: uel in hispania: in germania item aduersus saxones plurimis locis: in uasconia rursus atq; aquitania continēter bella: nulla quiete data gesta sint: nullū fuisse tempus uidetur quo tam longinquum assumere bellum potuit. Nec illud afferri potest: Post acceptū a leone tertio pontifice romano imperii nomen hierosolimam mouisse: tum propter constantinopolitanū imperatorem qui emulum imperii suspectum haberet. Nec cōstat carolum italia: aut germania: fines a suscepto imperio præterisse. Is quoq; qui uitam & gesta diui seruacii memoriæ prodidit: negat carolū ullam in saracenos expeditionē duxisse. Ego uero cū tolletū essem: carolūq; magnū magnis laudibus efferrem: q; hispania: bonā partem ad ipsum usq; tolletū subiugasset: perlatū est ad me liber qui præconia hispania: inscribitur: ubi hæc q; de Carolo memorabam eius libri auctoris maximo studio & nixu refelluntur. Quamobrem inter tot repugnantes sententias: quā maxime sequi oporteat non diffinio. Tantū illis assentior qui hierosolimitanā expeditionē non admittunt. Quibus autem causis ad imperium carolus sit prouectus nunc enarrabo. Orta apud romanos seditione: quidā magna auctoritate p/ceses in leonem pontificē coniuratione facta: urbe eū expellunt. Quia iniuria per legatos ad carolū relata: ultū se ire pontificis iniuriā rex respondit: ratus ad dignitatē suam pertinere romanā sedem tueri. Nulla igitur interiecta mora in italiam contendit. Eius aduentu cōposita res est: cōiuratis supplicio affectis: atq; ira carolus pontificē restituit. Restitutori gratificaturus leo tertius: sacerdotū habito consilio: carolū. viii. kalē. ianuarias cum frācorū regnū tris & xxx. annos administrasset: augustū appellat: gratū nomen romanis: nec minus italis oibus acceptū. Supra enim trecentos & xxx. annos cū imperii nomen (gothis oīa fere occupantibus) insuetū pene esset: ad Carolū delatū esse nemo nō letabatur: q; uirtute & rebus gestis imperio ydoneus oīm iudicio erat. Imperii autē appellatio tametsi diu militare officiū in bello fuisset: cōsuetudine tñ inductū est: ut ii qui reipublicæ gubernacula soli inibant: imperatoriū nomen ad dignitatem trāstulerit. regio noīe reiecto: quod post exactos reges odio romanis habebat. Imperatoria dignitate decoratus carolus i franciā reuertēs: oibus qua iter habebat locis magna oīm leticia excipit. Gesta sunt a carolo pluraq; alia bella: q; pfectos uel filios p spe admistravit. Sicut illud qd aduersus britōes p adulsū gessit dū Vuarmacia:

Quare imperii dignitate Carolus donatus est.

contra faxones ageret. Hi enim britones a britannis orti cum aliquando a faxonibus britannia occuparetur in uenetorum atque corosolitorum terras ubi nunc incolunt commigrauerant francis exinde tributum quotannis exsoluentes. Quod cum per id tempus detrectaret: adolphus caroli iussu subiugauit acceptis obsidibus quos uermaciam ad regem adduxit. Quæ uero a turpino remensi plurima produntur: ea permultum audacia græcicæ habere mihi uidentur. Figmentis enim similia per poesim excogitata esse crediderim. Cuiusmodi illud est: pampilonæ muros tubarum concentu corruisse. hastas militum iam diu aridas terræ noctu affixas non longe a tolletis: altera die uiruisse. Carolum tam ualido lacerto esse. ut equi complures soleas ferreas simul soluere posset. Insidentem equo armatum militem uno gladii ictu medium diuidere: mucrone in tergum equi adacto. Fuit nihilominus carolo cum specie corporis ualido & robur: ingenium insuper excellens: grauitas atque incessus dignitati regie non discors. Liberalibus disciplinis animi excoluit præceptore primum petro pisano. deinde alcuino anglo uiro apprime diuinis humanisque artibus erudito quem glossæ in bibliam quam ordinariam uocant autorem antoninus florentinus prodit. Quo autore parisiensis schola (quam uniuersitatem uocant) hac occasione cœpit. Delati naue ex scotia claudius et iohannes: rabanus quoque & alcuinus ex uenerabilis bedæ discipulis. In galliam cum uenissent: nec quicquam præter bonas disciplinas patriam exportassent: se sapientiam profiteri: eamque uenalem habere conclamant: qua re ad carolum perlata illos ad se uocat: uocati libere profitentur sapientiam illis esse quam adipisci cupientes gratis edocerent si uita locumque tantum eis præberetur. Intellexit imperator ingeniam hominum mentes eosque cum aliquot dies apud se tenuisset. Claudium cui nomen erat clemens parisi cōuertari: & generosos adolescentes bonis disciplinis instituere iubet. Iohannem uero papiam misit. Hoc initium habuit parisiensis schola celebre mox philosophis atque theologis gymnasium. unde prodire insigni doctrina & eruditione uiri: qui non secus atque illuminatissimæ faces mirum christianæ religionis fulgorem diffuderunt. Ita ut non abre bonorum studiorum parens (non quidem annis: sed liberalibus religiosisque disciplinis) antiqua a plarisque nominetur. Bononiensis etenim schola quæ theodosio imperatore initium cepit: est ætate superior: collegiorum uero & doctorum hominum numero longe inferior. Eloquæ præterea studiosissimus carolus fuit cui addidit etiam litterarum græcarum non paruam cognitionem. Neque uernacula modo lingua: sed peregrinis insuper eloqui studuit. Tabellis ceratis carolus utebatur: ut quæ uel excogitaret per se agens: aut inter occurrentes curas se agenda præsentarent ea scriptis mandaret.

Venientes ad se legatos ueste aurea indutus & gladio preciosis gemmis decoro cinctus sedens audiebat. Frequētissimis uenationibus gallorum more delectabatur: exercebaturque. Balneas crebro petebat admissis dicacissimis quibusque quorum confabulationibus recreabatur. Matre berthaheracii bizantini imperatoris filia natus est: quam mira pietate coluit. Sed et omnem familiam incredibili charitate diligebat. Mansuetissimus ad omnia iniure dicendo æquitatem: in gerenda republica moderantiam obseruauit. Religionis in primis reuerentissimus cultor sacerdotes & clerum omnem uenerabatur. Quod in primis testantur synodi quinque per galliam eius præcepto habitæ: maguntia una: Remis altera: tertia turonis. Cabilone quarta. Quinta arelare. In quibus clero leges: et debiti ritus ordinati fuere. Cum uero de rebus diuinis & uario canendi genere sacerdotes disceptare audiret: propterea quod ambrosianum illo tempore atque gregorianum morem promiscue clerus obseruabat: obtinuit ut gregoriano reliquus orbis: ambrosiano mediolanensis ecclesia uteretur. Plurima templa extruxit & ditauit et quæ diruta cognouisset ea mandauit per locorum sacerdotes restitui atque instaurari. Aedes et palatia complura magno sumptu actis fundamentis condidit: quæ testimonio sunt regis quibus ornatus erat uirtutibus. Et cum in omnes tum in pauperes liberalissimus habebatur. Fuerunt carolo multæ uxores quæ illum prole scelicem reddiderunt. Prima quæ Desiderii filia erat dimissa Hildegardam nobilissimam ex suauorum gente uirginem accepit. Ex ea nati sunt Carolus: Pipinus: Ludouicus:

Institutio
scholæ parisiensis

Nota de officii ecclesiæ

Carolus magnus imperator et rex

et totidem filia. Pipino italiam: carolo citeriorem galliam: pater adhuc uiuēs attribuit erat. Pipinus uenetias inualit partemq; insularum quibus uenetiarum ciuitas constat usq; ad riuū altum occupauit quē cū ex cōiūctis dolis pōte facto oppugnare cōepisset: aduersa tempestate & uenetoꝝ eruptiōe pons dissipatus est. Causa in uenetos belli fuit: quia contra concordia prius cum nicephoro habitas leges græco impatori fauebā Ita enim fere semper compertum est: ut nulla italia pars fidem gallico nomini cōstiter seruet. Sed pipino caroloq; prius patre mortem obeūtib; ludouicū quem unicum habebat augustum coadiutorem assumpsit. Circa liberos educandos eam curam adhibuit: ut mares bonis disciplinis: fœminas lanificio erudiendas summopere studuerit. Cum autem quies illi a bellis concessa est: triennio priusq; moreretur: testamentum condidit duabus partibus totius preciosæ suæ supellectilis ciuitatum maiorum præfulibus relictis ad refarcienda templa: & inopes leuandos. Tertiam libèris nepotibusq; & familia pro uniuscuiusq; ratione attribuit. Ipse deinde cum laxandi animi causa uentum pergit: carolus qui per omnem uiram inter tot bella reiq; publicæ sollicitudines prospera semper ualitudine usus esset: febre corripitur: qua quinto kalēdas februaras absumptus est: anno christianæ salutis octingentesimo quintodecimo. uixit annos septuaginta duos. regnauit quadraginta septem. & quatuordecim imperauit. Eius excessum præcessere quædam prodigia. Pila quæ in templi fastigio apud aquisgranum erat fulmine deiecta est. Pons item quem apud maguntiam supra rhenum extruxerat conflagrauit. Et aquisgrani porticus qua ab ædibus palatinis ad templum uia erat corruit. Erant in thesauris preciosioribus regis mentæ quatuor tres argenteæ: alia aurea. Ex argenteis unam quæ simulachrum urbis constantinopoleos cōtinebat templo diui apostoli petri romæ: Alteram in qua urbis romæ effigies exculpta erat rauennati ecclesiæ dicauit. Tertia quæ totius orbis imaginem præferbat cum aurea ad filios peruenit. Sepultus est magnifico monumento aquisgrani. cui additus ex firmo lapide arcus cum huiusmodi inscriptione Caroli magni christianissimi imperatoris romanorum corpus sub hoc sepulchro conditū est. Hunc excessum habuit carolus qui obgestorum magnitudinem magnus appellatus est. Ipse natiq; tametsi a patre pipino regnū grande accepisset: multis tamen per italiam atq; germaniam: galliam præterea angliam atq; hispaniam prouinciis ampliatur reliquit. Caroli magnitudini astipulat maxime legatio ad eum a persarum rege missa. Cuius opes in oriente per id tempus florantissimæ erant qui ingētib; donis caroli amicitiam petiit. In donis fuit horologiū ex auricalco miro artificio fabricatum. Vnde excidentibus horatim in subiectā campanulam duodecies singulis globulis ereis tempus signabatur. Erāt quoq; pari numero equites qui ad quāq; horam singuli ex fenestra prodibant: quam in horologium regressi ipsi claudebant. Fuit præterea amplæ ad modum magnitudinis tentorium bisinum cum aromatibus & balsamo atq; elephanto. Idem fecere constantinopolitani imperatores: quos in amicitia coniūctissimos carolus excepit: quō non satis æquo animo ferrent imperatoria illum dignitate fuisse a leone donatum. Sed illud oīm maximum est: quod nihil antiquius duxit quā christi fidem dilatare: & terminos proferre christianorū Cuius exemplū imitati omnes fere qui secuti sunt francoꝝ reges magnis atq; excellentibus factis cum religioni & fidei christianæ dignitatē cōseruaret atq; ampliarent: nihil mirum inuidis atq; detractoribus uideri debet: si christianiissimi appellati sunt. Itaq; cōstat nullius gentis anto labore romanis pontificibus & aliis præterea per orbem dei ministris passim fuisse subuentum.

g

Loriosissimo imperatori successor ludouicus extitit: qui piū cognomen ob morum mansuetudinē est cōsecutus. Hic puer adhuc aquitaniæ principatum iussu patris obtinuit: præclaros labores aduersus hispaniæ tyrannos excepit: ciuitatibus multis in aragonia maxime uiuere patre in suam potestatem receptis. Nūtio de patris excessu accepto: ipse post trigessimū diem quo aquitania digressus est aquisgranum uenit. Vbi a proceribus francis qui illo uisendi noui regis atq; imperatoris gratia conuenerant consalutatus imperator: ad patris monumentum deo preces

Prodigia

Quatuor tabulæ preciosæ

Epitaphiū caroli magni

Horologiū carolo missū

Nō mirandū quod francoꝝ reges appellatur christianiissimi

ritu christiano supplex habuit. Carolus em̄ ob uitæ merita in numerū sanctorū relatus esse a plarīsq; creditur. Cui etiam loci incolæ diem festum agūt. Idq; ab ecclesia romana permitti hostiēsis iurecōsultus tradit. Quo exemplo ludouicus undecimus carolū a parisiensibus coli nostra ætate imperauit: missi uicatim nūtiis qui diem festum celebrari populo indicerent pœna capitis repugnātibus indicta. A quisgrani agens ludouicus recensito patris testamēto: legata quæq; distribuit. quin si quos ex familia minoris a patre habitos uel præteritos adauerit: eos aucto legato compensat. Eodē loco legatos ad patrē missos audiuit & ante omnes michaelis cōstantinopolitani imperatoris oratores amicitiam eius petētes delatosq; a se diui dyonisiū libros qui de celesti hierarchia inscribunt eos ludouico dono dederūt. An̄o salutis octingētesimo. xxiii. Venere quoq; a grymoaldo principe beneuētano nūtiū, qui in uerba imperatoris iurati impata facturos promittunt. Indicta est grymoaldo annua pensio sex milia aureorum.

Eodem tempore dalmaciæ rex qui godefridi filiū regno spoliauerat ad imperatorem se contulit: seq; dalmaciā omnē ludouici potestati pmisit. Quem non multo post in saxoniā legat. Nam & saxonibus & frisiiis terras a patre ablatas ludouicus restituit. rat̄ illos ad parendum clementia & libertate in armorū & belli seueritate p̄pensiores fore. Sed hanc regis facilitatem siue benignitatem plarīq; repræhenderūt: cum huiusmodi gens pugnat̄ atq; inhumana duris semper legibus contineri debuisset. Deficientibus per id tempus ab imperio sclauonibus & mox item uasconibus: motus omnis facile compressus est. Non tulit quoq; satis æquo animo ludouicus paschasiū (leone mortuo) electum sine suo assensu pontificē. Missis tamen a paschasio ad eum nūtiis primū deinde ip̄o paschasio ad imperatorem ueniente: Ludouicus per bernardū lombardiæ regem & prætere a per arelatensem antistitē: mox per semet obuiā p̄ticipi factus: p̄de untem paschasium reuerēter excepit. Exceptū donis honorauit: romāq; dimisit. Breui post mora interiecta carolus aquisgrani cōuentum habuit sacerdotum atq; p̄cerum. In eo codicem de ordine & ritu ecclesiastico condi iubet quem p̄ ciuitates & iuar̄ ditio nis loca insigniora circūlatum ab uniuerso clero exscribi & seruari mandauit. Pontifices uero atq; inferioris dignitatis sacerdotes quos præclaris uestibus per fastum uti & gemis compluribus digitos ornare cognouit: eam pompā deponere humilibusq; indumentis uestiri: & gemma una tm̄ ad dignitatis indicium cōtētos esse imperat. De liberis autem quos tres habebat hæc fuit ludouici institutio: lothariū imperii cōsortiū secum habere uoluit. Pipinū aquitaniæ præfecit. Ludouicum in baiuariam legat. Ipse militum præfectis negocium dat̄ abditas petere quos ab eo defecisse accepit. Qui primo fere aduētū se præfectis summisere. Interea dum uenationi indulget nuntiat̄ bernardum ex pipino italiæ rege qui mediolani sepultus fuerat nepotem lombardiæ regem: consilio egedonis (quo amico carolus aliquando usus fuerat et regneri qui palatii præfecturam sub carolo magno gesserat) bello se parare & ad apertam defectio nem copias cogere. Iam quoq; angustias alpium occupasse et firmo tenere præsidio. Eam ob rem ludouicus celerrime exercitum ex francis alemanniq; confectum educit. Cum autem cabillonem castra aduouisset: bernardus de imperatoris expeditōne certior factus: cum eos quorum auxiliis nitebatur perterritos uidet: ip̄e ad carolū quē benignum atq; sibi indulgentem fore sperabat uenit: atq; ad pedes imperatoris p̄cum bens culpamq; cōfessus: auctores quosq; nomine designat. Bernardi exemplo reliqui consultores idē faciunt. Inter quos erant episcopi tres. Asselinus mediolanēsis: Vuolphonius cremonensis: & theodulphus aurelianensis. Hos omnes in custodia uinctos aquisgrani haberi ludouicus iubet. Quo et ipse hybernaturus erat. Primo uere dominicæ resurrectōis die ex acto: Bernardum cum suis participibus sibi præsentari iussit. Qui tamen si romanis legibus capite damnari debebat: pius tamen rex satis habuit oculis malefactores priuare. Sed huius leuioris pœnæ tanq; scelere careret impatiens bernardus: capite cæsus est. ginalum item qui regius cubicularius extitisset par pœna secuta est. Antistites aut̄ dignitate a motis monasterio addixit: reliquos relegauit. Dū hec agunt britones duce normāno a francoꝝ fide deciscunt. Ea re cognita progressus

Carolus scūs
habet

Godefridus
dalmaciæ
rex

Paschasiū pa/
pa incōsulto
ludouico eli
gitor

Conciliū aq/
grani

Nota diligē/
ter contra fa/
stū prælatōꝝ

Bellū a ber/
nardo lōbar/
do i carolum

Pœna reorū

Ludouicus pius rex et imperator

aduersus illos uenietis id est uanæ conciliū indixit. Inde in britones mouet: nec destitit donec normānus a carolo quodā suo aulico interfectus nūtiatur. Rege amisso britones in potestātē ludouici deuenere. Vascones inde rebellarūt. Sed pipinus ludouici filius instabilis populi ferociā ita compescuit: ut nō temere quispiā postea aduersus imperatorem arma sumpserit. Linde uinrū præterea pannoniæ tyrānū qui aqlegiā bello premebat copiis ad bornā præfectū equitū missis fugat. Per id ferme tēpus piraræ ex dacia oceano delati cū neq; in flandriā neq; in neustriā (portubus firmo præsidio occupatis) appellere possent: in aquitaniā exercitu uacua irrumpunt: quā repētinis incursionibus uastatā relinquentes: ad suos se rettulerūt. Linde uinrū uaria diu fortuna seruauit. Nam pcedētibus aduersus eum francis munitissimo atq; edito castello se continebat: Interdū ab aquilegenſi comite uandra fugatus ad dalmatas se recipiēs occasionē in pannoniā remeādi explorabat. Sed uersipellis hō tandē clam interceptus occiditur.

Normāni piratae Inrer hec ludouicus cum lothariū in lombardiā dimisisset: lotharius rebus inter lothogardos cōpositis a paschale pōtifice romano accessit. Quē dñicæ resurrectōis festo in urbe exceptū paschalis insignibus iperrii donat augustūq; appellat. Inde uero papiā adueniēs aliquot illic dies ppter impendētia negocia moratus est. Quibus partim nō absolutis ad patrē ea quæ gessisset: rettulit. Qui lōbardiæ rebus bene consultū esse uolens: moringū ex aulicis nobilē & alardum palatii comitē ad lothogardos legat q; cætera p uiribus curent. Dum hæc in francia gerunt: romæ tumultus exoritur: interfectis ī ædibus pōtificis theodorico ecclesiæ romanæ scriba & leone donairo: quibus priusq; morte afficerent oculi eruti fuierāt ob id maxie q; lothario fidi haberent: cuius imantatis culpā in paschale pleriq; transferebāt. Ea re ad ludouicū p nūtiis delata: ad elugodiu uedasti atrebatis abbati: & huffrido comiti negociū dat criminis autores ingredi. Sed nōdum curia abierāt: ecce pōtificis paschalis oratores ludouicū cōueniunt qui paschalem omni suspitione liberent: Verū hac purgatione nō cōtentus impator: nūtiis quos paulo supra noīauimus mandata absoluere præcipit. Illi romā pfecti perquisita diligēter ueritate pōtificis iureiurādo comperiūt nullā huius mortis labem ad paschalem ptinere. Interea ludouicus regni curā nō omittens: urbes & populū uisere: et quid passim gereret cognoscere pgit: ut oppressis leuamen: iniquis pœnā inferret. Quibus pro tempe quātū ad se ptinere arbitrabat pactis: compendiū quo pcerū conuentum indixerat reuertit. Ibi redeūtib; roma legatis accepit paschale innocentē esse. Eam ob rem pōtificis oratoribus liberū discessum pmittit. Inde aquisgranū pgressus impator bulgaros amicitia eius petētes audit. Britonū præterea legatos in quibus uo uine madius erat homo inter suos apprime nobilis & potens liberaliter habuit. Hise regio nemq; cū uxoribus & liberis ludouico pmisere. Donati magnis muneribus britones abscesserunt. Mox aut uo uone duce finimos bello impetūt & eos potissimū qui impatori erant audiētes. Sed paucis interiectis diebus domi a suis interfectus perfidiæ suæ pœnā uo luit. Per idem tēpus pax quā petebāt normānis cōcessa est. Cū bulgaris item res cōposita. Agēti post hæc in germania ludouico: heryo princeps normānus cum uxore & multitudine bona suæ gētis ad ludouicū religionis plenus accessit & sacrosco christianæ fidei lauachro ablutus est. Cui formidāti ne a suis q; christianus esset patria pelleret. Ludouicus locū illi apud frifones munitū attribuit in quē periculo imminēte se tuto reciperet. Tradūt nōnulli auctores quēdam georgiū sacerdotē græcū eodē tpe a bauduyno pānoniæ præfecto deductū fuisse ad ludouicū: q; cōcinādoꝝ organoꝝ cum admirādus opifex esset: gratissimus ideo impatori fuit. Nam q; id musici genus instrumēti franci nōdū cognouerāt georgium ad ulpho quæstori palatino ludouicus assignatq; & stipēdio & iis quæ ad artē cōuenirēt sacerdotē iuuet. Hinc organoꝝ usus ī franciā primitus emanauit. Inuenio præterea multa de a fonte quodā saraceno scripta esse q; ex affrica in hispaniā traiciēs barchinonā usq; atq; cæsaraugustā copias admonuit Impatorē quoq; p præfectos primo aduersus illū bellū gessisse. Sed ducū incuria atq; inertia rē infeliciter successisse. Quibus officiis amotis pipinū aqtania regē & hugonem principē palatinū: maufredū præterea ī hostem misisse. Carterū his pigerrime et

Normāni piratae

Lotharius a uigust? a paschale appellatur

Romani tumultuant

Paschalis pascha apud ludouicum purgatio

Bulgari

Britones per fidi

Heryo princeps normānus baptisat

Organa misa ludouico

lento agmine incedētibz priusq̄ pireneū supassent: oīa pdendi spaciū hosti reliquisse ita ut ad hāc calamitatē prīnuisse plariq̄ dicerēt pdigium quod paruo supra tempore uisum esset. Acies em̄ cōcurrentiū in se militū cruore madētes in caelo apparuisse nūtiabatur. Nec mora interposita per nuntios ludouicus cognoscit nouas copias azonti aduenisse. Quare lothario cōmittit ex austrasia militē deligere: & ī festo exercitu petere hostē. Mouit igit̄ lotharius & dū lugduni cōstitisset: pipinus ei⁹ frater magnis itinibus ad eum uenit. Fratribz uero de rōne instātis belli consiliū capiētibus: nūtiū quē exploratū quid apud hostē ageret lotharius miserat ab hispania reuertit̄. Refert mauros quidē in hispaniā penetrasse: sed tandē inde se recepisse: nec bellū ultra moturos esse. Ea re cognita pipinus aquitaniā: franciā repetit lotharius. Dum hāc agunt̄ causa incidit ludouico uarmaciā: hasburgūq̄ proficiscendi. Nuntiabat̄ em̄ normānos baronariosq̄ cōparatis armis in germaniā peruētuos. Ea res & si caruit fide: maius tamen crimen ab iis quos officio ad motos memorauimus in se moliri cōperit. Quāobrē berardum ad se ex hispania accersitū cubiculari honore & palatii praefectura donat̄, credit illi sui corporis custodia. Sed ea res q̄q̄ cōiuratis cōcepti in regē facinoris paululum morā obiecerit: clam tñ quos possunt sollicitat̄ & blanditiis demerent̄. Neq̄ uerentur pipinū in patrē aīare: memorātes berardū aulicis oībz dñari: eoq̄ supbia euasisse: ut alpernaret̄ uniuersos. Sed nec ludouicū hoīs magnitudini etiā si cupiat obsistere posse: q̄ potiōibus atq̄ magicis sortibus regis mentē ob reginā iudith cōcubitū sibi berardus deuinxisset. Nisi tāto dedecori prudēs filius occurrat: cōtaminationē in dies sordiorē fore: & uires demū in pnicie impatoriā celsitudinis adepturā. Hec ita obloquētibz cōiuratis: pipinus fidē adhibet: & armatorū nō parua multitudie collecta aureliā petit. Odonē urbi a patre praefectū officio exturbat: substituto in eius locū manfredo. Ab aurelia uerberia ad ripam isarae uicū contēdit. Eoq̄ aduētū citissime (q̄a compēdiū agebat) cognito: Ludouicus iudith reginā laudunū proficisci: & in tēplo uirgīs mariae morari iubet. Berardū item abire a se: & salutē pcurare admonet. Perētem laudunum reginā cōiurati persequunt̄ missis ad eam reuocandā garino lambertoq̄ cōiurationis sociis: cum imperio: reginā aduersus eos quicq̄ molientē a tēplo depellēdi deprāhenfam ad se pducenti. Missi imperata exequunt̄ reginā ad se perductā cōiurati religionē profiteri compellūt. Et praeterea iureiurādo astringūt impatori suadere ut se imperatoria dignitate abdicet: & in monasterii solitudine conuerset̄. Atq̄ ita ad regē sub cōiuratorū custodia regina accedens: postq̄ loquēdi copia facta est uirum orat: ut peius assensum sibi liceat uelum moniale recipe. Ipsum uero carolū non pudeat: transeuntis saeculi momentaneā dignitatē deserere: & ecclesiasticis rebus obsequi: quā uia ratiōe impendentē sibi mortē euadat. Vxori uir respōdet de re quā precaretur se consilium capturū. Nec pluribus uerbis usus rex reginā a se dimittit. Quā responsio impatoris cognito cōiurati in diuā radegōdā cōnobiū quod pictauia est relegant. Per idem tps ex lombardia lotharius ad patrē reuertit̄. Cui tametsi quā a pditoribus gesta erāt nō ingrata essent: patri tñ nequicq̄ aduersatus est. At cōiurati cū itelligerēt absq̄ procerū conuētū regē deicere nō posse: magnis uiribus enitunt̄ consiliū in francia haberi. Re pugnabat tamē ludouicus q̄ sciret franco sab inimicis aduersum se persuasos esse. Maguncia p̄pterea conuentū indixit mandatq̄ neminē in conciliū cū armis admitti. Cōuenere ex alemāniā q̄ plurimi ludouico fauētes. Hildonē uero abbatē: qui eo cū armatis accesserat cōclauē egredi iubet: ualasco quoq̄ corbiensi abbati armis instructo mandat cōnobiū repetere atq̄ in eo pro legibus monachatus cōuersari. Quo cōsternati facto cōiurati: lotharium ad eunt & multis precibus orant: ne bene rei gerēdā occasionem omittat. Opus esse acie pugnare: aut cōcilio rege inuito abire. Sed cognito qd ab inimicis ageret ludouicus ad se uenire lothariū iubet. Modeste admonet filiū paters caueat credere cōiuratorū mēdaciis. decere filiū patri obsequi. Cōuenerat ingens populi turba in atrio palatii quā filii cū patre congressum iniquo aīo ferēs tumultuabat̄ ita ut iam ad pugna furēs p̄cederet nisi e fenestris palatii ludouicus una cū lothario se cōmōstrātes populi seditionē sedassent. Quiere a tumultuātibus data: cōiurati om̄s

Prodigiū

Uarmacia uāgionū nō pcul a rhenoin germania ciuitas

Cōiuratio in regem

Verberia

Cōuēt⁹ apud magonciā

Ludouicus rex et imperator

Honoris se/
des pestilētiæ
cathedra est

Gregori⁹ q̄r/
t⁹ papa ad lu/
dovicū uenit

Ager menda
ciorum

ergastulis dedunt. Quibus tamen pius imperator nihil irrogari ultra passus est q̄ laicos locis spūalibus: clericos uero monasteriis p̄petuo adigi imperauit. Theodulphū autē qui diui benedicti ligeriensis abbas primū: deinde aurelianēsis episcopus fuit: inter cōiuratos delatum andegauia relegauit. Vbi cū ludouicus die supplicatōis quæ domini/capalmarū solēnitate habet esset: audissetq; theodulphum carmina recitantē quæ ob festum diem ipse ediderat uiri religione motus ep̄m liberauit. Hec paulo latius a me narrata sunt ut facile intelligat lector: honoris sedes pestilentiæ cathedras a dauide rege pulchre appellari: quas nemo fere cōscendit cui a laboribus quies a periculis securitas concedat. Illis maxime quibus inuisa est alterius potestas: quoniā plus dignitatis atq; diuitiarū accipiunt putantes alieno fulgore suā obscurari. Patris em̄ lōgior uita filio seruit⁹ uidet: odit patris cōpositos mores. quasi illi obstant: q̄ per oēm licētiā lasciuire & bacchari constituit. Rebus ira ut dictū est cōstitutis: ludouicus aquisgranum regressus uxore ex monasterio ubi in aquitania exulabat reuocari iubet quam nullo honore habuit: donec ab stupri ignominia se purgasset: purgatā cōiugali thoro dignatus est. Dimissis a se postea filiis: lotharius in italiam proficiscit: pipinus aquitaniā: ludouicus baioariam petit. Interea missis ad ludouicū theodoricū in germania agentē nūtiis mauri pacem impetrāt. Pipinus uero nō multo post in suspicionē rebelliois uenit q̄ ad patrem uocatus nō uenisset. Comprahēsus p̄pterea treuerim in custodia missus est. Sed siue iniquitate siue negligētia custodum noctu aufugit. Nec quiescere delatores & ofores pacis potuerūt. Fratribus suadent unū in locum cōuenire: ubi de regni statu & conditione simul agant. Insurrāt patrē in filios malo animo esse. Opus illis esse tutela aduersus malignatiū infidias. Ne tardāt creduli fratres copias compellere. Et ut ceptis patronū adhiberēt: gregorium quartū pontificem romanū in franciam ascūt: quo mediatore per simulatā pietatē apud patrem (si necesse esset) uerent. Con filio filiorū perfectō: ludouicus cum expeditissimo exercitu paratus adest. prius tamē q̄ praelio quicq; tentaret: bernardū ep̄m ad filios mittit. Per eum diffidentes filios hortatur ad se piū patrē conuertant: eum esse qui paterno illos affectu diligit: cupiatq; secum una uiuere atq; imperio potiri. Cum his mandatis profectus bernardus irritam habuit legationē: obstinatis aduersus patrē filiis. A firmantibus etiā plerisq; romanū pontificē ideo aduenisse ut filiorū consilio si nō congrueret pater: ludouicū ex cōmunicacione feriret. Idq; uero esse simile uidebat. Sed obstitere pontifici franci antistites. Igitur cum de concordia nō cōueniret: uterq; exercitus in cāpo cui postea mēdaciōrū agro appellatio fuit. dispositas acies instruxit: ita ut nihil prater signū congregiēdi pugnæ deesset: cum ad impatorē uenire romanū pontificē nuntiatur. Quē nō admodū beniuolo & reuerenti animo ludouicus admisit. In regiū tamen tabernaculū pductus pontifex iureiurando firmat se ea tantum ratione uenisse: ut conciliatōis auctor sit: quī quidē intelligeret patrē filiorū causam audire nō uelle: suæ dignitatis atq; officii eē belli causas quo ad per se fieri posset tollere: et nō sinere armis digladiari quos tam arcto generationis uinculo natura cōiunxisset. Ad hec pontificis uerba ludouicus respondit. Nulla se re filios exasperasse: neq; in eos tulisse arma. Adductos illos esse p̄ditōrū quorundam hominū mendaciis: ut in se patrē cōcurrerent. Quod cum ita sit: non tñ ita se ira aut odio teneri: quin p̄nitētes filios paterna pietate recipiat. Placere quidem sibi si discordātes ad charitatē reducere pontifex elaboret. His inter pontificē ludouicūq; conditis: gregorius ad filiorū castra reuertit. Vbi multa immutata cōperit. Nam dū pontifex apud ludouicū agit: magna plebeiōrū militū qui cū ludouico militauerāt ad filios deficiūt. Et pontifex ad impatorē ut cōuenerat nō rediit: filiis eius regressum impediētibus. Ludouicus bona parte suorū destitutus: metuens quoq; in furētis multitudinis potestatē tradi: ad filios mittit. Orat ne patrē in perditōrū manus uenire sināt. Illi renūtiare patri iubent. si castris egrediat se illi obuiam profecturos. Progreditur igitur pater cui filii occurrētes ex equis defiliunt: excipiuntq; digna reuerētia parentē. ille contra osculo filios dignatus: in castra filiorū uenit. Mox ablatam illi iudith uxorem tortonam relegant. Imperium inter se partiuntur. Quæ dū fieri gregorius uidet

Illachrymatus romã se recepit. Hoc gregorio autore pars illa quã e a mole adriani ad uaticanũ usq; muro claudi atq; muniri cœpit Ludouici huius impensã. At leo quartus q; gregorio post sergiũ .ii. suffecit? est ope absoluto eã a suo noie leoninã appellauit. Ludouicus in baioaria abiit: in aquitania pipinus reuertit. Lotharius patrẽ in monasterio diui medardi arctissi ma custodia: & carolum iuniorem filium asseruari mandat. Huius rei indignitatẽ si quis diligenter putet: malit mea sententia cælebs priuatusq; uiuere q; filioꝝ fœcundissima sobole esse parẽtem: a quibus per summã ingratitude e supremo honoris culmi se deiecit aliquãdo queratur. Ludouicus tanta calamitate accepta de sua flebili cõditiõne epistolã edidit: qua posteros admoneret etiã summis quibusq; principibus a domesticis atq; ab ipsis liberis impedere pericula. Quod em cõseruadis regibus firmius præsiðiũ q; pietas: q; mãsuetudo: q; clemẽtia & liberalitas esse potest? In has tñ uirtutũ tam firmas munitiones irrupit filioꝝ aduersus pium & beneficũ patrẽ iniquitas: & sæua ambitio dominandi.

Ludouici pii de acceptis a liberis suis iniuriis dum sueffione apud sanctũ medardũ in custodia esset querela et comploratio.

Ractus robusti olim brachii uiribus: ego ludouicus cæsar imperator augustus dei dispẽfante gratia orbi romano imperans: cum late in populos iuris habenas immoderatus relaxauissẽ: indulgẽtia nostra quidã dissoluti impugnãdo pietatem: in infidelium prorupere crudelitatem. Quod malum eo usq; incanduit: ut ipsos quoq; prædulces natos meos in me sæuire cõpulerint. Ad locum sic forte uenitur qui ex euentu ruptæ fidei pacis & sacramentõꝝ: mentitus campus ex tũc appellatur. Hic me omnis pene meorum militum manus deserens: eo ut retuli perduellio filios meos (horrendum facinus) inuoluit & præfices sceleris esse delegit: infonti mihi multa morti obnoxia imputantes. A nunq; læsis multipliciter læsus & delusus: nefariorum actuum meorum non immemor: æquissimo dei iudicio hec me digne perpeti cõminiscens: casus æquanimiter ferebam. Sueffionis ciuitate deinde inimica cohorte uallatus ad sanctõꝝ dñõꝝ meõꝝ medardi & sebastiani cœnobiu pductus sum. Et quia sciebant me illum locũ diligere plurimũ: cõciliabant inibi me fortuito post desperatõnem spõte arma positurũ. Quo cũ me publica custodia artauissent: quatenus quod calidè tractauerant ope cõsummarent: quosdã submisere: q; uxore meã in monasterium uirginũ sanctæ monialẽ factã: uel quod uerius audissent mortuã mihi nũriarent. filium quoq; meũ paruulũ & innocetẽ carolũ bonæ indolis puerulũ: quẽ nouerãt præ oibus mihi amantissimũ attonsum: & monachõꝝ firmaret coetui adnixũ. Quod ego audiẽs & me cõtinere nõ ualẽs: q; ppe qui regni decore spoliatus: cõiuge priuatus: filioq; effem orbarus: diebus nõ paucis euilãs: nullo cõsolatore fruius: læguoris uolẽtissimi paulatim me psentiebã ex tristitiã magnitudine aestibus aduri. Et quia præter deũ cõsolatorem neminẽ hĩe poterã (qm̃ quidẽ aditus & colloquiũ negabat oibus) ad ecclesiã rñẽ & ad fratres raro uia: & ipsa cũ summa pspectiõne custodũ patebat: in sedit aĩo illuc ire. Quo cũ deuenissẽ oĩm uestigiis puolutus: morbi quo afficiebar plagã medicis sapiẽribus retuli. Quibus ut quãtũ leuamĩs apud ppitios dños obtinerent supplicauĩ ut & p requie cõiugis quã exemptã uita arbitrabar missas celebrarẽt & attentius orarẽt uenerabile religiofitatẽ eorũ obnixè efflagitauĩ. Qui afflictioĩb; & miseriĩs meis prudẽter cõpassi: p merita & interuẽtũ sanctõꝝ quibus deseruiebant: ueluti futuroꝝ præcij pximã pollicitati sunt ab oĩpotente mihi affuturã medelam. si tñ fidei sacramentis aĩm accõmodarẽ. Sic ab eis bene cõfortatus post orationẽ ab illis deductus noctis ergastuli antris ita demũ sum restitutus. Sequẽte noctis umbra: cogitatus edulo luci comũ desiderabam cernere sydus: ingressusq; sanctæ trinitatis uicinũ carceris oratoriũ post maturi nalem expletiõne solus inibi pnoctans: cum per fenestrã intuitũ extra dirigerẽ quẽdã custodũ ultrauire immerito tamen mihi insensum: sub imbrice cominus uideo iacẽtem: & ne uel per modico maceriei foramine elaberer ipso statu seruare cupiẽtẽ. Quẽ fomno & mero sopitũ deprehendẽs: inter alta cordis suspiria ridiculũ mihi omen melius aspectans oboritur. Enim uero cum ita diffusum soloterus & eius effem frequentã

Ludouicus rex et imperator

cervicalis quo super fuerat expositus repulso uiderēq; eum penes fundamenta basilicæ
 impexū scalam concite quæ ad accendendos faros angulo fuerat reposita subiēs funi-
 culum ocio torpentem super a laquearibus solui. Cominusq; hastas quibus uexilla tē-
 pore letaniarum aptantur conspiciens: uni earū funiculū cum laqueo subnexui: perq;
 eandem senestram ieci. Hac compræhēsū arte mucronē sustuli: inq; altis & squalen-
 tes feci iactare latrinas: uocatoq; eius nomīe. aio ad eum. O custos per uigil: tuorū spes
 fidissima: uigilas ne? Ad hec ille. Vigilo. & bñ uigilo. Cui iterū ego: & qđ struis? & ille.
 Quid de his inq; tibi? Rursus ego. Si forte repētina necessitas cogeret: forsītā gladius
 manu abesset. Illo ad caput brachia conuertente: & cū huc illucq; quaritanti: si me dixi
 sic custodisses. Hodie me nequaq; hic habuisse: Quicquid inq; illud est quod de mu-
 crone actū est: satis supq; te ut iustus sum seruauī: & seruare curabo. Et ego. Vade ergo
 & in munere fidelitatis huius & uigiliarū tuarum: illo in loco competenti armamenta-
 rio quem turpiter amisisti recollige mucronē. Eadem ipsa die: quidam fratrū explo-
 rates totius causæ meæ ueritatis tenorem: per harduinū qui quotidiano misterio añ
 me missas psallere consueerat scripto misere. Cūq; de more ei oblationes deo mañan-
 das: maxime pro cōiugis meæ absolutione quam humanis exemptā rebus credebam
 offerrem: ille meā cautius stringens manum: sectis altare est dixit. Post cōsummatam
 hostiā: omnes cū foras egressi fuissent: substiti solus: & sacello pietam colligēs rota-
 lam uiuere uxorem: & nil in filiū meū sinistri operatū cognoui: & cōplures iam pœni-
 teri q; taliter fidem ruperint: & a me discesserint: ferocibusq; animis certatim restitu-
 tionem regni moliri. Quod deo fauente: resq; in melius per obtentū sanctorum suoy
 transfundente: ad perfectum deduxere.

Alia eiusdem Ludouici comploratio.

Erum qđ angustius regni recuperato fastigio pristinæ dignitatis perfrueret
 gloria meoy: attamen non immemor uotoy: ac precationū quibus excellen-
 tissimum martyre sebastianum rogauerā: & me incūctanter accepturū crede-
 bam: insurgente rursus perduellione cum passim regni quietudo propugnaret: et pa-
 cis tranquillitas confunderet. pro his sanctum supplicaturus ad prædictū accessi locū:
 Et quia sæpenumero in huiuscemodi priuatis seu publicis eius præpotens auxiliū fue-
 ram expertus. super his quoq; solitum quo impartiri dignaret precabar enixius. Pro-
 xima ruente nocte illud quod ante dies rogauerā: nocturno uisu accipio euidentissimis
 iudiciis: ab eo cælitus ut reor mihi condonatis. Sed ut ingruentiū cladum ruina nulla
 pateretur ratione oblatas mihi duplicare moras. Hinc digressus: discrimini me pro cō-
 missis a deo populis tētabam impendere: & certamini si res exegisset: uiriliter exhibe-
 re. Hinc me proficiscentē præpositus huius almi collegi thenterus nomine psecutus:
 nostri comes efficiebat itineris. Cūq; penes me equitaret & procul a sancto loco diuel-
 leremur caput retorquens: & in eundem prohdolor ultimū aspectū conuertēs: intimi
 cordis mœrore turbatus: superex crescētes profundæ mœstitiæ fluctus: inhibere ultra
 non ualui. Tristis & mœrens: amaras fundere lachrymas letaliter cōclusus cœpi. quid
 agendum mihi potius foret ualde suspensus. Votum sancto deuouerā: cuius operandi
 diem præfixum uidebā. Vita ab eo finem perceperā: cuius me transgredi metas nō li-
 cere sciebam. Deniq; cōmissum mihi ad regendū christianū a deo imperiū: haud igno-
 rabam. Cuius usq; a deo cum omnē labefactari orbem considerare: & uicinam desola-
 tionem quam præscieram: formidare: reum me super hoc inueniri proq; hoc æternis
 suppliciis damnari ab illo metuebā: qui uniuersoy auctor extaret & dominus: iudexq;
 ueturus unicuiq; secūdū opera esset redditurus. Ille taliter me tristari conspiciens: diuti-
 us quidem consultū tenuit. Erat enim uir in omnibus fidelissimus. Et cū iam uberrimū
 meorum fletuum imbrem ferre nequiret. Ipse quoq; ex hoc permotus in lachrymas
 ruit. Quid inquit optime cesar tibi & tuis grauiter destitutis: hec prodesse poterunt?
 Perte consolabant uniuersi: hilaritas tua si mœstis patebat: dolorem oēm euacuabat
 Noli domine & gloriosissime imperator. noli hoc seruis tuis letalis tristitiæ uulnus in-
 te: cui summa semper iocūditas uultus serenissimi: obnubilationē talem ostētare. Hoc

tuorum militū corda brachiaq; dissoluent. hostium vires robora cōcipiēt. Singulare id dūtaxat tuis esse debet secretū: quod ita tui pectoris turbare potuit letissimū semp q; quietissimū statum. His fortasse si fideliter tibi compassi fuerint: dabitur ut consolationis remedia ualeant reperire. Et si fecus fieri nequibit: leuius deinceps cum hui? rei plures cōperint effici participes feres. Tum ego quæ fideli nouerā persuasione edita: consolatoris mei uerba suscipiēs: ei causam reddidi: ei quid lateret corde: detexi protinus ore. Sanctum illum locum me amauisse plurimū dixi: quem ultra me non uidere. sancti martyris agnoueram reuelatione. Votum insuper uouisse: cuius effectum prohibuisset fluctuatio collati imperii. Et nisi formidini ab hostibus impuraretur: aut eius quod supra modum pertimescendū erat: ab omnipotente ruina exigeretur: arma purpuram & stemmata q̄libentissime ibidem deponere uoluisset. Inde ab eo cum salubrius consilium expeto dari: tale percepi. Bonū inquit uotum tuum gloriosissime cæsar. sed sicut docet beatus gregorius. deo nihil bona uoluntate dilectius. Magnum quidem est quod optas renūtiari sæculo & omnibus quæ possides: siquidē per hoc christi imitator esse potes. Verum multorum salus a quibus perficitur multiplicia in singulis præmia pollicetur. Illud tibi: istud omnibus consulit. Magnū illud: sed maximum est istud. Hoc si nō potest operari uoluntas: in isto poterit remunerari. Deniq; in deo fuit id magis mirabile: q; dignatus est mori pro seruis. Charitatis augmētum: maius idem ipse commendauit esse: si quis pro fratre non dubitasset animam ponere. Fecit quod docuit: pro nobis animā posuit. Perrulit dominus mortē ut seruis reciperet dignitatē non necessitati succumbens: sed plasmati suo ineffabiliter subueniēs. Quod sequamur exemplum in sese ostendit: & danti operam: palmam uictoriæ promisit: & permanens præmium reposuit. Quia ergo gregem suum regimini uestro cōmisit pro eo si necesse sit: usq; ad mortem decertandum est uobis: & hoc erit insigne atq; laudabile. His luculentē a prædicto uiro instructus: & fortiter in agendum animatus: me iterum iterum q; sanctitati illius & fratrum attentius commendans: tametsi non ut ante tristis: non tamē adeo discedere hinc præualui letus. quippe qui quos dilexeram unice: supremum me sciebam transmittere vale.

Hec quidem descripsit Ludouicus pius.

Tne publico auctoramēto cōiurati aduersus patrem filii destituerēt: co acto **Conuentio**
 apud compendium ex toto regno episcopos: procerumq; cōcilio: lotharius apud compē
 educūm de custodia patrem compendium pduxit. ubi cum plæriq; ludouici dium
 aduersitati condolerent: cōiurati formidantes ne tanta miseratio in eorum perniciem
 uerteret: decere dicunt ut quē admodū apud populum se ludouicus purgauerat: ita ipse
 se satis ecclesiæ faceret quam læserat. Ipsi autem hec dicētes plane mētiebant. Sed ex
 pontificiis legibus testimoniū sumentes: asserēbant satisfactōne digne fieri non posse
 nisi balteum militare: atq; arma se sine ulla spe repetendæ dignitatis reiiceret. Incōiu
 ratorum sententiam permulti uenerē: inter quos sibi timētes pōtiffices qui cōiuratōis
 conscii erant plæriq; fuerunt. Itaq; in ludouicū sententia fertur. Ille imperatoria digni
 tate se abdicat: & cucullam monachalē sibi sumit. Nec nihilo secius custodiēdus ī mo
 nasterio remittit. His ita ut præmissum est in conuentu cōpendiēsi confectis lotharius
 aquisgranum cōtendit. Sed curæ deo est hoīm uirtus: Ludouico ex francia abducto: fi
 unt per totius regni prouincias hominū conuētus: & plurimo passim murmure filii de
 trahitur: cunctis miserabilem regis fortunā complorantibus. Erat eo tempore guil
 helmus franciæ conestabilis: qui magistratus ad res bellicas secūdus post regem est: &
 eggardus comes genere clarus. Hi summo studio imperatorē restituere adnitebant:
 quibus frequētes ex germania: atq; burgundia nobilitate uiri quorum par animus erat:
 adiūgebantur: Bernardus præterea & guerinus ex ueteri ludouici familia potētes: cō
 tiones in burgūdia habebant: & quosdā pmissis: alios æquis rationibus sibi demerebā
 tur. Et iam vulgabat ludouicū impatoris filiū ad patrē in alemanniā cōcessisse. Quib?
 rebus ab aduersariis cognitis: ad pipinū in aquitania agentē q̄ celerime brionē ex suis
 mittūt: q; de his quæ de restituēdo ludouico agerent pipinū certū reddat. Cū aquisgrani

Ludouicus pius imperator et rex

hybernasset lotharius: parisium ire constituit. Cui per albarnesem vicum iter agenti occurrunt non contenti manu terre illius primores. Perunt dominum sibi imperatorem liberum reddi. Alioquin se uim facturos. Sed per ludouici beniuolos re cognita: imperator qui occultissime potest perceribus mandat id ne conent. Nam si coepta non procedat in suam perniciem omnia reditura. Desistunt ergo proceres. Lotharius uero iam ad sancti dyonisi monasterium peruenerat: cum ex burgundia aubericus comes: & berardus magnis contractis copiis perperantes rembaldu & gautelinum ad lotharium legant: quibus mandatum est imperatorem ex seruitute repetere. Si id faciat: nihil sibi de fortunis neque de dignitate detractum iri. Sin minus: constituisse se uel atque armis innocenter ludouicum educere. Legatis lotharius respondit: non sua culpa sed pontificum & seniorum iudicio ludouicum condemnatum esse. Neminem esse qui de patris ignominia plus se successeat. uel de eius honore congaudeat. Quae postquam locutus fuisset: discedentibus legatis iubet ad se paulo post reuertantur. scrutaturus quae ratione id quod petebant absolui posset. Haec quibus ita diceret: preuenis tamen abeuntibus legatis patrem in dyonisiaco coenobio liberum dimittit. Quo salutandi regis gratia complures episcopi proceresque se contulere: cohortatique sunt ut balteo militari resumpto in pristina se dignitatem restituat. Quod facere distulit donec episcoporum consilio atque auctoritate purgaret: ueluti fuerat quorundam sententia condempnatus. Reconciliatione precepta: accingit balteo & imperiali dyademate coronat. Nec multo post carificum petit. Illuc uenere pipinus & ludouicus cum multo amicorum numero: quibus cum familiariter confabulatus: rex tandem eos dimisit: atque aquisgranum profectus est. Vbi iudith uxorem ab exilio ex italia redeuntem excepit. Patrem interim aspernatus lotharius in burgundiam abierat: cabilonemque urbem diripuerat templis omnibus spoliatis atque exustis occasione a garino comite sumpta: qui locum munierat. Nec cum status ad cenomanos ubi lambertum & maufredum belli duces ex neustria recipere sperabat: contendit. Quem una cum ludouico filio insecutus impator. positis utriusque ad tizum fluuii castris cum pipinum insuper cum copiis ad patrem uenisse lotharius cognouisset: uictoria desperas supplex ad imperatorem uenit. Quem cum omni sua nobilitate in uerba imperatoris iuratum pater in italia dimittit: alpium claustris praesidio occupatis. Nequis ex italia inuito milite in franciam demigraret. Curauit deinde summo impator oppressas plurimiores contentiones ecclesias instaurare: debitoque ritu atque ceremoniis uenerari. Neque omittit grassatores & uiarum obfessores poena afficere. Inter condemnatos fuere ebo comitum & conscius: & agobertus lugdunensis primas qui tertio ab impatore uocatus imperatoris iura non fecerat. Dum haec gerunt iudith prouida mulier ex regis aetate admonita primores aulicos adit: consulit de caroli filii futura conditione si uita forte defungeret imperator. Tris filios regi superesse gradeuos memorat: hunc unum carolum adolescentem esse cui nihil terrae pater haecenus contulisset. Nisi supstite impatore alter ex filiis caroli eius curam receperit se una cum filio pessum iri. Orare igitur illos: matri filioque boni consulant. Proceres iustis reginae precibus adducti respondent: unum ex regis liberis lotharium qui ad hanc tutelam idoneus esse uideat. Ludouicus de hac re a regina proceribusque admonitus cum interim a lothario nuntii ad eum uenissent: re quam petebant confecta: impatoris nuntius impatoris lotharium horrent ad eum uenire sui commodi causa. Sed patri parere morbo occupatus lotharius non potuit. Recepta sanitate cum uenire differret: nuntiat imperatori lotharium ecclesiarum libertates & prouentuum iura uiolare: sibique rapere quae ad romanam sedem pertinerent. Eam ob rem supra quam credi potest indignatus impator ad lotharium pergere nuntios nulla mora interposita compellit. Per eos filio mandata: meminere iuramenti quo se: cum regnum italiae adipisceret: obstrinxit. tueri scilicet atque conseruare ecclesiarum romanarum ditionem. Idcirco dedecere illum oppressorem eius esse cuius tutelam in se recepisset. Restituat igitur quae uel ipse uel sui abstulerint. Patris mandata quae de restituendis ecclesiis erant se implendum lotharius permittit. Interim rebellantes normanos id est danos imperator bello domuerat: quae causa fuit quod obrem italiae atque urbem ut constituerat adire non potuit. Per id tempus cum aquisgranum ageret: uocatis ad se aulicorum primoribus carolo iuniori filio portionem imperii dat. moxque in concilio apud carisium agens

Lotharius ca
bilonem icedit

Iudith regia
prudens

Sollicitus lu/
douicus de
rebus eccle/
siae

Normani re
belles

presente filio ludouico: carolū militari cingulo & regiis uestibus ornat: dara illi neu-
 ftria. Quibus insignibus donis tamesi iudith regina exultaret: Nihil tamē firmū rara
 nisi filii cura lothario commissa a patre esset: ipacum aulicis regem orat: id unū potissi-
 mum curet. Nec multis se orare passus imperator: lothario mādat. Si caroli fratris sui
 pcuracionem tutelamq; nō recuset: ad se pperere ueniat. Neq; formidet ppter ea quæ ip-
 se male commisisset: pacato se animo in eum eē ita ut dimidiatum illi imperium dare
 statuerit: baiouaria tm̄ excepta. Hoc nūtio letus lotharius ad patrē vuarmaciā quæ tran-
 gionum ciuitas est proficiscit. Cōstitutis in conspectu patris fratribus lothario dico et
 carolo adolescente: iam em̄ pipinus mortem obierat: et ludouicus baiouariam posside-
 bat: imperium ad hunc modum dispartitur. Totum austrasiæ regnum a mosa flumine
 ad hungaros usq; pertingens lothario attribuit. Reliquum quod ad occidentē spectat
 carolo assignat. Hec partitio assensu procerum & populi multi assistentis facta & com-
 probata est. Deinde lothariū monet impator: caroli curam recipiat: adolescētīq; affit
 ut pater: & ad carolū cōuersus: tu inquit carole lothariū ut patrē colito & diligitō ut
 fratrē. Re confecta liberū lothario in italiā reditū pmittit. At ludouicus baiouarorū
 rex imperii distributionē molesto aīo ferens incurfare cōepit finitimas sibi germaniæ
 regiones. Sed in eū mouere ubi patrē intellexit: pronus ad impatorē dodonā se cōtu-
 lit: A quo imperrata uenia ad bauaros reuertit. Defuncto pipino: aqtani audientes
 carolum iuniore ludouici filiū ex patris decreto constitutū franciæ regē: qdā pipinum
 quē pipinus reliquerat ex se pgnatū: regē sibi habere studēt: plariq; cōtra sentietes cē-
 lebant impatoris expectare iniam. Qua cōtrouersia pebroynū pietauorū antistitē im-
 peratori relata: primoribus aqtaniæ mandat ad se cabilonē pficiscant: ubi cōuentū ha-
 bere statuerat. Cōueniētib; eodē loco aqtanis magna q; pcerū multitudine: de statu
 ecclesiæ primo: deinde de his q; ad rēpublicā prinebat: postremo de aqtaniæ cōditiōe
 actū est: ita dissoluta cōtione: ludouicus claromontē aluerniæ ciuitatē petit. Vbi dū de
 aqtaniæ rebus cōsultat: ecce ex alemānia nūtiū defert ludouicū ex baiouaria mouisse:
 adiūctisq; sibi saxonib; & thoringis germanos iuafisse. Quo nūtio ludouicus adeo tur-
 bat? est. ut inde grauē præter semū quo ipse cōfectus erat ualitudinē cōtraxerit. Nihilo
 min? forti aīo impator copiis eductis aduersus ludouicū cōtēdit. Traiecto rheno post
 q; ludouicus patrē cū ingēti exercitu adesse cognouit: p̄sclauones in baiouariā se recepit
 Impator uero quē p̄mebat ægritudo magūtā ueniēs tētoria sibi explicari in isula ciui-
 tati pxima iubet. Tanta fuit morbi uis: ut mēbris ppe oībus defectus: p̄ dies q̄draginta
 nullū neq; cibū neq; potū præter spūale corpis & sanguinis dñici uaticū ad alimētum
 acceperit. Aderat ægrotanti patri lotharius: q; ex italia uocatus paucis aī diebus uene-
 rat. Eo corā posito supelledilē suā oēm afferri sibi rex impat: ea quidē rōe ut recēditis
 opibus quid filiis relinq̄re: qd ue cæteris siue ecclesiis seu inopibus & palatinis dispriri
 posset intelligeret. Lothariū corona aurea & ense quo in præliis utebat donat: præci-
 pitq; ut iudith reginā ueneret caroli amicitia seruet: ne de relicta sibi regni francorum
 hæreditate quicq; detractet. Ludouico aut baiouaro tamesi nō mediocriter succēseret
 offensam tm̄ pius pater remisit. Fuerūt impatoris extrema oīa religiōis atq; fidei plēa.
 Tādē sub ipm̄ ppe aīæ exitū: ad fenestrā cōuersus abite inquit abite. Hāc uocē plariq;
 eorū qui aderāt interpretati sunt dictā esse demonio quod cuiq; moriēti apparere chri-
 stiana fides tradit. Mox i alterā se partē uersans: ridēti similis uitā efflauit duodecimo
 kalēdas iunii. aīo christianiæ pietatis octingētēsimō q̄dragēsimō. Cadauer i monumē-
 tū hilegardæ m̄is quod mettis erat lugubri pōpa illatū ē postq; ānos. lxxiiii. uixisset.
 Eius mortē cometa præcesserat. Et sol passus est eclypsim generalem.

Eiusdem compendii Liber quintus incipit.

d Eincepta quæ sit imperii & regnorum participibus fides sequens narratio
 mōstrabit. Sublato e uita ludouico pio lotharius: & ludouicus baiouarus
 in carolum insurgunt quem nobiliori paternæ possessionis parte institu-
 tum hæredem esse dolebant. Augebat indignationem q; carolus poste-
 riore patris uxore natus par illis in capiēda hæreditate factus esset. Itaq;

Carolus qui
 postea calu?

Ludouic? lo-
 thario & ca-
 rolo caluo
 hæreditatē
 distribuit

Aquitani de
 cōstituendo
 rege dissenti-
 unt

Ludouic? pi?
 ægrotat

Rex Carolus caluus

Bellū iter fra- exercitum q̄ maximū quisq; potest comparat. Ea re cognita carolus consilio a francis
tres. ludoui- proceribus capto. cum eos ad id bellū paratissimos fore cognouisset: numerofo exer-
ci pii hære- citu collecto aduersus hostes (qui iam apud fontanetū altissiodorēsis agri uicū castra
des habebant) non fracto aīo progredit. In cōspectu hostium cū uenisset: quia pridie eēt
 dominicæ ascensionis carolus ratus hostem festo die quieturū: negligentius suos age-
 re permisit. Sed instructi ad pugnā fratres: acies producunt. Carolus inopinato licet cō-
Carolus cal- gressu paululum cōmotus: suos tamen uiriliter hortatur. Nec territus miles irruentem
uus uictor in se hostē ferociter excepit: fit pugna atrox atq; diuturna. In ea longe plurimi ex utro-
 q; exercitu ceciderūt: q̄ apud francos uno prælio occubuisse usq; lectum sit. Nam tanta
 ad hoc bellum ex orbe christiano diuersarum partium studio copia confluerat. q̄tā
 magna pars europæ uix cogere in unam aciem potuisset. Cædes proculdubio eafuit:
 ut a uictō non longe dissimilis uictor esse putaret. Carolus tamen fugiētibus fratribus
 superior euasit. Qui nese colligendi spacium hosti esset: ipse uictorem exercitū aduer-
 sus lotharium qui aquisgranū se receperat paucis castris educit. Accepto caroli aduētū
 lotharius recepta uxore lugdunū cum suis se liberis confert. Quem mox ludouicus cō-
 sequitur. Inde uienā commigrant. Est in flumine rhodano nō procul a ciuitate insu-
 la. In ea consilium de rebus ad se ptinentibus capiunt. Eunt ultro citroq; ad reges lega-
 ti de cōcordia præcepta ferentes. Eius concordia formula hæc fuit. Lothario austrialia
 omnis: atq; puincia cum portione terræ quam ab eo postea lothoringiam appellatam
Lothari⁹ mo- esse quidam putant in partē uenit: ludouico germania in qua baiuarii sunt: Carolo re-
nachuse effici- gnum franciæ ab oceano britannico ad molam usq; relinquit. His ad hunc modum
tur cōuentis: lotharius siue poenitudine peccatorum: siue tedio præsentis uitæ permotus
 distributa filiis hæreditate: religionem apud pruliacum profitet. Ludouicus grandior
 natu italiā adeptus ē: lotharius austrasiam accepit. Carolo cessit prouincia cū parte
 terræ burgūdiæ. Quo post octauū inde annū defuncto: lotharius burgūdiā: ludouicus
Carolus re- puincia obtinuit. Inter hec siluaneſti agens carolus qui caluus postea dicit⁹ est nūtio
gnum austr- de lotharii morte audito mettim cōtendit: ubi in diui stephani templo more regū un-
siæ usurpat ctus rex appellat. Quæ res ludouico eius fratri indignissima uisa est q̄ se uidelicet post
 habito: lotharii omnē successionē carolus accepisset. Ea propter per legatos romani
 pontificis: austrasiæ regni incolis inhihet carolo obedire: aut de lotharii regno quicq;
Excōicatio sibi detrudere: alioquin interdicitū illi iri cōione christiana. Quæ poena sicuti grauis ita
 ignominiosa christiano est: hanc pontifices excōicationē appellant: q̄ is cui irrogatur
 e cōione & contubernio hoīm eiectus sit. Id postq̄ minus pcedere ludouicus intelligit
 ui atq; armis agere tētat. Interim carolus cum nouionii esset: richetē quam prius
Roritus nor- pellicem habuerat: uxorem secūdū ritum ecclesiæ accepit. Per id tēpus roritus nor-
mānorū prin- mannor: princeps in amicitia regis uenit. Ex nouionio aquisgranū carolo repetēti
ceps ludouicus per nūcios mādāt nisi regno quod lotharii fuerat egrediat: illū se inde ppe-
 diem eiecturum. In re ancipiti legati utrinq; cōueniūt: iurant p suo quicq; principe ea fir-
Victoria de ma permāsura de quibus ad pacem inter eos cōueniret. Sed paulo post cū de uuānalis
vuandalis ludouicus uictoriam habuisset: duce eorū capto: legatorū pacta atq; iusiurādū neglexit.
 Id em̄ plærifq; principibus usū uenit dum suis rebus timēt: iureiurādo multa polliceri-
 mox uero tergiuersari si aridēiore fortuna iuuent. Tandē crebris legationibus pactū
 extitit: utriq; regem ad arbitros contentionē referre: & quod illi defimirēt stabile mā-
 surum. Postq̄ de contionis loco compositū est: dum apud flametū ludouicus diuersat
 cenaculi tabulatū carie & uetustate detritū in regem atq; aulicos quosdā decidit: quo
Cōcordiade lapsu ludouicus vulneratus est. Solidato vulnere aquisgranū se contulit. Inde coeūti-
regno austr- bus. xv. kalendas augusti regibus de partiendo austrasiæ regno cōuenit. discretaq; est
siæ certis limitibus portio quæ singulos contingebat. Hunc exitum habuit orta de regno
Altera de re- inter fratres: contentio. Sed non uno seīmpetu fortuna continet. Ecce aduersus fratrū
gno cōtētio instauratam charitatem belli motus ab italiā nūtiatur: Repetente austrasiam ludoui-
 co: cui lotharius pater italiā tradiderat. & iam eēt a fergio secūdo pontifice impator
 appellatus. Missi de re ipsa a pontifice atq; ab imperatore nuntii ad ludouicum germa-

nia regem: ad carolum ludouici iussu remittunt. Quibus auditis: & si mandato se ueniente moueret: q se in audito partem austrasie relinquere iuberet: ad pontificis legatos suos nuntios adiungit: q pontificem conueniat. Inuenio ludouicum germanie regem ueniente in gallias engeberga: id restituisse imperatori quod de lotharii regno recepat. Carolum uero ab engeberga uocatum non obediuisse. Sed summo opere curasse: ut carolo quem ex priore uxore susceptum ecclesie sacris addixerat puniretur. Hic enim carolo hominum perditorum suauis pessimis facinoribus se inquinabat: omnia quoque uersum iret praedatus. Quem in uinculis emendationis spe diu habitum: atq; inde relaxatum cum non respiceret dyaconii gradu amotum oculis priuauit atq; in monasterio corbienti custodiendum mandauit. Qui postea duorum pseudo monachorum nixu (hortante ludouico germanie rege) deductus: ad ipsum ludouicum per fugit. Hec contigerunt agere carolo in expeditione quam aduersus normanos qui andegauiam urbem circulerant habebat. Nec tamen rem a se susceptam omisit. Normanos qui iam ciuitate potiti essent circumuallat: adiutorem salomone britonum duce: qui suppetias carolo ferebat. Pressi dura obsidione normani eas conditiones pacis quas carolus dixit (datis obsidibus) acceperunt. Relicta libera ciuitate: perunt normani liceat illis insulam qua proxime erat ad paucos dies incolere: ibiq; com meatu iuuari. Interim qui inter illos christiani erant posse ad regem reuerti: qui uero paganismo relicto fide christi profiteri uellent: eos quoque non respuendos. Caeteri quibus induratum cor esset: suas sedes nulla mora repeterent. Rebus ad hanc formam compositis cum in siluam arduennam uenatum abiisset de ludouici imperatoris sui ex fratre nepotis morte nuntium accepit. Quare richentem uxorem siluanectum mittit ludouicum filium in eam austrasie partem qua a lotharii decessu sibi obuenerat proficisci mandat. Ipse superatis festinatione multa alpibus in lombardia contendit. Inter eundem carolo ludouici germanici filius iussus a patre transitu prohibere regem: cum se frustra niti intelligeret ad carolum proficisci. Eare cognita indignatus pater alterum filium cum copiis mittit. Sed & numero & uirtute militum inferior: caroli potentiam non sustinens: pace data ad patrem exercitum reduxit. Quem receptum ludouicus per caroli absentiam in francos ducit: dirisq; incursionibus franciam uexat. Audito in italia caroli aduentu: iohannes octauus romanus pontifex missis ad eum nuntiis romam prope uocatum uenientem augustum appellat: afficitq; imperiali dignitate. Digrediens inde carolus rosymon richentis uxoris fratrem italiae praeposit: consiliariis uiris atq; copiis quas uoluit illi attribuit. Cui neptem quoque suam ludouici regis germani filiam despondet. In francia reuerso carolo ludouici frater germanie rex uita decessit. Relicto filio ludouico. Cuius decessus causa fuit carolo in caelicis belli. Nam patre mortuo ludouicus magna saxonum thoringorumq; delecta manu: nuntios ad carolum patruelum mittit eius amicitiam oratum. Qua non impetrata ad rhenum castra ponit. Nec cum tatus carolus ad alteram rheni ripam ducto exercitu animu ludouici explorat: si legatis utrinque missis rem agere uelit placuit utiq; conditio. Sed dolo malo illectus imperator dum uiam pacis simulat: agmen occulto & angusto itinere seorsum a castris ludouici noctu festinare iubet: ratus occultis insidiis intercipere posse improuissimum hostem. Fuerunt ea nocte continui imbres: quibus & nocturno labore grauatus miles praelio minus idoneus fuit. Fraude detecta: ludouicus instructa acie diuersus ab itinere quo hostis ueniebat consistit. Irruentem in se francum tanta ui excipit: ut ad aciem in qua carolus erat cedere francos compulerit. Atq; ita fugam se committentibus francis: imperator quoque comes fuit. Qui uero regias sarcinas ferebant angustia uiarum & sepibus intercepti occisi sunt: & inter eos complures illustres uiri ceciderunt. Reliqui in manus agrestium hominum incidentes ad nudum spoliati: ita ut ex thoris herbarum atq; arenis foeni manipulis tegumenta sibi consuerent. Eius infortunii tempore normani sequantem ostium classe irrumperere tentabant. Aduersum quos missum cum exercitu comardo: carolus mandat cum normanis: qualescunque posset pacem habere: nihilominus terram omnem diligenter tueatur: praesidiisq; munitissimam quaecumque loca impositis. Incidit praeter has turbas alia carolo non parua sollicitudo. Graffabantur in campania saraceni: quorum aduentu territus iohannes pontifex roma

Carlo dyaconus factus apostata carceri custodit

Normanni apud andegauia obsessi

Ludouicus imperator moritur Caluus in italia contendit

Carolus caluus impator

Bellum contra carolum caluum in alemania Dolo caluus agit

Carolus caluus fugit

Normanni Saraceni in campania

Ioānes octa/
uus ad caro/
lum caluum
papiā uenit
Ridiculum
Carolus cal/
uū ueneno a
fedechia in/
deo necatus

Visum quod
carolus calu/
uidit

Flandriæ co/
mitat' initiū

nus: carolum admonet ecclesiæ opem ferat: paret carolus & contractis copiis: ubi lom bardia fines attingit: adelgarus a pontifice ueniens refert iohantē papiam aduenire imperatori obuiū. Papiæ dum pontifex impatorq; de rebus gerendis consulant: certiores facti de carli ludouici filii cum ingētibus copiis aduētū papiā abscēserūt moxq; imperator romam pfectus est. Rem hoc loco ridiculā narrabimus. Carolus dum a carlo fugit: leui rumore carlus perterritus (q; imperator pontificē comitat' aduersus se mouere dicebat) eadem qua uenerat uia in germaniā impatorē fugiens contēdit. Rebus quarū gratia carolus romā petierat absolutis: febre afficitur. Erat iudeus medicus fedechias nomie imperatori propter eius peritiā pfamiliaris: qui uel religionis christi anæ odio (cui maxime infensi iudei sūt) motus: uel corruptus forte pecunia: potionē carolo propinandā miscet. Qua epota carolus omnibus mēbris ita defectus est: ut aulicorum ministerio in cubilū delatus duodecimo post die interiit. Cuius dum corpus exenteratum & multis aromatibus conditum sui in franciā efferre cupiunt: cadaueris putredinē ferre nō ualētes: uersellis ihumauerūt in diui eusebii martyris æde āno octīgētesimo septuagesimo octauo. Vnde post annū septimū exemptū in diui dyonisiū tēplū delatum est. Eius exhumandi causam attulit archēgerus quidā apud diuum dyonisiū cœnobita: & alphonus ecclesiæ diui quintini uiromādensis ædituus: qui sibi dū in suis ecclesiis pnoctant carolū per quietē uisum esse affirmauerūt: eosq; admonuisse ut de tollendo eius corpore & in templo martyrū inhumādo regem filium facerēt sollicitum. Hac reuelatōne filius rex excitus patris corpus ex uersellis ad sanctū dyonisiū transferendum curauit. Nihil ad rem pertinere arbitror id quod a plerisq; scriptoribus memoriæ mandatū est. Carolum duce angelo paulo anteq; moret ad inferos deductum: supplicia uidisse miserarū animarū. Ardere ualles: & altissimos puteos pice & sulphure immixto plumbō efferuescere: ibiq; plerosq; ex suis prædecessoribus reges inspexisse: episcopos quoq; qui uel ad bella gerenda cōsultores uel ad opprimēdū iniquis uectigalibus populū auctores extitissent. Eius certe caroli calui extāt præclara & religiosa monimēta. Nam diui cornelii cœnobiū apud compendiu extruxit. Cōpendium em̄ maxime amabat: ita ut a suo nomie carolopolim appellare cogitauerit. Sancti dyonisiū templū magnis auxit prouētibus & preciosissimis donariis adornauit quæ ad hoc usq; tempus diligēter asseruata uisunt. Nec ignoro quosdā scribere mundi nas: quæ in campo dyonisiāno ante kalēdas iunias sūt ab hoc rege esse institutas: de quare quid sentiā in dagoberti gestis annotaui. Eius regis ætate flandria quæ paucis tunc uicis atq; ædificiis ornata erat: & feris magis q; hominibus incolebat: eiq; præficiebatur a rege custos qui francog; lingua forestarius dicebatur: comitatus dignitatē hac occasione accepit. Erat balduinus audactis eiusdem filius qui patre defuncto cū in magistratu fuisset a carolo institutus iudith regis filiā dum ex æglia reuertit sibi rapere temerarius iuuenis ausus est. Nupserat em̄ adolaso angloꝝ regi. Qui cū absq; liberis decessisset: Iudith uiro destituta in franciā ad patrē rediēs deprehensa est cuius rei gratia caroli iussu coeuntes episcopi balduinū ex cōmunicatione percellūt. At cum nihilominus facti nō pœniteret: consilio pcerū psuasus carolus pmittit filiā balduino in m̄rimonio copulari. Et de custode flandriæ comitē balduinū instituit. Plærunq; siquidē id euenit ut quæ peccata atq; iniurias facile ulcisci nō possimus eas alicuius dignitatis rōe assumpta ad gloriam conuertamus.

Vntio de caroli decessu accepto ludouicus balbus eius filius apud ēderuillā agens regni pceres ad se ppropere uocat: quorū beniuolentiā & fidē regia munificentiā demereri studuit. Richentrē uero reginā ex italia redeūtē cū apud moymerū cāpaniæ castellū cū multa nobilitate restitisse accepisset: aīo cōuētū quod plamentū franci uocant habēdi: missis utrinq; legatis compendiu regina se cōtulit. Ibi ludouico patris testamentū exhibet pferens regia ornamēta gladiū dyadema scaptrū aureū qbus carolū institutū hærēdē pater moriēs declarauerat. His igit regis insignibus exceptis: suscipiēdæ unctōnis gratia remorū urbem petit: quē haymardus eius loci archiflamē coronauit. Anno salutis octingētesimo septuagesimo octauo. Exactis ide

paucis mensibus sequanā traiecit: ubi godefridi filii hedonē comitē castello quodam multauerat: & haymo bernardi comitis filius prædas agebat & loca quædā sibi subegerat. Turonū usq; rege profecto: godefridus amicorum cōsilio filios ad carolū ducit: & eas quas occupauerat terras restituit: ita ut illas sibi ex regio dono retinere liceret. Qui regio munere donatus grām cōpensat. Nā rebellātes britones ad caroli obedientiam sua opa reuo cavit. Erant p̄ id t̄ps in italia comites duo lābertus & helbardus q̄ de ecclēsiā romanā ditione pleraq; sibi loca rapuerāt: in quos excōicatione pmulgata iohannes p̄t̄ifex lugdunū uenit. Quo regē accedere p̄ n̄tios orat. Sed ualitudine nondum leuatus rex quā turoni incidērat: morā p̄t̄ifici gerere usq; ad kalēdas septembris distulit. Per ep̄ostn̄ obsequi pontifici curat. Interea curatus morbo treceas profectus illo uenire iohannē obtinuit. fit in eo loco magnus ex belgis ep̄orū cōuentus. Narrantur a pontifice quæ in memoratis raptores per eū gesta essent: petit a p̄t̄ificibus q̄ aderāt uerbo & subscriptis eorū noib; oīa cōprobari cōprobāt. In eo cōuētū cognito q̄ froari? ex burdegalla piet̄auā & inde ad bituriges icōsulito p̄t̄ifice trāsisset iohannes p̄ferri iubet sanctōnes sardinēsis & affricani concilii: quibus ep̄i ad alias ecclesiās sua relicta transire prohibent. Recitatis utriusq; synodi capitibus: pontifex diffinit sacer dotes q̄ suis sedibus abiissent ad eas reuerterēt. Ipe mox ludouicū imp̄i dyademate corōat augustumq; appellat. Reginā autē richentē quīs obnixē a ludouico rogatus coronare recusauit. Conuētione treceñ. dissoluta: p̄t̄ifex in urbē regressus est. Imp̄ator autē cōponendæ discordiæ: quæ illi cum ludouico nepote erat cupidus: ita per legatos egit: ut cōuentu furōnæ indicto pax ad sequētē modum dicta sit. De austrasiā regno sicuti defuncto lothario inter carolū caluū & ludouicū bauarū cōuenerat ita p̄maneret. Italiæ uero imperiū quūquidē tūc cōmode distribui nō poterat quicq; ut partē obtinebat ita illā habeat donec de partitione in alio proximo habēdo consilio agi stabilius posset. Interim si ab saracenis alter regum impeteret alter suppetias ferret: huic formulæ si quis detractū iret eum a neutro regū recipi aut defendi posse. Pace ad hanc formā cōposita ludouicus germaniæ rex ad suos remeauit. Imp̄ator compēdiū accessit. Nec data quiete bernardus marchio bellum renouat icti dudum federis oblitus. In hunc mouēs imp̄ator cum treceis uenisset morbo decubuit. Hinc omni spe salutis destitutus ludouicum filium bernardo auernorū comiti committit. A uelocitate morbo cōpendiū se deferri iubet. protenusq; imperiū insignibus ad filiū missis: coronari illū imp̄at: atq; ita paucis interiectis diebus morte absunūit idibus aphrilis: ibiq; in diuæ mariæ æde sepelitur. Anno dñi octingētesimo octogesimo.

I Vdouici interitū secuta est uaria rerū francorū mutatio: tumultuātibus hinc atq; illinc diuersarū partiū studiosis. Nam q̄ tutelā noui regis in se receperant audito patris decessu: regni p̄ceres melde uocāt: ubi de his quæ ex usu reipublicæ erant: consiliū caperēt. Erat gosselinus ex prima nobilitate homo potēs qui t̄ps aduenisse ratus quo aduersus theodoricū & rosymū alterius factionis sectatores suas iniurias ulcisci potuisset: ad conardū parisiōrū comitē ueniēs hoīem nōdū bono in nouum regē aīo existētem in suas partes ducit affirmās fore ut a germanorū rege de quo ipse bene meritus esset plurimos honores adipisceret. His blāditiis assentiēs corardus ipseq; gosselinus suarū partiū cōscios melde legant: q̄ cōsilio adessent. Cōuētū coacto plær̄iq; sniām rogati dicūt unū esse ludouicū germaniæ regē: qui regni negocia recte moderari possit: hūc accersire oportere: a quo salus rebus cōibus conferat: & qui suis destitutis possessionibus restituat. Cū hec locuti fuissent q̄ nouello regi aduersabatur adolescentis tutores spe retributiōis adducti: germaniæ regē in frāciā p̄perare p̄ n̄tios orant. Qui n̄tīo accepto mettim ueniēs aperibus iterū admonitus: uerdunū quo & ipsi p̄ceres cōuenerant impigre se cōtulit. At hugo & theodericus reliqui præterea suæ factionis nobiles cognito qd inimici machinarent: galterū aureliæ antistitem ad germaniæ regē ire cū his mādatis iubent. Si rex eā regni partē quā ex lotharii hæreditate carolus caluus obtinuerat sibi assumendā duceret: licere adire eam atq; possidere: modo franciā liberā dimittat. Ea oblatione rex optime sibi factū esse arbitratus: gosse-

Motus belli
initalia
Iohānes pa/
pa in franciā
uenit

Ludouic' bal
bus imp̄ator

Concordia i
ter reges

Ludouic' bal
bus morit'

Variæ inter
francos sniā
de rege insti
tuendo

Rex ludouicus et Carolus ludouici balbi ex scorto filii

Boso aquita-
niá usurpat
Normáni ite-
rú incurtiões
faciūt sed ui-
cuntur

Vienna obfi-
detur

Ludouic⁹ lu-
douici filius
morit

Carolus eius
frater rex

Godefridus
normann⁹ p
fidus

lino cōrardoq; paulatim cōtemptui habitis franciam relinquens ad suos reuersus est. A moto hoste hugo & theodericus ferrariā adolefcētes pducunt. Atq; in diui petri tē- plo reges appellatos coronāt. Eodē ferme tempe boso reginæ frater per quōsdā sibi uel promissis allestos uel metu pterritos epos in regē aqtanā affumit. Et normāni præterea ad flumen ligerim infestis incurtiōibus grassantes prædas agere ad reges fra- tres deferunt. Qui magna militū cōtracta manu i hostē pdeutes: normānos magna strage afficiūt nouē millibus occisis cōpluribus item in uienna flumie absorptis. Ea uictoria potiti fratres alio mox tristi nūtio turbant. Ludouicus em̄ germaniæ rex grā- dem exercitū ad ducium usq; permouerat seq; gosselinus & cōrardus parisiōrū comes ad eum cum bona cōiuratoꝝ parte cōtulerant. Quibus ductoribus ad ribemotē quoq; accessit. Hi nescio quid grande germano regi promiserāt. Quod cum absoluere non possent: rex despatis rebus cum regibus francis paciscit: & paulo post in germaniā cō- uersus: normannoꝝ gentē quæ his diebus ut in italia ita in germania cuncta uastabant offendit. Quos fusos nō magno negotio fugat. Verū apud saxones eadē ferocissima gens maximo regē dāno affecerunt. Victoria de normānis habita: fratres ambianū conuenerūt regnū paternū inter se partituri. Ludouicus francoꝝ regnū cū oī neustria accepit. Carloni burgūdia atq; aquitania cōcessa est. Ab ābianis gondeuillā p rhemos & cathalunos cōmeāt: ubi de cōuentu habēdo cum rege germaniæ cōuenerat. Cōsilio tamē (quia ægrotaret) rex germanus nō affuit: sed per nūtiōs apud fratres reges egit. Qui accepto nūtio q; boso uiennam occupasset: ubi uxore relicta in proximos mōtes se recepisset. exercitū ex germania partim coacto: partim ex suis collecto uiennam cir- cūcludunt. Inde carolus obsidione relicto: romā petens a iohanne pontifice augustus appellatur. Dum uienā obsidet ludouicus per nūtiōs certior de normannorum in franciam incurtiōe factus carolo lotharii filio ad cōtinuandū uienne obsidionē reli- cto aduersus normānos se cōuertit. Gens em̄ barbarā & christianā grām exosa iā ābia- nis expilatis diui petri monasteriū quod corbiæ celeberrimū habebat diruerant. Igit cōmissio acerrime prælio ludouicus normānos in fugā uertit multis occisis. Mirū pro- fecto scripturus sum. Reuertēte a pstrato hoste uictore exercitū tam effusa (nullo in- sequēte) fuga franci dissipati sunt: ut uictis similes facile arbitrarentis. Crediderim ela- tum uictoria francū hac trepidatōne diuinitus pcurū esse: q; uictoriā suis uiribus nō dei benignitate partā gloriaret. At reuocato ex fuga milite: ludouicus iterū in normānos bellū instaurates pgressus cum (dissipato p fugā milite) raros sui corporis custodes cir- cū se haberet cōpediū uenit. Insurgētibus iterū normānis & pligeris ripas prædas agē- tibus: theoderico uiro militari copias attribuit: q; normānos prælio adoriret. Ipse non multo post turonū profectus: britonū nō paruā manū ad id bellū mittit. Dum turoni morat morbo correptus uita defungit: & in diuidyonisii cōnobiū efferit. Hic traditur spurcitiis atq; ineptiis deditus extitisse: qui & balbi cognomen accepit. De ludouici morte certus factus carolus: q; uienā obsidebat: parte copiarū ad uienā relicta: ad p- ceres qui eū uocabāt cōcessit. Cui iter agēti nūtiū affert uienā receptā a suis esse. Sed normānos ex germania mouisse & in campaniā usq; irrupisse multis urbibus templisq; direptis atq; incēsis. In quos sayllus mettensium præsul copias ducens suis fugiētibus ceciderat. Quomodo aut per id tps aduersus hanc pestē bellatum sit: apud hystoricos nihil inuenio. Constat tñ eodē tēpe alterā ferocissimæ gētis manū duce astingo ligeri traiecto ad maternæ fluminis ripas cōsedisse: carolūq; expeditionē in eos duxisse. sed animo ppe tabuisse cū in cōspectū hostiū castra locasset. Tandēq; cū normānis foedus pacēq; iniisse: si modo godefridus eius gētis princeps christi fidē pfiteri curaret. Cōdi- tione nō reiecta godefridus simul cū baptisate spiritalis regeneratiōis frisiā omnē a rege dono accepit. Donatus insup magnis muneribus incolere ubi castra habebat p- missus est: in perniciē franciæ regni: quā ipse pfidus godefridus paulo post inuexit. Nā quadraginta milibus armatoꝝ instructus parisiū circūuallat. Sed uiriliter agentibus oppidanis gosselino quoq; loci antite & eudone comite q; regnū postea admistravit adnitente cum obsidiō hosti nō procederet: eam soluens laudunū urbem in edito col-

le positā inuadit. Inde agrū nouiomēsem atq; sueffionensē populati: remos normanni adoriunt. Quibus incōmodis indignatus carolus: aduersus barbaros ex warmacia ubi pariamētū habebat iterū insurgit. & egregio nixu p̄liatur: sternit: occidit: fugatq;. Nec prātermittendū reor hunc carolū & fratrem eius Ludouicū ludouici balbi nothos ex pellice fuisse q; nihilominus moderatiōe regni suscepta: nō segniter normānis obstiterūt nouē milibus ut supra diximus uno praelio interfectis. Hic autē carolus & si decessisse nō ignoret: de eius tñ morte nullus ab hystoricis modus aut tps scriptū inuenit. Reliquit tñ haredē filiū ludouicū: q; ob inertā nihil faciens appellatus est. Nulla em̄ re insignior habitus est: q; q; uirginē monialē cuius amore deperibat ex calensi cœnobio abductā uxore accepit. Huius inerrissimi regis ætate normāni induciis quas cū carolo ad annos. xii. firmauerant contēptis: iterū franciā uexant. Quæ cā fuit plarissq; sacerdotibus & uiris religiosis oratoria sua relinquendi & se alio traducendi. Quæ p̄secutiōe grauari franci carolū imperatorē ludouici germanici filiū p̄ legatos orant regni curā assumat. Erat aut̄ illis diebus hugo abbas appellatus: q; ualida manu collecta normānos adeo exterminauit: ut ex eorū multitudine uix unus sup̄extaret q; acceptæ cædis nunciū ad suos ferret. Ea strage affecti barbari ad tps bello abstinerūt. At quia de hugone abbate mentio incidit. Illud non est omittendū hunc hugonē atq; robertū parisiōrum comitē q; & marchio dicebat: primos fuisse qui relicta monachis & sanctimonialib; p̄ dia puenit: q; occupauerint ea sibi suisq; militibus attribuentes seq; abbates appellātes Quæ uiolentia ad roberti regis tpa p̄durauit. Per idem tps iners ille & nihil faciens Ludouic⁹ nihil faciens mo carolus relicto carolo filio (cui simplici cognomen inditū est) decessit. Scriptum inuenio hunc carolū simplice ex ludouico balbo prognatū esse. postq; ludouicū & carolū ritur. balbi filios spurios sub tutela eudonis educatū fuisse: & postea regnasse. Qui cū p̄ ætatem regendo regno nequaquā ydoneus esset: cognito q; normanni nouos belli motus pararent ad eudonē roberti andegauē. filiū hoīem bonū & rebus gerendis aptū mit Eudo adega uentis rex frā tunt: cui & caroli simplici tutelā & regni administrationē cū regia appellatiōe cōmitunt. Hic a galtero senonū archiep̄sule cōsecratus carolū simplice p̄be educauit. frācisq; corū & caroli modestissime p̄fuit. Moriens aut̄ proceres iureiurando adactos admonet regnū sine li simplici cōtrouersia carolo simplici administrandū p̄mittant eū esse regni legitimū haredem. tutor.

Carolo simplice regno adepto normāni q; annos quadraginta multis locis frāciam incurfauerant ampliore multitudine cōtracta: in neustriā irrūpunt: & p̄ sequanā rotho magū usq; aduerso flumine deferunt. Quibus cū francus rothomagorū antistes ciuū Franc⁹ rotho & urbis salutē desperans colloquēdi occasionē nactus ita egit: ut neq; incolis neq; ciui magensis ar/ tati qcq; nocituri urbē normāni recipient. Quid em̄ puīdus pastor faceret regis subsidio chieps. destitue? Potiri urbe normāni ubi tutissimū sibi refugiū esset: Rollonē ex suis hoīem Rollo. fremuū: qui nullā domū redeūdi spē p̄pter a se cōmissum flagitiū haberet: ducē prāficiunt. Hic imperandi apud suos potestate accepta: animū imprimis intendit urbē parisiōrū p̄dere: & inde christi eliminare pietatē. Ad hanc rem cōducere tria sibi latissima flumina sequanā ligerim & garonnā maxime arbitrabat. Igitur ingēti fabricata classe copias triphariā diuidit. Qui ligerim nauigarunt nauerē urbē expugnāt: & pontificem guymardū inter sacrificandū ad christi aram iugulant. Inde profecti andegauim incendunt: mox turonū adoriunt: atq; ita p̄ aquitanā prādas agentes: rollone duce in parisiōs p̄ sequanā delati in burgundos p̄ ararim id est sagonā nauigātes in aruerniā tandē incurfant. Nec mora interposita senones depopulati monasteriū floriacē. occisis cœnobitis diripiunt atq; igne consumunt. Sed aduentus rollonis non ignari sacerdotes: supra biduū diui benedicti corpus aureliā apud sanctū anianum deposuerant. Erat eius monasterii ex cœnobitarum cōi assensu defensor patronusq; electus sigillosus comes. Hunc in sequenti nocte qua monasterium cōflagrauerat diuus benedictus per quietē obiurgasse fertur: quare monasterio contra normannos opem non tulisset. Quo uiso Miraculum. expergefactus comes parua quæ illi pro tempore erat inermium manu coacta in normannos prāda onustus irruens assessore sibi ut sancte asseuerauit postea sigillosus diuo benedicto: prādam captiuosq; recepit. Inde ad monasterium commigrans cœno/

Rex ludouicus nihil faciens Rex Carolus simplex

bitarū cadauera q̄ haftenus humi strata cōperit humari iubet. Cum tā crudeliter de/
 baccharentur p̄ franciā normāni: Carolus simplex francū rothomagorū p̄sulem iā rol
 loni notum ad rollonē mittit q̄ trium mensiū inducias firmet. Exactis induciis per
 Carnotū ob
 fidetur. stāpas mouens rollo carnotū petit atq; oppugnat. hærente in urbis obsidione normā
 no: richardus burgundorū dux atq; ebalus pictauiorum comes copiis ad carnotū p̄mo
 tis rollonē inuadūt. Qua re aiatus carnotē. antistes irruptionē a ciuibus facta ipse tuni/
 cam interiorē uirginis mariæ quā camisiā franci uocant: estq; apud eos magna religio
 ne obseruata: deportans normānos a tergo insilit. Fit p̄ aduentū pontificis hostiū ma/
 gna strages. Rollo uero fugiens postq̄ suos ex fuga recepit: indignabundus iubet eos
 Clades a nor
 mānis infrā/
 cos. p̄ oēm regionē populationes facere: & ea oīa in q̄cūq; irruissent pdere. Itaq; fera gens
 nihil sibi obuiū integrū reliquerūt. Abducunt in seruiturē & stuprum uirgines: matres
 cū liberis gladiis occumbunt. Nulli templo ignē non immiserunt: flagrant p̄ agros at
 q; urbes oīa. Clamoribus mortibusq; æther replebat. Tam diris afflictionibus uexa
 tis francis: regē conueniunt. Inertā hoīs atq; pusillanimitatem accusant: perdi eius ne
 gligentia prouinciā qui neq; hosti per se: neq; per ductores belli occurrat. His questub⁹
 excitatus rex francū rothomagensē iterum ad rollonē proficisci imperat: qui eū ad
 xpianam cōionem hortetur. Quā sifide integra recipiat: esse carolo filiam gillam quā
 illi cum oī neustria nuptui det. His mandatis p̄ francū cognitis. Rollo a ferocia tem/
 perat: seq; (consilio cū suis habito) cū carolo colloquiū (designato quo uolet die) ha/
 biturū spondet. Ad hæc trium mensiū induciæ firmantur. Apud flumē epta: quod est
 Caroli & rol
 lonis cōuen/
 tio. neustria ad orientē limes fit conuentio unam fluminis ripam carolus: alteram rollo
 insedit. Intercedentibus legatis res acta est. Rollo gillam caroli filiam uxorem recipit
 & in dotem neustria: q̄ ab epta fluento ad britones terminatur clauditurq; gallico oc/
 ceano. Rebus ut maxime carolus cupiebat ordinatis: rollo rothomagu profectus
 Rollo bap
 ti
 sator. initiatur sacris & lauacro christiano. Appellatusq; est robertus a roberto pictauiorū co/
 mite qui receptæ a rollone fidei testis assistebat. Neustriam adeptus rollo: eā normā/
 Quare & un/
 de norman/
 nia dicta. niam appellauit: q̄ eam hoīs a septentrione profecti occupassent. North enim dano/
 Origo nor/
 manorum. ni: id est septentrionales & normannia ad hunc usq; diem uocitat. Eius tam barbaræ
 & ferocis gentis dū originem quero eam ex gothorū feritate ortam accepi. Quos nō
 nulli magog iaphet filiū parentem habuisse audacissime tradunt: gothorū profapiam
 ad noe usq; referentes. Quibus ego nequaq; assentior. Quippe q̄ a nobis tam remota
 antiq̄uitas nulla præsertim scriptoris autoritate nitens fabulæ similis uideri possit. Da/
 ci autem gothorū soboles longo tempore hunc morē seruauerunt: ut ex multis libe/
 ris unū tantū apud se hæredem pater haberet: ceteris post legitimā ætatē domo emis/
 sis. Qua lege usus lothrocus cū aliquot a se filios dimitteret: biergostam hastingo cui
 dam nobili daco cōmendat: adiuncta plurimorū iuuenū manu. Qui tranquillo mari
 nauigantes in picardos: inde in uiromandos penetrauerunt. ubi diui quintini monaste/
 rium incēdentes: mox nouiomū capiūt: omnione ep̄o cum clero interēpto. Nec q̄eti
 gemeticū per se quanā prouecti: monasteriū nongentorū monachorū diruerūt. quod
 annos. xxx. postea sine habitatore mansit. Quæ rabies in multas prouincias profusa ad
 Proceres a
 carolo sipli/
 ce deficiunt. rollonem usq; de quo proxime dictū est grassari nō destitit. Ab his quidem dacis nor/
 mannorū sãuitia appellatioq; processit. Pacatis normannis: regni proceres a caro/
 Robert⁹ eu/
 donis fili⁹ oc/
 ciditur. tum eudonis fratrem: cuius supra a me mentio facta est. Hic robertus aquitaniæ dux q̄
 de fratris regno portionem non accepisset: aliquot sibi uiciniore urbes capit: constitu/
 tis in eis pontificibus a quibus tandem regis appellationē obtinuit. Quo titulo elator
 Hebertus ui/
 romandorū factus copias in carolum sueffione agentem ducit. Commisso ibi prælio robertus oc/
 ciditur. Redeunti uictori carolo hebertus uiromandorum comes gratulādi specie oc/
 comes regē
 icar
 cerat. currit. Regem orat peronam ad se diuerat atq; i arce diuerfetur. Perfido homini (cu/
 ius sororem robertus uxorem habuerat) rex per simplicitatem credulus peronam pe/
 tit. Moxq; arcem ingressus in uincula ab heberto cōiicitur. Quæ res grauissimorū per

franciã incõmodorũ causam inuexit. Itum est tñ aduersus fortunã ñiquitatẽ atq; ut in morbis solet ut capiti in primis adhibeat medela: franci quasi regẽ non haberent de rege p̄ficiendo consultant. Erat ex liberis richardi burgundorũ ducis sup̄stes radulphus caroli nepos. Hunc (tamen si carolus ex eligina regis anglorũ filia prolẽ suscepisset) in regẽ assumi carolus p̄mittit: q̄ sueffione regio dyademate recepto regnũ admistrare ccepit. Ludouicus aut caroli simplicis filius: patris atq; amicorũ ope destitutus enauigato mari ad anglos cũ eligina matre se cõtulit. Radulphi tpe apud carolas pugnatus est apud sarracenos q̄ burgundiã inuaserant: ubi ex francis cõplures interierunt Radulphus postq̄ annos duodecim regnando expleffet moritur. xviii. kalen. iunii. Et apud senones in æde sanctæ columbæ inhumatur.

Cõsiliũ de cõstituendo rege.

Ludouic⁹ cũ matre eligina in ågliam fugit.

Adulpho defuncto & carolo simplice apud peronam ubi ab heberto i custodia habebatur: mortuo: frãcorũ proceres & ante oẽs hugo magnus atq; guillemus senonũ primas ad eliginã ludouicũq; in angliam legatos mittit: qui dicerent tps aduenisse cũ ipsi tuto in franciã reuerti possent. eis se subsidio affore & obsequiũ una cum aliis compluribus regni primoribus prãstituros. Eare in angliam plata eligina cũ filio ludouico in franciã uenire festinat. Cui obuui proceres Ludouicũ lauduni regem consalutant: adiutore maxime guillermo rollonis filio: qui ducatum normanniæ gerebat. Secundo anno regni eius prodigiũ uisum est hoim in æthere flagrantiu: & diris cantionibus nocte tota aliquid futuri incõmodi uaticinantiu: quod postea contigit. Vnde tertio ab ipso prodigio anno proceres franci a ludouico deficiunt: qua insup tempestate tanta fuit p̄ franciã annonæ caritas ut frumenti mensura cui festarius nomen est quattuor & uiginti libris ueniret. Secedẽtib; a rege francis ludouicus henricũ germaniæ regem p̄ legatos petir: liceat cõuentũ alicubi indicere: ubi mutuũ habere colloquiũ possint. Cupere se beniuolentiam eius atq; amicitia p̄mereri Henricus auditis nunciis respondet regis petita cõmode facere non posse: nisi guillemi normannorũ ducis sententiã de hac re cognosceret. Eare cognita ludouic⁹ guillemũ adit. memorat qui sit regni status: quid in se moliantur p̄ceres: illũ unũ esse cuius consiliis res bene geri possit. Accepit guillemus regẽ ut dñm: opẽq; suã pollicitus tregũ equitẽ auratum ad henricũ ex ludouici assensu mittit. Ad mosam fluuiũ conuenturos reges placuit. ibi guillemi opera amicitia reges firmant. Quod postq̄ resciuere proceres franci: ludouici potentia ueriti in regis gratia se ut melius possunt insinuant.

Ludouic⁹ ex angliã reuocatur. Prodigium

Fames

Ludouic⁹ ad guillemum normanniæ ducem.

Mox lauduni cõuenientibus ex edicto regis p̄ceribus: hebertus quoq; uiromandẽsis affuit. Aduersum quẽ paternæ iniuriæ recordatus ludouicus: huiusmodi cõmetum parat: delecto ad fabulã hoie ydoneo. Huic mandat uestem ad anglici incolæ formam induere: seq; uelut ex angliã ad se missum petere in consiliũ admitti. habere lĩas quas regi reddat. Litteras autẽ quales rex ipse scripserat homini dat. Sedit in contione regi uenit cursor ut istructus erat: litteras p̄fert. Eas dum scriba regi demisse recitat: rex subrisit. Proceres rati aliquid ridiculi regem accepisse: rogant cur risisset. Nunc inquit maxime noui anglos desipere. Nãq; hermanus angliæ rex meus propinquus fuisse apud eos scribit agricolam hominem: q̄ herũ ad conuiuũ cũ inuitasset necare ausus sit. Eius tam insignis facinoris autorem quo supplicio afficiat sententiam uestram inquiri. Igitur ut regi gratiã faciam⁹: dicite p̄ceres: quo mortis genere sceleratissimus agricola puniendus esse uideatur. Theobaldus blesensis homo imprimis prudens rogat sententiam dicere: hic inquit homicida tamen si uario cruciatu dignus est: tamen quatenus ad supplicii modum artinet nulla mihi detestabilior mors uisa est: q̄ a furca hominem pendere cui ingulum laqueo lictor perfringat. In hanc sententiam cunctis qui aderant uenientibus: cum ipse item hebertus uiromandensis sequeretur: prodeunt ex occulto satellites qui hebertũ (cur a rege prãdocti fuerant) cõprehendũt. Nec cunctant in collem non p̄cul a lauduno p̄ducere: ubi in furca hebertũ suspendũt. prius tñ q̄ iugulum lictor artaret: rex in eũ conuersus: Tu inquit heberte ille perfidus agricola es qui dñm meũ & patrem carolum: tuũ profecto regem peronæ in uinculis necasti. Nũc ergo pro tuis meritis meritũ supplicium accipito. Collis ubi extrema passus est hebertus

Nota regis i hebertũ cõmitẽ conuẽtum.

Hebertus uiromandiæ cõmes suspẽdit

Rex ludouicus Caroli simplicis filius

mons heberti appellatus est. Interim dū hęc gerunt: cū guillermus normannorum dux herloyno picardo nobili faueret aduersus flandrensiū principem a quo herloynus fuerat monasterio loco castro ui & armis spoliatus: idq; ei restitutum esse cum ægre ferret arnulphus: simulata beniuolentia colloquēdi tps locūq; a guillermo apud pinquiniacū impetrat. Qui prima conuentione assentationibus & blanditiis apud guillermū pfidus pditor agit. Nec multo negotio benignū ducē per speciē charitatis fallit. Itaq; re in insula quadā sommæ fluminis nō pcul a pinquiniaco (ut uidebat) cōposita: ascēsa nauicula discedentē ab arnulpho guillermū satellites flandri reuocāt: quasi aliquid **Guillermus** ab arnulpho omisum esset: quod ad beniuolentiā prineret. A ppulsū ripæ ducē cum normannorū alterū ex nauī pedē ptulisset: alzo cui turco cognomen fuit trucidat. Serui autē ducis iq; dux p pditio ad alterā ripam reuersurū mox dñm præstolabant: flumine impediti: opem dño ferre nē occiditur minime potuerunt. Occisi cadauer (fugiente cū suis satellitibus arnulpho) rothomagū religiose delatum tumulo magnificentissimo. xviii. kalē. ianuarii honorauerunt. Ab hoc guillermo gemeticū cœnobiū quod a dacis dirutū supra annotaui instauratū est: ubi uitā quoq; monasticā pferi statuerat. nā inter archana eius inuentæ sunt religioſæ uestes q̄ argumento fuerunt: conceptæ a se uitæ regularis. Huius Guillermi mors occasio fuit ludouico audendi pessimi facinoris: quā obrem ipse quoq; multas sibi turbationes excitauit. Nam de guillermi interitu nuncio accepto: rothomagum ire festinat: simulans amici principis necē uelle ulcisci: aīo reuera aliud agīans. Supererat enim guillermo filius richardus infans: cuius tutelā pariter & terræ normanniæ administrationē rodolphus bernardusq; gerebant. A qbus ut dignū erat receptus ludouic⁹ terræ specie atq; serenitate illectus: spem capit eius potiendæ. Petit richardū infantem ad se deferri: tanq; apud se educandū. Qua re ad ciues perlata: cōiectat populus regem non aliam ob rem infantem abducere uelle: nisi ut normanniam sibi usurparet. Tumultuatur igitur populus & in regem seditionē agit. Cui periculo bernardus danus occurrens: ludouico consiliū dat: infantē in ulnis amplexū tumultuanti populo ostēdat. Paret consultori ludouicus. Simulq; iureiurando plæbi affeuerat: nihil se de normannia præter ius superioris dñi uendicare. terrā oēm richardi esse. cupere infantem bonis disciplinis erudiri: bonisq; moribus si pmittant educari. Sed a plæbe: rex infantem in franciā traducit acceptæ a normannis iniuriæ memor. Cognito q; richardi curam recepisset ludouicus: ueritus arnulphus flandrēsis ne in se unū ppter guillermi necem curreret: quadraginta auri marcas regi dono mittit. nec cunctat ad regē aduentare. seq; quoquomodo posset de ducis interemptione reddere purgatū: atq; in regis potestate traducere necis auctores. Et hęc qdem palam elocutus arnulphus: ad regis aures aliud isufurrat: recordari scilicet decere regē ignominiarū q̄s olī & in se atq; i patrē normanni & dixissent & fecissent. Talia suadenti rex credidit purgatūq; arnulphū dimisit. Inde cœpit rex aduersus infantem richardū frequenter stomachari atq; indignari: ita ut redeunti a uenatione richardo rex tanq; aliquo eius delicto indignatus eū spuriū uocat cōminatus nisi mores emendaret se illi poplites male multaturū & cunctis honoribus priuaturū. Ad hęc richardum diligenter asseruari trucissime imperat. Erat richardo ludi magister & præceptor Osmondus: qui regis aduersus richardū indignationem secum reputans: yuoni cuidam spectato sibi amico rem cōicat. Ambo richardum conuenientes hortatur ægrotare grauiter se simulet. Quā tēgnā cautus puer haud ptoris laudū pueriliter impleuit. A egrorātē cū serui negligentius obseruarent: aliis atq; aliis seorsū in rebus suis occupatis: Osmondus palustrīū herbarū fasce richardū inuolutū dum cōuiuio rex indulget urbe lauduno exportat. Inde equo euectū conciaci præfecto cōmittit. Moxq; ad bernardum siluanecti comitem pueniēs rei gesta ordinē narrat. Bernardus richardo timēs hugonem magnum parisiōrum comitem in auxilium uocat. Qui statī copias quas potuit ex tpe coactas ducens richardū ex cōciaco siluanectū trāffert. **Consiliū Ar-** Cōperto q; sublatus sibi richardus esset: ludouicus hugoni magno parisiōrum comiti mā **nulphī** comi dat richardū restituat. At comes tanq; negotii ignarus i bernardū culpā reicit. Atq; ira illis flandria. lusus rex arnulphū flandrēse accersit. Qui adueniēs cōsiliū regi dat: magnis hugonē pol

licitatōibus alliciendū esse: q̄ ambitiosus & magni potētatus appetens esset. Secundū
 arnulphi consiliū ludouicus ad crucē cōpendii hugonē ad se uenire iubet. Hugoni co/
 ram constituto: postq̄ multa rex memorasset: urbes illi in normannia daturū se polli/
 cetur. Quibus promissis deuictus hugo acceptis a rege copiis baiocas neustria urbem
 aggreditur. Rex caletos inuadit. Quorum exercituum irruptōne attonitus bernardus
 danus: ex consilio bernardi siluanectensis ad ludouicum nuncios legat: atq; his impe/
 rat nunciare regi: frustra in sibi beniuolam gentem arma mouere. Rothomagum &
 reliquā normanniā eius esse: modo eorū obsequiis uti uelit quorum ope aduersus ho/
 stes olim forte adiuuetur. His mandatis hilarior factus rex nihil dubitans suos inhihet
 ultra bello agere: atq; ita rothomagū ingreditur. Apud quem recubētem sic locutum
 esse bernardū datum tradunt. Hoc inquit die serenissime rex plurimo nos honore af/
 fecisti. Fuimus hactenus duci obnoxii: nūc regiæ paremus maiestati. Habeat sibi richar/
 dū bernardus: satis nobis bene a fortuna factū arbitramur: si tuæ celsitudini normāna
 gens subiaceat. Illud unū miratur gens tua: hugonē tibi sine ambiguitate hostem uigī/
 ti hoīm milibus armasse te: quē sep̄ numero imperatis tuis renitentē fuisse nō igno/
 ras. Consule igit̄ normānis tuis & eos regia liberalitate afferua. Motus hac oratiōe lu/
 douicus hugonē armis abstinere iubet. Rebus apud normānos foeliciter ut arbitra/
 batur gestis: laudunū rex p̄fectus est. Per cuius absentia bernardus danus metuens ne
 hugo maiore manu instructus normanniā repeteret: aygrotū dacia regem qui adhuc
 cereburgi agebat admonet: militē ex constantiensi agro collectū ad se mittat: ipse ad/
 uerso sequanae flumine classe adnauiget: oīa qua iter facturū erat uastans. eo pacto fu/
 turū esse ut ludouicus in colloquiū cū eo prodiret. Aygrotō ut a bernardo admonitus
 fuerat faciente bernardus de aduentu aygroti ludouicū certū facit. Rex ergo exercitu
 pro tpis angustia congregato. rothomagū ueniens: aygrotō ad uadum cui nomē erat
 herliciano cōicat. In eo loco dū multa de guillermi nece reges inuicē fabulantur: da/
 nus quidā herloynū comitē cuius gratia guillermus occubuerat conspicatus: lancea cō/
 fodit atq; interimit. Cuius rei indignitate cōmoti franci armis decertant: cōmittiturq;
 utriq; atrox pugna. ita ut fufis cōpluribus frācis: rex fuga sibi salutē parauerit: p̄nici/
 lino equo uectus. Fugientē tñ miles qdam danus deprehendit. Apud quem cū dies ali/
 quot delituisset: iubente tandē bernardo dano rothomagū captiuus deducitur. Rege
 in custodia habito: engeberga de uiro curam gerens ad otthonē germaniæ regē cuius
 erat filia festinans opem aduersus normannos eflagitat. Petenti filia pater respōdit.
 Hæc ludouico incōmoda contingere qui guillermo duci & probatissimo uiro neq; si/
 dem neq; iusiurandum seruasset. Atq; ita spe destituta engeberga ad hugonem magnū
 se conuertit. Illum per omnem debitam regi fidem atq; obseruantiam orans: liberare
 suum regem studeat. Regina precibus adductus Hugo: a Bernardo siluanecti comite
 impetrat ad normannos se conferat si forte de rebus cōmunibus conuentum habere
 usq; uelit. Concilio apud sanctum cletū coacto: de liberando rege postq̄ hinc atq; hinc
 locuti sunt: uos inquit hugo o normanni regem nostrū restituentes accipite uobis ob/
 fidem filium lotharium: donec altero indicto conuentu de concordia paceq; ad plenū
 transigamus. Itaq; lotharium cum duobus episcopis hildrico beluacensi & guidone
 siluanectensi accipientes normanni: regem custodia liberant. Qui paulopost tempo/
 re ualidissima manu instructi richardum a bernardo receptum sibi abducunt. Ludoui/
 cus laudunum proficiscitur. Inde ubi secundū conuentus tempus aduenit conuenienti/
 bus ad eptam flumen francis normannisq; pacis fœdus ictum est. Hugo autē magnus
 ille comes sibi prospiciens: & quanto richardus per dies melior auctiorq; esset: austō/
 re bernardo siluanectensi filiam eumacitā richardo desponsat. Quo fœdere suspicatur
 ludouicus facile fore ut a duobus maximis principibus deprimi possit: accessitū arnul/
 phū flandriæ comitē ad otthonē rhenanū: hoc est germaniæ regem mittit: qui cum ī
 belli societate alliciat: accepturum prēmii loco lothoringiā oēm si eius opera normā/
 nia potiri possit. Hac p̄posita mercede: ottho belli aduersus normannos se sociū ludo/
 uico adiungit: cōtractisq; in unū copiis: rothomagum infesto agmine reges petūt: ubi

Bernard' da
nus prudens

Rex danorū
aygrotus.

Ludouic' ca/
pitur.

Engeberga
ludouici ux/
or.

Consiliū de
ludouico li/
berando.

Ottho impa
tor & ludoui
c' rex itho/
magum inua
dunt.

Rex lotharius

uastatis p̄ circuitū urbis uicinis agris uicisq; incensis: ciuitatem oppugnare constituūt. Igitur p̄missio q̄ occultissime otho potest nepote: q̄ secū militabat: terrēdorū ciuū causa: cū ad portā qua pons supra sequanā est cōcessisset: aptis repente portis ciues eruptionē faciunt. cōmittiturq; ad ip̄m pontē pugna: ubi cōpluribus fuis othonis nepos occubuit. Venere p̄terea reges. Sed p̄specta urbis munitioe: otho ubi nepotē castrū eē cognouit: oīa in arnulphū retorques: cogitat si quo modo arnulphū ad manus hostiū deducere posset. Qua re aī aduersa arnulphus receptis sarcinis se e castris in flandriā p̄ripuit. Nec morant̄ idē facere reges: atq; cōceptis desistētes exercitū reducūt: quos iniecuti normāni plurimos in fuga interemerūt. Ludouicus aut̄ eodē anno quo hęc gesta sunt decessit. Atq; in diui remigii tēplo regio sepulchro ip̄ositus anno xp̄ianę salutis: non gētēsimō q̄nquagesimo q̄nto. Hic nullo fere quo regnauit temporis momento p̄spera fortuna uisus est.

Arnulph⁹ fugit.

Cōtentio aduersus richardū normannicę ducem.

Elitquit ex engeberga othonis sorore liberos duos lothariū atq; carolū. Carolus imbecillū & demisso aī o uitā priuatā egit. Lothariū p̄ceres in regē assūpserūt. Huic fuit aduersus richardū normānorū ducē: autore theobaldo carnotensi: diuturna cōtētio. Qui theobaldus p̄ engebergā primo tentauit richardo in sidiās ponere. Deinde non p̄cedentibus cōceptis: lothariū in ducē exasperat: identidem crebro repetens richardū ea potentia ualere: ut rege nō longe inferior esse uideat. tantū lothariū apud francos posse: q̄ illi a richardo p̄missum foret. quarendā idcirco aq̄simā occasionē esse qua hoīs magnitudinē lotharius pessundet. Audiuit rex a quo aīo loquentē. Quippe cui doleret tam magno potentatu hoīem esse: scilicet sibi obnoxiiū q̄ pro suo arbitrio imperata uel faciat uel recuset. Igitur richardo mandat: meminerit neustria francorū ditiois esse. cuius gratia in uerba regis iurare & ei fidē dare debeat. Veniat ergo suo satis officio ueteri more facturus. Ad regis mandata se uenturum richardus r̄ndet. Quo responso lotharius ratus p̄fectū iri posse q̄ in richardum aīo agita bar: balduinū flandrensem: goffredūq; adegauū: & theobaldū comitē accersit. His tribus & magno militū numero comitatus ad ysarā flumen quo richardus accedere statuiisset uenit. At richardus cū in aduersa fluminis ripa in cōspectu lotharii cōsedisset: fraudis humanę recordatus: exploratores clam a se dimittit. q̄ lotharii eiusq; gentis conditionē & statū sibi referant. Redeuntes q̄ missi erant: dicunt oīa apud francos ad bellū instructa esse. putare se illum armorū apparatū in ducē cōspirare. Ea re comperta dux assistere sibi quosq; ex suis fortissimos iubet. quorū ope nixus flumē traicere francos prohibet. at potentia regis conscius: rothomagū protenus contendit. Atq; ita suo instituto frustratus rex summa indignatione percitus est. Nec propterea moratus alterū

Baiocas rex cepit.

Theobaldus carnotēsis comes uincitur Erardus danorū rex.

ex francis burgundisq; exercitū cogit. Atq; baiocas normannicę ciuitatem progredit: quam (prodente gilberto fabro ferrario) recepit. Receptam theobaldo carnotēsi cōmittit: p̄sidiō imposito. Inde in castellum quod hermeuillū incolę uocant mouens theobaldus: cū illic diutius hāeret: dux sequana transmissio: cū non contēnenda manu hostem repente adoritur. Cæsi sunt in ea pugna ex theobaldi militibus sex cēti sex agi/ta. Theobaldo se carnotū recipiēdi uix spacium fuit. Rebus prospere gestis richard⁹ metuens ne magnis a lothario incōmodis afficeretur: ad erardū danorū regem legatos ire iubet. qui regem orent suppetias normannis ferre: qui ex sua gente prognati essent. Gratus fuit erardo legatorū aduentus: seq; cū copiis prope diem affuturū respondit. Nec richardū fefellit. Instructa enim classe ad ostia sequanę ad nauigans: militem in cōtinentē egressum ī carnutes aduersus theobaldū ducit: cuncta obuia non aliter q̄ irruens superne grandio quatit proteritq; nec minus ea q̄ lotharii erant quocunq; irrupit uastat atq; populat: transferens ad normannos uili p̄cio quas auferebat p̄das. Inter has calamitates pontifices franci laudunū ad lothariū p̄fiscunt̄ occursum: tot incōmodis q̄bus afficiebant. Ex lotharii sententia carnotē. antistes ducē cōueniens: ex richardo petit: q̄ obrem ipse q̄ christicola esset tā diris calamitatibus p̄gentē xp̄m nesciētē francos p̄lequeret. Qui cognito hęc mala a richardo p̄curari q̄ lotharii iniquitatē atq; in se maliuolētiā maxime suspectā haberet: simulq; theobaldi q̄ baiocas lotharii

dono occupabat incurfiones rapinaſq; ulciſci conaret: antiſtes firmatis cū normannis
 induciis ad lothariū reuertit. Legatione ad regē plara: priuſq; cū richardo lotharius
 qc̄q; pacti iniret: iniuriarū ſatiſfactionē richardo exhibens: baiocas duci recōciliatus di
 mittit. Succedēte die cū ad cōuentū normannorū eundū erat: Richardus in caſtris da **Recōciliant**
 norū apud gōdelfoſſam apparare diuerſoria ad excipiendū lothariū iubet. Ibi habito **Lotharius &**
 cōuentu lotharius apud richardū ſe excuſatū faciens: cōmiſſorū a ſe obliuiſci ducē pe/
 tit: ſperaret in reliquū tps regē ſibi amicū fore: & ad res ſuas adiutorē. Regis ſeu uera **richardus.**
 ſeu ſimulata manſuetudine pſpecta: Richardus offeſam remittit: atq; ad hunc modū
 pace utrinq; firmata diſceſſum eſt. At in quiete aīo lotharius regnū auſtraſiā quod **Lothari? o/**
 ludouici patris eius fuerat repetere ab othone cōſtituit. Ad eāq; rē cōgregato exercitu **thonē iuadis**
 aquisgranū maiore q̄ credi pōt celeritate ingredit. Prudenti una cū uxore othoni: cū
 de francorū inopinata irruptiōe nūcius aſſert: mirū in modū attonitus raptis q̄ potuit
 fuga elapſus eſt. Præda ex regis palatio ditiffimoq; oppido atq; ex oī puincia correpta
 cōtentus lotharius: retro in franciā ceſſit. Quē nō lōgo interpoſito tpe magnis copiis
 inſecutus otho: caſtra e cōſpectu lureciā pariſiorū ponit. Sed eruptione a ciuib? facta:
 & othonis nepote cū aliis cōplurib? fuſis occiſiſq; ciuitatis suburbia otho icēdit. Nec
 morat lotharius hoſtē ad yſarā uſq; cū hugone in agno & henrico duce burgundiæ per
 fueſſionēſiū agrū pſeq ubi tā multis occiſorū cadaueribus alueus oppletus eſt: ut a cō/
 ſueto fluxu yſara impeditus in agros ſeſe effunderet. Nihilo tñ ſegnius fugientē otho
 nem francus pſecutus eſt. At pacatis demū regibus: auſtraſiā cuius cā bellum gerēbat
 othoni lotharius reclamātibus regni francoꝝ multis pceribus dedit. repugnante etiā
 hugone abbate: q̄ occasione inde ſuſcepta regnū affectauit atq; uſurpauit. Nec diu dei/
 cept lotharius ſuſpuit. Nam apud remos moritur: & in diui remigii cœnobio tumulo
 illatus eſt anno nongentefimo octogefimoſexto.

I Othario ſucceſſit filius adoleſcens ludouicus. Quæ autē geſta ab eo ſunt ſilē
 tio ab hystoricis p̄tereūt: uel q̄a p̄pter breuitatē regnādi nulla: uel q̄a idigna
 mēoratu ip̄i iudicauerē. Apud cōpēdiū ſepul? noīſ tñ appellatōem ſui poſteris reliqt.
 Arolus deinceps lotharii frater regni gubernacula ex lothoringia cuius du/
C catū gerebat tanq̄ legitimus hæres recipe tentauit: ſed lauduni cū uxore agē
 tē hugo q̄ capetus appellatus eſt ope atq; proditiōe anſelini urbis antiſtitis
 recepta urbe: carolū intercipit: atq; aureliā in cuſtodiā mittit. Interea caroli uxor duos
 enixa liberos ludouicū atq; carolū: ſpem adipiſcendi regni fruſtra accepit. Nam hugo
 ille capetus animi magnitudine & rebus potens: cū eius conatus nemo reprimeret: ui
 atq; armis regni ſe dyademate inſigniri obtinuit. Qui iō capetus appellat? eſt q̄a capu/
 cia pludū aliis auferēbat. Vnus tñ flandrēſis comes arnulph? hugonis temeritari ad/
 uerſari rētauit. Hinc excitato bello hugo toto artheſio comiratu arnulphū mulctauit.
 Quē poſtea itereſſore richardo normānorū duce ab hugone recepit. Arnulphum
 p̄terea lotharii fratrē nothū remorū pōtificē: ſynodo ep̄oꝝ habita ab urbe deiectū in
 uiculis cōiecit & remis gelbertū philoſophū poſuit aſtitit. Romani tñ pōtificis iohā/
 nis edicto arnulph? p ſygninū ſenonū præſulē (reuocato gelberto) reſtitut? eſt. Hunc **Gelbert? phi**
 gelbertū magiæ ſcientē ſcriptores fuiſſe tradūt: eāq; artē yſpaliſ didiciſſe. Othoni pro
 p̄terea grat? cū eſſet: rauēnatē eccleſiā adminiſtraſſe & radē iohāne. xvii. mortē obeūte
 pōtificatū romanū fuiſſe adeptū. Nec fuit hugoni uita diuturnior: ſed ad reges frācos
 apud diui dyoniſii adē eſt appoſit? anno xp̄ianæ natiuitatis nōgēteſimo. xcviii.

H uic ſecutus eſt filius robertus bonis moribus ſpectatiſſimus rex: nec minus
 optimis diſciplinis eruditus. Cuius hætenus extāt in eccleſiaſticis ſacris p̄cla/
 ra ſcripta: q̄ reſpōſoria clerus appellat. Quorū hæc p̄cipua habent. O iuda &
 hieruſalē: quod pridie natalis dñici cātari a clero cōſueuit. illud p̄terea de ſanctōꝝ mar
 tyrū triūpho. O cōſtancia martyrū: item & illud Cornelius cēturio: quod ad diui apo/
 ſtoli petri arā ſcriptū cū romæ eſſet pridie feſtiuitatis apoſtoli obrulit. Nec omittendā
 reor illā quā ſequentiā gallica eccleſia uocat. Sancti ſpūs aſſit nobis gratia: q̄ maximi **Eudo carno/**
 alicuius theologi opus æſtimari poſſit. Principio regni eius eudo carnotenſiū comes tēlis comes.

Rex robertus Rex henricus

Castellū meldunense quod bouchardi comitis erat galteri opera qui castello pfectus
 esset occupauit. Quod a roberto pamonitus: cū restituere ablata eudo recusasset: ac/
 cito richardo normannorū principe: arcem undiq; circūuallat: atq; expugnat. prodito
 rem galterū in arce, depræhensum una cū uxore robertus paribulo illaqueari iubet: &
 bouchardo arcē restitui. Tenebat eodē tpe burgundiā henricus. Qui uita deficiens:
 cū se liberis carere intelligit: terrā roberto legat. Quā obrē ad landericū niuernensem
 comitē spectantes burgundi: roberto se obtēperaturos negāt. Igitur accersito richar/
 do normāno promotis copiis robertus antistiodorū urbem burgundo audientē obsi/
 det. Cuius obsidionis pertesi ciues dedita tandē ciuitate landericū quoq; regi dedunt.
 Recepta ciuitate aualonē præterea munitissimā arcem robertus ui capit. Atq; hac ex/
 peditione satis suæ æstimationi factū ratus. in franciam se conuertit: ubi apud senones
 bernardus qdem agens graui tyrannide dei sacerdotes & templa uexabat. Qua psecu/
 tione parcitus leothericus senonensiu præsul cōicato cū ramaldo parisiōrū pōtifice cō/
 filio: ciuitatē tyranno liberat. Liberatā roberto pmisit. At cū ernardus inde aufugisset:
 fromōdus eius frater occupata arce: regi resistit. Sed obsessā robert⁹ post aliquot dies
 recepit: capto fromōdo: quē aureliā ad patrē renardū misit: ubi paulopost defūct⁹ est.
 Nec diu superstes robertus fuit. Nam quarto & uigesimo regni sui anno ad cōe regum
 sepulchrum delatus & dyonisiāna æde sepultus est: relictis suæ memoriæ pclaris mo/
 nimentis. Mōtis enim fortis arcem ualidissimis turribus & muris extruxit. Diui regu/
 li apud siluanectū ædem: Aureliæ diui aniani templum. Stampis diuæ uirginis mariæ
 basilicā. Augustuduni ædes sacras duas. Apud possiacū diuæ uirginis ecclesiā. Hic cum
 uxores duas diuerso tpe habuisset: ex cōstantia guillermi arelateū. filia henricū succe/
 pit. Ex altera q̄ nouiomēsis erat: duos symonē & amalricū exulit. A quibus focus: & duo
 eius liberi balduinus & amalricus hierosolimorū reges prodierunt.

Ducatus bur/
 gudiæ ex le/
 gato henrici
 ducis rober/
 to regi dimit/
 titur.
 Landeric⁹ ni/
 uernensis co/
 mes de bur/
 gudiā contē/
 dit.

Robert⁹ rex
 moritur.
 Ecclesiæ a ro/
 berto extru/
 ctæ.

Contētio de
 regno inter
 fratres.

Normānoꝝ
 dux robert⁹
 henrico regi
 auxiliū tulit.

Prioratus di/
 ui martini de
 campis.

Eligiofo regi roberto successit henricus. Cui mater cōstantia ita aduersari stu/
 duit: ut multis regni proceribus ad eam deficientibus robertū burgundionē
 henrico præferre cōtenderet. Liberos enim tres ex cōstantia robertus susce/
 perat. hugonē ducē qui præ patre mortuus est. Robertum burgundionū ducē: & hunc
 henricū: de quo nunc scribimus: francorū regem. Iam arces aliquot urbescq; cōstantia
 occuparat: cū henricus matris potentiā furorēq; ueritus: ad robertū normannorū du/
 cem accessit: auxiliū opēq; aduersus maternā uim petiturus. Qui henrici fortunam mi/
 seratus: magnis illū muneribus cumulatū: ualidoq; insup milite instructū: ad patrielē
 suum malgeriū qui corbolii comes erat mittens: comiti mandat henrici partes sequat
 & quoad p̄ eū commode fieri possit tueatur. A beūte aduce henrico: ipse dux finitima
 normāniæ castra q̄ regis erant capit: imposito illis firmissimo præsidio: ne ab illis q̄
 q̄belli in henricū insurgeret. His igitur auxiliis suis quoq; copiis auctus henricus: non
 longo temporis pgressu & maternū in se rigore deflexit: & q̄ illa abstulisset partim uī
 partim libera deditioe facta recepit. Et per id tēpus parisiū ciuitas cōflagrauit. Quo an/
 no dñicæ salutis millesimo trigesimo quarto. Campania comitem eudonē & baldui/
 nū flandrensem quibusdā arcibus oppidisq; multauit. Quæ cōmoda henricus in deū
 referens accepta: diui martini templū quod camporum appellatur: a se parisiū constru/
 ctū sacerdotibus quos sæculares vulgus uocat assignauit. At non fuit illi eadē erga
 hoīes gratitudo. A normanna nobilitate post roberti mortē in suū ducē guillermū
 conspiratione orta: henricus potiendi tilliariæ arcis cupidus a guillermo impetratam:
 sed a gilberto crispino q̄ seruandæ arcis præerat defensam uī expugnat atq; incēdit. Deī
 ceps ad septentrionē uersus secundū mare pfificens: argentonā diruit. Inde ad tillia/
 riā reuersus arcem instaurat imposito præsidio. Cum suscepta aduersus guillermū cō/
 spiratio procederet: guillermus ad henricū nuncios mittit orans ut paterni in se meri/
 ti recordatus: se roberti ducis a quo olim opem accepisset filiū cōtra inimicorū uiolē/
 tiā iuuēt. Quo nuncio motus rex correpto p̄ tpe exercitu: ad halsedunū uita cū guiller/
 mo copias in conspiratores ducēs: eos multo militum numero superiores fudit. Neq;
 hoc modo meliore rex aīo in guillermū perseuerauit: plariscq; henrico suadetib⁹ neu/
 tū

striam reperere q̄ ditionis francorū fuisset. Atq; his uerbis motus hēricus: bipertito ex
 exercitu normanniā ingressus est: uno caletos duce eudone fratre: altero gaufredo mar/
 tello ebroicenses inuadit. Ea re cognita guillermus diuersis copiis: regis conatus tarda
 re festinat. Ipse aduersus regē proficiscitur. franci qui in caletos grassabant: & ad mor/
 tuū mare usq; puaserant a normannis fusi: occisiq; sunt. Quam uictoriam postq̄ guiller/
 mus accepit: in collem qui regis castris proximus erat caduceatorem ascendere iubet
 atq; ibi q̄ maxima posset uoce nunciare: fugatos suosq; francos esse. Re comperta hē/
 ricus iniuriā acceptā uindicaturus: gaufredū andegauensem in auxilium accersit. Atq;
 ita uno agmine progressi cū sinū quēdam pelagi uno traiectu transire oēs non potuit/
 sent: alteram q̄ impediēte aestu restiterat guillermus adoritur atq; interimit: spectāte
 henrico qui suis interlabente aestuario auxilio esse nō ualebat. Quo infortunio admo/
 nitus rex: secū reputat q̄ inique guillermū laceffisset. Igitur p̄ nuncios ducis amicitiam
 expetit: & initam illibate seruauit: restituta arce tillaria quā a guillermo iniuste rapue/
 rat. Qui euit deinde a bello henricus & philippū quem ex anna ruffiorū regis geor/
 gii filia extulerat: se uiuo regnare imperauit. Fuere prāterea henrico liberi duo rober/
 tus burgundiā dux atq; hugo qui magnus appellatus est. Henrici tpe berēgarius turo/
 nensis dyaconus errorem de eucharistiā sacramēto excitauit. ubi non uerū christi cor/
 pus sed exemplar quoddam corporis inesse dicebat. A quo postea respiscens senten/
 tiam mutauit. Atq; eodē quo id factū est anno henricus defunctus cū atauo atq; auo re/
 gibus sepelitur anno salutis millesimo sexagesimo. Huius regis ætate burgundi cū an/
 nos centū & triginta francis regibus paruissent ad conradū imperatorē defecerunt:
 Vnde factū est ut q̄ una erat burgundia in duas partita sit: & alterā q̄ campaniam attin/
 git franci: alterā q̄ bisantinos spectat alemanni imperatores tenuerint.

Eiusdem compendii. Liber sextus.

Philippus q̄ hoc inter reges francos nomen primus accepit p̄spera for/
 tuna usus: duxit uxorē bertham balduini hollādiā comitis & frigiæ re/
 gis filiam q̄ ludouicū atq; cōstantiā peperit. Erat p̄ id tps biturigum
 comes harpinus uir strenuus & bellipotens. Qui in expeditionē q̄ illo
 tpe ad hierosolimā primū duce petro heremita: deīde godefrido bul/
 lionenā parabat p̄fecturus: cū rei pecuniariā indigeret: biturigū princi/
 patū regi uenalem p̄ponit. Quē sexaginta milibus nummū ab henrico emprū: frāco/
 rū ditioni ascripsit. Adiūxit prāterea uastiniū ex hmōi causa. Orto inter gaufridum
 barbatū andegauū & fulconē richinū uastiniensiu fratres: ob male distributā paternā
 hæreditatē: richinus henrico p̄mittit se uastiniū illi p̄petuo relicturū: si se aduersus fra/
 trē bello decertantē non impediāt. Igitur annuētē philippo: richinus fratrem depræhē/
 sum. i custodia donec moreret habuit: atq; ita uastiniū henrico p̄misit. Ex quo factum
 est ut crescente superiore fortuna: philippo pariter habēdi cupido augeret. Eapropter
 uilcassinū quod ad francos respicit & francū appellat occupat: & aduersus hugonē dō/
 ni martini comitē: montē melianū munitissimā arcē muro circūcingit. Inter hæc cū lu/
 douicus adolefceret: & iā spē faceret futuræ magnitudinis: pater ad regni cōsortiū illū
 admisit. Qui nō p̄sordia atq; ignauā mollis & effœminatus neq; ferarū uenatiōibus
 occupatus: atate egit. sed nunciaculandi: nūc sagittandi: uel armorū se cōsuetudine ex/
 ercebat. At philippus filii cura a negociis respirans: in aliud se incōmodū intricauit.
 Nam in berthā odio cōcepto: eā apud monsteriolū in arce asseruari iubet: abducta a ri/
 chinō andegauo bertranda uxore: quā in pellicē annos cōplures habuit susceptis ex ea
 liberis philippo & floreo atq; filia una. Eius adulterii causacū a stupro non respisceret
 philippus: romanus pontifex urbanus secūdus regi hoīm cōiōne interdixit. Qua igno/
 minia percitus rex: recepta berthā: bertrādā dimisit. Inter patris libidines ludouicus re/
 gni administrationē curiosissime gerens: aduersus guillermū nouū anglīæ regē q̄ nor/
 manniā roberto fratri abstulerat: præliis aliquot foeliciter gestis: grandis semp̄ aīose/
 gessit: ita ut desperata uictoria anglus retro ad suos se cōuerterit. Vbi dū uenationi in/
 dulget sagitta incerto auctore traiectus interiit. Fuit equidē ludouico nō segniscura

Bituriges iu/
 re emptōnis
 ad francos p̄
 tinent.
 Vastiniū itē.

Ludouic⁹ ad
 regni confor/
 tiū a p̄re ad/
 mittitur.
 Philipp⁹ ber/
 tham dimit/
 tit: & bertrā/
 dā indelitiis
 habuit.

Admonitus
 philipp⁹ ber/
 tham recipit

Rex philippus primus cum ludouico filio

rebelles edomandi. Bochardū enī montismorēriani dñm ob læsam diui dyonisiū liber-
 tatē in arce obsessum ad se uenire & dāna ecclesiæ illata cōpensare coegit. Droerū mō-
 ciacū p̄terea eius criminis participē incēdio castelli quo se receperat affectit. Eius quo-
 q; uirtute & diligentia mathei bellimōtis meritis p̄enas luit. Qui ablatā castelli lu-
 sarceñ. partē hugoni claromōtensi cuius filiā dāxerat uxorē restituere conēneret. Nā
 castellū ui atq; armis receprū ludouicus hugoni restituit. Fugientē autē matheū ad chā/
 beliacū usq; p̄secutus: eū in arce obsedit: sed crebris imbribus fatigatus & cōtinuo toni-
 tru p̄teritus miles: relicta obsidione & parte castrorū incensa: se fugā cōmisit: a q̄ non
 ludouici reuerentia: nō clamor: nō p̄ces fugientē continere potuerūt. Ea re tantā indi-
 gnationē concepit ludouicus: ut parisios repetens sæpenumero diceret: pulchri? esse
 crudeli morte si honesta esset occūbere: q̄ cū dedecore uitā p̄ducere. Igitur nouo exer-
 citu cōtracto bellū redintegrare cōtendit. Sed matheus bellomontensis gnarus stultū
 esse maiorū iussis nō parere: amicorū interuentu: & ipsius insup philippi auctoritate be-
 nigniorē habuit ludouicū: satisfactōne incōmodorū exhibita. Elbonē p̄terea roffiacū
 q̄ laudunensi & remensi clero frequentē uim inferebat ad p̄nitentiā cōpulit. Pari quo-
 q; uirtute leonetū de magduno aurelianēsem ecclesiā turbantē cōpressit. Per hos itē
 dies guido de rupeforti primæ nobilitatis homo ægre ferēs filiā quā ludouico nuptū
 dederat diuortio fuisse dimissam: p̄pterea q̄ cognatōis gradu ludouico contingeret:
 belli occasiones q̄ritabat. Nec desuit maliuolo hoī ad flagitiū socius. Erat in materna
 flumine castellū gorneyū: aquis murisq; munitissimū. Cui hugo pomponus p̄erat: gui-
 donis sectator. Hic q̄ secus publicā uiam castellū situm esset: abductos a mercatoribus
 equos in arcē iustulerat. Ea re indignatus ludouicus cū prædā pōponus non redderet:
 ad castellū copias p̄tpe celeriter contractas mouet. ubi dū aliquot dies distinet: guido
 de rupeforti de obsessis sollicitus a theobaldo cāpaniæ comite p̄ richardū suæ factiois
 consōrtē auxiliū petit: atq; impetrat. Ipse interim aliquot regni loca incursionibus po-
 pulat. At ludouicus cognito theobaldi aduētū: ex finitima gorneyo gēte milite raprī
 collecto: in comitē instructo agmine p̄git. Quē profligata magna exercitus parte in fu-
 gā uertit. Inde reuersus uictor ludouicus castellū recepit. Accessit ad hæc alia ab hō/
 bando turbatio q̄ sanctæ serennæ castellū quod in biturigibus ad leuonicenses spectat
 incolēs: biturigu agros crebris incursionib⁹ uastabat. Igit̄ in prædatorē p̄fectus ludo-
 uicus in cōspectu hostiū castra locat. Perfluebat eū locū riuulus quē hōbaldus ad utrā/
 q; ripā occupabat. & quo uadū erat: ne frāco pateret trāstus liber: p̄acutos palos defixe-
 rat. Qua re postq̄ se remorari ludouicus uidet: ipse citato equo in hōbaldum fert: quē
 & alterū q̄ iuxta erat in p̄fluentē p̄sternit. Quibus in alterā ripā elapsis: ludouicus qua
 uadū esse intellexit traiciens: in hostes p̄pe iā attonitos irruit. Quē insequētes franci
 hostē ad castellū usq; p̄fligauerūt. Hoc euentu p̄teritus hōbaldus se & sua ludouici po-
 testati pmisit. Recepto castello ludouicus hōbaldū in turre stampensi custodiri iubet.
 Hæc atq; alia strēnue gerente ludouico: philippū melduni ægrotantē uita destituit. Cu-
 ius funus religiose curans ludouicus: ad diuū benedictū ligerensē extulit ubi se dele-
 gerat sepeliri. labente incarnationis dñicæ anno centesimo sexto supra mille.

Ludouic⁹ ex
 clesia & pa-
 cis turbato-
 res punit.

Gorneyū in
 materna flu-
 mine.

Theobaldus
 cōpaniæ co-
 mes cōtralu-
 douicum.
 Hōbaldus in
 biturigibus.
 Officiū egre-
 gii militis.

Cōtentio de
 loco ubi rex
 sacrari debe-
 at.
 Eudo Cor-
 beii comes a
 gingone fra-
 tre dū uenati
 oni indulgēt
 capitur.

At ris funere digna pietate expleto: ludouicus etsi populari beniuolētia iuua-
 retur: non pauci tñ ex regni primoribus suspecti cū illi essent: consilio yuonis
 carnotensiū epi cōfestim aureliæ cōuentū habuit. Ibīq; cōuenientib⁹ ex seno
 nēsis puincia & uicinioribus urbibus epi: regis insignibus ornatus rex appellatus est.
 Quo ritu uix exacto: ecce a remis missi ab archiep̄sule nuncii uenere: in mādatis haben-
 tes: dicere remēsem ecclesiā unā inter frācos esse: ubi reges sacra unctiōne liniri optiā
 cōsuetudine oporteret. Sed cū sacrū iā misteriu absolutū intellexerūt: obmutescētes
 irrita legatōe reuersi sunt. Nec regi nouo quies diuturna fuit. Gingo siquidē missus:
 & guido creciacus eius filius p̄dis assueti: & qbus doleret q̄ castello gorneyi spoliati a
 rege essent: aduersus quē eudo corbeii comes suppetias fratri mittere recusasset: in/i-
 dias eudoni parāt: eūq; relaxandi ai cā uenatū p̄deuntē inuadūt. Atq; in uinculis in ar-
 ce firmitatis balduini coniiciunt. Quare ai aduersa eudonis amici ludouico iniuriā sui

dñi renunciant. Adicientes cū castellanis: hoc est cū oppidanis pepigisse: se eos dū ad uenirēt in castellū admissuros esse. Rex igitur paucis: ne ab hoste dignoscere: ad citis: ad firmitatē cōtendēs: Anselinū cū quadraginta eqtibus p̄mittit. Qui p̄ pontē ad hoc paratū introducti: strepitu & susurro suo castellanos rei ignaros excitariūt. Quo factū est: ut noctu & uiarū angustia prapediti q̄ p̄missi erant retro abire cōpulsī sunt anselino capto: quē una cū eudone corboliano in ergastulū castellani demisere. Fuit ea re supra q̄ credi pōt indignatus ludouicus. Idcirco festinatē p̄perat castellū obsidere: Aggerib⁹ qnq; p̄ circuitū erectis. Per eā obsidionē cōperto q̄ guido creciacus uariato frequēter habitu ad obsessos clā introire tentaret: ludouicus arcē oppugnat. Qua re territi castellani: ludouici p̄tati se p̄misere. Quorū alii fortunis oībus multatī: alii carcere lōgo afflicti: mortē obierūt. Receptis ad hūc modū iis quos hostis uinctos tenebat: ludouic⁹ reliquis metū incussit. Sed aliud difficilius mox bellū ab anglo rege exortū est. Eodem tpe henricus quartus anglis impabat. cuius nomē grande q̄dem fuit. de quo herlitus uates anglus uaticinatus esse phibet q̄ inter anglos diuinationis nō mediocre nomē obrinuit. Hic henricus ordinatis apud anglos rebus: cū in normanniā anno dñi cētesimo decimo supra millesimū uenisset: arcē gifortii q̄ ad eptā annē inter frācos nomānosq; limes est: a pagano arcis dño ui extorquet. Quod factū postq̄ rescituit ludouicus: legatis ad henricū missis petit: arcē aut restituat: aut diruat. Sed ad hoc uerū est: ut cōuentu apud plancas habito: reges de hac re colloquiū inirent. Cū ad designatū cōsilio locū reges accessissent: ludouicus aliquot ex suis ad henricū legat. Cuius legatōnis primarius ad hūc modū locutus fuisse phibet. Cū normanniā principatum henrice ex frāco rege recepisti: iureiurādo inter uos sancitū est: uter uesterū gifortii arcē aut brayū occuparet: is infra quartū occupatā arcis diē eā dirueret. Quod pactū q̄nquidē p̄uariatū es: p̄cepit rex ut conditioni obediens arcē gifortii quā occupatā tenes oīno p̄sternas: & q̄ dāna intulisti cōpenses. Si quispiā ex tuis adest q̄ pactū neget: paratus est rex aut ydoneis testibus id p̄bare: aut bello rē suā agitare. Hęc cū henrico nūciaffent legati: nullo expectato responso: ad regē se receperunt. Quos p̄tenuis secuti qdā ex normānis: regē impudētē cōueniunt: cōditionē (cuius mentionē fecerant legati) p̄negātes. Propterea litigiosam rē iudicio decernēdā esse. Mittunt igitur iterū ad henricū nuncii q̄ certamē singulare: aut bellū indicent. Quibus r̄ndit anglos: se id q̄dem (accidentē tpe occasione) curaturū: infani hoīs esse: se rēq; oēm suā incōstanti fortunā: uelut aleā luderet cōmittere. Ad hęc henrici uerba tumultuantes franci: leuibus q̄busdā praeliis in normānos cōcurrunt. Sed cū nox supueniens pugnā diremisset: discedente gifortii anglo: franci caluū montē petunt. Qui sub diei sequentis lucē correptis armis gifortii expugnare cū statuisent: inde sunt (normānis ex oppido erūpētibus) repulsi. Hoc ut diximus inchoatū bellū secundo tandē anno finē cepit. guillermo henrici filio: ludouici iussa capeffente. Cui ob ingenuā eius indolē: arcē cuius cā digladiatū erat: liberā ludouicus dimisit. Per id tps inhumanū facinus a socero in generū patratū silētio praterire nō possum. Est em̄ tū sceleris atrocitate: tū supplicii grauitate cognitu dignum. Est p̄xime sequenā edita rupes: in cuius altissimo iugo guido q̄dam nobilitate insignis arcē munitissimā extruxerat indito a suo noīe arci uocabulo. Rupes em̄ guidonis etiā nunc appellat: in ea cū aliquot s̄culis ip̄e primū: deinde filii eius duo successu tps habitassent. uicinos populos pradis affligētes: guido tādē alter hereditario iure arcē suscepit. Qui maiorū suorū uirā exosus: ad humanitatem se cōuertit: ducta uxore guillermi cuiusdā potentis normāni filia. Hic guillermus normanna p̄fidia usus: genero infidias ponit. si quo mō arcē illi eripere possent. Satellitibus igitur (quos lorici sub sagis instruxerat) secū assumptis: in facellū quo rē diuinā auditurus erat gener cōtendit. Ibi simulata pietate p̄fidus socer: dū ueniētē cū uxore generū intuet: occupata facelli ianua guidonē sum mouet. Quē dū satellites gladiis cōfodiūt: misera uxor in uirū humi p̄cubentē se p̄sternit: prōpta oīno vulnera q̄ marito inferrēt satellites in se excipit: aut pietate atq; mīa ferocia cōpescere tyrannorū. Sed frustra gladiis districtis lachrymā obiciunt: interim auctore socero gener. Et q̄ in arce inuenti sunt ad unū oēs necant.

Bellū ab angliā.

Oratores frāci ad henricū anglum.

Crudele factum.

Rupes guidonis.

Rex ludouicus grossus

autē uxor & uiri & suo cruore madens: se ad uirū reptando ut potuit illapsa: dū mortuū maritū gemens osculat ipsa pariter occubuit. Postq̄ tam atrox flagitiū in vulgus delatū est: finitimi loco p̄ceres scelere immitate exciti: ueriti quoq; ne anglus opem guiller/mo ferret: cōtracta ex agris qualicūq; manu arcē circūfistunt: missis ad ludouicū festi/nanter nūciis: qd de homicidis agēdū statueret inquiretes. Rex crudele factū detesta/tus: mandat eos grauissimo atq; ignominioso supplicio affici. Cū ad arcē aliquot dies p̄ceres cōsedissent: rebus suis desperās guillermus: colloquio ipetrato pollicet: si aliā sibi suisq; sedē dent: se locū in ptate obsidentiu relicturū. Cōplures ex p̄ceribus p̄missū admittentes: dant fidē postulata cōplendi. Qui in arcē recepti: reliquā multitudini ob/sistere nec ingressum phibere ualentes: fidē datā seruare nō potuerunt. Quin furentiū more beluarū cohors intus irrūpens: satellites laniat: euulsis quorūdā intestinis: aliis p̄ fenestras p̄cipitatis: quos q̄ foris aderant lanceis mucronibusq; excipiebant. Exfectū autē guillermū flagitii auctore: corde p̄cordiisq; euulsis: crudeli ut dignus erat morte necauerunt. Occisorū p̄terea cadauera cratibus ligneis imposita in sequanā abiecerūt: ut secundo flumine rothomagū delata dignas suo flagitio p̄enas luisse testimonium normānis darent. Ad hanc impietate philippus philippi regis nothus guillermo fauif se creditus est. Nā a rege tertio uocatus: siue cōscientiā metu: siue cōceptā rebellionis cōcupiscentia remoratus: parere, neglexit: amicorū potētia fretus. Sed repugnantē & magduni obseffum ludouicus castigauit. Eodē animi robore hugonē puyssiacū qui carnotensiu agrū puaserat ecclesiisq; p̄dabat: neq; superis neq; hoibus indulgens in castello puyssiaco cōp̄hendit: atq; ad castrū laudunū in uiculis habuit. Vnde postea liberatus est: corbolii arce ludouico p̄missa: quā theobaldus cāpaniā comes eudone defuncto occupare uehemēter ardebat. At hugo quietis impatiēs: & datā fidei obli/tus: cū in flandriā iter facturū ludouicū accepit: capto cū theobaldo & hērico anglo cō filio: puyssiacū quod dirutū franci reliquerant instaurat. Theobaldūq; & normannoꝝ nō contēndā manū in castellū admittit. Nec sua seruare cōtentus: thuriū belfiā op/pidū copias ducit atq; obsidet. Ea re ad ludouicū delata: a flandria: quo irer habebat re uertens: ad hostes exercitū ducit. In aduenientē theobaldus eruptione facta p̄gredit̄.

Puyssiacum. Sed francorū in arcē se recipere cōpulsus est. Est in conspectu puyssiaci tumulus ter reus quē occupare cū ludouicus festinasset: in eo castellū magnū suorū periculo extru xit. Nā in eū usq; locū ex arce puyssiaci iaculis & fundis emissis nostros hostis appete/bat. Castello absoluto: p̄sidioq; & q̄tum p̄ tpe opus erat cōmeatu instructo: rex thuriū ueniēs nouas copias parat. Moxq; p̄ iauillam ducens a theobaldo armis impetit. Qui q̄ militū numero superior esset: uictoria ferme securus suis aīos facit. At contra franc/ oīa in uirtute ponens: hostē uiriliter excipit. Promoto p̄elio cū ad rodolphi uiromā/ densis tentoria theobaldus uenisset: rodolphus & uos inquit brienfes iā primū in uiro mandos audetis p̄currere? Atq; ita locutus in theobaldū impetū facit. Qui ferocis ho stis incurſu territus: ad signiferū suos oēs cōuenire magna uoce inclamat. Quae etiā ex/ citati franci resumptis animis adeo ferociter p̄lium cōmittunt: ut hostē in fugā actū ad puyssiacū usq; sint p̄secuti. Ab hoc tpe theobaldus aīo languidiore fuit: cœpitq; illū fortuna deficere. Quāobrem a rege imperrat carnotū tuto se recipere possit. Igit̄ ab/ eūte comite: & hugo & puyssiacū in ludouici potestate uenere. Hugonē autem fortu/ nis oībus destitutū dimisit: arce ad solum excisa. Reliquos coniurationis cōscios uel morte affecit: uel hāreditatibus multauit. Dum his rebus ludouicus occupat: tho mas de marla stupendā immitatis latro laudunensem clerū atq; ipsam urbem multis incōmodis afflixit. diuā mariā in tēplo incenso: atq; a diui iohannis monasterio: cre/ ciaco nogentoꝝ ereptis. ubi extructis p̄ ambitū turribus fossisq; p̄fidiū imposuerat. Ex qbus oppidis incurſiones crebras faciens oīa populabat. Cuius iniq̄tati ut occurre ret clerus cōcilio francorū sacerdotū uiennā indicto: ubi pontificis maximi legatus af fuit: thomas absens oī militiā dignitate exuitur atq; hoīm cōione interdicti. Orantib⁹ ludouicū sacerdotibus in thomā expeditionē recipere. Quorū p̄cibus adductus rex ad creciacū castra ponit. Nec multo negotio oppidanos ad ditionē cōpellit. inde nihil

Philipp⁹ Ipu riu.

Corbolium.

Puyssiacum.

Theobaldus cāpanus co mes superat

Thomas de marla latro clerū afficit.

cunctatus noventū adit: ubi thomas incolebat q̄ paucis supra diebus laudunē. antisti/
 tem galterū teplo p̄ summā iniuriā abductū oculis priuauerat: & mox necatū in p̄ximū
 agrū nudū proici mādaauerat. Cuius flagitii magnitudine idignatus ludouicus arcem
 p̄tenus oppugnare iubet. Qua recepta eos q̄ thomæ inferuebant furcis appēdit. Re
 cepit p̄terea bellouacū: quā lancellinus dōni martini comes ad se p̄tinere iactabat: q̄ &
 ip̄e in ecclesiis earūq̄ ministros impia crudelitate graffabat. Ferente ludouico tā dīli/
 genter op̄e tutelāq̄ dei sacerdotibus: uenit ad eū ex biturigibus alardus guillebaldus
 ab archēbaldo missus quē haymo borboniū dñs portione ad se p̄tinentis hæreditatis
 spoliauerat. Erat enī archēbaldus haymonis ex fratre nepos. Igit̄ postulat regē ius in
 ea cā dicere: & pariter auxiliari ecclesiis atq̄ iopibus q̄bus multas calamitates haymo
 inuexisset. Alardo hæc nunciāte ludouicus priuūq̄ p̄ hanc iniuriarū occasionē armis de
 certaret: haymonē ad se uocat. Nō parentē in castello germiniaco quod munitissimū
 sibi haymo milite & cōmeatu instruxerat obsidet. Nec obsidionē diu passus q̄ teme/
 rariū iudicaret potenti regi cōtraire petit ad regē ire sibi liceat. Ad quē demisso sup̄ci/
 lio ueniēs: relicto in ludouici p̄tate castello: ueniā accepit: deductusq̄ in frāciā publico
 iudicio nepoti q̄ abstulerat reddere condēnat. His p̄spere a ludouico gestis maius
 aliud bellū incidit. henricus anglus q̄ normanniā tenebat adiuncto sibi theobaldo cā/
 pania comite cū & pecunia & dignitate cū ludouico certaret: frāco subesse recusabat.
 Est oppidū quod aquā nicasii incolæ uocat̄ epta flumine undiq̄ allutū q̄ iter in normā
 niā est. Id breui militū manu p̄missa: ludouicus suos occupatū mittit. Oppido recepto
 rex locū q̄ bello in normānos gerendo ydoneus erat: turribus firmat: atq̄ p̄sidiū ipo/
 nit. mox q̄nquidē anglus ad collē q̄ postea malefitus appellatus est: castra habere nū/
 ciabat: augere: & ip̄e copias instituit. Cōuenere ad regē instructo milite balduinus flan
 dreū. & focus andegauus & alii ex francis plurimi p̄ceres. Nec minore conatu anglus
 ad eū quē nunc memorauī collē castellū extruxit quod p̄pugnaculū aduersus francos
 esse in posterū posset. postq̄ uero parato iusto exercitu ludouicus anglū inde abiisse co
 gnouit: illo sub lucē p̄fectus castellū expugnat atq̄ p̄sternit. Fuit deinde anglo fortu
 na deterior. Nā tribus diuersis locis a francis ip̄etitus: cui primū occurreret hæsitabat.
 Focus enī a cenomānis: ludouicus a pontiuiaco: & balduinus aliunde henricū inuasit.
 Accedebat ad dirā sortē suorū defectio & quorūdā aulicorū odiū: ita ut ip̄e nusq̄ securus
 nocturnā custodiā in armis excubare in cubiculo p̄ciperet: mucronēq̄: ceruicali sippo
 nere. interdū autē gladio semp̄ accinctus familiarissimos quosq̄ domo sine ense egre
 di nō p̄mittebat. Dū his malis henricus angeref: enguerrandus caluomōtensis ho/
 mo diues & militia infuetus: eudeliū castellū (p̄ditoribus normānis) anglo surripuit.
 Ex quo interdū copiosa manu in uicinū agrū erūpens aduersus anglum p̄lio dimicare
 nō formidabat. At postq̄ in cuiusdā arcis obsidione residens balduinus flandresis in
 facie vulnus accepit: quo male curato nō multo post tpe interiit. Simulq̄ deficiuit a
 rege focus andegauus data guillermo henrici filio: filia uxore. Nec tñ his auxiliis desti
 tutus rex aīo intabit: neq̄ destitit anglū normānosq̄ p̄sequi: ita ut positis aliq̄n ex ad/
 uerso castris bouchardus mōmorentianus & guido claromontē. cuneo facto aciē ho
 stiū p̄uidentes normānos ad peditē militē retro abire cōpellerent. Quos insecuti frā/
 ci: nō qua hostis loco cedebat sed in cōsertissimā aciē deserto ordine p̄uesti mox terga
 uerterunt. Quos rex cū cōtinere nō potuisset: lentissimo quo ad potuit agmine ne dis/
 cessus fugæ similis uideret: andeliū se cōtulit. Inde receptis ex fuga suis: nouisq̄ copiis
 coactis: iterū in anglū mouet: atq̄ inter eundū arce diuerii incensa: uernoliū p̄gressus
 cū oīa igni ferroq̄ p̄deret: anglus tñ in aciē non p̄diit. Nō inuento hoste: ludouicus in
 carnotos (q̄ theobaldi ditionis erant) impetū facit aīo ciuitatē desolandi. Sed occur/
 rente illi cū interiore diuæ marie tunica clero religiosus rex irā deposuit. Eadē tem
 pestate gelasius secūdus pōtifex romanus henrici impatoris furorē timēs (q̄ italia clā
 des plurimas inferebat: mauriciūq̄ bracharensē pōtificē esse cōtendebat) in galliā
 ad ludouicū adnauigat. Sed magalonā cū appulisset: ualitudinarius ex pleuresi factus
 p̄perante illi obuiā ludouico cluniaci morit̄. Cui suffectus guido uienneñ. antistes ac

Haymo bor
bonius.Bellū a hen/
rico anglo.Hēricus a fu/
is destitutus.Balduin⁹ flā/
drensis male
curato vulne
re interiit.Nota uiz et/
rorem.Diuerium ca
stellum.
Vernolium

Rex ludouicus grossus

**Henricus q̄r
tus impator
copias in re/
mos parat.
Auriflāma.**

**Ludouic⁹ aci
es instruit.**

**Amorreus
mōteforten
sis henricum
pellit.
Aruerniaco
mes malus.**

**Guillermus
aqranus dux
opem fert ar
uernis.**

**Motus in flā
dria cōtra co
mitem.**

**Bochard⁹ &
bertopus co
mitis interfe
ctores puniū
tur.**

calixtus secūdus appellatus ope & potentia ludouici adiutus: romā excipiētib⁹ eum magna leticia populis) se cōtulit. At henric⁹ impator ægro aīo ferens pōtificē a frācis in urbē deductum esse: cōstituit infestis copiis remos p̄dere (ubi cōcilio ep̄oḡ habito pōtifex eū excōicatione p̄strinxerat.) Quod q̄dē facile factu arbitrabat: q̄ henrici an/ gli filiā uxore duxisset. Cōsilio impatoris ad ludouicū relato: maioribus q̄ solitus erat copiis cōparatis grandē admodū exercitū cōstat. interi dū delectus militū haberet: di/ uum dyonisiū perit atq; p̄catur ut sibi regnoq; aduersus hostē tutor assit. Sanctōrū autē corpa q̄ nunitissimo loco asseruari solēt educi e feretris iubet: uisēda uenerādaq; his q̄ aderat p̄cerib⁹ & pplō. Moxq; sumpta ex altari auriflāma: id em̄ peculiare signū regi bus francis est dū difficile aliqd in potentē quēpiam hostē suscipiunt. Igit̄ hoc insigni ornatus rex remos petit: ibi acies instruunt. In prima remi atq; cathalanni duce theo/ baldo cāpaniæ comite sunt cōstituti. secūdā tenuere aureliam atq; stāpēses & ii q̄ ad di/ tionē dyonisiāni cōnobii ptinebant. Tertiā sibi ducendā ex parisiis & finitimis locis lu/ douicus desumpsit. Paucis deinde interiectis diebus adueniētes magnis copiis instru/ cti guillermus aqtaniæ dux: & niuernēsis comes ī prima acie collocant. Radulpho autē uiromando quē militū delectissima manus sequebat dextrū cornu: Pictauis sinistrum assignat. Itaq; tā multus exercitus fuit q̄tus a nullo supiore francorū rege cōparat⁹ fuis/ se lectū sit. Sed henrico impatori animus elanguit: q̄ postq̄ francorū ingentē in se belli apparatus accepit relicto negocio timide abscessit. Interea dū hęc apud remos gerūt Angluspe bene gerēda rei dū ludouicus abest adductus: franciā uastare cōtēdit. Sed opera amorrei mōtefortēsis q̄ tuēda regionis cā relictus a rege erat: anglus ingēti suo dāno repellit. Alemāno impatore superato: ludouicus exercitū dimisit atq; ad dyo/ nisanū cōnobii uoti cōpos ueniens grās deo & sctis martyrib⁹ supplex p̄soluit. Quo/ rū feretra suis humeris in testitudine ubi diligenti custodia seruant deposuit: donis cō/ pluribus religiose exhibitis. Dedit post hęc alterā belli cām aruernorū comes q̄ fur/ to claromontē urbē ep̄o abstulerat. Quā iniuriā ab antistite ad se delatā molestissime rex tulit. Et p̄moto in comitē ualido exercitu ciuitatē recepit. Rebus inter ep̄m & co/ mitē cōpositis. Sed diuturna nō fuit pacis cōditio renouātib⁹ aruernis bellū. In quos mouēs ludouicus q̄q̄ iā ætate ingrauesceret: dehortantibus expeditōem amicis ualitu/ dinē dissimulans p̄git. In ea expeditione usus est maxime opera caroli flandrēsis & fo/ ci andegauorū ducis: p̄tere a britonici atq; amorrei: rei militaris apprime periti. Prima apud montē ferrandū duobus circiter passuū milibus a claromōte distante decertatio fuit. Oppido recepto cū iani aruerniā oīs regis ditioni se dederet: A fuit cū ingentib⁹ copiis guillermus aquitaniæ princeps suppetias aruernis laturus: p̄tere a q̄ hi ad ducā tū eius p̄tinerent. Qui ex uicino monte castra ludouici cōtēplatus q̄ in planicie loca/ ta erant: copias apparatūq; admiratus: ad regē nuncios mittit dicere: se q̄dem in eū ni/ hil deliquisse cuius optimo iure subditus esset: sed ratiōe moueri: ut comitis atq; aruer/ norū causam tueret: q̄ in fide eius p̄sisterent. Si quod ab illis peccatū esset: deducturum se comitē a quo malefactorū ratiōe lege iudicioq; exigat. Si regi ita placebit: daturos illi aruernos non cōtēnendos obsides. Nunciis auditis rex consiliū ex suis capit. Igit̄ recepit obsidibus: paceq; restituta: cōuentus aureliæ indicit. Cū in flādriā ex aruer/ nis carolus comes reuertisset: cōiuratione quorūdā apud brugas flandriæ insigne op/ pidū: ī ecclesia scti donati a bochardo p̄positi ecclesiæ fr̄e comes carolus occidit. Qui enī primā in ea ecclesia dignitatē gerit p̄positus appellat. Quo execrabili facto ad ira/ cundiā p̄motus ludouicus: brugas cōtēdit: ecclesiāq; ubi homicidā tanq̄ in arce icole/ bant circūuallat. Ex qua se furtim surripiētes bochardus & bertopus: ille fugiens dep̄/ hensus oculis orbat⁹ est atq; ad palū deligatus sagittis in faciē eius actis cū interiisset: in rotā altissimo tigno supfixā tanq̄ ad spectaculū sublat⁹: mox in sordidissimā cloacā abiectus est: bertopus autē a furca pependit: appenso cū eo uiuo cane q̄ stimulis a carni/ fice agitatus in bertopi faciē furens pendentē laniabat. & interdū stercore pfundebat: Reliquos quos in turre cōprahēditē turris fastigio p̄cipites dedit. unū uero (ysaacil/ li nomē erat) cū spe uitandi piculi monachātū p̄fiteri p̄misisset: captū laqueo strangū

lari iubet. Eius factionis auctor guillermus nothus q ypras se receperat postq ludouicū ad se cōprehendendū pparare intellexit: eductis ex oppido trecētis delectis militibus regi occurrit. At p̄tita acie milites ludouici alii in hostē cōcurrunt: alii in arcē p̄ posti/ cū cōsentietibus castellanis se cōferunt. Atq; ad hunc modū guillermo spes fladria po/ tiendi ablata est: de farewellibus uero supplicium sumptū est. Affecit p̄te rea ignomini/ osa morte thomā de marla quē non lōge acōciaco regi infidias ponentē interceptum laudunū misit: ibiq; interimere hoīem iubet. Venit nō longe post ad ludouicū inno/ centius secūdus maximus pōtifex aduersante sibi petro leone ab altera cardinaliū pte electo. Cui obuiā p̄gressus rex: cū uxore & liberis apud iulianū ligerensem pontificem debita ueneratiōe excepit: opē fortunāsq; suas oēs pollicitus. Synodos em̄ duas apud claromontē unā: apud remos alterā innocētius celebrauit. Nō ignoro blondum atq; platinā scripsisse hunc innocentiū regnāte philippo in franciā uenisse: qbus frāci ama/ les nō assentiunt. Inter hęc nunciat ludouico filiū eius philippū dū extra muros pa/ risii equo ueheret̄ interiisse. Nā inter crura lasciuiētis equi cū domesticus incurrisset equus ferociter cespitās iuuenē humi deturbat: quo lapsu nocte q̄ insecuta est decessit. Cuius mors sicut mœrori ludouico fuit: ita eū admonuit rerū futurarū sollicitum esse. Igit̄ cū annorū plenus esset plurimiq; laboribus affectus: ex amicorū consilio ludoui cū alterū filiū q̄ iunior appellatus est in consortiū administrādi regni assumpsit: remis/ q; deductū regiā unctiōne atq; corona eū insigniri iubet. Inde parisiū reuerfus postq̄ resciauit theobaldū cāpaniā comitē in pfidia p̄sistere: q̄q; in femore grauiter vulneratus esset: ad castellū bonauallis mouens: locū oēm p̄ter cœnobiū diruit: pari itē ruina con/ triuit castellū reginaldi quod theobaldo parebat. Postrema uero ludouici expedi/ tio in briffonetū quod ligeri fluuio finitimū est fuit: ob dñi iniquitatē q̄ uias publicas mercatoribus p̄cludebat. desolata igit̄ arce cū ualitudine & quotidiana tussi laboraret apud mōtricardū decubuit. ubi cōpluribus ep̄is accersitis postq̄ cōfessionis sacramēto cōscientiā emūdasset: cōferri sibi sacrā eucharistiā postulauit. Interim dū ad id se parāt sacerdotes ip̄e uestibus indutus & cubili exurgēs: obuiā sacerdotibus p̄git. Recepto ce/ lesti cibo rex ludouicū ad se uocās regni se administratōe abdicauit. hęc p̄locutus ego inquit ludouice regnū quod male ip̄e administrasti tibi cōmuto tuere quoad p̄ te fie/ ri poterit dei ministros inopes foue: uiduis atq; orphanis subsidiū ferto. Hęc postq̄ di/ xisset. sup̄ellectilē regiā oēm p̄ ecclesias distribuit & egenis erogauit. Ludouici gloriā atq; optimā felicitati dari plane p̄or: plerosq; suo tpe ordines aut originē: aut magnū sc̄itatis incrementū accepisse. inter quos sunt cluniacensiū hospitaliariorū p̄monstra/ censiūq; atq; tēplariorū sc̄tissimā institutiones: q̄ non secus ac uitæ & morū luminaria in orbē christianū effulserūt. Quibus splendorē addebat diuus ille bernardus claraual/ lis primus abbas: q̄ olerū loco sagi frondes desumebat: & pane ordeaceo admixto mi/ lio & uicia utebat. Talis diu fuit religiosi hoībus uiuendi austeritas & p̄cimonia. Sed ubi possessionibus aucti: p̄uentibus ditati sunt: apud successores illorū uirtus & dei pie/ tas elanguit: ita ut in luxū p̄cimonia: in sup̄fluas opes paup̄tas: in fastū humilitas: in la/ sciuiā cōtinentia: in cōfusiōne oīs fere ordo nūc nūc uersus parui habeat. Cū aut̄ mor/ bo paululū leuatus ludouicus esset: ad sc̄tū dyonisi cœnobiū ofonis gr̄a uenit. Inde abeūti nūcii ex aquitania detulere: guillermū eorū p̄ncipē cōpostellā p̄ficiscentē de/ fundū esse: atq; ex testamento h̄redē instituisse unicā quā filiā habebat. Ea re cogni/ ta rex testamentū laudat. Moxq; filiū ludouicū cū sexcentū auratis equitib; duce theo/ baldo comite & radulpho uiromādensi cū figero sc̄tū dyonisi abbate in aquitaniā mit/ tit. Burdegallæ cōuentus p̄cerū habitus est: atq; ibi oīm consensu ludouicus alienoram aquitaniæ h̄redē uxore duxit quā statim regiā corona donatā se in franciā comitari/ iubet. Dū hęc a filio gerunt: pater augefcente morbo: pactis q̄ ex ritu christiano so/ lent: mādāt pauimentū tapete inferni & sup̄ eū crucis ex cinere signū fieri: ubi & iace/ ret atq; moreret. Decūbens igitur in tapete rex defunctus est regni sui anno. xxx. x̄ra/ tis aut̄. lx. anno xp̄ianæ salutis mill̄esimo cēt̄esimo triḡesimo septimo. Elatusq; ad sc̄tū dyonisiū ibi sepelitur. De quo sequens epigrāma scriptū inuenio.

Guillermus necis auctor.

Thomas de marla punitus. Innocentius secundus.

Philippus ludouici filius equo derubatus moritur. Ludouic' iunior uiuo patre coronatur. Bonauallis diruta. Briffonetū castellum dirutum. Mōtricardū Religiosus rex.

Nota.

Quorūdam ordinū origines & incre/menta.

Rex ludouicus grossus

Illustris genitor ludouici rex ludouicus
Vir clemens christi seruatorum semper amicus
Institui fecit pastorem canonicorum.
In cella ueteri trans flumen parisiarum
Hanc uir magnanimus almi uictoris amore:
Auro relliquis ornauit: rebus: honore
Sancte dyonisi qui seruas corpus humatum.
Martyr & antistes ludouici solue reatum
 Huius ludouici cui grosso ppter corporis molē agnomē fuit opus est diui uictoris cœ/
 nobiū: quod in suburbano parisiāno ad orientē solē a fundamētis extruxit. Ab eo præ/
 terea caroli locus cisterciensis ordinis in agro siluanectensi edificatus est. & cœnobiū
 puteolanū in agro uastiniensi. Reliquit ex adelaide uxore ducis morianæ filia liberos
 mares sex. Philippū quē equo delapsū interiisse diximus. Ludouicū q regnū adeptus
 est. Henricū bellouacorū pōtificē. Petrū q reginaldi de courteriacō filiā uxore accepit
 Et Philippū parisiē. ecclesiæ archidiaconū quē imatura mors absumpsit. Fuit quoq;
 iter liberos quartus: cuius nomē autores ptereunt pater roberti comitis pertici & dro/
 carū quos druydes antiqtas appellauit. Eius regis ætate apud legiēsem uicū porcus
 editus est facie humana. & gallinæ pullus quadrupes prodiit.

Iohannes de
 temporibus
 annos .ccc.
 sexaginta &
 unū uixit.

Expeditio in
 hierusalem.

a
 Cæpta patris morte: ludouicus cum res aquitanæ ordinasset: in franciā pro/
 pere reuertitur. datq; alisiam reginæ sororem arnulpho uiromandensi uxo/
 rem. Per illud fere tempus iohannes de temporibus morte absumptus est.
 Quem pertinaci consensu franci atq; germani scriptores a caroli magni iperio ad hunc
 usq; Ludouicum uixisse tradunt. Quod si a fide non abhorret: tercentum sexaginta &
 uno anno superstes in terris fuisse credendus est. Quo tempore in territorio beluacen/
 si fromontis monasterium erigitur. Inter hæc galterus mōmorēsis comes cum in ui/
 cinos agros grassaretur ducto ad monceyū exercitu arcem rex euertit. Ea tempesta/
 te ab hierosolinis uenere ad ludouicum nuncii qui ingentem in christianos cladem fe/
 cisse turcos nunciarent: & urbes aliquot occupasse. Quæ res mœrori ludouico fuit. Ea
 propter uezelaii quod burgundiæ oppidum est contracto consilio: receñs christianæ
 pietatis a turcis acceptum incōmodum per bernardum clareuallēsem abbatē q; postea
 in numero sanctorū relatus est renunciari iubet. Quo sapienter atq; uenustissime elo/
 cuto: rex iprimis charitate accensus suppetias rei christianæ laturū (crucis insigni affū/
 pto) pmittit. quē secuta alienora uxor & multi ex francorū nobilitate primores eodē
 se uoro astrinxerunt. Ad hanc longinquā expeditionē cum necessaria parantur: impe/
 rator cōrardus nō dissimili aīo exercitum ex suis cogit. Sed quia difficillimū uidebat
 tam potētes & numerosos exercitus ex diuersis populis cōtractos cōcordibus animis
 continere: eisq; uno tpe sufficere cōmeatum: cōmunicato cōsilio inter principes cōue/
 nit alemānos prius: deinde francos pficisci. Igitur p germaniā atq; pannoniā ducenti
 tes cū in trachiam puenissent: in conspectu cōstantinopoleos ciuitatis stationē fecere:
 ubi se ex diurno labore reficientes: emanuelem cōstantinopolitanū imperatorē cō/
 uenerunt. cū quo de rebus ad expeditionē p̄sentem p̄tinentibus colloquio habito: du/
 ces itineris ab emanuele acceperūt. Quos incōsiderate secutus cōrardus graue suorum
 stragē ab yconii soldano accepit. Qui de christiano exercitu nuncio accepto grandes
 ex oriente copias contraxerat: cōstitutis militū p̄fectis q; cōrardo occurrerent. Græci
 em̄ uiaē duces quasi paucorum dierū itinere capadocia transmissi in terram uberē cō/
 rardū perducerent monent duodecim tantū dierū cōmeatum ferat. Cum in lychao/
 niam per uiarum angustias exercitum græci loco sterili statuisent: inito cum turcorū
 sarrapis clandestino tractatu: in uasta solitudine cōrardum relinquunt: atq; ita e ca/
 stris noctu aufugiunt. Ducibus & comœatu destitutus imperator: a p̄fectis mili/
 tum consilium capit. Stat omnium sentētia retro qua uenerant cedendum. Inter con/
 sulendum exploratores referunt magnas turcorum copias non procul abesse. Quo
 nuncio perterriti germani: quos & labor famelq; extenuauerat de rebus suis desperat

Turci uero alacres pharmone duce nihil pigritant christianos inuadere: donec uictoria potuerunt. Traditum est emanuelis dolo gipsum farinae admixtum fuisse: unde panis quo uesceret christianus exercitus confectus est. Itaque ex septuaginta milibus quos praeter pedites corardus secum eduxerat nix pars decima lupfuit. Impator cum paucis ad niceam urbem se recepit. Inde missus ad ludouicum federico cosolandi hominis gratia uenit. fuit inter conrardum ludouicumque longum & familiare colloquium. deinde admissis primoribus aulicis conuenit negocium susceptum iunctis exercitibus pagere at postquam itineris non nihil simul profecti sunt: impator animo repetens suorum paucitate & quantum illi dignitatis atque auctoritatis fortuna detraxisset: partem reliquiarum sui exercitus itinere terrestri ex epheso constantinopolim praemisit: ipse mari eodem se contulit. Ludouicus uero inde transiens ad flumen uenit ad castra ponit cupidus manum cum turcis conferre. Dum eo loci stationem haberet miles francus: ab altera fluminis ripa iaculis fundisque hostis nostros aquatione phibeat. Sed reperto uado franci flumen traiciunt atque in turcos progrediuntur. Quibus partim suis partim occisis aut captis castra eorum diripiunt: atque ingentes inde opes exportant. Postridie habitae de turcis uictoriae: ultra progredi acies rex imperat. Incedendi hic mos constitutus erat. Singulis aciebus ex primoribus satrapis unus signifer praeficiebatur. Eo autem die gaufridus remacinus pictauus gerendi uexilli curam susceperat. Cui mandatum erat ad montem usque progredi qui in uia qua iturus esset agmen editus uidebatur. Et isthic castra metari. Signifer igitur in prima acie mouens: cum ad constitutum sibi locum ante solis occubitus uenisset: ratus parum itineris illo die confecisse & lucis satis ad transmittendum montem superesse dicentibus uiae exploratoribus non procul abesse planicie ubi statura haberet: ultra pergit. At postrema acies lentius incedens quod locus castris designatus prope esset: turcorum insidias graui est incommodo profigata. Nam hostes postquam acies disiunctas progredi & primam longe abesse uideret: iugum montis occupare festinant. Atque in nostros quibus erat uia angustas in monte conscendendum adoriantur: atque adeo usque occidunt: donec nox praedium diremit. Ab euntibus inde cum ingenti praeda & captiuorum numero turcis: recipientes se nostri: cum neque de prima acie quicquam computum haberent: neque gnari uiarum essent: quid per densas tenebras agerent consulant. Cum placuisset forte fortuna iter pergere despiciunt in planitie ignes: quo signo admoniti castra suorum posita illic esse: ad stationem aegre perueniunt. Tum periculi magnitudine cognita: ut quisque uel patrem uel filium aut amicum desiderabat: ita illachrymabatur & fiebat totis castris moeror & luctus. Redintegrato exercitu uiribusque receptis rex superans montium iugis ad urbem cui a francis familia nomen inditum est contendit. Est enim ad mare sita potens: sed agri indigens propter turcorum potentiam: qui proximas arces occupant: nec sinunt incolae terram colere. Sunt tamen intra urbem feraces horti fructiferis arboribus consiti. Mercibus porro & comestibus quae mari importantur: affatim ualet. In ea ludouicus cum se exercitumque aliquot dies curasset: relicto pedite qui eum terra sequeretur cum reliquo exercitu ad sancti symeonis portum mari delatus est ubi mare influit in fluvium qui antiochia interluit. Cognito ludouici aduentu raymudus antiochenus princeps magno suorum numero comitatus regi obuiam uenit: quem in ciuitate regio apparatu exceptum honorabiliter habuit. Et eo curiosius id faciebat: quod potentia regis fretus uicinas quasdam alapiam caesaremque sibi inimicas ciuitates in partem suam adigere speraret. Sed uoto obstat: ludouicus dicebat quod hierosolymam prius uidere astringeret: quam aliquo se bello implicaret. Regis responso raymudus irritatus: ex eo tempe malo in francos animo fuit: ita ut insidias regi tendere timeret. Quapropter noctu egressus urbe ludouicus hierosolymam se contulit. Quo etiam corardus impator hibernis apud emanuel constantinopolitanum exactis aduenerat. Visitationis deinde summa religioe locis quos sua praesentia & sanguine christus sacrauerat principes ac conuenerunt maritimam urbem praefecti sunt. Vbi conuento habito de re communi & bello concordibus animis gerendo consultat. Quattuor erant omnino in syria & palestina principatus qui a principibus christianis per id tempus administrabantur. hierosolymitanus cui praerat balduinus rex: Tripolitanus: Antiochenus. Et rochenus eufratem uersus.

Victoria de turcis

Error signiferi

Turci in nostros

Urbs familia

Portus sancti symeonis

Corardus impator

Rex ludouicus iunior

**Cæsarea philippi
Damascus**

Qui omnes spem non paruā ceperant magnorū principū ope atq; auxiliis ditionis suæ terminos proferre: quōbrem donis ingēribus quisq; certabat principum amicitiam de mereri. Visum ante omnia est ex usu christianorū esse: damascū proficisci. Præcis ex/ go uoce edicit omnes cæsareā philippi cōueniant: quæ syriæ urbs est in planicie cōsti/ tuta: iūctis ibi exercitibus per montem libanū ordinato agmine ad quartū a damasco lapidem castra metant: ex quo loco qui daria appellat urbs prospici potest. Damasco proximi sunt complures per quib; fere passuum millia horti ex quibus multa ciues cō/ moda ad uitæ alimentū percipiūt. Eos occupare nostris in animo erat. Quibus captis sicut detrimētī plurimū incolis accederet: ita adiuuenti non parum nostris afferretur. Nam cū uasti sint & aquarū fistulis ex proximo amne deriuatis irrigui omniū prætereā fructuum genere feraces: multa exercitibus atq; iumentis pabula suppeditare poterant. Igitur ex omni militū numero tribus instructis aciebus: primā balduinus hierosolimi/ tanus: alteram francoꝝ rex: cōrardus impator tertiam duxit. Erat ex ciuitate una ad or/ tos uia: & qua uestor equus tm̄ cū clirellis aut corbib' duci posset. Et singuli horti ma/ ceria terrea circūuallati: angusta inter utrosq; semita relicta difficilē præbebāt accessū. Et post quidē macerias latebāt turci qui per macerias hortorū ex industria perforatas in adeūtes poterant sagittas iaculari: neq; a nostris poterant facile cohiberi. Ad hoc qd q; horti dñs turriculā i suo fundo extruxerat quas eo tempore turci & præsidis & com/ meatu munierāt. Et ad hūc quidē modum horti arcis loco ab hoste tenebant. Proce/ dens aut balduinus cum illo primus puenisset: frequētibus turcoꝝ sagittis tardarus pu/ blico itinere relicto: ad deiiciēdas terreas munitiones alia uia se cōuertit. Multis locis effractis maceris turci depræhēdunt compluribus eoꝝ interemptis captisq;. Reliqui qui per hortos excubabāt cognita balduini irruptione se fugæ cōmittunt. Occupatis hortis turci id quod futurum erat coniectātes: flumiū qui pone muros damasci fluit: ne in usu nostris esset densis sagittariis ad oppositā ripam complent. Quo facto nostros a flumīe prohibebāt. Sed postq; totis copiis digladiari nostri cœperūt: hostem repetere damascum compellūt. Commissum ibi ab impatore egregiū facinus memoriæ pditū est. Cum impator pedes prælio itereffet: exertoq; gladio pugnaret: turcus qui piā igna/ rus quis nam cōrardus esset: eum arctissime a collo præhendit. at cōrardus tam ualido ictu turcum inter collum armūq; sinistrū percussit: ut ab ea parte ad dexterā usq; ad acto gladio hominē secuerit. Quo admirabili cunctis facto reliqui exterriti præliū turci de/ seruerunt. Re ad ciues relata cœperūt de salute desperare: iamq; plariq; sarcinis q̄sex/ portarent cōgestis fugæ se parabant: at si forte subita oppugnatione pmerent: murosq; hostis suparet per muri ambitum qua obsidio erat tigna bonæ crassitudinis intra urbē constituūt ut hoc repagulo impeditus miles dum obstantia dimoueret ipsi spaciū ha/ berent demigrandi. Sed nō placitum est deo christianos tam insignem uictoriā obti/ nere. Erant syrii quidam proceres quibus balduinus hierosolymitarum rex fidem ha/ bebat. Hos damasceni cōuenientes magnis ornant donis pollicentq; longe maiora si ab hortis quos tenebāt christiani in oppositā fluminis ripam exercitum traducere pos/ sint. Negocio ab syris recepto ad principes ueniūt. Ostendunt longe faciliore obsidio nem fore si ad alteram urbis regionē milites locarent: præsertim q; eo loci debiliore ci uitas esset: & humilibus muris communita: nō uirgulta neq; arbores illic esse quibus a flumine prohiberent flumen prætereā lentius illic fluere. Quibus cōmoditatibus ac/ cidere posse: ut ad primā oppugnationem urbe potirent. Syrorum uerbis creduli prin/ cipes in eam partem qua syri eos ducunt copias omnes migrare iubent. Castris positis munitiones contemplati: malise cōsultoribus usos esse intelligunt: q; a flumine pro/ cul essent: & hortorum beneficiis destituti. Itaq; cōmeatu egētes quo nec a syris iuari poterāt: neq; urbem oppugnare munitissimam: neq; ad hortos unde uenerāt regredi tētauerūt. Nā relicta a nostris hortis: turci multis sepibus atq; tignis uias præcluserāt maceriasq; refarciuerant: in eis tanq; in arce firmissima se tutātes. Tot difficultatibus impliciti principes & q; maxime a syris proderentur obsidionē soluerunt. Conrardus uero non multo post in germaniā reuertit. Ludouicus in sequēti uere franciam petit.

**Egregiū ipe
ratoris cōrar
di factum**

**Francosyrii
decipiunt**

Rex ludouicus iunior Rex philippus augustus Lib. VI. Fol. XXXVIII

Ad hunc modū duo delectissimi exercitus nulla re gloriose gesta hosti ludibrio fuere

Diffoluto christianorum cōuentu: noradinus ex infidelium turba potens princeps nihil cunctatus copiis coactis anthiochiā petit. In quem egressus raymūdus cum incōsiderate pugnat occidit anno salutis. M. cxlviii. Comes uero edessanus dum se domū recipere cōtendit interceptus in uinculis situ & squalore loci extinctus est. Tripolitanus quoq; comes a sicariis quibusdā cōfoditur. Ad hunc modū bona palestinae pars christianis erepta est. Regresso in galliam ludouico gaufredus andegauus comes & eius filius henricus qui regnum angliae postea adeptus est regem orat suppetias illis ferat aduersus stephanum anglum qui normanniā iniuste occupabat. Comparato igitur exercitu rex in stephanū copias ducens non difficili negotio normanniā recuperat. quam henrico restitutam: hēricus uexiuuium quod normannū appellatur regi dat. Nō mā sit infide henricus qui ludouici cōtempor mandatis parere negat. Mox tamen cum uernonem & nouum mercatū rex illi abstulisset simulata obediētia eas a ludouico recepit. Eadem feretempstate alienorā guillermi pictaueñ. filiam petulantem quidem foeminam rex dimisit plarisq; asseuerantibus: cognatiōis gradu ludouico attinere duas licet ex ea filias suscepisset. Quam a ludouico dimissam hēricus uxore despōsat. Quae res initium fecit multis postea bellis. Nam ob eas nuptias andegauia: cenomannia: et turonēsis comitatus henrico aduenere. Quos principatus defuncto eius patre hērico unacum angliae regno suscepit: potens aduersus francos effectus. At rex ne sine liberis masculis uita defungeretur constantiam alphonfi castella regis filiā ducit. Quae dum secundo partu filiam alteram edit moritur. Hinc superinduxit alizam theobaldi blesseñ filiam forma pudicitiaq; laudatissimam. Accessit iterum ludouico causa belli in aruernos gerendi propterea q; guillermus podieñ. comes: & claremontensis princeps: praeterea pollyniaci uicecomes: ecclesias peregrinosq; popularent. Quos praelio uictos in uinculis habuit. Mouit quoq; incabilonēsem comitem qui cum cluniacū spoliandi loci causa satellitibus stipatus proficisceret: cōnobitas sacris deo uestibus ornatos cum multa plebe illi obuiam reuerēter occurrentes spoliavit: quingentis ex populo interfectis. Quod flagitium ulturus rex cabilonem & montem sancti uincēti qui comitis erant receptis: bipertitoq; principatu: burgūdorū duci partem: alteram niuernorū comiti dedit. Hic tamē quem postremo nominauit seditiosos ueselai ciues in abbatem pinconē qui eorum dominus erat cōcitauit: ita ut monasterium diuturna obsidione uexatum cōnobitaē agere tuerētur: nisi regis auctoritate adnixi opem accipissent. Multati sunt ciues septuaginta milibus solidis: quos compensandi dāni causa monasterio penderent. Niuernensis uero iureiurādo adactus est suo contentus esse et non deinceps persequi seruos dei

Am aegregiis gestis deo hoibusq; cōmendatissim⁹ cū esset ludouicus: liberis tñ infœcūdis praecipua illi cura erat suscipiēda: prolis. Eam ob rem hāc unā sollicitudinē tātū deo cōmittebat. Ergo exauditus: philippū ex aliza suscepit cui propterea q; dei munere datus eē crederet: a deo datus cognōtatus ē. Verū priusq; nasceret: q̄scētī patri hoc insomniū apparuit. Videre uisus est filiū calicē manutene re humani cruoris plenū: eūq; suis proceribus ppinare: ex quo ipsi biberēt imperterriti. Quod uisum p̄r uni tñ hērico albano q; legationē apostolicā apud francos per id t̄pus gerebat retexit. Sed defuncto ludouico legatus rem ppalat. Anno superiore q̄ ludouic⁹ mortē obiret: curat philippū regni consortē assumere. Quare remis pductum magna pompa adolefcentē sacrare iubet: annū uix quartūdecimū agentē. Cui dum coronat guillermus nouelli regis auūculus remorū primas & sanctae sabinae cardinalis roman⁹ legatus affuit. Hēricus itē angliae rex ob eas q̄s a rege in frācia terras possidebat obseques p debito subiectōis philippo astitit. Sacro coronamēti absoluto memor rex adulescēs q̄ impie plariq; per frāciā deierarēt & execrabili deū blasphemia puocarent legem tulit: si qs eius impietatis reus cōpertus eēt in fluuiū aut paludē citra necē demitteretur. In iudeos quoq; quosq; erat per oēm frāciā ingēs multitudo seueritate exercuit Itaq; huic pfida genti impia consuetudo erat surreptum quotānis aliquem infantem

Raymūdus
occiditur

gaufred⁹ aē
gauia comes

Bellum in ar
uernia

Visū de phi/
lippo augu/
sto nascituro

Iudei puniū/
tus

Rex philippus augustus

christianum in locum apud se subterraneum ducere: atque illum diu poenis affectum: tandem die ueneris sanctae cruci affigere: contententes hoc suo immuni facinore dei christi mortem & christianorum religionem ludibrio habentes. Quam rem postquam rex certo cognouit iubet ad .iiii. kalendas martias omnes iudeos comprehendi. Comprahesos auro argentoque atque uestibus spoliat. Erat inter bituriges ebes charetoni potens & insignis praedo quem in dei seruos grassantem philippus ducto in eum exercitu edomuit. Copefcuit praeterea ymbertum de bello ioco: & cabilonensium comitem qui praedas ex sacris locis agentes: uiros religiosos magnis incommodis uexabant. Proceres quoque aliquot ad arma & seditiones pronos apud baruilla sibi audiētes fecit: cum annos tamen quidecimatus esset. Quo tempore ludouicus eius pater quorundam aulicorum suorum adductus philippum in dyonysiano templo coronari iterum impauit. Vbi ysabellam balduini hannoniae comitis filiam philippus uxorem accepit. Cui in perpetuam dotem comes arthesium usque ad liuicium paralis morbo interiit. Elatusque est in monasterium de barbello quod uiuens extruxerat. Cuius sepulchrum aliza regina auro argentoque superadditis gemmis ornauit. Quo regnante tornacum quae sub nouiomeſi ecclesia sexcentis fere annis extiterat episcopalis sedes facta est. Eugenio tertio romanum pontificatum gerente. Curato patris funere philippus in iudeos iterum se conuertit. Qui ingenti saenore ciues ira obaratos sibi habebant ut eorum praediis ditati dimidia fere ciuitatem uendicarent: alios in custodia penes se seruarent. pluresque fortunis omnibus dissoluendi debiti causa spoliatos mendicis non dissimiles efficerent. Domi praeterea ex christianis familiam continebant: quoque quotidianis seruitiis rem suam augebant. Et cum pignoris loco uestes & sacrosancta ecclesiae uasa a creditoribus suscepissent ea in sordidos usus admouebant. His iudeorum iniquitatibus cognitis: bernardum anachoritam qui in saltu uicennarum solitarius incolerat: hominem sanctitatis opinione clarum rex adit. Rogat quae de iudeis eius sententia esset. Bernardus optimum factum esse respondet si debita omnia quibus christiani erga iudeos astricti tenebantur rex remitteret: quinta omnium debitorum ad fiscum (si uolet) attributa. Anachorita sententia rex confirmatus: praediis possessionibusque iudeos multat: edicto ad diuini iohannis baptistae termino quo iudei omnes regno francorum abscederent. Neque dimoueri rex potuit: quod multi ex primoribus hanc seueritatem moderari tetassent: iudeorum muneribus illecti. Itaque cum precibus locus non pateret: diesque ad discessum dictus adueniret: iudei distractis suis rebus omnes abierunt: praeter paucos qui religionem christi profiteri uoluerunt. Quibus lauacri sacramento ablatis philippus fortunas & libertatem restituit. Anno christianae redemptionis millesimo centesimo octogesimo secundo. Exactis efracta iudeis synagogas eorum ad christianissimi ritum conuerti atque dicari iubet. Est in uia militari qua a parisiis ad sanctum dyonysium itur sacellum lepra infectis attributum. Quibus proximae adiacebat mercatus rerum uenaliu. Huius fori ius a leprosis comparatum philippus intraluteciam statuit in eo loco qui campelli dicebatur. Vbi amplissimis aedibus extructis merces extrudi a mercatoribus sine imbrii molestia possent. Hunc mercatum fraci uulgo hallas appellant. Ambiuu quoque philippus perpetuo muro saltum uicennarum cum antea prius esset. Occupabat eadem tempore uiromandiam philippus flandriae comes quam ad se pertinere rex optimo iure dicebat. Hinc bello exorto contracto tandem ab alterutro principe exercitu Comes sponte sua nullo commisso praelio occupata restituit. Nec miraculo caret quod cum ad kalendas iulias in agro uiromandensi frumentationibus pabulationibusque segetes late miles detriuisset ita ut messis faciendae nulla agricolis spes superesset: tanta tamen frumenti & omnis generis comestus copia fuit: ut duplicatas fruges messores receperint. Inter has regis occupationes uenere ab hierosolymis ad philippum eraclius patriarcha hierosolymitanus & domus hospitalis prior: nutum calamitatis quam salhadinus aegyptius christianis per palestinam intulisset: locis aliquot non sine nostrorum caede occupatis. Cui incommodo nisi catholici principes succurrant res hierosolymitanas in hostium potestatem breui relapsuras. His querelis rex motus parisiis: regni pontifices aduocat. Quibus conuenientibus: edocet quae sit in syria

Ysabellam comitis hannoniae filiam philippi uxorem in dotem habuit arthesii comitatum Iudei iterum

Iudei regno expelluntur

Mercatus seu hallae parisienses

Saltus uicennarum

Viromandiam restituit philippo Nota miraculum Oratores a hierosolymis

christianissimi status. Oportere quę eorum per sua territoria populum admonere: ut misere christianorū conditioni suppetias ferat: se quidem paratissimū esse qui in primis auxiliis: si presentiu rerum cōditio admittat: sed nihilo segnius missurum se ad id negocium uiros strēnuos cum ualida militū manu. Oratione regis a presentibus laudata: paruo post tempore rex ex suis destinat qui afflictiis rebus opitulent. Ipe iuterea in hugonem burgūdum qui arcem uergii circūfederat: in eoq; guidonē loci dominū obsederat copias ducit. Iam em̄ hugo turres quattuor nō procul ab arce erexerat: q̄ ab eruptione obsessos phibeat: atq; prinacissime cōstituerat: nunq; inde abiturū priusq; arcem recepisset. Sed obstinatis secus ac cupiūt sępenumero accidit. Rex em̄ celearius hugonis opinione adueniēs: spem obsidentis intercipit: dirutisq; ppugnaculis intra arcem a guidone recipit. Sed ne tanto incōmodo accepto hugo populari ecclesiis & monasteria destitit: quīs a philippo ne id cōmitteret crebro admonitus extitisset. Eam ob rem rex ad castilionē promotō exercitu arcem ui expugnat: Vnde sibi timēs hugo regis gratiā prope impetrare elaborat. Qua impetrata: duobus castellis prāti regis permissis donec triginta millia librarū ecclesiis persoluisset: philippus parisiū regredit. Vbi dum aliquot dies incolit ambulāti per palatium fetor quidā ex uis pulicis inferi: quo supra modū offensus: cognito q; ex coeno lutoq; uiarum procederet: uias lapidibus pauire cōstituit: opus pfecto ppter urbis magnitudinē grāde atq; arduū Propterea accitis ciuib; & mercatorū pręposito: negocium dat uias sternēdi. Eodem studio adductus: campelli partem quę & importadis uenalibus rebus: & sepeliendis humanis corpibus proxime sacellū sancti innocētis erat: sepire quadratis lapidibus fecit: eamq; ad sepulturā tm̄ humanā deputauit. Per hos dies richardus henrici angli filius cum pictauiā teneret: nec inde debitā philippo fidē pręstaret: sed dolosis dilationibus in uerba regis iurare cunctaret. Philippus hominis ad rebellionē inclinantis astutiam non ultra tolerare constituit. Quare bituriges magnis copiis petens aqtaniā ad castrū usq; radulphi uastat. Ea re cognita henricus una cum filio richardo: educto in philippū exercitu: eum ab obsidione arcis ui atq; armis dimouere cōtendunt. Quibus in cōspectum frācorū ueniētibus: in anglos se philippus cōuertit: facta pugnādi potestate. Qua audacia terrii hostes: mox ad regem legatos de pace mittūt duos cardinales: qui per id tempus ad recōciliandos reges in franciā roma aduenerāt. Promittunt anglorum nomine fidem regi pręstituros: & quę ad ius fidelitatis spectant ex pcerum arbitrio facturos. Cōditiōne accepta atq; induciis hincinde firmatis: ab armis discessum est. Interim dū de pace agit: qdā introducti a richardo satellites: quos illa ætas coterellos appellauit: dum alea ludūt quidā pditis nūmis blasphemus in deum: dum simulachrum uirginis filiū dextra gestantis in tēpli uestibulo aspicit: iacto in imaginē lapide brachii partem a filio abrupit: ex quo pfluēs cruor multis ægrotātibus salus fuit. Satelles aut uirginis cōtemptor demonio mox arreptus eodē die spiritum miserabiliter efflauit. Nemo igit uenerabiles imagines sanctorū despuat: quę rameri nihil in se diuinitatis obtinent: sunt tamen ad monimentū uirtutis populo exhibitę. Admonētq; humanā mentē imitari eorū spectatissimā uitam quorū imagines i honore haberi uidēt. Quie tis per franciā rebus: nūtiū iterum ex asia adueniūt: qui omnia apud christianos qui in syria erāt a salhadino profligata esse: atq; ipam sanctā ciuitatē unacum rege: & christi crucem asportatam: tresq; tantum urbes superesse: tyrum: tripolim: atq; antiochiam: & castella pauca in fide stare. Qua per franciam calamitate uulgata: mœrore omnes affecti sunt. Atq; ipse in primis Philippus tot malis condolens: per nuntios henricum anglum in colloquium uocat. Conuenientibus regibus in planicie quę a gisortio non procul abest. Tanta fuit tyri pręsulis suasu principum charitas: ut nemo illos ullo tempore a perpetua pace discessuros formidaret. Itaq; cruce in hostes fidei desumpta: q̄ plurimos pontifices et procures populorum quoq; numerosam multitudinem ut idem faceret prouocauerunt. Ad tantam expeditionem cum pecunia deesset: cōuocatis parisiū pontificibus & nobilitate rex petit sibi annuam decimam ecclesiasticorum prouentuum concedi. Quę postea salhadini decima appellata est. Militi autem

Philippus in concilio parisiensi
Bellū i hugo nēburgūdū

Lutecia parisiō: lapidib; sternit
Cimiteriū sc̄i innocētis

Bellum in richardū aqtanię ducem

Nota miraculum

Nuntii a hierusalem

Cruce signati in turcū

Salhadini decima

Rex ludouicus augustus

qui ære alieno tenebat permiffum est: cōtracti ad illū diem fœnoris libertatē habere.
 debita uero tribus terminis creditoribus perfoluere. His ita in cōtione definitis tertio
 post mense richardus anglus pictauē. induciarū & iurifurādī prauaricator occasione
 fumpta in raymundū tholofatē bellū mouet. Quod postq̄ p raymūdi nūtis philipp⁹
 cognouit promotō exercitu castrum radulphi busentalū insuper & argentoniū expu/
 gnat. Leurontē uero secus paludem sitū cum circūsedisset tanta siccitate terra inaruit.
 ut palus ipsa arefceret. A quarum igit̄ cum iumēta atq; exercitus indigeret: nec ullus de
 cælo ymber speraretur: mox eruptione aquæ pluribus locis facta palus exūdauit. Expu/
 gnatum leurontē rex ludouico theobaldi blesē. filio consobrino suo donauit. A leu/
 ronte ad mōtrcardum exercitum progredi iubet. Quam arcem cum aliquot dies cir/
 cūsedisset tandem expugnat: incensis suburbiiis: & turre grandi & munitissima solo æq̄
 ra. Inde progressus per aruerniā philippus: omnia quæ angli regis in ea regiōe erāt oc/
 cupat. Tam multis incommodis acceptis rex anglus reducto exercitu p normanniā
 cum richardo filio abiens nō pauca loca donec gifortium uenisset perdit & diripit. Nō
 multo post interiecto tempore richardus pictauē. cum negatam sibi ab hērico patre
 margaretam philippi sororem quæ apud henricum ad cōiugii spem asseruabat nō im/
 petraret uxorē: a patre desciscens ad philippū se contulit præstita de terris quas in fran/
 cia possidebat fide. In sequenti uere philippus cepti in henricum belli diligens exe/
 cutor: copias educens: dum iter in cenomaniā facit firmitatē bernardi cū aliis quattu/
 or munitissimis castellis capit: mox cenomaniā progressus urbem circūuallat ex qua
 se henricus propiciens: chinonē petit. Cenomania recepta philippus turonos adoriē
 ubi flumine ligeri impeditus: ipse lanceam manu appræhendēs: uadum præ exercitu
 scrutatus: uiam qua sui tuto pergerēt mōstrauit. Flumine traiecto: turonū ui expugnat
 Nihil tamen fœuitiæ ciuibus inferri rex permisit. Duodecimo post receptam urbē die
 præsidio in ea relicto: philippus exercitum reduxit. Interim circiter. xv. kalēdas iulias
 hēricus anglus apud chinonē defunctus est. quo persecutore diuus thomas cātuariē.
 dum uesperorū officio interesset quattuor satellitum ministerio quinq; vulneribus est
 trucidatus: quem beatorū martyrum collegio relatum ecclesia uenerat. Huius hērici
 sepulchrum apud frontēuallē uisitur. Patri richardus successit. Atq; paulo post pa/
 ce cum philippo icta: rex quæcūq; henrico abstulisset: richardo sponte sua restituit. Re/
 ceptis a richardo tribus castellis: ipse quoq; liberalitate in philippū usus cresacū essau/
 dunum & dolonnam donat quæ philippo perpetua essent. Ordinatis ad hūc modū
 rebus: reges de expeditione hierosolymitana cōueniunt: ut iunctis classibus in syriam
 nauigaret. Anno igit̄ salutis cētesimo octogesimo nono supra. M. circiter festum diui
 iohannis baptistæ: postq̄ apud diui dyonisiū sepulchrum preces habuisset philippus: uē
 selaum richardo comite profectus est. Ibi filio in tutela matris atq; auūculi remensis
 legati apostolici relicto: ianuam se contulit. Richardus uero marciam profectus est.
 Comparatis ianuæ quæ ad expeditionē cōuenirent. Cum mari se reges commisissent
 orta tempestate pars messarā: pars ad alios portus delati sūt. Vbi hybernīs exactis phi/
 lippus proximo uere: cum richardus in mēsem augustū nauigationē differre statuisset
 educta classe acconē appulit. Quā miles christianus iam secūdo anno obsessam expu/
 gnare nō potuerat. Castris igit̄ accone positis: philippus urbis muros licet prope ma/
 chinis diruisset: expugnare tū locum supsedit: richardū expectās. Hic cum aduenisset:
 rogatus a philippo una oppugnationē facere: pnegauit. Neq; arbitris qui utriusq; prin/
 cipis assensu rei militari præfecti erant obtēperauit. Tanto liuore atq; odio anglorum
 gens francos omnes habet: ut lupum ouī facilius q̄ francis anglum concilies. Itaq; (si/
 cut ego accepi: cum apud henricum angliæ regem huius nominis septimum: Caroli
 octauī regis francorum nunc regnantis legationis munere fungeret) liberos suos dū
 per atatem licet plariq; in anglia parentes arcu sagittas mittere instituant: propositaq;
 illis franci hominis effigie. Age inquit̄ fili: disce ferire & mactare francum. Recu/
 fante auxilium richardo: cum obsessi philippum oppugnationem parare uidēt: urbem
 se dedituros dicunt: si cum suis fortunis salui abire permittantur. Admissa conditionē

**Ricardus tur
bator expedi
tionis**

Nota

**Ricard⁹ a pa
tre deficit**

**philippi egre
gium factū**

**Henricus an
glus moritur**

**Expeditio in
syriam**

**Accō ciuitas
palestinæ**

**Richardus p
fidus**

Rex philippus augustus Liber VI Fo. XL

philippus adiecit liberādo in super esse captiuos omnes qui per egyptū & syriam a salhadino tenebantur. Atq; ipam christi crucem in primis restituendā: nō abituros hinc nisi hec omnia impleta perfecissent. Recepta urbe distributisq; inter principes captiuis: philippus cum richardum suspectum haberet: q; cum salhadino per nūtiōs cōiōnē haberet a quo etiam donis honoraret. q; q; ipse grauiter aegrotaret: uocatis sui exercitū primoribus in franciā se reuerti uelle dixit. Atq; ita odone burgundoꝝ duce exercitū præfecto: tribus tātū trirētib; a ruffino ianueñ preparatis in appuliā nauigauit. Vbi post aliquot dies morbo leuatus romā religionis & uoti gratia profectus est celestino tertio romanā sedem ministrante. Post philippi discessum richardus captiuos quos ex obsessis habebat ad se duci iubet: cum ab eis christicolos & domini crucem: sicuti cō uenerat repetit: nec promisso se absoluere salhadinus curat: milia sex ex urbe eductos capite damnauit. Cum in franciā philippus uenisset: essetq; apud sanctū germanum de layo: execrabile iudeoꝝ facinus ad eum delatum est. Apud brayū castrū iudei christianū quēdam (quem furti atq; homicidii in simulabāt) captū seruo spineo corona uerant: deductūq; per oppidū & multis uerberibus affectum tandem cruci affigētes iter emerant: permittēte loci domina quam ipsi muneribus euicissent. Cognita iniuria rex nulla mora interposita nescientibus aulicis qd animo ageret: ad brayum perpropere se contulit. Moxq; portas & uiarum exitus a suis diligēter obseruari præcipiens: supra octoginta iudeos comprehensos cremare iubet. Supplicio de iudeis expleto. Agēte apud pentizarā philippo litteræ ex syria ad eum perferunt. Quibus admonebatur bartasiam quēdam ex arabia in franciam richardi consilio eius necandi gratia missum esse. Qua re intellecta de se sollicitus rex: diligētiore custodia usus est. Sed missi in syriam ad amicos legatis: quia id ab inimicis fictū cognouit omni se suspitione absoluit. Atq; iniuriarū quas a richardo accepisset recordatus hominis perfidiā ulcisci festinat. Gisortio igitur atq; uel exino quod normannū dicūt occupato: tota deinde normannia potitus est. Deinde liberoꝝ cupidus stephano nouiomeñ antistite ad caynū dalmatarum regem missio ingebergā sororem regis uxore duxit. Quā parisi receptā paucis interactis diebus dimisit: occasione sumpta: q; eius consobrina esset. De qua re procurante cayno tamēti legati apostolici midas & cecinus cardinales quære mandata recepissent. segniter tamen agentes: uel largitione regia corrupti: uel metu offendēdi regis perterriti negocium non absoluērunt. Ingeberga autem licet diuortium iniquo animo ferret: cælebs tamen apud francos uiuere q; alteri uiro nubere maluit. At richardus anglus relicta syria cum in franciam reuertisset: in clerum turonensem sæuire coepit: exactis e templo diui martini sacerdotibus quos fortunis oībus spoliauerat. ad quam calamitatē philippus alteram addit. Nam omniū ecclesiarum quæ in principatu richardi erāt bona diripuit. Expulsiq; e sacris locis dei seruitoribus prædas sibi ex eorū prouentibus fecit. Nec ab his quæ suæ ditionis erant cōtinuit manus. Sed uestigalibus & crebris tributis oppressit: dictitans opus illi esse grandi pecunia ob terræ sanctæ liberationem quā suis militibus impartiret. Est em̄ omni peccanti præsens semp aliqua rō quam suo prætedat errori. Cum hæc in ecclesia dei ageret philippus richardi frater iohannes qui sine terra nomē habebat: adiūctis sibi comite dalphino & darōdello comite: & rothomagoꝝ parte ad castrum uallis ruelli mouens arcem obsidet. Vbi postq; uix dies octo hæstrasset: supueniens philippus tam insperato in hostem irrupit: ut capessentibus fugam normanni: castra deseruerint quæ fuerūt in prædam francis. Paruo post tpe cōtempis induciis cum richardus arquas circūsedisset: philippus educto præsidio quod in ualleruelli habebat locum diruit. Aduersusq; richardum inde profectus: hostem anglū cum normānis ad dieppā usq; fugauit: nauibus quæ in statione erant incensis. His hostiliter aduersus anglū gestis. Cū p inducias ab armis paulo cessatū est richardus nullius promissi tenax: uiolatis induciis bellum instaurat. Positis nō procul ab essouduno castris: cum acies cōgrediendi signū expectarent: ecce richardus paucis comitatibus ad philippum sponte sua inermis accessit. Fidemq; præstitit se regis mandatis pariturū. Deinde inter reges conuenit cōuentionem apud uallēruelli & castrum

Discedit philippus ab accone

Iudeoꝝ execrabile factū

Suspicio a syria

Philippus normannia occupat

Ingeberga dalmata regis filia philippi uxor

Richardus syria reliquit & diui martini canonicos suis fortūis spoliatos expellit

Philippi in sacerdotes sacuitia

Vallēruelli castellum a normannis obsessum et a philippo dirutum

Richardus inducias uiolat

Rex philippus augustus

Maria bohe
moꝝ ducis fi
lia philippi
uxor
Richardus p/
fidia
Guido thou
ardus capit
Nouē curtū
castrum
Balduin⁹ flā/
drus cum ri/
chardo iūgit
Reginaldus
comes bolo/
niēsis conspi
rat
Sctūs audo/
marus fit co/
mitis flandi
Iudei in fran
ciā redeūt
Philippus a
clero pensio
nes exigit
Philippus ad
giffortium
Philipp⁹ nor
māniā uastat
Inno. tertius

Richardus
occidit

Reuelatio at
q̄ iſtitutio or
dinis sanctæ
trinitatis

gallardi ad nonas ianuaras habere. Vbi & perpetua ut sperabatur pacis formula dicta est: & datis hincinde atq; acceptis obsidibus firmata. Insequentī martio mense philippus mariam ducis bohēmorū filiā matrimonio sibi cōiunxit. Moxq; richardi perfidia fractis induciis: cum arcem brifoni dolo captam solo prostrasset: philippus collecto exercitu dammallam progredi festinat: ubi dum in obsidione destinetur: ad nouē curtum richardus adueniēs præsidiū quod in eo erat promissis adduxit: locum illi pmittere. Quem receptum armis & comēatu munit. Inde in philippum dammallam circūfidentem ducens: dum loco regem sum mouere cōcertat: ipse a francis ferociter impetitus fugatur. Capto in fuga guidone thouardo uiro apprime nobili & strenuo: franci dammallam repetentes arcem oppugnāt. Sed dedentibus se hostibus si instrueti armis discedere liceret: dammalla recepta est: & arx solo æquata. Giffortiu deinceps adueniens & protenus nouē curtum quod richardus sibi rapuerat circūuallans multo suorum periculo expugnauit. Pugnātem aduersus anglum alia philippū sollicitudo turbauit. Balduinus enī flandrensiū comes ad richardum deciuit: quē præterea secutus reginaldus comitis dōnimartini filius: multas francis incommoditates hī pariter inuexerūt: q̄q̄ ipse reginaldus nuptiis dominæ boloniensis atq; ipso comitatu paulo ante a rege honoratus auctusq; extitisset. Per has belli tempestates sanctus audomarus arthēsi inſigne atq; munitissimum oppidum in potestatem balduini uenit. Iudeos autem eiectos francia philippus parisiū reduxit: pecuniæ forte inter tot belli ipēsas egens. Nam & de ecclesiis uestigalia pensionesq; annuas reclamāte clero excepit. Quāobrem maiore q̄ ulla tempore bello mox implicitus est. Itaq; richardus numero instructus exercitu giffortium mouens omnem per ambitum regionē populatur corcella arce ad solum complanata. In quem copias philippus duxisset: primo aduentu hostis illum ne giffortium peteret prohibuit: Sed animos tollens philippus: cuneo facto: per acies hostium perrūpens: giffortium ingressus est: quibusdā ex suis auxiliis atq; proceribus ab hoste interclusis captisq;. Deinde abeunte in normanniā richardo: philippus hostili agmine nomānos iniecutus ad nouūburgum & bellūmōtē rogerii usq; progressus: uicos cōplures ferro igneq; uastauit. Repetente tandē franciā philippo: cum intellexisset richardus illum exercitū dimisisse: in uelexinū & claromōtem incursiones facit. Cui occurrentes bellouaci antistes & guilhelmus de demelli: cū ab hoste prædas recuperare inconsulte nitunt̄ insidias hostium incurrentes capti abductiq; sunt. Cum tantis animis reges digladiant̄: innocētius tertius qui cælestino tertio in sedem romanam successerat: studiosus pacis petrum capuanum cardinalē ad reges mittit. Qui de pace quidē desperans: quinq; uix annorū inducias impetrauit. Nec richardum adducere potuit: ut obsides daret atq; reciperet. Ipse autem ferox & indomitus hostis: non longo post̄ interiecto tempore dum in lemouicibus arcem lemouicam obsidet: emissa ex arce sagitta ictus: eo uulnere interiit. Sub hoc innocētiō romano pontifice ordo fratrum sanctæ trinitatis de redemptione captiuorū autoribus iohāne de mara & foelice anachorita initium cœpit. Qui postq̄ apud ceruum frigidum meldensis territorii solitariam diuinitatem egissent: per quietem admoniti pontificē romanum cōuenire: a quo uitæ modū acciperent cum innocētiū adiiissent: cognouerūt pontificem simili reuelatione fuisse diuinitus instinctum. Quāobrem a pontifice benignissime excepti sunt. Et quinto kalendas martias cum dies festus agnetis secūdo ager innocētiū rem diuinam faciens: dum diuinā eucharistiā circūstantibus se offendit: angelum dei uidet candore multo fulgentē cancellatis manibus duos captiuos tenentem: christianum unū alterum maurum: tanq̄ eos commutaret. Cui angelo crux rubra et azuri coloris ad pectus eminebat. Quo uiso & re diuina confecta: anachoritas ad se uocans: iam inquit filioli animaduerto deī spiritu uos duci. Conficiam uobis indumentā exemplo uisionis quæ mihi diuina celebrati innotuit. Igit̄ cōsutus tunicis iohannē foelicemq; candidis uestibus decorauit: super addita cruce qualem angelus ostendisset. Additq; nouo ordinis titulum de trinitate & redemptione captiuorū cui negotium imponit: Captiuos a male credētibus christiano liberandi. Eius rei simulacrum romæ

in caelio monte apud sanctum thomã de formis uisitatur: ubi ecclesiam diuinæ trinitati innocētius extruxit. Richardo defuncto philippus contracto grãdi exercitu ebroicas normannorū urbem cum aliis compluribus instructissimis arcibus occupat: atq; omnia cenomannia tenus perdit. Arturo præterea britonum princeps andegauia urbē quã sibi richardus sustulerat recepit: philippoq; obuiam pergēs: eius fidei se permisit. His rebus rege præpedito: robertus blesensis & eustacius de nouailla philippū Namurci comitem balduini flandrensis fratrem cum equitibus auratis duodecim & sacerdote uno petro duacēsi compræhendūt ad regemq; ducūt. Nec longa mora intercessit: cū inter philippum & iohannē richardi successorem cui sine terra cognomen fuit: iudicia dicta sūt & sacramēto firmata. Concessa philippo a bello quiete: noua illi a romano legato afflictio confurgit propter ingebergam uxorem dimissam: Nam cōuentu prælatorum habito ex eorum sentētia legatus philippo & toti regno sacris & cōmunione hominum interdixit: quis romanum pontificem rex appellasset. Qua legis seueritate exasperatus philippus in clerum sæuitia usus est: pulsus e suis sedibus pontificibus: quorum assensu hanc ignominiam accepisset. Itaq; nec dignitati nec uicariati pepercit. qn̄ etiam plebeios sacerdotes rebus suis exutos extruderet. Quin & ingebergã in arce stã pensu clausam tenuit. Nec a plebe temperauit: exacta a populo tertia parte bonorum: præter uectigalia & annuas pensiones. Induciis prope diem finituris reges inter uer nonem & insulam andelinam de firmanda pace cōuenērunt. Ibi partitis terris de quibus contendebat: iohannes anglus omnia quæ philippus richardo abstulisset ludouico regis filio (cui blanca alphonſi castellæ filia nupserat: & iohannis neptis erat) libera permittit. Adiunxit præterea anglus ad tantam liberalitatem: si absq; liberis more retur: instituire se ludouicum hæredem omniū possessionum quæ cis oceanū gallicū suæ ditionis essent. Interim dum hec aguntur alter a pontifice romano legatus otho hostiensis episcopus in franciam uenit: attributo sibi collega burdegallensi archipræfule. hic philippum admonet ingebergam uxorem recipiat. Paruit legato philippus. Nam cum functione legati uariis disceprationibus de regis cum uxore reconciliatiōe agerent: rex tantæ moræ impatiens assumpta ingeberga in salutatis legatis consilium dimittit. Abeunte rege legati rubore perfusi alter romam se cōtulit: alter in franciam reuersus est. Exactis inde paucis mensibus: conueniētibus iterum non longe a uerno ne regibus: philippus iohanni anglo atq; normannis diem dicit quo parisi ad iudiciū uerirent. Statuto die postq̄ ad rebellionem anglum inclinare philippus cognouit. Cōsilio a proceribus capto militem cogit: ducitq; in normanniã ad castellum cui bontauētum nomen est: quod una cum genselino & gorneyo munitissimis locis prostrauit. At cum hyems inhorresceret: relictis ubiq; præsidis: reges bello tãtis per dum hibernarēt abstinerunt. Ineūte uere philippus britonum atq; pictauorum auxilium fretus: aquitaniam sibi subiugauit: nec multo post in normannos conuersus: Conchas & uallēruelli cum insula andelina in potestatem recepit. Eodem ferme tempore innocentius tertius pontifex missis in franciam nūtiis regibus mandat bello superfedeant: pœna in cōremptorem præcepti adiecta. Sed philippus appellatione aduersus legatos se tutauit. Atq; ita ad radepontem copiis instructis mouēs: post quindecimū oblidionis diem arcem expugnat. Dehinc ad gallardum castrum profectus (quod edito ad ripã sequanæ loco situm est: & a richardo magnis munitionibus instauratum) cōstituit præsidium quod intus erat fame ad ditionē compellere: ne uel militem difficili & periculosa oblidione perderet: uel casu aliquo obsessi clam dilaberent atq; subterfugerent. Igit̄ magnis fossis atq; aggeribus castellum circūdat: imposito inter aggerem: & arcem milite. Extruxit præterea ligneas turres ex quibus tela in obessos iaculari possent. Comparatis omnibus quæ oppugnationi cōuenirent: insiliētibus francis atq; acerrime pugnatibus obessos non minore animi fortitudine francos repellabant: donec quintodecimo die continua oppugnatione fracti ditionē fecere. Altero qui secutus est anno philippus cum sallesiam atq; danfrontem recepisset: ad diui michaelis promōtorium quod in periculo maris ab incolis dicit̄ peruadens suæ omni ditioni subiecit. Quod uidentes

Namurci
comitatus
capit

Interdictū
in
francia

Sæuit philip/
pus in clerū

Pax inter re/
ges

Legati a phi/
lippu illusi

Bellū rursus
ab anglis

Iubet innocē
ti⁹ reges bel/
lo abstinere
a quo philip
pus puocat

Rex philippus augustus

**Philippus in
aquitania**

**Angl⁹ adru-
pellam cum
classe
Andegania
urbs dixit**

**Graplum i
britonib⁹ col-
lis**

**Aurelianen⁹.
& antistiodo-
resis pontifi-
ces philippo
repugnant**

**Almaric⁹ hæ-
reticus**

Alii hæretici

**Fredericus i/
perator**

normani ne philippi fortunæ temere obliteret: abrinca baiocū cōstatiā atq; lexouitū urbes dedunt. In quibus relicto ualido præsidio: rex rothomagū primariā normaniæ ciuitatem obsidione p̄mere constituit. Circūfessa a francis urbe: ciues triginta dierum inducias a philippo impetrat. Interim in angliā missis ad iohannē anglum nūtiis ut infra impetratos induciarū dies obfessis opitularet: cum nihil spei a rege acciperent: sed intelligeret hominē desidere & cunctari: ad suos remigrantes nūti se atq; ciuitatē philippo permiserunt. Quorū exēplo moti arqueses & uernolienfes in uerba regis iurant

Subacta normannia in franciam cum rediisset: pauco sibi dies commoratus: aquita/nos magnis copiis petit. Prima ad arcem lochiarū castra fecit: quā magna ui expugna/tam droetio de nullo dono dedit. Inde chinonē acri uirtute a præsidio defentiā cepit. om̄s uero qui intus erant compēdiū in custodiā duci iubet. Intercedētibus paucis post hec diebus: iohannes anglus rupellam cum classe appellit. Cui a philippo deficiens co/mes touardus se cōiunxit. Vrbs andegauia primos iohānis impetus experta est: quam solotenus anglus destruxit. Eapropter in pictauiā ueniens philippus oibus munitiori/bus pictauiorū locis imposito præsidio touardum ubi anglus agebat petere cū statuisset iamq; ad hoc acies ordinatas haberet: comitis touardi terraferro atq; igni uastata: du/orum annoꝝ induciis inter reges firmatis: ab armis temperatū est. Quibus exactis phi/lippus iterū in aquitaniā militeꝝ promouet: ubi æquatis ad solū quibusdā castellis. aliis aut receptis: cum præsidium in illis collocasset eius regiōis curā guillermo marescalo & guillermo de rupibus cōmittit atq; in franciā remeat. Illi a rege præfecti dum pictauiæ agunt locatis insidiis: touardi uiccomitē & sauarū maulioneū prædas abigentes capiunt: quos una cum hugone uiccomitis fratre & amerio lisigniaco: atq; militibus quin/quaginta ad philippū mittūt. Est in britonū principatu collis editus ad septētrionē spectans sinuoso maris estuario circūdatus: cui britonū lingua graphitū. id est mari un/diq; implicitum: nomen est: in eo colle cum britones arcem extruxissent quæ in adue/nientes anglos propugnaculū esse posset: id michael quidā iter britones nō ignobilis cū philippo nūtiasset: cōtracto apud maritima exercitu: Comiti sancti pauli & michaeli cōmittit arcem occupare. Nec pigritas comes regi parere. Itaq; arce capta: michalem cum ualido præsidio arci præponit. Ad hoc expugnadæ arcis negocium cum pōtiffes frāci a philippo præmoniti armatos aliquot ex suis misissent: soli aurelianen⁹. atq; altif/siodoren⁹. antistites detrectare auxiliū nō formidauerūt. Quāobrem cū philippus eo/rum terras donec saris de cōtempu factionem fecissent occupasset epi romanū ponti/ficem adēutes: philippū ne id faceret pontificia auctoritate prohibere nisi sunt. At pō/tifex francoꝝ consuetudini quæ de tempaliū rerum gubernaculis introducta esset de/trectare nihil tentauit. Igit̄ epi multā a rebellionē philippo soluētes: quæ suæ ditiōis erant receperūt post bienniū q̄ illa rex possedisset. Eodem anno qui fuit christianæ gratiæ millesimus ducētesimus septimus: Almaricus carnuteñ. litteris apprime erudit⁹ cum apud parisiōs nō parū doctrinæ opinionē obtineret: palā docuit quosq; christia/nos mēbra christi corpis esse: & dum a iudeis christus pareret unacū ipso dolorem atq; afflictionē fuisse reuera p̄pessos. Sed errorē cum tueri nō posset: dānatus est resipisce/re: & contrariā sententiā asserere. Ob hanc ignominia cōtracta animi ægritudine: pau/lo post tempore interiiit. Fuere alii prætere a litterati hoies q̄ singulis diuinæ trinita/tis p̄sonis singula tempaper successionem tribuerēt: asserētes patris oīpotentiā christi aduentu defuisse: christi uero doctrinā spū sancti accessu exoletā esse. Cui⁹ hæreseos autores procurātibz petro parisiē. epo: atq; garino cōsulari uiro depræhensi: hono/ribus & dignitate priuati sunt. Laycos id est q̄ extracleri ordinē essent: ignis absumpsit

Fœminis uero parciatū est. At almarici cadauer quod pone diui martini parisiē. eccle/siam sepultū fuerat: exhumatū & crematū est. Per eosdē ferme dies fredericus impa/tor missis ad philippū nūtiis: petit locū deligi ubi de rebus ad utrūq; pertinetibus col/loqui possint. Apud uallicolorē placuit cōuentionē habere. Est em̄ uallicolor ultimus regni locus tullum uersus spectans. Philippo consiliū nō fuit illo proficisci. Sed misso ludouico filio cum procerū ornatissima caterua: fides atq; amicitia quæ uetustissimo

scedere inter principes romanos regesq; francoꝝ obseruata fuisset inouata est. Eodē
 tempore cum a ueteri diui dyonisiū porta: usq; ad eam quæ nunc noua appellat' multū
 agri intercederet: eam omnē partem parisii urbis sequantia tenus muro philipp' claudi
 iubet. In eaq; domos extrui: quas incoleret populus. Muniuit præterea plarāq; alia p
 regnum franciæ loca: arces turesq; exadificauit: p̄cio dato iis a quibus possessiōes ad
 hunc usum recipiebat. Interim reginaldus boloniæ comes: qui ecclēsiarū atq; pau
 perum oppressor erat & ob eam rem extra hominū cōmunionē pontificū auctoritate
 positus cum a rege sibi timeret (comitatu boloniæ ludouici filii regis potestati per
 misso) cum othone pseudo impatore amicitia iungit: moxq; postq; ablatas sibi terras
 a philippo recuperare nō: posset nisi parlamenti diffinitiōe illas reciperet: flandriam
 petens in angliam ad iohannē anglum nauigauit. Erat hic iohannes a roma no pontifi
 ce excōmunicatus propterea q̄ ecclēsiæ prouētus annos sex usurpauerat: episcoposq; gl' excōicat'
 angliā extrussit et quos in franciā receptos philippus reuerēter habebat. Cum hic i an
 gliā status rerum esset: consilio suefione habito (in quo dux brabantinus affuit) uisum
 est dignum rege esse si in angliam expeditionē duceret: pontificesq; sedibus expulso
 restitueret. Cui sententiæ ferrandus flandrensiū comes aduersatus est: propter duo
 munitissima oppida sanctū audomarum atq; aeriam quæ ludouicus occupabat. Iā em̄
 (ut postea cognitum est) cum iohanne anglo reginaldi boloniēsis uasū ferrādus sen
 tiebat. Non destitit tamē a cōceptis rex. Sed ad boloniam ingētes copias ducēs: ubi clas
 sis uehendi militis causa parabat: mox ad grauellingā maritimū in flandria oppidum p
 fectus: naues illo se subsequi iubet. Promiserat ferrādus ad eum locum uenire & de of
 fensis in regem satisfacere. Sed postq; a fide & promissis deficere perfidum hominem
 compertū est: philippus omiffa in angliam expeditione in casseletū quod in colle pau
 cis a grauellinga milliariibus distans munitissimū erat: irrumpens brugas usq; peruenit.
 classēq; ad dammū deduci mandat. Est autem dāmus nauii statio & portus unde ex
 cauato opere humano alueo merces brugas deferunt: in eo portu q̄ regia classis cōti
 neri nō potuit: pars in proximo mari seorsum in anchoris manserat. Philippo autem a
 brugis gandauū promouente reginaldus boloniēsis & guillermus longalpa mari ex
 angliā delati occurrente illis flammigoꝝ turba regias naues quæ extra portum erāt
 inuadunt: captas abducunt atq; postridie eas quæ in statione seruababant inuadere fe
 stinant. Quibus franci uiriliter obstiterūt. Cognito classis & suor̄ periculo philippus i
 hostem dimissa obsidiōe reuertit: quos nauali pugna fugatos ad duo millia iteremit:
 compluribus ex eorum nobilitate captis. Deinde dammū repetēs quod reliquū erat
 nauii armamētis & cōmeatu receptis icēdit. Dirutoq; portu cū agro adiaceti postq; a
 gandauis: brugeñ. ypris atq; insula obsides recepisset: in franciam exercitum reduxit.
 Erant per hos dies in narbonēsi provincia quam vulgo linguā occitanā appellamus
 christiana puritatis permulti contēptores ex albigesio primam suæ doctrinæ & iniqui
 tatis institutionē referentes. Quorum dogmata nemo ad hunc mihi diē nor' scriptor
 reliquit. Et cum hæreticos eos uocent atq; ob eam culpam exterminatos esse autores
 tradant genua tamē hæreseos prætereunt. Puto eos quoad cōiectura assequi possum
 arrianam pestem secutos foedis quoq; amoribus & masculinis concubitibus indulfisse
 Ideoq; legitimas nuptias & carnis esum damnare. Diffusum id uir' cum totam ferme
 regionem inquinasset: romanus pōtifex innocētius tertius misso gallone cardinali le
 gato philippum pontificis auctoritate monet in hæreticos armati: peccatoꝝ remissio
 ne concessa his qui insigne crucis ad id bellum desumerēt. Legati oratione permotus
 philippus: permittit suos arma capere: & in albigenses proficisci. Fuisse in exercitu epi
 scopos multos & proceres inuenio: atq; in primis eudonem burgūdiæ ducem. hēricū
 niuernensem: petrum senonū archipræsule: reginaldū rothomagen. robertū baiocēñ
 Iordanum lexouium: & reginaldū carnotēsem. Igitur mouentes franci biteras primū
 obsident: expugnatq; occisis qui in ea erant multis hæreticorū milibus. Quo periculo
 teriti reliqui regionis incolæ ad carcassonē munitissimā urbem confugerant: i qua
 a nostris circūcepti: inde abire nudi omnino compellunt: ut qui pudendis membris p

Noui muri
 parisiēñ.

Iohannes an
 gl' excōicat'

Ad grauelin
 gam classis
 regia

Dāmus por
 tus

Albigesii

Biteræ ciui
 tas

Rex philippus augustus et ludouicus eius filius

**Simō de mō
teforti** summū nephas abusi fuerāt: ea ad ignominia uideā exhiberēt. Eliminata fedissima
 gētis turpitudie: frāci cupidi sua q̄q; loca reuifere: reliquo exercitui symonē de monte
 forti hoiem nobilē & strēnuū nec minus religiosū prāficiūt. Qui mox belli cura susce-
 pta: nō segniter quæ supererāt executus est comitate eū dñico uiro hispano quo auto-
 re prādicatoꝝ ordo initium sumpfit. Itaq; arces per eam terrā expugnauit: hæreticis i-
 teremptis. Habuit tamen obscena albigeliorū turpitude defensores aragonū uidelicet
 regem: sancti item eligi comitē & fuxi principē qui eductis ingentibus copiis symonē
 apud murellum arcem obsederunt. Qui tametsi raras armatos secum in præsidio ha-
 beret: nihil tamen desperās re diuina a sacerdote facta: postq̄ se in primis atq; suos con-
 fessionis sacramēto purgasset: eruptionē subito facit. regem aragonū & hostium octo
 decim millia interemī: cum ipse octo tantū ex suo præsidio amississet. Credi merito po-
 test deum pro sua religione comitem recte pugnantē adiuuisse. Per hos dies multis
**Egregia ui-
ctoria**
Ioānes āglus ymbribus sequana amnis auctus paruū apud parisiōs pontū deiecit. Hec inter iustissi-
 ma bella iohannes anglus ex anglia mouēs andegauia quæ diruta erat restituit & mu-
 ro claudit. Inde deficientibus ad eum britonibus atq; pictauis: ope eorū auctus rupē mo-
 nachi quod castellum ad ligerim flumen guillermus de rupibus supra nō multos ānos
 extruxerat cōtendit. Ibi cum primā oppugnationē sibi non bene procedere intelligit:
 fecit consuetudinē ad aggerē qui ad fossos erat quoq; die ambulandi & scrutandi qua
Nota factum parte castello potiret. Qui ne ab obsessis telo aliquo offenderet: satellitem instituerat
 scutum prætere ambulanti. Eam rem cum ex obsessis unus ingenio pollēs ai aduer-
 tisset: tenuē ex canapi funē textit iusta longitudine quæ ad aggerē ptingere posset. Eius
 funis extremo ad sagittā deligato reliquū clauo iuxta se ad muri pinas affigit. Atq; ita
 sagitta balistæ imposta: anglo dum transiret insidiat quē ubi suo more incedere uidet
 sagittam in satellitis scutum penitus adegit: mox cordula ad se reducta satelles cū scu-
 to quod gerebat in fossam præceps ruit: in quē obsessi tela crebra iaculātes necauerūt
 Satellitis nece exasperatus iohānes: furcas e regione castri protenus erigi iubet: cōmi-
 natus nisi se dederent eos furcarū supplicio affectū iri om̄s. Nihilominus tamē franci
**Ludouic⁹ phi-
lippi filius** pugnacissime arcē turati sunt: occisis plarisq; anglis. Interim occupato aduersus flan-
 drensēs philippo: filius eius ludouicus ductis ad chinonē copiis cū inde magnis itine-
 ribus ferre opem obsessis cōtendit: cognito eius aduentu anglus relicta oblidione tra-
 iecto ligeri quinquaginta eo die miliaria fugiens cōfecit. Fugato anglo reliquas arces &
 ipam andegauiam ludouicus recepit: dirutoq; castello belloforti & terris uicecomitis
**Moncotorū
castellum** touardis: muros quibus andegauia anglus muniuerat dissipauit: nec monocoturo
 abstinuit: quod fundo tenus dirui iubet. Filio in pictauia bellum gerēte philipp⁹ postq̄
Tornacum accepit othonē multis militum millibus apud uallēcinas castra habere ut ferrado cæ-
 terisq; francorum perfugis auxilio esset: exercitum cogit: & per flandriam ducens cum
 omnē fere regionē diris incursionibus uexasset: tornacū proficiscit a comite scti pauli
 & fratre garino qui hospitalarii ordinis erat ex hostium potestate paulo ante receptā.
 At agēte tornaci philippo nūtiat: othonē quātū ex uallencinis ad mauritaniā decē octo
**Otho īparor
cum copiis** miliaribus tornaco distantem consedisse. Quem adoriri cupientem regem proceres
 dehortati sunt: propter uiarum qua incedendum esset angustiam. Ingressus postea in
 hānoniā frācūsterrā omnē magnis incōmodis affectit. p̄pterea q̄ eius terræ dñs in nu-
 mero hostium habebat. Redeūte tornacū philippo: ubi paucorum dierum quiete mi-
 litem seq; recrearet: accepit othonē instructis aciebus aduentare. Eodē die siue fortu-
 na siue deo ita uolēte uicecomes meldunē. & frater garinus cū leuis armaturæ mille
 militibus iter quo hostis ueniebat eūtes in tumulum qui extra militarem uiam erat
 abierunt. unde prospicere longe lateq; possent: si quis hostis appareret. Viso hoste qui
 instructissimo ordine accedebat: maturāt ad philippū deferre othonis aduentū. Tum
**Philippus ad
uersus otho-
nem** militē in armis stare philippus iubet. Vocatoq; procerū cōuentu: consiliū fuit paulo ul-
 tra progredi: ut quid sibi hostis faciendū instituisset exploratū certius haberet. Erat in-
 ter utrūq; exercitum riuius non adeo magnus q̄ traiectu difficilis. Quo superato ho-
 stis tornacum adire simulat. Sed contra sentiens garinus suadet aut prælio conserēdū

aut cum summa ignominia abeundū esset. Igit̄ procedētibus usq; ad pontem bouinū francis: cum lassus rex sub fraxino arbore obdormisset: & ad clamorē suorum quos in ultima acie hostis inuaserat expergisceret: facellū quod proxime diuo petro dicatum erat ingressus: breui precatione habita tam hylaris in equū cōscendit: q̄ si ad cōuiuium inuitatus extitisset: atq; ita in primā aciem progressus militi animos dedit. Otho uero rege inspecto: suos a uia subducens: agrum qui septētrionē uersus erat occupauit. Quare factū est: ut solem meridianū præ oculis hostis haberet. Dispositis in acie frācis: philippus in hac sentētia locutus est. Viri cōmilitones spem capim? rei bene gerēdæ: præsertim qui aduersus sacris interdictos & ecclesiæ spoliatores pugnā suscepimus. Et nos ramesi per fragilitatis humanæ tenuitatē p̄ctōres sumus tñ cōionē tenemus fidei & institutionis catholicæ. Quare bono animo estote & progredimini in hostem uiriliter. Dabit deus in se sperantibus uictoriam. Ad hunc modum paucis cū locutus rex esset: impartita militi benedictione: signū pridie nonasiumii bello dat. Itum ē in hostē & pugnatū incredibili uirtute. In flādrēs primus a sueffionē sibus impetitus fuit subsequēte petro remigio campanorū ductore: qui galterū de guiffella & buridanū captos abduxerunt. At galterus sancti pauli comes & comes bellomôtēsis cuneo facto acies hostiū irrūpunt obuios quosq; feriētes: ita ut penetratis aciebus iterū in cōsertos hostes pari gloria reuerterent: ad quos se cōferētibus magna uirtute francis: egregiam inter illos operā nauauerūt eudo burgūdus matheus momorentianus galterus de sancto paulo hugo de marolio cuius p̄tati ferrādus flādrēs a frācis interceptus se permisit suis uel fugatis uel occisis. Ferrādo capto tota belli moles in othonē incubuit qui philippo p̄cul inspecto: in eum se prumpens intercurrētibusq; ad regis custodiam deputati erāt: ægre se defendit: atq; equo quē insidebat fauciato: e praelio cedens cum alterū equū recepisset aufugit. Othonis uero pedites qui inter equites dilapsi erant: philippum ab equo deiiciūt: ita ut opera galli de montigniaco & petri cristaldi difficillime fuerit periculo liberatus. hostes aut̄ postq̄ othonē fugisse cognouerūt. animis destituti compluribus occisis fugientē dñm secuti sūt. relicta impatoria aquila quæ draconis simulachro alte superposita curru uehebat. Fugietibus alemānis reginaldus comes q̄ suos seorsum continuerat: praelium instaurans vulnerato p̄ ylia equo captus est. Supererat ex toto othonis exercitu brabantinorū turma septingentorū armatorū qui desperata salute: utcūq; poterant praeliabant. Quos postq̄ philippus prospexit: misit cum duobus expeditorum milibus thoma de sancto ualerio: omnes aut capti aut occisi sunt: cū nisi unum ex suis tñ recensito numero thomas desiderasset: qui tñ inter cadauera occisorum facibus repertus est: & deinde chirurgorum ope curatus. In othonis exercitu mille quingenti equites aurati: inferioris uero ordinis & peditū centū quinquaginta millia (sicut ex captiuis cognitū est) fuerunt. Hostibus superatis cum fugientes miles frācus persequeret̄: ueritus rex ne dissipato exercitu uel captiui effugerēt: uel receptis uirib? hostis nouam aliquam cladem importaret: receptui cani iubet: atq; ita receptis post insignem uictoriam militibus captiuos per diuersa franciæ loca in carcerē mittit. Reginaldum uero boloniensem peronæ cathenis uinctum seruat. Ferrandum flādrēnsē parisiū deducit: atq; in turre quam luparam uocant includit. De huius ferrandi fortuna cum mater quæ portugalla erat ariolos & diuinatores consuleret insequēs respōsum habuerat: rex in praelio cadet pedibus hoīm atq; equorum calcatus: nec sepeliret̄: ferrandus a parisiacis iocūdissime excipietur. Quo oraculo stolidamulier decepta. se cus ac sperabat pro regni dyadematē filii carcerē accepit. Reuerso in franciā philippo: pictaui qui cōiuratione cum hostibus facta domi se cōtinuerant belli exitum expectantes cum uictorem philippum pertimescerēt: per uicecomitē touardū ueniā impetrant. Et iohānes anglus missis ad regem legatis roberto apostolico cardinali et renulpho lincestriæ comitem quinquēnes inducias cum philippo firmat. Cum hec in pictaui geruntur ferrandi uxor ad regem de uiro sollicita uenit. Offerit ferrandi loco de posituram se obsidem gauffridū brabantini ducis filium: soluto pro ferrādī & suorum captiuorum redemptione iusto precio: se quoq; arces per flāndriam atq; hanoniā de-

Otho philippi
ad militesFerrādus flā/
drus capit

Otho fugit

Reginaldus
boloniēns. ca
piturPro dyade/
mate carcerē
ferrandus ac
cepit

Rex ludouicus diui ludouici pater

Victoriæ
Monasteriū

Ludouicus i
āglia copias
ducit

solaturam quas rex dirutas esse præciperet. Ad hunc modum foemina maritum & ca-
prios liberauit. Eodem tempe quo philippus othonem uicit: ludouicus de pictauis
uictoriam obtinuit. Quoꝝ beneficioꝝ gratia rex qui in deum omnia referebat mona-
sterium quod uictoria appellauit prope siluanectū ædificat: assignatis largissime annis
prouerbibus iis qui in eo ministraturi erant cœnobitis. Rebus in francia feliciter cō-
positis: Ludouicus grandi exercitu contracto & classi imposito in angliam traiecit.
Londoniisq; a ciuibus exceptus paucis diebus insulam recepit: iurātibus in uerba eiꝝ re-
gni proceribus. Quare cognita iohannes fugiens breui post tempe morte eripit. Cui
proceres iurisiurādi cōtemptores (relicto ludouico) henricū iohānis filium sufficiūt.
Igitur angloꝝ perfidiā execratus ludouicus quindecim marcharum argēti millibus ab
henrico acceptis in franciā integro exercitu se recepit. Philippus uero cum uetulus
esset & annos tres & quadraginta regnasset anno salutis. M. ccxxiii. uita exedens apud
sancti dyonisi ad eum magnificētissimo sepulchro cōdit. Rex proculdubio gestorum
magnitudine memorabilis qui cū ab initio ætatis adeodatus appellaretur: augustus
quoq; dictus est: tum ppter eius egregiā sanctāq; uirtutē: tum quia adeptū regnū auxit
Reliquit præterea ex testamēto tercentū mille parisiē. librarū in sumptus hieroso-
lymitani belli: quæ pecunia hierosolymozꝝ regi iohanni qui tū aderat compostellam
deuotionis causa profecturus annumerata est. Millia in super cetera domui hospitali.
Almarico mōtifortensi totidem qui terræ albigeniū præfectus erat. Paupibus millia
uiginti. Sūt q minus a philippo legatū esse tradunt: sed ego historicū gallum secutus
plus fidei franco q̄ pegrino auctori dandū sum arbitratus. Addidit ad dyanosianozꝝ mo-
nachorum numerū triginta cœnobitas qui ppetuo rem diuinā pro se deo exsoluerent
Anno quo decessit uisus est in occidēte cometa cū anno superiore luna ab intempesta
nocte usq; ad insequētis diei crepusculum defecisset.

Eiusdem compendii Liber septimus.

Ost philippū regni gubernacula suscepit ludouicus sextū & trigesi-
mū agens annū. Hunc tradunt auctores caroli magni genꝝ in reges
frācos per matris cognationē rettulisse. Carolus em ludouici quarti
filius a quo hugo cappelletus regnū sustulit: emengardā filiam comiti
namurcēsi uxorē dederat ex qua suscepta prole uirili balduinus hā-
noniē. comes natus est qui ysabellā ex se genitā huic de quo scribi
mus ludouico matrimonio copulauit. Putant hoc factō francis plus

nobilitatis ad reges qui inde prognati sunt puenisse: quasi a prima origine perseuerent
in posteris mores & uirtus. Sed ut in cæteris aīantibus atq; in plātis ita in hoīm genere
contingit. A forti ībecillis equus: a fructifera arbore sterili plarunq; enascit. Nihil em
natura fert quod tempis accessu a stirpe nō degeneret. Adepto regno ludouicus cū
pictauis parere detrectarēt: anglis fauētes ducto ad niortum arcem exercitū eā obsedit:
in qua præsidio erat sauaricus mauleonus cum non inualida anglorum manu. Qui
postq̄ assidua oppugnatione se premi uidet: impetrata cum suis abeundi libertate dedi-
tionem fecit. Itum deinde est ad sanctum iohannē quod incolæ dangeli uocant. Cuius
oppidani regis potentiam formidantes ludouico occurrūt: atq; ut dominū suum & re-
gem reuerentur: recipiuntq;. Tam prospere succedētibus sibi rebus: rochellam ma-
ritimū i pictauis oppidum & idem munitissimū: quo statio est nauium quibus merces
mari important: petit. ubi (quem ex niorto abiisse memorauimus) sauaricus mauleo-
nus erat multis anglis stipatus. Postq̄ continuis decem & octo diebus oppugnatio fa-
cta est: orta inter mauleonum & anglos suspitione de dedendo oppido mens sauarico
fuit: ne (subeunte discordia) in potestatem hosti si se nolens incideret. Salute aludo-
uico impetrata: abeunt in angliam omnes. Fama perferēte rochellā a francis possi-
deri: lemouicenses & petragorici ad ludouicum ueniunt imperata facturi. Quibus in
fidei receptis & rochellæ imposito firmissimo præsidio: franciā repetiuit. Sauaricus
uero cum ad anglum regem uenisset: multis indicis cōiectans se regi esse suspectum:
& sibi parari insidias Clam ex angliā ad ludouicū se contulit: a quo indulgēter receptꝝ

Pictauis rebel-
lant

Rochella

Sauaricus
mauleonus

fidem debita subiectionis regi præstitit. Eare cognita rex anglus tributo a clero angliæ collecto: richardū fratrem in aquitaniā cum trecentarū nauū classe mittit. Qui primo appulso ad sanctū macharū castra ponens: arcem uicini expugnat atq; oppidum quod arci iunctū erat diripit. Cognito richardi in aquitaniā aduentu: ludouicus unū ex marescallis (id enim nomen est officii eius qui parte aliqua bellicis rebus præest) aduersus anglos cum copiis præmittit. Francis in terrā dñi bergeraci irrumpētibus agrosq; populatibus: richardus relicto castello cui rochellæ appellatio est: quod & ipse obsidebat: rebus suis diffidens in angliā classem reduxit. Per id tempus balduinus quidam ausus se mentiri balduinū flandrensem esse qui ex cōstantinopoli græcorum perfidiā cum aufugisset a flandrēsis exceptus est: reiecta comite muliere profecto sapiente: quæ ad ludouicū querulosa ueniēs permouit regem peronā proficisci. Quo simulatore balduinū ad se euocatū: cum multa rogatus uel superbe responderet: uel nulla de se uera indicia exhiberet: tertio inde die regno abscedere ludouicus iubet. Abiēs mendax homo uallencas postq; a suis se desertū intelligit: burgundiam specie mercatoris assumpta: a nescio quo milite agnitus: ad comitē deductus est: quē in ergastulo multis cruciatibus affectum furcæ illaqueatum serui dominæ comitis stragulauerūt. Interea romanus a pōtifice gregorio nono legatus parisi sacerdotum conuentu habito rege cum multitudine procerum confidente de albigēsium hæresi atq; pertinaciā questus regem & qui concilio aderant excitat crucem aduersus hæreticos pro dei religiōe sumere. Ipseq; romanus complures sua manu cruce signauit. Anno insequenti q̄ erat christianæ gratiæ ducēsimus uigēsimus septimus supra millesimum ludouicus & qui cum eo cruce dñica insigniti erant ad bituriges cōueniunt inde nyuernum lugdunūq; prætereūtes auinionē prouinciæ nō cōtemnendā urbem petunt: quæ septimo iā anno interdicto ecclesiastico damnata: ab hæresi non resipuerat. Quam cū ludouicus pacto ciuibus interposito nullo incōmodo eam affecturā sed ultra profecturum: portas regi occludunt. Qua accepta iniuria ludouicus auinionē circūualat. Ea obsidio cū a kalendis decembribus ad mediū augustum cōtinuata nō pcederet fortissime se tuētibus hæreticis: telis & scorpionū mille sexcenti ex nostris periere. Inter quos guido sancti pauli comes strēnuus eques & bellicarū rerū peritissimus: & lemouicarū atistes intempti sunt. His incommodis acceptis ludouicus iurat se nunq̄ nisi urbē recepta inde abiturū. Cognita regis indignatione & constantia: ciues duos ad eum de primoribus ciuitatis mittit: qui se ciuitatēq; potestati ludouici atq; romani legati pmitterent. Rebus cōpositis ludouicus urbem ingressus: fossas ciuitatis terra expleri ad summū imperat. demū trecētis præclaris ædibus murisq; ad solū excisis: ciues ab interdicto romani laxauit: ordinato illic epō petro corbio erudito hoīe q̄ ex cluniaci cœnobio erat. Auinione recepta rex tholosam ad quartū usq; lapidem peruadens desiderium cepit franciam reuifendi. Atq; ita cura rerum prouinciæ ymberro de bello ioco qui eum genere attingebat deputata: in franciam uenit. Vbi paruo tempore immoratus ad mopenceriū cum festinus reuertisset ægrotauit. & secūdo idus nouēbris defunctus est: rex p̄ oēm uitam cōtinens: & qui nullius præter propriæ cōiugis cōcubitu usus fuisse perhibet. Ex monasterio ad sanctum dyonisiū elatus iuxta philippi patris sepulchrum humatus est. Eius mortem merlinus uates æglus hoc uaticinio uisus est præsignasse. In monte uēti morietur leo pacificus.

Sanctus macharus

Pseudo flandriæ comes

Auinionē circūfidetur

Indouico susceptus est ludouicus filius annos duodecim natus: quē in blāchæ matris tutela pater reliquerat. Eius erudiendi sollicita mater curam sine intermissione adhibuit: ita ut uigili studio elaboraret christianis illū institutis præclarisq; moribus educari. Deputatis ad id negociū religiosi hoībus ordinis præcipue prædicatoꝝ atq; minorū. Quorū disciplina ita didicit uitæ sancti moniā amare: ut illo tempore nemo religiosior sit habitus. Regni dyadema a sueffionū antistite apud remos ad calendas decembris suscepit: orbata p̄ hos dies ecclesia remorū pastore. Sed theobaldus campanus: petrus mauclericus britonū dux & hugo marchiæ comes p̄pter non idoneā ad regnandū ætatem parui habētes ludouicū: cōiuratōe facta a rege deficiunt.

Cōiuratio in ludouicum

Rex diuus ludouicus

Atq; ante om̄s maulericus duas munitissimas arces sanctū iacobū de beuro atq; belesmū imposito ad præfidiū milite occupat: quas a patre dū ad albigēses proficisceret duci custodiēdas tribuerat. Cōiuratione patefacta nouellus rex ex m̄is consilio magnis itineribus in britonē ducit. At theobaldus cāpanus uiso regii militis exercitu futuri p̄uidus nesciētibus focis ad regē cōcedens delicti ueniā impetrauit. Statimq; ludouicus maulericū atq; hugonē per caduceatorē monet ad se ueniāt aut pugnādi faciāt potestatem. Cōiurati respōdent acceptissimā sibi pacē cōcordiāq; esse: t̄m dicat cōuentioni dies & locus: cū de pace colloquū cū rege habere possint. Apud chinonē cum die cōdicto cōiurati nō uenissent: tertio uocati: missis ad ludouicū nūtiis spondēt se uindocinum uēturos ibiq; p̄ regis uolūtate se purgatuos. Quo respōso placatus rex adolescēns t̄m illis mandat ab iniuriis abstineāt. Illi aut regis benignitatē atq; indulgentiā contēptui habētes: permultos regni proceres in suam sententiā ducūt. Blanchā regis matrē indignā dicētes: quā t̄m principatū administrēt: nec decere illos scōmineo duci impio. His atq; aliis suasi uerbis p̄ceres sollicitē explorant: quonā modo in suā ptātem ludouicum a matre abducant. Iter per agrū aurelianū faciēte rege: nuntiat infidias sibi a proceribus positas esse. Eam ob rem retro inde cedens parisiū uersus cū ad montēheriū uenisset: ad matrē parisiū agentē mittit. Quā filio timēs parisiōs ad arma excitat: q̄ col lecta raptim ex agris hoīm multitudine ad regē contendūt. Insidiatores uero cognito parisiōrū aduentu silentes abiēre. Igit̄ recepto rege: parisi domū reuertunt. At proceres suo instituto frustrati: in theobaldū campanū a quo cōiuratione patefacta deserti erant bellū mouent. Obsessōq; oppido quod cahorsiam uocant frequēti populatiōe companiā infestabant. Re ad ludouicū per theobaldi nuntios delara: proceres primū rex admonet ab armis discedant. Qui regi nō audientes mox ut acceperūt ludouicum infesto exercitu ad se festinare obsidione soluta: domū quisq; remeauit. Verum hugo suā in regem cōiurationis acer & diligēs autor ad anglos traicit. Regemq; admonet t̄ps aduenisse: cum ablatā sibi a philippo normāniā recuperet. Ludouicū quidem adulescētē nō acceprū nobilitati esse: quippe qui ipsi incōsultis & præter iustam atatem regnum adiunisset. Scire se: si angulus cum exercitu galliam petat futurum ut se adiutore normanniā uendicet. His hugonis uerbis persuasus angulus classe instructa ad britonēs unacum hugone duce: q̄q; aspera hyems esset ad nauigat. Moxq; adiunctis sibi britonū auxiliis uicinos britonibus agros incursionibus populatiōibusq; disperdit. Quod post q̄ ludouico nunciatū est: Copias inducē primū educit: belesmūq; arcem p̄tinacissimē prius obsidet q̄ insolitis atēa frigidibus hyems militē molestaret. Sed huic malo blancha ludouici mater remediū attulit: iubet calones castris egredi & arbores cuiusq; generis fertiles atq; infocūdas succidere: easq; cōscisas ad castra importari. Quo nimirū facto tanta lignorū cōgeries in castris fuit: ut magnis crebrisq; ignibus excitatis: hybernus rigor nec militē nec iumenta offenderit. Prima oppugnatiōe irrita: marescallus militum dum secundā oppugnatiōē parat: fossores instituit qui cuniculis uiam in arcem faciant. Ip̄e in terea machinis dispositis muros quatit: & simul militem oppugnatiōē facere iubet. Tanta fuit lapidum uis: ut primaria arcis turre concussa nutaret: & muri cuniculis perforati prope dilaberent. Quo periculo territi britones cū nullū ab hugone subsidium speraret se atq; arcem ludouico dedūt. Belesmo superato: angulus hugonem increpat cuius suasu bello se immiscuit. atq; ita exercitu classē imposito angliam repetiuit. Per idem tēpus ii qui hayapānelli incolēbant: ad britones defecerunt. Sed blanchæ iussū iohannes de uineis in eos copias ducens paucis diebus cōpescuit. Ludouicus britonum regionē ingressus ardorem atq; chancealū ualidissimas arces cum cepisset duce perterrituit. Qui ad fratrē drocarū comitē missis nūtiis orat regem sibi cōciliet: in se nullam moram fore quin impata faciat. Comes de ducis animo certus factus regem placat. Igit̄ daris obsidibus hugo iureiurādo promittit nullo se unq; tēpe arma in regem capturū sed in fide cōstanter permāsurum. Cum annos quattuor ludouicus bona usus fortuna esset. Regalis mōtis cœnobii nō procul ab yfara flumine extruxit: collocatis in eo fratribus cisterciēns. ordinis. In terea dum circa cœnobii institutionem

Insidiæ in ludouicum

Bellū in theobaldū campanum

Marchiæ comes ad anglos deficit

Rex angulus

Blanchæ egrum factum

Hayapānelli

Regalis mōs

rex aím intēdit: seditio inter ciues & parisiēn. scholasticos insurgit: ita ut nō nullis utri-
 q; occisis cū sibi de iniuriis acceptis satis non esse factū scholastici querunt: eo indigna-
 tio pcessit: ut de traſferendo studio: hoc est ut vulgo loquunt uniuersitate: cōsultarēt.
 Quos etiam rex anglus francoꝝ ppetuus & implacabilis hostis clandestinis nunciis ut
 id facerent sollicitabat. Daturū se illis dicens (si oxonā transirēt) domos ad diuersan-
 dū libertatēq; atq; priuilegia concessurū. Sed ludouico cura fuit scholasticos contine-
 re: ne nobile regnū līterario splendore priuaret: quē diuus carolus magnus autore al-
 chuiño parisiū locauerat. Nam ante id tps nulla scholæ conuentio apud parisiōs fuerat
 instituta. Quare miror quosdā doctrinæ sibi scientiā arrogantes iactare ab athenis di-
 uum dyonisiū aryopagitam secutā scholasticorū multitudinē romam primū: deinde
 parisiū demigrasse. Cuius rei uerisimilitudinē nullo uel græcæ locutionis uel collegii
 uel eruditi hoīs uestigio cōfirmāt. Nam ante caroli magni ætatem apud parisiōs scho-
 lasticorū conuentū fuisse nemo scriptorū prodit. Alioquin ex scotia uenientes bedæ
 discipuli pariensis scholæ autores frustra fuissent a carolo constituti. Erat comiti p/
 uinciae filia margaretha hāc ludouicus a p̄e acceptā uxore duxit. Curauit quoq; rober-
 tū fratrē terris atq; uxore donare. Nā arthesiū atrebatēq; illi attribuit despōsata mathil-
 de brabantini ducis filia. Dum hæc gerunt: federicus secūdus romanus imperator p
 nuncios ludouicū orat: ad uallicolorē uenire nō recuset. habere se q̄ illi cōicata esse ue-
 lit. Ludouicus delectu militū habito: cū ad locū puenisset (federico ægritudinē simulā-
 te) in franciā se conuertit. Creditū est imperatorē fallere regem uoluisse: ut si cū pau-
 cis aduenisset cōprehensum abduceret. Per hos dies balduius bizantinus impator
 ludouico coronā christi spineā dono dat: quā religiosissimo receptā apparatu ex uicē-
 nis ad dyonisiānū cœnobiū portari iubet. Comitantibus se fratribus roberto alphōso
 caroloq;. Nec multo post tpe ludouicus cognito q̄ balduius rerū inops bonā dñicæ
 crucis partē cū spongia & lanceæ ferro qbus dū cruci affixus christus esset potus & con-
 fossus fuerat pignori obligasset ingenti pecunia recepta: Ludouicus p balduini assensū
 dissoluto are sacrosanta dñicæ passionis monimēta in regio apud parisiōs sacello cō-
 dit: institutis ibi ad dei cultū ministris. Deinde obstinatis in p̄fidia albigēsis cum
 malis militē francū iniuriis afficerent: accito iohanne bellomontensi rex illi imperat
 copias in hæreticos ducere. Audiens regio dicto iohannes exercitū educit: atq; in pri-
 mis arcē q̄ mons regalis dicebatur expugnat: deinde aliis atq; aliis locis intra paucos
 dies receptis rebellē hæreticum domat & p̄enis afficit. Igitur rebus fœliciter expletis
 postq̄ ad regem uenit: magnis muneribus donatus est. Eodem tpe mortuo nauarro-
 rum rege: theobaldus campanus eius frater in regem a proceribus assumit. Qui breui
 mora interiecta collecto ex suis atq; francis non contēnendo exercitū in asyam pfici-
 scitur: aīo rebus christianis opem cōferendi. Sed lasciuientibus & prædis intētis gallis
 neq; theobaldo regi parentibus: res male pcessit. Non receperat adhuc paternæ hæ-
 reditatis alphōsus ludouici frater portionē. Comitiss tholosatis filiā ludouicus illi uxo-
 rem dat: cū pictauiæ atq; aluerniæ portionē: & ea parte quā in albigēsi tenebat. Mox
 uocato regis iussu comite marchiensis: q̄ fidē alphonso subiectionis iure præstaret: de/
 hortante uxore q̄ angli regis mater erat: ad anglos contēpto alphonso comes defecit
 Apud quos multa fingens quasi suis esset possessionibus a ludouico eiectus: pmouit re-
 gem exercitū in gallias traducere. Ea re cognita ludouicus copiis coactis in marchiam
 expeditionē ducit. Monsterolūq; & bergam arces munitissimas occupat. Bergam aut
 prorūsus desolauit. Nec moratus fonceū ubi gaufridus līsignianus erat circumfider: quē
 & paulo post non otum ui expugnat. At mater angli regis uxor comitis marchiani
 postq̄ ludouicum uidet superiorem atq; potentiorem bello esse: ueneno regem inter-
 cipere tentauit. Sed uenientibus in ludouici castra iis quos uenefica mulier ad perpe-
 trandū facinus instituerat cum deprehensis fuissent puluerem in cibos regio inuicere:
 furcis appensis strangulati sunt. Quæ res adeo anglæ mulieri indoluit: ut conciscere sibi
 mortē tentarit. Sed a suis impedita perpetua ægritudine laborauit. Cū ad hunc mo-
 dū regis fortuna in dies melior esset: & multi ad eum auxiliares iugiter adueniētēs: ad

Scholasticorū & ciuū pa-
 risiēsiū dū-
 sensio.

Crucis christi partē cum
 spongia & la-
 cææ ferro p̄-
 gnori obliga-
 tā ludouicus
 liberauit.

Theobaldus
 capan' nauar-
 ræ rex.

Veneno lu-
 douic' appe-
 titur.

Rex diuus ludouicus

fontanietū arcem pgressus eā obsidione cingit. Est autē arx in medio fluente altis turribus & muro duplici extructa: quā ii qui intus erant diligenti opa defendebant: ita ut a nostris parū dāni acceperāt. ideo rex turrim lignēā erigi impar ad eā altitudinē: unde in arcem p̄spectus esse: & lapides telasq; iaci possent. Sed ī turrē iniecto ab obsessis igni machina cōflagrauit. in ea oppugnatione pictauen. comes graue in pede vulnus accepit. Quā ob rē ludouicus oppugnationē redintegrat tanta militū cōtentiōe: ut alii portas cremarēt: alii funibus & icalis in muros scanderent. In arcēq; ad hunc modū irrum pentes eā cū comitis marchiani filio & equitibus quadraginta peditibusq; octoginta caprā solotenus imperante ludouico diruerint. Fontaneto desolato: uillarium mox quod ad guidonē rupefortensem ptinebat: q; marchiani comitis partiū erat destruxit. Idem & alii cōpluribus fecit: donec in conspectu hostiū castra metatus est. Apud talli burgū hęc gerebant: & erat charentū flumen traiciendū. Ponte igitur facto cū franc? p̄transisset: frumentatores: xantonas uersus pabulantes cū oīa p̄ agrū xantonum corripent marchianus comes in eos p̄greditur. Sed ludouicus nihil cunctatus auxilio frumētatoribus affuit. Primoq; regis incurſu senescallus comitis signifer interemptus est moxq; redintegrantibus praeliū regib? praeliatū est diu atq; ferociter. Cessit tñ angulus retro: & pedem referre cœpit. Henricus autē cognita suorū fuga xantonas petit. In eo praelio multis occisis: capti sunt hostiū duo fere millia: Cū hēricus xantonas se recepisset: in sequēte nocte receptis quot poterat ex fuga militib?: portas sibi aperiri iubet simulans in francos ducere quos in opinantes & hesternō labore defessos interciperet. Sed cōuerso itinere blayam p̄festus est. Quocirca xantonibus animus fuit ludouico se dedēdi. Quos imitatus est reginaldus pōtū dñs: uenit & ad regē maior natu filiorū comitis martiani: mandatis pariturus. Cui pax in hac formula concessa est. Quæcūq; belli iure de comitis possessionibus rex haberet: ea comiti pictauiorū alphonſo foret. Ipse uero arces messinū cretoyā atq; estardiū sibi retineret. Cognito quid filius apud regē effecisset: comes pater assumptis uxore & reliquis liberis ad regē ueniens ad pedes ei? p̄stratus q̄ conuenta erant roborauit: fidelitatis iureiurando interposito. Pacata ad garonā usq; aquitania: henricus blayam deferens cū richardo filio burdegallā traiecit. Vnde missis ad ludouicū de induciis nunciis: eas ægrē obtinuit: reclamantibus p̄ceribus frācis: quos in asia richardus ignominiose habuerat. Per idem tps federicus imperator germanus romanæ ecclesie aduersabatur. Cuius tyrannide p̄fusus pontifex romanus innocētius quartus lugdunū delatus: regē p̄nuncios orat: ad se uenire nō tardet. Verū p̄pediente morbo: cū apud pontifera diu decubuisset: pontifici morē gere re non potuit. Eius morbi cū nullū a medicis remediū esset: deo oīa attribuens ludouicus crucē dñicam sibi assumens: rebus hierosolimitanis subsidiū ferre illoq; expeditionem ducere uoto se astringit. Recuperata sanitate rex cluniacū ad innocētiū se contulit. Apud quē dies quindecim de hierosolimitanorū rebus consulens: pontifici ali tandem benedictione suscepta in franciā rediens beatricem reginæ sororem fratri suo carolo despondet: andegauiaq; atq; cenomaniā attribuit. Memor deinde uoti: paratis q̄ ad hierosolimitanā expeditionē pertinebant parisios adiens: relicto alphonſo fratre qui una cum blanca matre regnū administraret lugdunū contendit: ubi federicū timentis innocētius agebat. Salutato p̄fice ludouicus iter ingredit & mari apud aquā mortuā ubi classis parata erat conscenso cyprum appulit: ubi hibernauit. Ad primum autem insequentis ueris tempus cū apud cyprum nō pauci ex franco exercitu morbo interissent: Ludouicus soluens in ægyptum prospera nauigatione delatus est. Est damyata: q̄ myata ægypti urbs nilo adiacens quæ & helyopolis dicta est. Cum in urbis cōspectum classis aduenisset: ægyptii per ripas dispositi nostros a continentī facile repellabant. Sed desilientes ex nauibus franci hostem damyatā repetere coegerunt. Positis nō longe ab urbe castris primores damyatani igne per muri circuitum imposito: noctu aufugerunt. At nostri accepta illorum fuga: loco potiuntur atq; ignem restingunt. Ego autem legationibus uolens abstinēo quas ab oriente ad ludouicum missas quidam scriptores tradunt: quæ plus uerborum q̄ rerum ad rem gestam pertinentium habent.

Henric? xan tonas petit.

Marchiæ comes ad ludouicū uenit.

Innocētius quartus lugdunū uenit.

Beatrix uxor caroli Ludouici fratris.

Ludouic? ad cyprū appulit.

Damyata: q̄ & helyopolis.

Damyata capta: ruderibusq; atq; inquinamētis hostiū purgata ciuitate: ritū christianæ religionis legatus q in expeditione cū ludouico erat ordinauit. Postq̄ a labore miles se refecit ludouicus ad masserā quā pharamiā platina uocat exercitū ducit quā nili pars alluit. Dū exercitus cōposito agmine scedit: hostis nostros ut poterat premebat: quō cū leibus cōmissis præliis francus superior euadens: tandē in insula quā nilus pxime masseram efficit castra depofuit: ubi uaria fortuna pugnātū est. Nam tametsi hostis fuga & clade dānificatus est amissio inter cæteros duce pharhardino: ramen ludouic⁹ plurimis incōmodis acceptis: fratrem insuper robertū arthesii comitem amissit. Nam cū post hostiū fugam stragēq; franci in castra se recipere debuissent: ipi per agros palates regionēq; lustrantes: hostem mox uiribus receptis in se conuersum senserunt. Quem ægre sustinentes: cū in castra rediissent: a tergo infecutus hostis castra oppugnare non distulit. Sed inde ægregia nostrorum defensionē repulsus est. Ad hæc incommoda grauis quoq; pestilentia & fames franco militi accessit. Ita ut rari integri essent. Eodē tpe ingentibus copiis instructus soldanus masseram aduenerat. Qui cognita rerum præsentium conditione: postq̄ accepit ludouicū ægrotare: & de repetēda damiata consilium capere: suos in armis stare iubet: qui statim iter agentibus nostris irruentes: & regē ipsū duoq; eius fratres carolum & alphōsum cum reliquis exercitus compræhendūt. Eos uero qui infirmitate laborabant per nilum petentes damiatā ad unū necauerunt. Ludouicum uero soldanus per suos medicos diligenter curare iubet. Curatum de induciis alloquitur. Quæ his conditionibus firmatæ sunt. Ludouicus millia octo bizantium sarracenoꝝ sui redimendi gratia solueret: damyata soldano restituta: soldanus uero quosq; captiuos ex ægypto aliisq; suæ potestatis locis liberos emitteret. Quæ nisi impleta redderet: iurat alioquin se mahumetū pernegasse. Eandem conditionem cū soldanus a ludouico de christo deo exigeret iusturandum: religiosus rex exhorruit: negatq; constāter id se facturum. Induciis datis soldanus a suis occiditur. Eo interempto homicidæ ludouicum districtis gladiis conuenientes petūt: pacta sibi seruari quæ cum soldano conuenissent. Igitur annuente rege damyata hosti dimittitur. demū receptis fratribus & captiuis principibus rex dimissa ægypto in syriā uenit. Hosti uero de duodecim milibus captiuorum: tribus tantum milibus restitutis reliquos uel trucidauit uel mahumeti impietati consentire coegit. Ludouico capto exercitati plariq; adolescentēs: tanq̄ regem custodia eximere sperarent: conuenientes duce hūgaro: qui illis non aliter q̄ episcopus præsidebat: magnam sibi sociorum multitudinem coegerāt. Atq; ita per parisios aurelianosq; & bituriges profecti cum non furto non adulteriis abstinere a biturigibus non longe a uico qui mortuum mare dicitur qua ad nouāuillam iter est: perempti sunt. Hi enim pastorellos se nominari uolebant. De quibus hoc distichon scriptum esse comperio.

M. semel: & bis. C. l. i. coniungere disce.

Duxit pastorum sæua megera chorū.

At ludouicus in syria agens: ne repentino suo discessu hostis pacta nō seruaret: præmittit in franciā fratrem pietauiæ comitem: q̄ administrando regno operā cum blanche matre daret. Ipse interim ut erat religiosissimus cū sydonem urbē peteret: christianorū cadauera q̄ per uiam insepulta putidaq; iacebant: suis manibus sepeliuit. Ioppen quoq; & alias per syriam dirutas & maritimas urbes muris turribusq; muniuit. Peregrinatus præterea in ciuitatem nazareth atq; ad thabor montem: ioppen regressus est. Vbi nuucio de matris morte accepto postq̄ debita deo pro matris animæ salute psoluisset post sextum huius expeditionis annū franciam repetere constituit: in quam angli incurtiones facere se parabant. Cum parisiū uenisset: conuentu generali habito reipublicam reformauit: statutis optimis legibus de iure a iudicibus dicendo: & de officiis non emendis. De irreligiosis atq; execrabilibus iuramentis: de scortis quibus domos & lustra habere ad explendam libidinem interdixit. Vetuit præsidēs atq; ptores quos aut balliuos aut præpositos appellant possessiones in territorio suæ ditionis dū præfecturam gerūt: comparare. Liberos suos matrimonio copulare incolis puinciae cui præ-

Robertus arthesii comes moritur.

Ludouic⁹ capitur.

Induciae.

Nota ludouici fidē & constantiam.

Fides ab hoste uiolata.

Pastorelli.

Rex pius.

Optimæ leges.

Rex diuus ludouicus

**Stephan^o bo
illeus p̄posi/
tus parisiōrū**

sidebant. Per id tēpus p̄fectura apud parisiōs uenalis habebat: soliq; ciues precio illam sibi uel liberis suis cōparabant. Vnde fiebat: ut inopes premerentur opulenti oīa licenter agerent. Fures nullis p̄oenis afficerent. Hanc uenalitatem rex prohibuit: constituto annuo stipendio ei q̄ p̄fectus esset. Atq; ita stephanū boilleū iusticia atq; æquitate spectatū hoīem p̄positum instituit: q̄ officium adeptus intra paucos dies statū ciuitatis lōge tranquilliorē reddidit. Interim dum rex palatio egressus audisset blasphemū quēdam dei nomen iterū temere assumere: candenti ferro labra deierantis inurere iubet.

**Enguerran/
ni cōciaci ini/
quitas.**

Erant in cōnobia diui nicholai laudunensis adolefcētes tres ex flandria nobiles discendi sermonis franci gratia illic a parentibus positi. Hi laxandi animi causa arcu & fagittis defumptis: cū in proximū cōnobiū saltū processissent: seramq; ultra monasteriū fines p̄sequunt: siluæ custodes ab enguerranno cōciaco constituti: adolefcētes comprehensos ad enguerrannū ducunt: quos nō secus ac alienæ rei inuasores habitos patibulo appendit. Qua re ad ludouicū p̄gillum brunū franciæ conestabilem delata (hoc enim est nomen eius q̄ militia apud francos primus post regē p̄facitur) enguerrannū ad se uocat: uenientē tametsi ludouicus ultimo supplicio p̄stere aīo cogitaret: flexus tamē p̄cibus amicorū: quod apud regē multo habebat enguerrannus: decē illum milibus librarū parisiensū multauit: atq; trienni exilio in syriā ire ibiq; opem aduersus saracenos christianis ferre imperat. Ex enguerranni multa hospitalē domū apud pontifara: apud parisiōs dormitoriū fratrum ordinis diui dominici tecto cooperire: & minorū ecclesiā extruere iubet. Et cū inopū atq; egenorū curā sollicitissime gereret: iisq; luminibus orbatū essent locū parisiū assignauit sacello atq; cellulis ubi habitaret extractis quē cæcorū locū appellauit. Eius quoq; impensa complures religiosi cōnobia parisiū ædificauerunt. ipsius ludouici opus est domus hospitalis secus sequanā littus prope tēplum diuæ mariæ parisiē. Est p̄terea apud compendiū sancti nicholai diuersoriū egenorū. Est & rothomagi apostoli mathei cōnobiū: & apud longū campū monasterium monialiū uirginū diui francisci regulā profitentiū. Attribuit quoq; diuerticulū penitentibus scemini q̄ a libidine resipiscerent: quas dei filias appellauit. Cartusiesibus etiam extra urbem ad sancti michaelis portā monasteriū dedit. Deduxit p̄terea ex mōte carmoelita.

Carmoelita.

uiros religiosos quos a mōte ip̄o carmoelitas dicimus. Quibus apud parisiōs locum ecclesiāq; attribuit. Huiusmodi operum studiosus rex alieni quoq; minime tenax erat. Vnde uenientē ad se henricū anglia regē ad annū salutis millesimū ducententesimum quinquagesimū nonū summa charitate excepit: dimissa illi aquitania: ea q̄dem lege: ut normāniæ andegauia atq; cenomaniā cederet. ob quas magnæ olim cōtentiones inter francos anglosq; extitissent & quas a philippo augusto receptas frāciæ reges ad eā æratē possedissent. Addidit quoq; lemouicenses petragoricos & caduzcos. Agēnensem uero agrū quē alphonus eius frater nuptiarū lege tenebat ab anglo grādi pecunia redemit. Adiecit p̄terea xantonū partem q̄ ultra charentā annē est: retēta regibus francis suprema ditione atq; potestate. Et ne timorata cōscientiā rex scrupulo trepidantis animi offenderet: quingentis militibus annuū stipendiū constituit: quos hierosolymā aduersus christianæ religionis hostem anglus mittere decreuerat. Firma ta iureiurando inter reges pace: anglus in angliā transfretauit. Ludouicus missis ad iacobū tarraconensium regem nūciis: ysabellam eius filiā philippo filio uxorem impetrat. Atq; p̄ has nuptias iacobus carcassonē urbē cū aliis quibusdam locis q̄ in puincia tenebat ludouico reliquit. Ludouicus contra ruffillonē cathaloniamq; de quibus cōtrouersia agebat iacobo pmittit. Eodem tpe manfredus federici imperatoris nothus siciliæ regnū occupabat. Cui alexander quartus pontifex romanus cōione hoīm interdixit. q̄ sedē apostolicā infestaret: militantibus cū eo iudeis atq; sarracenis. Præterea & qui alexandro successit urbanus quartus manfredi tyrannidē p̄secutus: ludouicū per nuncios orat: festinet ad se mittere carolū eius fratrem andegauia ducē cui siciliæ utrūq; regnū cū apulia & tarēto donaret: graue p̄fecto incōmodū andegauorū familiæ. Cognita p̄ticipis uolūtate: rex cōicato cū fratre cōsilio morē urbano gerendū esse cōstituit. Igitur plurima militū manu collecta: carolus aduersus manfredū philippū motifortensē

**Ysabella filia
iacobi arago
nū philippo
ludouicifilio
nubit.**

præmittit: quia romanâ p id tempus a manfredi milite obsessam patefaceret. Sublato p philippû uiarû impedimento: Carolus p lombardiâ româ petere iubet: ipe marci/ liâ pfectus: instructa triremi: ducibus guillermo cornuto: & roberto de basles peritiffi/ mis naucleris ostiâ delatus: romæ tandē exceptus est. mox ad epta senatoria dignitate dyadema quoq; siciliæ regni (donante clemente urbani successore) accepit annua q̄/ draginta miliû ducatorû pensione indicta: quâ sedi apostolicæ solueret. Additû quoq; est: imperiû nõ reciperet etiâ si ad illud gerendû accessisset. Cum romaniâ miles franc⁹ nondû attigisset: carolus romæ aliquot dies morat⁹ est. Recepto uero exercitu: & pō/ tifice salutato: cū sancti germani arcē fortissimo præsidio defensam expugnasset: i mā/ fredû beneuenti agentē mouet. Cōmissio utring; prælio: manfredus occubuit: & bene/ uentû ui receptû. Reliqua gesti a carolo in apulia belli non psequor. Satis em̄ illud cō/ stat mǎfredo atq; conrado superato: Henrico itē hyspaniē. fugato: & apud montem/ cassinû p loci abbate capto. & in carcere uincto: carolû regno esse potitû donec cōstan/ tia aragonû regina bellû aduersus eû instaurauit. Dum hæc in apulia a carolo gerû/ tur: legatus a pōtifice romano ad ludouicû parisiû uenit: qui regē ad hierosolimitanâ/ expeditionē hortaret. Nullum negociû fuit sua sponte currentē pmouere. Cōuocato/ em̄ ex toto regno consilio: postq̄ legatus rei christianæ in syria statû longa oratiōe pa/ tesfecit: oēs pari uoto fidei causam amplectētes: una cū rege cruce se ifigniû. Classe igitur/ apud aquas mortuas parata: rex cū tribus suis liberis Philippo Iohanne atq; Petro: anno christianæ gratiæ millesimo ducentesimo sexagesimonono exercitû eduxit. Cō/ dito prius testamento: regniq; administratione & custodia symoni de nella & dyoni/ siano abbati matheo uindocinensi pmiffa. Impositis classe militibus: cū in altû delati/ sunt: ægre p sæuissimas tempestates ad sardiniâ insulâ appulerunt. Vbi recreatis iis qui/ morbo affecti erant: cū reliquæ naues ex marciia aduenissent: thunicî nauigare cōsi/ liû fuit: ppter ea q̄ eius terræ princeps missi aliquando ad ludouicû nunciis religionē/ christi pfiteri pponeret si p procerû suorû uoluntatē cōmode posset. Hac spe adduct⁹/ rex: cū non longe a carthaginensi portu abesset: admiraldû cū aliquot nauibus pmittit/ qui duabus tantû magnis in ipso portu nauibus uisis: eas occupat: & milirē in continen/ tem educit: significans regi opus esse maiore manu. Igitur ludouicus mouēs cū nocte/ illa copias nauibus cōtinuisset: interim hostis littora armatis complet. Egressis tandē/ in terrâ nostris: fontesq; aut puteos quærentibus occurrit copiis potenter instruct⁹ ho/ stis. Qui tamen si summis uiribus francos adoriretur: decem tñ milibus suorum occisis/ terga uertit. Re bene gesta classis præfecti ludouicû cōueniunt. Admonentq; cartha/ ginē non magno negocio expugnari posse: si ad muro surbis copiarum promouerent. Ac/ ceptis a rege copiis pfecti carthaginē oppugnare constituunt. Interea hostes eruprio/ ne facta: castra nostrorû inuadunt. Sed castrorû marescallus educto in hostem milite: inter urbem hosteq; suos locat: pfecti uero classis signo dato arcē aggrediunt & capiunt/ Arce a nostris occupata ludouicus cū iis quos secû habebat marescallo se coniungit: at/ q; ita sarraceni uertuntur in fugam: multis eorû interemptis: multis etiam in abditiffi/ mis speluncis saluatis. Post habitam uictoriam rex carthaginem ingressus: thunicî rex/ proficisci distulit: donec carolus siciliæ rex ut promiserat aduentasset. Et quia crebris/ incursionibus hostis exercitum uexabat: uallo fossiq; munire castra iubet. Ea re cogni/ ta thunicii rex contracto numero exercitu: ordinatisq; aciebus ad maris littora pro/ cedit: ubi naues in anchoris stabant. At robertus arthesii comes primam hostiû aciem/ promotam castris milite: intercipit. Iohannes item cābellanus diuerso a roberto itine/ redicens: ita hostes cōpressos dedit: ut eis paruum se tuendi potestatem relinqueret. Elapsi tñ fugâ se cōmittunt: comitantibus iis q̄ ex arce cū ingentibus spoliis aufugerat Pestilentia i/ Interfluentibus post hæc paucis diebus: ppter pestilentes aquas & aeris intemperiem exercitu fran/ morbus exercitû inuasit: mortuiq; sunt imprimis iohannes tristanus niuernē. comes eorum. & romani pontificis legatus: & plabeit non pauci. Et ludouicus ipe uentris pfluuiolab/ borans: postq̄ ad se uocatu philippû filiû salutaris doctrina admonuit: sacris christianis Sactus Ludo/ multa religione ac pietate perceptis: cinericio strato decubēs aiām efflauit: q̄ p omnē uicus morit⁹.

Altera in sy/ ria expeditio

Thunicîu lu/ douic⁹ petit.

Hostis sarrac/ enus fugit.

Thunicî rex

Rex ludouicus sanctus et philippus eius filius

uitam singulari charitate pauperes curauit: ita ut quocq; die centū & uiginti inopes quotidiāno alimento reficeret: præter alios qbus christi exēplo pedes ipse abluabat. Nec horrore sibi erat exulceratos fetētī sanie leproso osculari: & eos ad colloquiū admittere. De ludouici obitu incertus mihi autor hoc disticon edidit: quod non tā propter carminis uenustatē: q̄ ad piissimi regis memoriam hystoriæ coniunxi.

Anno milleno biscentum septuageno.

Tunis catholicus decessit rex ludouicus.

Mortui regis ossa carne nudata ad sanctū dyonisiū elata sunt & humo commendata.

Carolus ad
gauenis siciliæ
rex.

Dum aut a parisiis funus effertur: fuere designatis locis stationes ubi pyramides cum lapideis statuis & christi cruce constructæ quæ ad hanc usq; diem persistunt. Eius tā religiofi principis plurima opera miraculis cōprobata leguntur & creduntur. Eo die

quo ludouicus mortem obiit: carolus siciliæ rex in castra francorū uenit. Cui obuiam procedentes primores exercitus: dissimulato (ut poterant) mœrore: carolū excipiūt:

Verum non ita facile dolor occultatur quin aliquo se indicio pdat. Igitur carolus languentem quandam procerum leticiam admiratus: mox qualiter se frater gerat percōtatur. Respondentibus illis regem quidē morbo affici: festinat carolus ludouici inuisere: quē ut mortuū cōspexit: humi prostratus cum breuē ad deum orationē emisisset:

surgens a lachrymis temperauit: nec mœsticiæ signum prodens: bono animo esse reliquos hortatur: ne ex dāno recenter accepto hostis ferocior esset: qui consuetudinem

fecerat castra francorū per dies quosq; iaculis offendendi. Ad quartū em lapidem e regione castrorū nostrorū castra sarracenus habebat. & quis in nostros intra uallū se cō-

tinentes tela eminus emitteret erūpentibus tamen francis nunq; prælii potestatem hostis exhibebat. Dū his leuibus præliis assueti essent collectis demū maioribus copiis:

munitiones francorū obire & late per agrū uagari ad ostentationē cœperunt. Quā rē aduertentes franci: castris egressi in hostem pergunt. Et quis paulo longius carolus

copias haberet: nihil tamen cunctatus: militē educit simulans fugam: ut hostē aliquo astu falleret: quem insecuti sarraceni uelut fugientē cōphensuri essent: carolum sta-

tim in se arma uertere: & francos a tergo uenire conspiciunt: ita inter duas acies interceptus hostis multa suorum clade accepta ad castra se recepit. Tria milia occubuisse il-

lic traduntur præter eos quos fugiētes mare desorspit: periēre præterea complures in fossis quas in perniciem nostrorum superiniecto sabulo sarracenus extruxerat. Erat

inter hostium castra & thunicium maris sinus quo in urbem commeatus affatim im-

portabatur. Hunc ut hosti præcluderet carolus: accersitis fabris lignariis spaciosam tur-

rim ligneam ædificari & ad sinus oram admoueri mandat. Quod postq; rex thunicii co-

gnouit: coacto ex omni regno suo ingenti exercitu: aut terrere francum: aut omnino

perdere statuit. Progredienti sarraceno christianus exercitus occurrit: fugatq; per-

sequitur. Destitit tamen longius abire: eo q; lassus esset miles: & insidias ab hoste po-

sitas esse uereretur. Igitur in castra hostium conuersus omni adiripit atq; incēdit. Hāc

uictoriam grauis pestilentia secuta est: a qua nec sarracenus immunis euasit. Quā obrē

adductus thunicii rex caduceatorem de pace ad philippum regem mittit. Induciarum

hæ fuerūt leges: impensam omnem p̄sentis expeditionis sarracenus auro compensa-

ret: annuū tributum quod siciliæ regibus soluere tenebatur: carolo quotannis pende-

ret. Captiuos christianos liberos dimitteret. patereturq; christi fidē in sua gente p fra-

tres ordinū diui dominici: atq; francisci libere annunciari & doceri: neq; suos prohibe-

ret sacris initiari christianis. Auri parte dissoluta: decēnes induciæ iuramēto pactæ sūt

Demū parata classe & milite recepto: philippus per siciliam (ubi patris uiscera in mon-

te regali terræ sunt religiosæ cōmendata) & inde per italiā in galliam se cōtulit: yfabel

la uxore in itinere defuncta: & nauarrorū rege theobaldo apud drepanū mortuo. Cū

autē uiterbiū philippus uenisset: dissidentes de pontifice instituendo cardinales ad cō-

cordiam adduxit qui in theobaldū leodiensem archidiaconū cōueniunt q gregorius

Rex philip-
pus sacrat.

decim⁹ appellatus est. Regni aut dyademate remis a sueffionēsi atistite adepto: uiro

mandiā arthesiūq; a roberto fratre inuitatus uisere cōstituit. Qui licet iter delicias p re

gia dignitate uersaretur: tamen post amissam uxorem cilicio continenter usus est. Cū autē tertiū annū regnasset: dissidentibus p odium arminiaci comite: & girardo de casa bona: Philippus girardi causam tuebat. Sed arminiacus ad casam bonā accedens multis opprobriis cū girardū laceffisset: girardus iniuriarū impatiens: castello egressus in arminiacū profiliit: & comitis fratrem: quē imprimis occurrentē sibi habuit necat. Quo incōmodo affectus comes: accersito in auxiliū comite fuxensi: in girardū ad casam bonā progredit. At girardus hostiū potestātē ueritus: in castellū quod philippi erat cum uxore & liberis se recepit: regis auxilio implorato: cui se causamq; oīs discidii permittebat. Verū arminiacus fuxensiq; parui philippū habentes: girardū obsident. & castello expugnato oēs incolas occidunt: præter girardū: qui clam forte fortuna aufugerat. Eā rem grauius ferens philippus: copioso admodū exercitu contracto fuxum petit: ubi in arce situ atq; arte munitissima multis satellitibus stipat? comes agebat: secur? loci quē inexpugnabilem arbitrabat. Ad quē cū philippū propter scopulorū rigorē & uia angustia p xime castra aduouere: nec militē pmouere posset: rupem concidere: & angustias proferre instituit: nō se inde abiturū professus: priusq; arcē diruisset. Constantiam philippi secū reputans comes: nūcios ad regem mittit: q eū ad oēm obedientiā paratū esse testarent. Iussus ergo comes ad philippū supplex accedit: quē in custodiā missum anno toto uinctum tenuit. Abductis inde uxore & liberis comitis philippus parisiū res petit. Ex asto anno liberatus carcere fuxensis comes possessionem omnem a philippo recuperat. Eodem prope tempore āno salutis millesimo. cc. lxxii. patrum synodus præside gregorio decimo romano pontifice lugduni habita est: ubi de expeditōne in syriam ducenda actum est. Ludouicus cognito pontificis aduentu: ad eum salutādum profectus postq; de christiano statu diu confabulati sunt: tres lugduno finitimas arces in potestate gregorii donec synodus solueretur petmisit: attributo insuper ad pontificis custodiam (non paruo numero) milite. Rediens lugduno philippus mariā iohannis borboniensis filiam quia forma erat & pudicitia insignis: duxit uxore. Mortuo deinde henrico campano nauarorum rege filiam eius iohannam a matre ad se deductam in tutelam recepit: missō ad nauarros stephano belmarchio qui fidelitatis iuramenta puellæ nomine a proceribus exigeret. Per idem tempus ferrandus castellæ regis filius qui ex blancha ludouici filia duos liberos ferrandum & alphonsum suscepit: moritur. Cuius morte post patris decessum regnum castellæ sicut ex cōuentiōe nuptiarū conuenerat ad alterū ex ferrandī filiis pertinebat. Sed perfidus rex pater ferrandi cum sanxium superstitem ferrando uidet: matre blancha filiisq; exharedatis: proceribus castellanis imperat sanxium in suam regem admittāt: eiq; debitam pntem fidem: præsertim cū se ætate & morbo confectum administrando regno nō satis idoneum iudicaret. Sanxio rege instituto: pater nihil profus terre aut ditionis: suis nepotibus distribuit. Nec admonitus a philippo ut pactorum recordatus nepotum iura seruaret: aut si id minus uellet: blancham & liberos eius ad se dimitteret. Permisit igitur castellanus ueternofus rex blancham cum liberis hyspania abire. Ad hoc philippi incommodum alterum successit: mortuo non sine ueneni suspitione ludouico eius filio Cuius autor ueneficus petrus brochius regis cubicularius esse putabatur. Nam saepe numero reginā mariam insimulabat: quia mulier uidelicet nouerca: prioris matrimonii liberis regnum inuideret: optaretq; ex se partos ad id dignitatis promoueri. Cum de ea re inter aulicos & regni proceres rumor increbesceret: nec ulla ratione tanti flagitii parrator inueniri posset: uaticinio rem quærere instituit. Erat apud niuellā brabantia oppidum religiosa ex beguinarum professione mulier uaticinandi perita. Ad hanc consulendam philippus petrum baiocum artificitem uxoris petri brochii consobrinum & stephanum diui dyonisi abbatem legat. Hi cum niuellam peruenissent: petrus baiocus simulans superesse sibi aliquid diuini obsequii quod non absoluisset: Relicto domi abbate ad uatē contendit. Cognoscitq; ex illa quis ludouici necem procurasset: & simul mulierē obtestatur: ne suo collegæ abbati reuelet homicidā. Quæ paulo post a stephano rogata: respondet q de eade nouerat ea baiocensi episcopo dixisse

Arminiacus comes.

Contētio de regno castellæ.

Petrus brochius ueneficus.

Nota

Rex philippus sancti ludouici filius

a quo si uelit sciscitet. Hoc astu prauentus a petro stephanus: & si doli suspicionē haberet: re dissimulata una cum antistite ad philippū redit. Quē cū imprimis rex de beguina interrogasset: atq; ex eo quid baiocus pontifex fecerit accepisset: Vocato ad se epō quærīt quod fuerit mulieris de filii cæde oraculū. Quo respondente se oraculū a muliere sub sacrae confessionis signaculo audiuisse: neq; id pro sacerdotali integritate reuelare posse. Et ego rex inquit episcopo nō ut confessorē: sed ut nunciū ad uatem te legat ueram. Sed propterea indiscussum crimen non ultra differā. Accersito igitur theobaldo dolens pontifice: atq; arnulpho milite templario: his negociū imponit uatē cōueniendi. Qui legatione diligenter expleta: philippo referunt reginā culpa carere: alterū esse q̄ facti conscius ante philippi oculos dietim uersaretur. Hac relatione quīs tristitiā philippus contraxisset: dolore tñ dissimulat. Atq; interim sororis blanchæ q̄ ab hyspano rege contēpta fuisset reminiscens: sororia iura repetere constituit. Cuius rei causa cōparato exercitu p̄ pictauiā atq; ualcomiam ad saluā terram ī pyreneo saltu oppidum copiis promotis: tandē sæua hyeme impeditus: cōmeatuq; defectus: ex quorūdam p̄cerū quibus expeditio non placebat consilio: militē domū dimittit: misso ī nauarram cum delecta militū manu carolo arthesii comite: q̄ belli motū sedaret suppetias ferēs eustacio belmarchio quē seditiosi quidā nauarræ primates pampilone obsessum tenebant. In eo belli negocio cū secunda fortuna carolus usus esset: castellæ rex carolum p̄nuncios oratum facit: ad se cōcedat. Sed id facere carolus distulit donec philippū de re ipsa consuleret. Ex consilio regis cū ad castellæ regem carolus accessisset: longa cōfabulatione habita: castellanus carolum orat ut conciliator pacis inter philippum & se interueniat. Et uix q̄dem hæc locutus fuerat castellanus ecce tabellarius ex francia cū epistola uenit. Litterasq; castellæ regi reddit. Eas postq̄ rex p̄legit: O carole inquit nō sum amicorū ope destitutus. Sunt apud francorū regem q̄ mihi diligenter obsequunt meq; de his q̄ apud philippū geruntur efficiunt certiorē. Quibus & te conuenire oportuit: qui mihi es consobrinus. Talibus colloquiis postq̄ dies aliquot exacti sunt: carolus uale regi dicto nauarram petens: ordinatis rebus: ad philippū in franciā uenit. nauarrans q̄ a castellæ rege ip̄e audiisset: esse apud eū qui archana ipsius consilia inimicis p̄derent. De qua re cū philippus magnopere sollicitus esset: contigit ut tabellarius q̄ ad regem castellæ litteras a petro brochio p̄ idem tēpus acceperat morbo interceptus: priusq̄ mortē obiret: litteras ipsas monacho cuidā tradiderit philippo p̄ferendas: p̄ oēm religionē obtestatus: q̄ nemini nisi philippo litteras redderet. Acceptis litteris monachus ad regem p̄ficiscitur: & ut tabellario promiserat cōmissa absoluit. Intelligit rex ex litteris petrū brochium p̄fidum & rerū suarū proditorē esse. Nam ex diplomate & sigillo cognitus est autor. De quo nihil dubius rex brochiū depræhensum: parisiū in custodia haberi iubet. Quod ubi cognouit baiocus p̄sul: romā aufugit: ecclesiæ p̄sidio protegendus. Cōuocatis parisiū paucis post diebus proceribus: morte dānatus est brochius: quē carnifex excipiens ante solis ortū patibulo strangulauit. Brochio ultimo supplicio affecto philippus atq; castellanus rex: cū hic bayone esset: ille apud mōmar sanū ageret: & p̄ legationes ultro citroq; missas de blāchæ & filiorum iniuriis tractaretur: nuncii a pontifice romano martino quarto ueniunt: qui reges ad pacē censura ecclesiastica compellerent. Hæc causa extitit quā obrem philippus cœpta non est p̄secutus. Magna in excelsis principe uel humilitas uel socordia: ad sacerdotis imperiū causam innocentis sororis & pupillarū deserere. Deseruit tñ philippus & profectus inde aragoniæ: regem petrū occurrentē sibi habuit. Qui paucis apud tholosates diebus moratus: in cathaloniam remeauit. ubi constantia eius uxor ex manfredo genita uirum docet tempus aduenisse cū sicilia regnū ad se p̄tinens occupare possit. Eadem tempestate sequana fluius tam exundanti aquarū incremento intumuit: ut maioris apud parisiū pontis testudines sex dissoluerit: & minoris unam: urbe p̄ gyrū aquis circūseptā. Ad petrū aragonū redeo. Agente importune apud uirū constantia ne sicilia res negligeret: adductus quoq; a nicholao tertio romano pontifice qui caroli regis potentiam minorem facere cupiebat: ut constantiæ suæ uxoris ius in sicilia uindicaret: petrus

**Bellū in ca/
stellanos ina/
ne.**

Nauarra.

**Carol^{us} arthe/
sii comes hy/
spaniā petit.**

**Petribrochii
proditio re/
uelatur.**

Petr^{us} arago.

**Sequanæ ex/
undatio.**

missis messanā pāhormūq; nūciis: iubet terræ cōditionē & statū iſcri. Cōicato cū ciuibꝫ
 cōsilio: nūcii adductis secū regni qbusdā primariis ad petrū reuertunt. Cū quo fœdere
 isto siciliēses cū in urbes suas quiq; cōcessisset cōstituta ad detestabile facinꝫ nocte: oēs
 gallicæ stirpis una cū grauidis uxoribꝫ necant. Nec defuerūt q; matribꝫ exfectis euulsū
 ex utero fœrū ad parietē alliderent: ne qd franci sanguinis apud eos posthac extaret.
 Hoc crudeli initio petrus spem cepit: & simulata in sarracenos expeditōne: in siciliam
 mox aduersus carolū andegauū se conuertit: q; eodem tpe messanā obsidebat. Con
 tra uero philippus de rebus siciliæ sollicitus: ut petrū a siciliensi bello reuocaret in ara
 goniā p; parpigniacū exercitū ducit genuā capit & diruit. Publicauerat enī martinus q̄r
 tus petri regnū: & occupantis fore decreuerat. Erat in aragoniā iter unū quod incolæ
 sclusam uocant transitu qdem difficile: sed breue: quod p̄trea hostis dolis sabulo op
 pletis impediuerat: seq; in iugis montiū continebat unde francoꝝ uenientes copias cō
 templaretur. Scrutanti philippo commodū qua faceret iter. Ruscillianus qdā nothus
 q; apud genuā captus libertatē a rege meruerat: scire se ait uiā ad primū pximū lapidē
 qualnesciente hoste exercitus tuto euaderet. Rem gratā leto aīo rex excepit. Iussitq;
 aliquot ex suis simulare p̄sclusam facere transitū: ipse cū expedita militū manu nothū
 secutus: tandē p̄ densissimos sentes & inculta uirgulta: in proximū montē euasit: atq; ad
 se p̄ eandē uiam copias oēs recepit. Hostis aut cū in montes superasse francos: & ad se
 ordine instructo contendere uideret: nullo cōmissio p̄alio: fugā arripuit: castris relictis.
 Inde ad petrā latam itum est: quā a frācis circūuallatā: oppidani in tempesta nocte igne
 p̄ mœnia iniecto deseruerunt. Ea a nostris occupata & p̄sidio imposito philippus ge
 ronmā copias mittit. Vbi laboriosa nimis obsidio fuit: & oppugnatio frequens: atq; diu
 inutilis. Deniq; excogitauit philippus machinā quā ad quatendos diruendosq; urbis
 muros fabricatā obfessi noctu urbe egressi succenderunt. Eam ob rē nimia indignatio
 ne parcitus rex: firmat aīo fame p̄mere ciuitatē. Interim tñ p̄pter cadauerum p̄ agros
 passim iacentiū putorē & muscarū uix credibile multitudinē pestilens factus aer frācis
 lætifera fuit. At petrus accepto philippi in aragoniā aduentu relicta panhormi uxore
 cōstantia: q̄ rerū siciliensiu curā gereret: magnis assumptis copiis in aragoniā nauiga
 re festinat. Erant regiæ naues in statione apud portū rosæ unde cōmeatus in castra frā/
 corū dietim facile importabat: donec petrus aragonensis uectores intercipere magno
 pere conatur. Itaq; portū rosæ occupaturus milibus duobus & quadringentis armatis
 assumptis: ad portū mouens insidias ponit Cuius aduentu ab exploratore franco co/
 gnito: rem ad radulphū conestabile & iohannē haricurtū exercitꝫ mareschalū defert.
 Hi cōione cū comite marchiatio habita: quingentos electos milites duce exploratore
 educunt. Contemplatis aut hostiū copiis q̄ suis maiores erant: cū nescirent petrū in in
 fidiis agere: retro abire statuerant: nisi eos cohortatus matheus de roya. Oīquit com
 militiones ecce in conspectu adest hostis: quē q̄rebamus. Quid cunctamur: hodie diuæ
 assumptiois mariæ festū diē acturi sumus. Ab ea speremus opem aduersus eos q; cōio/
 nis christianæ sunt extorres. Par enī nobis meritū impendet ecclesiæ iniurias ulciscē/
 do: ac si in fidei hostes pugnamus. Hac mathei oratione incitati franci aragones in/
 uadunt. Fitq; plium atrox & cruentū: ita ut petrus equo defiliens cum pedite pugnet
 Vbi vulnere accepto: & fugientibus suis ipse quoq; fugā se cōmittēs paulo post iteriit.
 Hac uictoria philippus exultans de expugnanda geronna maxime laborabat. Erat in
 philippi exercitu fuxensis comes q; cū geronnēsis nonnūq; (non ignaro rege) collo
 quebat. Hic ciuitatis statū cōpertū habebat: & in illa tridui uix cōmeatū esse non igno
 rabat. eā ob rem sciens cupere ciues philippo conciliari: regē rogat si geronnēses ad de
 ditionē saluis fortunis oībus reciperet. impetrat comes paucorꝫ dierū inducias: donec
 geronnenses suū regē ad ferendas illis suppetias admoneant. Missis ob eam rem a ge/
 ronnnensibus ad petrū legatis: cognita principis sui morte ad suos cū redissent: Ciuita
 tem philippo dedunt permissa illis exportandorū quo uellent bonorū suorū potesta/
 te. Recepta geronna firmum ex suis p̄sidium philippus imponit. Atq; ad tholosates
 se conferre constituens: malo consilio usus: classis partem q̄ in portu rosæ erat in frany

Machina ex
truitur.

Pestifer an?

Petrus in ara
goniā reuer
titur.Mathei de
roya ad suos
oratio.Petrus vulne
ratus interiitGeronna de
dit philippo.

Rex philippus pulcher

Philippus mo-
ritur.

ciam remittit. Quod postquam hostis cognouit: francos reliquæ classis custodes adortitur & plurima cæde dilaniat. inter quos enguerrannus caroli nauium præfectus & aubertus de longuualle uiri armis strenui occiduntur. Franci uero tanto incommodo accepto: nauibus igne imposito atque incenso oppido ad regem se recipiunt. Qui ægre ignominiam ferens febrem incidit. Et cum iugum mortium hostis insideret: philippus per angustias pyreneas perpigniacum se contulit. Vbi recrudescente morbo: sacris christi anis receptis rex emoritur. Cuius exsecta præcordia narbonæ sepulta sunt. Offa uero ad dyonisianum cœnobium elata. Huic philippo duæ uxores fuerunt: una yfabella ex aragonensibus quæ tres illi liberos tulit. Ludouicum qui mortuus est infans. Philippum qui pulcher appellatus est: & carolum ualesiensem. Ex altera cui mariæ nomen fuit: brabantini ducis filia processit Ludouicus ebroicensis comes: & Margareta quæ anglo regi nupsit: & Blanche quam austriæ dux auberti alemannorum regis filius duxit uxorem.

Edouardus si-
defragus.

At ris regnum philippus pulcher anno gratiæ salutaris ducentesimo octogesimo sexto supra mille suscepit. Ad quem edouardus anglus ueniens aquitaniam sub philippi ditione atque potestate se possidere cognouit: præstito iuramentum in fide erga regem permanendi: quam tamen minime obseruauit. Nam magnis copiis normanniam de repente inuasit: regiæ classis occisis præfectis & aliis plurimis qui normanniam philippi nomine moderabantur. Quam rem postquam rex cognouit ad edouardum & aquitaniam præfectos mittit. Mandans eos qui huius rebellionis autores extitissent comprehensos petragoricum ducant digna pro scelere poena afficiendos. Sed contumax anglus dicto audiens non fuit. Eapropter per arnulphum de nella conestabilem aquitaniam philippus sibi uendicat. Et nihilominus edouardo diē dicit ad iudicium suum ueniendi. At anglus debitæ philippo fidei conscius ut aliquant conceptæ a se fraudi uiam aperiret: per nuncios philippo significat se aquitaniam: & quæ quid in franciâ terræ sub imperio eius tenuisset remittere: eique in perpetuum cedere. Hæc enim edouardus dicens spe magna ducebatur: armis possessionem repetendi: quas iure belli atque gentium forte postea comparatas: non aliena ditione astrictus retineret. Eadem ferme tempestate guido flandriæ comes in ita clam cum edouardo societate filiam illi suam desponderat. Quod ne præter philippi assensum facere uideretur: ipse cum filia ad regem uenit: ut inde in angliam ex regis sententia traiceret. At secus ac comes ratus est accidit. Nam pater in custodia habitus est. Et filia cum liberis philippi educanda tradita. Interim carolus philippi frater expeditionem in aquitaniam ducit. Et rionem arcem maritimam circunvallat. Quo tempore rodolphus de nella pontenseyum obsidens quam arcem complures aquitani anglis præsidio tenebāt: pacto cum anglis clam in ito: arcem recepit: atque ita anglis liberis dimissis: aquitanos omnes uinctos ad carolum rionem perducit. Quos furcis appensos carolus ante rionis portas strangulare imperat. Quo terrore perculsi iohannes de sancto iohanne: & iohannes britonicus qui rione obsessi erant noctu fugientes: priusquam naues ad hoc in portu paratas conscendissent: a uasconibus anglisque necantur. Intellecta obsessorum seditione: carolus arcem expugnat: interemptis uasconibus cum bona anglorum parte. Deinde ad sanctum seuerum mouens cum per continuam æstatem dura obsidione locum pressisset: oppidum tandem capit. At paulo post carolo in franciâ abeunte: oppidani in fide non manserunt. Multis bellis occupatus philippus: cum re pecuniaria laboraret tributum a mercatoribus primum: mox & a clero plebeque centesimam atque quinquagesimam omnium quæ possidebant exigere. Secutusque est aduersus anglos ingens bellum. Cuius rei gratia missus ab edouardo frater eius eadmondus bayone mortuus est. Post eius mortem uasconibus sollicitis & summo opere curantibus præsidio & comætu munire ciuitates: robertus arthesii comes qui in aquitania aduersus anglos bellum administrabat occurrit. Fugauitque: compluribus ex illis occisis. Per idem tempus Henricus dux barry qui edouardi filiam desponsauerat campaniam incursum atque incediis uehat. quem galterus creciacus cum magnis copiis barrum iubente philippo petens: terram ita uastat: ut

Attende edou-
ardi dolum.

Guido flandriæ comes
cum filia retinetur a rege.

Centesima &
quinquagesima philippus
indixit.

henricū p campaniā grassantē domū repetere compulerit. Insurrexit p̄terea aduer/
sus philippū guido flandriæ comes atq; edouardi partiū fuit: cū fuisset a philippo suæ
libertati pmissus. Hæc belli causam iustā esse ratus philippus: arma capit: & magno mi/
litū robore in flandriā p̄gredit. Et ad insulā castra ponēs oppidū cū arce expugnatum
recepit. Dū hæc a philippo gerunt carolus aqtania p̄fectis relicta: arthesiū reuersus est
Atq; a sancto audomaro copias in flandrenses mouet. Cui occurrens apud furnas gu/
do comes: sexcētis equitibus & sexdecī peditū milibus instructus: plium non detraxit.
In quo guillermus iuliaci & henricus bellomōtensis cū plurimis capti p diuersas custo/
dias asseruari iussi sunt: & furnæ cū oī ualle castrēsi a carolo occupatæ: guido uero bru/
gis se recepit. Ad quē edouardus anglus ex anglia cōcedens: cū audisset philippū ad se
infesto agmine p̄fici relictis brugis ip̄e & comes gandauū petunt. Philippo quidem
(Cabeūte guidone) brugēses deditiōne fecere. Nec multi dies intercesserūt. cū edouar/
dus inducias a rege postulauit. Quibus ad bienniū concessis & iureiurando roboratis
philippus flandria egressus est. Eodem tpe bonifacius octauus pōtifex romanus lu/
douicū regē claris operibus & miraculis illustrē in numerū cælestiū incolarū rettulit.
Concessit p̄terea philippo atq; eius successori filio priuilegiū uacantiū ecclesiarū pro/
uentū anni unius exigendi: p̄terq; earū quas cathedrales & monasticas uocant: id autē
ius regaliæ appellatū est quod regibus ita peculiare esse franci cōtendunt: ut nihil ma/
gis ad ius regiū ptinere possit. Cōuenere p id tps apud uallicolorē auber? alemānus
rex & philippus q ueteris amicitia atq; societatis iura innouarunt. Firmata inter reges
beniuolentia cū induciarū finis adesset: philippus carolū ualesiū cū ualida militū ma/
nu in flandriā mittit: q duaco atq; bethunia capta: brugas contendit: aduersus robertū
guidonis filiū: qui illic castra fixisse dicebatur. Præliū potestate facta: cū uictoria ad frā/
cos inclinaret: fugientes flamingi gandauū se recipiunt. Quos cū carolus insequeret:
guido intercedentibus amicis cū filio roberto ad carolū supplices accesserunt: deinde
ad philippū deducti diuersis custodiis mancipant. Tunc flandriā ingressus philippus: si/
de illi a p̄ceribus p̄stita: iacobū de sancto paulo flandriæ p̄fecit. Nec parū fortunæ fuit
tot sæcularibus bellis regē implicare: nisi romanū etiā pontificē aduersus eū puocaret
Bonifacius em̄ octauus bellū hierosolimitanū aīo agitans: cū speraret philippū ad id
bellū inducere: appamensem ep̄m ad regē mittit. Qui incassum se niti cū intellexit: ni/
nis agere tenrans. quasi philippū regno priuandū dicitaret: si pontifici nō suffragaret
in carcerē philippi iussu cōiectus est. Quo facto quia ius gentiū uiolasse philippū boni/
facius diceret: ut erat supra modū arrogans: ultionē parat. Itaq; misso in franciā archi/
diacono narbone. philippū uerat quicq; de ecclesiæ puentibus p̄cipere: q tametsi ec/
clesiarū defensor sit: se tñ regnūq; franciæ per eius contumaciā ad romanā ecclesiā de/
uolurū esse. Si secus faceret: ip̄m cum fautoribus in hæreticorū numerū habiturū. Epi/
scopis quoq; & aliquot abbatibus theologis insuper & pontificii iuris doctoribus diem
dicere iubet: romæ ad kalē. nouēbres se sistendi. Simulq; indulgentias & concessiones
a romanis pontificibus francis elargitas nullas esse declarat. His mandatis ab archidy/
acono expositis philippus ep̄m appamensem q ob maledicta in regē in carcere teneba/
tur archidyacono restituit. simulq; imperat regno sine cunctatione illū excedere. Inse/
quenti postea uere conuentu parisi habitō pontifices primū philippus cōmemoratis
quas a bonifacio acceperat iniuriis rogat: a quo suarum ecclesiarū prædia prouentusq;
accepissent: deinde ad proceres cōuersus. Et uos inquit uiri nobiles quē uobis regem
dñm q; habere arbitramini? Respondentibus sine controuersia regio se iure illa oīa te/
nere atq; tueri: at inquit rex bonifacius ita agit: q uasi uos regnūq; omne francorū sedi/
apostolicæ subiectū sit. Imperiū enim alemannorū quod ip̄e alberto ter petenti nega/
uerat: illud cum francorū regno simul alberto contulit. Nos autem o uiri fidei uestræ
atq; beniuolentiæ gratias agentes pollicemur: libertatem publicam uestra ope freti p/
tegere. Conuentu dissoluto: rex publico edicto prohibet e regno quicq; auri argen/
ti ue aliarūq; mercium exportari: constituta in præuaricatores edicti poena. Iubet præ/
terea ad regni extremos fines atq; exitus custodes assignari: qui ingredientēs egredi/
hū

Bellū flandrē
se.

Induciæ.
Sancti ludo/
uici in factos
relatio.
Regalia.

Guido co/
mes & rober/
tuseius filius
in uiculis ha
bentur.

Rex philippus pulcher

Causa cædis in francos a pud curtra cum a flami- gis factæ. entesq; afferent. Interim dum hæc a philippo sollicite curantur: seditio a flandren- sibus in iacobū comitem sancti pauli quem genti præfecerat rex orta est: ob uestigialia quibus comes incolas aggrauabat. Ad curtracū hæc primo pestis exūdauit. Fitq; a ple- be brugenſi in francos perniciosus insultus: cadentibus utrinq; q̄ plurimis. Quod ut re- sciuit philippus: delectos bono numero milites brugas mittit. Quos simulata parēdi humilitate receptos: nocte insequente brugenſes trucidant. Fama extitit comitem san- cti pauli brugis admissum cōminatū fuisse oppidanis quibusdam necem: atq; ob id/ ipm brugenſes animos ad tantū facinus desumpſisse. Noctis atq; hospitis sui tamen be- neficio defensus comes aufugit: suis relictis quos noctu brugenſes ad magnum nume- rum furentes trucidauere. Et scelere immunitate tumultuosiores effecti cōtracta om- nis generis hominū manu: spem capiunt guidonem comitem suum quem in custodia philippus habebat liberandi. Atq; ita mouentes guidonem namurcum comitem flan- drenſis filium obuium excipiunt qui alemannorū theutonicorumq; raptim copiis in- structus: eorum expectationem auxit. Parantibus bellum brugenſibus: rex nouas copi- as roberto arthesien. attribuens iubet in flandriam proficiscatur. Robertus negocium recipiens eductis copiis inter brugas curtracūq; castra ponit ad fluentem quod mediū inter se atq; hostes erat. Quod tametsi ponte flamingi iunxissent aduenientibus tamē francis pontē dissoluerant. Quo a francis magna contentione hostiū instaurato: dies prælio dicta est. Erant in exercitu brugenſium plebei fere oēs uerubus partim parti cla- uis & præacutis sudibus instructi. Quā ob rem parui illos habentes equites franci: pedi- tem qui in prima acie erat & bene rem gerebat ad se reuocant: atq; ita equites ex equis præliantes in aciem progressi occidūtur. Quibus dum auxiliari robertus magna ui cō- tendit: multis vulneribus acceptis occubuit: fugæ se committentibus duobus hominū milibus: inter quos comes ille sancti pauli & boloniensis comes robertusq; claromon- tensis comitis filius principes extiterunt: p̄perua ignominia notari. Periiſſeq; in hoc p̄- lio referuntur præter ipm robertum genere insignes uiri godefridus brabantinus cum eius filio egregio adolescente. Comes dāmallus iohannes harmoniæ comitis filius: re- ginaldus de nell a francis conestabilis: guido castrenſis marschallus: iacobus de san- cto paulo iohannes bruliacus balistiarum præfectus: & alii numero ducēti: quorum nuda cadauera inhumata triduo feris auibusq; patuere: donec ex ordine minorū qui- dam fraterculus roberti arthesiensis corpus triginta vulneribus confossum in pximo uirginū monasterio terra condidit. Occisorum millia duodecim fuisse referuntur. Brugenſes autem tam insigni uictoria adepti feroces: direptis francorum castris cur- tracum cum arce capiunt. Et guido namurcus superbus iuuenis: rebus maioribus stu- dens insulam obsidet tornacūq; atq; duacum cū gandauo & ypris in suas partes uel me- tu uel pollicitis allicit. & mox attrebates incursionibus & populationibus infestat. Præ- signasse hanc tam diram cladem cometa ferebatur: qui superiore proximo anno uisus fuisset. Hanc a plebeis ignominiam franca nobilitas accepit: quæ suis uiribus & gene- ris claritate freta atq; superbiens: popularem turbam & ministeriis uilioribus operam nauantem contempsit. Sumit enim animos quisquis libertatē tuetur: nec inermis asti- mari debet qui pro patria uitæq; decertat. Eodem tempore pontifices franci quibus ab archidyacono narboneſi. dies dictus erat (tribus ad bonificiū deputatis ep̄is) pur- gatos se a contumacia faciunt: propterea q; & bello flandrenſi distinerentur: nec lice- ret legibus positis regno egredi. Clade suorum accepta philippus copiosissimum su- præq; credi potest exercitum cogit. Progressusq; cum in agro attrebatium castra posu- iſſet: hostemq; flamingum pene in conspectu haberet (nam uitriacum hostis obside- bat) neq; hostem prælio laceſſiuit: neq; locum ullum oppugnare sustinuit territus ut vulgatum postea est nuncio quod soror eius edouardi uxor ad illum dimiserat. Cuius commentū seu fictio ab edouardo in- uenta. laborabat bellicum philippi apparatus dissoluere. Igitur beniuolentiā simulans edou- ardu uxorem de fratris futuro periculo certam facit: dicens se certo scire si philippus prælio aduersus flamingos congregeretur eum a suis in manus hostium prodendum

fore. Soror accepto fratris periculo philippum sibi cauere litteris admonet. Huius rei causa rex othelinum burgundionum ducem comitatu arthesii donat. Moxque praefidiis per loca munitiora relictis: reliquum exercitum domum dimisit. Paucis uero post diebus flamingus commissi sceleris poenam excepit: Nam apud ariam occurrentes brugenibus franci supra octingentos interemerunt. Haec cum in francia geruntur carolus ualesius Clades flamma in appulia agens postquam de brugenensi uictoria certum nuncium accepit: composita cum fre mingorum. denico de rebus siciliae pace: ad philippum se recepit. Burdegalenses cum incommodum Burdegalen a francis per flammingos acceptum cognouissent: philippi detrectantes imperium regios fess philippi ministros qui apud eos erant ciuitate extrudunt. Sibi quoque ditionem usurpant. Verebantur detrectat in enim si quando isto inter francos angulosque foedere in edouardi potestate uenirent: poen perium. nam non dissimili plebs: quam lodonienses edouardus paulo ante affecerat: quos ad rebellionem ad suarum aedium portas strangulatos fuisse fama vulgabat. Pugnatum est rursus Bellum rursus eodem anno aduersus flandrenses. Qui non procul a sancto audomaro uicti: milia. xv. in flandria. ex suis uno praelio amiserunt. praeterea apud insulam grassantes quingentos flamingos tornacenses duce fucaudo melleo omnes uel necauerunt uel captos abduxerunt. Per eos dies philippus aquitania edouardo restituit: paxque inter reges conuenit. Habitumque est non multis post diebus parisi episcoporum atque magnatum consilium ubi de bonifacii pontificis in francos concepto imperio actum est: deferentibus proceribus bonifacii pontificatus indignum esse: qui & homicida & haereticus esset: quorum scelerum testes in promptu habere facile erat. Fuit igitur omnia una sententia bonifacii iussis parere non debere: nisi prius sese ab obiectis illi criminibus expurgasset. Cuius sententiae unum tantum Abbas cisterciensis abbas non est assensus: sed concilio relicto: cistercium se contulit. Iohannes quosque monachus romanus legatus (qui per eos dies legationis munere apud francos fungebatur) cognito quid in bonifacium consultaret: ad pontificem reuersus est. Qui autem a pontifice uenerant constantiensis archidiaconus & nicolaus befarus: missi ut regno sacris interdicerent: apud treca deprehensi carceri deduntur. Erat guidoni flandriae comiti philippus filius qui bonifacii partes secutus: non contentas ex theutoniciis alemannisque copias in flandria deduxit. Quibus aucti flandrenses sauiore quam prius animo bellum in francos parant. Et ad sanctum audomarum expugnandi loci spe procurantes: quattuor milibus ex suis interemptis: morinum proximam urbem sine praefidio relictam inuadentes incendunt. Et cum aduersus illos grandem admodum exercitum peroniam usque philippus promouisset: consilio comitis sabaudiae inducias dedit flandrensibus & accepit: nulla re gloriose gesta. Post haec bonifacii arrogantiam iniquo animo ferens philippus: anagninam quoque pontifex receperat sarram ex colunensium familia cum nogareto equite franco in italiam mittit: ob causam insinuandae prouocationis: qua aduersus bonifacii iniurias philippus sese tuebatur. Sarram mutata ueste: ne ab italibus agnosceretur: quot potest amicos colligit: & conductis ducentis ex iis qui sub carolo ualesio in appulia militauerant nogaretum cum bona manu ferentinum praemittit: ut inde urgente negotio sarram auxiliaris adueniret: ipse anagninam nocte gibellinarum ope ingressus bonifacium in patris domo capit: inde romam deductum superbum pontificem atque animi aegritudine laborantem mors abstulit. Ferunt nogaretum sarramque in mandatis habuisse pontificem ad philippum perducendum: sed pontificiae sanctitatis reuerentia partim deterritos partim anagninensium occursum prohibitos concepto destituisse. Talem uitae exitum habuit contemptor omnium hominum bonifacius qui christi praceptorum minime recordatus: adimere & conferre regna pro suo arbitrio conabatur: cum non ignoraret eius se loco uersari in terris: cuius regnum non de hoc mundo & terrenis rebus sed de caelestibus esset: qui quoque dolo & malis artibus episcopatum romanum sibi quaesierat: & caelestinum a quo dignitatem receperat in carcere dum uixit habuerat. Non praetermittam hoc locum describere quod constanti fide per hos dies in parisiensi agro accidisse ab historicis accepit. Erat adam de monasterio uallis sarnari conuersus: cui uilla creches ad ipsum monasterium pertinens commissa a loci abbate fuerat. Hic paucos ante christi natalem dies rii apparitione ad uillam sibi creditam ex coenobio ante diei exortum proficiscens: uno seruo tantum nocturna.

Abbas cisterciensis.

Bellum a flandris.

Philippus in bonifacium.

Conuersi de uallis sarnari.

Rex philippus pulcher

comitatus: uidet in uia proceram arborem pruina geluq; albescentē ad se occissime cōcedere: quare equus cui infidebat adam terrefactus e uia profiliens: uix potuit a conuerso ad uiam reflecti. Eodemq; metu affectus seruus nutare cœpit ita ut in pedes stare & ambulare difficile illi esset. Propior conuerso facta arbor cum homini nihil nocuisset euanuit: aerem & sulphureū odorem relinquens. Suspiciatus p̄pterea conuersus aliquid a demonio illusionis fuisse sibi obiectū: ad superos aīu uertens: diuā mariæ laudes recitat. Moxq; pone se hominis nigri equitantis effigiem conspicit: aduersum quē adam indignabundus: Cur inquit infelix mihi audes insultare: cum mihi habeam in monasterio comprecatores fratres qbus cura sedula est me & reliquos a cœnobio absentes deo & diuā mariæ commendare? Abi quandoquidem nulla tibi pars mecū est. Discedens inde ad pauculum tempus demon: protenus conuerso astitit forma hominis q̄ maxima: cui prolixum & gracile collum erat. Quem se infestantem adam frustra pugione repellere conatus: uidet confestim illum mutata effigie mediocri statura esse & monachi instar cuculla faciem uelare: cuius oculi sicuti aēs candēs rutilabant. In quos dum conuersus gladiolum in cassum uibrat: pecudis similitudine uisus demon nō minor q̄ asinus auritus apparuit. Vnde magis timēs seruus: domine inquit describe in solo orbem: atq; in medio crucem christi insculpe: in circo enim stantibus nobis nihil aduersabitur inimicus. Fecit igitur conuersus sicuti a seruo fuerat admonitus. Nec sic destitit impius aduersator. Nam asininas aures in cornua commutauit: atq; ad circulum concedens opprobriis est a conuerso reprobatus: & sputis cōaminatus. Cūq; a seruo doctus conuersus cruce se signasset: demon in dolii speciem figuratus: se molerias uicū uersus in rotæ speciem circumegit: conuerso illeso relicto. Huius tam mirandi euentus indicia extiterunt. Abbas imprimis uallis farnarii: qui a conuerso fidē rei quæsuit. Scriptor præterea hystoriæ: loci ubi hæc gesta sunt inspector: qui equum prius mansuetum calcitrantem postea atq; ferocientem se uidisse profiterur. Languor item serui diuturnus: & uestium conuersi intolerabilis fetor: & uocis donec zinziber desumpsit difficilis emissio. Per eosdem dies marchiensi comite mortuo: angolisma ciuitas philippo obuēnit. Quam ipse adiens aquitaniam quoq; & tholozatum prouinciam uisitauit pacatis quorūdam animis qui ad rebellionem procliuī esse ferebantur. Reuersus in franciam philippus ratus flamingos ferociam deponere: si guido eorum comes carcere liberatus ad eos mitteretur: comitem cum filio guillermo dimittit. Illi postq̄ seditionem ad sanitatem ducere non potuerunt: ad philippum ut promiserant conuertuntur. Cognita flandrensium pertinacia philippus: tertio in eos mouens apud montem populorum ab arboribus populis quarum in eo loco copia est sic uocatum positus castris: cum speraret flandrenses in prælium descensuros cognouit hostem uallo se cōtinere: & castra carris quadrigisq; circunuallassē. Igitur cum aduersperasceret: rege exarmato & militibus paulo negligentius agentibus: ecce irrumpit in regem ferox hostis: atq; in conspectu philippi occisus petro gentiano & iacobo fratre eius: aliis quoq; non paucis rex conscenso equo cum ipse sibi galeam imposuisset: in hostem animosissime fertur: obuios quosq; interimens. Quem reliqui insecuti uiginti milium flamingorum stragem fecere: ita ut nisi superueniēs nox tenebris hostem protexisset: actum profus de flandrensibus extitisset. Rediit ex prælio rex facibus accensis quæ noctis caliginem superent. Huius uictoriæ tempore flandrensis comes qui compendii asseruabatur defunctus est. Moritur item iohanna philippi uxor. Fuitq; his diebus tanta annonæ per franciam caritas ut frumenti mensura quæ sextarius appellatur: solidis ueniret ceterum pistorum propterea publici ne plebs expositos a se uenales panes defumeret: uiq; auferret: officinas clauerūt donec recensitis diuitū & religiosorum horreis frumentum uenale iussu philippi promeretur. Mortuo deinde edouardo anglia regis: successor eius filius edouardus ysabellam philippi filiam uxorem duxit. Per eosdem dies mortuo benedicto undecimo: qui philippum ab excōmunicatione boni facii absoluerat: conuenientibus perusii cardinalibus curate maxime philippo bernardus gottus uasco burgallensis archiepiscopus pontifex absens eligitur: quem clemētem quintum appel-

Angolisma
ciuitas mor/
tuo comite
marchiensi
philippi fuit.

Bellū in flandria.

Flandrensium
caedes.

Caritas anno
na.

Edouardus
tertius angl⁹
rex.

Iauerunt. Hic tempore electionis cum in gallia ageret: cardinales lugdunum ad se uenire iubet. Vbi tyara pontificali fuit coronatus: assistente philippo & principibus cōpluribus francis. Ex eo tempore anno salutis. M. ccc. quinto cōepit clemēs auinionem urbem incolere: ubi per annos quattuor & sepuaginta sedes pontificum mansit. Publicæ leticiæ quæ propter noui pontificis assumptionē agebatur calamitas non defuit. Erat iuxta uiam qua pontifex ducebatur murus ueteri materia male concinatus. In hunc cū turbauisendi pontificis desiderio conscendisset: uetustate exesus & pondere superextantis populi pressus murus in britonum ducem collapsus est. Consecrato clemēte cardinales ex colūnensium familia suis dignitatibus prædiisq; a bonifacio destituti restituntur. A quo etiam clemente dum ex lugduno burdegallam petit tam magnis impensis ecclesiæ grauata feruntur: ut inde ad philippum graues ad modum querelæ delatæ sint. Philippo autem qui ad bellum flandrense grandes sumptus fecisset pontifex decimæ ius donauit. Concessitq; ut ecclesias sacerdote uel ministro destitutas sibi seruiētibus clericis atq; benemerenti familiæ conferre posset. Et quoniam per id tempus iusti ponderis moneta non esset: philippus pontifici pollicetur illam ad legitimam æstimationem se reducturum. Atq; ita clementem philippus dimittens: cum in franciā rediisset margaretam burgundiæ ducis maiorem natu filiam ludouico uxorem accipere permittit. Sedauit præterea ortam a bellouacis in symonē episcopum seditiōem: quæ eo processerat: ut ciuitate extorris pontifex nobilium quorūdam manu collecta ciues quosdam ex insidiis ceperit: suburbis igne consumptis. Tumultuatum etiam eodē anno a parisiis ob monetæ usum. Diuites enim qui suas inquilinis & uariorum ministeriorum opificibus domos locauerant minoris precii monetam accipere annuæ pensio nis loco recusabant alteram quæ iustioris ponderis erat exigentes. Cuius inuētī autor stephanus quidam barbetus habebatur. Hic stephanus in delitiis habebat hortos a suo nomine barbetos appellatos cum præclaris ædibus: in eo loco (cui barbeti porta nomen postea mansit). Furens ergo populus in stephani possessiones delatus: quicq; in ædibus & hortis præciosum fuit uastat atq; incendit: mox inde mouentes ad uiam sancti martini ubi ipse barbetus incolebat se conferunt sustibus clauisq; & uerbis ut cuiq; arma furor ministrabat instructi. Effractis stephani portis domum supellectilēq; omnem diripiunt. Erat per hos dies philippus apud templarios: quem nihil periculi expectantem seditiosi in templo confestim obsident. Nec quicq; ad eum inferri sustinebant quod non uel raperent uel cœno inficerent. Tam repentino populi motu attonitus rex: missis ad seditiosos parisiā cum quibusdā aulicis præposito: dicere illis imperat: si quid in illos a quopiam commissum esset: aut iniuria illata: se regem esse qui eos tueri possit. petant modo si quid a rege optent: & domum abeant se protenus curatum ut populo melius consultum sit. His pro tempore simulatis leuis populus a furore temperans: cum domum quisq; petiisset: nihil cunctatus philippus seditionis autorum ad octo & uiginti correptos furcis ad quattuor urbis celebriores portas erectis illaqueari & strangulari mandat. Nec multo post monetam ad legitimum æris ualorem cudit. Et per hos dies ludouicus hutinus philippi filius pampilone a nauarris rex coronatus atq; appellatus est anno domini. M. ccc. seprimo. Tum etiam proditus est templariorum error: qui apud hierosolymā fidei defensionem professi: cum primum religionis consideratione opulentissimos se effecissent: præclarissimis per orbem christianum ædibus comparatis: christo reiecto falsis se religionibus dederunt. Erat enim illis simulachrum cui pellem humanam superinduxerant: appositis ad oculos statuæ duobus fulgentissimis carbūculis qui uice oculorum micarēt. Ei statuæ dum quipiam ad illos ingrederetur: ordinem uitamq; templariorum professurus: abnegato ante oīa christo & cruce eius calcata: sacrificium faciebat. Moriētis autem corpus in puluerem adactum ceteris in potum conferebant: quo poculo constantiores suos fieri arbitrabantur. Præterea si ex templarii coitu infans ex puella uirgine nasceretur: hunc igni torrebant: ex quo reliquata inde pinguedine suum simulachrum decoris gratia ungebant. In confesso quoq; habitum est: eorum dolo diuum ludouicum dum in syriā peregrinare

Clemēs quī/
tus.Monetæ re/
formatio.Seditio bel/
louacorū in
suum ep̄m.Stephanus bar/
betus.
Seditio pari/
siorum.Pœna in sedi/
tiosos.Ludouicus hu/
tinus nauar/
ræ rex.
Error tēpla/
riorum.

Rex philippus pulcher

tur: in uinculis a soldano ægypto coniectum fuisse. His atq; hmōi criminibus: & q; item
 masculorum fœdissimi amatores essent: templariorum ordo in concilio uienensi an/
 no dominicæ pietatis millesimo trecentesimo duodecimo per clementem quintum
 finem excepit. Compræhensis ubilibet terrarum qui eius impietatis fuerant atq; cre/
 matis. Administrabat eadem tempestate ecclesiam lugdunensem quidam non sa/
 tis prudens episcopus: qui ob blasphemias regis sublimitati irrogatas obsidione a lu/
 douico hutino cinctus: & inde ad philippum deductus post longam custodiam satisfi/
 ctione exhibita: tandem suæ libertati permissus est. Non intercedentibus post hæc
 multis diebus lugdunenses coniuratione facta a rege deficiunt: mouentesq; sancti iusti
 castellum diripiunt. Sed per ludouicum hutinum edomiti se imperata facturos iurant.
 Et motus iterum bellum a flamingis insurgit: cuius autor extitit Ludouicus filius gui/
 donis flandrensis niuernensis comes. Qui ob id decreto parlamenti senatus sua hære/
 ditate priuatus est: & bona eius publicata. Fuerunt quoq; insignibus fœminis sua fa/
 ta. Nam uxores filiorum philippi tres adulterii infimulatae sunt. quâ obrem margare/
 tha ludouici hutini nauarræ regis coniunx: & iohanna philippi pietauensis comitis: re/
 gis edicto in castello galardi relegatae sunt: quarum libido satis in aperto erat. Blanca
 uero quæ carolo marchiano comiti nupserat postq; apud dordanum in custodia ali/
 quot diebus fuit: innocens liberata est: & uiro restituta. Stupratores autem philippus
 & galterus dannoy fratres (mentulis exsectis) pelle nudati apud pôtisaram ultimi sup/
 plicii pœnas subierunt. Interim rebellantibus flamingis enguerrannus mariguay/
 nus qui una cum philippo regnum administrabat: conuocato ad regem ex regni ciui/
 tatibus populo: cum multa præsentate philippo de flamingorum crebra rebellione dis/
 feruissent: rogauit postremo auditores si ad bellum quod rex aduersus illos pararet pe/
 cuniam suppeditarent. Quibus respondentibus se regis negociis opem non subtractu/
 ros: enguerrannus gratiis populo per solutis grande pensum ad militum stipendia exe/
 git. Sed tribus ad id bellum regis filiis atq; ipso enguerranno cum ingentibus copiis a
 rege missis: cum ad insulam castra posuissent: re infecta: de enguerranni consilio exer/
 citum domum dimiserunt. Philippum interea morbus inuasit mortuusq; est apud
 fontem bleaudi qui uicus in uastinio est postq; annos octo & uiginti regnasset. Eius cor
 ex præcordiis exsectum in poissiaci cenobio quod ad diui ludouici aui sui memori/
 am philippus condiderat uirginibusq; sub custodia fratrum dominici ordinis attribue/
 rat sepultum est: reliquo corpore in dyonysiano monasterio terræ commendato. Eius
 mortis conscios fuisse petrum cathalaunensem episcopum & radulphum praerium in
 regio senatu aduocatum creditum est. Sed radulphus innocens inuentus est. At philip/
 pus priusq; mortem obiret: filios tris (quos superstites sibi relinquebat) ad se aduocâs
 ad maiorem natu conuersus: Ludouice inquit regnaui hætenus: plurimis uestigalibus
 & tributis meum populum uexans: nec mihi satis curæ fuit monetam cudere quæ legi/
 timi ponderis esset. Eam ob rem multorum in me odia concitauit. Ecce post me regna/
 turus es: miserere patris animæ: & quæ perperam a me gesta sunt ipse emendes. Deo
 satis meo nomine fac: de iis quæ tibi relinquo: & hierosolymitano me uoto absoluas.
 • Vos quoq; filii seruate sinceram inter uos charitatem. His a philippo pulchro pro tē/
 poris angustia breuissime dictis: cum dauidis uersiculum. In manus tuas domine com/
 mendo spiritum meum religiose pronunciat animam efflauit. mense nouembri pri/
 diæ diui andreae anno christiani natalis. M. ccc. decimo tercio. Huic philippo quinq; li/
 beros iohanna uxor peperit: Ludouicum hutinum: Philippum pietauorum comitem:
 Carolum marchiae principem: filiâ quâ infantē mors abstulit: & alteram ysabellâ quâ
 edouardo anglorum regi pater philippus matrimonio iunxit.

Lugdunēsis
acites suæ te
meritatis pœ
nas luit.

Fœminæ ifi
gnes putitæ.

Pœna i adul
teros.
Rebellât fla
mingi.

Moritur phi
lippus.

Philippi mo
rientis ad fili
os pia oratio

Enguerran
nus ratioem p
regni admi
nistrati pone
re cogitur.

Ost philippi mortem filii eius de patris thesauris solliciti cum nihil aris in/
 uenissent (ferrico pinquigniaci maxime hortante) enguerrannum in arcem
 luparæ parisi coniectum: rationē administrati a se regni ponere compellūt.
 At cum bonam thesauri partem carolum uallesium philippi fratrem habuisse enguer/
 rannus diceret. Carolus ægre id ferens: oēs quibus enguerranni nomē odio habebat

excitat querimoniã aduersus eum proferre. Et ne quid gratiæ a beniuolis enguerrãno
reciperet ex lupara (cuius ipse præfectus erat) ad templariorum munitissimam arcem
traducitur. Ipe paucis post diebus cum perductus ad ludouicum hutinũ esset: iohannes
hannerius ad hoc a carolo ualesio edoctus in præsentẽ enguerrãnũ hæc quæ subscripsi
crimina cumulauit. Eũ quidem philippo fuisse suspectum: eam ob rem recusasse illum
ne testamenti sui procuracionem gereret. Extremam in flamíngos expeditionem suo
dolo fuisse irritam q̄ communicato clam cum niuernensi comite consilio: atq; ab eo
receptis muneribus consilium dederit exercitum reducendi. Cuius tamen causa gran/
dem ex regno pecuniam exegerat. Ea præterea nocte qua philippus obiisset mortem
regis thesauros ex lupara alio transtulisse. Retinuisse quoq; sibi triginta librarum pa/
riensium milia quæ Clementi romano pontifici dono danda a rege accepisset. Ne/
q; rationem fecisse sexaginta et trecentorũ pannorum quos ex naufragio quodã regis
nomine detinebat. Celasse quoq; octo & quadraginta librarũ millia: quæ regi atreba/
tes impediissent. Nec in re pecuniaria fraudem modo fecisse: sed cum ad arthefii domi/
nam rex quædam quæ ad regiam dignitatem pertinebãt: scripsisset: enguerrãnũ suis
adiectis litteris repugnantia scripsisse: pollicitum eam omni incommodo eximere: at/
q; ab ea quindecim librarum multam dono habuisse: quam a cameracẽsibus si rex de/
creuisset: acceptura erat: eam nihilominus pecuniam sua auctoritate enguerrãnum a
cameracensibus exegisse. Et cum regium apud parisiõs palatium exædificandum rece/
pisset: præter decem milia librarum quæ illi philippus tribuerat: domos quæ proxime
palatium ciuiũ erant usurpasse: constituta possessoribus annua pensione quæ ad illum
quotãnis perueniret: Commisisse insuper in priuatos quosdã in explebilis auaritiæ fla/
gitia atq; ita regis qui fisco præerant ministros & quæstores sibi deuinxisse: ut sine ei/
lyngrapho regis iussu non obtemperet. His aliisq; ab hannerio palam expositis:
nulla enguerrãno se purgandi potestas fuit. Erat autem illi uxor quæ liberandã eius
causa postq̄ multa frustra tentasset: ad magiam et diuinationes se conuertit: pauoto
quodam malefico & clauda muliere ad id facinus opem ferentibus. Itaq; cærea quæ/
dam simulachra ad regis & caroli ualesiẽ. formã demonia arte conficiunt: quæ læquen/
tium speciem præ se ferrent: ad quorum similitudinem (nisi male fors prodita fuisset)
rex: et ipse carolus conficiendi macie sensim erant: et definita ad tempus morte con/
sumendi. Cognito maleficio rex totius negocii cẽsuram carolo committit. Qui mox
accitis quibusdam magnæ auctoritatis proceribus enguerrãnum in supremo patibuli
parisiensis tigno strangulari imperat. Pauotum par supplicium excepit: præterq; in
fra enguerrãnum: ad inferiorem trabem illaqueatus est. Claudam flamma consum/
psit. Uxor autem enguerrãni atq; eius soror de canteleu in carcerem coniectæ sunt.

Capita accu/
fatiõis enguer/
rãniEnguerrãni
uxorEnguerrãno
suspedit pati/
bulo

Eodem tempore ludouicus Niuernensis et iohannes namurcus regis beniuolentiã
meruerunt rebus ad flandrenses spectantibus compositis. Quarum gratia robertus co/
mes flandrensiũ cum ad regem die constituto non uenisset: reiectis excusationibus q̄s
per cistercii abbatem & quosdam ad id missos procuratores prætendebat cõtumax di/
ctus est: & in rebellium numero habitus. Per id tempus quattuor ueneficæ mulieres
cum parato ueneno deprehensæ: igne cremantur: quarum opera cathalaunẽs artífes
prædecessor eius petri litigniaci quem in custodia habitum supra memorauimus: fuerat in/
teremptus. Quem insequente tempore ludouicus sede pontificia amotum relegauit:
instituto eidẽ successore stephão caroli ualesiani cubiculario. Reduxit & iudeos quos
pater francia expulerat. Et in rebellione pistetibus flamíngis bellũ indixit. Sed ad li/
sam fluuiũ cum ad mouisset tãtis ymbribus terra quæ palustris est: emollita est: ut equi
genuũ tenus in luto cõtinenter eent: nec cõmeatus importari ad castra nisi magno la/
bore poterat: ita ut singulis uini doliis uehẽdis triginta uix eq̄ sufficeret. Quæ res cum
quotidianas difficultates militi afferret: regẽ adduxit bello abstinere: & cum tentoria
& bellũ impedimẽta ppter luti iniquitatẽ educi p̄tãs nõ fuit: cuncta magno suo damno mi/
les cremauit. Secuta est hanc aduersitatẽ annonæ incredibilis caritas. Deinde fames Ludouic⁹ hu/
et mox pestilentia. Visusq; est cometes crinitus. Ipse insuper Ludouicus apud uicẽnas tinnus moris

Rex philippus longus

**Clemētia/
louici hutini
uxor**

**Philippus lo
gus rex**

**Comes flā/
driæ rebellis**

Pastores

Leprosi

**Iudeos infe/
lix p̄tinacia**

defunctus est: relicta grauida clementia uxore roberti siciliensis nepte. Hic ludovicus instituit parlamenti curiam parisijs stabilem esse & loco non moueri: ne litigatores crebris circuitionibus grauarent. Per hoc interregnum philippus ludouici frater pictaunorum comes omnium procerum consensu regni administratione iuscepra francoꝝ & nauarræ se rectorem appellauit. Ad quem ueniētibz flamingoꝝ legatis: pax inter eum & robertum flandrensem comitem conuenit quæ litteris mandata flamingoꝝ sigillis firmata est. Per idem tēps clementia quam moriens philippus grauidā reliquit filiū iohānē parit paucorum dierum regem. Quo defuncto philippus ex rectore rex appellatus est. Reclamante burgūdoꝝ duce quod diceret non ad philippum: sed ad ludouici defuncti regis filiam regna patris pertinere: quæ res difficiles postea cōtrouersias francoꝝ quieti inuexit: dicētibz plurimis regni hæredes filias esse non posse. Burgundum tamen philippus in suas partes allicit: data ei grādiore natu filia uxore. Et cum alias tris filias rex haberet unam niuernēsis comitis filio: secundā dalphino uienensi collocat. Interī cum pacis conditiones flamingi non reciperēt: nec pontificis romani decreto assentiretur: inducias philippus prorogauit. Misso deinde a pontifice iohānē uigesimo secūdo in franciam ioseranno cardinali qui flamingos philippo conciliaret: cum tornacum peruenisset: gentis peruicaciam inconstantiāq; ueritus per loci episcopum nūtiare illis iuberet se pacis causa tornaci esse: ad eum se conferant dum de cōcordia agere licet. Missis qui hec flamingis exponerēt duobus ex minorꝝ ordine fratribz inter quos Petrus de palude fuit robertus comes eos in uinculis haberi iubet. Qui ex eo tempore ex gāda uensibus plebe excitata insulam oppugnare constituerat. At ubi ad lisam flumē uetum est: conuersus in comitem populus. Nos inquit illustris comes inducias quæ tibi cum rege iurata sunt seruare promissimus. Ideo te non sequi ad bellum in animo est. Destitutus igitur comes exercitu legato audientior fuit. Nam tornacum se cōtulit: ubi regii oratores se continebant. Promisit comes primo uere parisijs ad regem concedere: fidemq; præstare & cætera confirmare quæ in cōditionibus pacis cōuenerant. Sed cū dies conuentionis successisset: per nūtiōs excusatum se facere falsis argumētis conatus est. Instante tamen legato anno salutis. M. cccxx. Robertus & flamingoꝝ procuratores in philippi uerba iurauerūt. Sed de pacis conditionibus cum ad constitutum diem ageretur. Firmare conuenta comes recusauit nisi tria sibi oppida insulam bethuniā & duā cum quæ rex occupabat redderentur: quæ & ipse enguerrannus marigmanus philippi pulchri olim negotiorum gestor: regio nomine facere promississet. Nam inter pacis leges quæ illo tempore dictæ erant: adiectum extitit flādriæ comitem debere regi duodecim milia librarū ānui prouentus intra franciæ regnum constituere. quod quicquid comes non completeret ea quæ supra dixi oppida philippus pulcher memorati puentis loco possederat. Quæ cum relinquere rex noller: comes festinanter re infecta digreditur. Sed a procuratoribus flamingæ gentis reuocatus: propositam prius pacem admisit: roborauitq;. Dum hec difficili negotio agitur: ouium quidā pastores admoniti cælesti ut ipsi asseuerabant oraculo: in syriam religionis christianæ causa pfecturos se iactabant. Qui postq; magno numero aucti sunt: latrūculis non dissimiles cum prædas agerent carcassonam usq; progressi ab incolis grege facto dissipati aufugerūt: cōpluribus interfectis & patibulo strangulatis. Afflicti quoq; leprosi qui iudeorum hortatu susceptum ab eis uenenum puteis per omnē franciam infundere cōiurassent: ut qui inde in potum haurirent aut interirent: aut elephantia uirus inciderent. Itaq; farmacōn sanguine & lotio humano herbisq; quibusdam letiferis confectum panno inuoluentem in puteos demittebant lapide adhibito ut ad aquæ fundum cito deferretur. Id cum in prouincia narbonensi a leprosis factum philippus accepit: ueneficosq; omnes flammis fuisse punitos: inquiri per reliquum regnum leprosos iubet. Quos de crimine confessos unacum plerisq; iudeis uindex flamma corripuit. Fuisse per id tempus cōstat iudeos quadraginta uitriaci ob id ipsum in custodia habitos mirabile in sese facinus perpetrasse. Nam cum se morti addictos iam minime dubitarent: duos ex eorum numero delegerunt qui eos occiderūt: ne christianorum manibus sumerent supplicium.

Vetustissimus illorum atq; iunior execrabile ministeriū exequuntur. Omnibus inter emptis cum duo tantum homicidii autores superessent: senior iuniorem orat se necet Ille teniore occiso cum se solū uideret: direpro auro quod apud interemptos erat: fune ex defectu lintheis facto per sepestrā se dimisit. Sed & corporis atq; auri grauitate fūne qua se deorium mittebat dissoluta: in fossam delapsus crus fregit: atq; ita in fossa percumbens deprehensus est & ultimo supplicio affectus: iudeorum autem cadauera cremata sunt. Cogitauit etiam philippus mensurarum genera quæ per franciā plurima erant: uulnam quoq; & monetā ad unam speciē formāq; perducere. Sed ualitudinarius factus institutum nō expleuit. Nam & quaterna febridiutissime uexatus tandem alui profluuiū apud fontem blandi interiit. Corporis eius partes tres factæ sunt. Cor minores: intestina prædicatores apud se parisiæ terræ condiderunt: corpus ad sanctum dyonisiū elatum ē. Anno dominicæ pietatis. M. cccxxi. Post eū diuulodouici mortem qui ab ipsis mendicantiū fratrum ordinibus litteras didicerat: consuetudinem fecerāt prædicatores atq; minores cum integrū regum cadauer habere nō possent. intestinum sibi partes ad sepulturā uendicare. Infurrexit per idem tempus iohannes de polliaco natione picardus asseuerans eos qui mendicantibus religiosi peccata confitētur: oportere eadē suis plebanis presbyteris rursus enarrare. Qui iohānes iohannis. xxii. papæ iudicio aliter sentire & docere damnatus est.

Iohannes de polliaco

Eiusdem compedii Liber octauus.

Hilippo sine liberis defuncto: Carolus eius frater marchie comes successit. Hic cum blancham mahildis filiam desponsasset: eam a se dimittere cogitauit. Mahildis eū blāchæ mater carolū ex baptisimi lauachro susceperat: quōbrem ecclesiastica lege filiam habere uxore prohibebat. Cōsultus ad eam rem pōtifex romanus diffinit nuptias (nisi aliqua dispensatio præcessisset) esse incestas. Mortuo p̄ hos dies roberto flandrensi: quæstio de legitimo successore apud parlati iudices uersabatur: contendente maxime ludouico niuernesi proximum se hæredem esse. Qua spe fretus cum parisiū se contulisset: proceres qui cum eo ex flādria erant contra regias cōstitutiones ad fidei sacramētum admisit. Ob quam causam in arcem luparam mitti asseruādus. Sed non multo post cum hæres a iudicibus esset declaratus absoluit: regiq; fidelitatis iusiurandum exhibet atq; in flādriā se recepit. Erat eodem tempore in aquitania iordanus insularis nobilis quidem & in primis potens: cui ob insignem eius potentiā iohannes uigesimus cū pōtifex romanus matrem matrimonio iūxerat. Sed moribus cum esset ferox rapinisq; atq; homicidiis dehonestabat: ob quæ flagitia primo ad regem delatus: cum amicorum præsidio ueniam impetrasset: ciminibus non abstinuit. Sed ministrum quēdam regium (quem seruientē uulgus uocat) uirga qua ad officium seruiens de more utebatur: trucidauit. Vocatus ergo ad carolum multis armatis stipatus ueniens: post legitimas accusationes & cōmissorū a iordano argumenta: iudicio parlamēti senatus ad patibulum tractus ab altiore surcarum tigno pependit. Exactis post hec paucis mensibus mortua apud argimontem maria caroli uxore bohemorum regis sorore iohannā ebroicē. comitis filiā ex dispensatione pontificis q̄ eius cōsobrina esset: sibi copulauit. Et mox apud aquitanos ab hungone monpesaco ex huiusmodi causa bellum insurgit. Monpesacus in loco qui regis erat propugnaculum munitissimū extruxit: idq; ad anglum regem pertinere cōtēdebat. Lite ab arbitris discussa: rex præsidium propugnaculo imponit. Quod postea monpesacus auxilianre aquitanie marescallo: occisus qui in eo erat custodibus recubat. Quam iniuriam nō equo animo ferens carolus ne in re sua iudex esset: anglum regem per nūcios monet: monpesacum castiget: & de iniuriis satisfaciāt. Deputat anglus fratrem suum aymerum: data potestate controuersiā componendi. Qui ad carolum proficiscēs oīa pro regis uoluntate diffinit. Igitur rex misso cum anglis iudicibus in aquitaniam iohanne darblao qui eius nomine satis de iniuriis factionem exciperet: postq; ad primos aquitanie fines uentū est. Et tu iohānes inquit angli: si capiti tuo parcis: in franciam

Quæstio de comitatu flādrensi

Iordanus in signis aquitanie patibulo appendit

Belli causa in aquitania

Rex philippus ualesius

**Aymerus ne
quá anglus**

**Regia áglia
cú filio edou
ardo í fráciá
uenit**

reuertere. Quo uerbo iohannes dolum intelligēs: regi nūtiat iudicium pfidiam. Qua cognita rex non ignarus quia per anglorum contumaciā ad sibi editam diem rex anglus nō uenisset: aquitaniam ad fiscum rediisse: Carolum ualesium cum exercitu qui regionem uendicet mittit. Is agenum urbem petens: eam deditibus sese spōte ciuib⁹ capit: infensi em̄ aymero erant propter pecuniā quam ab eis supra paucos dies exegerat: & propter speciosissime cuiusdam puellæ stuprum quam ille abduxisset. Profectus deinde riolam carolus ubi aymerus se receperat: cum militē propius admouisset: eruptione ab oppidanis facta francos cedere coegerunt: occiso sancti florentini domino Cuius mortem uindicaturus carolus: extractis machinis atq; ligneis tabularis ad muros admotis: oppugnare locum mandat. Pugnabat em̄ francus ex ipsis tabulatis conferta manu aduersus hostem ita ut desperata ppe salute: de pace ad carolum nūtiostis miserit. Contentus se atq; locum carolo permittit: modo liceat iis sedes non mutare qui et manere: & regi franco fidem iurare uelint: reliquis angli partes sequi uolenti/ bus saluis suis fortunis abire. His conditionibus propositis aymerus relictis apud carolum ualesium obsidibus uiris proceribus: in angliam ad regem ire permittitur: qui regis sententiam de legibus pacis exquirat. At cum non reuerteretur aymerus: riolla carolo deditur: & mompesacus diruitur. restituiturq; propugnaculum quod hostis deiecerat. Riolla recepta reliqua aquitania præter burdegallam baionam & sanctum seuerum carolo obtemperat. Non intercedentibus post hec multis diebus: regina anglia ysabella caroli regis soror in franciam ueniens inducias a fratre obtinet: spe (ut ipsa dicebat) componendæ firmioris pacis: atq; interim ad uirum suum regem mittit. Qui pollicitus post paucos dies bellouacum cōuenire: ibiq; franco regi debitā ob aquitanie principatum fidem præstare: per nūtiost filio edouardo qui cum regina uenerat omnem aquitaniam attribuit. Qua ex patris dono recepta: edouardus in uerba regis franci iurat: & ut est in uerbo gallico homagium exhibet. At regina edouardi mater: cum aliquot dies in francia mansisset: timēs ne uiro suspecta haberetur: in angliā reuertit instituit. Id postq; rescuit rex anglus: singulis portubus custodibus appositis mandat reginam ingredi angliam prohibeant: atq; ut nequitiam dissimulet romanum pontificem per legatos orat carolum franciæ regem moneat ysabellam ad se remittere. Quod ubi ysabella rescuit. Illa nihilominus accersito iohāne hannonio guillermi comitis hannoniae fratre strenuo equite qui trecentos milites in potestate habebat in angliam nauigat. Et quoad maxime potuit plerofq; sibi ex anglis conciliat: exhibens illis edouardum filium ut illum quasi futurum aliquando regem uererentur. Nec destitit: quoquo uersum rex anglus iret eodem se recipere. Quam cum pertinax maritus nullo pacto audiret: proceres indignati arma in eum mouent: a quibus agre se tutatus anglus: ad gallias insulam se recepit. Captus est hugo dispensarius apud brestum: Cui⁹ consilio rex uxorem nō admittebat. Captusq; paulo post rege anglo cōueniētibus londoniis proceribus: repudiato patre edouardum filium regni dyademate insigniunt. Anno christianæ salutis millesimo trecentesimo uigesimo sexto. Iohannem uero dispensarium post euulsa illi intestina et se inspiciente cremata: capite puniunt. Carolum autem pulchrum anno insequēte apud uicēnas morbo extenuatum mors absumpsit. Impositusq; est regio sepulchro í sancti dyonisiæ. Anno salutis trecētesimo. xxvii. supra mille.

Post huius obitum cum iohanna eius uxor grauida esset: disceptatio inter proceres insurrexit quis interim dum reginæ partus expectatur regni administrationem gereret. Duo erant qui id sibi iure deberi p̄dicabāt. Carolus ualesius et edouardus tertius ex maria philippi pulchri filia natus. Carolo maxime suffragabatur q̄ ipse masculino gradu carolo pulchro pximus haberet. Edouardo aut si quod ad hanc rem ius pertineret id a foemina esse quæ nullo tpe uisa est francorū imperiū moderari. His rationibus ualesius administrādo regno præficiť. De nauarræ regno cōtendentibus plurimis nihil tūc diffiniri potuit. Quæ res q̄ ad eā quā pcurrim⁹ hystoriā cōducere nime uideť illā prætereo. Per id tps de petro remo suppliciiū sūptū ē q̄ regiā

pecuniā male administrasset. Et iohāna regina quā grauidam carolus pulcher moriēs reliquerat apud uicennas filiam enixa est. Quāobrem philippus ualesius ex regēte rex appellatus est: & a guillermo remor: archipræsule unacū uxore regina coronatus. Inde parisios repetens: cum secum reputaret q̄ peruicaces flamingi & in se & in ludouicū eorum comitem persisterent: capto a proceribus cōsilio: grandē exercitū in eos ducit. Ad casletum autem cum peruenisset: flamingi flocci philippum habentes gallum ex li neo panno cum his uerbis effigiant. Cum hic gallus resonabit rex repertus casletum occupabit. Philippum em̄ repertum appellabāt: arbitantes illum non legibus factum regem. Hanc galli effigiem in edito loco philippo illudētes constituūt. Quod factum magnā calamitatis causa flamingis fuit. Nam ex eo tempore philippus cogitatione suam ad eorum internitiōnē uertit. Itaq; acciro roberto flandrensi: eum cum ducētis instructis militibus ad sanctum audomarum mittit: qui flamingos ne dilaberentur diligenter obseruaret. Iubet rursus ludouicum flādrīe comitem: insulam cum copiis proficisci: qui flamingis si quippiam molirent obstaret. Animaduerso tam instructo apparatu: flamingi nobilitate destituti: cum nullos idoneos præsfectos haberent: trifariam se diuiserunt: furnenses & brugenses plebeios cum pourpringis ad casletum ire iubent. Brugensibus atq; franconiis mandatum est tornacum uersus mouere. Iprensēs & curtracii insulā partes recipiunt. Philippus uero ad nouam fossam reliquum exercitū continebat. Quam ī decem acies distribuit: primā marescali & balistariorum præsfecti præs fuerunt. Secundā duxit alenconi dux. Tertiā magistro hospitalarii ordinem obrigit. Quartā galterus de castillione conestabilis accepit. In quinta ipse rex erat: quem nā uarorum rex cum lothoringiā & barri ducibus comitabatur. Sextā ductor burgūdiā dux fuit. Dalphino uienneñ. septima attributa est. Octauā præs fuit hannoniā princeps. Nouam britonum dux administrauit. Postremā imperabat robertus arthesiensis. Ad hunc tam instructum exercitum borboniorum dux postera die quattuordecim militibus signis stipatus accessit. Hec cum in amplissima ualle constituunt flamingi constitutis ad casletum edito loco castris: unde francorum acies despicere poterant: ita suos instruunt. ut a francis uideri ipsi possent. Postq̄ nullam pugnandi potestatem fecissent philippus paulo propius incedere suos iubet: ut a mōte quo se tuebatur hostem deduceret. Postq̄ id parum conducere intelligit: marescallos ultra casletum cū copiis mittit: qui omnia late et perderent et cremarent. Sed neq; hoc accepto damno: flamingi loco se mouerunt. Reuersi ab incurfionibus marescallis: cum ex labore se curare statuisissent: nostri segnius agere ceperunt: neq; excubias adhibēt. Sed proceres palantes per tentoria aleam ludebant aut lusibus animū relaxabant: rege in tabernaculo suo cū paucis cubiculariis & duobus diui dominici ordinis fratribus agente. Quibus ab hoste uigilanter animaduersis: tribus sub uesperam aciebus relicto monte in nostros ire festinant. Iamq; infesti aderant: cum a nostris sublato clamore pars sanctum audomarum uersus fugam parabat. Nec moratur hostis regis tabernaculum appetere: fecisset q; nisi a marescalis cōtra occurrētibus fuissent impediti. Per hāc moram reliquus exercitus armis resumtis acrem pugnā instaurat: atq; interim rex suis ad se propere ueniētibus in hostes fertur. pracedente milone de noiens auriflammā signifero: pugnatum est ab alterutris acerrime. Sed cedētibus tandem flamingis: francus uictor extitit: paucis desideratis. Ex flamingis autem octingenti supra decem & nouem millia cecidisse referunt. Qui uero ex praelio fuga dilapsi erant cum se in agro sēpibus undiq; uallato recepissent a comite hannoniā qui in casleto monte confidebat animaduersi: primo quidem ferocissime restiterūt. Deinde fracti nostrorū incurfū omnes occisi sunt. Post partam uictoriā quarto die philippus mouēs receptis in fidem oppidis quæ ad oram maritimā sunt: ypras cōtendit & sponte deditā recepit supplicio affectis quibusdā defensionis auctoribus atq; armis a ciuibus datis. Campana præterea quæ in edita turre pēdebat ad plebem repente cōcitandā deiecta est. Dum hec a philippo gerunt brugenses qui tornaci fines aduersus eorum comitē ludouicum obseruabant: audita suorū clade comitis se potestati permisere: quos ad philippū deductos partim rex morte affici

Bellū in flā/
mingosAcies a phi/
lippo ualesio
ordinatæFlamingi re/
gē inuadunt

Rex philippus ualesius

Philippus flā partim in exilium agi mādat. Atq; ita flāmingis subactis philippus ludouicū comitem
driæ comitē in flāndriam restituit. His eum uerbis admonēs. Age inquit ludouice cautiōr deiceps
alloquitur esto: ne per iniustitiā principatu exclusus nostrā opem rursus implores. Cuius uerbi re
cordatus comes postq; in flāndriam uenit: ad decem hominū millia eorū q; rebellionis
Guillerm^o ca participes extitissent interemit. In quem cum guillermus canus ex brugis ad brabāti/
nus patibulo num dūcem euadens: aduersus comitem auxiliū petit: ad philippum pductus: manib⁹
afficit abscissis in rotam primū more patrio surrigit: deinde patibulo appendit. Nondum
Edouardus de aquitania edouardus debita philippo iuramēta pręstiterat. Ideo misso in angliam
iohanne fiscani abbate edouardum philippus monet secūdū feudi leges fidē exhibeat.
At legatos anglus ad se nō admisit. Sed a matre eius regina responso accepto: ad phi/
lippum legati redierūt. Edouardi contumacia cognita rex attrebatem ep̄m & baronē
de craone in aquitaniā legat: qui regionis prouētus sub regis potestate reponant. Atq;
interim in anglia secūdo mittit: diem edouardo dicere: ea lege si uenire negligeret: di/
cendū ius nihilominus aduersus eum esse. Venit tandē edouardus atq; apud ābianos
quo se philippus cōtulerat fidem ob eas quas in aquitania & pontiuiaco terras posside
bat pręstitit. De his autē quas a carolo uallesio philippi patre ablatas sibi fuisse dicebat
iudicium parlamētei senat⁹ exposceret. Eadem tempestate philippus animo uoluēs
q; procliues ad seditionē flāmingi semper extitissent: misso iohanne abrincentē. ātistite
portas yprensens oppidi atq; curtraci & aliarum quarūdam artiuū munitiones dirui con/
Robertus ar festim iuber. Per eosdē dies robertus arthesiē. aduersus mathildē ob arthesii prin/
thesiē. cipatū ī iudicio cōtēdebat: nitebatq; comitatū ip̄m paterno iure uēdicare: q̄q; planēti
decreto mathildi fuisset affect⁹. Sed aduersus decretū robertus litteras receter inuētā
exhibebat quibus se terræ ipsius hāredē asserebat. Litteris penes regem depositis: ma
thildis diligenter explorat unde syngraphū emanasset. Compertū est id a fœmina no
bili ex bethuniē. agro quam robertus in delitiis habebat fuisse sequenti calliditate in
uentum. Erat attrebatū ciuis potens qui annuū ex comitatu arthesii prouētū emptiōis
Mulieris lege sibi quoad uiueret tñ comparauerat: eiusq; emptionis syngraphum patris erat ro
astutia berti sigillo firmatū. Ciue mortuo fœmina ex hāredibus litteras recupat: utpote quæ
nullius momenti hāredibus essent. Litteris receptis sigillū calenti ferro detrahit: atq;
alteris quæ ad causam roberti pertinerēt confectis uetus sigillum agglutinat: easq; ad
robertum deferēs se illas domi forte fortuna repperisse ait. Fraude cognita per eū qui
syngraphū scripserat: philippus robertū ad se uocatū hortat a lite desistat: sibi sine am/
biguitate constare adulterinū syngraphū esse. At robertus mali propositi tenax regē
nō exaudit. Quāobrem philippus syngraphū ad iudices mittit: & fœminā apprehendi
iuber. Quæ tormentis expressa ueritate igne cōsumpta est in eo loco qui porcoꝝ mer
catus a parisiis appellat. Eisdem diebus querimonia aduersus clerū exoritur quem
ditione sua abuti plāriq; palam testabant. Eius rei causa cōuocato consilio: cum de or
dinandis legibus ageret: regina uisa est conari ab ecclesiasticis iurisdictionē abrogare
Nota Quod postq; philippus cognouit: nō inquit ut clero quicq; detrahat hec cōtio habita
est. Non em̄ modo nō auferre ecclesiis sua iura: sed ea ampliare in animo est: satis esto
errata emendare. Sed de roberto arthesiē. reliqua psequamur. Prohibitus rober/
tus captam ob arthesium litem pducere: quia fœmiæ suppliciu grauius iusto ferebat
regi detrectare ueritus nō est. Et cum obloquente dies ad iudicium distus esset: uenire
contēns: me inquit autore philippus rex institutus est: et me quoq; autore regno de/
pellatur atq; ita irritatus: equos quos formosissimos habebat cū omni thesauro bur/
degallam misit: moxq; in anglia omnia traduci iuber. Ipse ad guillermū hannoniæ co
mitem primū: inde ad brabantinū ducem consobrinū eius festinatē cōtendit. Hic autē
brabantinus guillermi hānoniēsis filiam uxorem filio suo accipere instituerat. Quod
philippus sagacissime intelligēs: cum maxime sciret guillermū ip̄m alias suas filias ma
gnis principibus collocasse: & inde sibi & potentiam & auctoritatē comparasse: ueritus
ne accessione ducis brabantini incremētum acciperet: pręsertim in eo tempore cum
edouardus bellum in francos parare nūtiabatur: brabantinū ad se uenire compendiū

orat quo bohemus rex & iohannes hānoniē. & iuliaci comes: atq; leodiē. antistes: cōuenerunt. Quibus cum amicitia iuncta philippus brabantino seorsum assumpto: mōstrat eas nuptias quas de guillermi filia instituerat inferiores dignitate sui generis esse habere se filiam quam filio dare si nō abnuat uelit. His philippi uerbis p̄ualus brabantinus: discedētib; a rege aliis principibus apud philippū mansit. Ea re cognita robertus brabantia deserens namurcum profectus est. Qui postea ob contumaciam regno interdictus est & bona eius publicata. Per idem tempus iohannes normannorū dux philippi primogenitus apud meldunū bohemorum regis filiam uxorem duxit. Quo item die brabantini ducis filio maria philippi filia nupsit. Nuptiis celebratis: conuentu multorum sacerdotum atq; procerū parisi cōgregato: philippus expeditionem se ad hierosolyma ducturū proponit: & iohanni filio. xiiii. annū agenti regni curam mādaturum: ideo orare eos qui aderant: filio obtemperarent: & si in ea expeditione more retur: fidem erga illum seruarēt. Iure iurādo pro philippi uolūtate recepto: concilium rex dimittit. Interiectis inde paucis ad modū diebus: radulphū augi id est deu comitē: et beluacog; pontificem ad edouardū proficisci mandat: sciscitaturū si ad eā quā in syriā expeditionē parat socium se cōiungeret. Quibus edouardus respōdet: mirari se philippum longinquā proficisci militiā: qui de aquitania id quod ambianis promiserat nō ab soluisset: oportere quidē illum erga se conuentog; fidem seruare: qua expleta se ad expeditionem philippo paratiorē fore. Verum quīs ad hunc modū oratores a se dimississet: tamen postq; aduersus scotos autore edouardo balliolo bello decertasset: cānariā archiep̄m cum philippo mōtisacuti & gaufrido scorpo ad philippū legat. Qui iūto cum ad regem accessissent: parum comiter habiti: suā legatiōis exordia apud comitē deu: & petrum rogerium rothomagog; archipræsulē: marescallumq; trecentem fecere. Causa quā obrē uenissent exposita: ad regem perducti oratores pacem cū philippo firmant. Sed discedētib; a rege in sua diuersoria anglis: mox philippus eos ad se reuocare iubet. Veniētibus rex ait. eam cum illis pacē inuuisse: cuius scoti participes habeant q̄q; de illis nulla prius oratio habita sit. Hanc angli conditionem cum se admittere non posse respondissent: in angliam abierūt. Eius legationis relatione edouardo facta: ex candens anglus iurat se prius omnē scotiam perditurū: q̄ ea se pacis lege teneri. Anno eodem nundinis in agro sancti dyonisi existētibus: repentinus ignis in merces exarsit quo lenditū id est ut supra interpretatus sum edictum cōflagrauit. Hugo quoq; cruffia Punit' index
cus parisiensis prætore: ex burgundia oriundus: ob corruptum a se iudicium poenas luit. corruptus pecunia
Et regina in puerperio apud uicennas decumbente: quæ philippum pepererat: tanto fulgure atq; tonitru aer inhorruit: ut pars cubiculi ubi regina incolebat deciderit: & cortinæ contritæ sint. Ingentes arbores suis sedibus euulsæ & pleriq; homines trucidati. Per hanc tempestatē edouardus exulceratum animū gerens ob dirutā apud xantonas arcem: aliaq; sibi subrepta loca: per nūtiōs a philippo petit ea omnia restitui. De quare et si crebra ultro citroq; legationes intercesserint: impediēte maxime carolo ualesio nulla concordia uia fuit. Vnde animatis ad bellum regibus: edouardus aīaduertens philippum scotorū partes sequi: cum ludouico bauaro amicitia inī: atq; armis se q̄maxime potest instruit. At contra philippus controuersia quæ burgūdo duci aduersus iohannem cabilonē. ob saluarum fontem erat: sedat. Quo tempore cometes apparuit Cometa
ignitissimus futuro: quæ supuētura erant & astronomi p̄nofticabant index. Nā & ab anglis incurfiones plurimæ atq; incendia facta fuere. Nec minus in āglos frāci grassati Bellū exarsit
sunt occupatis in uasconia plærifq; locis: incēsis quoq; in angliā duce nicolao bucheto inter francos
nōnullis uillis ad maris oram. Nec prætermittit edouardus cum flamingis societatem atq; anglos
iungere repugnāte magno pere eorum comite: philippo: insuper rege dissuadēte. Sed Iacobus arte
erat gandau iacobus arteuella plebeio genere ortus: & qui seruili ministerio carolo ualesio aliquādo seruiet. Hunc cū astutus esset & ingenio polleret: edouardus auctori uella
tatē illi apud gandēses cōparat: ita ut nō parui intra paucos dies fuerit estimat'. Nactus ergo nomē iacobus arteuella gandēsis q̄ necessaria illis esset anglorum communio ostendit. Flamingos om̄s lamificio deditos esse dicens: qui nisi ex angliā lanas nullas

Rex philippus ualesius

**Flamígorum
cōiuratio**

**Caut' comes
& prouidus**

**Haricuria in
comitatū eri
gitur**

**Fugit edou/
ardus
Edouardus a
flamígis rex
francorū ap/
pellatur**

haberent. ideo op̄erā precii illi esse edouardi partes sequi. hac oratione persuasus gā/
densibus ip̄e brugas petit satelite multo stipatus. Deinde ypras atq; alia maritimae orae
oppida peruadens ab omnibus magna letitia exceptus est. Postea aut̄ cōuentu gādaui
facto cōiurant omnes bellum cum edouardo gerere. Atq; ita omnes qui exulabāt ad
se reuocarunt: coacta nobilitate obfides dare ne secus ac iuratum erat quippiā molire
tur. Ea factione compta comes gandauū se contulit: si forte reducere ad meliorem men
tem flamingos posset. Qui uenientē comitē apud se distinent. Sed dolo dolū comes
eludit. Exactis paucis diebus facti se p̄cēnitere & eorū sententiā sequi simulat: & recepta
qua utebant ueste cōepit inter illos pfamiliariter conuersari. Tandē bonam apud illos
opinionē affectus: insigniores foeminas ad cōuiuū accepit. Post delicatissimas epulas
cum iocatum lulumq; esset: comes uenatū ire simulans gandauo egredit̄ cum canū ra
paciumq; uolucrū turba. Atq; hoc pacto dum quærēdis uel ardeis uel feris qsq; studet:
ip̄e cum paucis se surripies ad philippū uenit. Cuius aduentu letificatus rex: aliquot ex
flamígis factionis autoribus sacris & cōmunionē christianorū p̄tōficis romani auctori
tate interdicerē facit: missis qui sententiā exequerent̄. filuane ēn̄. episcopo: & guidone
castrensi: dyonisiāno abbate. Hec quae de comite scribo frossardus gesta esse tradit: ob
sidente califeum edouardo. Qui ysabellā filiam comiti desponsare admittētibz flamí/
gis curauerat. Sed comes cū eas nuptias aegre admitteret: quia eius pater fuisset ab an
glis interemptus: gandauo abire ad philippū sollicitē laborauit. Dum hec a philippo
gerunt: edouardus in brabantia atq; inde in alemāniā cum uxore sua hānoniēn̄. comi
tis filia se confert: ubi cōtracta cum ludouico bauaro pseudo impatore atq; excōicato
societate: ludouici uicarius constituit̄ ut nominis amplitudine theutones ad sese allice
ret. Quorū magnū numerū proposito stipēdio comparauit. Nec philippo cura defuit
se suosq; aduersus imminentē hostem instruēdi: sed collecto ingenti exercitu: ad ābia/
nos castra metatus est. Vbi postq; longo satis tempe confedisset cognito qd̄ edouardus
apud alemānos delitiis uacaret praesidiis per munitiores urbes dispositis: reliquū exer
citu dimittit. Visus est per id tēpus sub minore uisa alter cometes sine ullo splēdore
ppallidus. Et franci nauali pugna duas ex edouardi classe onerarias naues nō sine suoꝝ
caede capiūt. Quae cum multis uariisq; opibus cumularae eēt magno francis cōmodo
exitere. Hautona quoq; angliae in ora maris oppidū iniiciētibus ignē frācis cōflagra
uit. Et penna arx in agro ageneū. excepta est: ipsi praeterea gandēses duce iacobo arte
uilla alias flandriae regiones ad defectionē sollicitant: quae cum dicerēt in frācis arma
nō sumpturos: nō inquit arteuilla in francos: sed in comitē bellum paramus qui nos &
uestigalibus premit & afficit iniuriis. At philippus prudēter cōiectans quae ab āglis
flamingisq; bella in eum mouerent: ut normānos in fide cōtineret multis eos priuile/
giis donat: & haricuriae principatū comitatus appellatione decorauit. Et eisdē diebus
in philippi potestate uenere burgus & blauia munitissima in aquitania oppida deprae/
hensis eudone caluomōrensi & iohanne de albreto. Contra uero ad maris littus picar
diam uersus angli trampōtū capiunt. Et edouardus quas numerosas diuersarū gentiū
copias ad quadraginta millia cōtraxerat in franciā mouet. Cui ad sanctū quintinū ui/
romandiae nō cōtemnēdum oppidum cum ualido exercitu centū millium armatorū
philippus occurrit. Interim tamen dum ibi tantisper se cōtinet: dum omnes copiae cō/
ueniētibus simul copiis: cū rex manu
conferere inter burū fossam & flamingariā instituisset: quidam in exercitu primores id
agere dehortant̄ esse ueneris diem quae christianis uenerabilis esse solet. Militem eo
die magnū iter cōfecisse: neq; equis spaciū fuisse pabuli aliquid capiendi. intercedere
praeterea inter se & hostē locum transitu difficilē. Igitur utile fore si in postera p̄ximā
diem praeliū intermitteret. Hec & si inuitus audiret philippus: praelio tū abstinet. Interim
edouardus in tempesta noctis silentio: franciā relicta ad theuthones in brabantiam se
recepit. Quare fraudatū se rex arbitratus exercitū in franciā reduxit. At flamingi co
mite suo deserto ad edouardū proficiscētes: eum ut francorū regem cōsalutant i uerba
eius iurantes. Ea flamingorū ueneratione letus edouardus: qd̄ eorū auxiliis rē praclarā

gesturus esset: in angliam pergit pecuniã ad belliusum coactus. Intereaterracenses qui hannoniis finitimi sunt. duce iohanne ueruiuo hannoniam uastat aspra nonnullisq; locis incensis. Hac calamitate offensus iohãnes hannoniã comes ueruinũ in prælium prouocat die ad dimicandũ dicto. Quod cum nõ detrectaret ueruinus: comes aubẽtũ quæ francog; erat suo præsidio destituta (nam ad ueruinũ laturus opem miles pfectus erat) populat atq; incendit. Grassabat aliudẽ & ipse anglus & boloniã suburbana cum aliquot nauibus cremat. Diu quidem per años tres cum omnia incursionibus perderentur & milites inter se leuibustm præliis cõtenderent multis populis incommodis grauabat. Nam tornacenses philippi iussu ad curtacum excurrẽtes numerosam pecudũ et bouũ prædam ex flandria abegerat. At edouardus in angliam traiciẽs: comitẽ salberiensem oxonã dominũ rebus flandrẽsibus præfecerat. Hi ut aliquo insigni facto nomen per edouardi absentia compararet: insulam obsidere constituũt. Quare accersito guillermo môtifacuti qui reginã apud sanctũ baunem puerperã custos a rege fuerat deputatus. Armentariam quã non procul ab insula distabat: & eam genuensiu cohors teuebatur: incendit. Inde marquetã monasterium adeũtes: ibi consilium capiũt de insula obsidenda. Mittunt ducenti equites cum salberien. & guillermo qui insulã situm explorẽt. Quorũ cognito aduẽtu: insulenses clam bona ciuiũ parte emissa duce relaio uiro nobili appropinquantẽ oppido salberiensem a tergo inuadũt capiuntq; reliquis fere omibus interemptis. perductum aut ad regem hostẽ anglũ in castelleto parisiorũ carceri philippus cõmittit. Hoc malo auspicio flamingi nutãres de pace ad philippũ nũtios mittunt. Verum pacis leges quas illi proponebant rex nõ admisit. Reiectis igitur a se nũtiis: copias attrabatũ ducit: præmisso in hannoniã filio suo iohanne q regio nem popularet: qui collecto ex finitimis præsidiis exercitu post duras excursiones ual lencenas usq; latissime factas cum ad scandoueriũ castellum dies fere quindecim i ob sidione sedisset: adueniẽte philippo obsessi paulo post: se & fortunis suis saluis deditio nem fecere. Arce diruta ad thuinũ quã arx cameracensis episcopi erat pergunt: quam a richardo lymosino egregie defensã & scalde flumine allutam philippus pertinaci oppugnatione uexat: in quem a bochayni præsidio quod prope erat fiebat quottidia nã incursiones. Nec longa mora interfuit: ecce brabantino: dux & gheldrẽsis comes et iacobus arteuella cum multa flandrensiũ manu ad diuersã qua philippus militem hahebat scaldis ripam castra fecere. Ponte ad scaldem extructo frequẽs & acris pugna fuit. Sed machinarũ crebro iactu concussis muris castelli: præfectus Copibus in nauem depositis: atq; igne in arcem iniecto ad alemãnos nauigat. Quibuscum silẽti nocte au fugit. Flagranti aut castello miles francus succurrit incendio restincto. Inde norman niã dux iohannes assumpto in societã burgudionum duce: hannoniã infestat: qua decursa paucis post diebus ad philippũ patrem reuertit. Constituerat philippus bou chaynum obsidere: sed audito edouardi conatu qui numerosa classe in flandriã traice re nũtiabatur. Locis hostibus finitimis præsidio imposito franciã reperit: ad cõparã dam aduersus edouardũ classẽ. Quã ex normannis picardisq; (ducibus marescallis) celeriter eductã armis milite cõmeatuq; philippus instruit: institutis ductoribus hu gone quiereto: nicolao bucheto: & barbuario maritimarũ rerũ peritissimis. Hi qdrin gentarum nauũ classe mouẽtes: ante sclusã flandriã cõmunẽ portum cõstiterũt: ita ut nec anglo ingrediẽdi nec flamingo egrediẽdi potestas esset. Hec francis agentibus edouardus roberto arthesiẽsi comitante cõscensis nauibus prospero uẽto in cõspectũ francã classis paulo post ad nauigat. Quo aiãuerso barbuarus: ecce o cõmilites i quit regem anglũ. Qui si oibus nauibus nos in hoc angusto mari intercipiat nulla no bis erit classẽ dilãtandi potestas. Satius esse arbitror: in late patẽs pelagus nos tradu cere quoq; in oculos sol irradiat & maris fluct? nobis aduersat. Hec barbuario loquẽ ti nicolau bucheto & tu iquit barbuarus pecuniã rationẽ melius q naualem pugnam ministraret. A furca pendeat qui hinc discesserit. Periculi peritus barbuarus cum qua tuor tiremibus portu soluit. Ante oẽm edouardi classẽ præcedebãt onerariã naues duã quibus nobiles quidã angli uehebãt. In quas inuẽctus barbuarus nõ magno

Salberienfis
apud insulã fu
sus

Classis fran/
corum

Rex philippus pulcher

Clades ingēs
frācorū apud
Iclusam

negocio naues superat: occisis qui in ea erant uniuersis. Sed instauranti tota classe pu-
gnam edouardo cum portu adhuc franci se cōtinerēt: & loci angustia atq; hostiū multi-
tudine ita premerent ut sese explicare nō possent: nec in cōtinente se recipiendi facul-
tatem haberēt: littora flāmingus obseruaret: postq; horas sex acerrime depugnassent
periere pridie festi iohānis baptistæ. āno salutis trecētesimo quadragesimo supra mille
Itaq; quieretus in hostiū potestatem uiuus icidit: qui classis partem sibi attributā solis
piscatoribus & uilis ministerii hoībus armauerat: q; eos scilicet modico stipendio con-
ductos acceperat: nobilitate contēpta cui maius stipendiū opus esset. Buchetus autem
qui barbuario furcas imprecatus fuerat in malū sublatus strangulatus est. Vnus tātū
cum paucis minoribus nauigiis barbuarus euasit reliqua classe amissa cū illis duabus
quas sub ipso pugnae præ ludio captas rettuli. Cecidisse ex utroq; exercitu triginta milia
tradunt. Edouardo autē femur tragula traiectum fuit. Qui solidato vulnere: gadauum
om̄s belli duces accersit: ut de reliquo bello gerendo rationē exquireret. Est in frossar-
di hystoria francos om̄s in hac nauali pugna occubuisse. Et cum ipse autor plus anglis
q; francis suo more tribuat: cōtrahit ut uult suam narrationē uel ampliat. Nam cū ma-
xime uerum est buchētū alterum classis ductorē fuisse a malo iubēte edouardo suspē-
sum: id tamen frossardus præterit: quia id ad edouardi gloriā minime pertinere nō igno-
rabat. Cum anglus copias in cōtinentē deposuisset atq; gaudauū peruenisset. Placuit
omnes copias biphariam diuidere. unam alemannorū atq; gaudensium qui tornacum
uersus mouerent: reliquā ex flāmingis qui ad oram maritimam & casletum incolunt:
cui robertus arthesiēsis præficeret sanctum audomarū petere edouardus iubet. Ordī-
natis ad hunc modū copiis ipse ad sciniū tornacē. episcopi prædium tētoria sua po-
nit atq; ciuitatē undiq; circūuallat. Erant em̄ in eius exercitu præter anglos brabātino
rum dux: comes hannonia: Iacobus arteuella & ex theutonū proceribus q̄ plurimi: ita
ut oīs exercit' centū & uiginti miliū esse diceret. Postq; philippus cognouit quid ab
edouardo ageret conastabilem: fuxi comitē: & bertrādū alterum ex marecallis cum
quattuor equitum milibus tornacū mittit. Burgundorū uero ducem cū magno princi-
pum numero ad sanctū audomarū progredi iubet: qui duabus & quadraginta nauibus
delati imperata fecerūt. At rex ipse delecto sibi exercitu castra inter atrebrates lensum
q; habuit: dubius adhuc quorsum inclinaret. Robertus uero arthesiē. cui attributi in
feriores flāmingi erant: uix eos ducere potuit cum om̄ino instituisent nouam fossam
non præterire. Sed dolo usus robertus affirmat se ex oppidanis sancti audomari binas
litteras accepisse: quibus maxime sperabat patere illi in urbem aditum si illo copias p-
moueret. Creduli roberto flāmingi arquas qui uicus est flāndriā euntibus sancto audo-
maro proximus arcem habens: protenus petunt. Ex quo loco incurfiones atq; incēdia
fecere. Interim mens philippo fuit in robertū arthesiensem ducere. Quod postq; ro-
bertus cognouit uocatis ad se sui exercitus primoribus ait tempus esse ad sanctū audo-
marum propius cōcedere: se alteris litteris ab oppidanis admonitū ne oblatā occasio-
nem prætermittat. Leri hoc nūtio milites armis captis in aciem a roberto ordinantur
Igit' duplici acie instructus proxime hostē copias sistit. Pugnatū est diuersis locis acer-
rime ita ut pro portis oppidi robertus irrūpens equites aliquot francos occiderit. Sed
cum ad hūc modū furit: arthesiēses & nōnulli ex flāmingis q̄ in francoꝝ exercitu erāt:
in alā berghēsum atq; furnēsum irruētes & comes arminiaci aliorum pugna in yprē-
ses cōmittens: hostē in fugā uertunt. Rediēs autē in castra robertus cū deferta oīa cōpe-
risset: casletū primo: deinde ypras: mox ad edouardū se recepit. Ex qnq; & quadra-
ginta milibus qui cū roberto militabāt tria tñ millia intercepta fuisse memoriæ pditū
est. Fuga flāmingorū cognita philippus ypras copias ducit: & edouardus obsidere tor-
nacū festinat. Litteras quoq; ad philippū in hac snia dat. Nō ignorare illū p sua uirtute
& sapiētia franciā regnū ad se oprimo iure prinere: quod ui atq; armis ipse philipp' usur-
paret: se ppterea flāmingorū maxime auxilio in franciā traiecisse quæ sua eet. ideo scite
pbeq; facturū si iniurius ultra nō fuerit: sibiq; debitā hereditatē liberā dimittat: ne eius
culpa populus calamitate cladeq; uiolet. Si minus id curet: seligat hoīes belli peritos

Robertus ar-
thesiē.

Lræ edouar-
di ad philip-
pum

centū quibus cum ipse secum cum totidem armatis cōgrediat. alioquin totis copiis ad pugna descēdat. post præsentes litteras scriptas decimo die ad præliadū cōstituto. Ad has angli lras philippus ad insequentē modū respōdit: se unas quidē litteras uidisse quæ edouardi noie ad philippū uallesium data eē ferebant. Sed quia ad se regē scriptas nō esse cōstabat ad ea q̄ a philippo peteret nō opus esse respōso. Sed quāquidē in franciam arma intulisset: qui sibi francorū regi debitā fidē supra paucos annos præstitisset atq; in eius uerba iurasset: se ita regni maiestatem tutaturū: ut opportuno aliquō tēpe illū regno extrudat. Neq; se multi æstimare q̄ flamingos auxiliares haberet quos prauis facile cō filiis ad defectiōnē seduxerit. Sperare p̄pterea gentis eius oppida atq; cōitates comitē suū aliquō recepturas. Hunc quia de edouardi in regnū francorū aduersus philippum cōtrouersia locus incidit: nō impetens est paucis ostēdere: quo iure angli regnū ad se prinere decertarit. Philippo pulchro masculinæ plis tres liberi & totidē sceminæ fuerunt. Ludouicus qui huius dictus est: philippus lōgus: & carolus pulcher: sceminæ diuersa matrimonia sortitæ sunt. Margareta ferrado castellæ regis filio nupsit: ysabella edouardus secundus huius edouardi pater habuit uxore. Tertia cui katherina nomen fuit decessit innupta. Singuli fratres philippo pulchro defuncto regnū legitima successione tenere. Hutinus patri: philippus lōgus hutino: philippo longo carolus pulcher successit. Hutinus annū: lōgus quinq; pulcher annos septē (nullis liberis relictis) regnū possedit. Nam iohannes hutini filius dum remos unctiōnis gratia petit: morit. filiam ebroiceñ comes sibi copulauit. Philippo lōgo hutini successorū unica filia fuit comitis arthesiē uxore. Quare moriētī lōgo: successit carolus pulcher: qui iohānā burgūdā grauidā cum reliquisset: turbationis de qua nūc agit occasio extitit. Nam cum blācham regina peperisset: de legitimo hærede cōtentio insurrexit. Erat eodē tpe ex carolo uallesio philippi pulchri fratre sup̄stes philippus filius q̄ & uallesius appellabat cum fratre carolo alenconi comite. Edouardo igit atq; philippo uallesio de successione cōtendētib; cōuentus francorū habitus est: quē triū staturū cōtionē vulgus uocat. Ibi de cōtendentiū iure diu multūq; disceptatū est: dicētib; uallesianis philippū caroli pulchri hæredē esse: cuius & duorū præcedentiū regū hutini & longi consobrini p̄gen? masculinū esset. Cōtra asseuerātib; anglis: edouardū tertiū nō iniuste regnū uedicare: quē ysabella triū quos memorauit regū soror genuisset. Igitur ex regibus nepos & masculus eēt edouardus successorē caroli definitū iri magnopere deposcebāt. Sed edouardo obstabat lex saliqua: quæ a pharamōdo ut supra scripsi francis data in illos usq; dies obseruatissima hēbat. Ea lege soli uirilī sex? reges a maribus regibus orti: regnū administrat nec ad eā dignitatē sceminæ admittunt. Astipulabatur præterea uetustissime legi diuturna cōsuetudo quæ mares nō sceminas francis præfici obtinebat. Quare edouardo qui ex scemina ortus erat nulla successiōnis ratio poterat suffragari. Quod si iuris quippiā edouardus ex matris origīe sibi præsumeret: uideret ipse nauarræ regē qui ex hutini filia & ebroiceñ. comite cū natus esset: nullā in regno potestatem quæsiuisse q̄ itelligeret sceminas a regni hæreditate eē semotas. His rōibus edocti ii q̄ cōi auctoritate cōsiliū habebāt: philippo regnū adiudicāt. Cui iudicio nec edouardus detraxit: fide post paucos annos apud ambianos philippo de aquitanīæ feudo præstita. Cui? deniq; aspernator: sicuti ex præscriptis paulo supra litteris cōstat: tornacū flamigorū auxilio fretus obsedit. Igitur cōagustati obsidione tornacēses missis ad philippum nūtiis orant suppetias ferat: cōmeatū ad eos: p̄pter circūsedentē ciuitati hostē importari nō posse. Tornacēsum cōditione accepta: philippus delectos cōfestim proceres cū instructis duob? militū millibus mittit. Ipse uocatis ad se belli ductoribus petit utrū melius iudicaret in flandriā ne penetrare: an tornacū pficisci. Tornacū petere satius uisum est. Mouit igit rex & ad tria milliaria pxime hostē castra ponit. Interim cū neq; tornacū anglus oppugnaret. neq; hostē philippus lacefferet: sed nūc a francis: nūc ab hānioniētib; atq; brabātinis flamingisq; fierent excursions & diriperēt circūstantia oppida: cōcordiam inter reges comitis hannoniæ mater & philippi regis soror procurauit atq; inducias obtinuit. Cōpositiōnis forma hec fuit. Edouardo aquitanīā & pontiniacū philippus restitueret

Responsio
philippi

Quāobrem
disceptauit
edouard? de
regno frāco/
rum

Philippus
co
pias tornacū
ducit

Rex philippus uallesius

- Inducia** flamingis debitū omne remitteret: ex cōicatione qua tenebant aboleta. Ad hūc modum rebus compositis exercitu dimisso: philippus franciā: edouardus gaudauū petit. Eadem tempestate iohānes britonū dux sine liberis uita defungit: cuius morte grauis admodum cōtentio de principatu inter carolū blesensem: & iohānē de mōteforti excitata est: ita ut in iudiciū parlamētei senatus re perlata principatum blesensi iudices attribuerūt. At iohānes mōtefortensis ne senatus sentētia accederet: nauetum urbem profectus est: meditatus armis se tutari. Verum inanis tum eius conatus extitit. Nam missis nauetū iohanne normāniā duce: & carolo alencomi comite: mōtefortensis ad philippū deducit: quē apud luparā rex in carcerē cōiecit. Cognito mōtefortēnsi impedimento: edouardus (quē per id tempus inter philippū & se iudicia prorogata essent) robertū arthesiēsem ad britones aduersus blesensem mittit. Qui prima expeditione cum incursiones aliquot prędasq; fecisset: ad edouardū reuersus: iterū cum salbertiēsi comite mouēs pugna nauali cōmissa in femore vulnus accepit unde paruo post tēpo- re decumbēs morte absumit. Transfretauit quoq; ad britones edouardus: uannasq; urbem maritimā circūsedidit. Quod postq; philippo nuntiatū est qui tum apud turonos agebat: illo exercitum ducit. Cuius aduētū cognito edouardus obsidionē soluit. Legati autem romani pręuescinus & hannibal qui pacis causa a pōtifice clemēte sexto uenerant postq; uidēt reges non procul ab alterutro distare crebris legationibus de pace agunt. De qua cum nō cōueniret induciā posirā sunt intra quas utriusq; regis oratores se coram pontifice sifterēt. Qui cōtrouersia causa cognita meliores pacis conditiones nō ut iudex sed ut publicæ pacis curator pponeret. Hec legatis agentibus: philippi oratores ad pontificem missi cum de ludouici bauari absoluteione nihil impetrant (nam ut bauarum ad se: anglo rege relicto: philippus cōuerteret absoluteionis eius pcuratiōnē apud pontificem omni cura tractabat) De dalphinatu uiennēsi hec composita referūt: Imberto dalphino nec liberi nec liberorum spes ulla erat. quā obrem ad uicinum sibi regem prospiciēs: a quo principatus eius pace belloq; administrari posset: philippum philippi regis filium successorē atq; hāredē instituit. nec multo post pecunia a philippo accepta mūdo abrenūtiāns prędicatoꝝ ordinem lugduni ymbertus professus est. Et ab eo quidē tpe ymberto defuncto franci uiennā dalphinatūq; possederūt. Inter tot quæ supra memorauī bella cum philippo pecunia parū sufficeret: nouam exigēdā pecuniā formā excogitat: qua sine cuiusq; cōditionis discrimine omēs regnicolæ tenerent. Sal quo nemo facile abstinet cōparari aliunde q̄ ex publicis quæ instituerat prō- ptuariis uetat. Quod aut a mercatoribus aut emptū hactenus: aut post hac emendum esset: id ab iis quos ad id negociū deputaret granetarios per uices temporū p̄cio idēto distribuendū fore. Id tributū genus & si graue multis uisum est. ad hanc tñ usq; ætatem pendit: ingeniosum profecto inuentū quo nemo a tributo liber est. & unde ingēs regi bus pecunia quotānis uenit. Monetæ insup æstimationē auxit ita ut quæ unius denarii erat quiq; denarioꝝ paruo post tpe haberet. Quæ res annonæ caritatē importauit ita ut tritici sextarius. lxxvi. auenæ uero septuaginta solidis ueniret. Eadē frumētū penuria cum burgundia laboraret: dux ex regis assensu magnam tritici ex agro aurelianensi uastiniensiq; atq; blesia nauibus copiā imponit quæ pligerim ad burgūdos ueniret. Id moleste ferētes aurelianēns. cōcursu facto naues expilant & omne frumētum uenale extrudunt: cuius rei certior factus rex missis aureliam duobus ex aulicis auratis eqtibus negociū dat autores supplicio afficere. Oliuerius præterea de cliffone qui a rege defecerat cōprehēsus parili capite punit. Puniant eadem causa gaufridus malefretus: iohānes tal karus: guillermus ebroicēns. & alii quidā ex britonū nobilitate qui edouardi partes sequebant. Par quoq; p̄na secuta est guillermū baconē: richardū p̄ceiū & rochetessonē qui gaufrido haricurto normāniā principatū affectātū fauebant. Per eos dies anno qui fuit a salute. xliiii. supra mille. ccc. philippi iussu iohannes normannoꝝ dux auinionē p̄fectus est: ut sicuti cōuenerat de regū cōtrouersia apud pontificem ageret. Sed edouardo per nūtiōs oīa agente: quibus nō sat iussuū cōueniēdi in iudicio ptās erat: re infecta iohānes ad patrē reuersus est. Tūc blancha caroli pulchri

filia philippo regis filio nupsit. Et eodem prope tpe cum edouardus sclosam se con-
 tulisset spem gerens flamingos in fidē recipiēdi: cognito q̄ arteuella a gandenſib⁹ fu-
 iſſet trucidatus retro in angliā abiit atq; ad aquitanos copias mittit: q̄ inducias ſua ſpō-
 te uiolauerant. Contra uero philippus iohannē filium cum delectis militibus ire iubet
 Sed poſtq̄ cognouit anglos duce herbi comite multas per eā regionē arces occupaffe.
 de rebus bene gerēdis deſperans: exercitū reduxit. Quare ubi parre indignari accepit:
 aquitaniā repetēs aguilonē obſedit. Sed renouato inter reges bello ut parri auxilium
 ferret: ſoluta obſidione: in franciā uenit. Erat per id tps cōpendii cuius ſymō poiller⁹
 q̄ uerbip̄digus dicere nō ueritus eſt edouardo q̄ hilippo plus iuris ad franciā regnū p-
 tinere. Quā obrem mox cōprehensus atq; in tabulatum elatus: brachijs primū: deinde
 cruribus atq; poſtremo capite exſectis: diras p̄ ſua temeritate pœnas luit. Cōſtituerat
 philippus magnā claſſem cogere ut in angliā traiceret: atq; eius rei cauſa miſſis ad ge-
 nuam nūtijs onerarias naues expectabat: & fabricare præterea inſolitæ magnitudinis
 nauem apud harſleū normanniæ portū iuſſerat. Sed cunctantibus qui miſſi erant: atq;
 appellente in normanniā cum centū ſupra mille nauibus edouardo: inſtituto philipp⁹
 abſtinuit: compulſus aduerſus hoſtē militē inſtruere. Interim dum cunctat: feſtinabat
 anglus cum gaufrido haricurto omnia populari. Itaq; montēburgum: carentū: ſanctū
 londum thorinū: cadomūq; occupat: prædis inde abactis & in angliā traductis. Cado-
 mi autē cum plariq; nō parua nobilitate proceres & guillermus bertrandus baioceniſis
 præſul præſidii cauſa eſſent: q̄q; oppidani obſtinatis uiribus hoſti reſiſterēt retro tandē
 (neſcio quo reuocāte) cedētes. anglum mox in oppidū irrūpere cōſpiciunt. Atq; ipſe
 conſtabilis cum iohanne de tãcaruilla arce egreſſus capif: & in angliā dimittit. Ex ca-
 domo lexouius edouardus petit. Inde ſalleſiā mox rothomagū ducēs: poſtq̄ philippū
 exercitū ibi habere cognouit: ad pontē archæ ſe cōuertens: a philippo præuentus eſt q̄
 ydoneū bello locū occuparat. Quo potitus rex edouardo per nūtijs mandat: ſi in præ-
 lium totis copijs ueniat: ſe pugnādi præterea facturum. Nūtijs anglus reſpōdet non de-
 tractaturū ſe prælium dum in agrum pariſieſem ueniſſet. Cōſerendi ſpe accepta philip-
 pus ad diui germani monaſteriu ſe recepit. Anglus uero per agrum uernoneſium iter
 faciens ſuburbanis ſuccēſis mātam alias medotem acceſſit. Deinde meulanū oppugna-
 re conatus: cæde ſuorū damnificatus eſt: eapropter ira exandēs murilū proximū me-
 lano locum totū proſus incendio cōſumpſit. Nec cūctatus poſſiacū acceſſit oīa ſancto
 clodoaldo tenus diruens cremāſq; Cui ne retro abeundi poteſtas foret: ponte qui eſt
 poſſiaci a francis refracto: interceptus anglus uidebat. Sed cum ſe per montē forte iter
 habere ſimulaſſet: & philipp⁹ ut illi occurreret ad antoniū uicū caſtra poſuiſſet: reſtitu-
 to poſſiaci ponte anglus bellouacū abſceſſit. Quod poſtq̄ reſciuit philippus ſe p̄ditum
 eſſe palam magna uoce querebat. Vnde hoſtē perſequi oīno conſtituens: cū audiſſet
 anglum per picardiā iter ad mare cōficere: abbatis uillā p̄tiuiaci primariū oppidū pe-
 tit. Habebat arenis caſtra eo die āglus & ſe ibi militēq; reſicere cōſtituerat donec ex iis
 quos ad uadum quo exercitū traiceret: nūtiū miſerat accepit. Sed de philippi aduētū
 certior effectus ſlumine celeriter duce gobino agaceo qui inter captiuos locorū pitus
 erat traiecto: ad uicum quem blancā aquā incolæ dicunt iuxta creciaci ſiluā caſtra fecit
 Nec tranſitū impedire potuit godemarus fayacus: quem ut āglū traici phiberet cum
 duodecim millibus pugnatorū philippus præmiſerat. Eo cum pxime ſe philippus con-
 tuliffet: ſciſcitatus q̄ procul hoſtis abeſſet: cū mentiēribus ſibi quibusdā crederet: hoſtē
 duodecim milliaribus diſtare: ipe ut erat ardens cōgredi: anglos proſpicit tribus tantū
 paſſuum milibus abeſſe: p̄tenus ergo ſigno ſuis dato q̄q; ordinē miles nō ſeruaret i ho-
 ſtem uadit. Erant baliftarii genuēſes ad numerū quindecim milliū in prima fronte cō-
 ſtituti. Qui ad primū ſagittarū ſtrepitum (q̄bus anglus ſtatim ineunte pugna uſus eſt)
 exterriti in fugam ſe cōuertūt. Quos cum p̄ſequi philippus atq; interfici iubet: magna
 nihilomin⁹ reliqui exercitus pars deſerto rege fugæ ſe dedit: magna pars ſufa occiſa
 eſt: cum ex acie hoſtiū ſagittarii tm̄ depugnaffent. In interēptorū numero primi fuere
 bohemus rex: alēconii comes philippi frater: lothoringorū dux: ludouicus flamingorū

Edouard⁹ ite-
rum nocensStultus locu-
tor puniēConſtabilis
& iohānes de
tãcaruilla in
angliā ducūfPugna apud
creciacum

Rex philippus uallesius

comes. Comes haticurtus & sancerrensis: alias castri caesaris quod oppidum olim agenditum dicebatur. Philippus uero ad ambianos nocte cum paucis se recepit. Postridie pugnae qui dies erat dominicus per multi pedites atque equites ex fuga recepti cum ad castra sua redirent: uisus procul franco signis quae erecta angli tenebant: rati illic aciem francorum esse: in manus hostium incidentes multo plures ex eis quam pridie occisi sunt. Strages fuit occisorum milliū triginta. Hanc praerique stragem uindictae deo factam dixerunt: alii in philippum culpam referentibus: qui spreto procerum praefectorumque consilio: cum milite diuturno itinere defessum haberet: nulla quiete data in hostem incurrit.

Fuisse per id tempus per franciam uestimentorum nimiam deformitatem scriptores tradunt ita ut ioculatoriam uitam agere francos uestibus iudicares. Crediderim non defuisse illis & lasciuiam atque superbiam quotridiana generis mala. Itaque continuo uix decennio unius modi indumentum seruat: nouitatis semper studiosa. Philippus autem multa secum repetens godomarum fayacum suspectum habuit quod hostem apud blancataqua a uado non propulisset: uoluit propterea godomarum supplicio afficere. Consilio tamen iohannis hannoniensis ab ira temperauit. Victor edouardus re prospera gesta per mostrolium boloniāque uiam faciens: in planicie calisii castra fixit. Indignatusque quod oppidani illi obfisterent iurat se inde non moturum: donec oppidum expugnet: atque ita uiculo quodam leui materia non procul a callisio extracto (quem uillam nouam audacem appellauit) ibi diuersari per obsidionis tempus animo firmat. Cui ab initio flamingi com meatum affatim ministrabant. Sed postquam defuncti comitis ludouici filium in dominum admiserunt alius illis animus fuit. Interea cum hec in picardia geruntur: comes darbus qui burdegallam tenebat postquam iohannem normanorum ducem aquitaniam reliquisse cognoscit: xantonas sanctum iohannem angeliacum: pictauumque occupat: & praedis indefactis burdegallam reuertitur. Gaufridus autem haticurtus quem a philippo defecisse et normanniam affectasse supra scripsi: commissorum a se poenitens: collum mantili quasi fune circumligat atque ira ad philippum ueniens & uociferans. Prodidit inquit: regem et regnum: misericordiam tuam rex expeto. Cui ueniam philippus impartiuit.

Callisium ab edouardo obseffum

Nota hari/ curti comitis poenitentiam

Gauuinus proditor

callisium edouardo deditur

Comes ble/ sensis capitur

Paulo post reparato exercitu: hisdinum arthesii oppidum rex petit: ut anglum pugna adoriretur: qui tam arcta obsidione mari terraque calisianos premebat: ut nihil uictus ad eos inuehi posset. Dum sedet ad callisium edouardus: gauuinus bellomontanus laudunensis. qui lauduno relicto se ad mediomtricos receperat: per colinum tomelum miseram conditionis hominem litteras ad anglum dat quibus spondet illi laudunum tradere. Est autem laudunum non procul a uiromandis in colle edito ciuitas: bello in omnes finitimos gerendo accommodatissima. Colinus acceptis a gauuino litteris: cum francis esset diu dubius fuit: anglo ne an franco regi eas reddat. Stat tandem animo sententia ad philippum prodicionem deferre. Cognitis litteris rex colinum docet remos repetat: ubi gauuinus illum praestolabatur. Ut eatur autem proditor religioso habitu & se specie pieratis occultabat. Colinus postquam ad remos se contulit: praetore certiore ab eo facto gauuinum prodit: qui laudunum a praetore perductus: post acceptas a plebe multas contumelias: postremo lapidibus obrutus est & eius unicus filius pater ni criminis consors perpetuo carcere afflictus. Interim callisiani com meatu defecit: postquam philippus desperato subsidio auxilium ferre non potest: anglo se dedunt: uita atque una tantum ueste illis concessa. Anno undecimo obsidionis. Relicto igitur callisio omnes cum ad regem francum uenissent plurima ab eo humanitate accepti sunt. Instituitque philippus ut nulli potestas magistratus aut officium committeret: donec qui callisium tam ingenuae defendissent singuli singula officia recepissent. Inter quos primarius erat iohannes uienensis burgundus eques. Cuius opera callisium in philippi fide quo ad fieri per eum potuit permanserat. Callisio recepta: edouardus a ymerum pauisensem oppido praefecit. A quo cum gaufridus charnus qui sancto audomaro praerat callisium pecunia redimere uoluisset re comperta: in emptoris perniciem fraus recidit. Per idem tempus ludouicus blesensis britonum dux apud ruppem lerianam uictus captusque ab anglis est. Tot incommodis affectus philippus: consilium parisiū com

trahit. Ibi agit de expeditione in angliā ducenda: Cui sine cōtrouersia om̄s assentiunt
p̄mittuntq; singuli auxiliū ferre: atq; ut stipēdio militi soluēdo pecunia quæreret: itur
in aduenas ita los q; fœnus exercebāt. Illi em̄ præter regias leges fœnus augebāt: ita ut
supra millia librarū decē primā fortis: ad quattuor & uiginti millia librarū parisiānarū
usura increuisset: Eā obre eorū bona fisco deputata sunt. Grauis eodem tpe pestilentia
francos affecit: absumptis per annū & semis triginta hoīm millibus. Mortuis uero uxo
ribus philippus blanchā regis nauarræ filiam: iohannes eius filius iohānā boloniēsem
uxorem accepit. Edouardo adhuc apud calisium agente: intercedētibus romanis le
gatis: induciā anni unius a regibus cōcessā sunt. Hec cum anno salutis. M. ccc. qnqua
gesimo mense iunio agunt. Philippus mense augusto apud nogetū regis morit: anū
agens quinpuagesimū septimū: qui bene fortunatus primū: deide felix: postremo op
timus christicola appellatus est: & apud diuū dyonisiū humatus postq; ānos tris & uigī
ti regnasset. Eius regis diebus iohannes. xxii. pontifex romanus de diuina cōtēplatiōe
atq; uisione temere sentire atq; prædicare ausus est: aduerfantibus illi catholicis uiris Iohānes. xxii
quibus in primis philippus adiutor fuit.

Eiusdem compendii Liber nonus.

Errā cōmendato philippo uallesio: iohānes eius fili⁹ regnū adept⁹
est: & de more frācorū regū remis unctus. Qui inde parisiū repetēs
incredibili oīm letitia exceptus est. Venerat tū ex angliā solut⁹ car
cere radulphus angi comes & conestabilis quē cadomi ab anglis
captū supra enarraui. Hic q; in iohannē (ut ipse sponte cōfessus est)
crimē maiestatis cōmiserat: apud neellā parisi capite trūcatus est:
substituto in conestabilatu iohāne hispaniēsi quē rex angolismēsi
comitatu paulo añ donauerat. Per hos dies in xātonibus infeliciter aduersus āglos
a francis: duce guidone neellenfi pugnātū est: eodē cū plurimis francis occiso. Sed ne
prorsus inimica fortuna esse uideret: sancti iohānis angeliaci oppidū a francis receptū
ē. Sed accessit ab āglis aliud detrimētū. Agēte em̄ iohāne apud sanctū audoenū i agro
pariēsi diem festū ordinis stellæ: quā pro insigni suos portare instituerat: aderat illic i
ter aulicos matheus de bouquinghem quē arci guinarū præfectum iohānes posuerat.
Qui p̄ inducias quæ cū anglis cōuenerant nihil doli metuēs: guillermū bellicorū sui lo
co statuerat. Hic guinas anglis pdidit. Et paulo post pfidiæ poenas luit. Facta etiā cæ
des est a carolo nauarro rege apud aquilā normāniæ uicū. Nec eius cædis cām scriptā
inuenio. Quiescentē noctu iohannē hispaniēsem franciæ conestabilē missis satellitib⁹
necari nauarrus iubet. Nec homicidiū dissimulat. Sed datis ad cōplures ciuitates: atq;
ad regios cōsiliarios lris iohānē legitimis causis interemptū fuisse diuulgat. Nec secus
necis autorē se prædicare uerebat: q; si aperto bello crimē defensurus aduersus regem
esset: cuius filiā despōsauerat. Apud magnates raro affinitas ualet. Iohannes aut rex q
regni cōditionē & dirā fortunā asperiore reddere nolebat: ad carolū nauarrū q; mātā
agebat: uiros & dignitate & genere illustres guidonē bononieñ. cardinalē: robertū gal
lum laudunēsem antistitē: borbonii ducē: & comitē uīdocinēsem mittit. Qui tamesi
crimis impunitatē carolo offerrēt: ueteres tñ iustæ indignatōis causas adduxit. Debe
ri sibi ex cōposito & nuptiarū fœdere pecuniā. Quā dissolui in primis oportere cōtēde
bat. Ea p̄soluta est: terræq; plurimū attributū quod p̄petuo teneret. Liberū itē illi esset.
prætoriiū inter suos cōe instituere quare normānoꝝ duci fuerat idultū: quod scacariū
uocat. Sup̄ hec homicidis impunitas cōcessa. Et q̄q; hec accepisset: nō tñ ad regē prius
uenit: q; andegauū comitē iohānis filiū obsidē haberet. Venit tandē & apud senatum p
lamenti (sedente rege) carolus cōmissā cædis ueniā postulauit: obtinuitq; interueniē
tib⁹ reginis iohānā eius sorore & blancha. Non quēuit tñ nauarrus. Quā obrem iohānes
rothomagū se cōtulit: & cōplures quæ ad carolū spectābāt arces ad se recepit. Verū re
uersus ex nauarra carolus: hortatu dalphini uienneñ. ad regē ueniēs: se omni suspitiōe
liberauit. Mouit peos dies ex angliā galliæ princeps edouardi filius: & paquitaniā
ad tholosates irrūpens carcassonā burgu: & quæ oīa narbonā usq; erant igne cōsupsit

Iohānes. xxii

Ordo stellæ

Cædes a nauarro rege hoie malo

Cura cogen/
dæ pecuniæ

Seditio attr/
batium

Rex nauarr/
seditiosus cū
normānis

Nota ultio/
nem
Nauarr/
rex capī

Excusiones
p normāniā

Iohānes rex
apud picta/
uosa richar/
do anglo ca/
pitur

nō occurrētibus illi arminiaco comite & aliis pmultis copiis quas ad puīciā custodiā iohānes statuerat. Edouardus præterea iduciarū impatiēs iureiurādo uiolato arthesiū rursus ingredit & hisdinū usq; prædas facit. Qui iohannē in eū ex ābianis ducentē cum audisset: intacto hisdino callisiū regressus est. Iohānes uero hostē cedentē persecutus: apud sanctū audomarū castris positus: marescallū dodrehan ad anglū cū his mandatis legat. Aut cum eo singulari certamine aut toto exercitu cōgrediat. Neutrū edouard⁹ acceptū habuit. Sed cōfestim trāsfretauit ad suos. Iohāni cum in franciā remeasset cu/ ra fuit bellicis rebus aīm intēdere & pecuniā ad belli usum cogere. Cōuocatis ad se re/ gni primoribus oīm assensu pmittunt illi triginta millia armatorū in annos singulos quæ populi impēsa militi stipēdia facerēt. Nec fuit quispiā in oī franciæ regno: annuū uel ex suis operis uel ex prouētib; cēsūm p̄cipiēs q; cogēdo stipēdio nō contribueret. Quæ res (ut ipse arbitror) causa fuit seditōis plebeiōꝝ: attrēbatium aduersus primores ciuitatis. Plebs em̄ in opulentos insurgens aliquot interfecit: reipublicæ gubernacula usurpauit. Ad quos missus a rege arnulphus daudregus franciæ senescallus centū sup/ plicio affecit. Rex præterea nauarrus iohāni cōtinēter insensus: detrectare id quod de stipendio agebat cœpit. Cui haricurtus comes & plariq; normanni p̄ceres astipula bant. His rothomagi cū carolo normāniæ duce qui iohānis primogenitus erat: arce epulātib; iohānes centū delectis eq̄tib; secum assumptis p̄ posticum ad eos clam in gressus oīs in uinula cōiecit. Nec moratus quattuor ex illis comitē haricurtū: grauil lam: mabuū: & colinetū doubletū in proximū agrum eductos capite plesti iubet. Reli quos præter nauarrū regem friquetū: & iohānē uaubatū abire pmittit. Caroli regis captiuitate cognita philippus nauarrus arces complures quæ in agro cōstātiensi erant præsidio firmat: caroli ignominia ulturus. Ad quē mox cōcessit gaufridus comitis ha ricurti patruelis: q; coactis undiq; iohānis inimicis: comitis necem ulcisci studebant. Hi oīs duce principe cloestriæ quattuor armatorū millibus stipati: p̄ lexouios ad becū/ heloynū: inde ad pontē audomari prædas agētes pueniūt. Obsidebat tū arcē robertus holecotus: qui eorū cognito aduētū relicti impedimētis abcessit. A ponte audomari hostis bretoliū cōtēdit: oīa populatus. Inde ebroicā prætereūtes urbē (quā iohannis p̄sidiū tenebat & fuerat paucis añ diebus igne fere cōsūpta) uernoliū cū arce expugnāt. Quæ postq; iohānes cognouit: copias q̄s coactas hēbat educit. Sed abeūre aqlā hostē p̄ pter iter extātes filias p̄sequi destitit. Tulleriā tñ & bretoliū fortissima castella cepit: præsidioq; muniuit. Deinceps carnotū p̄fect⁹ ē: ubi recēsito auctoꝝ exercitu cū accepit ser richardū edouardi filiū maiore natū: in bituriges & pictauos grassari atq; i turonos ueturū: turonū magnis itineribus petit aīo cū richardo cōferendi. Id aī aduertēs richar dus pictauiā regressus: castra ipeditissimis locis fecit quæ dēfissimis sepibus uelut palis munita erāt. Cōtra quē iohānes nō p̄culā chāno castello acies suas triphariā īstruit: ita ut uix mille passus iter utraq; castra itercederēt. Priusq; acies cōcurrerēt cardinalis petra goricus q; pacis cām abinnocētio sexto missus p̄curabat: magno pe pacis rōnes utriq; principipponēs postq; irritatos principū aīos flectere posse desperat castris excessit. Ri chardus em̄ & si oīa quæ iohāni abstulerat: reddere nō recusaret: fato tñ malo nō est a frācis exauditus. Sed irritat⁹ & furēs rex p̄currit in hostē. A ciē primā ducebat athenarū dux frāciæ tūc conestabilis. Quē magnis copiis instructi seq̄bant arnulphus & iohānes claromōrēsis marescallus. Præerat secūdæ carolus dux normānus iohānis fili⁹ maior natu. Tertiā moderabat aurelianorū dux regis frater. Hi trib⁹ locis. xiii. kalē. octobris. año salutis. M. ccc. lvi. in uallū hostiū irrūpere conati: crebris sagittariorū iactibus tar/ dati sunt: atq; ita q; imbellis animi erant eq̄tes peditesq; magno nūero ignominiosam fugā fecere. Anglo tadē uictoria cessit: occisis i prima acie trib⁹ quos supra mēorauī: & gaufrido de chargni signifero cui auriflāma credita erat cū qb⁹ cecidere mille septīgēti iohānes uero egregie p̄ cæteris pugnās a dyoniso morbequo eq̄te arthesiē cū philip po ei⁹ filio & mille septīgētis capt⁹ burdegallā pduct⁹ ē. Carolo re male gesta cōsiliū fu it parisiū se recipere. Quo aduocatis ex regno primorib⁹ p̄iis miserā fortunā i senatu pla mēti magno oīm mœrore exposuit: loco ei⁹ uerba agēte petro forestano rothomago

rŭ archipſule fr̄aciæ c̄cellario: atq; pecunia belli ſubſidiũ i tot aduerſis poſtulãte. Cõ/
 ditione captiui regis cognita: fuit una oĩm ſententia: miſeris rebus opitulari: modera/
 tione habita. id quod in oĩm conſpectu neq; ab incõdita multitudine fieri rite poterat. **Cõſilium de**
 Deliguntur propterea ex oĩbus quinquaginta uiri quorũ arbitratu tanta res ageretur. **regni ſtatu**
 Illi hoĩm turbã tumultũq; uitantes: ad minorũ ædes ſeceſſerunt: ubi quindecim dies ſen/
 tentiis diſtis: tandẽ carolũ p nuncios oratũ faciunt ad eos accedat: habere multa q̄ ad **poſt captum**
 illum referant. Nec ſegniter agens carolus: cũ ſex tantũ aulicis ad illos pergit. Sedenti **regem.**
 carolo unus cui cõmiſſum dicendi munus erat. Nos inquit illuſtriſſime princeps p no/
 ſtro officio p ſuperiores proximos dies de patris tui atq; regni francorũ miſerãda for/
 tuna conſiliũ cepimus: quod tibi rei q; publicæ ſalutare eſſe poſſit. Tantũ te oramus ar/
 chanũ teneas quod in præſentiarũ dicturi ſumus. Carolus uerbis loquẽtis interceptis
 ſe quidẽ acceptũ habere quod ab illis definitũ foret. Verũ dignitati ſuæ non conueni/
 re: iureiurando ad ſilentũ aſtringi de iis potiſſimũ rebus q̄ ad uniuerſitatẽ regni ſpecta/
 rẽt. Hæc tametiſi diceret carolus: pergit nihilominus dicere qui loqui ceperat. Præſen/
 tem rerum ſtatum idcirco obtigiffe: q; malis conſultoribus uſus rex eſſet. Apud eos re/
 gni opes & diuitias eſſe: qui & ſilco & publicæ adminiſtrationi præuiſſent. Ab eis pe/
 cuniam exigendã: mouendosq; eos officio eſſe & bona eorũ publicanda. Complures
 quidem ex clero reliq; populo eſſe male adminiſtratae rei conſcios: atq; imprimis
 Petrũ foreſtanũ cancellarium: Symonẽ buſſium parlamenti primũ præſidentem: Ro/
 bertum lorriũ equitem auratũ: Nicholaũ brachũ: Enguerrannũ peticellariũ pari/
 ſien. ciuẽ: & Iohannem pilliullanũ: qui monetæ præfectus erat: & Iohannẽ chæuẽ
 bellicarũ rerũ theſaurariũ. Congruere præterea cuſtodia liberare carolum nauarum
 Adhuc pneceſſariũ eſſe: ipſi optimos uiros aſſiſtere. eccleſiaſticos quattuor: proceres
 duodecim: & populares ſtotidem: quorũ ſapientia & decteto reſpublica adminiſtraretur
 Fine dicendi factõ: Carolus de his oĩbus ad conſiliũ ſe relaturũ reſpondit. Sed interim
 cupere ſe intelligere qd deſerendo tributo ipi decreuiſſent. Hæc nobis inquit opti/
 ma factu uifa ſunt: ſi a clero atq; nobilitate decima & ſemis oĩm prouentuũ anni unius **Decima & ſe**
 exigatur. Ciuitates uero & reliqua p regnũ oppida ſingula: ex ſingulis hoĩm centenſis **mis uni? ani.**
 unum milite ſi inſtruant: & ad bellũ mittant: id milia triginta cõſtituere poſſe. His a
 delegatis acceptis: carolus domũ ſe recepit. Paucis deĩde ſeorſum accerſitis: qbus rem
 audita carolus cõicaret: cognofcit plãraq; ex illorum poſtulis admittenda non eſſe.
 Quare poſtridie cõuenientibus delegatis: admonet ea non petere quæ præſenti tpi nõ
 conuenirent. Perſiſtentibus in ſententia legatis: dies dictus eſt cũ apud regem in parla/
 menti ſenatu ſua palã decreta poſtulataq; promerent. Conſtituto die: cõueniente in cu/
 ria uix numerabili populo: Carolus ne in vulgũ efferret quod alioquin celatũ eſſe de/
 beret: a delegatis impetrat ſuã petitionẽ in alterã diẽ tranſſerant. Expectãti populo ut
 delegatorũ conſilia vulgarentur: Philippus aurelianus dux a carolo iuſſus: ueniſſe ait a
 patre rege: atq; ab imperatore romano caroli auunculo nunciũ: cuius cã legati referre
 q̄ ipi geſſiſſent impedirentur. ſimulq; palã enũciat q̄ fuerat a carolo edoãus. Tam par/
 uo negotio popularis conatus & ad rempublicã pertinax feruor lægueſcit. Itaq; ad phil/
 lippi uerba magna conſilii pars conuentu relicto: ad ſua demigravit. Quarto deinceps
 die: carolus ex amicis conſilio capto uocatis ſeorſum quibuſdã delegatis reliquæ mul/
 titudini per eos mandat domũ proficiſcantur: donec commodiore tpe eos accerſiret.
 Hoc caroli inuento conſiliũ dimiſſum eſt. Non em̄ cõmode ſe aptat principũ uolũtati
 populus frequens: ex iſtimantibus plurimis inter res aduerſas ſuã conditionẽ uel meli/
 orem effici poſſe: uel principis liberã aduiniſtrationẽ plurimorũ ſententiis cohiberi
 Nã p eos dies qbus cõuẽtus pariſii habitus eſt: licet carolus apud primores pariſienſiũ
 crebro egiffet ut præſenti fortunæ pecuniariũ auxiliũ ferrent: ipſi ad publicũ conſiliũ
 id negociũ reiiciebant. At linguæ occitanæ & puincia narbonẽſis incolis miſericor **Narbonẽſis**
 dior animus fuit. Nã auctore armignico cõuenientes: ante oĩa phibent regio **prouincia: in**
 nis incolæ auro argentoq; & unionibus in publico uti: neue inſigni colore uestes idue **ſuum regem**
 rent donec iohannes eorũ rex apud anglos captus teneretur. Octo p̄terea hoĩm milia **pietas.**

Rex iohannes

**Seditio pro/
pter monetā**

**Consiliū pa/
risii.**

**Iohannes in
anglia ducit.**

Populifuror

**Carolus rē/
publicā regē
dam accipit.**

ad bellī societatem cum diurno stipendio decernunt. Cuduntq; ad stipendiū armato/
rum assentiente carolo monetam nouā. Dum hæc geruntur robertus claromontē/
sis aduersus philippū nauarrensem & gaufridū haricurrū in territorio constantien̄ sce
liciter pugnat: occiso ipo gaufrido cū aliis non paucis. Receptū insuper est castellū pō
tis audomari quod nauarri deditere sex milibus nummū a francis acceptis. Inuenio
carolū per hos dies ad carolū bohemū imperatorē romanū qui mettis agebat pfectū
& inde post paucos dies reuertisse. Quid aut ab eo cū impatore auunculo fecerit nō in
uenio. Interea dū imperatorē carolus adit: mercatorū præpositus stephanus marcell⁹
& parisiēn̄. scabini (id em̄ nomen est eorū qui ciuitatis parisiōrū moderatiōē gerūt)
mutatā a carolo monetā esse non bono aīo ferentes andegauorū comitē uicariū a ca/
rolo relitū plurimo populo comitante cōueniūt: ut monetā usum inhibeat. Id quod
comes (dū carolus ab imperatore rediret) concedit: ueritus credo tumultuantē popu
lum irritare. Carolo imperatorē reuertō: mercatorū præpositū ad sanctū germanū
altissiodorensem per archiep̄m senonen̄. uocat. Quem cū ingenti armatæ plebis mul
titudine uenientē archiep̄s monet non aduersari legi quā de moneta Carolus tulerat.
Sed plebis frequentia fretus præpositus: pernegat id se facturū. neq; permissurū eā mo
netā in usum uenire: atq; ita locutus domū discessit. moxq; quosq; opifices ab opere ces
sare & in armis esse paratos iubet. Trepidatū est nō quod a plebe insignē flagitiū patra
retur. Exacta nocte: carolus sub initium lucis palatium petit: quo item mercatorum
præpositus se confert. Quem carolus alloquens: Ego inquit præposite bono aīo fero
quod a conciuibus tuis commissum est: & si quid culpæ est: illam tibi remitto. neq; im
pediō conuentū procerum habere: eosq; ab officiis remouere placet: qui sub patre po
testatem gessere. Monetā uero consideratiōē atq; usum ad arbitrium eorum defer
re placet qui a publico conuentu delegabuntur. Caroli uerba præpositus libens exce
pit: petit de ipsis syngraphum a rege conscribi. Quod carolus facile admisit. Nam pro
rerum temporūq; conditione uir consultus sese accōmodat. Conuentū igitur caro
lū iterum parisiū cogit. In æde minorū diui francisci contio habita est. Vbi constitutis
q̄ ad rem præsentē expedire uidebantur: ad parlamentū senatū carolus contionē uocat
Ibi post habitā a roberto gallo laudunen̄. ep̄o orationem. duo & uiginti regii ministri
non auditi a suis officiis caroli edictō amoti sunt: præter nōnullos ex caroli ministris.
Ex senatu quoq; parlamētū & rationū prætorio: id est (ne ab usitato uocabulo discedā)
camera computorū complures seclusi. De subsidio quidē pecuniario: atq; militum co
piis ita ut supra memorauī sancitū est. Monetā uero precium inditū. De pace autē nū
cii burdegallam a carolo missi: cum per absentia edouardi qui in anglia erat nihil trāsi
gi possent: duorū annorū inducias firmauerūt. Iohannem autem regem richardus wal
liæ princeps in angliam uictor traduxit: remissis domum reliquis captiuis quorū uice
iohannes se constituerat debitorem. Redeuntibus burdegalla nunciis: litteræ ca
rolo a patre reddūtur: quibus legem de bellico subsidio latā seruari prohibebat. Quas
per compita urbis præconis uoce promulgatas cum seditiosus populus accipit: strepi
tu & clamore carolum impellit non patris: sed delegatorum consilii statuta obseruare
Carolus igitur populi furiam aīaduertens: statim altera præconis uoce consilii decre
tum probat. Sed non multo post contionis huius seueritas elāquit: in suas quibusq; do
mos remeantibus. Consilio dissoluto: Carolus mercatorū præpositum: carolū consa
cum: & iohannē insulanū regni primores rectores ad se uocat: ad ministratiōē illis ul
tra usurpare prohibens. se ydonea ætate ad reipublicæ moderatiōem esse. Atq; ira pa
risiō egressus: per alias ciuitates uadens: quasq; ad ferendum rebus afflictis subsidium
hortabatur. At parisiā caroli absentiam non æquo aīo ferētes: cum futurū fore cō
iectarent ut pertinaciā illorum carolus facto aliquo obfisteret: placare illum elaborāt
opem pecuniāq; pollicentes. Quos carolus ut erat inopia pressus libens in suam beni
uolentiā recepit. Concessitq; ut conuentus alter parisiū haberetur: non oīm quidem:
sed paucarū ciuitatū. Cum parisiū carolus reuertisset: conuenientibus. qui ad consi
lium designati erant: nihil utile actum est. propterea q; paucis non licebat de uniuersa

republica decretum statuere. Interim dum hæc aguntur iohannes pinquigniacus quē rex arthesio præfecerat: nauarrū regem carcere ui armisq; surreptum ambianū eduxit: amicorū precibus securitate a carolo impetrata: nauarrus multa satellitū manu stipatus: ad sancti germani de pratis cœnobium uenit: fauētibus imprimis laudunensi epō & aliquot cum mercatorū præposito ciuibus parisiensibus. Nauarri aduentum non bene/ferentibus: seu timentibus quibusdā campanis burgundisq; qui ad consiliū uenissent: clam domū abierunt. At nauarrus missis ad amicos quos parisi cōplures habebat: nunciis: significat se habere q̄dam q̄ palam differere populo uelit. Nauarri uoluntate cognita: protenus affuit cum ingenti multitudine mercatorum præpositus. Ad quos nauarrus ex tabulato quod ad muros cœnobii: clericorum pratum uersus extructum erat contionatus: cum multa in ministros regios aperte: quædam uero in regem carolumq; occulte differuisset: omnis reliqua eius oratio ad sui purgationem pertinuit: se innocentem: se iniuste captum. se nouem & decem menses in custodia habitū demonstans. His a nauarro dictis: mercatorū præpositus assumptis secū nonnullis concitiuis carolum adit: petitq; nauarro innocenti ius æquūq; dicat. Cuius uerba mox excipiens præsul laudunensis: cuius consiliū fiebant oīa respondet: non modo æquū iustūq; nauarro regi: sed gratiam quoq; dñm ducem nauarro facturum. Nec multi post intercesserunt dies: cum carolus ad locū quo nauarrus intra ciuitatē uēturus erat prior se contulit. Venientem armatis instructū nauarrum carolus (composito ad gratiā ut potuit uultu) excepit. Nauarrus uero cui nihil satis tutū erat: exturbatis qui ad fores erāt Caroli custodibus: suos asseruare portas iubet. Breui ibi habito colloquio: quisq; discessit. Postridie conuenientibus apud carolum iis qui de nauarri postulatis decernerent: uenit & ipse mercatorū præpositus: simulans se alia causa a delegatis consilii trium statuum missum. Erat enim ut hæc ageret a laudunensi episcopo edoctus. causa ppter quam uenerat exposita. Carolus eos tantisper manere iubet: donec suam de iis quæ in consilio uersabantur sententiam dixisset. Prolatis nauarri postulatis: præpositus rogatus sententiā. A equum inquit oīno rex nauarrus postulat. Cui te carole non decet refragari. Præpositi dictum oēs (quia inter eos: consultore laudunensi pontifice: ita cōuenerat) probant. Itaq; supellex tota & qcqd̄ anteq̄ caperet hēbat: nauarro restituta. ei quoq; & suis cōmissorū impunitas concessa. Caduera etiam eorū quos rothomagi capite punitos: & patibulo appensos rettuli sacre humo cōmendata: & eorū hæredib; bona q̄ fisco applicata fuerant condonata: missio in normanniā iohanne amalrico: qui hæc reuera completeret. Præter hæc spem ceperat nauarrus: normanniæ ducatū: uel comitatū campaniæ a carolo obtinere: cōpensandæ impensæ causa quā ipse a deprehensione suah actenus fecisset. Composita utriq; uel ut ipse sentio simulata amicitia: postq̄ alternis congressibus atq; conuiuiis: Carolus dux nauarrusq; sese coluissent: mantā nauarrus petit. Inde rothomagum: ubi eos de quibus supplicium sumptū fuerat magna pōpale sepulturæ cōmendauit: habita ad rothomagenses oratione de iniqua damnatorum nece. Eodē tpe non pauci ex constantiensi atq; ebroicensi territorio prædones agrū parisiensium incurstantes: cuncta populabantur. Et licet in eos cū copiis missus esset petrus uillarius præfectus uigilū: nullo grassatores damno affecti. Eapropter occasione sumpta: carolus copias contrahit: siue ut prædatoribus (ut ipse dicebat) occurreret: siue (ut pleriq; sentiebant) parisiō & uicinis oppidis præsidium collocaret. Idq; metuentes parisiaci carolum admonent ne id faciat. non enim se in urbem milites admissuros. Quibus tametsi carolus se nihil tale cogitare respondisset: custodibus tamen ad urbis portas attributis: nemini nisi apprime noto ingressum patere patiuntur. Nauarrus post q̄ parari a Carolo copias intelligit: ipse quoq; se pluribus armatis instruit: palam professus: quandoquidem conuentorum fides non seruaretur (nondum enim arces quæ suæ in normanniā erant receperat) se eas uendicaturum. Ob id ueriti parisienses ne aperto bello arma circumferentur: signum sibi ciuilibus concordie accommodant. Caputiola rubri blauisq; coloris consuunt: quæ quicq; ferant. Hæc ad dissensionem spectare animaduertēs carolus: ad forū quas halaspuocant quo parisienses cōuenire frequētes

Iohannes pinquigniacus nauarrū regem liberat.

Rex nauarrus ad populum parisiensem.

Vis a nauarro facta in custodes ducis

Prædones in parisiensibus.

Nauarrus copias cogit.

Caputiola parisiensium.

Rex iohannes

Caroli ad
plebē oratio

Præpositi
mercatorū
consilium.

Carolus con
sacrus.

Monetæ
mutatio.

Homicidiū a
pposito mer
catorū in ca
rolis cubiculo
factum.

Mira ppositi
mercatorū
sæuitia.

soliti essent. prodire constituit. Et quæ id illi non conuenire laudunensis præsul: atq; ipse mercatorū præpositus identidem dicerent: propterea q; a furibunda plebe periculum impenderet. Prodiit tñ paucis comitatus: atq; his populū qui in foro erat paucis affatus. Vos inquit amici saluos esse cupio oēs: Hortor itaq; sic de mea in uos beniuolentia sperare: ut persuasum mihi esse confidatis: me & uiuere una uobiscum: & si fors tulerit mori. Neq; em̄ armatos in uestram perniciem cōtraho. Perspectū uobis esse potest hostem pagrum uestrū populationes facere: quorū ego conatibus atq; incurSIONIBUS militem opponere institui. Quod nummorum penuria impeditus quia facere non ce leriter possum: animus est gubernacula reipublicæ recipiendi atq; e magistratū fauci bus collectā pecuniā recuperandi: cuius ipse ne minimā partem hæctenus sui consecutus. Fuit plebi non ingrata caroli oratio. Id postq; mercatorū præpositus cognoscit: contio ne apud sancti iacobi hospitalis ædem contracta: q; pridie eius diei a carolo dicta essent nunciat. Sed superueniens mox carolus: dictorū a se rationē exposuit: causam memo rans: quā obrem restitui q; nauarro promissa erant non possent. Teneri quidem arces quasdam a præsidiis q; pater illis imposuisset: qui eas deferere p̄ fide præstita nō debe rent. Idcirco non p̄ se stare quin arces restituerent. Hæc dixisse contentus carolus: con tionē dimisit. At carolus confacis abeūte carolo multa in regio magistratū euomēs: aduce quoq; non abstinuit. Laudauit magnopere p̄positū eum bonū fidūq; ciuem esse cōmemorans: rationale propterea fore ut illū in his q; a se gesta fuissent cæteri ciues tuerentur. Tūc a plerisq; conclamarū est præpositū recte oia administrasse: præsidii/ q; ferendū illi esse. Per hos dies monetæ precium mutatum est. Nam mutonius (id em̄ monetæ aureæ nomē erat: q; arietis effigiem quē mutonem franci dicunt sculptā haberet) solidis triginta aestimatus est. Interim carolo parisi agente: hi qui circum urbem prædas fecerant stampas diripiunt: abductis multis captiuis. Et cum duo fere ar matorū milia carolus in armis penes se haberet: stampensibus tamen nullā opē tulit.

Redeuntibus p̄ id tempus ex anglia morinenfi antistite franciæ cancellario. & uido cinenfi comite: Carolus de pace inter reges habita conuentu procerū cognouit: exul tantibus uniuersis q; res meliores factū iri sperarēt. Venit præterea a nauarro rege qui mantæ agebat iohannes pinquigniacus a carolo petens ea expleri q; in conuentis ha bebantur. Ad hoc ipm̄ uenerunt: mercatorū præpositus: & scholæ parisiensis cū plerisq; doctoribus rector. Tantū erat oim̄ fere illis diebus in nauarrū regem studiū atq; be niuolentia. Nec satis erat præter æquū & bonum postulare nisi precibus minas aduce rent. His a carolo responsum est: conuentis quatenus posset satis esse factū: eosq; men tiri qui secus loquerent. Habere se ingenuos equites q; eius rei detractorem singulari certamine ob eam cām exciperent. Postridie contracto in æde diui eligii magno po puli cœtu: cæso prius reginaldo daucy dum a palatio domū petit: mercatorū p̄positus stephanus marcellus cubiculū caroli ingressus. Nihil inquit serene princeps inter ea q; gesturi sumus contristeris. Et simul hæc dicens confessū campanū marescallū: caro lo conspiciente necant: Robertūq; claromontensem inde fugientē in penitenti interi munt. Quibus cæditibus perterritus carolus: atq; a suis desertus. Et tu inquit præposite libera carolū: & serua. Securus esto præpositus respondit: & hoc tuo capiti capucium impone. Id em̄ uestimenti genus erat: quod sibi populis ad diuersæ partis discrimē de sumpserat. Carolus igitur cōmutato cum præposito capucio: per oēm diem illam po pulari insigni usus: suum præposito caputiū ferre permisit. Cætorū cadauera trahi a sa tellitibus & ad mensam marmoream q; in atrio ad gradus palatii est proiici inspiciente carolo præpositus iubet. Vbi ad populū spectaculum ad uesperā usq; relicta iacere. Ita q; eo superbiæ processit populū furor: ut p̄positus tyranno p̄similis abuteret magistratū. Eniuero laneos carolo pannos bicolores misit: ex quibus capucio la suis aulicis cō ficeret: futura munimenta aduersus seditiosos. Id quod carolus non recusauit. Conuo catis præterea in augustinēsiū cœnobio permultis qui per eos dies in cōmuni frāciæ conuentu agebant: eadem a se factam p̄positus (admitente maxime roberto corbio) laudari p̄bariq; impetrat. Carolū deinde in senatu parlamenti ius dicentē cum plerisq;

armatis conueniens: petit ea oīa illibata seruari quæ a trium statuum delegatis instituta decretaq; essent: neq; impediret aliquot ex suis magistratu amoueri: sed lineret eos rempublicam moderari a quibus regedā esse populus decreuerat. Reciperetq; in suū consiliū trīs aut ad summū quattuor parisiānos ciues quos populus designaret. Postulata carolus admisit. Dum hæc a parisiānis furore tumultuq; populari aguntur: nauarrus parisiū accessit: atq; apud neellam diuersat⁹ est: quam regiam domum dono caroli postea accepit: cum bigore & marisconis comitatu aliisq; quibusdam locis: ex quibus annui cenius decem librarum milia ad eum peruenire poterant. Eius donatio/ nis causa fuit impensa: quam suæ captiuitatis tempore se fecisse querebatur. Pacato ut uidebatur nauarro: parisiāni considerantes ne per principum beniuolentiam malæ cum eis ageretur: & pessimorum facinorum pœnas luerent: ad alias ciuitates & regni primores litteras dant: suadentes suam societatem profiteri: & caputiolum parisiensis foederis atq; cōis amicitia præ se ferre: quod iam carolus dux: & nauarrus rex: philipp⁹ præterea aurelianus franciæ regis frater: & comes stāpensis assumpsissent. Litteris acceptis pauci assenserunt. Reliqui nullo responso parisienses dignati sunt. Inter tot reipublicæ damna carolus consiliū cepit: non se regis uicarium & locumtenentem (ut solitus erat) sed regentem appellare: plus auctoritatis in ea appellatione esse ratus. Vnus est autem consulatoribus iohanne dermanno cancellario: mercatorum præposito: roberto corbio: carolo confaco: & iohanne insulano. Qui post laudunensem episcopum primas consilii partes gerebant. Egressus inde siluanectum Carolus quo beluacensium nobilitatem uenire iusserat: habito cum proceribus de præsentium rerum statu consilio: mox pruinum profectus campanos ad fidem concordiamq; hortatus est: sine quibus inter tam multas calamitates regnū franciæ pessum ibat. Atq; ita recepto monasterio: quod ad yonam amnem situm est: meldem urbem (ubi eius uxor incolebat) petit: præmissis comite iogniano cum sexaginta delectis equitib⁹: qui mercatum meldensem occuparent. A meldensibus compendiū se confert: ut uiromandos in fide contereret. Ibi per nuncios accepit: parisiānos arcem luparam occupasse: & præsidio imposito machinas inde belli ad ædes publicas urbis traduxisse. Itaq; parum abfuit: quin ad priorem aduersitatem nouæ factiones accederent. Nam abeunte parisiō carolo: nemmo nobilium parisiōs inuisebat: carolum sequentes. Et aliquot ciuitates cum parisiōs sentiebant: sed longe plures caroli partes tuebantur. Per eos dies cum alter apud parisiōs trium statuum conuentus haberi spectaretur: Carolus compendium contionem contraxit. Vbi & de militibus legendis: deq; belli & reipublicæ subsidio: forma quam campani inter se statuerant seruata est. Hoc est: ut per ciuitates & regni oppida ex septuaginta domesticis capitibus eques unus: ex uicis atq; agris ex centum liberis hominibus unus: ex ducentis seruis totidem legerentur. Clerus decimam: Nobilitas ex centum librarum annuo prouentu solidos centum penderet. Cuius pensionis quæstiones a populo commissi essent: præterq; decimæ quam ad quotidianos sumptus Carolus suo arbitratu moderaretur. Conuenere paucis post diebus Carolus nauarrusq; apud claromontem agri beluacensis: frustra adnitente nauarro ut in Caroli gratiam parisiānos reduceret. Qui postq; nauarri interuentu nihil sibi bene procedere uident: duos ex Caroli ministris: Henricum merretum fabrum lignarium: & portū pontiū parisiensium præfectum proditionis insimulatos capitis supplicio afficiūt. Insurrexit per idē tempus in beluacensiu territorio agricolarum insolēs turba q̄ ex uicis in nobilitatem duce guillermo callero irrumpēs eadē multā facit: cōpendiumq; usq; atq; siluanectū & suessione grassata: arces cōplures spoliavit deiecitq;. Erat huic hominū pesti in nobilitate præcipua cōspiratio & execrabilis sauitia. Quā ne pereius singula flagitiia circūferar: duo tantum eius immanitatis crimina memorabo. Inter pluriimas cædes hæc debacchantiū furia castellum quoddā irrumpens loci dñm cum palo alligassent: eius uxorem filiāq; in conspectu mariti stuprauerunt: stupratas necauerūt: uiro mox crudeliter interempto. Alterū præterea auratū equitem a se trucidatū: & uerū transfixū igni assauerunt spectante equitis uxore: quā a duodeci stupratoribus uiro

Rex nauarr⁹ parisiū uenit

Parisiōrū te/ meritas atq; arrogantia.

Parisiāni lu/ parā arcē occupant.

Modus pensionis carolo soluendæ.

Iaquæ beluacensis.

Rex iohannes

latam: impulerunt de mariti carne uesci: miseram paulo post mulierem morte afficie-
 tes. Sunt qui memoriae prodiderunt hos grassatores regem sibi instituisse iaqueu quē
 dam bellouacū: a quo ipsi se iaquas uoluerunt appellari. Egressi quoq; parisiō trecen-
 tī ex numero perditorū homines duce petrō gillo tillium profecti: cum ibi iohannem
 uallant cum quingētis eiusdē factionis armatis comperissent: inita societate melde-
 m ducunt: rati prima incurfione: mercatū expugnare. Quos meldenfes positū puias mē-
 fis uino atq; dapibus magna oīm leticia reficiunt. Erant in mercato cum uxore caroli-
 fuxensis comes: atq; alii bono numero nobiles quidam. Qui postq; oppugnationē ad-
 uersum se parari uident: irruptione facta totam illam plebeiam uim furoremq; dissipāt
 Ingressiq; ciuitatem: eam partim incendunt atq; diripiunt: capto solanno ciuitatis præ-
 tore: quem abductum necauerunt. Depræhenus præterea a nauarro rege guillermus
 calletus iaquarum beluacensiu primarius carnifex (iaquas em̄ hæc se factio uocabat)
 ultimum supplicium apud claromontem tulit. Veniēs deinde parisiū rex nauar-
 rus: parisienses illum sibi ducem (id est ut in uulgari uocabulo est) capitaneum præsi-
 ciunt. Pollicentes ad reliquas ciuitates litteras dare quæ illum totius regni præfectum
 constituant. Hæc agētib; parisiānis: Carolus numero militū fiebat in dies auctior
 qui ubilibet depræhenfos parisiānos spoliabant: ita ut eius ciuitatis ciuem nemo se p-
 fiteri auderet. Sæuiebant tamen maxime in beluacensium iaquas: quos ad numerum
 uiginti miliū intra paucos dies trucidatos fuisse traditum est. Postq; iustum exercitū
 se habere carolus intelligit: callam mouet: deinde apud portem chalcentoniū atq; con-
 flautum castra ponit: in parisiānos incurfiones faciens. Nec erat qui aut ingredi urbem
 aut inde egredi sine eminenti sui incommodo tēret. Quod si turba facta populus in-
 terdū eruptionem faceret: urbem magno suo damno repetere cogebatur: insequenti-
 bus eos carolinis militibus. Interim autem nauarrus apud sanctum dyonisiū se cō-
 tinebat. Et iohanna regina cum concordia formulam principibus proposuisset: obti-
 nuit: ut ambo in colloquium uenirent. Pone sanctum antoniu campefrem tento-
 rium carolo fixum est: quo se nauarrus contulit. Carolo stabant in armis triginta bel-
 latorum milia. Nauarro uero octo apud charronam uicum erant. Tandem cōuenit ut
 ad omne debitum quo carolus nauarro obnoxius erat dissoluendum milia librarū de-
 cem annui prouētus nauarro assignaret: solueretq; definitis temporibus quater centū
 milia florenorum. Re ad hunc modum confecta iureq; iurando interposito: principes
 discessere. Abiens a carolo nauarrus promiserat de parisiensibus ad carolū postera die
 referre. Sed uerbi iuramenti q; neglector: anglos qui sub eo militabant parisiū ad præ-
 sidium locat. Nec morati parisienses: aliquot ex suis armatis ad caroli castra mittunt:
 quos acerrime repulso ad muros usq; carolus persequitur. Fuisse alios belli motus cō-
 stat qui cum parum momēti habuerint eos prætermitto. Illud memorabile magis ad-
 uersus anglos gestum est. Erat apud sanctum dyonisiū anglorum manus præter eam
 quam parisiū nauarrus habebat q; prædas faciens agros infestabat. Quāobrem arbitra-
 ti parisienses unius criminis anglos esse conscios: ipetu facto: quattuor & uiginti ex iis
 qui parisiū erant occidunt. Compluribus qui apud neellam cum nauarro epulabantur
 captis: quos apud luparā in uincula coniecerunt. Ob cuius facti atrocitatem cum nauar-
 rus illos (assistente sibi mercatorum præposito increparet) non prius tumultuari des-
 stiterunt: q; ipsum nauarrum præpositumq; coegerint cum eis in reliquos prædatores
 anglos arma mouere. Cuius coepti eos tādē poenituit. Nam diu negligētēq; sese na-
 uarrus instruens: dat anglis spacium sibi prospiciēdi. Nec dubium fuit dimisisse ad eos
 nuncios de parisiensium aduentu. Quare insidiis ad saltum diuæ marie boloniēsis po-
 sitis: pauci extra saltum conspiciēbantur. Mouentibus autē parisiānis: nauarrus præ-
 positusq; dyonisiāna porta cum parte copiarum egressi sunt. Reliqua peditum tur-
 ba sancti honorati portam petit. Qui dum in conspectu hostis ueniunt: mox qui
 in nemore latebant se palam ostendentibus: tota illa incondita plebs fugæ se con-
 mittit. Quarum maximam partem insequentes angli spectante nauarro truci-
 dant. & nihilominus præpositus ad suos reuersus: anglos non multo post elupara

Furoꝝ plebis
reprimitur.

Nauarrus pa-
risiensis præ-
fectus.

Conuētio ca-
roli & nauar-
ri.

& uinculis soluit. Deinde rixante eo aduersus iohannem mailardum ob clauem propugnaculi dyonisiæ portæ: quam ioserano matifconensi committi illa die præpositus iubebat: mailardus ad falas: præpositus ad diui athonii propugnaculum se recepit: gestans nescio quas in manu litteras a nauarro ut ipse dicebat acceptas. Quas quia propugnaculi custodibus communicare recusauit: insurgentibus qui præsidio erant: Philippum guiffardum primum: mox præpositum interficiunt: commeritam tot a se commissis flagitiis pœnam excipientes. Occisi quoq; sunt iohannes insulanus iunior: & iohannes henri præterea carolus confacus parisiensis scabinus: & ioseranus matifconensis regis nauarri thesaurarius: in carcerem coniecti sunt: & postea capitali supplicio affecti: & in profluentum sequanæ proiecti. Per eam cædium tempestatem carolus parisiis accessit conciliandi sibi populi causa. Itaq; ægregia oratione patefecit quæ mala ab iis qui paulo supra pœnas luissent facta iam erant: & postea futura timebantur. Nauarro quidem regi francorum regimen commissuros: introducturos ob eam causam in ciuitatem anglos: nauarrosq; eo die quo de illis fuerat supplicium sumptum: mactaturos præterea eos qui regis patris atq; suas partes sequebantur: occidendorum ædibus posita signa esse destinata cædis. Confirmatus caroli oratione populus. crudelissima perditurum facinora execratus est. Mutatur enim semper cum fortuna populi instabilitas. Hinc ergo indignabundus nauarrus apertum carolo bellum indixit. & meldunum occupat: multasq; per anglos incursiones faciens omnia populabatur: sollicitabatq; urbes ad se deficere: iuuantibus eum anglis. Propterea robinus canolus anglus ex britonibus in aurelianos mouens: castrum nouum: & castilionem capit. deinde malicornum. Eodem tempore angli qui in agro altiffiodorensi populatiões faciebant ciuitatem sub lucem intercipiunt: diripiuntq; paucis interfectis. Et ne singula persequar: omnia flumina quibus aliquid com meatus ad parisiis importari poterat sursum deorsumq; hostis occupabat. Et iohannes pinquigniacus in territorio nouiomeni centum & uiginti insigni nobilitate uiros cum nouiomeni antistite captos in uincula apud creolium coniecit. Moxq; ambiano spetens: ciuitatis suburbia creinat. Sperabat enim adiutorem iacobum fusciano ambianos in potestatem nauarri recipere. Sed prodicione cognita iacobus capite punitus est. Interim cū ex anglia a iohanne rege reuertissent oratores: propositæ pacis conditionem ferentes: Carolus accersitis in atrio palatii multis uariæ dignitatis hominibus: pacis formulam per guillelmum dormanum regium in senatu parimenti aduocatum ad tabulam marmoream recitare iubet. Petebat edouardus pro iohannis redemptione sibi perpetuo normanniam xantonasq; dimitti: cum adiacentibus ciuitatibus agenensi: tarba: petragora: lemouice: cadurco: turonensi: bolonien: si: pontiaco: & guinarum comitatibus: calisio: & monsteriolo: quos principatus atq; libero iure & suo imperio possideret: ita ut britonicus ducatus normannum ducem non secus ac primarium dominum esse profiteretur: atq; in eius uerba iuraret. Si iuris præterea quippiam in terris ipsis usu uel lege aliquis uendicaret: id (restitutis possessoribus) redimeretur a iohanne. Adhuc quadragies centum milia nummum philipporum aureorum edouardo persolueret: duodecim datis obsidibus: cum aliquot ciuitatibus: inter quas rothomagus cadomumq; designabantur: & super hæc centum milia librarum sterlingorum (id genus est pecuniæ æstimationis apud anglos). Et hæc quidem edouardus petebat. Sed iniquæ uisæ sunt cõcordiæ leges. Ideo cõi decreto bellum anglis indictum est. Simulq; institutum quæ numerum militum: quæ ue pecuniã ad id bellum quicq; suppeditaret. Exactis inde paucis diebus: de reducendis ad mutuã beniuolentiam principibus cum solliciti essent: ita egerunt: ut ad carolum nauarrus ueniret. Venit autem pontifara obsidibus a carolo datis. Vbi post multa hic de cõcordia habitis sermonibus cū nauarrus oblata respiceret: carolus misso ad illum comite stampensi: hæc dicere iubet. Quandoquidem iusto & æquo aduersaretur: sciret carolum neq; amicitiam cū eo: neq; pacem habiturum: sed eum in uincula reducturum unde fuisset sublatas. Insequenti nocte nauarrus siue numine aliquo instinctus siue dolo malo iram dissimulans: ad caroli

Apertum bellum a nauarro indicitur.

Forma conditionis quæ legati caroli ab anglia retulerunt.

Nauarrus pontifara ad carolum uenit

Nauarrus ca
 roli consilia/
 rios alloquit

consiliarios misso nuncio: orat ad se ueniant. Vbi illi aduenerunt: hæc locutū nauarrū
 accepi. Haud inquit uiri sapientes dubius sum eam regni huius miseram conditionem
 esse: ut si discordiis agere pergamus: facile respublica dilabatur. Eapropter quoniam a
 francis regibus genus sumpsi: ponenda esse odia operæ precii iudico: & regni calamita-
 tatibus succurrendū. Itaq; constitui regis & caroli amicitiam inire: eamq; sincere ob-
 seruare. Neq; mihi pecuniam: neq; alias possessiones uēdico: præter eas q̄ ante discor-
 diarum tempus meæ ditionis extiterunt. Quare ite: & hæc aliis collegis uestris & caro-
 lo nunciate. Hæc cum carolo relata fuissent: magnopere laudauit. Accersitoq; in cam-
 culum arcis procerum & prudentum conuentu: nauarrum introduci iubet. Qui adue-
 niens ea quæ apud consiliarios dixerat: coram est locutus. Reconciliatis principibus:
 beniuolentiæ initium hoc nauarrus dedit. Anglos partium suarū oēs qui in præsidio
 possiati & in caluomonte erant emisit. Non desuere tamen qui nauarrū in carolū fidē
 suspectam haberent. Idcirco carolus non prius nauarrū parisiū admisit: q̄ populi ani-
 mum explorasset. At ubi comperit pacem gratam parisiensibus esse: nauarrumq; tuto
 introducere posse: proditoribus exclusis: regem amicū liberaliter accepit. Prodito-
 rū hæc noīa sunt. Robertus gallus laudunensis antistes. Michael rassus nouiomēsis ec-
 clesie cancellarius. Iohānes sandacus. Petrus delacurtus. Vincentius mauricerius. Pe-
 trus debarrus. & Gaufridus flamingus. Quos iohannes marefianus in senatu parlamē-
 ti (aurore mercatorū præposito) palam designauerat. Paucos inde dies parisiū diuersa
 tus nauarrus meldunum proficiscitur. Et sperabatur ex creolio anglos dimissurus: pro-
 pterea q̄ inauditū uestigal ab iis qui sequana merces parisiū inueherēt exegisset: nō
 alia causa (ut iactabat) q̄ ut stipendiū militi solueret. Sed neq; meldunū nauarris: neq;
 creolium anglis liberauit: quis sex regalium milia a parisiensibus ut anglos amoueret re-
 ceperit. Per id tempus mense nouembri edouardus postq̄ comperit francos pacis con-
 ditiones quas iohannes posuisset respuere: præmissō calesium duce leucastris cū qua-
 dringentis equitibus & duobus sagittariorū milibus: ipse in galliam traiciens cum cali-
 sium appulisset: recensito diligenti cura exercitu tris acies instruxit. Primam q̄ quingē-
 tis equitibus auratis: & mille sagittariis constabat: sequebatur altera in qua rex ipse erat
 quadraginta sedisset: relictis remis per campaniā ducens: senones tandē atq; niuernen-
 ses perit: acceptis a burgundis ne in eos moueret florenorum aureorum milibus ducē-
 tis. Inde moretū per uastiniū profectus: ad reginæ burgum cōsedit. Vnde missis ad ca-
 rolum normanniæ ducem caduceatoribus per eos a carolo petit pugnandi faciat po-
 testatē. Quo non impetrato: aliquot angli ad parisiōrū portas incurrentes: satis acerrime
 repulsi sunt. Moxq; edouardus per belsiam iter faciens in britanniam copias ducit
 ubi per æstatem recreato exercitu: ad autūni initium parisiū reuertitur: quā circūual-
 lare nisus est. Inter has calamitates carolus multa prospiciens: cancellarium gaillermū
 de monte acuto. abbatē præterea cluniacensem: & Symonē lingonensem ordinis præ-
 dicatorū primariū rectorem ex aulicorū consilio ad edouardū legat. Sed nec sic pacis
 conditio processit. Castri sigitur sublati: partem copiarū hostis ad diui marcelli subur-
 bium locat: ratus parisienses prælii potestatem facturos. Quietis francis & in urbe se cō-
 tinentibus: spe frustratus edouardus: carnutū uersus iter fecit. Castellunū autem cum

Edouardus i
 remos mo/
 uet.

Edouardus i
 suburbio sã
 marcelli pari
 siensis:

uenisset: orta tempestate quæ solito horridior fuit territus hostis per cluniaci abbatē clam explorat. si pacis aliqua conditio inueniri possit. Quod postq̄ referēte abbate cognitū est: carolus animū ad pacem intendit. Missis ab utroq; principe nūciis uiris & nobilitate & doctrina illustribus: apud bretignacū qui uicus est non procul a chartis sub montelerico conuentio habita pacem ad insequentē modū constituit. Anglo omnis pictauiā: toardus: bellauilla: xantones: agena: petragoriū: lemouicenses: cadurci: tarbienses: bigorrii: angolismi: ruteni: pontiuiaci: calisii: & guinarū comitatus cum aliis adiacentibus uicis obuenerent: & ad ipsius perpetuā ditionem absq; ulla iuris aut maiestatis diminutione cederent. Ei quoq; tricies centena milia aureorum statutis diebus soluerentur. His ad hunc modū caroli noīe firmatis: edouardus iohannem regem calisiū deducere promisit: unde liber & nullius rei obnoxius abire posset: datis ante oīa obfidibus: permissisq; in angli potestate ruppella & guimarū pertinentiis. Qui iohannes calisiū aliquando digressus: nec bellū anglo indicere: nec in eum arma sumere tentaret: donec q̄ decreta ad pacem erant plenissime complerentur. Huius cōcordiæ postq̄ syngrapha principum iuramento & sigillis roborata sunt: induciæq; positæ: Iohannes rex post quartum suæ captiuitatis annū: calisiū perducitur. Quo (uisendi patris causa) carolus se contulit. Rebus post aliquot menses plane ordinatis: iohannes boloniā mox ad sanctum audomarū profectus est. Edouardus uero Ludouicum andegauix ducē: & iohannem aluerniæ atq; biturigū principem regis filios: Ludouicum borboniensem: Petrū alenconiū: Iohannem comitis stampēsis fratrem: Guidonem blesensem: alios præterea obfides non infimæ nobilitatis secum ducens angliam reperit. Iohānis autem aduentum mirabili oīum leticia exceptus est. Ad quem ueniens paulo post nauarrus iurat in fide se mansurū. Conciliatione principum habita: cum milites suis præfidiis sicut conuenerat egredi oporteret: nec stipendio ullo iuuarentur: desperatis rebus: magna pars præfectos capitaneosq; sibi constituunt. atq; ita per campaniam populationes facientes burgundiam inuadunt. quibus aliquot nobiles burgundi sese cōiunxerunt: tanto quidē numero: ut supra quidecim milia paruo tpe hæc turba excreuerit. Moxq; decem & septem ductoribus grassantes: per mariscōnē in forestam iter faciūt. Aduersum quos a rege missus cū non contemnēdis copiis iacobus borbonius infelicitè pugnauit. Prædones em̄ monticulū non multū procul a lugduno cū successissent: partem copiarum post montē occultant: reliqua pars uelut inermis se iacobo ostendit. Erat mōs petrosus atq; confragosus. In quem dū iohannes archipresbyter primæ cohortis ductor ascendere pergit: prædones lapidibus deorsum magno ui & numero iactis: subeutes arcebant: iohannēq; grauissime contundunt. Cui subsidio adueniēs borbonius toto exercitu præliatur. Sed confestim prodeuntibus qui latuerant fit strages magna fratorū. Cadentibus plurimis: iacobus cum filio eius petro saucius lugdunū ægre relatus est: cum ageretur annus salutis. ccc. lxi. supra mille. Igitur uictores latrunculi partim cū beguino batefolo ansam oppidū arari: id est sagonæ finitimū se recipiūt. partim cū nādone baugerano auinionē petunt. pontemq; sanctispiritū ad rhodanū flumen sub diei crepusculo capiunt: & spoliant nulli sexuiparcentes. Id pōtificem qui auinione agebat uehementer exterruit. Itaq; ex patrum cardinaliū sententia petrū monasteriū cardinalem ducem constituit: qui collecto exercitu grassatores compesceret. fitq; ob id ipsum tanq̄ in hostes religionis christianæ cruciata. Egresso petro carpentracum ut conuenientes illuc milites exciperet: cum pecunia ad stipendium non sufficit: alii in lombardiam: alii ad grassatores: pleriq; domum se contulerūt. In hac rerum desperatione uenit in mentem pontificis accersire montiferrati marchionem qui per id tempus belli peritissimus habebatur: & aduersus mediolanenses bellum gerebat. Hunc magnis stipendiis pontifex adducit hanc perditorum hominum colluuiem sibi adiungere ad eā expeditionē quā in insubres parabat. Marchio autē quia ad rem suam id coducere iudicabat: latrunculoꝝ præfectos spe præmiorum allicite: ita ut sexaginta fiorenorum milibus acceptis: & pontificis absolutione percepta: pontem sanctispiritum relinquere. Hinc marchionem secuti superatis alpibus stipendia apud eum fecerunt. Seguy/

Formula li/
beradi regis
iohannis.

Rex carolus quintus

Iohannes ex
āglia liber fa-
ctus ducatu
burgūdiæ re-
cepit.

nus autem qui ansam ut diximus occupabat: bryodam aruerniæ oppidum relicta ansa multis munitionibus firmat: atq; inde post diras excursions in finitimos factas: in uasconiam tandem quia uasco erat cum ingenti præda se recepit. Eodem tempore philippus burgundorum dux & comes defunctus est: atq; in demortui locum iohānes rex successit. Quam terram cum adiiisset: auinionem salutandi pontificis innocentii sexti causa profectus est. Quo paulo post mortuo: & urbano quinto post difficilē cardinalium contentionē successit: iohannes pontificem ut christianæ legis primarium sacerdotem honorauit. Sub ipso creationis urbani tempore uenit ex cypro petrus lusigniacus hierosolimorum rex. Hunc a pontifice & collegio patrum plurima benignitate susceptum iohannes quoq; liberalissime amplexus est. Audiuitq; atrente de belli aduersus fidei hostes in pontificis & cardinalium consensu differentem. De qua re cum præsul urbanus contionari & disertissime suadere cœpisset: iohannes paterni uoti recordatus quo se huius in sarracenos expeditionis reum philippus fecerat: ratus quoq; id oportune contigisse: quo uagas per franciam militum turmas ad eam expeditionem educeret: cruce se signauit. Nec multo post a pontifice abiens: cum de filiis obsidibus aliisq; anglo regi astrictis curam gerens ut eos in libertatem uēdicaret in angliam nauigauit. Sed idus martias ægrotans octaua aphrilis die anno christianæ pietatis. ccc. lxxiii. supra mille londoniis uita decessit. Cuius corpus inde elatum sinistrorsum aræ maioris in diuidyonisii cœnobio humatum est. Qua tempestate bertrādus guescluinus britogallus homo belli apprime sciens mātā quæ nauarri regis erat hoc astu in caroli ditionem accepit. Est robeffa castellum ad ripam sequanæ tertio a mantā miliari distās: quod uantarus astarus patria bruxellensis coactis undecunq; poterat desperatis militibus occupabat: cuiq; homini inimicus. Quem Bertrandus & Iohannes bourficaudus petere simulantes in ebroyenses ducunt qui ad nauarrum pertinebant. Verum cum inde repulsi abirent: dolo ufi mantam uersus proficiscuntur. Præueniens autem ut conueniret bourficaudus: quasi ipse a uantaro & robeffis susus fugeret: mantæ uigiles q; noctu ad muros excubabant miserabili uoce inlamat. Interrogantibus custodis quinnā eos appellaret: franci inquit sumus: quos robeffæ præsidium exuperatos perdere appeterat. Suscipite miseros & portas pandite desperatis. Itaq; his quæstibus moti custodes: bourficaudum in oppidum admittunt. Quem in insidiis latitans confestim sequitur guescluinus: fitq; omnium nauarrorum qui mātæ erant præda & cædes. Cepere præterea caroli milites melannum: cum arce: ubi de præhensis aliquot parisiensium ciuibus qui nauarri partium erant: cum parisiis fuissent perducti de ipsis supplicium sumptum est. Idem quoq; bertrandus cum illi occurrisset uasco quidam nobilis iohannes graylus captaubusus nauarro inseruiens cum bona militum manu conferto prælio apud ytonem fluuium haud procul a cocherello oppido uasconem capit: meliore suorum parte interempta. Quem carolus rex a guescluiuo receptum in meldensi mercato asseruari in custodia iubet. Datq; bertrādo in captiui locum longanuillam quam guýffardam uocant.

Ita apud londonias Iohanne defuncto: Carolus cum Iohanna borboniensi eius uxore remis ueterum regum more sacratu est. Inde cum parisiis reuertisset: Philippo fratri suo iuniori burgundiam donat: recepta ab eo turonia quam antea Philippus possidebat. Per id tempus carolus blesensis aduersus iohannem de monteforti ob britaniæ ducatum: aduersante fortuna pugnat occubuit suis partim cæsis: partimq; fugatis. labente anno dominicæ salutis millesimo trecētesimo sexagesimo quarto. Inter eos qui cæsi decumbebant cum Carolus blesensis inuentus fuisset iohannes uictor interemptum hostem uidere festinauit. Illachrymauitq; cōsolubrinis necem: moxq; iussit sepeliri: & apud guýngantam tumulo deponi: ubi miris operibus claruisse perhibetur: in sanctos a pontifice urbano quinto relatus. Nec fuit qui in iohannem postea pro britonum imperio dimicaret. Sed interuentibus Caroli regis legatis uxori Caroli blesensis cui parlamenti decreto britonum principatus fuerat attributus data est pointiura cum uice comitatu lemoiuico. Intercessore etiam edouar-

do pax inter carolum nauarrumq; conuenit: commutatione possessionum facta: ita ut nauarrus montepessulanum baionamq; Carolus uero mantam meulanum & longauillam quam guescluiuo donauerat possideret: capraubuso uinculis exempto. Super erant his diebus diuersis per franciam locis armatorum uariae ex anglis britonibus atq; nauarris cohortes: quae praedas populationesq; nullo certo duce faciebant. Has ut emitteret guescluinus magnopere studebat: promouente maxime carolo rege: qui eum post caroli blesensis interitum de anglorum captiuitate cetum francorum milibus exemerat. Et bertrando quidem se obtulit cogitata facienda talis occasio. Castellae regno petrus potiebatur: fratrem habens henricum spurium. Hic siue quia praua natura esset: siue quia petri principatum moleste ferret: siue quia ab eo esset possessione deiectus in aragoniam primum: mox in franciam concesserat: spe cogendi manum aliquam hominum perditorum: quorum plurimus ex praeteritorum bellorum reliquiis numerus per franciam erat. Itaque guescluinus bellicosum hominem sollicitat arma in castellam conuertere. illic iustam belli causam esse: siue in sarracenos: siue in petrum deceret. Guescluinus henrici frequenter suafu animatus: oportunitate tempore adeste ratus quo turmas armatorum regno summoeret: quosq; qui plus inter illos auctoritatis habebant conuenit. At se expeditionem in hispaniam aduersus mauros desumpsisse: in qua stipendia facere: & salutare bellum gerere se duce possint. habere ad belli societatem henricum hispaniensem. In ea militia opes gloriam salutemq; propositam illis esse. Apud francos quorum res ad pacem quietemq; inclinabant: nihil praeter latrocinia & tandem supplicia praedatoribus eminere. Quibus guescluiui uerbis praerique persuasi cum eo se profecturos pollicentur. Itaque decem milibus diuersae nationis hominum belli peritorum coactis: guescluinus in hispaniam ducit. promouente maxime carolo rege: qui eum post caroli blesensis necem de anglorum captiuitate centum francorum milibus exemerat. Habuit secum guescluinus henricum ipsum: iacobum borbonium: arnulphum dandrehanum franciae mareschalum: iohannem caurelaum anglum: & mauricium tresin gaudum. His per aragoniam in castellam profectis: petrus castellanorum rex: ea tepestate potens & diuitiarum abundans: sed alioquin prauus & religionis minime obseruator: nihil belli intulit. Nam cum aduentantibus in castellam copiis burgis primaria eius regionis ciuitate ageret: urbe relicta tolletum se recepit: conscius iniquitatis quam in pluresq; saeuierat. Igitur uacuas hoste burgas franci receperunt: aliquot ex iudeis sarracenisq; interfectis. Christianis enim nihil damni illatum est. Recepta ciuitate henricum dyademate imposito franci regem appellant. Restiterat in franciam ex turmis praedatorum Arnulphus cognomento archipresbyter: qui guescluiuo non audiens regnum mirum in modum uexabat. Hunc sui ob male distributas praedas occidunt. Nunciatum est carolo peritum ex castella ad ualiae principem edouardi filium in aquitania profugisse: & henricum toti castellae principari. Per eos dies iohannes de monteforti ob britaniae ducatum: & eas quas sub caroli ditione possidebat fidem regi praestitit. Angli uero ualiae principe duce per nauarram uadentes restituendi petri causa in castella ducunt. In quos henrici milites progressi quingentos occidunt. Sed foelici initio diuor fortuna successit. Nam conferto totis copiis praelio henricus apud nauarretum superatur: capto guescluiuo cum aliis ductoribus francis. Ea siquidem uictoria superbius factus petrus in penitorem castellam se recipiens: anglos in ualisoletto reliquit yspalim petes: ubi congesta ut ipse gloriabatur pecunia stipendium militi anglo sicut constituerat solueret. Sed eo negligenter improbeq; agente: cum nec stipendia nec commeatu sufficerent: ualiae princeps copias burdegallam reduxit. Quae paucos post dies per franciam diffuse: omnia ligeri transmissa: in agro matisonensi & burgundia: deinde in campania populabantur. At henricus qui castella relicta carcassonae agebat cognito anglorum discessu: uiribus receptis & multorum castellanorum francorumq; auxilio nixus: castellam recuperat: occiso apud nantuellum castellum petro: qui uxorem ducis borbonii filiam supra aliquot annos sua crudelitate usus necauerat. Ualiae uero princeps in aquitania reuersus: perfidiae in francostenax: & quia expeditio hispana eum

Rex Carolus quintus

pecunia deftituerat: nouum in aquitania censum ex singulis qui rem domesticam gerabant colligere tentauit. Id exactionis pensum foagium franci uocant. Igitur cū aquitanos uasconesq; uestigalibus uexare cōpisset: & pceres male tractare studeret: armygniaci comes adherentibus ei alberto & petragorio comite ad carolum regem prouocauerunt. Et quædam anglorum cohortes accepta a carolo grandi pecunia in aquitaniam abierunt: relictis locis quæ præter concordia leges occupauerat. Et aliquot prætere burgundi equites contracta non magna militum manu: in turmas prædatorum apud samalatum irruentes: aliquot occisis captisq; i fugam coegerunt: recuperatis captiuis quos grassatores abducebant. Quo tempore Caroli uxor filium ingenti omnium gaudio peperit: cui Carolo nomen inditum est. Abbatuilla quoq; & reliquæ pontiuiaci comitatus arces & loca autoribus guidone de sancto paulo: & iohanne castilioniensi relictis anglis quorum duram dominationem ferre non poterant caroli se potestati permisere. Armygniaci uero comitis: ceterorumq; procerum aquitaniae prouocatio ad parlamentum senatum relata decreto publico: rege præsidente recepta: & ad uocandum in iudicium uallia principem mandatum expeditum. Cuius exequendi causa eques auratus ex belfia caponellus uocatus: cum in recōsulto homine burdegallam profectus: cum suæ legationis rationem principi prodidissent: iussi a principis conspectu confestim discedere: tholosam iter facere properarunt: ubi andegauus dux agebat. Sed abeuntibus oratoribus: mox Edouardus Guillelmum monachum equitem anglum persequi eos mittit. Quod ne principis mandato fieri uideretur: guillelmus de præhenso in agro agenensi caponello: hospes inquit uester o caponelle queritur q; uos equorum commutatione facta equum ad se pertinentem abducitis: hospiti satis facere oportet. Atq; ita caponellum cum eius collega in custodia apud agenenses posuit. Parui ad hunc modum prouocatione habitæ princeps armygniacum eiusq; consortes bello persequatur. Quibus de rebus tametsi multis legationibus ultro citroq; missis disceptatum diu multumq; fuisset: dicentibus anglis prouocationem ipsam de finitæ cum iohanne paci repugnare: præsertim cum aquitaniae primaria ditio in anglia regem esset a iohanne reposita: contra asseuerantibus francis: appellationem ab armygniaco intercessisse priusq; suprema aquitaniae potestate se iohannes abdicasset: propterea ad Carolum præsentem regem prouocationis causam optimo iure pertinere: qui subditorum controuersias a se reiicere non deberet: hæc argumentationes multis aliis rationibus adiectis cum propositæ scriptæq; fuissent: eas ad edouardum carolus in angliam misit. Dum hæc ita geruntur: legatorum iniuriam quam ab anglo acceperant: petragoricus comes & qui cum eo parisi apud regem erant uascones persequi maturantes bello se accingunt. Festinantescq; cum bonasurorum manu: cum rescissent thomam uacum ex uillanoua agenensis agri rutenos petere: ut arci quæ urbi eminent præsidium imponeret: trecentum equitum insidias aduersus thomam secundo a montalbano lapide locant. Igitur prætereuntem cum sexaginta equitibus & ducentis sagittariis thomam inuadunt. fit clamor ut in rebus subitaneis solet. Sed succumbentibus anglis: thomas perniciosissimo equo usus in montalbanum se recepit. Interim philippus burgundionū dux & comes: caroli frater gandauū pfectus anno xpianæ gratiæ. M. ccc. lxx. margaretā ludouici flamingorū comitis filiā uxore accepit: cōditōibus q; sequunt lege iureq; iurando roboratis. Tenuerāt reges franci tria secus flandriam nō parui momenti oppida: insulam: duacum: orchias: cum eorum agris atq; appendicibus. Et Ludouicus flandrensis deberi sibi ex pacto dicebat librarum milia decem annui census: & centum prætere scutorum milia quæ franci reges non exsoluissent. Conuenit igitur ut illa tria oppida memorati cēsus nomine sub regis fide & principatu comes perpetuo possideret: eiq; centena quæ diximus scutorū milia in primis soluerentur. Si uero nullis liberis uirilis sexus ex legitima uxore susceptis ludouicus iteriret: ea ad margaretā eius filiam hæreditario iure transirent. Cui si nulla ex philippo burgundia dūce masculina proles foret: ad reges francos oppida redirent: assignatis prius flandriae comitibus cuiusuis sexus essent decē librarum flandrensiū milibus q̄ ante philippi & marga

ritæ nuptias comiti debebant. Nuptiarū qdē philippi hmōi leges fuisse haud dubium est. Celebrato matrimonio: cōstituerat carolus expeditionem i anglia ducæ philippo fratre mittere: & ad id uerturum prope diem nauarræ regem sperabat. Quapropter ha/ ressum profectus: nūcium accepit cloestriæ ducem ex anglia cum ualido exercitu ca/ lesium traiecisse: atq; inde morinum ariamq; infesto agmine duxisse. Atq; ita anglia expeditionis negotio prætermisso: philippum aduersus anglum cum copiis mittit. Po/ fitis in mutuo conspectu in colle tornehani castris non procul ab ardera (leuibus præ/ liis commissis) utriusq; exercitus ducibus placuit loco designato totis copiis præliari. Deliguntur a quoq; principe sex aurati equites qui locum pugnae constituent. Sed ab/ eunte nescio qua ratione philippo nulla dimicandi potestate facta: anglus per caletos rothomagensis agri hareflum urendæ classis causa quæ in anchoris erat cōtendit. Vbi postq; id se frustra conari uidet: retro calisiū iter uertit. capto i abbatissuillæ suburbano hugone castillionensi: cū aliquot pontiuiacis equitibus auratis. Capiendi autem Hu/ gonis hæc occasio incidit. dum ab hareflo angli per pōteuiacum reuertuntur: nicolaus louanius qui pōtueiaci senescalus fuerat: & ab hugone captus decem fuerat milibus frā/ corum multatus: eius damni non immemor uiginti tantum armatis secum assumpris in suburbano quod ad roueriam portam est clam delituit: donec ex oppido prodeum/ tem quempiam captum abduceret. Quo die hugo castillionensis sollicitus explorare quis ordo esset prætereuntium anglorum: accessit duodecim tantum militibus ad portam roueriam insidiarum nescius accedit: simulans præsidium eo loco ponere. Egre/ sus porta cum ad macerias ubi hostis louanius confidebat nihil metuens peruenisset: repente in eum hostis inuolat: incautumq; deprehendit: & duxit in angliam captiuum. A quo cum ingens redemptionis præcium expetitur: post longam tadem custodiam negociam quidam standrius hugonem clam liberauit. Per hæc belli incommoda: qa nec fiscus nec ærarium ad belli usum carolo erat: contracto parisi concilio: communi omnium instituto decretum est: regem ad eius dalphinūq; quotidianam impēsam de narios duodecim ex singulis libris uenditi salis quotannis percipere. Ad belli autem necessitates & stipendia militi tribuenda: urbium incolas qui rem familiarem dome/ sticamq; haberent: francos quattuor: agricolas unum & dimidium annui census singu/ los pendere. Est præterea uenali uino uestigal adiectū: ut de integro uini dolio (quod caudam uocant) dum ueniret solidos tridecim emptor: de eo uero quod mensuratim quisq; uenale promeret quartum regi denarium uenditor pendere cogeretur. Cum uero ad parisi uinum importaretur: si francum esset: solidos duodecim: si belnense: duplicatum ex singulis cadis: id est caudis portitores pensum exigerent. Et licet ea es/ set regii fisci tenuitas: non desinebat tamen nauarrus aliquid in carolum doli pensita/ re. Cumq; de reconciliatione apud regem nuncios frequentes haberet: ab angli tamē societate non abstinebat: partes eius aperte secuturus si caroli amicitia non adipiscere/ tur. Sed acceptis tandem apud ebroicas obsidibus: uernonem ubi carolus agebat: ue/ nit. iuratq; in caroli uerba. Erat his diebus parisi regius præpositus hugo aubriotus: q; propugnaculum cui bastilda nomen est ad diui anthonii portam extruxit: sumptu ex ea pecunia facto quam parisiarum cōmunitati carolus donauerat. Mouere per id tē/ pus ex anglia & calisio cum sex armatorum milibus: & sagittariorum mille quingentis robinus canolus: & thomas granconus: atq; a sancto audomaro per arthesium atq; at/ trebates profecti: remos (ysara traiecto) omnia populates inuadunt. Moxq; albam sequanamq; atq; yonam amnes transmittētes: in agro parisiense apud ablonem castra ponunt. Inde cū inter uillā iudeā (quā iuliam a iulio cæsare dictam esse plariq; contē/ dunt)acies ordinassent: nulla tamen in illos a parisi eruptio facta est: q̄q; mille ducē/ tos equites ad præsidium haberēt. Quare non cunctatus postea hostis: quibusdam uicis incensis: stampas belsiamq; incurfibus uastantes: in andegauos ducunt. Quos bertran/ dus qui eodem tempore conestabilis a carolo fuerat institutus: sexcentis eorum pri/ mum: deinde tricentis: postremo quadringentis occisis: fudit: receptis locis quibusdā quæ per andegauiam anglus occupauerat: capto insuper thoma grancono. Et paucis

Rex carolus quintus

post diebus uariis locis angli a francis superati sunt: ita ut nemo eorum qui duce carolo calisio egressi erant fuerit superstes. Et quæ uenientibus a pontifice cardinalibus de pace inter reges diligenter actum est: uani tamen fuere conatus legatorum. Superstitionis quoddam genus eodem tempore a uulpiniis (hoc enim erat hæreticis nomen) qui se de societate pauperum uocitari gaudebant ortum: finem cepit. Crematis eorum uestibus & libris: in foro suillo extra sancti honorati portam. Iohanna autem dabetona & cum ea alter: cuius nomen hystorici non tradunt: eiusdem sectæ in primis professoris comburuntur. Hic autem quem sine nomine ponimus cum ante damnationis eius sententiam in carcere mortem obiisset: dies quindecim in aggere calcis ne putresceret eius cadauer asseruatus est: & die ad supplicium præscripto crematus. Porro Carolus omni studio anglos persequens: bertrandum in pictauiam non parua militum manu proficisci iubet. Henricus præterea castellæ rex carolo suppetias ferens eodem tempore multis nauibus ex castella rochellam delatus: soluentes ex portu triginta quinque onerarias anglorum naues capit. Et bertrandus (biturigum duce autore) pictauos in caroli fidem recepit: capta uero paulo post a francis apud subizam in acie fuso: & in uiculis coniecto. Moxque rochella angolismi & xantones cum multis eius populi arcibus deditioem fecere. Paucis autem post diebus quia iohannes britonum dux a carolo descuerat anglos secutus: nec eidem regionis proceres assentiretur: guescluinus in eum mouit. Cuius aduentum non sustinens iohannes in angliam se festinato proripuit. Post cuius fugam britones guescluinum admiserunt: præter arces tris: brestum: aulorum: & derualum. Brestum tamen postea Bertandus: laualus autem & cliffonus derualum obsidione cingunt. Brestenses duodecim obsidibus berrando datis: cum uel deditioem uel pugnae diem ad idus augusti constituissent: neutrum fecerunt. Et Iohannes de monteforti cum duce leucastræ coacto exercitu: calisium appellens: decurso arthesio atque niromandia: per remos campanosque prædas facientes: transmissio tandem ligeri: burdegallam se receperunt: fuga cæde & multis incommodis a francis affecti. Nam philippus burgundorum dux illos adequitans multis frequenter interceptis necabat. Et iohannes uiennensis eques strenuus quinquaginta equites & sagittarios anglos fudit. Ita ut ex triginta armatorum milibus: quos ex angliâ eduxerant: sex tantum milia garonam traiecerint. Ex burdegalla recepris uiribus: iohannes de monteforti cum anglorum manu aulorum petit: ubi eius uxor incolebat. Eo quosdam britonum episcopos & proceres ad se uocat. Id postquam carolus cognouit: nouas copias guesclui noque reliquam britanniam tenebat mittit. Interim conuenientibus apud brugas cum romanis legatis oratoribus francis anglisque: ut pax inter reges tandem firmaretur: nihil diffiniri potuit. Translato deinde boloniam conuentu: postquam iteratis crebro legationibus: pontificis oratores caroli assensu nonnulla anglo regi plus æquo proponerent. Angli qui calisii edouardi nomine agebant responderunt: se de his ad suum regem relatuuros: & inde ad kalendas augusti edouardi sententiam brugis dimissuros. Sed edouardi mors interim intercessit pridie solemnitate diui iohannis baptistæ: dum ageret annus salutis trecentimus septuagesimus sextus supra mille. His ita gestis: carolus futura prospiciens: publica contione in parlamento senatu habita: de liberis qui in regnum successuri essent huiusmodi legem tulit. Quemque primogenitum regi francorum filium: regni administrationem recipere debere cum quantum decimum ageret annum ne per longiorem tutelam occasio incideret maliuolis: res nouas excitandi. Anno insequenti qui fuit christianæ gratiæ millesimo tricentesimo septuagesimo septimo: Carolus quinque per franciam distantibus locis quinque exercitus alebat. Primus quem andegauus comes guesclui no comitante ducebat: per aquitaniam incedens condacum bergeracum sanctam fidem ad dordonia ripam sitam: castillionem: sammutram: candertum: macariu cum arce: & langonem partim expugnatione: partim uoluntaria deditioem recepit: superato thoma feltone: qui non procul ariola sexcentos equites habens cum iohanne de buelo prælium commiserat. Dedentibus passim se aquitaniam proceribus: ii qui durasiam familiæ erant ad anglos perfugerunt. Quare dulaco prætermisso

Constitutio
a carolo facta
de filiis qui ad
regnum suc-
cessuri essent.

Quinque exer-
citus franco-
rum eodem tem-
pore.

quod obsidere instituerat andegauus dux: ad durasiū se conuertēs: oppidanos primo in fide accepit. Arcem uero q̄ ibi munitissima erat circūuallans: post primā & uigesimā circūuallationis diē deditōe a castellanis facta: arce potitus est. Deinde qa hyēs aderat: in hiberna militē misit. At cliffonus q̄ apud aulroū obsidionē hēbat: paciscētib⁹ cū eo anglis ut liberi abirent: locū obrinuit. Ois ad hunc modū britāuia prāter brestēses caroli facta est. Qui uero regiae classī prāerant in angliā delati: lariam non parua ciuitatē ceperunt atq; incenderunt. Philippus p̄teea burgundiæ dux calisiū profectus: nō nullas puicinū calisio agrū arces atq; arderam subiugauit: ubi ualidissimis balistariorū præsidiis impositis: in hibernase contulit. Per eos dies romanorū imperator Carolus uisendi regis desiderio iter per hannoniā cameracūq; faciens: in frāciam uenit. De cuius aduentu carolus litteris acceptis ad singula q̄ transiturus imperator erat loca pramissis qui illū honorificentissime uenerent: tandē biturigum & burgundorū duces Senonū archipræsulem: & haricurtū dñm obuiam siluanectū proficisci iubet. Qui cum ad uicū luparam inde pducentes: cū articulari morbo laboraret: currū & lecticam auro gēmisq; artificiosissime elaboratā ad imperatorē perprope carolus mittit. Lectica postera die impositus: postq̄ dyonisiāni cœnobii sacrosanta religionis monumenta: reliquiāq; multa ueneratione perlustrasset: in cubiculū reuersus: dū per fenestrā in atrium diuersorū aspicit: burrellus riuerius & nicolaus detencus ex domesticis regis aulicis: equos duos ingenuos atq; animosos insignibus francorū apparatissime ornatos imperatori: totidēq; filio eius romanorū regi caroli noīe præsantant. Quod munus imperator liberalissime letissimeq; excipiens: ego inquit in altero illorū sedens: parisiū ingrediar. Egredienti sancto dyonisio imperatore: parisiensis præsides: mercatorū prapositus. & præsfectus uigilū: comitante multa ciuiū parisiensiuū frequentia: cōposito ordine in equis occurrentes: imperatorē consalutāt. Rex uero postq̄ ex uiculo capella imperatorē digredi accepit: miro apparatu & pompa ducū quoq; & comitū procerū insuper atq; ep̄orum ornatu & numero: urbe progressus: quibusq; distinctis officiis atq; uertibus pro sua dignitate & cōditione euntibus: dū paulo supra molendinū quod est secus dyonisiānā uia puenissent: uenientibus in alteralterius cōspectu principibus: reuelato capite datiq; dextris sese amicissime uenerant. mox ad romanorū regem carolus accedens: impertita illi salutē: imperatorē dextrorsum: regem uero filiū sinistrorsum habens: ip̄e medius incessit: donec ad palatiū uentum est: ubi grāde spaciosumq; cœnaculum accipiēdo imperatori: tapetibusq; & mensis ornatissimū carolus esse imperauerat. Postq̄ aliquot dieb⁹ feriatū est: & mutuis colloquiis muneribusq; p̄cipes conuissent: firmataq; in eos iureiurando amicitia est: discedentē imperatorem carolus ad mousum usq; pducere sua impensa iubet. Digresso imperatore: quorūdam procerū litteris carolus cognoscit: nauarrū regem in iohannē caroli patrē atq; postea in eū multa occultis dolis & cogitasse & ppetrasse. Cuius pditionis maxime cōscius esset iaquetus ruus nauarri cubicularius qui p̄ eos dies missus: in franciam iter facere cōstituerat. Hic ubi in franciā uenit: deprāhensus in uincula cōiectus est: penes quē repertus est codicillus: dolis inscriptis aduersus carolū conceptis. Et cū p̄ id tēpus carolus nauarri filius securitate a rege accepta siluanectū: ubi rex francus agebat accessisset: contēderetq; multis precibus iaquetū liberare: patefactis illi q̄ ip̄e cōmiserat flagitiis: non modo inquit tam pditum hoīem absoluere non possumus: sed instituimus possessiones a patre tuo q̄ in regno meo sunt recipere: & illis præsidiū ex meis collocare: qui mihi fide intergra obsequantur. Venerant cum nauarri filio balduinus beloferrandus in cuius potestate cōplures nauarri arces atq; oppida perseuerabant: qui tametsi iureiurando fuisset addictus eas regi dedere: fatius tamē uisum est illum sine custodibus nō dimittere: donec reperfecta fuisset iuramento liberatus. In normāniam a rege ob id missus philippus burgundiæ dux: cū arces frustra repetit: obstinatis ad rebellionē qui eas tenebant militibus: ui atq; armis philippus a bertrando adiutus recuperat: capto apud bretolium petro nauarro cum maria eius sorore: quos asseruatos rex honestissime haberi: & cōplura ex locis receptis dirui iussit. Dum hac a philippo in normānia gerūtur: petrus

Impator carolus in franciā ad carolū uenit.

Pompa iocursum ip̄e imperatoris.

Dolis a nauarro rege.

Rex carolus quintus

Gregori⁹ un
decimus mo
ritur.

Scisma.

Iohannis de
monteforti
ducatu britā
niæ priuatur

Perfidia bri
tonum.

Flandrēses a
suo comite
deficiunt.

Cædes apud
montēpeſu
lanum.

Cædis uindi
ctæ.

de tertro nauarri scriba: caroli iussu in bernaci arce depræhenditur: conscius malorum
q̄ nauarrus in carolum coniurasset. Supto igitur de eo: deq; iaqueto suo supplicio: eo/
rum singula cadauera quadrifariâ exsecta: ante quattuor parisii primarias portas furcis
appensa sunt. Moritur per id tempus gregorius undecimus qui apostolicâ sedē ro/
mam reducerat: auinione relicta. Cui dum patres cardinales successorē deligere cōsti/
tuunt: romani ne gallus aliquis iterū sumeretur: tumultuantes: bartholomeū de aqui/
la (aduersante magna cardinalium parte) pontificē declarant. Quāobrem dilapsi ro/
ma cardinales fundum petunt: ubi clementē septimū pontificatui præficiūt. Quam rē
cum patres carolo missis nunciis demonstraſſent: carolus clementis partes secutus est
amicis sibi principibus scribens: ut idem facere dignarentur. Sed rex bohemus atq; flā/
dranſes non statim aquieuerunt: bartholomeo fauentes. Et carolo romanorū impera/
tore defuncto: filius eius romanorū rex: ut in demortui patris locum ueniret: bartholo/
meo adherebat: a quo imperii dyadema recipere sperabat. Per eisdem fere dies io/
hannes de monteforti quem anglos secutū fuisse memorauimus: & eis per superiora bella
auxiliū aduersus francum regem tulisse: ad senatus parlamenti iudiciū tertio uocatus
cū non ueniret: ducali dignitate priuatus est: & bona eius publicata. Accitis inde aliquot
ex britonum nobilitate proceribus: inter quos primores erant iohannes rohanus: io/
hannes lauallus & cliffonus: qui arces oppidaq; regionis tenebant: Carolus eos docet
quæ de iohanne montifortensi ob eius perfidiam decreta fuissent: uellent loca quibus
præfecti erant tollendi belli causa potestati eius permittere. Carolo ita suadenti proce/
res se obtemperaturos iurant. At postq̄ dimissi a rege in britanniā redire: rohanus im/
primis iohannem montifortensem ex anglia reuocare festinat: præſidia locis franciæ
finitimis instituens. Ea re cognita andegauus dux imperante carolo copiis contractis
eo contendit. Venientes rohanus uanis legationibus differt: cōcordiâ tantisper simu/
lans: ut re ipsa postea compertū est: donec iohannes montifortensis ex anglia aduenta
ret. Quo tandē cū manu anglorū ad britones appulso tametsi multis coitionibus pacē
querere uideretur: nihil tamē effectum est. Dum apud britones andegauus dux fru/
stra p̄siterit: flandrenses suo more iterū a comite discessionē faciunt. occisoq; ganda/
ui præſide: quē illis comes præfecerat: tripartitis copiis: aldenardū: ypras: atq; alostū
eodē simul tpe inuadūt. At philippus burgūdiæ dux comitis gener: tornacū p̄fectus
aldenardum nuncios ad flandrenses mittit: petens ut ad colloquiū die instituto ueni/
re ad se non abnuant. Venientibus inter tornacū aldenardūq; burgundus cōicat. Tan/
dem cognito quid illis doleret: philippus conditiones reconciliationis p̄posuit. Qui/
bus scripto cōmendatis & iuramento roboratis: comes discessionis autorib⁹ ueniā dat
Fuit præterea apud montēpeſulanū cædes: a ciuibus truculenter occisis octogita uī/
ris ingenuis atq; nobilibus. Inter quos fuere guillermus pontellus eques andegauorū
ducis cæcellarius: guido defferus: & arnoldus eiusdē loci prætor. Cædis causa hæc fuisse
memorat. Erat in prouincia narbonensi (cuilinguæ occitanæ nunc nomen est). Lu/
douicus andegauus caroli frater positus a rege gubernator. Cuius noīe cum ob bellum
quod in ea regione gerebatur pensum magistratus exigere: seditione facta: sanguina
rii ciues eos trucidarunt: deiectis in altos puteos cadaueribus occisorū. Tam detestabi/
le flagitiū non præterierunt impune. Nam armatis instructus dux ad montēpeſulanū
cū aduenisset: oīs populus fletu mœrore lachrymisq; cōfectus: urbe egressus: & loci cō/
sules funes ex canapicoilo tanq̄ morti obnoxios gestantes: per uias prostrati: duci ob/
niā pergunt: miserabili clamore ignosci sibi flagitantes. Aſſiſtebant duci cardinalis ar/
uerniæ cum pontificis clementis oratoribus: qui eo placandi ducis causa conuenerant
Poſtridie aduentus ducis in urbem: ipse in tabulatū quod ei in foro editum erat: cōplu/
ribus præcipua dignitate uiris comitatus: conscendit. Ex quo ab omni plebe conspect⁹
cū grauem admodum in ciues sententiam tulisset: sublato rursus clamore populus ue/
niam frequenter repetebat quorum flebilibus uotis cardinalis oratoresq; pontificis
accedentes animum tandem duci inflexerunt: sententiæ seueritatem rigoremq; mo/
derantes: habuit igitur locum miseratio. Nam cum sexcenti necis iudiciū excepissent:

soli cædis auctores: & qui operam sceleri nauassent regis arbitrio reseruati sunt. Cumq; omniū incolarum bona fisco deputata forer: dimidium remissum est: armis omnibus quæ apud illos extabant deditis: pensata insuper ad plenum impensa quam dux ob huiusmodi cædem sustinuisset. Erant etiam tum per linguam occitanā ex reliquiis superiorum bellorum aliquot populatores qui regionem quotidianis prædis uexabāt. Aduersum hos incolæ a carolo auxilium petunt: duplicatum uestigal ad belli onera pollicentes. Missus cum copiis guescluinus cum ad nouum castrum non longe a belcaro quod ab hoste tenebatur: obsidione destinetur: morbo occupatus octauo post die defunctus est. Nihilominus tamen qui in præsidio erant castellum sponte deditere. Nō quirit per hos dies richardus edouardi filius nouellus anglia: rex: sed traiecto ex anglia callisium exercitu: thomas edouardi filius octo circiter hominū milibus stipatus: arthesium: uiromados: sueffiones: cathalaunos: trecentes: fenones: uastiniū: blesiam: perq; bonāuallem incurstantes: abductis aliquot claris equitibus: ad britones contenderunt quos iohānes montifortē. alacriter excepit. Fuit a flandrēsis in suum comitē belli motus: quem non magno negotio comes repressit: captis ypris supplicioq; affectisq; rebellionem excitarāt. Sed interim caroli mors multorum incommodorū causam francis importauit. Nam pace et bello cum reipublicæ fuisset accommodatissimus: in sequens tempus beniuolentiam unanimitatē charitatemq; discordiis & grauissimis inimicitiiis commutauit. Eū uero prouidus rex ubi se mala ualitudine esse sensit: liberos quos iunior ætate duos carolum & ludouicum relinquebat philippi burgūdiæ ducis & ludouici borboniēsis tutelæ commisit. Regni uero gubernacula ludouicum andegauorum ducem moderari constituit: donec carolus cui ex primogenitura regnū debebatur annū quartūdecimum ageret. At sapiēte rege apud beutam defuncto (sapiētis enim appellationē emeruit) aliud atq; aliud decretum est. Mortuus autē apud uicēnas ad diuum antonium. Campestem delatus est: ibi aliquot dies asseruatus: dum fratres eius tres aduenissent. Dū ex aede diui antonii funus effertur: scholastici studii parisiensisq; spectādi causā frequentes aderant: a seruiētibus hugonis aubrioti parisiaci prætoris: quia forte præcedentem pompam impedirent propulsi: in prætorem atq; in seruiētes tumultuarii sunt. Quorum aliquot qui depræhendi potuerūt in uinculis habiti sunt. Sed paulo post regis filiis restituti. Caroli cor rothomagi: reliquum corpus apud sanctum dyonisiū. Anno dominicæ pietatis Millesimo trecentesimo octogesimo sepelitur.

Guescluinus morit

Excursionē ab anglis

Carolus quirit moritur

Scholasticorum tumultus

d E successore tametsi minime dubitaretur: quia tamen maiori natu Carolo qui sextus appellatus est: ætas nondum idonea erat: et regno rectores: tutoresq; liberis pater instituisset: neq; de ipsa institutione inter principes bene conueniret: acciti ex toto regno proceres parisi coierunt de sacrando nouello rege consilium capturi. Dicebant enim principes consultore Petro dorge/

R monto: neq; sacrari ante annum quartūdecimum regem oportere: neq; conducere rei publicæ: ut tantillæ ætatis adolescens reum curam susciperet. Ita carolum patrem arbitratum esse & lege firmasse. Fuere cōtra pleriq; ætate & doctrina spectatissimi homines uolentes animo cum præsentium rerum: tum futurarum calamitatem: si multis rectoribus regnum ageretur: breui & cito finituro susceptæ administrationis tempore: quæq; sibi potius q̄ rebus cōmunibus consulere: opes cumulare: amplificare principatus: emulari inuicem: & inde factiones gigni. Raro quidem euenire: ut multi sine contentione rem quāpiam simul administrarent. Quod si unius regis nomine atq; imperio respublica gubernetur facile esse: ut ad unum omnes concordibus animis respiciāt. Eapropter operæ precium fore: carolum natu priorem sacratum iri: & omnia suis auspiciis atq; nomine geri. Neq; obstare patris legem quam si ad perniciem inclinare coniectasset: ipse tollendam in primis censuisset. Legibus dum populo conueniūt utendum dum officium: abstinendum. Hec sententia cum multorum: tum iohannis de marefisiis fuit in quam facile uenit ludouicus andegauus. Reliqui uero fratres (admitente petro

Consiliū capit de carolo sacrandō

Rex Carolus sextus

Arbitri electi

dorgemonto) legem a patre latam magnopere tuebantur. Nec parum abfuit: quin ad diffensionem bellumq; irritati prope animi spectarent. Nam ex eo tempore quisq; sibi armatos parabat: & hostis anglus nunc ad aquitaniam: nunc ad britones: inde in normanniam arthesiumq; & per omnes maris oras copias suas dimittebat. Dum inter tam repugnantes sententias nihil decerni posset: contio dissoluta est. Sed in: excedentibus nonnullis optimis & sapientibus uiris: arbitri de principum uoluntate delecti sunt: qui examinato diligenter negotio tantam rem componerent. Arbitris conuentibus dictum est carolum sacrandum esse & regem appellandū: suoq; nomine gerēda agendaq; omnia esse: fidem illi a proceribus & subditis præstandam: bellum non nisi suis auspiciis parandum. Adolescentulos carolum & eius fratrem ludouicum curæ & prouidentia burgundorum & borbonii ducum credendos: qui eos ut regios liberos decet: educarent ad tempus usq; pubertatis & docerēt. Omnem regium fiscum in æario regio deponendum: supellectilem uero omnē & quicquid carolus mortis suæ tempore auri argentiq; possidebat: assignata regi iusta portione: ludouico andegauo committendam: qui interim dum rex adoleceret regentis tantum nomine uteretur: & rebus cōmunibus gerendis uocatus adesset. His ita ab arbitris definitis principes assenserunt & lex ipsa in vulgus promulgata. Quietis compositisq; regni primoribus cum stipendia militibus nulla soluerētur: non secus ac hostis prædis stuprisq; populū milites uexabant. Quāobrem rura uicosq; agricolæ deserentes: in oppida arcesq; fortunas suas contrahebant. Nec aduersus militum crudelitatem ualuit regentis auctoritas q̄q; uocatos ad se præfectos militum sapenūmero minis terrere tentasset. Hinc plarimq; locis tumultuatus populus est: & seditiones exortæ. Parisianos tamen benignitate atq; modestia sua regens sedauit. Non erat his diebus ad militiam (mortuo bertrando) conestabilis. Hunc magistratum instituendum a se regens dictabat: contra sentientibus burgundia borboniiq; ducibus: eum quidem regentem nomine tenus esse: sed ad regem omnia referri oportere. Erat tunc melduni carolus: ubi armamentū patris erat & magna supellectilis pars. Enim uero adolescentulus rex armis delectabatur speciosis & de re ipsa patri aliquando specimen præbuerat. Nā proferente illi patre coronam & cassidem rogatus utrum mallet: cassidem optauit. Cui non dissimile mox factum suis aulicis exhibuit. Itaq; propositis coram preciosissima patris supellectili: atq; diuersorum armorum generibus: arma sibi pluris q̄ diuitias esse respōdit. Futurorum ut ipse auguror incommodorum omen. Nam nulla superiorum regum ætate propius ad excidium reipublica francorum propendit q̄ huius & filii ipsius temporibus. Dedit et aliud magni animi signum. Erat cardinalis quidam romanus Ambianensis appellatus qui autor fuerat augendi census & tributi. Et se uere aliquando carolum dum adhuc uiueret pater: tractauerat. Quam rem tunc recordatus carolus ad sauosium qui p̄pe astabat. Ecce iam inquit sauosi de hoc sacerdoteliberi erimus. Quo uerbo territus ambianensis confestim per duacum auinionem se recepit: exportato ingenti thesauro quem sibi ex publico contraxerat. Illud siquidem nonnunq̄ compertum est inter frācos plus damni in reipublicam inuehi dum sacerdotis consilio res agitur q̄ cum prouidens aliquis ex seculi nobilitate rebus gerendis præficatur. Ille enim nescio qua insatiabili ambitione omnia sibi uendicat. Hic populi misertus & cōunitatis detrimentum suum esse ratus: reipublicæ bene ut potest consulit. Ille fastum & pompam ex dignitate metiens: eo audacius diuitias congerit: quo minus ultionem timeret ecclesiastica libertate protectus. Hic autem opes suas cum reipublica coniūctas esse non ignarus: ex publico incommodo priuatum quoq; auguratur. Sed ad conestabilem re/

Milites sine stipēdiis oīa populant

De conestabili instituen do cōtentio

Magni animi in rege iudicium

Oliueri' clifson' conestabilis

deo. Erant omnino duo apud regem strenui & magni ad bellum nominis proceres. Sancerrus comes: & Clifsonus britonica nobilitatis clarus eques. Interrogatus sancerrus an conestabilis magistratum gerere uellet. Respondit in eo magistratu guelcluinum ita se gessisse: ut nemo post illum memoria dignum quicq; exhibiturus esse facile uideretur. Igitur ad Oliuerium clifsonum dignitas (regertribuyente) delata est.

Cui mox negocium fuit: contractis copiis regem in remos (quo sacrae unctionis causa profecturus erat) praecedere. Hunc rex multorum ducum procerumque frequentia stipatus: protenus secutus est. Praerat regio arario sauosius rarae probitatis homo. Hunc abeunte melduno rege: andegauus regens: comprehensum reuelare regium thesaurum mortem cominatus cogit. Erant in arario auri solidi laminae: & aliarum preciosarum rerum ingens copia: quae pariter aestimata centies octogies centena millia aureorum numum efficiebant: quae (supputatione francorum more facta) decem et octo milliones constituunt. Thesaurum recepto ludouicus andegauus remos petit. Rege consecrato: cum ad conuiuii locum uentum est: id enim in adibus archiepiscopi apparatus erat: principibus incidit de sessionis ordine atque praelatione controversia. Nam andegauus aetate gradior philippo anteire contendebat. Philippus parem et parium decanum se esse: atque propterea primam sibi post regem deberi sedem arguebat. Eam litem consultatione procerum habita rex diremit & philippo recubitorum primum: quatenus ad praesens negocium attinebat: decernit. Qua re offensus andegauus regi proximum nihilominus locum usurpat. At philippus nihil cunctatus: meridiis inter regem andegauumque insilit: recubitorumque. Quo uel facto uel audaci temeritate audacis cognomen adeptus est. Reuerso ex remis parisium carolo: sancti pauli comes in perfidia suspitionem incidit quae rege inconsulto richardi angliae regis filiam sibi uxorem desponsasset. Sed praetensis excusationibus utcumque purgato: rex ueniam committi dedit. Qui mox in bureum riuarium liuorem exercens eum detulit: ad anglos litoras dedisse ut eos in franciam acciret. Quamobrem a curia bureus abstinet: Cliffo rem patefacit. Qui cum amicus esset regem conueniens bureum quae maxime potest excusar: & quae multi aulicorum aduersarentur: gratiam tamem amico impetrauit. Interim milites per agros populum grauare non desinebant: & duces fratres ludouicus philippusque simul ate agebant clam alioquin furentes: & alter alteri detrahentes. Itaque ludouico dolebat: regentis tantum nomine sine ullo dignitatis commodo potiri. Contra autem philippus querebatur: illum regiam supellectilem thesaurumque usurpasse: & nullam inde regi portionem impartisse. Hinc timor omnibus erat ne principum irae belli flammam excitaret. Ibant propterea inter utrumque suatores ad beniuolentiam & caritatem praelati: & qui inter proceres pacati animi erant: in amicitia fratres continere studiose conabantur: de qua re orationem ad principes habuit iohannes marefius doctorina & facundia spectatus. Tandem sopitis odiis in mutuam fratres caritatem rediere. Conciliatis principibus: humilis quaedam ex parisiensis plebecula nouis furis acta est: querens se uectigalium magnitudine premi. Itaque praepositum mercatorum aggrediens ad contionem uenire hominem cogit: ubi unus e plebe audentior uice multitudinis petit: pensiones uectigaliumque tolli. Quod quandoquidem olim postulasset nec fuissent exauditi iam adesse tempus cum satis illis factum esse oporteat. Concitatae multitudinis plerique sobrie obsistere cupientes: rati si res in crastinum deferretur compesci furorem posse: in posteram diem negocium remittebant. Quod intelligens quidam ueterum calceorum futor: temere exurgens: pompa inquit aulicorum & fastus in humeros populi recidunt: et quae ab illis per luxum profunduntur: damna nostra & calamitates sunt. Hanc uilis opificis temeritatem arguere ausus est iohannes dormannus regius cancellarius: obtinuitque in alteram diem postulata transferri. Non restinxit mora furorem. Erumero rediit postridie concitator plebs & petita ex regis proximorumque sententia reportauit: Et ut sedatior domum plebs repeteret: ad illam adhuc frementem contionari iohannem marefium carolus impat atque causas memorare quae obrere cessus & uectigalia rei publicae moderatoribus pedant. Oportere eos qui praesunt multa onera subire. Bella plurima a carolo patre gesta: & ita a filio gerenda esse quae sine populari ope bene praecedere non possint. Regio prouentus & fiscum anglorum iniquitate imminutos esse. Regem publicae libertatis & populi tutorem: populum coadiutorem esse debere: a quo animo ferret si quid non nunquam durius per necessitatem imperetur. Nihilominus tamen gratum regi esse uectigalia tolli. Ab ea ipsi domum: quiescant tumultuari. Ad hanc iohannis orationem

Thesaurum regium ludouici andegauici accipit

Cotentio inter principes de ordine sessionis

Liuro Miles grassatur Simultas inter fratres

Iohannes marefius

Motus a plebe parisiensi.

Anglorū in/
curfiones

Pertinax pu/
gna

Cōfiliū de
ueftigalibus
exigendis

Ceru' iuētus

Ambitio car/
dinaliū

Auarus pon/
tifex
Iohānes ron/
ceus mittitur
ad regē con/
tra exactiōes
pontificis

cum sedata turba esse speraretur: sublato clamore. Volumus inquit iudeos urbe expelli. Quibus respondente iohanne de re ipsa ad regem relaturum se procurrens confestim quiq; plebeius: publicanorum aedes aggredit: atq; effraictis pixidibus ubi reposita de ueftigalibus pecunia erat: nummos in uias dispargit: libellosq; rationum carpit et laniat ministris interfectis. Iudeorum domos aliquot & bōa diripit. Quae tāetsi reddi restituiq; rex iussisset: nequaquā tamen obtemperatū est. Hec cum parisi gerunt angli cognito francorū ex aquitania discessu: turoños andegauos cenomānosq; iniectis passim ignibus incurfant: moxq; ad britones (nō impediēte duce amico) se recipiūt. Id postq; ad regem perlatum est: carnotēsiū episcopū & arnoldum corbiū parlamētēū praesidem ad ducem iter facere iubet: cum syngraphis praeteritorū foederum quae cum regibus francis & britonum duce olim ista essent. Hec (audiente duce) cum oratores recitassent: dux (inuitus nean uolēs incertum est) foedera ipsa innouauit: & obseruare se iureiurando adegit. Quāobrem irritati angli nauetam urbem circūuallare pergunt Ciuitati tum praefectus erat almaricus cliffonus qui summa uia & diligētia aduersus hostem restitit. At non satis ciuium perseverantiā credens: ad regem subsidiū petere mittit. Nec cunctatur rex almatico suppetiari. Nam magnis itineribus copiae in hostium conspectum citius uenere q̄ angli subolere aduentum potuerit. Quarum primū impetum cum aegre sustinere anglos: eorum praefectus animaduertit (iam em signifer si gno amisso oppetierat mortem) eos increpans: uah inquit milites: quis uestros animos pauor inuasit: superamus enim uumero francos: quare non dubium est si animo non defeceritis: uirtute quoq; superiores fore. His ductoris uerbis animatus angli: i credibili pertinacia restitit: tanta sagittarum multitudine agēs ut aether ipse sagittis nō secus ac nubib' tegi uideretur. Itaq; diu fuit pugna anceps utrisq; acerrime pugnantibus Tandem multis faucis: multisq; occisis & captis: franco angli cessit: brestumq; fuga petens praesidio imposito & uulneratis qui se illic curarent relictis: in angliam traiecit. Inter hec animaduertētes principes ararii tenuitatem & regio census esse exiguos uocatis ad se ciuium parisiensium primoribus: de ueftigali exigendo consultant. Cum uero placuisset ex quaq; uenientium rerum libra solidum unum exigi. Idq; parisi rothomagi pariter & ambianis promulgari rex imperasset: plebs uniuersa ueftigal pēde re pernegauit. Accidit per hos dies res cognitu digna. Siluaneum carolus uenadi causa se contulerat. Canum latratibus excitatus in fugam ceruus: aneum torquem collo gerere uisus est: quem uenabulis aut ferro appeti rex prohibēs in casses & rethia cōpellit. Erat in torque litteris latinis inscriptum. hoc me caesar donauit. Ex eo tempore carolus ceruum allatum auream coronam collo gestātem pro insigni habuit: & regis insignibus que liliis aureis tribus constant: hinc atq; hinc cerui duo apponi consueuerunt. Per eos dies cum de romano pontifice controuersia ageretur: accessere ad regem bohemiā castellāq; oratores urbani partes aduersus clemētē septimum quem rex sequebatur defensuri. Quibus per andegauorum ducem responsum est: regem nō ita affectum clementi esse: quin ueritatem sequi uelit. Darurū operam ut ecclesiae pax (sedata discordium pontificū cōtentione) reddatur. Respoſo accepto oratores abiere. Hec reuera de romano pontificatu altercatio multis incommodis cum alias nationes tum gentem gallicam uexauit. Nam cardinales triginta clementis causam secuti: exploratores per franciam constituerāt qui ecclesiarum opulentiores prouētus inquirerent: quas rectoribus uacuas mox sibi a clemente obtinebant. Tulit quoq; clemens de uacaturis ecclesiis legem quam expectatiuam gratiam appellauit: qua ad adipiscendas morte possessorum ecclesias: fas iusq; expectanti per pontificem designato erat. Solis ex hac lege cardinalibus & potentioribus uiris ecclesiae contingebant. Exigebantur praeterea a clero decimae: et de maioribus ecclesiis dnm pastore orbata erāt primi anni prouentus legebantur. Id annatam uocant quā camera apostolica deberi romani contendunt. Neq; id sine ducis andegauī conscientia fieri rumor erat: exactiōis siquidem partem capientis. Eas ob res cum scholastici non pauci scholam relinquerent studii parisiensis rector contione aduocata: ex cōfilio doctorum iohannem ronceum

picardum deputat qui de huiusmodi dispendiis ad regem: andegauūq; ducem orationem habeat. Habita oratione: tanta ira parcitus andegauus est: ut satellitibus noctu ad cubiculum iohānis ronci missis hominē effractis foribus abductum in uincula cōiici mandauerit. Nec aliter: repetente eū rectore exēptus est q̄ ut clemēti auditurū se polliceretur. Nisus quoq; dux est rectorē deprāhendere: sed re p̄ amicos cognita: rector au fugit. Deprāhendēdi rectoris causam afferebat dux q̄ ab urbano exceptas litteras regi non exhibuisset. Accessit & nouus a ludouico biturigum duce contētionis turbo reputante secum male agi q̄ andegauo regendi autoritas: philippo burgūdo caroloq; borbonio regis tutela obuenerat: sibi uero nihil prāter pictauiam collatum esset. Perit ergo liguā occitanā atq; aquitanā sibi gubernacula committi. Idq; adiutore andegauo fratre impetrat. Sed fuxi comes eius prouiciā ministrator se in magistratu tueri omnino studebat: ita ut iubenti regi prouincia non cederet. Ludouicus propterea collecta militum manu in tholosates profectus: prālium cum comite suis disfluadentibus confert & uincitur. Sed reputans animo comes his decertationibus regionem perdit: atq; populū aggrauari: ad ludouicum mittit: seq; magistraru abdicat: ludouico cedēs

Ludouic' bi-
turignū dux
cōtentionē ex-
citāt

Per id tempus hugonis aubrioti parisiōrum prāsidis falsa religio & iniqui mores in lucem prodire. Nam iudeorum sectator cum esset: clerum exolum & sacrosanctā eucharistia dignitatem contemptui habebat. Scholasticos i primis alpernabat: stupri & omnis generis libidinis reus. Ob quorum flagitiorum execrationē ad publicū spectaculum loco edito in atrio diuā mariā positus: post suā hāresis manifestatam a cōtione perfidiam. perpetui carceris damnationem a parisiōrum antistite excepit. Hic aubriotus cum publicā pecuniā administratōnem diuturnam gessisset: publica opera nō parū illustriā parisi extruxit. Bastildam ad diui antonii portā munitissimū ppugna culum: diui michaelis supra sequanam pontem: & aduersus scholasticorū parisiānorū iniurias & nocturnos motus paruū castelletū. Quiescebant his diebus flamingi a bello paululum respirantes: nisi eorū comes ludouicus noua illos pecuniā exactione la cessisset. Emūero siue egens siue pecuniā auidus a gandēsibus qui propter oppidi magnitudinem & populū frequētiā primi inter flandrēses habent: grandem pecuniā arrogantissime petens: cum ea sibi cōstanter negaret: loco discedēs: & ego inq̄ huic cōtumaci populo me principē & dñm esse monstrabo. Erat comiti nothus halius nomie homo militaris atq; magnanimus. Huic attributis copiis & angloꝝ manu mādāt: gaudensibus bellū inferre. Qui patri audiēs: mox gandēsē agrum quortidianis incurfionibus uexat. Ibant nihilominus gandēsē armis instructi: seq; uiriliter tuebant: incommodis multis hostē afficiētes. Recordati tñ debitā suo comiti subiectōis: perūt ab illo se audiri. Admisit eos comes: quoꝝ hec breuis oratio fuit. Tui inquit comes sumus. Tu nobis es princeps & comes. Tibi cum rōne parere nos decet: tu nos tueri debes. Si quid in te peccauimus quod tibi molestū sit: id nobis cōdonari suppliciter flagitamus. Tantū ne libertatē tollas quā a maioribus acceptā gandēsē populus tueri iſtituit. Cogi se uectigalibus nescit. Si rebus tuis p̄ aliquā necessitatē opus est pecuniariū subsidium id tibi nō coactione sed sua se spōte daturū liber populus offert. His comitē uerbis placasse rati: ab aulicis imprudētibus & p̄tatē rerū impitis iniurias acceperūt. Iactātibus in comitis p̄tate esse: illorū obstinatā rebellionē flectere: calcaribus pinde ac stimulis illos agi oportere & oimodo iugum illis imponere. Quo accepto cōuitio: gaudens abiere. Comes uero magnopere studebat illos rerū & cōmeatus p̄curia afflictiari: ut egētes potestati eius se crederēt. At gādenses animo erecti uim propullare cōstituunt. Itaq; philippū arteuellā filium eius quem in gestis philippi ualleſii a gaudensibus occisum diximus belli ducem sibi prāficiūt. Qui cōtractis utcūq; armatis: oppido egressus in uicinum agrum ducit. Conspēctis procul gandēsibus: comes prālii appetens suos in arteuellam progredi iubet. Telis primum & scorpionibus: deinde districtis gladiis pugnatum est. Aduersa comiti fortuna extitit: amissis quinq; hominū millibus: atq; ita se brugis recepit. Arteuella ex uictoria spem sibi meliorem accipiens: suos hortat animis non tabescere. si in armis perseuerent: facile factū esse: grande parare imperiū. etiam si

Hugonis a-
brioti hāre-
sis

Flamingorū
seditio

Comes uicit

Rex carolus sextus

comiti franci suppetient: quorum neq; fastus neq; lasciuia bello ydonea esset: plus illis iactantiæ q̄ roboris inesse. Talibus suasi uerbis gaudenses: regnum in super sibi affecta/re audent. Quaspe quoq; illecti agricolæ: relictis agris belli se socios gaudensibus iungunt. Cura omnis arteuella erat: comiti in commodari. Mos est brugensi populo que tustissimus ob dominici sanguinis reuerentiam (cuius partem se brugenses habere gloriantur) supplicationem quorannis facere: ad quam solemnitate ex uicino agro frequentes coloni conueniunt. Cuius rei non igharus arteuella: duo ex suis millia docet arma sumere quæ usitatis uestibus occultent: & ita quaterni uel quini ad celebritatem simulata religione se conferant: ut die supplicationi statuto dum populus rei diuinæ intentum animū habet: mercatum occupent: atq; incautū comitē inuadant. Implēt milites arteuella præceptum: & in foro sine ulla suspitione cōuenientes: dum comitē pcedere uidēt: arma arma inquit o socii exerite. Clamore sublato pteritus comes: suos gaudensibus opponit. Sed cadētib; multis: ipse domū quē locissime potest pfectus: cū illum arteuella persequitur per fenestram in mulieris uetulæ proximam adē dilapsus inde scusam se recepit. At comitis fugam arteuella in brugenses referens eos populatur: compluribus trucidatis. Atq; inde cum ingenti præda gaudauium profectus est.

Defectōis causam comes hanc ab initio dedit. Gaudauiū em̄ ciuem autore iohanne leone trucidauerat: & parricidam a gaudauiensibus proscrip̄tū ad se fugientē receperat: postq; aliquot p̄scriptionis annos cōtra oppidanorū leges restitutū nautarū præfecturā donauerat. Est em̄ huius negociationis & ministerii apud gaudenses multitudo & potestas nō mediocris quæ in seditione dum forte insurgit plurimū ualet. Est quoq; huius præfecturæ officium nō paruæ apud illos auctoritatis atq; emolumentī. Quā obrem excitata in iohannē leonem inuidia unus ex nautarū ordine de matheorum familia gisebertus: assumptis secum sex quos habebat fratribus: occidere leonē cogitauit. Sed comitis reuerētia p̄posito destitit. Subīde causas quærēs quomodo a beniuolētia principis iohannē abduceret. Igitur insinuat se in cubiculariorū comitis familiaritatē. Quā postq̄ satis sibi firmatam putat: miror inquit principē nostrū nōdum aduertisse grande uestigal quod ex mercibus quæ nauigio ad nos inferunt pendī sibi quotānis possit. Itaq; si id curare uolet: iohannē leonem unū satis esse cuius opera uestigal a nautis & negociatoribus facile exigat. Re ad comitē per cubiculariū relata: comes leonē ad se uocat: deq; exigendo uestigali hoīem admonet. Qui tamen id frustra se tētaturū nō ignoraret: cōuenire tamen de re ipsa nautas respōdit. Interim gisebertus clam fratres hortat contraria comitis postulatis sentire: q̄nquidē publicæ libertati nequaq; cōgruerent. Ipse uero apud principem iohannē insimularet negligētia: quia susceptū a comite negociū nō curaret satis ex hmōi causā odium principis in iohannē leonē excitatum iri: seq; in eius locum suffici posse sperabat. Hac spe erectis matheorū animis cōuenientibus ad iohannis edictū nautis: postq̄ de portitorio pendēdo consulit fratres magno pere restitere ueniētibus ī eorū sententiā eiusdem ministerii p̄fessoribus. Quod ubi referente iohanne rescituit comes iam a giseberto persuasus credidit culpam eē iohannis q̄ petita sibi negarent. Quare ablatā iohannē nautarū præfecturam giseberto dat. Idq; non ægre ferre iohannes præ se tulit: domi se cōtinens donec fortunam tempus cōmutaret. Nec intercessere plurimi dies cum brugenses ad quos nullus nauigabilis fluius euoluit: per comitis assensum fossam grandē ex amne lisa deriuare ad se inceptant: cōstituto ad has opas magno fossorū numero quos præterea deputati a brugensibus milites protegerēt. Nam ea fluuii accessione sicut brugensibus magnum incrementum: ita gaudensibus multū detrimenti poterat afferri. Tumultuant p̄pterea gaudauiensēs & rei nouæ occurrere cōsulant. Accersuntq; iohannē leonem qui cōi necessitati auxilietur. Qui licet accitum se gauderet: nullū tñ exultationis initiū dat. Sed ad consilium intro missus: rogatusq; finiam. Viri inqt gaudenses palā uobis oīb; ē quā reb; uestris iacturā brugensium hec usurpatio allatura sit. Haud tñ puo negotio illis resistere poteritis nisi relictā iamdiu albore capuciorū institutionē restitueritis. Cum em̄ maioribus nostris repentino ad res iuetas præsidio opus eēt: designatos hēbāt ex suis milites q̄ capuciolis albis

ab alijs discreti uestris se periculis obiiciebant. Id armatorũ genus censeo cõfestim in/ nouãdum eisq; præfectum instituẽdum. Vix hec iohãnes dixerat cum uox oĩm exaudi/ tur conclamantiũ restituant capucia. Conficiunt statim publica impensã capucia distri/ buuntq; quibusuis parui p̄si hoĩbus quibus nihil magis q̄ urbana quies odiosum erat/ quorum præfecturam cõi oĩm decreto iohannes leo recepit: cupientissimus infensos/ maxime efficere gãdenses aduersus comitem. Postq̄ præfectura donatus est iohannes/ magnam capuciatõrũ multitudinẽ in brugensiũ fossiles ducit. Qui de illorũ aduentu/ nũtio accepto mox se brugas receperãt. Ad hũc modũ frustrat̄ sua expectatõe ioãnes/ capuciatos gãdanũ reduxit. Per eos dies quidam ex nautarũ collegio a comitis præ/ tore quem balliũ uocant in custodia tenebatur. Quem reperitũ liberare gãdenses/ non poterant. Igit̄ arbitrati his tot offensionibus suã libertatẽ tolli hortante iohanne/ leone mittitur ad comitẽ gisebertus cum aliquot bonæ æstimatõis ciuibus: q̄ captiuũ/ conciuem carcere emitti & suas leges illibatas seruari a comite impetrent. Hoc pacto/ iohannes sperabat gisebertũ ab irato comite aliquid quod molestum ciuibus esset re/ laturum. Profecti gãdenses principem apud mallã inuenerunt. Quos hũane acceptos/ comes remisit restituto illis nauta captiuo: eorũq; cõsuetis legibus cõfirmatis. Optare/ se t̄m dixit capuciatos tollerent. Reuersi ad suos legati comitis liberalitatem cũ enar/ rassent tum de tollẽdis capuciis aĩm comitis explicarũt. Quo uerbo offẽsus populus/ cum fileret. Vos inq̄ iohãnes leo cõciues compertũ habetis q̄ commode capuciatos/ restituisstis a quibus nũc uestra libertas in tuto est. Alioq̄n absq; illis oĩa periclitabãtur/ Nunc si eos ut princeps suadet abrogabitis de uestra quiete & honestissimis legibus/ actum esse iudico. A gite ergo & quod a maioribus accepistis seruatote. Ad hanc iohã/ nis orationẽ cum quicq; diuersi abiissent alijs illum laudantibus: alijs in neutrà partem/ loquentibus iohannes uicarios quos singulis capuciatõrũ turmis præfecerat cohortat̄/ suos moneant interdũ noctuq; ad repẽtinõs casus paratos esse: & ad se p̄tenuis conue/ nire si quid seditionis aut tumultus excitari norint: satius fore obrũcare in sese insultã/ tes q̄ ab illis occidi. Nec incassum id sibi præfagire iohannes uidebatur. Nam comitis/ balliuis rogerus dauteruius paucis post diebus cum ducẽtis eq̄tibus explicato p̄cipis/ ut in bello solet uexillo gãdanũ ingressus in medio rerũ uenaliũ foro constitit: ad quẽ/ mox gisebertus cũ suis fratribus & iis qui eũ frequẽter sequebant̄ ad balliũ cõcurãt. Qui/ a principe iussi in iohãnis aedes irrũpere eũq; trucidare cõiurauerãt. At iohannes/ casuũ humanorũ p̄uidus cõueniẽtibus ad se capuciatos ad fore nullo tumultu factõ pro/ gredit̄. Quo cõspecto gisebert̄ cũ fratrib̄ sensim dilabit̄ & balliũ deseruit. Capuciatõ/ uero quasi spectaturi qd balliuis inceptaret p̄xime eum cõsidentes in terrã cõfestim/ deturbatũ necãt: frustrat̄ dilaniato comitis quod p̄ se ferebat uexillo. Nec ex stipatori/ bus quispiã fuit qui p̄cũbenti auxiliũ ferret. Solus em̄ balliuis occubuit: a suis p̄ igna/ uia turpiter desertus. Liberati hostibus capucionati aedes giseberti ceterorũq; suã factõ/ nis aedes inuadũt & spoliãt. Eam balliui inopinãtã fortunã giseberto referere postq̄ co/ mes accepit: ira p̄cussus iurat de necis autoribus ultionẽ se nouo exemplo sumpturum/ Cuī rei nõ iprouidi gãdenses duodecim ex suis nõ obscuros ciues ad principẽ legãt mi/ tigaturos principis quoad possent indignationẽ: polliciturosq; satisfactionẽ delictorũ/ Veniẽtes ad comitẽ legati ægre admissi sunt: sed intercessione quorũdam aulicorum/ cum benignior factus esse comes speraret̄ nouus a gãdensibus furor excitatur. Nam/ iohannes leo timens re apud principem composita detrimentũ sibi succedere: augere/ hoc modo comitis furore pergit primoribus suã factõis suadet: utile eẽ coactos quos/ haberẽt reipublicæ defensores oppido educere & recognoscere quibus uiribus aduer/ sus futurũ forte hostẽ resistere possent. Itaq; egredit̄ ad portã quã brugẽsis appellatur/ capuciatõrũ & aliorũ facinorosorũ hoĩm turba milliũ decem. Quos cum iohãnes perlu/ strasset laudatis omnibus. Est inquit abhinc non procul principis nostri palatium/ quod recenter miro opere extruxit: procedamus aedes uidere. Munitissimus em̄ sicuti/ ego accepi locus est ita ut insurgente bello nobis incommodare possit. Postq̄ incon/ dita plebs andreghemum accessit (ea enim est loci appellatio) aedes spoliat immisso

multis ædium partibus igni. Inde aut cum abirent cōuersus ad palatiū iohannes ut flagrantem locum uidit quasi id sibi doleret percontat unde hoc incendium erupisset quā nullam loci curam habere oportet qui in excidium nostrū ædificatus instructusq; erat. Hac ædiū direptione comes nihil magis ægre tulit: quippe q; eas ad uoluptatē & delicias accuratissime excoleret. Quāobrem uocatos ad se gādauesiū oratores atroci vultu et aspera oratione allocutus. Ite inquit seditiosa gens: prope est ut pœnas uniuersi detis offensionum in me uestrarum. Cum nō concederetur a legatis excusatio trepidi gaudium petiuere. Ex huiusmodi causis atrox & longum bellum cōflatum est. Iohānes autem leo a brugis quas suarū partium effecerat linquens ardenburgi morit' ueneno ut qdā tradūt i'petit'. Fuit quidē huius flandrēsis belli uaria & anceps fortuna quam sigillatim explicare lōgioris esset negocii. Vnū quod maxime inhumanum dici potest operæ precium erit ad flagitii detestationem scripto commendasse. Deficientibus a comite yprensibus cum aduersus eos copias ducere comes instituisse: gaudaueses de ea expeditione certiores facti nouē hominū milibus collectis curracū prodeuntes yprensibus significāt se ad eos defendēdos aduenire: p'pterea mittant ex suis armatos ut iunctis copiis paribus studiis & uirtute comiti resistent. Parant confestim yprensens & ductoribus iohanne bouleo & arnulpho clerico octo oppidanorū suorū millia ad gaudenses qui apud rolerum castra fecerāt proficisci iubent. Hac p'fectione ad comitem relata insidias duobus locis qua yprensens iter facturos uerissimile erat ponit. Incedentibus uero yprensibus obtulit se biceps uia una rolerum altera tourotum ducebat. Quare consistere illic agmen militum ductores imperāt: dubii utram ingrederent'. Præualuit iohannis boulei sententia & tourotū uersus proficiscunt': ubi delitescbāt comitis insidiæ in quas dum inopinato incidissent uiso hoste proditos se a bouleo esse concludunt: nec fuit illis animus se tutandi nisi quatenus fuga eripere se potuerūt. Alteris igitur ypras: alteris ad gaudensiu castra diffugiētibus: comitis milites quadringentos supra duo millia in fuga trucidarūt. Reliqui ad gaudauesos dilapsi mox ubi curracum militari ordine profecti sunt. Iohannē bouleum plebeio furore accusantes quasi insidiarum & proditionis conscium in uiam publicam protractum minutatim concidūt: partem ex cadauere quibusq; sibi rapiētibus. Tam beluina natura est plebs semel furis incitata: nec furoris ullum habet modum: præsertim in flamingorū gente quæ præter reliquos gallos seditiosa semper fuit: quis uel grandi ære ob factas iniurias mulctata uel miserabili cæde ob rebellionē afflictā. Sed de his hætenus. Hæc dum in flandria geruntur marescallus sancerrus subterrā in lemouicibus capit: dedētibus oppidum anglis: qui relicto loco dum per regionē grassatur sancerrus eos secut' quottidianis fere pliiis & cædibus afficit. Coiere p' id tēpus apud belingueriū agri boloniensis uicum oratores franci: ut cum anglis de pace tractaret. Sed nihil inde præter uanam spem relatum. At britonum dux meliore in regem animo: fidem repromittit. Seq; cū britonum comitatu carolo subditum interposito sacramēto profitetur. Non potest suos ignes celare ambitio. Andegauus dux regens: alii item principes & regii plæriq; cōsultores qui rebus gerendis præerant: ærarium fiscūq; sublati uestigalibus imminutū iri cōtemplantes: suarūq; auaritiæ nō satis alimentum superesse: nouum tributum genus institue re cōtēdunt. Habitis aliquot cōtionibus: nunc blandis interdū suasiuiculis: nūc amicorum interuētū adducere nō paucos in suam sententiā studebant. Obsistebat tamen populus: nec petro dillerio nec iohanni maresio (qui maxime populares erant) iures ac commodabat: tametsi dicerent ex ea pertinacia regem irritatum iri & hinc periculum grauioris alicuius pœnæ impēdere. Itaq; discedēs a principibus populus arma capit: decanos quadragenariosq; & quinquagenarios per ciuitatē ponens. Cathenas quæ ad cōpita uiarum intra urbem erant prætedebat: positis contra nocturnas insidias excubiis custodibus præterea ad portas ordinatis. Idq; facere incipiētibus parisiensibus: reliquæ fere regni urbes subsequunt'. Itaq; ducenti ex rothomagēsis plebei hoīes hoc exēplū imitati: quēdam obesum ciuem qui ob crassam corpulentia crassus uocabat': alioquin renitentē sibi regem præficiūt: curruq; impositum per urbem circūferētes: tandem in

Auari p'ncipi/
pes nouū tri/
buti gen' co/
gitant

Rotomagē/
siū stulticia

rerum uenaliū foro constitutū de abolēdis uestigialibus legem ferre & eam promulga-
re compellūt a cæde nō abstinentes. Sæuitum enim est in uestigialium quæstores: & ex/
pilatum diui audonei cœnobium: propterea q̄ in eo priuilegia quædam reposita esse
audierant quæ libertati ciuitatis non cōgruerent. Arcem quoq̄ oppugnare adorti. idē
a præsidio repulsi sunt aliquot interemptis. Dum hæc rothomagi gerunt: ludouic⁹ an-
degauus reges post quartū mensem cum parisiacæ plebis seditionē sedatam esse putat
Legem de uestigialibus exigendis tulit: & in foro iudiciali apud castellerū promulga-
re iubet: institutis ministris qui legendi uestigialis officium exequerent. Ad calendas
martias cum eius officii causa quæstor ad mercatum apud fallas aduenisset obolumq̄
pro nasturcio a muliercula cui perota morela nomen erat exigeret: quæsta & uocifer-
rans anus mercatores aliquot in quæstorē excitauit: qui hoīem multis uulneribus cō/
fossū trucidauerūt. Eius facinoris fama ubi per ciuitatē uulgata est: protenus uiliūm
artium ministri arma capiunt perq̄ ciuitatis uias circūcursant: ad cædem perpetrādam
animati: quibus cum perditis plariq̄ & nullius æstimationis homines facile accedebant
Et ut inermibus arma nō deessent: publicas ciuitatis ædes adoriunt. Vbi emotis etul/
fisq̄ postibus comunia arma rapiunt & ea induunt. Fuere ex prudētioribus nōnulli: et
inter illos parisiānus antistes qui tot malis insurgētibus coactas clam fortunas suas ci-
uitate exportarent: tutiore se loco cōmittētes: Inter arma quæ furibunda plebs desum-
pserat erant plumbei mallei quibus obuios quosq̄ subsidii pecuniarii exactores truci/
dabant: dōmos eorum fortunis oibus spoliātes: nec ad ecclesiam pfugiētibus immu-
nitas præstabat Vnum em̄ in diui iacobi hospitalis æde diuæ mariæ simulacrū ample-
xatē protenus necauerūt. Simile autē ad diuū germanū de pratis quo nōnulli confu-
gerant cum facere molirent: defendētibus se incolis: inanes in urbem reuerfi. Castel/
leti & episcopi carcere recluso captiuos omnes & hugonē aubriotum (cui⁹ paulo su-
pra mentionē feci) soluerūt hunc sibi ducem præficiētes. Sed cōscius quid pensifuriis
incitata plebs haberet: noctu se ex urbe proripuit: quo insequēti luce domi nō inuento
sæuius furere oēs cœperūt: cōstitueruntq̄ charētonū pontē petere & prostrernere. Sed
destiterūt a iohanne maresio admoniti: tumq̄ frigescere illis cœpit hesternus furor &
mentis infania. Per eos dies nō procul a sancto dyonisio uisum est monstrum biceps
tris oculos & liguas duas habēs. Dedit præterea suū prodigiū æther. Nam ex cardina-
lis monachi collegio per summā cæli serenitatem uisus est ignis supra ciuitatē parisiore
a porta in portam circūferri. Parisiana seditione ad carolū perlata: autores supplicio
grauissimo plestere constituit. Sed regis indignationē quidā ex ciuibus & schola pari-
liensi delecti sapiētes mitigauerūt. De his tm̄ pena sumpra ē qui castellerū uiolauerāt
subsidio pecuniario abrogato. De quo postea quia pecunia opus erat rex conuentum
ex primoribus habuit: ratus publica necessitate cognita: neminē nō impartiturū rebus
miseris opem. At qui cōuenerant nullum a suis mandatum nisi audiendi atq̄ referēdi
se habere responderūt. Idcirco rex illis imperat ad suos cum festinatione reuertantur:
moxq̄ ad eum pontifara quo abiturus erat explorat: suorū uoluntatē perferant. Fuit p̄
festo una oīm sentētia mortis potius se periculis obicere q̄ uestigialium tributa & ser-
uilem perpeti seruitutē. Ea respōsione habita: rex cum parisiēsis malefactorū ueniam
dedisset: per legatos egit: ut ipsi ad conferendū subsidiū animos inclinarent. Apud san-
ctum dyonisium cōueniētibus utriq̄ oratoribus centū millia francorū: iohanne mare-
sio auctore regi concessa sunt. Per hanc publicā frācis tempestatē ludouicus andega-
uus a clemente septimo regni neapolitani dyademate suscepto: prouinciā armis occu-
pat: atq̄ per alpes ducens quas nō sine suorū cæde superauit in appuliam profectus est.

Et ludouicus flandriæ comes ad priorem brugis acceptam agandauēsis uincium ignomi-
niam alteram adiecit impatiens uinci. Nam prælio aduersus arteuellā gandauensium
ductorem malo euentu gesto: decem millibus suorū fufis: per saltus & siluam ad insulā
ægre se recepit: aliis brugas: aliis qui ex francis erant: aldenardū petētibus. Tam pspe/
ra fortuna uis arteuella quadraginta hominū millibus potēs: aldenardum obsidere
constituit. Quem irruptione facta excipiētes franci: cæde multorum eum affecerunt.

Monstrum
Prodigium

De pecunia,
iterū cōsulit

Fuga comitis
flandriæ

Aldenardū a
flamingis ob-
sessum

Rex Carolus sextus

Sed quia militum numero hostis erat superior: intra oppidum se recipientes frāci lo/
cum magnis munitionibus roborauerūt: fortunam experturi. Arteuella autē id quod
uero simile erat cogitans: francorum regem comiti suisq; auxilia missurum: equitem
caducei ueste indutū cum litteris ad regem legat. Petebat arteuella ne se rex huic bel/
lo commisceat: quod libertatis causa aduersus comitis tyrannidē a gandsibus gere/
batur. Alioquin ab anglis accersiturum auxilium. Tabellario nullum responsum datū
est. Interim ludouicus flandrēsis per generum suum burgūdiā ducem deinde p semet
carolum cōueniēs: quid a flamingis perpeffus esset exponit. oratq; aduersus rebellem
populum sibi auxilietur. Id ne rex faceret & si una causa dehortabatur: q; scilicet ludo/
uicus cum anglis cōuentiones plærāq; clam habuisset. quia tamē comes francae ditio/
nis erat: & flamingi assueta contumacia crebros belli motus excitabant: opem comiti
liberalissime pollicetur. Instructis nō procul ab attrebatē ingentibus copiis: rex auri/
flamma a dyonifiano abbate more maiorum desumpta: illam petro dillerio equiti au/
rea militia ferendam dat. Hec agente rege: franci qui aldenardi erant: urgente ar/
teuella cum crebris oppugnationibus fatigari commeatu quoq; deficerent: ad philip/
pum burgundiae ducem delata eorum conditione: orant sibi subsidium mitti: si deserā/
tur: deditioem hosti se facturos. Nec fuit incurius philippus petitionis obsessorum.
In ea commeat⁹ pœnuria: res commoda obsessis obrigit. Ducebat rusticus quidā por/
corum gregem. Quo cōspecto franci turma facta inter oppidum hostemq; aliquot eg/
res peditēq; locant. mox ex peditibus pauci ad gregem cōcedentes tris ex eo numero
porcos cum in oppidum raptos & grūniētēs trahūt. reliquus grex (ut est eius pecoris
natura) clamantes porcos secutus est. Nec impedire hostis potuit quin omnes in op/
pidū cōsequerent: resistētibus francis q subsidio pediti astabāt. Ad finē octobris caro/
lus ad exercitūq; in attrebatibus castra habebat pgit: eoq; ludouicus flandrēsiū comes
pfect⁹ ob artheii comitatū: qā ei⁹ mater mortē obierat: carolo fidē repromittit. Inter
hec arteuella cognito q ingēti exercitu rex adueniret: ad anglos nūtiōs mittit: causat⁹
ante oīa pecuniā sibi a rege anglo deberi: quā pater eius iacobus ad bellū quod in phi/
lippū uallesū gesserat mutuo illi tribuisset. Sed id agebat arteuella magis spe auxiliū
impetrandi. Nec latuit carolū qd flamingus hostis pararet festinat ppterea iter facere.
& marquetā (id monasteriū est uirginū ultra insulā) petit. Præmittunt ante omnem
exercitū mille septingēti sexaginta fossores cū ligonibus atq; securibus qui amputatis
arbutis uias æquarent: qbus præpositi erant Iodocus haluynus & rāburus. In reliquo
agmine tribus ordinibus incedebant equitū millia uiginti: sagitariōq; atq; balistariōq;
duo millia septingenti præter peditū ingentē multitudinē. Erant ad aldenardū itinera
duo: unū per ariam & sanctū audomarū unde liza flumen oritur longum & difficile.
Alterū per cominarū pontē quē flamingi occupabant: dirutis p eū fluminis tractū reli/
quis pōtib. In hos irrūpere cupiētibus aliquot militibus qui apud insulā stationē ha/
bebant duce halsō comitis flandriæ notho p menini pontem harlam inuadunt: ubi oc/
cisis incolis & bonorum direptione facta: cum perfinitimos uicos clasticum sicut in cō/
muni periculo in ecclesiis pulsare halsus audisset: receptui canit. Sed iam magna inco/
larum uis ad pontem cōueniens: pontem per partes effractum fimo & fragili materia
contererat. Eo properantes franci rusticorum turba conspecta: sese colligentes p me/
dium hostem uiam aperiunt: & ita ponti se credentes primi quidem euadunt: qui uero
proxime sequebantur suo & quorum pondere pontem dissoluerunt in flumen prote/
nus demersi. Nec postremis melius obrigit: fluuio se committentibus. Cum em̄ emi/
nētioribus ripis alue⁹ lizæ fert: inde euadere ifœlix miles nō poterat: iactitātib⁹ i eos
tela rusticis. Halsus tm̄ cū triginta suorū iter primos se piculo exemit. Igit⁹ p cominarū
potē: q exercitū traducere rex: cōstituisse: clifsonū cōnestabilē & sancerrū marescallū
hostē loco extēdere mittit. Cognito frācorū aduētū: flamingi unā pōtis arcē diruūt i ad/
uersa ripa stationē habētes. Sed ifœquēti ei⁹ diei nocte n̄ iueto uado: cū pōs resistētib⁹
flamingis nō facile restitui posset: Sāp⁹ aurat⁹ eques & aliquot ei amicitia cōiuetudieq;
cōiūcti nauib⁹ ex insula aduētis liza paulatī trās misere. Nec ex alueto qd ripæ pximū

Expeditio in
flandriā

erat pri⁹ p⁹direūt q̄ paulo pl⁹ q̄drigētis una cōuenissēt. uiri q̄dē genere nō obscuri & aīo
 coustantes. Igitur secus litus fluminis incedētes: hostem dum petunt. petrus de bosco
 flamingorum p̄fect⁹ eos conspicatus cum adueperasset suos cōtinuit: donec crastino
 crepusculo eos adoriretur palustri loco impeditos et lōga fessos uigilia. Interea dum
 hec aguntur cliffonus anxius ualde q̄ temere sui admodum pauci periculo se commit/
 terent ut hostem qui ponti defendendo affidebat distineret: iubet sagittariis pontem
 instaurent. qui postq̄ comperit partem militum flumen enauigasse: liberam dat ut cui
 q̄ commodum foret pontem transmittēdi. Per eam noctem sampus & qui cum eo in
 palude armati & uigiles sine ullo somno hostem expectabant: condixerunt non prius
 in hostem irumpere q̄ inuaderent. Hostis igitur claculo sub diei crepusculum magno
 silentio mouens francos adoritur. A quibus acerrime exceptus (petro grauiter vulne/
 rato) cedere loco cepit: moxq̄ in oppidū se recipiēs aliquot aedes incendit uel ut fran/
 cos inde amoueret uel suos ad se dispersos reuocaret. Interim cliffonus liberū factum
 pontem restituere imperat: traicitq̄ reliquum exercitū. Multas ex cominis opes fran/
 cus abstulit quibus ditatus est maxime. Est em̄ regiois illius plebs lanificii peritissima
 pannos ex eo artificio textos cum in suos conterraneos atq̄ indigetes tum in externos
 dispartiēs. Quae omnia in potestate irruentium militum concessere postq̄ tria ex illis
 millia periissent. Superato ponte carolus rex cum reliquis copiis flandriam ingressus
 ad montem yprensē castra fecit. Quā obrem ueriti yprensēs caroli potestatem duos
 ex ordine praedicator: fratres ad eum mittunt de pace uiam tentaturos. Aduit beni/
 gne carolus nūtiōs. Nec morantē yprensēs duodecim ex suis optimos ciues ad regem
 delegare: qui urbem se suaq̄ dederent. Deditos carolus recepit quadraginta francorū
 millibus in stipendium militi multatos. Accessere quoq̄ omnis illius orae flādrīae ma/
 ritimae popul⁹: q̄ uinctos ducentes p̄fectos quos ab arteuella acceperant: regi tradidit
 quo facto regis gratiam demerent: simulq̄ sexaginta millia nūmum persoluentes:
 ne agri uicq̄ eorum urerentur: impetrarunt. Praefectis in ponte yprensi ceruices caesae
 sunt. Ingressus ypras carolus quinto post die certus factus arteuellā relicto aldenardo
 cum sexaginta millibus ad se aduentare: Cliffonū conestabilem & marescallos praire
 iubet. Ipse q̄q̄ continuo ymbre itinera lutosiora essent cum secunda & tertia acie subse/
 quitur: atq̄ inter rolerum & rosebequā castra faciens: flamingos operiebat. Ad quem
 se conuertere cum brugenēs cogitarent. petrus de bosco & petrus mutrus quos arte/
 uella brugis praefectos posuerat ne id facerent spe futurae uictoriae distinuerunt. Tanta
 siquidem animi elatione turba illa plebis flandrensium ferebatur: ut parui admodum
 haberet francos. Nam ut ex suis pagis uicisq̄ turmatim ad gaudenses confluerant ita
 erant uariis insignibus & uestium genere distincti: sui ductoris imperio quasi explora/
 ta uictoria parentes. Cognito ex frumentatoribus q̄ arteuella tribus hinc tantū millia
 ribus a rosebequa castra haberet: Cliffonus mattheusq̄ uiennēsis & guillermus picta/
 uis castris caroli edicto progressi: hostium agmen adequitant: & postq̄ satis explora/
 tum habent: qui illorum modus ordoq̄ incedendo esset: ad carolum protenus renun/
 tiant hostium numerum ingētem esse: densos progredi: & gradu moderato nō aliter
 q̄ si in conspectu hostem intuerentur: sed non ita instructos quin a peritis armorum
 uinci fortiter possint. Id postq̄ cliffonus locutus est ecce hostium agmen conspicitur:
 nec franci pigritantes quādoquidem in acie parati stabant flamingos durissime exci/
 piunt. Priusq̄ bellum committeretur tanta coruorum nubes supra utrunq̄ exercitum
 uolitauit ut multis admirationi essent. Tanta quoq̄ caligo caelum obscurauit: ut sese
 uix acies conspicerent. At postq̄ in hostem suos procedere carolus iubet: atq̄ auriflam/
 mam signifer explicauit: discussa mox caligine serenitas reddita est. Quae res ut francis
 spem: ita hosti animos extulit: utrisq̄ credentibus propitiari sibi deū. Cōmisso p̄lio tan/
 ta ferocitate flamingi pugnauerunt: ut loco parumper cedere francus cogeret: donec
 unus qui in fronte erat sublata uoce clamās. O maria uirgo iquit & uos commilitones
 procedite & praeliemini. Quod exemplum imitati complures: mutuis se & clamorib⁹
 et exhortationibus ad fortiter agendū excitarunt. Itaq̄ ferocibus & obstinatis animis

pugnatum est & flandrenses superant. Ex quibus mortem oppetierunt millia quadraginta præter eos quos in fuga apud refebecam. Anno salutis. M. ccc. uno & octogesimo: quinto calendas decēbres dominus de albreto & cōciac' interemere: præterq; eos qui in siluis & palustribus locis latitantes a flandriæ comitis militib' necati sunt. Hac cæde ad eos qui apud aldenardum in obsidione perseverabant perlata: nullo ordine fugæ se commiserunt. In quos aldenardo egressi franci impetu facto incurrunt: obuios quosq; passim obruncantes. Tam gloriosa diuinitus prope habita uictoria rex accitis exercitus primoribus gratias deo soluit. Et flandrensis comes regi principibusq; gratificatus: se perpetuæ illis gratiæ debitorem esse professus est. Cui respondens carolus. Consobrine inquit comes tuis desperatis rebus opitulati sumus. Habes uictum pstratumq; rebellem tibi populum. Non melatet: te dum meus uiueret pater: cū inimicis nostris anglis societate occultam habuisse. Posthac integra i me fide esto. In te beniuolus eē nō desinam. Post hec carolus arteuellam inquiri (cuiuat ne an oppetierit mortem) iubet. Erat inter saucios flamīgus unus ex arteuellæ præfectis: qui illū necatū esse (cū iuxta illum pugnat) affirmaret. Perductusq; in campum ubi fuerat præliatum: arteuellæ cadauer ostendit nullo vulnere perculsum. sed inter cadentem suorum turbā ruina & mole caëforum oppressum. Ob id ipm carolus cum saucium captiuum curare imperasset & seruari: flamingus medicamenta recusans: uolo inquit una cum meis commilitonibus mori: & ita per vulnera pfluente sanguine exanimat' ē. Hec uictrix pugna cum nō procul a curtraco commissa fuisset: carol' curtracū pficificū ubi cū cognouisset quingenta calcaria aurata seruari eorum scilicet qui cum roberto arthesiensi olim interierant oppidi portas sine ulla oppidanorum cæde deiici iperauit. Sed miles francus non oblitus superioris ignominia quam illic aliquādo accepisset: dirutis portis compluribusq; occisis atq; spoliatis: curtracum tandem incendit. A gente adhuc curtraci rege brugenses missis oratoribus ueniam impetrant uiginti & cētum francorum millia pœnæ loco pendentes. Petrus autem de bosco inde ad gandauos se recipiēs eos obstinatiores reddit. In curtraci publicis ædibus litteræ repertæ sunt parisiacæ factiōis quas illis de seditione parisienses dedisse subscripto annotabat. Id carolus ægerrime admodum tulit: nec cūctatus imposito fortioribus locis præsidio primo uere ad dyonisianū cœnobium uoti & religionis causa profectus: postq; uoto satifecit: animū conuertit ut parisorum contumaciam retunderet. Quod subolens mercatorum præpositus: comitatus aliquot ciuitatis primoribus ad regem concessit. Offerens liberum in ciuitatem aditum populum a furia respiciisse: præteritorum ipse obliuiscatur: nec despiciat pœnitentes. Hec si suo aut populi nomine præpositus dixerit incertum est. Rex tamen se ingressurum respondit. Adueniēti carolo præibant acies instructæ tres: primam clifsonus sancerrusq; ducebant: in secunda rex ibat equo insigni uectus: reliqui omnes pediter incedunt. Quæ ante dyonisianam portam lignea propugnacula erant effracta sūt & porta ciuitatis diruta. Pergenti ad hunc modum regi præpositus magna ciuū multitudine stipatus humilis pronusq; occurrens: cum loqui cepisset rex audire noluit. Sed præteriens ad diuæ mariæ templum profectus: supplicatione absoluta palatiū petit. Erant per compita & diuersoria urbis dispositi ad custodiā milites: prohibiti ne populo & ne militi populus iniuriam faceret. Edicti tamen contemptores duo ex plebe fuere. Qui mox compræhensi a suis fenestris illaqueati strangulatiq; pēpenderunt. Incesserunt eo die per urbem biturigum & burgundiæ duces: magna armatorum manu nallari & seditionis insigniores auctores trecentum in uincula primum coniectos: paulo post carnifex capite mulctauit. Inter quos fuerunt guillermus senonensis: iohannes filiulus & martinus doublus: Et paucis interiectis diebus nicolaus flamingus. Supplicio reorum expleto cathenæ omnes ex compitis euulsæ: in arcem uicennarum. Arma per quasq; domos iuenta: partim in luparā: partim in palatium deportata sūt. Scabini: præpositusq; mercatorum magistratibus amoti & ciuitatis regimen prætori parisiensi attributum. Vestigalia & pecuniarum ex rerum uetralium precio subsidium: decretū atq; exactum. Iohannes marelius homo populo gratus: delatusq; inter seditiones fu-

Caroli sexti
ad flādiæ co
mitem uerba

Præpositura
mercatorū
apud parisiōs
suppressa

renti plebi fauisset: adnitentibus maxime biturige & burgundo principibus: indicta causa damnatus: & cum eo duodecim capite puniti. Inter hec ad grad^u palatinos ubi philippi pulchri simulachrum uisitur: extructo throno: Carolus patruelibus & aulicorum nobilitate circūfessus: petrum dorgemontem cancellarium affari qui cōuenerat populum iubet: qui a carolo quinto ad præsencia tempora orbem deducens: præteritas seditiones & populi flagitia: regis præterea gesta & ex flamingis habitas uictorias proluxa oratione memorauit. Non mirari eos oportere: si de tot scelerum autoribus supplicium sumere rex statuisset: qui in reliquos pœnam commertam irrogare iure optimo poterat. Hec postq̄ locutus est cancellarius ad carolum conuersus. Hec ne sūt inquit serenissime rex quæ mihi dicenda com miseris. Assentiente rege: patruelibus ei⁹ ad genua caroli procliuēs populo indulgeri orant: nobilitate quoq; atq; fortunis infignes fœminæ: passis crinibus lachrymantes: procumbente humi populo regis miserationem expectabant. Mouit regem omniū miserabilis clamor: & mortis supplicium pecuniaria multa commutauit. Nam dimidiam fortunarum omnium partem reus quiq; redimendi sui causa pendit: quæ militi ad stipendium distributa est. Parisiensiu edomita pertinacia: rothomagenses superant qui punirent. Misso ad eos iohanne uienensi admiraldo cum iohanne pastorello & iohanne mercerio quasdam ciuitatis portas erue re et factionis inoscios comprehendere & supplicio affici rex mandat. At quia prope diem dominicæ resurrectionis solennitas erat: remisso capitali supplicio nō pauci suis bonis priuati soluti sunt. Nec ad fiscum multa: sed ad quorundam singulare commodum uenit. Quāuis enim reipublica titulo principes agant: ministrorum tamen lucrū est quod exigitur. Itaq; bona huius exactæ pecuniæ pars ad biturigum & burgundorū duces peruenit. Cum hec in francia geruntur angli de inferendo francis bello lōdoniis consultant. Clerus uero non ignarus richardum suum regem quietis atq; ocii patientem esse bellū dissuadebat: & in primis cantuariensis archipræsul: quem alterius factionis sectatores necauerunt. Porro urbanus sextus decimam regi richardo concesserat ut in franciam copias traiceret ad opprimendum eos qui clementē compeditorē eius tuebantur. Eius decimæ atq; expeditionis coactor & princeps fuit hēricus dispensarius nordicus antistes uehementis animi iuuenis. Cui attributi sunt quingēti equites & quingenti supra mille pedites: præter magnum sacerdotum concursum qui urbano assentiebantur. Qui calisium tempestate primo impediti: iacta mox serenitate transfretarūt: atq; inde flandriam migrauerunt excepti aliquot locis liberaliter & com meatu adiuti. Quorum aduentus cum regem lateret: carnutum religionis gratia proficiscens: templo diuæ mariæ uisitato: aurelianum ubi seditionem populus mouerat pergit. Supplicio de flagitiosis sumpto protenus parisiū reuertitur. Ibiq; primū de anglis nuntio accepto copias contrahit. Quod audientes gādani quosdam ex suis primoribus ad carolum mittunt. Sed eos ad suum conspectum carolus non admisit: non nesci⁹ qd societatis cum anglis iniuissent. Coacto exercitu in quo trecēta equorum millia fuisse frossardus tradit. Venerat enim ad regem ex germania federicus dux bawarus et alii auxiliaries multi cum de sufficienda annona atq; inuehendo com meatu præfecti militum consulerent. Colinus boulardus parisiānus ciuis quadrimestrem com meatum si precium sibi soluatur ministrare se pollicetur. Cōstituta illi mercede carolus ex sancti dyonisiæ æde auriflamma recepta eaq; guidoni de trimoula assignata mouet. Iter agēti nuntiatur anglos ex gandensium sententia ypras circūfedis. Sed illi aduentē carolum formidantes obsidione soluta suburbia cremant. Atq; inde casletum ducentes oppidum circūuallant. Sed clifsono cum britonum duce illos persequente incensis castribus buburgum & grauelingam uersus abierunt. Et robinus canollus arrogans & iactabūdus angloꝝ ductor tamen si quottidiano fere sermōe parui se facere fracoꝝ potētiam diceret. Dunas quo se receperat procedentibus in eum francis reliquit grauelingam petens. Quam item a carolo circumseptam dimisit: per portam quæ nondum armatis cincta erat dilapsus. Desertī anglis oppidani cum se acerrime defenderent: expugnati tamē partim occubere: partim in seruitutem acti: donec magna se pecunia redimerēt

Multa po/
pul⁹ parisiē.

Angli de bel
lo consultāt.

Rex carolus sextus

Grauelinga relicta: quæ burburgum angulus occupauerat: eo se franci contulerunt. Prius tamen quæ ullum obsidionis aut oppugnationis signum darent cliffonus anglorum præfectos in colloquium uenire perit ut illos aliqua forte ratione adducere posset angliam repetere. Sed cliffoni uerbis: elatior factus hostis: timoris hec indicia esse ratus statim eruptione facta francos adoritur: edito demum acri prælio in oppidum repulsus. Conclusus obsidione est. Ad primam oppugnationem in qua philippus archelensis augi comes egregiam operam nauauit: in muro cum regio uexillo conscendens angli britonum ducem affari postulat. Accedentem ducem orant: burburgo abire illis incolu-
 mibus liceat. In eos spem suam reposuisse quæ memoria teneret anglorum ope se britanniam potiri. Predecessores eius anglis regibus obsequentes fuisse: eorumque amicitiam semper coluisse. Ad hec dux respondit regem se conuenturum. A diens igitur carolus britonum quæ ab hoste accepisset ei patefecit. Addiditque belli fortunam ancipitem esse: dei nutu non hominum uirtute uictoriam dari. Si oppugnare illos pergat: cum ipsi plurimi intra oppidum pugnent occisuros facile aliquot ex proceribus francis quorum mors non satis compensari possit. Hyemem præterea instare quæ illis locis horridior soleat esse atque aspior. Ergo operam præciuum fore si discedat hostis oppido in regis potestate relicto. Huic ducis sententiæ quæ multi aduersarent: & in primis petrus dillerius præcipua strenuitate auratus eques: afferens facile expugnari anglos posse si continenter oppugnent. Non audiendum ducem qui suo more anglis non inimicaret eosque armorum & belli socios quondam habuisset. Vicit ducis sententia. Datusque est hosti liber egressus. Qui burburgo militari ornatus exiens: regi gratias ob receptam libertatem egit. Dum hec agunt franciscus acremenus gandauus aldenardum noctu scalis in muros oppidi erectis capit & exturbatis inde oppidanis gandenfes loco imponit. Oppido burburgo recepto: unum ex francis sacrorum contemptor templi foribus effraçtis: dum diui iohannis argenteum simulachrum rapere contendit: simulachrum uersa facie dorsum illi uersat: nec mora sacri-
 legus fit mentis inops: atque in senectute insanies: in proprios artus defauit. Cæteri milites hoc euentu exterriti templo abstinerunt. His rebus burburgi confectis: postquam rex parisiis remeasset: auditis plurimorum querelis qui in britonum ducem ob dimissos anglos obloquebantur: rem dissimulat. Quem per paucis post diebus secutus brito: quædam a bello uacationem ab anglis concessam regi renuntiat: atque ita nihil cunctatus in britanniam se proripit. Spe autem pacis cum anglis accepta: Carolus biturigum ducem calisium legat. Quo lencastræ dux angulus conuenturus erat. Multorum dierum hic atque inde habita coitio nihil præter interituras inducias importauit. Per id tempus flandrensis comes ludouicus moritur: cuius sepulchrum uisitur in templo diui petri in fulani. Et in aquitania hominum perditorum qui nouis rebus animam intendebant non parua manus sancerrum marescallum propter inducias quietum & nihil ab hoste timentem inuadit. Sed sua cautione (ut prouidus erat) protectus grassatoribus restitit. Nec propterea destiterunt prædatores: arces utcumque poterant furto atque insidiis occupare: admonentibus anglis quorum in francos nulla erat sincera uel foederis uel induciarum fides. Eadem quoque tempestate aruerni adiunctis sibi lemouicensibus atque pietauis grauissimam seditionem excitarunt. ducem sibi quendam petrum bruerium instituentes atque ita per nequissimam licentiam grassantes: nobilem quemque: clericum item & alium cuius pensum hominem sibi obuium sine miseratione obruncabant. Nam depræhensi forte per uiam scoti equitis capiti ignitum cassidem imponunt. Sacerdoti amputatis digitis: capitis uerticem deglubunt: deinde cremant. Religiosum hospitalis ordinis palas proceræ arbori appensum sagittis telisque confossum necant. Nec modus illis erat ullus seruandi. Pluris inter illos habebatur qui ditiora flagitia committeret. Huius tantæ detestandæ inhumanitatis nuntio accepto: biturigum dux qui auinionem salutandi pontificis causa petebat delecto nobilium exercitu in seditiosos mouet: quos non discili prælio multis occisis: multisque laqueo strangulatis superauit. Inter hec ludouicus andegauus qui appuliæ regnum uedicabat: rerum omnium egenus petrum craonum ad uxorem in franciam mittit: pecuniam quam illi discedens crediderat accepturus & ad

A rusticis uiolentia

De neapoli

eum mox perlaturus. Sed perfidus in dominū craonus pecunia accepta segniter agēs lasciuia suā prius q̄ domino obsecutus est. Nam dum per uenetos iter facit: ludouicus expeditionis suā in italiam sero pœnitens: animo ægr: & fortunarum omniū inops: moritur. Hunc exitum habuit temerariæ & longinquæ militiæ belli incautus ductor: quo defuncto quisq; qui eum secutus fuerat miles bacillo contentus uili sordidoq; habitu domum uix reuulsit. Sub id tempus biturigum dux & lencastria princeps calisiū conueniūt. Causa conuentionis spes pacis fuit: quæ irrita habita est: q̄q̄ plurimas optima pacis leges biturix anglo proponeret. Manifestata an gloriū aduersus francos inimicitia quando quidem carolo conducebat amicitias comparate niuernensis comes hannonia comitis filiam uxorem duxit: iureiurando pollicente patre partium Caroli fore. Cameraci nuptiæ factæ sunt. Vbi carolus equestre certamen quod hastiludium franci dicunt: exercitationis gratia cum collardo despineo non sine laude habuit.

Nondum per eos dies nauarri regis inuidens francis animus quieuerat: biturigum burgundumq; duce ueneno tollere cogitans. Itaq; confectum letiferum puluerem iohanni cuidam anglo dat: quam pecunia a nauarro accepta ducibus cōferat. Anglus receptum facinus dum exequi parat popinam ducum crebro ingressus a cocis depræhenditur: quem scelus confessum licet capite plectit. Inter hec complures ex franca nobilitate quibus dolebat anglo stam frequentibus bellis franciam impetere: de expeditione in angliam ducenda assidue colloquebant. Qua re a carolo animaduersa cum florenti ætate animoq; excelso esset: de ipsa expeditione consilium capit. Inuenit facile factu esse angliam uinci. Dacos olim & præterea saxones illam occupasse: ea conditione gentem esse quæ intra suos fines bellum diu ferre non possit. Vno aut ad summū secundo prælio uel uinci uel uincere solitam: nec unius hominis principatum longo tempore perpeti: suos reges aut necandi aut pellendi consuetudinem fecisse. His rationibus persuasus carolus bellum anglis indicit. Nauibus undiq; contrafractis ingentem classem armat. Tam grandibus cœptis cum pecunia quæritur: tributum rex inauditum uixq; ferendum exegit. Quam ob rem permulti francia relicta nouas sedes quæsiuere. Classe uiris armis com meatuq; affatim instructa: maximus ille naualis apparatus: non secus ac in arente stipula crepitans atq; æstuans ignis euanuit. Nec dubia fama erat. principum culpa id accidisse: qui exactam ad expeditionem pecuniam inter se corripuerant. Improbasi quidem auri cupido publica utilitate neglecta sui t̄m curam habet. Vnus tantum iohannes uiennensis amiraldus nauibus sexaginta instructis: scotos petere ausus est: ut inde bellum anglis inferret. Visus est rex scotus iohannis aduentum moleste tulisse: & quoad per eum fieri potuit transitus in angliam tardatus est. Interim tamen dum delectum militum facit: fracos com meatu iuuat. Nam inter anglum scotumq; graues tum belli causæ erant. Paratis copiis scotus iohāni tria armatorum millia ex suis attribuit. Ingressi cum scotorum manu angliam franci: omnia hostiliter incursant & depopulantur nullo illis occurrente anglo. Atq; ita ad droartum arcem peruenientes: eam oppugnare cum amiraldus decreuisset: scoti id ne faceret dehortabantur: persuasum sibi habentes illam inexpugnabilem esse. At iohannes loci naturam atq; munitiones diligenter contemplatus: unam partem animaduertit qua arx expugnari posset. Igitur dato oppugnandi signo: franci (spectantibus quasi pocium scotis) in arcem irrumpunt. Ceperunt præterea alias munitiones: donec rex anglus arma in illos desumpsit: tanto quidem numero ut iohannes paucitate militum inferior: cum intelligeret scotos remisso animo esse: in scotiam copias reduxit. Vbi foemina cuiusdam regiae nobilitatis amoribus captus: ammonitus tandem ab ea scotia discedere: q̄ suspectum eum rex haberet. Conscensa clam naui in franciam se contulit. Perrarum est francos aliena in gēte gloriam comparasse: quam arrogancia uel libido non obscurauerit. Ex classe quæ ad expeditionem aduersus anglos frustra comparata erat: quota pars in clusæ portu stationem habebat. Quam incendere per franciscum attremen humilis conditionis hominem gandenses instituerunt. Quod ubi a clusæ præfecto certis indicis animaduersum est dum autores perquirat: damū aufuge

Nauarri neq
tia

Van^o belli in
angliā appa
ratus.

Iohānes uie
nensis in an
gliam ducit

Rex Carolus sextus

**Sclusa arx
francoꝝ fuit**

Zelandia

Nota

**Pontificis ro
mani exactio**

**Armenia
rex**

**Andegauenꝝ
ducis signa**

runt. Duodecim tamen deprehensi capite puniti sunt. Vbi erat aliquot anglorum præsidium. Fugientes carolus persecutus damum circūcingit: præter eam partem qua palus est. Circumsidenti franco oppidani conuitia dicunt quasi ad eos superandos imbelles essent. Sed postq̄ se oppugnari circūspiciunt: mox de deditioe consultant. Atq; interim angli aliquot per paludem salutem petere uisi sunt. Eapropter ad paludis exitum miles positus: qui hostem transitu prohiberet. Mox ad muros machinis admotis: & muri parte deiecta: franci locum expugnant. In ea opes permultæ preciosæq; inuentæ. Franciscus uero qui urendarum nauium negocium in se receperat gaudium se recepit. At rex ad nauium præsidium turrim munitissimam apud sclusam extruxit. Tum enim a regibus francis sclusa tenebatur. Sed eam philippo burgundionum duci cum carolus postea dedisset: illam flamingi comites ab illo tempore hætenus possederunt: non sine francorum damno. Nam cum edito mediocriter iugo arx munitissima sit in mare longissimum p̄spectum habens: pelagi illius & terræ flandriæ imperium quasi sibi arrogasse facile credi potest. Scio frossardum scripsisse sclusam priusq; arce munitur fuisse guillermi de namurco qui philippi burgundi cognatus erat. eamq; a guillermo comparasse: data illi bethunia cum agro adiacenti. Moxq; in colle qui sclusæ eminet arcem exædificasse. Est pene insula zelandia quam renus in mare influens efficit. A cuius incolis angli gandenſesq; plærunq; iuuabantur. Eos rex admittere mori maluerunt. Quorum unus qui tametsi sanguinis gradu alios contingeret: eos tamen supplicio afficere si saluus euaderet se obtulit. Itaq; immanis carnifex concaptiuos consanguineosq; necauit. Detestatus autem rex hominis impietatem pari eum poena plecti iubet. Per id tempus sedente apud auinionem innocencio septimo: qui raram nisi ex franciæ regno obedientiam erat consecutus: & cardinales triginta ordinauerat: quibus grandis sumptus opus esset: diui nichasii rementis abbate in franciam misso dimidiatam omnium ecclesiarum partem exigere conabatur. Cui cœpto scholastici academia parisiensis restiterunt: missis ad carolum oratoribus qui pontificis edictum haud æquum esse persuaderent. Audita scholasticorum querela: rex exportari regno pecuniam uetat: & ecclesiarum prouentus in tris partes distribui iubet. Vnam in ecclesiarum instaurationem: alteram dissoluendis earum obligationibus & debitis. Tertiam quottidianis ministrorum usibus assignauit. Simulq; de his rebus arnoldum corbium ad pontificem legat. Pontifex autem edicti pœnitens ab exactioe destitit. Postq; ex flandria carolus parisiū remeasset brugenses & qui ypras incolunt intercessore iohanne dello aurato equite autores fuere pacis: quæ a carolo gandenſibus tornaci data est: philippo burgundorum duce qui in comitatu flandriæ successerat assistente. Per id tempus rex ysabellam bauari ducis filiam ambianis uxore accepit. Venerat paucis supra diebus ex armenia in franciam turcos deuittans leo armenia rex qui sollicitissime curabat francorum anglorumq; controuersiam compositionem ducere non recusaret. Eam obrem caroli assensu in angliam profectus ita egit: ut de mittendis ex huiusmodi causa oratoribus conueniret. Itaq; calisium angli: boloniam franci se contulerunt. In ea legatione diebus quinquaginta frustra consumptis: cum angulus præter honestæ pacis leges nulla non sibi arrogaret: discessum est. Contrahit ob eam rem Carolus numerosam classem: seq; ad anglicanam expeditionem instruit: pecunia a clero mutuo accepta: a populo uero sine modo exacta. Erat carolo soror catherina quam biturigum ducis filio despondet: cognationis legem pontifice laxante. Paratis apud sclusam ad expeditionem nōgentis nauibus: cum stanti atrebatu carolo: præfecti classis significant tempus nauigationi accommodum esse. Qui ducis biturigum moram cauſatus: tandem ducem qui parisi delitiis operam dabat: accersiri iubet. At ille carolum litteris admonet: uitam in tuto & sine tristi

sollicitudine agere: nec in angliam traicere festinet. Venit tamen ad Carolum dux non secus ac ludens: ne in se militum odium conuertet. At cum scilicet uenisset: simulat quidem traicere in angliam. Sed pigre ioculariterque omnia agens: ortis tandem grauius procillis expeditionem dissuasit. Dimissa classe: cum omni belli instrumento: ea omnia in anglorum potestatem uenere. Credidit patrueli nepos: & quam incredibili impensa classem militumque contraxerat repente dimittit: nulla publica utilitatis ratione habita. Plurimique enim rerum administrationem pro ludo principes habent. & quanti suae libidines constant non considerant: quod euenire iis solet: quibus populi marisopia ararium sunt. Fuit nimirum huius classis non facile supputanda impensa. Quippe ingentem comeatum cum supra modum haberet: naues quoque ipsae uariis picturis decoratae erant. Et auro mali ornabantur: ita ut certarent proceres: quis ditio re nauis ueheretur. Milites uero & numero nauium & tanto apparatu exultantes atque iactabundi: angliam iam iam uictam desolatamque esse inter sese gloriabantur. Eisdem diebus regina filium enixa est. Cui patris nomen inditum: quem immatura mors abstulit. Fato quoque suo functus est nauarrus rex Carolus euentu admiratione digno. Cum longe senex esset: & calore defectus: lintheum illud insuendum & aqua quae uiua dicitur perfundendum quidam suaserunt. Ea enim aqua efficacem calefaciendi uim habere constans opinio est. Hoc suendi ministerium dum futor noctu exequitur: filium (eius abruptendi causa) ad lucernam admouens: exceptam filo flammam: ad lintheum priusquam aduerneret futor raptim delabi uidet. Nec mora lintheum omne subito exurit: miserabiliter uociferante nauarro. Qui die tertio post continuo dolore maceratus extinctus est: plurimisque constanter affirmantibus: diuinam esse iram quae perfidum regem digna suis sceleribus poena cruciasset. Fuit eodem tempore nauale aduersus anglos bellum: qui duce hugone dispensario nauibus amissis: a francis superati sunt: hugone capto.

Per eam tempestatem duo ex familia petri alenconii ducis proceres iaquetus grifus: & iohannes carongius singulari certamine parisi dimicauerunt. Dimicandi haec causa fuit. Erat iohannes eques multa cognoscendi audis: ob id incidit illi animus aliquorum peregrinandi. Relicta igitur argentolii in persico uxore: ut constituerat abiit. Iaquetus autem grifus uel quod mulierem quae formosa erat amabat: uel quod iohanni nocuisse aliquando gauderet: diluculo surgens argentolium mira festinatione contendit: ubi liberaliter exceptus: dicit uidendam arces causa aduenisse quam longe speciosam esse acceperat. Iohannis uxor amicum uiro suo hominem referato ostio in arcem sola intromittit. At grifus solitudine loci audacior factus: renitentem foeminam stuprauit. statimque libidine expleta abeunti grifo: tu inquit uxor foedissime adulter stupri poenas aliquando lues. Flagitium autem in aduentum mariti calauit mulier. Cui tandem reuerso iaqueti uiolentiam moerens detexit. Qua re turbatus iohannes: assumptis secum aliquot ex suis & uxoris amicis ad ducem alenconium rem omnem defert. petitque aut adulterum corripere: aut in certamen descendere pugnae sortem experturus. Id ubi dux non admittit ad regium parlamentum querelam rettulit. Diem certamini senatus edicit. Carolus rex ex edito solio duellum spectauit. Venerat quoque iohannis uxor curru uecta. Ad quam uir accedens: Tu inquit mulier unica testis ades illati in te stupri: cuius gratia duellum hoc ipse assumo. Dic palam: si iuste depugnare adulterum aggredior. Mi uir ait uxor: mea in te fidei securus accede: nihil tibi mentita sum. Ad haec uerba osculo uxori dato carongius in duellum procedit. Qui equestri congressu mox in foemore vulneratus: nec propterea segnior factus: in pedes defiliens adulterum humo prostermit: atque occidit. Quem carnifex ad patibulum tractum sublime illaqueat. Carongium autem mille francis: & annuo ducentorum francorum stipendio carolus donat. Hac sorte interiit foedus adulter. At britonum dux iohannes de monteforti accepto Clifsonum conestabilem contrahendi nauigii causa in britanniam aduenire eum ad praedium inuitatum remotis epulis in uincula conici mandata: neque exemit donec

Nauarri regis mors.

Rex Carolus sextus

ea q̄ in britānia clifsonus loca habebat: eius ptāti pmiferit: solutis insup centū francogē milibus. Oderat em̄ clifsonū dux ob id maxi me q̄ iohannē britānicū caroli blefen̄ filiū ex anglia ubi annos q̄nq; & triginta patris loco obfes extiterat liberauit: eiq; filiā de sponsarat. Cuius gratia timebat dux iohannē britāniæ ducatum quē ei? pater amiserat aliquando armis uendicaturum. Inde liberati clifsoni vultū dux intuitus: hæc inquit clifsoni dimissio mihi patriaq; olīm dāni non nihil importabit. Postq̄ ducis in clifsonum dolos pfidiāq; carolus accepit: ad eū mittit q̄ illū in iudiciū aureliam uocent. Die cōstituto nō adueniente duce: clifsonus ad regis genua procūbens: cōtumaciā inquit iniquissimi ducis rex iustissime non ignoras. Tuū est mihi iniuriā passo iusticiā accom modes. Ecce ducē ad singulare certamen appello. & hæc dicens pignus duelli exhibet. Vbi hæc a clifsono dicta gesta q; dux cognouit: ueritus ne instigante clifsono Carolus bellū aduersus eū susciperet: p̄ nuncios carolū orat: ne sibi succenseat: q̄ aureliā uocat? nō affuerit. Fuisse arduis tū negociis occupatū. Iam uero ociū esse: si p̄ regis uoluntatē liceat: blefas aduentare. Ibiq; corā regiis legatis purgatū se facere de iis q̄ regi ab aduersario delata essent. Continuit diu carolus responsū. Deniq; placuit patruels suos b̄ turigū & burgundiæ duces blefas mittere. Postq̄ conuenere: britonē arguunt eorū q̄ in clifsonū cōmisset. Nullā illi gratiā dari posse: nisi ad regē concederet. Non dubitauit brito ducū p̄sentia atq; auctoritate fretus regē adire. Corā positū clifsonus magno/ pere accusat: q̄ se regio magistratu illustrē: & reipublicæ causa in britānia ex regis iussu agentē: p̄ simulatā beniuolentiā ad epulas inuitatū compræhenderit: tādū in dura custodia habitū donec arces & q̄ sua erant eius potestati dimisset. q̄ anglo hosti amicus & fautor habebatur. iustū esse: aut illū duelli pignus recipere: aut pœnas subire debitas proditori. Ad hunc modū excaudentē ira clifsonū duces ad modestiā reduxerunt. Nā in cōi regis consilio causam agi & prudentū sententia eam diffiniri clifsonus acquieuit. Acta causa est ab utraq; parte magno certamine. Demū dicente ius cancellario dux arces rupis arianae: & iosselini cum tota ablata inde supellectili clifsono restituere dāna/ tus est centū miliū francorū pœna adiecta. Per hanc tempestatē iohannes montefonus ordinis diui dñici: theologus magni noīs doctor: ad populū de diuæ mariæ uirginis puritate contionatus: eam originali cōtaminatione: reliquæ humanæ ppaginis in/ star fuisse infectā differuit. Quē alter eiusdē ordinis theologus imitatus: cū rothomagi de re ipā sermonē haberet. Ego inquit nisi palā ostendero christi matrē paternæ originis labē dū conciperet: contraxisse: huetus appellari non recuso. Est enī id apud frācos nomen ridiculū. Eam ob rē diu in consuetudine fuit: ut eius ordinis fratres hueti a pueris passim uocarent. Discussa in p̄sentia pontificis innocentii. vii. ueritate: pcurante maxime parisiē. schola: montefonus parisiū redire: & q̄ de uirgine temere prædica uerat retractare cōpellitur. Erat in lemoicibus anglus nigrū caput appellatus: q̄ ex arce chaluceto incursions crebro faciens aruernos uexabat. Hic quadringentis de/ ctis militibus contractis monferrandū noctu ducit: sciens oppidum nullo præsidio tēneri. Ibi per obscurum noctis positus q̄ proxime muros insidiis: aliquot equites simulare se mercatores docet. & cū oneratis iumentis sub initio lucis monferrandū proficisci. Itaq; milites ut iussi erant ad pontē q̄ ante portā est progressi: patefieri sibi aditum orant. Ianitores nihil de insidiis conscii: ponte demisso pseudo mercatores in suā perniciem admittunt. Nā porta occupata: milites districtis mox gladiis eos necauerunt. Nec mora q̄ in insidiis erant oppidū inuadunt oīa in mortē atq; in prædā conuertētes. Ea re ad sancerrū marescallū q̄ tum in aruernia agebat plara: dū illū copias monferrandū mouere hostis accepit. Curribus præda raptim imposita & captiuis abductis: chalu cetū p̄pere remeauit. Venerat in curiā eo tpe anachorita qdam portans in dextera rubrā crucē: uir austerā & religiosā cōuersatōis. Hic regē affari cū peteret: ab aulicis sæ penumero prohibitus est: uerentibus ne uel dolo regē circūueniret: uel reuera specie aliqua sanctitatis regium aim aliorum traderet. Perseuerant tamen agens ad regem introducit. Cui se desup admonitū esse dicit: ut illum de uestigalibus tributisq; annuis tollendis conueniret. Ni faciat: dei iram in proximo esse: q̄ renitētem puniret.

De btē ma/ riae cōceptio ne cōtra prædicatores.

Nota milita rē astutiam.

Admonitio de uestigalibus tollendis.

Sed neq; liberos illos habiturum. Tunc enim temporis regina cum filiam genuisset: ea uita decesserat. His anachorita cōminationibus rex paululū perterritus: uestigialia demere cogitauit. Sed utroq; patruale biturige dico atq; burgundo dehortantibus cogitatis abstinuit. Scribunt hystorici gheldriae ducē nullis interuenientibus cauis ad bellum prouocasse. Idcirco carolum in ducem mouisse: quem agripinēsis archiepiscopus & iuliaci dux a temeritate respicientem regi conciliauerunt. Remis deinde conuentu habito: quandoquidē rex adoleuisset haberetq; aetatis & prudentiae satis: ut regnū sine alterius tutela administraret: uisum est consilii assessoribus ex reipublica cōmodo fore: si uno principe regnū gubernaretur. Igitur ad carolum oīa relata sunt & patruelibus regimē interdictū. Egit tñ illis gratias carolus: q̄ eius negocia bene gessisset precatusq; eos est fidi in eū postea pmanerēt. Illi magnis a nepote rege donati muneribus: carolo ualedicentes: alter in linguā occitanā cuius administrationē gerebat: alter in burgundiā profectus est. Rex uero parisiōs perans ueteres regni institutiones recensere iubet. Recensitas praecipit obseruare. Inter eas institutiones (carolo ex flandria ut supradictū est reuertente) mercatorū praeposito scabinisq; parisiā: ciuitatis administratione fuerat interdictū: & praetori utraq; gubernacula assignata. Quē magistratū cum iohannes soleuillus homo sine controuersia eruditus & iustus gessisset: nō in scius quāta sollicitudinis erat utriq; officio inferuire: regē adit curas enarrans q̄ bino magistratui incūberent. Alteri uix se satis esse posse. Orare ut uno se abdicare possit. Depuratur in eius locū iohannes iuuenellus inter parlamenteos aduocatos boni noīs & probitatis uir. Quē non praepositū sed custodē praefecturae mercatorū rex appellare instituit. Quo noīe parisiā praeses etiā nūc appellatur. Hic iuuenellus patre iuuenello de urfinis natus: ex urfinorū nobili in latio familia genus duxit. Quē neapolinus metten siū ep̄s eius frater in galliā: q̄ strenuus & belli sciens eques esset: illexerat. Qui aduersus anglos praecleara militiae opera gessit. Deinde quiescente paulo a bellis frācia: arma in turcos tulit. Ibiq; gloriosa morte interiit. Iohannes autē iuuenellus custodia praepositurae accepta: cū parisiōrū libertates & priuilegia imminuta cōperisset: rothomagenses imprimis in iudiciū adduxit. Atq; ita redintegrata priorē libertate: flumina quoq; sublatis impedimentis nauigabilia fecit. Extruxerant em̄ pleriq; in materna amne molendina q̄ alueū angustiorē ad naues deducendas efficiebant. Hos iuuenellus deiecit: cōpensatione possessoribus facta. Dum haec geruntur clemens pontifex carolū per litteras orat ad se auinionē uenire: ut de neapolitanis rebus una consulerent. Cui se id curaturū carolus respondit. Huius ad pontificē pfectionis causa. Rex tributa exactio: nesq; auxit: clerū sine modo premens. Nā cū plus iusto liberalissimus ip̄e pfusissimuscq; donator natura esset: nulla illi pfundendae pecuniae ratio iuerat: ita ut q̄ ratiociniorum magistratus gerebant: uenientibus ad se fisci & publicae pecuniae q̄storibus: dū indiseretas largitiones libris annotatas pdunt: haec margini uerba addebant. Nimis accepit: recuperetur. Et spes q̄dem populo fuit leuandae immoderatae exactiois peginae aduetum: q̄ tum coronanda parisiā erat. Sed ab ambitiosissimis & praeter mensurā largitoribus: tributū remissionē frustra expectes. Non em̄ tantū non diminutū uestigial est: sed sali maius adiectū. Et patris monetā nullo illi instituto precio carolus sustulit: & nouā magno populi dispendio cudit. Deinde auinionem profectus clementem reuerenter adiit. Apud quem aliquot dies communicato consilio: cum Ludouicum regni siciliae dyademate pontifex decorasset: Carolus in linguam occitanam uenit. Cui per tholosates iter facienti suxi comes apud mesieram quae prima est fuxensium ciuitas: fidelitatis sacramenta praestitit: & quia sine liberis erat: heredē comes carolum inscripsit. Fuerat autem comiti filius quem ex nauarri regis sorore susceperat. Hic postq̄ adoleuit: patri detrudere cōepit: propterea q̄ parce atq; illiberaliter eū ut ip̄e causabat haberet. Accedebat ad indignationē q̄ eius mater comitis saeuitia intuens nauarria quo se cōtulerat ad uicū redire formidabat. Quare ad auūculū in nauarrū pfugiēs: cōsultore nauarro: patri uenenū parat. nō qdē ut auūculū dicebat letiferū: sed qd̄ p̄is cibo admixtū diffidētē mariti aīm uxori recōciliaret: atq; ita domū reuersus: dū p̄ter morē popinam

Nota de praetura parisiēsi

Cōtra supfluas largitiōes regum.

Filii i patrem dolus.

Rex Carolus sextus

Genuenses ad
uersus mau-
ros opem pe-
tunt.

Florentini.

ingreditur: uenenatos pulueres cibus insparfurus: uasculū ubi uirus condiderat illi exci-
dit. Quod receptū un⁹ ex comitis mīstris medicinae p̄fessorib⁹ exhibet: q̄ mox id mor-
tiferū esse iudicantes: filiū patri deferunt. Deprāhensius filius crimen uenenū & uene-
ni auctores non celat. Quē capite dānarū p̄ tortorē necare p̄ iubet. Ex hmōi causa or-
bus liberis comes in regem quāq; possidebat testamenti lege transfudit. Reuerso in
franciā rege cū de biturige duce frequentes nuncii ad eū uenirent auariciae illū accusan-
tes: eximere ducē a linguā occitanā gubernaculo nō tardat: missio tholosam petro ca-
prensio nobili equite: q̄ magistratu amotū ducē populo significet. Suasus prāterea
a genuensibus carolus suppetias aduersus mauros illis dare pollicet. Eam expeditōem
borbonii dux libens exceptit Qui prāter pedites contractis mille q̄ngentis equitib⁹ tā-
to diligentius p̄fectus est: q̄to ad ciuile quandā discordiā francos p̄ncipes inclinare co-
gnoscebat. Sub duce militauerunt haricurix comes: admiraldus uiennensis: cōciacus:
& alii cōplures magni generis hoīes. Quibus se ex angliā ueniens comes darbius con-
iunxit. Incidit p̄ idem t̄ps iohāni castellā regi bellū aduersus portugallia regem: &
ducē lencastrā. Quā obrem borbonius a carolo in castellā cū exercitu mittit q̄ iohan-
ni suppetias ferat. Qui borbonius auinionē primū ut pontifici gratularet deinde p̄ nar-
bonensem puincia: barchinorā p̄fectus est. ubi yolanta barrenis aragonū regina cum
suo uiro rege agebat. Itaq; tā longis itineribus in castellā uenit: ut post bellū aduenerit
Francis em̄ fere mos est citū auxiliū promptūq; polliceri: facto tardos esse. Borboniū
tamen iohannes letissime honorificeq; exceptit. Florentinis p̄ id t̄ps opem aduersus
mediolanensiu ducem petentibus: seq; caroli potestati dedentibus responsum est. In-
ter regē ducēq; amicitia esse quā (nō intercedente iusta causa) dissoluere indecorū ex-
titisset. At si mediolanensis iniurias illis facere pergat: subsidiū se missurū carolus dixit
Expectatione sua frustrati florentini: ad armygniacū comitē se cōtulerūt: eadē q̄ a caro-
lo postulant. Armygniacus tamen si postulata primū recusaret: sibi tamen uisum est:
utile reipublicae fore: si militū p̄ franciā palantiū multitudinē in lōginquā militiā ducere-
ret. Collecta igitur ualida manu florentinis auxiliari cōstituit. Superatis alpiibus: alexā-
driam mediolanensis ditionis ciuitatē obsidet. Vbi audito comitis aduentu dux prāsi-
diū posuerat. Et in insidiis alterā armatorū turmā non procul ab alexandria esse ipe-
rauit. Circūsedēte urbē comite: insidiatores quosdā ex suis leuis armaturā laceffitū ob-
dētes alexādrini mittūt. In quos emissi armygniaci milites aliquot: dū longius eos p̄-
sequunt hostis ex insidiis prodit. Quod ubi aduertit comes: laborantibus suis dū suc-
currit: alexādrini eruptiōe facta comitē inter se atq; insidiantes circūuentū intercipiūt
Multis occisis ip̄e octo uulneribus acceptis nō multo post: clamans in manus tuas dñe
cōmendo spiritū meū aīam efflauit. Scribit frossardus comitē sudore inter prāliādū
æstuante in aluerū proximū secessisse: ubi dū ex riuo fluētis aquae largius bibit uoce de-
fecisse: atq; ita ab hoste fuisse captū. De leprosis p̄ eosdē dies puteos iterū ueneno
contaminare conspirantibus suppliciu sumptū est. Et cū uectigaliū aut tributō: nul-
lus esset modus: oīa p̄ franciā in rixa & contētionē gerebantur. Et quod inexplēbiter
rollebat: non ī cōem usum: sed ī priuatorū quorūdam auarissimā auariciam ueniebat.
Quā obrem nulli non aīo coniectabant q̄ supuenerūt incōmoda. Augebant p̄treati-
morē iauditā p̄ illos dies celi tēpestates: & magna uētoꝝ ni agitati ī mari fluctus: q̄ in
littora pisces euomebant. Auulsa quoq; magnae crassitudinis arbores: & per aera loco
translatæ mentes humanas territabant. Inter hæc cum aurelianensis ducatus ad caro-
lum mortuo philippo peruenisset: eum ludouico fratri suo assignauit q̄q; ciuibus iure iu-
rando se adegisset: ducatum sibi seruaturum: & regno perpetua possessione coniunctu-
rum. Obeunte eodem tempore mortem dum manus abluir gastone fuxi comite: q̄
uis hæredē sibi carolum instituisset: ad quēdam tamen comitis nothū ex-
celli animi uirum hæreditas cū tota supellectili rege assentiente uenit. Qui fide carolo
prastita: comes appellatus est. Paulo supra hos dies uantadog in lemouicibus ad mo-
dū munitissimum castrum a biturigū duce recipitur. Id em̄ cū gaufridus testanorus lō-
go tpe occupasset duobus suis nepotibus alano & petro motiens reliq̄. Qui frequēter

a guillermo bontilierio & iohanne bolonanso uexati simul ant se castrum relicturos si millia francorū decem eis soluerentur. Quod postq̄ dux guillermo referente cognouit: nummos protenus adnumerat guillermo adhortat' a fraude caueat. Accepta pecunia alano guillermo significat se cū pecunia aduenire. Est in castro turris fortissima in qua alanus triginta ex suis armatos locauerat ut uenientes francos simul cum pecunia interciperet. At guillermo doli prouidus partem bonā suorū in insidiis non longe a castro statuēs: cū aliquot armatis castrum ingressus portam asseruare iubet: & turrim quā clausa erat sibi referari petit: alioquin pecuniam non se soluturū. Id postq̄ alanus diu recusat: ubi uim sibi afferri timet claus dat. Patēte in turrem aditu: iis qui intus latebant si arma ponant uita salua promittitur. Qua conditione accepta inermes omnes prodeunt captiui effecti. Alanus autem & petrus ad biturigem primum: deinde ad regem perducti capite puniunt'. Huiusmodi dolo dolus improbi hostis retusus est. Sed ad britonū ducē iterū narratio nostra cōuertat': q̄ p̄ oīa p̄fidus & contumax: parlamento edicto (quod de clifsoni iuriis ut supra diximus latū erat) parere cōtēnebat. Nec carolo (q̄q̄ frēquēter admonitus) gerebat morē. Vnde incādescēs clifsonus acerrimū duci bellū infert. Dānis q̄ plurimis britones afficiens. Ne uero tanta odia latius se proferrent: Carolus biturigē ducē cū aliquot iurecōsultis ad britonē legat. Qui hoīem inducant ne monetā aureā ut cōperat cudat: quod ei nō licere secundū regū cōstitutōes ipse nō ignoraret. Pareret p̄terea parlamento decreto q̄tenus ad clifsoni cām attinebat & ea restitueret q̄ ui a clifsono extorsisset: bello quoq; abstineret. His ab oratorib' expositis: p̄ceres q̄ consilio aderant: regē iusta petere arbitrati: ducē orant mādatis obtineret. Ille duratus aīo aurē recta suadetribus auertebar: discedensq; domū: Et ego inquit istos oratores in uincula coniciā. Erat cū eo petrus nauarr' uxoris ducis frater. Qui ducis temeritatē intelligens: fororē illico orat: uiri ferociā cōpescat. Dehorteturq; legatis iniuriā facere: q̄ in eius perniciē facile redūdet. Benigna mulier audito fratre ducē adit liberos secū ducens. Quorū cōspectu & uxoris prudentia māsuetior factus: morē inquit o uxor tibi gerā. Cōuenientibus postera die in ecclesia ducibus: brito se ad regē nō multo post p̄fecturū rēdit. Eo responsō cōtentus biturix: dimisso ducē in franciā reuersus est. Brito autē magno apparatu paucis interiectis diebus ut p̄uiserat ad regē uenit. Multis p̄ eū ad excusandū p̄palatis: rex decernit: ea oīa expleri a ducē oportere: q̄ parlamento iudices diffinissent. Id ita se facturos brito clifsonusq; p̄mittētes: a rege dimissi sunt.

Natus est sub his diebus regi filius carolus quē septimū ætas nostra appellauit. Et richardus anglus rex pacē simulans leucastrix ducē parisiū ad carolū mittit. Auid' est in cōuentu regio angl' q̄ pecuniā richardo dissolui: q̄ pro iohannis regis redēptione restabat: aquitaniā insup oēm aureliano tenus restitui petebat. Hæc si absoluant: pacē in prōptu esse q̄ p̄petuo firma haberet. His ad insequentē modū responsū est. Reddat rex anglus iohānē regē: obsidesq; q̄ sua culpa in āglia mortui perierūt. Cōp̄set insup dāna prædasq; a suis post fœdus initu p̄ franciā factas. Quo fœdere richardus militē oēm suū ad se reuocare p̄miserat. Pro his detrimētis carolū petere trigēties centū milia nūmum aureorū. His si satis richardus faceret: regē ducis postulatis respōsurū. Lencastrix dux hæc q̄ accepisset suo regi relaturū dixit. Inter ludouici aurelianoꝝ ducis aulicos multū autoritatis habebat petrus craonus clarus & potens eques. Qui fama q̄ de ludouico circumferēbat adductus (Magiæ siquidē & sortilegiorū studio ducē teneri plariq; insimulabant) rem suo principi prodit. Ea re indignatus ludouicus: q̄ craonū id de se iudiciū facere arbitraret: eū domo emittit. Ratus itaq; craonus tā insignē (p̄curante clifsono) ignominia accepisse (erat em̄ inter illos uetus simultas) aptam in clifsonū irā uertit. Nā die festo christi eucharistiæ: reuertentē a rege clifsonum craoni satellites equo deiiciūt: occidissentq; nisi in proximā domū (tribus per nates acceptis vulneribus) se proripuisset. Dilapsi fuga satellites apprehendi præter tris non potuerūt. Qui iudiciū capitis subiere. Craono dies dictus cum esset neq; compareret: exilio damnatus est: & bona eius publicata. A edes enim quas non longe a templo diui Iohannis in grauiā habebat speciosas āplāsq; diruere rex iubet: & i fūdo sepulturā fieri parochianorū

Rex carolus sextus

Ipse uero ad britonū ducē q̄ cōsciū illi erat p̄fugit. Quæ res carolo indignissima uisa est. Accedebat ad indignatōem q̄ clifsono secundū parlamētī sententiā dux non satisse cisset. His regis aīm asperantibus: consilio cū suis capto: arma carolus parat. patruelē q̄ suos biturigū & burgundionū duces accersit: causam indicans belli in britonē suscep̄ti. Illi repentinū morū admirati ægre ferunt. q̄ ipis absentibus tā difficilē expeditio/nem consulere quis ausus esset. Idq̄ in clifsonū riuēriūq̄ & nouiantū imprimis refere/bant: q̄ reuera tū imperitabant: deducētes regē quocūq̄ libuisset. Clifsonū ingentes opes inuisum ducibus faciebāt. Nam cū ex vulnere accepto mori se iudicaret: testamēto cognitū est decē & septingenta francorū milia hæredibus relinq̄re. Mirati ergo duces unde hæc sibi nisi ex præda clifsonus cōparasset. Hanc ob rē regii consultores optimis q̄busq̄ cū graues & infenti haberent: Carolū ad sanctū germanū de laya relicta parisio educunt: rati siluestri loco liberius q̄ uellent æt̄itare. Scholastici nihilominus parisiaci studii quorū priuilegiis crebro derogabat: missio cū prudentibus suæ cōitatis rectorē: ad sanctū germanū cū puenissent: cancellariū orant dari sibi aditū ad regē: mandatū illis esse q̄ necessario patefaciant regiæ maiestati. Hæc cū sæpenuero frustra possetulassent: tandē cancellariū respōdit: Arduis p̄ republica negociis regē distineri. Cæterū de eorū priuilegiis non necesse esse anxīā gerere sollicitudinē: q̄nquidē regi curæ erat studii libertas & quies. Atq̄ ita nihil p̄ter summā indignationē reportantes: oratores domū reuerterunt. Non posthabebat carolus in britones expeditionē: idcirco principio ætatis cenomanos petere copias iubet. Cuius cognito aduētū: simulator benignolentiæ brito: mox ad eū oratores legat. mirari se dicens: q̄ armis instructus ad se ueniret: nihil rebellionis in eo esse: ciuitates castra arces gentēq̄ britonū mandatis pariturā. Illū regē se subditū esse. Erat tū carolo mens nō admodū sana: ita ut male coherentibus uerbis febricula uexatus interdū loqueret̄. Nullo igit̄ dato britonis nunciis responso: cōfestim in liberū campū paucis comitatibus egressus: dū p̄siluā q̄ cenomaniā proxima est p̄cedit: obuiū habet pannolum hoīem mēdico similē. Qui carolum intuitus: quo inquit o rex p̄gredieris? Caue ultra pergas proditus es. Et in potestatem hostis: te tradituri sunt domesticū tui. Ad hanc uulsi mi hominis uocem: Carolus cogitabundus & tristis similis mullitare cœpit. Regē sequebant̄ adolescētes duo ferentes lanceā alter: alter cassidē. Qui lanceā gestabat dormitans forte lanceā in cassidē subsequentiis procidere permisit. Quo tinnitu p̄teritus rex furia mox adus non secus ac in hostē incidisset districto gladio obuios quosq̄ p̄cutiens quattuor interemit. Cōfestim igitur cōpræhensus: ad diuersoriū perducitur: ubi mortuo non impar diu decubuit: iudicantibus medicis: eū interuisse. Votis tū & piis cleri plebisq̄ supplicationibus deo religiosissime exhibitis: paululū respirauit: & parisiū reuersus est. Atq̄ ita cū non satis bona ualitudine esset: patruelē eius duces biturix & burgundus rerū administrationē sibi uindictarunt: p̄sequentes nouiantū q̄ regii ærarii custodiā lōgo tpe habuisset. Ingre/diensem burgundus regis palatiū: nouiantū offendit: eūq̄ noīe appellans: Opus inq̄t mihi est pecunia: Tu centū milia francorū mihi ex regis opibus exprope. Nouiantus respondit se pecuniā dñm nō esse: sed si ita regi collibuisse: libēter deprōpturū. Ergo inquit burgundus morē mihi gerere negas? Tuæ illiberalitatis te p̄pe diē p̄nitebit. Hinc sumpta occasione: nouiatū atq̄ riuēriū post aliquot dierū carcerē regia domo: & cōione abstinere iussi sunt. Clifsonus conestabilatu amotus. Comite philippo duēsi in eius locū suffecto. Per eos dies male habenti regi aliquid semp̄ ludi iocorūq̄ (tristitiæ leuandæ causa) excogitabat. In ædibus q̄ blanchæ reginæ in suburbio diui marcelli erant huiusmodi ludi nō sine quorūdā exitio facti sunt. Aliquot non ultimæ nobilitatis aulici. (Inter quos ip̄e carolus fuit) uillosas sibi ex tenuissimo lino uestes conficiunt: quas ad nudam cutē pice sibi agglutinantes: & quo fulgentiores essent pinguitudinibus aliquid cōmiscētes: siluestriū hoīm speciem non inepte representabant. Nihil enim de oī corpore præter faciem illis apparebat: quippe quondiq̄ pendente instar uilorum lino tecti erant. Igitur ad hūc modū p̄sonati: cœnaculū facibus (quia nox erat) accensis. ingressi: cū choreas agunt flamma (casu ne an cuiuspiam dolo incertum est)

Scholastici
parisienses

Carolus ad
cenomanos
pergit.

In personatorum uestes incidens omnes momento cruciavit. Inter nobiles feminas quae ludos spectabant una aderat quae amplissima qua induta erat chlamide regem complexa incedum restrinxit: reliquis uel aduflis: uel in puteos: uel in fluentu se praecipitabit. Nec compertum est cuius culpa tantum flagitium acciderit. In solas reginae ades ultio processit quae solo tenuis aequatae sunt. Eodem tempore regi siciliae neapolitanu regnum re petenti clemens pontifex romanus decima in clero partiuit. A cuius exactoribus quae pa risiensis schola prouocasset: se tamen a tributo eximere non potuit. De copiis uero militu quae sese in turmas quas societates uocabant: rapina uiuentes constitutu est: ut boue ficandus marescallus partem in aquitania abduceret: pars comiti sancti pauli attribue retur ad bellum quod apud lucenburgum aduersus bohemo regem gesturus erat: qui cum obaratus comiti esset: debitum dissoluere recusabat. Interea conuentus princi pum franciae atque angliae apud abbatuwillam habitus aliquid speratae pacis attulit: ita ut eius confirmanda gratia cum carolus abbatuwillam: anglus uero calisium petiisset: ca rolum solita furia corripuit. propterea re infecta discessum est. Recepit in gratiam p id tempus cliffonu biturix dux. At cum inter aulicos uariae factiones essent: pro sua mo destia iuuenellus mercatoru ppositurae custos occurrebat: odientibus eu multis: quos in alteram parte nouaru reru spes abducebat: nec ab illoru mente philippus burgundus abhorre putabatur. Itaque ex burgundia delatores pdiere: qui iuuenellum multis cri minibus accusarunt. De quibus burgundionu dux inquiri iubet. Inuenti sunt corrupti testes triginta iuuenellu uno & pari testimonio accusantes. Inquisitione ad ducem dela ta: cu philippus respondisset: superflatis ad hois danationem esse: si crimina ab ipis inqsi toribus quos castelleti commissarios franci uocant: summatim scriberent. In scriptis cri minibus commissarii abeuntes in cauponam uinariam du uino indulget: libellus inqsi torius ad extremam mensam negligenter ab illis du compotant relictus: in pauimentu cum cecidisset: adueniens domesticus canis libellum mandens: in hospitis cubile deporta uit. Quem cauponis uxor cubitu pergens: pede offendit: maritoque ostendit. Ille inscri ptione perlecta: ad iuuenellum protenus profert. Cui postridie dictus dies erat ad ui cennas iudicio se sistendi. Admiratus iuuenellus falsas in eu delationes: innocentiae suae securus ad regem cu quadringentis parisiensiu ciuibus pergit. Erat em integritate optimis quibusque comendatissimus: ita ut regius parlatemeti senatus aduocatus causam in eum dicere rogatus recusauerit: quae a burgundo duce ut id faceret delectus fuisset. Causam egit aduersus innocentem iohannes androguetus aruernus: magnopere postulans iuue nellum in carcerem mitti. Contra iuuenellus constanti animo respondens: postquam de sua innocentia nonnulla prope differuit: non inquit aequu est sine inquisitionis libello ho minem in uincula rapi. Cui androguetus mox intulit: accusationes testesque praesto esse atque inquisitores qui pone illu astabant: conspiciens libellu petit. Illi se uicissim inter rogantes: quis eoru haberet: rubore: perfusi: obstupere uehementer. Rex (cui eodie melior mens erat) confictos in iuuenellu dolos intelligens. Abi inquit iuuenelle: te sa tis purgatu habemus. Missis per illos dies in britaniam oratoribus: qui ducem cliffonu que ad concordiam inducerent: cum inanes reuertissent: burgundiae dux in britaniam se contulit: controuersiaque oem ita composit: ut dux in franciam profecturus britonu guber nacula cliffono credidit. In iudeos rursus aduersum est quae christianam pietatem asper nantes opprobriis christianos laceffebant. Aliquot ex illis p ciuitatis compta sustigaris: milia scutoque xviii. in fiscu rettulerunt. Quae ad pontem paruis appellat extruendu im pensa sunt. Et cu a turcis impetitus hungarorum rex henricus caroli auxiliu petiuit: mis sus ad eu est cu magnis copiis conestabilis duensis comes. Qui hungaria ducem: cogni to quia turci relicto bello se in turciam recepissent: in bohemos imperu facit quae de religio ne & fide christi non recte sapiebant. Habita de bohemiis uictoria praedis ditatu militem in franciam reduxit. De pace iterum apud boloniam franci anglique conuenientes: in ducias quattuor tantu annorum posuere. Interea exercitu uolens reddere militem Exercet mi omne ludoru genus pter sagittandi: carolus prohibet: ut ad induciarum finem si anglus ne les gligens pacis esset: miles non emollitus ocio: robustior ad bellu constantiorque haberet.

Decima pro neapoli recu peranda.

Rex Carolus sextus

Sagittariorum siquidem atq; balistariorum tanta post paucos menses exercitatio atq; copia fuit: ut principibus uiristimori essent: quare hoc exercitii genus non passim sed per insignio res tantum regni urbes permiffum est. His diebus cum parisi ageret cardinalis lunensis a pontifice legatus: hi qui iuuenellum falsis delationibus offenderat sacerdotis eorum consilio ad cardinalem profecti: culpae remissionem moesti gemetesq; efflagitant. Qui poenitentiam illorum non aspernatus: eos a iuuenello quem offenderant ueniam petere iussit. Venere siquidem lintheis ne agnosceretur tecti ad iuuenelli aedes: a quo humanissime excepti postquam noiatim singulos designauit uenia donantur. Fuit scholasticorum parisiensis academiae aduersus cardinalem de ecclesiastico scismate grauis contentio: ita ut illi non reuerenter de pontifice uerba facere auderent. Execrabilibus demum poenis a cardinale prohibiti aegre abstinerunt. Obeunte paulo post innocentio patres qui auinione erant petrum lunam pontificem ordinarunt benedictum illum appellantes. Ad quem missus a rege: & parisiensi schola oratoribus: qui de scismate tollendo illum hortarentur. postquam uacui rediissent consilio parisi habitum cum nulla ad unionem sanctior pateret uia quam si uterque de pontificatu contendens se dignitate abdicaret: duces biturix & burgundus ad benedictum auinione legantur. Mittunt quoque a scholasticis parisiensibus eadem causa nuntii. Hi benedictum conuenientes: memorant quod incommoda ex scismate contigissent: & quod posthac euentura timebantur nisi tantum ab ecclesia discidium tolleretur. Vnicui huic malo remedium afferri posse: si ipse atque aduersarius eius pontificatui cederent. Benedictus ad haec oratorum uerba cum se rite electum pontificem esse respondisset: nec spem de se faceret pacis: perseverantibus in proposito oratoribus: ego inquit quandoquidem ad unitatem cessio conducere uidetur: cedam si idem fecerit copetitor angelus corarius. hic enim uenetus erat: & gregorius duodecimus a suis sectatoribus uocabatur. In hoc benedicti anticipi responso oratores incerti: idem benedictum suspecta ratione hominis pertinaciam euincerent. Sed eorum frequens conuenticio benedictum suspecta occasionem dedit ut auinione clam relicta: se in cataloniam propere contulerit. Erat enim ex ea gente prognatus. Igitur duces benedicti abscessu irritati ad regem remearunt. Qui relatione gestorum accepta: ad diuersos christiani nominis reges de auferendo ab ecclesia scismate nuntios mittit. Id postquam benedictus intelligit placandi regis causa decimam illi ecclesiasticam nullo procurante donauit. Quam inuito & reclamante clero rex exigere non cunctatus est. Per superiores proxime exactos annos. Conuenientibus francis anglisque oratoribus cum fuisset de ysabella caroli filia regi anglorum desponsanda prolocutus: & annorum triginta confirmatae essent induciae: parisi ob eam causam uenere ab anglo rege rolandus corbiensis anglus admiraldus: & monthion mareschallus: guillotus quoque stropus legationis principes. Et rolando quidem regis angli uicario data est coniunctio ysabella septimum annum agens: & cum in normannia chereburgum: & in britania breftum haecenus angli occupassent: utrumque carolo reliquere. De prodigiis eius temporis haec relata: ex lingua occitana fuere. Visam stellam esse grandem: quam quinque minores stellae hostili more persequi uiderentur: & praeterea iuxta astarte aere armatum hominem: manu lanceam gestantem: ignemque mittentem: qui stella percussa mox euaduerit. In aquitania auditas per caelum uoces: & armorum strepitus: uelut praelium hominum. Quo tempore boussiquandus marescallus genuensium administrationem regis nomine suscepit papiamque atque placentiam insubrium urbes duodecim equitum milibus instructus cepit: & demum aduersus turcos constantinopolim duxit: ubi egregia militiae opera edidit. Redeuntibus ex infelici apud alexandriam commissa pugna sexcentis militibus: qui sub armygnico comite militauerant: transmissa sabaudia cum ad dalphinatum angustias duce almerico feneraco peruenissent: omnium rerum indigentes: peteretque sibi ab incolis alimenta ministrari: quidam regionis illius proceres: contractis raptim copiis in illos non secus ac in hostes arma parant. Ea re ad almericum perlata: ad dalphinates missis nunciis orat: liceat sibi suisque per illorum fines iter facere: distributis quantum ipsi decernerent moderatis alimentis. Reiectis nunciis: negant dalphinates illis subuenturos. Igitur almericus conuocatis ad se militumibus: Ecce inquit o socii omni ope atque

**Ysabella se/
premissis regi
anglorum de/
spouatur.**

Prodigia.

Genuenses.

**Reditus ar/
mygniacorum
ab italia.**

humanitate destitui mur. procurrunt in nos armati dalphinates: & si in eorū manus incidimus: non aliter q̄ latrones iugulabunt. Si uiri sumus: præstat p̄ vulnera gloriose p̄liando occumbere: q̄ more reorū strangulari. Insidiamur illis: & intercipiamus incautos. Mouentes dalphinates cū nox ultra progredi illos impediret: magnis ignibus incensis: male cōstitutis excubiis obdormiūt. Vigil aut̄ almericus ubi p̄ exploratores de dalphinatiū statu cognouit: ordinatis suis sub diei lucē in hostem irrupit: & cæde facta aliquot ex illis nobiliores uiuos capit. Inter quos fuere auraycensis princeps: ualentianus comes: & uiennensis præsul. Victor almericus ueritus ne ex fuga dalphinates se reciperent: & uiarū fauces intercluderent: captiuos liberaliter habuit. Impetratisq; dū transiturus esset alimentis: a principibus q̄tum ip̄i pro eorū redemptione iudicarent: a cæteris uero singulis argenti marcham accepit. Est em̄ marcha apud gallos libræ pars dimidia. Nondū per hos dies inter franciæ & anglia reges de cōditionibus pacis cōuenerat. Idcirco ad idip̄m Carolus arderam: angulus guynas uenit. Arderā uero conuenientibus regibus: pacis foedus ictum est. De quo aliud scribere non possum: q̄n̄quidē eius t̄pis scriptor id se nescire confessus est. Indicia multa regū beniuolentiæ uisa: quæ lia sunt oscula: dexterarū tactus: mutui amplexus: amicissimæ appellatōes. Carolū em̄ angulus patrem: Carolus anglū generū uocabat: alternis preciosissimis munerib; se donantes. Dum apud arderam reges consultant: non uisi ante id t̄ps imbres: grādoq; frequens cum uehementi uento irruentes quattuor sine intermissione horas principes ī tentorio caroli continuerunt. Altera quoq; insequētis diei nocte insurgens subito imbrum & uenti uolentia: franci regis tentorii centū & quattuor funes & tigna q̄ tabernaculum sustentabant: Angliæ uero mansionis quia de missiore loco distenta erat: q̄ tuor tantū funes abruptit. Interea ysabella ad anglū deducit: & inde ab anglis insignib; foeminis q̄ ob idip̄m ex anglia conuenerant suscepta: calisum profecta est. Reges uero cū se conuiuio apud anglum recreassent: datis atq; acceptis inuicē donis: alter franciā: alter angliam petit. Paulo supra hos dies rex hungarus de turcis insignē uictoriā retulerat: cuius rei memores turci renouato bello expeditionē in hungariā parant. Quā obrem sibi consulens hungarus ad carolū missis oratoribus suppetias orat. Missi sunt cum ingentibus copiis philippus arthesiensis conestabilis: Iohannes niuernensis philippi audacis filius: Iohannes boufficaudus: Iohannes suiennē. Conciacus: & alii francæ nobilitatis proceres armorū belliq; non expertes. Transmisso danubio ad hungarū regem franci galterū de rupibus equitē burgundum mittunt: petentes quid illos comodus facere liceret: quo ue itinere in turcos ducerēt. Hungarus cui francorū mores cogniti erant: timens ne per arrogantiam temere quicq; cōmitterent: turcorū in bello gerendo condiciones modūq; galtero explanat. Nihil festinandū esse. Hungarus qui proxime turcos incolerēt: se assuetos habere: quos primos hosti obilcere oportebat. Hungari regis consiliū parui habentes franci primas sibi pugnandi partes arrogant. Et lubrici per oēs uoluptates: uino ludorū indulgentes: bonis oibus horrore habebantur ita ut dicere illis incolæ non dubitarent male illis aliq̄n̄ propter eorū iniquitatē cōcessurum. Vbi ingentē turcorū multitudinem non longe a castello richo in armis esse cognouerunt franci ductore conciaco in eos nihil metuentes incurrunt: cæduntq;. Et castellū adueniente in adiutoriū hungaro expugnant. Deinde nichopolim munitissimā ciuitatē obsident. Vbi cū dies octo decim consedissent: quotidianis oppugnationibus obsessos uexantes: nunciū accipiunt de turcorū aduentu qui instructis militariter aciebus in eos pcederent. Igitur cū hungaro rege de genere & modo præliandi consultat. Atq; imprimis gloriæ cupidi primā sibi aciem (renuente hungaro) deposcunt. id maxime contendente conestabili qui grauiter ferebat conciacū superiore prælio se præmissio uictoriā de turcis habuisse. Itaq; in primæ fronte collocant franci: quam sibi deberi rex cōtendebat. ob eas maxime causas quas supra exposui: tum etiā q̄ hūgarus suorū mores spectatos habebat: audaciores fore dū fracos post se pugnatuos confiderent: neq; terga daturus: metuentes a francis sequentibus cogi. Si contra fiat & ab iis q̄ primā aciem ducerent male depugnet: hungaros statim fugæ se cōmissuros. Sano cō

Fœdus inter
reges fraciæ
& anglia.

Expeditio ī
hungariam.

Rex carolus sextus

Cæduntur a
turcis franci.

filio insani franci non acquieuerunt. Igitur dū quid in castris turcorū fieret exploratum hungarus mittit acies instruunt: francis primā sibi arrogantes. Erant in castris francorū ex priore uictoria turci captiui cōplures: q̄bus tamen (fide afrācis accepta) spes esset sui redimēdi: eos tamen illico franci necant. Constitutis in mutuo conspectu aciebus: signo dato atrox pugna cōmittitur: p̄liabantur acerrime christiani: nec minus ferrox turcus depugnabat. Conciacus & iohannes uienensis primariā in ea pugna laudē meruere. Sed in francos irrūpens turcus cū nostrorū ordine turbasset: multitudinem litum superior: christianū exercitū fudit: fugientibus hungaris qui in posteriore acie constiterant. Capti sunt ex francis & ad turcos ducē perducti trecenti non mediocri conditionis uiri: inter quos iohannes comes Niuernensis. Conciacus boufficaudus & iohannes uienensis. Ducebat conciacus interiore tantū tunica uestitus: & uerberibus inter ducēdū afficiebat. Cui sic afflicto nudoq; chlamys (diuina ne an humana ne scitor ope) iniecta est: q̄ ad tegumentū illi fuit. Corā positus captiuis: turcorū tyrannus eos mox occidi in presentiarū iubet. Boufficaudo tantū & iohanni niuernensi cū aliis duobus & uiginti proceribus parcitū est. Illi propterea q̄ turcis in pari fortuna quando q; peperisset. Huic q; magus q̄dam inter turcos: eū assereret auctore futurū maximæ christianorū cædis. Nā hic iohannes burgundiæ ducarū postea adeptus mirabiles in francia dissensiones & ciuilia bella mortelq; excitauit. Post tā male gestū præliū: cum christianorū cadauera iubente turco anno & mense uno humi insepulta iacuisent: nec afera ulla: nec ab auiibus contacta sunt: arbitrantibus hostibus id alimentū feras despuisse. Iohannis & suorū concaptiuorū redēptio ducentorū miliū aureorū nummū fuit. Philippus uero conestabilis in ipsa captiuitate: atq; itē Cōciacus interit priusq; de redēptiois precio conuenisset. Eius philippi cadauer aromatibus conditū in franciā relatum in diui laurētii templo in oppido deu sepultū. Guido trimolus rhodi defunctus est uita: & in eo loco sepulchro inhumatus. Henricus barrenfis orta in uenetiis pestilētia mortuus est. Sub his diebus ducis britāniæ filius caroli filiā desponsauit: cui milia francorū trecenta in dotē promissa sunt. Sed non multo post exactis mensibus uirgo defuncta est. Et francorū regina p̄ eos dies filiū peperit ludouicū: cui in baptisate ludouicus aurelianorū dux nomen dedit. Nauarro rege ut supra memorauimus defuncto filius pacti memor quod cū carolo pater inierat p̄pilonensem ep̄m ad regē legat: terras repetens q̄ illi ex paterna hæreditate in normānia ptinebant. Consultante de hoc rege: post diuersas sententias ea uicit: q̄ restituendas nauarro terras: aut ei alioquin satisfaciendū dicebat. Itaq; in uastinio nemosum datū: & cū antea comitatus esset: in ducarus dignitatē est sublimatū. Et in cāpania locis separatis milia librarū decē nauarro assignata. Venere eodem tpe a constantinopolitano imperatore ad carolum legati aduersus turcos opem postulantes. Quibus assensum est: orante ludouico aurelianoq; duce hanc sibi expeditionē cōmitti. Et baasacus turcorū princeps misso militiae suæ p̄fecto carolū magnis muneribus donat. Venit quoq; (carolo remis agente) bohemo rū rex: uidendi caroli tantū causa. Quē liberaliter exceptū & donis cumularum rex habuit. Benedictus uero cui franci in pontificatu fauebant: licet p̄ticipatui cedere crebris legationibus admoneret: p̄tinax tñ contra p̄stabat. Quare cōuentu sacerdotū p̄cerūq; parisi contracto: a benedicto secedendū esse decretū est. neq; admittēdas post hac gratias ad beneficia adipiscēda quas romani expectatiuas dicunt. Ecclesias q̄ rectore carerent a collatoribus petendas: electiones cōfirmandas etiā exemptarū ecclesiarū salua exēptionis libertate. Ea a benedicto discessione cognita: cardinales q̄ cū eo auinione erant: ad nouā illā sex milibus passuū ab auinione distantē se contulerūt: suo p̄tifice deserto. Carolus est a nobis memoratū mentis impoti duo ex ordine augustinensū fratres mederi se posse iactauerunt. Quod quia gratū q̄ plurimis erat: ad ualitudinariū regē introducti: capiti aliquot incisionibus factis ex impotente moribundū reddiderunt. Idcirco cōprehēsi cū se medicinæ profus nescios esse cōfiterent: ex p̄udentū consilio sacerdotii dignitate exutos: carnifex capite trūcauit. Quos ad id scelus excitasse philippū burgundū fama vulgauit: propterea q̄ ludouicus aurelianus iohēm

Pseudo me/
dici.

barrensem (q burgundi studio ducebat: & magus erat) digne cōburi pcurasset. Ortis eodē tpe in anglia ppter ducis lencastrīa necē seditiōibus: Henricus eius ducis nepos cū in suspitionē aduersus richardū cōiurationis uenisset: in franciā se recepit: & a Carolo honorifice est habitus. Et p id tps auctore iohanne cremaldo alexandrino patri archa: decimā clerus pfoluit. Supatis pte rea alueis adeo flumina exundauerūt: ut ades cū iis q eas incolabant efferrent: pditis diluuiō fegetibus. Laboratū est etiā grauissima p oēm franciā pestilentia: labente anno salutis. M. ccc. nonagesimo nono. Visus quoq est cometes insolitae magnitudinis & uehementer ignitus. Superuenere praeterea anglis suae calamitates rebellantibus wallis. In quos dū richardus anglorū rex copias ducit: non pauci ex nobilitate in eū conspirant: & ysabellā reginā imprimis in arcē munitionissimā abducunt duobus ex oī eius gallica familia obsequio quotidiano relictis. Seditione anglorū cognita: henricus quē ad carolum confugisse diximus animum intēdēs: spem cepit res nouas moliendi. Clam igitur e franciā abiens: ad anglos fertur. Allexit protenus in suas partes richardi amicos: datiq; ad ciuitates litteris: qbus regem ī multis criminabat: paucis diebus magno satellitū numero stipatus incescit: supplicio quosdā pceres afficiens: ita ut partim metu: partim richardi odio: populi magna pars henrico obtemperaret. Vbi res apud anglos innouari richardus accepit: wallia relicta a suis quoq; relictus est: qui eū in henrici potestate prodidit. Non ob aliā causam: magis q; cū francis amicitia contracta caroli filiam uxore duxisset: chereburgūq; & breftum restituisset: pace praeter populi uoluntatem cōcessa. His rationibus in publico anglorū conuentu diffinitū est alio rege opus esse: henricū magnis laudibus plærīq; efferebant: & ante oēs cantuariensis archiepiscopus: ut factionis iniquitatem aliqua religione palliaret: fialam promittit liquoris plenā quā ad diuum thomā cantuariensem ad sacrandos reges anglos caelo allatam asseuerat. Henrico p simulatam religionē fauere: & cōciliatum sibi populum reddere sacerdotem uoluisse credo. Eam fialā Henricus postea nunciis quos ad eū carolus miserat ostendit. Nec differt richardū tollere. Nam accitis quos richardo fidissimos fuisse nouerat p eos richardum necat: seq; regem fauentibus anglis instituit. Consciū tamē q indigne richardi mortem carolus ferret: oratores ad eum legat: qui de pace certo loco & tempore cōponēda conuenirēt. Boloniā carolus calisium henricus suos misit. Qui de pace frustra disceptantes paucorū dierū inducias edixerunt. Acceptus est eodē tpe a carolo honorificentissime constātinopoleos imperator: qui uisendi regis cā parisiū aduenerat. Quē apud luparam diuersatū tantum auctores scribunt: eius causam aduentus aliā non ponentes: non est tamē dissimile uero ea causa uenisse: ut in turcos grāciā minitantes francos cōmoueret. De ysabella q richardo nupserat carolus pater sollicitus: gueuillū & iohannē blanchetū ad henricū mittit: q eam ad se reducerent. Qui dū reginā causam diligenter cōstanterq; agunt: anglos in carcerē illos afferuari iubet. Vbi blanchetus aegritudine cōtracta morit: gueuillus post diuturnā ualitudinē cruenti uomitus: sanitatē recuperat. Eo ex anglia reuertente: henricus ysabellā calisiū mittit. Vbi receptam franci ad patrē perduxerunt. Circiter id tēporis mense mayo p bellouacorū agrum grando frequens ad anserini ouimagnitudinē: ronante caelo segetes quatit. Et caelestis ignis apud uicennas in reginā puerperā cubiculo decidens thori cortinas concremauit. Sequēri mense iunio p dies nundinarū dyonisiāni edisti par grando tabernas atq; officinas mercatorū cōplures cum bona publicorū a diū parte: quas hallas vulgus uocat diruit atq; pculcat. Carolo non cōualescēte: duces ludouic⁹ aureliane⁹. biturix & burgūd⁹ de admīstrādis regni negociis simultates exercebant: & burgūdus ludouico maxime inuidebat. Iram insup auxit aurelianus dux q amicitia cū duce gheldrensi nescientibus principibus cōparata: gheldresem qngentis equitibus stipatū in parisiōrū agrū deduxerat. Nec inferiores copias burgundus contraxit: ita ut in apertas inimicitias odiū prodire nemo dubitaret. Biturigum tamen dux tanto occurrens malo temporariū remediū attulit reconciliatis ad tēpus furentibus principibus. Apparuit per eos dies a septentrione ardentissimus cometes: qui timori multis fuit: non ignorantibus id pronosticon esse grauioris in repu-

Diffensio in
ter anglos.

Produnt an/
gli richardū
regē suum.

Figmentū fa/
cerdotale.

Oratores a
Henrico an/
glo captiui.

Caeli tempe/
stas.

Simultas in/
ter principes
francos.

Cometa.

Rex carolus sextus

blica calamitatis. Eni uero non multo post aurelianus dux publicis gubernaculis a Carolo qui tum meliusculus erat pfectus est. Quam dignitatem consecutus: mox ad rapinas se couertit: quosuis ad soluenda uectigalia & tributū compellens: clero ad eam feruitutem cōpulsio. Re cognita remorū archiepiscopus ducis auaricia occurrit. At contra senonensis archiepiscopus excōicatione feriebat aureliano non parentes: tam diuersa erant hoīm studia: ut non lege nō caritate sed cōcupiscentia sua & sacerdos & pceres in diuersa traherentur. Fauebat maxime benedicto aurelianus: & ab eo factā esse discessionē moleste ferebat. Quā ob rem scholæ parisiensis odiū in se cōtraxit. Nec diu post rebus p̄fuit cōibus: constituto burgundionū duce qui regnum administraret. Recepto magistratu nouā mox exigēdā pecuniæ formā philippus excogitauit: sed ab antistite remensi admonitus destitit. Aurelianus postq̄ magistratu amotus est: ad lucēburgum cōrēdit. Et cū lothoringiæ dux: mettenesq; bello decertarent: sollicitā nauauit operā pacē cōponere: honorē inde muneraq; non parua referens. Apud britones defuncto duce: uxor eius uidua henrico anglo nubit. Quā dū traicere in angliā: cū tribus quos habebat liberis parat: philippus burgundus magnis itineribus in britaniā pergens receptos filios ad regem p̄duxit: iohannē dico richardū & arturū. Auinione uero cū benedictus palatio non egrederetur: tamer si obsidione liberatus esset: ueritus tamen inimicorum insidias se in arce continebat. Sed cum id carceris speciem esse reputaret: roberti braquemontis ope clam inde educit. Nascitur hoc tpe anni. M. cccc. secundi ex ysa bella regina Carolus filiorū regis caroli quartus. Cui patre defuncto regnū miserādis calamitatib' attributū obuēnit. Cōstituitur item conestabilis (mortuo sancero) carolus albritus. Qui adepto magistratu: arces nōnullas in lemouicibus ex anglorū dñatione eripuit. Renataq; est inter aurelianū burgundūq; de administrandis rebus controversia. Quā occurrentes uiri sapientes pro tpe sedauerunt: ita ut nemini principū seorsum: sed oībus pariter res publica crederet: non secus q̄ si ad paucorū moderationē monarchia redacta esset. Tria per id tps matrimonia contracta fuisse inuenio. Carolus ludouici aureliani filius yfabellā q̄ richardo anglo nupta fuerat uxore accepit. Iohannes duxit. Et philippus burgundiae dux ultima naturæ persoluit: relicto iohanne niuernensi multorū malorū futuro auctore. Nam patris loco burgundus suffectus: postq̄ fidelitatis iura Carolo p̄stitit: perditorū hoīm consilio ductus: aduersus aurelianū ducē inexpressibili odio ferebatur. Erat itaq; aurelianus excelsi animi & magnarū rerum appetens & qui imperiū affectaret: propterea lucēburgū profectus aliquot oppida atq; arces cepit. de se opinio nem bonā faciens: quasi imperio ydoneus esset. inde aut̄ quasi gloriæ satis suæ fecerit digressus: auinionem ad benedictum uenit: laturus opem pōtifici quē schola parisiensis dignitate amouendū magnopere contendeat. Magni siquidē nominis atq; auctoritatis per id tempus schola ip̄a habebatur: ita ut scholasticū offendisse piaculum esset. Inter itaq; multas simultates cum res tota francoꝝ ad ciuilem discordiam inclinaret: nemo non fere studebat scholæ fauorem atq; beniuolentiam sibi cōparare: eo melior æstimandus quo litteratorū maiore auctoritate iuuaretur. Erat ergo per eos dies parisiensis scholasticis plurimū nominis atq; æstimatiōis. Enim uero dum ad diuam katherinam quæ scholasticorū appellatur supplicationē haberent: quidam ex familia caroli fauosii aurati equitis equo per lutum uectus: unū ex scholasticis luto inquinauit. Quem protenus ira feruens scholasticus pugno percutit. Ad uociferātem seruum cū reliqua fauosii familia armis instructa p̄curreret: scholasticos insectās: cū ad ecclesiæ uestibulum successisset: nescio quis sagittam temere ad maiore usq; aram dū ad rem diuinam se sacerdos parat emittit. Quam scholastici iniuriam ulcisci properantes: ita apud iudices agunt: ut fauosii ædes unde familia prodierat solotenus diruerentur: ipsæ uero exularet. Inter principum simultates regina ad aurelianum ducē magis spectabat. Igitur meldunū uenandi causa (comitante eam duce) pergens: fratri suo ludouico bauariæ duci & montaguto mandat dalphinū cui aquitania commissā erat:

Vxor ducis
britonū uiro
mortuo: hen
rico anglo nu
bit.

Iohānes bur
gundiae dux.

uxoremq; eius burgundi filiam ad se ducant. Nec caruit suspitione regina: id imperasse ut filiū dalphinū una cū uxore duceq; aureliano: in germaniā traduceret. Ea re ad iohānem burgundū perlata: ipse contracta amicorū manu. Interdium noctuq; perseveranti itinere parisiū venit: ratus dalphini egressum præpedire. postq; abiisse comperit: festinans apud giuifium non procul a corbolio uicū euntes consequitur. Recusante bauaro dalphinū reducere: burgundus uifecta dalphinū recipit: & apud arcem luparam feruat. Quāobrem aurelianus collectis celeriter sex hoīm milibus: uicennas cū regina ingreditur iohanne parisi agentē: quē bona populi pars sequebatur: sperās eius ope neftigalia tolli. Res tota profus ad prælium inclinabat: sed interueniente motaguto homine modesto & prudente in gratiam duces redierunt. Et ne eorū animi renouato liuore exulcerarentur: aurelianus in aquitaniam aduersus anglos: burgundus ad calisiū expeditionem duxit. Extruxerat ad oppugnandū calisium iohannes: auctore moncoquero equite aruerno: miræ magnitudinis fabricā lignēā: q̄ suppositis rotis facile quo quouersum promoueri posset. magna em̄ spe ducebatur oppidi capiendī. Aurelianus autē cum burgū in aquitania circūuallasset: audito q̄ a burdegalla auxilia obfessis uenirent: obsidionē soluit. Nec multis post diebus carolus utrūq; ad se uocat: fati sicut est mortale hoīm genus improuidus. Nam redeuntē noctu domū aurelianū ducē q̄ puerperæ reginæ gratificatus erat: satellites duce radulpho auctouillo interficiūt: proxime barberæ portam dextra manu amputata: i quem humi deiectū cū ex ducis aulicis unū sese dñi protegendī causa prostrasset. ab interfectoibus trucidatus est: nono kalē. decēbris anno salutis. M. cccc. septimo. Homicidæ uero pessimo facinore patratio: in ædes arthesii comitis: ubi iohannes burgundus diuersabatur: confugiūt. Excito ad ducis necem clamore atq; tumultu: uicini occisi corpus in proximas ædes inferunt. moxq; sceleris immanitas per ciuitatē circumfertur. Aduolant repente ludouicus siciliæ rex: ducsq; biturix & borbonius: q̄ carisui cadauere cōspecto: indignant̄ pariter atq; illachrymant. Postera die dux ad cælestinorū monasteriū celebri pōpa effertur: sepeliturq; in sacello quod postea insigni pictura honestatū est. Comitabant̄ funus quos dixi principes: & dux ipse burgundus: quē necis auctore extitisse nemo dubitauit. Nam criminis inquisitores Robertus tuilerus & Petrus orfauerius cognito q̄ auctouillus ad diuersorium iohannis burgundi cū suis participibus profugisset: quia in principum domo hominē præhendere absq; dñi assensu non licebat: ad burgundū qui apud neellā cū aliis ducibus consilio aderat se conferunt. pulsatoq; hostio interrogati quid nā uellent: ducis inquit burgundi petimus assensum: ut eius bona cū uenia hoīm sceleratū in eī ædibus præhendamus. Hic erat quē petebant aquæ baiulus: cuius infidias atq; archanis delationibus necis cōscii usi ad homicidiū fuerant. Cognito quid peterēt inquisitores burgundus expalluit. Quod siciliæ rex callide p̄cipiens: seorsum iohannē rogat: si necis in se culpā ullā haberet. Iohannes uindice consciētia admonitus lachrymas cōtinere nō potuit: seq; & crimen aperit. moxq; conclauit tanq̄ corporis curādī causa egressus ferocissimi equi ministerio usus: se ex ciuitate ad sancti maxentii pontē proripuit. quo transmissio: pontē diruere iuber: ut se persequeūtib; uia p̄cluderet. Eo die atrebatū puenit milliaribus fere centū a parisi distans. Elapso parricida: ueritus carolus ne scæleri scælus burgundus adiungeret: seq; tuendi gratia anglorū societate expeteret: biturigem ducē burgundi patruū ad eū mittit: qui hoīm bene sperare hortaret: bellū oīno dissuadens. Itaq; iohannes tota hyeme se absq; ullius belli apparatu nunc in flādria nunc in arthesio continuit. Necis causas burgundus complures diffamauit. Quod aurelianus scilicet regnū affectasset: & magos adhibuisset a quibus gladios duos & anulū acceperat: quæ Carolo regi dum beluaci ageret ostensa eum tota cæsarie expilatū & paulo post decidentibus sensim unguibus imbecillum reddiderūt. Habuisse p̄ter hæc uirgam quæ semel a scemina cōspecta: eam efficiebat libidini ducis audientē fuisse quoq; eorum ludorum autorem ubi carolus fere exustus est iniiciente aureliano facem in uillosas uestes quibus lusores personati chorilabant. procurasse insuper apud pontificem benedictum. xiii. caroli a regio fastigio missionem: q̄ ut mente impo

Mors aureliani ducis.

tens ita corpore ualitudinarius esset. His addebat burgundus graua ab eo concepta & accepta uectigalia: quibus aduersus regem se potentē nimis exaltabat. Vtcutq; hæc burgundus rescuerit: ea tamen non aliter q̄ comperta: per iohannem cui parui cognomen fuit theologum doctorem publica contione parisi habita disseminauit. Ipse mirum existimo inuidisse aureliano burgundum ne reipublicæ præ se magis ydoneus putaretur. Inuidia siquidem pares maxime exagitat. Sed alia persequamur. Hyems autem per totos duos mēses decembrem & ianuarium solito horridior fuit. Vbi autem se terra (incipiente uere) laxauit: & flumina glacie concreta dissoluerunt: tanta glacie fragmenta ingruerunt: ut mole sua pontes deiicerent. exundantesq; amnes domibus prostratis incolas cum pecoribus abducerent. Administrabat per id tempus leodiensem ecclesiam iohannes bauarius guillermi hollandiæ & hanoniæ comitis frater. Et cum præsul & sacerdos esset: nullo tamen die rem diuinam fecerat: suæ nobilitati detractum iri forte ratus: si presbyterio more sacris se altaribus addixisset. Recusantem id pro suo officio facere leodienses traieci pertinaci obsidione concludunt. Igitur guillermus ut fratri subsidio esset: contractis ex sua gente copiis: burgundum p̄ nuncios orat in auxilium uenire festinet. Nam guillermi soror burgūdo nupserat. Nō aspernatus orantem: iohannes exercitum cogit: seq; cum guillermo sociat. Præmittitur in agrum leodiensem leuis armaturæ milites qui sata uicosq; incendant. ut hoc dāno permoti leodienses communibus patriæ incommodis (obsidione dissoluta) succurrere cogerentur. Flagrantibus passim agris leodienses qui in obsidione apud traiectum erant in hostem mouent: quem in planicie cui haysebagnō uocabulum est inuentum prælio adoriuntur & uincuntur: milibus sexdecim ex suis occisis. Victoria ad Carolum regem perlata: timens ne burgundus uictorem exercitum ad parisiōs duceret quibus erat tum temporis acceptissimus: assumpta cum suis liberis uxore: turo num se transfert: comitantibus eum francorum primoribus principibus. Quod ubi iohannes burgundus cognouit: guillermum hānoniæ comitem sollicitat: secum in franciam cum exercitu proficisci: non aliam ob rem q̄ ut regem & dalphinum cui filia eius nupta esset parisiūm reuocaret. Erant guillermo multæ causæ quamobrem a bello abhorrebat: affinitas atq; cognatio. Burgundo enim guillermi soror matrimonio coniuncta: reginæ autem consobrinus ipse erat: & filiam eius unicam sibi hæredem alter ex Caroli liberis desponsauerat. Eam ob rem ad pacem procliuior ultro citroq; oratoribus missis: regem carnorum proficisci impetrat. quo iohannes ad eum uenire non differret. Carnoti conuentu habito: burgundus cum duce aureliano paciscitur. iurant q; uicissim duces: nunq̄ posthac inimicitias in alterutrum exercere. At longesecus non multo post tempore accidit. Nec fidei obseruantia: nec iurifurandi religio irritatis animis momentum habuit ullum. parisiūm tamen Carolus reuersus est. Quo tempore duos ex schola parisiaca scholasticos propter eadem a se factam cum guillermus tignonuillus parisiānus præses: ad patibulum noctu appensos strangulare iussisset: ne si segnius fecisset homicidæ liberarentur: coactus est (schola apud iudices suam ignominiam persequente) scholasticos patibulo depositos (osculo mortuis exhibitō) & lecticæ impositos ecclesiæ restituere. aurigante carnifice qui equo insidens lineam instar sacerdotis uestem induerat. Eorum scholasticorum etiam nunc sepulchrum in porticu diui maturini parisiensis cum epigrammate uisitur. Eadem tēpestate boussicaudus qui genuensibus Caroli nomine præfectus erat copiis indigens gaucurtum a Carolo ad se cum ualida manu missum in pedemonte excepit. duxitq; placetiam: qua recepta: pado traiecto: mediolanum mouet. Cui iohannes maria mediolanidux pacato animo occurrit: atq; in ciuitatem admittit: fide illi subiectionis & obedientiæ tanq̄ regis uicario præstita. Dum hæc mediolania boussicaudo geruntur marchio montifferrati & comes franciscus (proditoribus aliquot genuensibus) ciuitatem occupat: occisis francis quo sinuentos habuerunt. Et arce quam castelletum uocāt recepta: tholonem arcis præfectū interimunt. Quod ubi mediolanū nunciatū est: ciues in fracos eadem meditantur. Sed eius rei certior factus boussicaudus milite in armis p̄ eā noctē

Leodiensium
strages.

De schola
parisiensis.

Lombardo
rum in fran/
cos perfidia.

excubare iubet: nec cessat continenter per urbem cū armatis incedere. Mane factō dū
 cis fidei ciuitatē sub iureiurando cōmittit: atq; ita ciuitate egreditur. Abeuntibus fran/
 cis: mox a fide atq; iureiurando mediolanenies deciscunt: & francos qui laxandi animi
 causa mediolani restiterant depræhenso iohannes maria perfidus suis canibus deuo/
 randos obiecit. Boufficaudus genuā recuperare conatus: cum frustra se niti intellexit:
 ad pedemontiu principē cū gaucurto & copiis profectus est. Quorū egregia opera cō
 tra marchionē montisferrati ulus princeps: nōnulla oppida arcesq; cum cepisset: fran/
 ci alpibus superatis ad carolum reuertuntur. Erat tū parisi nauarrus rex qui cum bur/
 gundo societate inita turbatiora oīa fecit. Montagutū enim regii palatii præfectum: q
 illorū cœptis obsistebat grauis & fidus imprimis consiliarius capite dānant censore pe
 tro essaro parisiōrū præposito. Qui mox ex nauarri atq; burgundi sententia ærarii & re
 giæ pecuniæ administrationē usurpauit: deputatis ex sua cognatione qui carolo in offi
 cii palatinis oblequerentur. Officio quidam amoti & suis fortunis spoliati ad aure/
 lianū ducem abierunt de duce burgundo querimoniā proferentes: qui nihil eorum q̄
 carnoti iurata erant obseruaret. Quare parcitus ira aurelianus: suarū partium proceres
 accersit. Conuenere ad eum in arce uicestriæ non longe a parisiō duces biturix borbo
 nius & alenconius: comites uero richemontus alibretus conestabilis armyniacus: &
 alii non pauci proceres. Quibus animus erat suorū iniuriam ulciscendi. At contra bur/
 gundus non ignarus quid aduersus eum aurelianus moliretur: parisiū petiit copias se/
 cū ducēs: castris inter siluanectū luparāq; uicū positis. Burgundo frater erat anthonius
 dux brabātinus qui solertissimo studio curauit ducū cōtrouersias cōponere: nec desti/
 tit donec mutuo se amore principes complexi animos ferociamq; ponerent. Rebus
 utcunq; sedatis: burgundus in picardiam abiit relicto parisiō petro essaro qui ciuitatem
 moderaretur. Hic ad suam tutelam lanios quos ministerio usq; sanguinarios esse scie
 bat in confortium admittit aduersus aurelianæ partis sectatores. præhendit imprimis
 uinetum despinosum equitem auratum: quem capite truncatum patibulo tandem sus
 pendit q̄ aureliano faueret. Quam aurelianus iniuriam non ferens: collecto exercitu
 hanam primas copias ad præsidium mittit: imperans ut burgundi inceptatōnibus ob
 sisterent. Quare cognita burgundus cōtractis ex flandria sexdecim hoīm milibus ob/
 sidere hatum festinat. Concussa mox tormentis porta: quæ ad sanctum quintinum du
 cit cum corruisset: hi qui intra oppidum erant ad aurelianū ducem qui apud chānium
 agebat se recipiunt. Desertum præsidio hannū postq̄ flamingi populati sunt: in flandri
 am conuersi non ui non precibus neq; ullis minis a burgundo retineri potuerunt. Eapro
 pter ad anglos missis nunciis: auxilium impetrat. Aurelianus autē ratus per burgun
 di absentiam parisiōs sibi audituros: ponte apud uerberiam factō: ysaram amnē trans/
 mittit. Inde ad sanctum dyonisiū: quā auracensis princeps iohannes cabilonus bur
 gundi noīe occupabat: mouet. At quia non multū munitus locus erat deditione facta
 princeps auracensis iureiurando adigitur: nullo unq̄ tempore aduersus aurelianū ar
 ma capturū. Interim gaucurtus sancti clodoaldi pōtem nocte suffuratus est. Id ubi au
 relianus cognouit suarū copiarum partem ad pontis præsidium collocat. Nec segnior
 burgundus per pontem melentum parisiū uadēs: postridie q̄ ad ciuitatem uenit san/
 cti clodoaldi pontem recuperat: occisis mille prope britonibus pontis præsidio ab au
 reliano deputatis. Quibus priusq̄ subsidio adueniret ponte iam burgūdu potiebatur.
 Nocte insequenti remeante parisiū burgundo: aurelianus extracto e conspectu san/
 cti dyonisiū supra sequanam ponte: casteldunum prope se contulit. At burgundus af
 sumpto carolo rege: atq; dalphino: stampas mouet: oppidūq; occupat. Præmisit inde
 puissetum belsiæ oppidum cum duobus hoīm milibus iacobum marchia comitem in
 quem barbazanus cum gaucurto quadringentis militibus stipatus ex aurelianis adue
 niens: comitē caput. captū in arce bituricensi seruat. Reliqui audito comitis infortunio
 stampas ad burgundū redierunt. Qui una cū rege & dalphino ad parisiōs se conuertit:
 dimisso domū exercitu: anglisq;. Duces autē biturix & aurelianus aī aduertentes bur
 gundū auxiliares sibi fecisse anglos: & nunc dimisisse: albretū confestim ad henricum

Rex nauar/
 ræ burgundi
 focus.

Rex carolus sextus

angliæ rege ire iubent: qui auxilium ab eo petat. Audiuit nō illiberaliter anglus albre-
tum: & thomam filium suum clarētiæ ducem: & cum eo eboracensem: iohannē quoq;
cornubiē. cum octingentis equitibus & sagitariis mille in franciam ad duces mittit.

Interea dum hæc aguntur: iohannes burgundus conceperat aīo bituriges obsidere:
atq; ob id ipm dñm de hely cum bona militum manu linieras p̄miserat. Quod ubi dux
borbonius accepit ex bituricensi ciuitate sub lucem mouens: copiarū ductorē inuadit:
sed dilapsus in arcem suos prædæ borboniorū obiecit. At burgundus assidue regē dal-
phinūq; secum ducens: dum de obsidendis biturigibus cogitat: dunum regium sexto a
biturigibus lapide semotum imprimis capit. Deinde postq̄ ad unam ciuitatis portam
dies quadraginta frustra cōsedit. A lteram quæ sancti priuati dicitur circūuallat. Eo ad
eum se contulit cum sexcētis militibus siciliæ rex ludouicus qui partium eius erat. Cæ-
terum ubi dalphinus certum de anglorū aduentu nunciū accepit: molitur priusq̄ se
cum biturigibus hostis coniungeret discordias cōponere: itaq; conuenientibus ad col-
loquium apud rochas non lōge a charitate principibus: cum se uanteram ubi rex age-
bat conuenire promississent non comparuere: propterea q; delatum eis fuerat si eo pro-
ficiscerentur capiendos fore & antistiodorum in custodia mittendos: & tandem necā-
dos. Tanto autem flagitio cum petrus essarus magnopere repugnaret de re ipa duces
certiores effecerat. At angli ligere traiecto audiētes principum reconciliatiōem cum
nemo illis stipendium solueret: bellum locum cum monasterio populantur: & abba-
tem captiuum abducunt: angolismorum præterea ducem. Quem in angliam missum:
centū millia librarū pecuniæ loco q̄ eis debita esse dicebāt obsidem tenuerunt ānos
duos & triginta. Erat autem ducis aureliæ frater. Burgundorum factio conestabilē
eo tempore sancti pauli comitem instituerat: qui apud sanctum remigiū de planis nor-
manniæ uicum gaucurtum prælio superauit: quadringentis alterius factionis occisis.
Anno salutis. M. cccc. decimotertio. Quo anno lanii & carnifices parisiōrū quos sco-
riatores illa ætas appellauit autore burgundo seditione facta symonem cabocheum &
iaqueuillum cum iohanne trecensi medico sibi ducem præficiunt: atq; his ductoribus
ad ducis aquitani ædes profecti complures ex aulicis quos nomine scriptos habebant
furentes sibi tradi petunt. Eius clamoris causas nesciens dalphinus: ad burgundum qui
coram aderat orationem uertens: familiam inquit meam quam hic furēs populus de-
poscit tuæ fidei iohannes ducendam quo uoles committo: donec ferocia hæc defer-
uescat. Recepit burgundus ex ducis familia quos carnifices uoluerunt eosq; domum
suam præfens duxit. Eodem die petrus essarus qui sancti anthonii propugnaculo præ-
erat fide a burgundo accepta q; nullo incommodo uexaretur propugnaculo egressus
captus & in uinculis habitus est. moxq; propugnaculum recipientes latrimolus & en-
guerrandus bournouillus cuncta quæ essari erant prædantur & exportant. Præhensio-
nis essari causas burgundus in vulgus disseminat: illum regis officii abusum cōtra le-
ges esse. Monetam diminuisse ex quo furto peculium sibi ingens diuitiasq; comparal-
set. Pulchre equidem in prouerbio galli habent: eo tempore canem rabie maxime
agitari cum illum paterfamilias mactare decreuit. Ducitur ad supplicium essarus & ca-
pite plectitur. Obrinuerunt tamen amici ut sepulchro inferretur quod apud diui maturi-
ni parisiensis ædem iuxta primarium altare uisitur. Nec satis burgundo fuit iacobū
riuerium equitem nominatissimum in uinculis interiisse uel (ut creditum est) truida-
tum esse: nisi etiam mortuo caput fuisset amputatum. Necatus est præterea petimenil-
lus ex ducis aquitani familia genere illustris. Innobiles quoq; fœminas: quæ reginæ
famulabantur carnificum sæuitia grassata est: burgundo auctore: cui maxime assen-
tabatur iaqueuillus publicam administrationem affectans. Sed hæc flagitia non fe-
rentes henricus de marla primus parlamenti præses: & iohannes iuuenellus aggre-
gata sibi ciuium non imbecilli manu: regem dalphinumq; adeunt manifestantes præ-
sentis temporis iniquam conditionem: necis plena omnia esse. Apud perditos ho-
mines regnum atq; imperium extare. Magistratibus tantum licere: quantum illi per-
mitterent: ducem aurelianum uernonæ cum suis in armis esse: qui concordia bonis le-

Burgundi io-
hānis nequi-
cia.

Essarus neca-
tur.

gibus non recusaret. Periculis nisi occurrat rempublicam pessum breui ire. Præsiden-
tis oratione excitus dalphinus ducibus biturige & borbonio accersitis: una cum popu-
lo qui ad eum conuenerat egressus: familiam a se abductam & reginæ sceminas (recu-
sante burgundo) uinculis emittit. Carnifices autem dalphini potentiam metuentes:
hac atq; illac dispersi in burgundi terras perfugerunt. Nec cunctatus dalphinus aure-
lianum ducem ad se uocat. Quod postq; burgundus accepit: ueritus ne adueniens ho-
stis de paterna nece iudicium postularer: ciuitate abire constituit: explorans quo id
modo sine suspicionem facere posset. Itaq; per carolum fauentum regi admodum fami-
liarem regem uenatum in bondisium saltum educit: quo cum & ipse pergens animum
induxerat in picardiam regem traducere. Sed stipatus rex magna parisiensium ciuium
manu abduci non potuit: atq; ita burgundus per compendium sueffionēq; iter faciens
præsidiis impositis arthesium petit. Interim aurelianus Adueniens parisi hiberna-
uit: cui se belli et pacis socios Ludouici filius desponsauerat. Et quo amicitiaē arctius
uinculum esset: Carolus regis filiorum quartus Mariam Andegauī filiam accepit
uxorem. Principibus mutua amicitia conciliatis: rex compendium quod a bur-
gundo præsidio tenebatur: recepit. Inde Sueffionem ducens: quia (dum ciuitas op-
ugnatur). Nothus quidam ex Borboniorum familia sagitta iugulo ictus interisset: Sueffio in prædam militi data est. Nec ab ecclesiis temperauit: furor militaris.

Sueffio diri-
pitur

Sueffione direpta Carolus laudunum se contulit. Quo Niuernensis comes bur-
gundi frater adueniens regi fidem dat: nullo tempore suppetias laturum fratri.
Profectus inde rex ad sanctum Quintinum uiromandorum ualidissimum oppidum
nuntium accipit de burgundorum aduentu: quos iohannes ad e atrebatum uenire
iussisset: aduersum quos prodeuntibus barri borboniīq; ducibus cum alenconii atq; ar-
migniaci comitibus. Captis inter fugandum aliquot burgundis et guydone de barro:
reliqui tandem atrebatum peruenerunt. Quo rex mouens obsidione atrebatum circū-
cingit. Demum per hollandiā dominā quæ burgundi soror erat rebus compositis:
rex parisiū remeauit. Eodem tempore apud constantiam rheni ciuitatē synodus
uniuersalis habita est. Vbi iohannes uigesimus tertius ob crimina sibi obiecta in insula
marci prope constantiam custodia traditus pontificatu priuatur. Nec multo post gre-
gorius duodecimus & benedictus duodecimus qui se pontifices pertinacissime prædi-
cabant dignitate pontificia se abdicantes liberam eligendi pontificem potestatem con-
cilio præbuerunt. Electusq; est otho colūna qui martinus quintus appellatus est. Post
q; annos quattuor: ecclesia uero pastore caruisset. Et uenientes a henrico angliaē rege
ad Carolum oratores cum peterent catherinam Caroli filiam suo regi dari uxorem:
responsum acceperunt non esse carolo ocium huic rei animum intendendi: q̄obrem
discedere in angliaē parati oratores duci se harfleum petunt: non q̄ breuior (ut ipsi
simulabant) per eum portum nauigatio esset: sed reuera quia nouerant Henricum
classe ad traiciendum in franciam exercitum instructam habere: cupere propterea
locum exploratum sibi esse ut portus naturam munitionemq; suo regi referrent. Non
multo post tempore henricus harfleum ad nauigat. Vbi stoteuilla arcis beluacensis
præfectus: baqueuilla & lyonetus braquemontus præsidio affuerunt concedente pau-
lo post ad eos gaucurto. A stabat ad subsidium apud caudebecum cum mille quin-
gentis equitibus boufficaudus: apudq; honfleum: quæ arx in conspectu harflei sita
est: agebat cum totidem armatis Albretus conestabilis: ut egressos nauibus ad fru-
mentationem et pabulationem anglos prohiberent: atq; interciperent. Sed nihil
commeatus discedens domo henricus omiserat. Adeo enim rebus necessariis clas-
sem oppleuerat: ut nihil foris petendum esset. Itaq; tam pertinaci obsidione fran-
ci circumsepti Harfleum hosti dedunt. Ea lege: ut tunc liberi facti si priusq; Henri-
cus Calisium repeteret a francis non inuaderetur: se captiuos ipsi Calisii repræsenta-
rent. Relictis ad Harfleum custodiam præsidii Henricus Calisium uersus cum suis
contendit. Id postq; conestabilis Albretus cognouit: Carolo indicat. Igitur mit-

Rex carolus sextus

tuntur per omnem franciam nuntii qui nobilitatem ad arma uocent aduersus anglos quibuscum priusq; arthesio abirent prælio decertare carolus constituisset. Interim albrechtus & boufficaudus marescallus abbatifuilam petentes quindecim totos dies anglum transmittere somnam amnem prohibent. Deniq; inuento inter corbiam peronamq; traiectu: amnem henricus transmittit. Indignati propterea franci q; hostis sine ulla concertatione ab eis dilaberetur: duces barri atq; borbonii & niuernensis comes anglo diem ad præliandum per caduceatorem dicunt. Qui rem sibi acceptam esse simulans: præliandi se potestatem facturum esse promisit. Sed fefellit henricus expectantes francos: & per bellam quercum calisium petere properabat. Quare cognita duces uiam hosti præcludunt: atq; ad regem qui rothomagi erat mittunt precantes prælio adesse curat. At bituricum dux non contentus totis copiis uno in loco pugnam indictam esse memorq; cladis apud pictauos acceptæ carolum rothomagi continuit satius esse dictitans prælio tantum uinci q; et prælium unacum rege amittere. Nihilominus franci castra apud blangium metantes hostem ultra progredi prohibebat parati omnimodo manu prælium conferere. Verum anglus impetratis usq; crastinum induciis acies interim instruxit. Venit interea ad francorum exercitum aurelianus dux cum duce brabantino confluentibus insuper undiq; militibus francis. Prius tamen q; acies procurerent duces ad hostem misere guiscardum dalphinum hugonem de trasly & petrum de hely sciscitatum quid daturus esset: si liber abire in angliam permitteretur. Responsi (præter aurelianium ducem) nemo concisus fuit. Ad insequentem autem modum suas franci acies ordinauerunt. Primam frontem agebant albrechtus & boufficaudus marescallus tria equitum millia habentes. Hos sequebantur in primis aurelianus dux cum sexcentis equitibus: dux borbonius mille ducentos equites ducens: edouardus dux barri sexcentis militibus stipatus: niuernensis comes mille ducentorum hominum ductor. Post hos ordine composito incedebant robertus barrenfis & daumallus comes cum quadringentis equitibus. Comes deu trecentis præerat. Totidem ducebat uandemontus comes: rossius comes ducentos. Aderat quoq; brabantinus comes quem hannoniensis sequebantur. Nam ex suis per paucos eduxerat. Iohanni barrenfi lothoringi ducis fratri ducenti parebant. In subsidiis dextrum cornu richemontus comes & cum eo sexcenti equites tuebantur. Sinistrum uindocinensis comes totidem stipatus armatis afferuabat. Armatorum summa nobilium decem millium fuit præter peditum & humilis conditionis hominum ingentem multitudinem. In anglorum exercitu mille quingentos equites & peditum sagittariorum octodecim millia esse fama referebat. Ordinatis aciebus albrechtus ualidam equitum manum anglos adoriri imperauerat: ducibus gaufrido boufficaudo: grauilla: trimolo: helipeto brabantino: iohanne denge: no: alemmo champeo: roberto thralo: & pichone de turre. Qui protenus mouentes neglecto albrechi imperio ad primū conflictum fugæ perpetuo se dedecore comiserunt. Anglus autem explorato francorum statu: cum eos negligenter agere: quosdam ad ignem (uelut frigeentes) torpere (id enim sub extremo octobri mense gerebat) alios per agrum palantes equos curare: & ad pascendum ducere quasi hostem tam propinquum parui æstimarent ipse in incomposito signo dato repete suos educit. Mox atroci commissio prælio: cecidere francorum millia quattuor genere illustri. Anglorum quadringenti cum duce eboracensi henrici fratre. In hostis potestatem uiui uenere aurelianus & borbonius duces: Comites deu: uindocinensis & richemontus cum boufficaudo marescallo. Quos in angliam henricus captiuos duxit. Prælio non affuit dux britonum licet librarum centum millia ad stipendium militum a rege cum ciuitate maclo tiensi accepisset: donatus insuper esset aureo equo cuius frenum sellaq; gemmis plurimis atq; preciosis ornata erant. Eius equi precium quinquaginta millium aureorum fuit. Blangiana clade affectus rex francus: armigniacum comitem conestabile instituit hominem potentem atq; armis strenuum. Qui armigniacensium copiis instructus: ad regem confestim uenit. Per eosdem dies iohannes burgundorum dux contracto exercitu cum treca accessisset missis ad eum reginaldo de geno & iohane maestreto

brioci episcopo: offert carolus picardiae administrationem si in anglos bellum gerere non recuset. His respōdet se propterea uenisse ut regem dalphinumq; generum suum conueniat. Reuertētibus nūtiis rex cum hominē armatum ad se admittere nollet lic teras illico ad uicinas urbes dat: ne burgundū accipiant. Latiniaci tamen qui ad sequanam parisiensis agri sunt ducem & exercitum intra oppidum admiserunt: ubi ab idibus nouembribus usq; martii nonas hibernauit. Interim circiter dominicū natalē dalphinus obiit mortem tumulo apud diuam mariam parisiē. impositus. Defuncto dalphino armigniacus & tanguydus de castro parisiānus prætor ciuitatis custodiæ designantur & carolus pontiniaci comes regis filius præfectus parisiōrum quem capitaneum appellant institutus: missis ad hannoniæ comitem oratoribus ut carolum qui dalphinus iam esset & cuius curam gerebat ad præfecturam obeundam parisiū deduceret: modo burgundus absit qui rerum administrationē magnopere affectabat. Tradunt hystorici sigismūdum alemanniae imperatorem eodem anno qui fuit domini quadringentesimus decimussextus supra mille ad carolum: deinde ad henricum conciliandæ pacis causa incassum uenisse. Quo tempore apud ualemontem armigniacus cum uicecomite narbonensi anglos fugauit: quadringentis occisis. Fugientem dorseti comitem henrici patruelem: dum marecallus longuyacus incautius persequitur: ducentos ex suis e conspectu arsei amisit. Sigismundus cum in anglia esset: uenere ad henricum nuntii de suorum apud ualemontem cæde. Eapropter animo æger atq; indignabundus: imperatorem de pace non audiuit. Interim male a francis aduersus anglos nauali bello ad sequanæ ostia pugnatum est: duce uicecomite narbonensi & montenaio. Eius incommodi causa in piquetum de haya & reuerium boulignum refertur: qui cū instruendæ classis: et soluendis millium stipendiis præpositi essent: segniter agentes: nec militem nauibus imposuerant: nec a terra aliquot onerarias naues subduxerant: cum in conspectu hostis apparuit. A rothomagensi insuper seditio surrexit: occisq; raolo gaucurto ciuitatis prætor: arcem ciues circumfoderant: cuius præfectus erat iohannes borbonius pratelli dominus. Erat eo tempore andegauiae dalphinus ad curandam funus foci sui siciliæ regis qui rothomagensium defectione cognita: carnutum se contulit: ubi nuntium accepit: burgundos sanctum florentinum obsedisse. Igitur aduersus illos guidonem torseyum cum octingentis equitibus: et balistariis mille confestim mittit. Occupauerant iam oppidum burgundi: oppidanis se illis sponte dentibus. Propterea franci imposito arci firmissimo præsidio discesserunt. Rothomagenses autem cognito dalphini aduentu: demissiores affecti: seditionis culpam in milites transferebant: a quibus quottidianis effecti essent iniuriis. Admissis rothomagensium excusationibus: dalphinus eis ueniam dat: instituto daumallo comite qui ciuitati atq; arci præsideret. Interea dum rothomagi hec a dalphino geruntur: angli ad touquam quæ ualidissima est in normannia arx: castris positus: eam timide segnitertq; ab iis qui intus erant defensam capiunt. Et burgundus eodem tempore nuntiabatur parisiū cum ingenti exercitu aduentare. Inter hec dubius dalphinus cui potissimum occurreret: decreuit parisiū proficisci. Vix ciuitatem intrauerat ecce burgundus uāuis: & apud burgū reginæ castra facit. Armigniacus autem & qui cum eo parisi erant quottidianis illum eruptionibus lacessentes: danificantesq; castra mutare coegerunt. Propterea ad montemlericum mouens castellum certis conditionibus recepit. Inde in uastinium contendens: cum pussiacum frustra obsideret: carnutum copias mouit: quam sciebat a dalphino recenter defecisse. Angli præterea cadomum fallensiam baiocas & sanctum laudum subiugant. Nec stetit in fide cōiugali regina: causam sumens: q̄ a dalphino atq; armigniaco damnis iniuriisq; offensa fuisset. Nam cum grandem pecuniam diuersis templis seruandam credidisset: cancellario eius et Guillemo canteo & Iohanne picardo scriba thesaurum prodentibus armigniacus: & prouinciæ præses Iohannes louuetus ea sibi rapuerant. His causis excita mulier burgundum ex carnoro accersit. Qui festinatissimis itineribus ad regem profectus a turonensibus recipitur: captis thesauri proditoribus qui multa se pecunia redemerunt. Et cum

Touqua arx
ab anglis capi-
pitur

Rex Carolus sextus

Auraicensis
princeps

Iohannis uil
lerii crudeli/
tas

Cædes

Insolens mi/
les

Proditio ab
ancilla

iohannes uinonetus arci præfesset eam nulla ui impulsus burgūdo permisit. Mox per ruronogꝛ loca dispositis præfidiis: reginam cum filia eius catherina carnotum adduxit. Inde ioingnꝛ se contulit. Quem ad yonam amnem usqꝛ cum sex cētis supra mille equi tibus persecutus armigniacus: quia increfcentem ymbribus amnem transmittere non poterat retro conuersus est. Senonēses tunc temporis burgundorum partes secuti a re ge defecerant: eam ob rem parisiiani duce tanguido eorum prætore ciuitatem illorum obsident. Qui circūfessione arctati: cum de deditioe faciendā obsides dedissent: audi entes subsidium illis a burgundia uenire deditioem ad obsidum perniciē omiserūt. Nam eorum obsidibus capita securi percussa sunt. In linguam occitanam per id tē/ pus auraicensis princeps burgundæ factionis opinatissimus seclator: expeditionem de sumpsit. In quem dum aruerni uiuariēsesqꝛ arma parant: ipse magnam regionis partē occupat: præter uillam nouam & bellocarum. Anno deinde christiana gratiæ. M. cccc. xviii. mense mayo: iohannes uillierius insulæ adæ dominus: trecentis bellacibus atqꝛ sanguinariis satellitibus stipatus noctu parisiū ingreditur patefaciente ciuitatis portam perreneto clerico fabro ferrario: qui patri clauem ciuitatis sustulerat. Iamqꝛ ad mediam ciuitatē nullo percipiente peruenerat cum suos clamare pacem & salutē bur gundo uillierius iubet. Ad pacis nomen iūqꝛ burgundæ factionis erat excitati: andreana ptinꝛ cruce desumpta (id em̄ erat eius factiōis signū) uillierio se adiūgūt. Aurelianogꝛ uero partium studiosi: abditiis locis utcunqꝛ melius poterant se credebant. Ea persecu/ tione cognita: dalphinus & qui cum eo erant in sancti antonii propugnaculo se recipi unt. Erant autem cum iohāne uillierio ueteres regii officiales & ministri qui magistra/ tu fuerant amoti: qui ad regem cum uillierio uenientes: innouata cum eo familiaritate atqꝛ beniuolentia: hominem mentis impotem equo impositum per urbem circūdu/ cunt ad populi fauorem sibi conciliandum. Nec mora in omnes quos sibi hostes esse arbitrantur defæuiūt. Atqꝛ in primis armigniacum: henricum de marla franciæ can cellarium: comitem de grandiprato: & qꝛ plurimos uariæ dignitatis & potētia homines quos in custodia diuerso carcere destinebant: interimunt. Nam misso ad eos liſtore: cum perditis hominibus qui ex agris ad eos deflexerant: eos e fenestris uel pinnis præ cipites in pauimentum desilire compellebant: iohanne burgundo parisi agentē. Au/ ctoribus quoqꝛ quem dixi uillierio: iohanne lucemburgo: carolo de lens: claudio ca/ stello: & guidone barrensi. Interemptorum per hanc tyrannidem numerus millium quattuor fuisse relatum est. Causa necis satis erat alternæ miseracionis signum aut si qꝛ sua perdidisse quereretur. Nam qui regis erant armigniaci: qui burgundi: burgundio nes per ignominiam appellabantur. Dalphinus autem cum ex propugnaculo san/ cti antonii meldunum peruenisset: accitis belli præfectis: petrus de rieux marecallus frācus & barbasanus: compluresqꝛ alii armatorum ductores ad eum profecti sunt. Qui bus cum propugnaculum antonianum repetens: tentat parisiōs recuperare. Progressi itaqꝛ per sancti antonii militarem uiam iam ad baudetii portam uenerant: cum domos ciuium ingredienti: prædas agere miles cepit. Quāobrem irritatis in se ciuibꝛ cepto destiterūt. Et dalphinus spe recuperandæ urbis deposita: meldunum rediit: cōmittitqꝛ tanguido campaniæ & briæ finitimarumqꝛ urbium administrationem. Instituit quoqꝛ linguæ occitanæ rectorem comitem fuxi. Qui magistratu adepto nihil moratus: con tractis copiis auraicensē regione ad nymatensē usqꝛ urbem & sancti spūs pontem extrudit. Interim dalphinus in turonos progrediens ciuitatem recepit: ciuibꝛ nullo damno affectis. Præerat per hos Conciaco castro petrus de santatilla uasco: cētum equites habens. Quem ancilla quam sibi seruientē domi habebat hosti (ut prenus dicam) prodit. Erat in uinculis homo ancillæ notus. eadem qua mulier patria oriūdus Hec cum ad captiuum interdum uerba faceret: Captiuus fidem interponit si se libera/ ret. eam in uxorē accepturū. Ancilla spe nuptiarū ducta: sub puluinari quiescentis dñi clauēs arcis noctu surripit. Et carcere recluso uisqꝛ emissis: illi ad præfecti cubiculum irrumpentes hominē iugulant: atqꝛ opibus direptis arce potiunt accersito festinanter iohāne lucēburgo: qꝛ in uiromādia agebat. Illucescente sole petri milites solitudinem

arcis e proximo uico admirantes: inscens equis pars montē acutum: pars guysam in terracia petiuere: duos præficiētes sibi belli duces: stephanum uignolum qui & hyrus appellatus est: & potonem de iantarila armis per omnē ætatem instructos & apprimie belli peritos. Qui mox in agrum sueffionum ducentes cum equitibus quadraginta tm̄ lōgauallum quadringentis militibus superbum fundunt. Eadem quoq; fortuna usi hectorem saueulum mille armatorum ductorem in territorio laudunensi superauere.

Hyrus

Pontifaram franci per id tempus ex anglorum subiectione funibus in muros scandētes noctu recuperarunt. Henricus autem anglia rex: primo uere insequentis anni: quod erat christianæ salutis millesimus quadringētesimus decimus nonus rothomagum circumducto milite obsedit: occasione accepta: ex ciuium seditione qui præfectū suum dāmalum comitem cum multa normannorum nobilitate ciuitate expulerant: admissis burgundis cum duce eorum guidone bouilerio. Septem totos menses anglus obsidionem continuauit. nihil omittēs quod ad expugnationem pertineret. Nec minus cōstanter obfessi resistebant. Ita ut commeatu poenuria tabescentes muribus uelcerētur sperantes uel burgundorū uel dalphini subsidio prope diem iuari. Sed neuter opem tulit. Nam burgundus neglexit. Dalphinus autem occupātibz anglis sequanæ amnis aditus: suppetias mittere non potuit: & erat illi aliunde aduersus iohannem burgundū sollicitum negocium cui copiis non satis potens obsistere nequibat. Igitur deserti auxilio rothomagenes in hostis potestatem uenerē. Interea burgūdus diu uariis animo: anglorum ne an dalphini amicitiam sibi compararet: tandem dalphini partes sequi constituit: hortantibus maxime philippo iosquino & iohanne tonlonguo cum nobili foemina dña de grat. Est oppidum cum arce ubi amnis yonam sequana influit: cui mōsteriolum nomen est: pontem ad utraq; fluminis ripam habens cum sublicio tabulato quod in portæ formam pro rerum & temporū conditiōe sublatum uiam præcludit intrare uel egredi oppido uolētibus. In eo loco dies principum conuentioni dictus est Congressus principibus: ne ab aulicis alteraltrius principis tumultus oriretur: placuit tabulatum erigi atq; obfirmari: & ad pontis caput oppidum uersus ex tignis & sublicis tabernaculum extrui: in quod cum singulis principibus dalphino atq; burgundo decē delecti proceres tantum introirent. Cōuentu inuito: cum hinc atq; hinc multa de præteritis iniuriis refricarent: subito ex candens unus qui cum dalphino aderat: iohānem burgundum necat. Hic fuisse creditus est tanguydus de castro aureliani ducis qui parisi imperante burgundo interemptus est maxime olim familiaris. Iohanne necato: philippus eius filius qui parisi agebat anglis se coniūgit. Carolusq; regem cū regina et catherina filia quos in potestate pater uiuens habebat hērico anglo tradit: parisiis quoq; briam campaniam atq; burgundiam adiungit. Quibus auctus henricus catherinam caroli filiam trecis uxorem accepit: non reclamante populo qui spem acceperat libertatis cum tot potentes ad pacem cōiunctos principes uideret. Facile siquidem populus fidem constantiamq; proposita sibi libertate commutat. Dalphinus dum hec aguntur in linguam se occitanam confert: ubi recepto ui ponte sancti spiritus: & nymatensi urbe recepta: comitem fuxi magistratu amouet in eius locum carolo borbonio claromontensi comite. Qui biterras a fuxēsis occupatas mox obsedit cepitq;. Dalphinus autem his gestis ad bituriges turonosq; festinus accessit. Henricus uero ex trecensibus senones adoritur: scotorum regem quem captiuum habebat secum ducens ratus scotos qui auxiliares dalphino uenerant. Captiui regis fortunam miseratos & cum eo in scotiam reuersuros. Sed illi parui habito rege: dalphinū secuti sunt. Subiugatis senonibus: moretum monasteriumq; capit. Inde meldunum circūcingens: latus oppidi quod ad siluam respicit anglus obsidet. Alterum ubi est diui petri templum burgundi tenuerunt. In præsidio erat barbasanus qui meldunū egregie tuebatur: qui tandem frumenti copia defectus: dedere se anglorum potestati compulsus est. Libertate inde abeundi omnibus proposita: præter eos qui iohannis burgundi necis conscii haberentur. Oppido recepto: quos uoluit reos henricus depræhedit: & in primis barbasanum & aliquot militum præfectos: cum alicuius nominis &

Pontifara recuperata
Rothomag' obfessa

Burgūdi ducis cædes

Henricus angl' catherinā caroli filiam duxit uxore

Meldunū capitur

Rex Carolus sextus

Meldis capit potentia incolis quos parisiis in custodiam misit. Meldem quoque paulo post anglus circūvallat & suppetias obsessis ferentem dauphemōtum dum in ciuitatem irrumperet festinat: capit. Desperato subsidio: obsessi cum diffidium inter se concitassent: deditioem faciunt: data potestate militibus abeundi: praterq̄ notho de uauru eiusq̄ uicario: quos hēricus ad arborem ulmum quæ in uia militari parisiis uersus proceras erat: suspendere iussit. Paucis post diebus ipse cum uxore in angliam traiecit: ubi pregnas regina henricum peperit. Quo tempore comes de pointieure britonum ducem captū in custodia seruauit. Et clarentia dux henrici frater ex normannia andegauiam cum ualida armatorum phalange profectus: castra apud bellifortum metatus est. Qui ex scotis frumentatoribus captis cognito inter prandendum: quod apud baugeum franci cum scotis in armis essent: a conuiuio surgens. Adoriamur inquit illos in nostra sunt potestate. Nec pedites ulli sed equites tantum nos comitentur. Progredientibus anglis ad nicum cui paruus baugius uocabulum est: iohannem de cruce strenuum equitem gallum offendunt. Qui conspecto hoste raptim cum suis templum ingressus: affirmatis in hostem portis in turrin ecclesie conscendit. Vbi dum frustra clarentia dux sedet: reliquos inuadere francos appropat. Præcedebat aciem dux super galeam fertū aureum gemmis honestatum portans. Quem in se irruentem franci inter primos necant. & cum eo complures proceres anglos. Captis comitibus hantitono & sombressero: necnō thoma beauforti sombresseri fratre: reliqui fuga dilapsi sunt. Qui cenomanum petentes: cum effractum pontem comperissent: desumptis candidis francorum more crucibus se francos simulantes: rucolas pontem instaurare compellunt: quos transmissio ponte protenus trucidarunt: seq̄ in normanniam contulere. Interim dalphinus ex pictauis turonum ueniens: comitem boucaudum scotum conestabilem creat: & ad uersus burgundos ducens montemiraldum gallardonemq̄ in cenomania capit. Cæterum henricus ex anglia accepta fratris sui clarentia ducis morte: maioribus copiis eductis: druydes id est drocas capit: & deinceps uindocinas adortus: baugentium contendit. Sed cum ad uada ligeris castris positus anglum transitu franci prohibent: henricus comitatu destitutus: secundum ligerim iter faciens in belsiam exercitum ducit: hortensibus herbis atq̄ holeribus tantum uitam sustentantem. In ea regione reugemontem a se captum incendit: supplicio affecto cum suis commilitonibus arcis præfecto. Post hec ad uillam nouam quæ ad amnem yonem sita est contēdens oppidum ui occupat: atq̄ inde uindocinas uersus se conuertens: fame pestilentiaq̄ uexatus: quatuor ex suis millia amisit: auium ferarumq̄ pabula: quæ per agros scilicet inhumata iacuerunt. His ipsis diebus iohannes forestanus rochebaronis dominus burgundæ factionis: aruernos ductis in eos copiis uariis incurfionibus uexauit. Verum complures aruerni proceres ex anicio duce carolo perdriaci comite in hostē progressi sunt: quos ubi uenientes ad se hostes conspiciunt: in oppidum quod serueretam incolæ uocant se conferunt. Franci autem nihil cunctati proxime oppidum castra metantur. Interim castris egressus sagittarius quidam: molendinum quod iuxta erat petit: quippiam prædæ sperans. Nec diu moratus molendino ignem intulit: quo mox oppido conflagrante: burgundi partim ad perdriaci comitem & francos: ueniam petentes confugerunt: partim cum forestano per montana rochebaronē petiuerunt. Quos persecuti franci rochebaronem & alias quæ forestani arces erant receperunt. Conenses autē qui ligerim accolunt cum a francis obsiderent: de oppido dedendo obsides tradiderunt si intra constitutum diem subsidio non iuuarentur. Henricus opem conensibus laturus morbo (quem faciis esse vulgus credit) corbolii decumbens: non multis post diebus defunctus est. At nihilominus bethforti dux conensibus suppetias tulit: & franci acceptos obsides restituerunt. Ex conensibus bethfortus dum bituriges adoriri contendit: audita henrici morte: coeptis desistens in angliam: burgundi in burgundiam redierunt. Inter hec belli incommoda Carolus rex ultima naturæ persoluit: apud sanctum dyonisiū sepultus. Anno salutis millesimo quadringentesimo. xxii. quo etiam anno henricus mortem obierat.

**Henricus ex
margareta
nascit**

**Cloestria
dux occidit**

**Seruereta
oppidū capit
a francis**

**Henric' mo/
ritur**

**Caroli sexti
mors**

Eiusdem compendii Liber decimus.

Rium pxime præcedētium regum fortuna: aduersitatis quidē atq; miseratiōis plena fuit. Sed quēadmodum solidum & uegetū corp⁹ malæ ualitudinis nō confestim sentit incommoda: ita superioris temporis locuples & diuitiarū oppletus populus tolerādis aduersitatibus primū sufficiens: frequētia tandem calamitatū attritus tabesce re & quasi obstupescere cœpit. Nam toto regno hīc a burgūdioni-

bus: inde ab anglis mox ab hīs qui se rebus cōsulere dicebāt ita ru-
multuabat: ut dicere difficile esset: hostis ne: an francus plus damni miserabili populo importaret. Eo quoq; fortunæ iniquitas processit: ut carolo eius temporis regi: de quo scribere incipio bitunges tñ parerent: & bituricēsis rex ipse ab hostibus uocaret. Quæ em̄ militum cohortes & præfecti: sparcis locis arces & aliquot loca tenebāt: nullo sti-
pendio sustentati: sicut ab hoste cum poterant rapiabant: ita ab amico atq; obtēpante pro eorum libidine auferebāt. Per has igit̄ malorū omniū tempestates carolus carolī sexti filius rex appellatus est. Hēricus præterea (patre henrico defuncto) regiū frāciæ nomen usurpabat: franciæ angliaq; se regem publicis priuatifq; litteris: & forēsi sigillo monetaq; quam nouam cudid appellans. Itaq; cum ex uetustissima edouardi tertiū q̄ rela: tum ex ea quam nūc dicam causa franciæ regnum hēricus uendicare se iactitabat. Itaq; dum catherina carolī sexti filia hērico huius henrici patri nubit: Hæ matrimonio leges dictæ sunt. Si præ hērico uita defungeret carolus: franciæ regnū hēricus adiret. Sin contra: & ex hērico uirilis proles superstes foret: Carolo deficiēte henrici filius frāciæ principatū adipisceret. Nulla de carolo cuius nūc gesta scribere aggredimur legitimo licet hærede mētiōne habita: tanq̄ ad eum nulla regni portio attineret. Itaq; in regia & primaria francoꝝ ciuitate henricus ipse temporaria ambitione superbiens q̄q; in anglia unum annū agens educaret: regia appellatione atq; administratione usus est: ebetis quidem ingenii nec satis ad regiam maiestātē idonei. Cui tamerſi illustre exordium fortuna concessit: deseruit rñ & utroq; tandem regno extrusum misera seruitute senescentē affecit. Ad primas hērici gloriolas & fastus Carolus intētioꝝ aīo nixuq; erectus: armis ius tueri: & hostem extrudere regno tētauit uictis aliqñ: atq; interdū uicentibus francis. Nusq̄ tñ per eos dies totis copiis pugnatum est. Sed ut casu se milites offendebāt occasione captata: repētina prælia comittebāt. Inter quæ illud insigne fuit quod a falseberieſi & sufforto anglis comitibus dum cranantū obsident cōmissum est Vbi dum boucarius conestabilis & almaricus feueracus senescallus a carolo missi libere obfessos magnis uiribus contēdunt duobus ex suis millibus occisis: ipse conestabilis uiuus capit. Quo fere tempore aliud contraria admodū sorte a iohāne haricurto comite daumalo apud brossimerā aduersus anglos quasi ludente fortunageſtum memorat. Ex normānia duce thoma poullo: angli pfecti: incurſionibus p andegauēsem cenomanūq; agrum factis: cum apud segreyum castrum aliquos dies castra habuiffēt obsidibus acceptis: captiuifq; abductis & abactis pecoribus: normāniā reperere constituerūt. In eo igitur uiculo instructa acie se sistēs daumallus hostē expectat: præmissis octoginta eq̄tib: duce ambrosio deloro & ludouico tromargo: q̄ hostis aduentū explorarēt. Quē ubi cōspexere: aīosi in eū ferunt. Sed q̄ in prima fronte angli pedites incedebāt: singuli singulos pacutos sibi pallos ueteri suo more præstituūt. Quare franci eq̄tes a pedite anglo sensim diuertētes in postremā aciem incurrūt: ita ut turbatis ordinibus pedite āglū simul cum equitibus pugnare coegerūt. Interim adueniēs cū suis daumallus: præliū acerrime cōmittit fuditq; hostē. recupatis obsidibus atq; captiuis cū millibus bouū duodecim. Ex anglis eo prælio q̄d ringenti supra mille ceciderūt præter eos qui fugiētes necati sunt. Ex francis eques unus auratus iohannes ruffus cum aliis paucis desideratus est. Ex angloꝝ toto numero centū oīno euasere Capto in fuga thoma poullo & thoma clitone. Victoria potit̄ daumall⁹ in normāniā p abrinças ad st̄m laudū usq; pgressus: tādē in cenomaniā reuersus est: præda onustus & gloria clarus. Per id tempus falseberiensis comes anglus sedanam briæ oppidum circumſedit: &

Carol⁹ septi-
mus rex
Hēric⁹ ang⁹
p̄seudo rex

Haricurt⁹ an-
glosuincie

Sedana ab
āglis capit

Rex carolus septimus

Mons sancti
michaelis ob
fidetur

Pugna apud
uernolium

Cenomanū
capitur

expugnauit: occisis inter oppugnandū quadraginta francis cum eorum praefecto guil-
lermo marino: & totidem ex imperio comitis furcis suspēsis. In normānia uero cū
sancti michaelis montē qui in aestuario maris est britāniam uersus angl⁷ circūallaret
turrulis ex materia ad militis stationem per montis ambitum extractis: magnisq; na-
uibus & milite & comteatu instructis: ne quid ad obsessos importari posset mirabili
rerū pœnuria incolas affectit. Donec comparata apud sanctū malum classe: bellifort⁷
britonum admiraldus anglos inuadere foeliciter tentauit. Nam ita nauali praelio supe-
rior extitit: ut anglis copioso numero occisis obsidionem dissoluerit. Ab obsidione di-
moti angli. ardorem tribus passuum millibus a monte distantem fugiētes: in eo loco
propugnaculum quod bastildam vulgus appellat extruūt. Ex quo i arenas frequēter
ptogressi leuia cum iis qui in praesidio apud sanctum michaelē erant praelia commit-
tebant: donec iohannē conlōceus normānus eques (sicut inter eum & michaelianos
conuenerat) statuto die adueniens: reptos in arena anglos ad ducentos occidit: Ca-
pto nicolao bourdero anglo opulento homine. Venit eodem tempore rupellā co-
mes glascuē. scorus quinq; armatorū millia ducēs ut carolo regi auxiliaris esset. Quē
rex beniuolo affectu & multo honore suscepit. Dux autē bethfortus quem franciā
regentem anglicana factio appellabat yuerum normāniā arcem obsidens: postq; mē-
ses tres in negotio perseuerat: giraudum loci praefectum eo necessitatis perducit: ut in-
tra definitum diem si sibi nō auxiliarent franci: arcem dederet. Quod cum giraud⁷ re-
gi per caduceatorem nūtiasset: Carolus ex turonis iohannē alenconii ducem deputat
quī ut acū comite glascuē: comite boucano: comite daumalo: & uice comite narbo-
nensi bethfortum ab yuero propulsarent. Illi per carnutes magnis copiis iter faciētes
certi facti sunt giraudū arcem bethforto dedidisse. diuersi igit ab yuero: uernoliū quā
anglus tenebat capiunt: quā cum ad alenconii ducis ius pertineret: eam duci restituit
Ibi dum de futuro bello gerendo consultant: bethfortus in eos mouere nūtiat. Fuere
qui praelium detrectarent: superiorē incommodoq; non oblitū: quā & apud creiacum
& deinde apud blangium franci accepissent. Alii quibus odiosus erat angloꝝ principa-
tus: praelium suadebant: dedecori illis atq; timori datum iri: si in proximo haberes ho-
stem pugna abstinerent. Nam si nullo commisso praelio inde abeant: fugā simlē dis-
cessum eorum esse. Vicit sentētia hec: quā infelicem habuit exitum. Egressi uernolio
franci: in proximo agro acies instruūt. Et utriq; cornu equitatus partem distribuunt.
Bethfortus interim ordinato agmine incedens: mox ubi in conspectu astitit: frāci prae-
lium conserūt. Lombardi equites numero quadringenti quibus mandatum erat i pri-
mam hostium aciem irrumpere cum primos infrōte obuios sudissent praedā auidi ad
diripiēda castra magis q̄ ad feriendū hostem operam nauauerūt. Qui autem alteri
cornu praerant equites franci cum se in primā sagittarioꝝ frontem intulissent: anglos
fundunt: dissipant: occidūtq;: ita ut facile hostis existimaret uictoriam penes francos
esse. Sed bethfortus suos reuocans & fortiter pugnare cohortatus: praeliū instaurat frā-
cosq; euicit. Ex quibus cecidere glascuēsis comes cum filio iameto: Comes boucanus
daumalus: uice comes narbonēsis: comes uentadorus grauilla: belfautus: carolus bon⁷
anoniū cahorsus malicornus: guillermus de palude: alii praeterea ad numerū quinq;
millium. Capti fuere alencomius dux & eius nothus: & taietanus franciā marescallus.
Potiri uictoria angli uernolium recipiunt: dimissis libere francis qui oppidū tenebāt.
Salberiesis post hec comes collectis copiis dum cenomanū eius obsidēdā causa p̄-
git: guillermus porcus eques ex insidiis quas nō procul a sagio posuerat: in anglos in-
filiens complures nullo suo damno interemit & cepit. Nihilo tamen segnius salberie-
sis praetereis cenomanū duxit: quam tormētis labefactam tādē subingat: data frācis
abeundi potestate: cum ei mille quingētos aureos perfoluissent. Mouit inde ad san-
ctam susannam eiusdē regiois ualidum oppidum. Cui ambrosius delorus praefect⁷ erat
Dura obsidio fuit: quippe quā & angloꝝ cōtinua oppugnatione & francorum uirili
defensioē vulnerum & mortis plena extitit. Habebat angulus tormēta nouem: quas
bombardas dicunt quibus oppidi muros cōtinenter quatibat: ita ut paucis diebus tm̄

muri deiecerit quātum arcu emitti sagitta potest. Igitur cōpulsus necessitate delorus deditioem fecit: duobus scutoꝝ millibus pro sua suorumq; libertate hosti per solutus Cepit præterea falseberieſis arcem menā cui inhes nomen incolæ dicūt: cepit & feritatem bernardi quarto mense postq̄ eam circūsedisset. Liberatus ex eodem tempore ex angloꝝ potestate arturus richemōtus comes britonum ducis frater: ad carolum q̄ andegauis agebat ex anglia uenit: & salutandi regis & ei obsequēdi causa. Quē perbenigne carol⁹ habuit: eūq; conestabilat⁹ dignitate affectit mortuo in uernoliana pugna boucano qui eundem magistratū gesserat. Paucis post diebus exactis. Angli cū sanctāianiā dirutum olim oppidum & britonibus finitimū istaurassent: posito illic robustissimo ex suis præsidio: arturus conestabilis collectis uiginti hominū millibus: sanctāianiā circūsidere pergit. Dum aut̄ quattuor totas horas in oppugnatione consumit. Angli per posticum quæ ad lacum oppido proximū est eruptioe facta: eius partis insultores partim pellunt partim interimunt: alios in ipso lacu merfos extingunt. Igitur omiſsa oppugnatione cum in castra franci reuertissent: exorto exercitu media nocte tumultu: oēs desertis castris tormētisq; reclamāte arturo in sua quisq; remeauit. In andegauiam tñ non multo post ducens quellerandū cepit. Contra uero angli remetortum arcē cenomanensibus abstulerūt. Quam paucis post diebus sableyus præfectus & belmanori⁹ adiutore ambrosio deloro ui receperūt & deinde malicornum. Quo tempore gyacus inter regis consiliarios primarius delatus q̄ regis fiscum thesaurosq; ad suos usus magisq; rei publicæ utilitatem dispensaret: arturi iussu capit & in profuente demergitur.

Artur⁹ richemōtus ex anglia liberat⁹ conestabilis a carolo constituit

Gyacusthe/saurarius demergit

Obsidentibus per eos dies montis argum anglis: oppidūq; perseuerātī oppugnatione premētibus: mittit arturus ad obsidionē soluendam: equites armatos grauillā & gaurcurtum: stephanūq; uignolum hyrum. Hi accepta forti militū manu: dum ad mōtis argum peruenire: efractis munitionibus quibus se hostis circūseperat plurimis occisis anglos fugant. Non dissimili fortuna apud ambrieras pugnauit ambrosius delorus aduersus henricū blancū anglum: ducētis supra mille armatis stipatū cum ipse delorus centum tñ & sexaginta equites haberet. Eadem tempestate alēconii dux qui apud uernoliū captus fuerat ex anglia liberatus est: solutis ob redemptionē eius ducētis aureoꝝ millibus quæ partim p̄sto ip̄edit: datis pro his quæ dissoluēda restarēt obsidibus

Alenconii dux de captiuitate redit

Inter hec cenomanenses angloꝝ principatū perosi: aliquot præfectis francis accitis eos in ciuitatem clam admittūt: comite dorualo atq; albreto negociū gerētibus. Hostes cognito frācoꝝ ingressū in turrē (cui orbendellæ nomē est) iuxta sancti uincēntii portam propere se recipiūt: mittētes festinatē ad tallebotum qui alenconiū tenebat: ut suppetias illis ferat: dum spes extabat recuperādæ ciuitatis. Tallebotus cui paratæ iam armis copię erant audito suoꝝ periculo magnis itineribus cenomanos petit. At franci quasi securi rerum suarū: in diuerforiis delicate se curātes quid hostis moliret parum aduertebant. Itaq; ueniēs tallebotus & a suis receptus per eam quam ipsi occupabant portam ciuitatē inuadit recepitq; exturbatis francis & iis qui deditiois causa fuerāt ciuibus supplicio affectis. Nec diu moratus tallebotus pontorsonē a richemōto instauratam & ualido præsidio munitā obsidet atq; expugnat.

Franci negligentes,

Aurelianū quoq; falseberieſis comes suffocus cōtracto ingenti exercitu: angustissimo circūcingit: ædificatis per gyrum quattuor firmissimis propugnaculis quibus importari quicq; in ciuitatē facile prohibebant. Nam quæ ad ligerim annē supra aurelianum infraq; oppida sunt anglo parebāt. Fuit tñ aurelianēſibus animus semper erectus: & anglicæ dñationis impatiēs. Quibus præterea carolus rex q̄ poterat maxime erat sine intermissioe subsidio. Et aureliani ducis nothus iohānes homo apprime militaris egregiam nauabat tuendæ ciuitati operam. Bouffacus quoq; franciæ marescallus: cum stephano hyro ciuitatē cōtinenter tutabat. Erant ea parte qua in belsiam uia est: grandia suburbia & cōplures ædes sacræ. Quæ omnia franci ne hosti commodū afferrēt diruerunt. Angli uero ad alterā ligeris ripam suburbium cum propugnaculo pōtis occupabāt. Non tñ ita omnia complectebant: quin inter propugnaculū grande: cui londoniæ nomen hostis indiderat: & id quod ad sanctū lupum erat multū spaciū itercederet: qua ad

Aurelianum ab anglis ob sessum

Rex carolus septimus

obfessos uia patebat. Igitur ut laborati ciuitati subueniret: dux borbonius: & cum eo struatus conestabilis scotus: doruallus præterea & stephanus hyrus collecto iusto exercitu: dum aurelianis suppetiari constituunt: nuntium accipiunt: iohannem fastolum aglum equitem com meatum ex parisiis copiosum desumpsisse: & ad eos qui in obsidione agebant deducere: adiutorem symone morhiero parisiore prætore. Spe autem intercipiendi com meatum adducti franci: in iohannem fastolum iter couertunt. Ea re cognita fastolus ex tempore consilium sumens: curribus atque uehiculis se suosque non procul ab ieuilla belsæ oppidulo circūsepit: & relictis equis pedes pugnat. Idem struatus & doruallus cum bona fræcogæ parte faciunt. Cessit fastolo uictoria struato dorualoque cum ducentis suis occisis. Borbonius uero aurelianum contendit. Per eam obsidionem falseberiensis comes (ex oppugnaculi fenestra quod ad extremum pontem est) ciuitatis situm contemplantus: agitabat animo quoniam pacto urbem expugnaret. Cui unus ex copiarum præfectis ei assentans cum dixisset (Tuam here ciuitatem nunc libere conspiciere potes: lapis ex tormento a ciuitate incerto auctore emissus labrum fenestræ contigit. Cuius fragmenta in falseberiensis faciem dissipata morte homini post insequens biduum intulere. Haud tamen segnius angli in obsidione persisteterunt: curante omnia diligenter guillermo glassida genere quidem non sublimi sed prudentia & rerum gerendarum peritia inter suos illustri. Longa obsidione uexati aurelianenses consilium capiunt: qua se uia ab hoste liberarent: suadentibus quibusdam nulla deditioe facta: pecuniam anglis dare. Aliis uero deditioem utilem fore: si burgundo duci ciuitas permitteret: qui franco genere ortus speraret ab anglis aliquando discessurus. Porio hec sententia uisa est: missusque est ad burgundum potius santrallienis cum certis conditionibus. Burgundus quidem (si bethfortus non contraueniat) ciuitatem æquis se legibus recepturum respondit. Mittiturque ad bethfortum de re ipsa nuntius. Audita legatione bethfortus non ego inquit dumos sentesque discussi: ut alter a uibus potius. Aurelianenses pro mea uoluntate subiugatos recipiam: & quas per totam obsidionem impensas feci eas compensabunt. Id ubi ad burgundum perlatum est potius re infecta aurelianum reuertitur. Et ab hinc cepit burgundus animum ab anglis aliquando discedendi: quia eos uide ret gloriæ eius uidere. Erat illis diebus apud uallicolorum annos uiginti nata iohanna quæ patre iacobo darco: matre ysabella in uico dâpremo genita ob corporis perpetuam integritatem puellæ appellatione obrinuit. Ea rerum presentium aduersitatibus deo autore compatiens: robertum baudricurum oppidi præfectum: aliosque complures præfidi equites duce auiculo suo crebro adibat: eos admonens ut ad carolum eam deducerent allaturam rebus desperatis non minimam operam. Mulierem baudricurus parui a se æstimatam iterum atque iterum aspernatus: perseverantem demum exaudiuit: datisque puellæ corporis custodibus eam ad regem duci iubet. Ad carolum ueniens puella: tametsi nullo illum tempore uidisset: ipseque cæteris aulicis ueste minus ornatus ex industria esset: reuerteret tamen atque urbane regem intuita: salue inquit generosissime rex detque uitam tibi prosperam deus. Cui cum se regem esse carolus pernegasset: ah inquit puella: tu ipse rex es francorum nobilissimus. Ad hec uerba spem cepit rex cuiuspiam fortunæ melioris. Itaque selectis prudentibus aliquot uiris qui eam diligentius probarent: illa se ideo uenisse constanter affirmat ut carolum in regnum restituat: deum ita decreuisse: ut se duce aurelianenses obsidione liberent: & angli francia tandem extrudant: perducturam se carolum ad remos: ubi more maiorum sacra unctioe linatur: de quibus omnibus oracula diuinitus accepisset. Tantum copiis opus esse quas illi ducendas carolus committat. Et dum de aliis arduis & ad religionem christianam pertinentibus multa accurate rogaretur: supra sceminæ sensum respondebat. siue enim de diuinitate siue de bello quaereret: non muliebriter sed scite: & quasi perita loquebat: ita ut mulier admirationi eēt multis. Perpenso igitur consilio uisum est optimum factu esse. si auspicio eius carolus ad bellum uteretur. De importando aureliam com meatu primum mandatum puella accepit: quam rayus & delorus aureæ militiæ equites ualida armatorum manu stipati comitabantur. Profectis blesam obuii adueniunt reginaldus chartus remore pontifex francia cancellarius: aurelianensis nothus: stephanus hyrus: aliique non pauci electi milites. Com meatu

Mors false/
beriensis co/
mitis

Johannæ puel
læ ad carolū
aduentus

curibus iposito & milite instructo: ex blefis per solonam iohanna mouet. Atq; postri die aurelianum uersus progredit. Vtebatur puella i expeditionibus gladio quem hoc modo nacta erat. Est templu in agro turonesi diua catherinae dicunt: genti regionis illius plurimu uenerabile ubi donari a plurima atq; uetustissima uisunt. In eo templo antiquum ens em inter sacras oblationes utraq; parte liliis insculptum extare carolo iohanna patefacit: petens ut misso ad templu armorum fabro gladium illi dono perferat. Admiratus carolus si templu illud aliquado iohanna inuississet: percontat mulierem qualiter id norit. Neq; inquit puella locum noui neq; humano ad hoc auctore usatum Deus est qui reuelauit. Mittit rex opificem qui inuentu ad se gladium ferat. Profectus ad templu faber ens em inter squaletia alia arma rubiginosum ad carolu perferit. Quo mox iohanna rex donauit. Sed de anglis oratione persequamur. Angli qui ad propugnaculum sancti iohannis blanci erant francos uenire audientes loco deserto ad fratrum augustinensium aedes qua ad extremu pontem in diui laurentii suburbio spectant: se receperunt. Puella uero per medios hostes flumine traiecto que uehebat com meatum in urbem importauit. At quado quidem uisualia tenuia erant rayus & delorus cum suis blefam remeantes ciuitatis periculum cancellario narrat: cui nisi succurrat uentura esse in hostium potestate. Et iohannes aurelianens. norhus magnopere orabat laborantibus ciuibus supplicatum iri. Stetit oim sententia copiosissimu com meatum ad obfessos ferre & iter facere per belfiam qua parte obsidio ciuitate magis urgebat. Copiis igitur uecturisq; rite ad iter ordinatis: fraci (dimidia qua est inter blefam aurelianuq; uia confecta) castra ponentes restiterunt: se suaq; corpora curates. Crastino diluculo insequentis diei cum ad duo passuum millia ciuitati successissent iohanna assumptis aliquot cum ualida manu praefectis urbe egressa: uenientibus obuiam pergit: atq; ira exercitibus coniunctis cum franci inferiores hoste no essent: in conspectu angloru praetereutes in ciuitate recepti sunt. Visualibus ciuitate confortata iohanna armis egregie instructa ad propugnaculu quod sancti lupi appellabat mouens anglos qui in eo erant potenter oppugnat atq; uincit: nemine superstiti qui uel occisus uel captus no fuerit. Hec cu in conspectu maioris propugnaculi gererent: tentauerunt hostes eruptione facere & suis auxiliari: sed mox in propugnaculu se receperunt. Franci propugnaculo dissoluto postq; in urbem redire multis coitionibus clam habitis an londonias propugnaculu oppugnatum irent: comunicato tandem cum iohanna consilio illa succensens: nihil me inquit perceres celaueritis potis sum hec & maiora animo codita meo filere. Tacuerat siquidem proceres ne muliebri leuitate res in vulgu prodiret: q; propugnaculum oppugnandu simularent: ut anglos qui salonam uersus in obsidione erant in alteram ligeris ripam alligerent dum suis auxilio uenire festinarer: quibus a sua sessione mouetibus franci eorum stationes occuparet. Nec ira iohanna posuit: donec iohannes aurelianus noth id quod consilio definitu esset illi enarrauit. Cognito decreto sententia inquit puella laudo si opus reuera assit. Nam cu cordata esset & confides deo mulier: multa qua a praefectis de bello consulebant improbat: nihil obsidionis tpe sinistre aut infeliciter gerens. Aderat enim praetibus suis armis instructa: equo usa poteti & animoso: in quem expedit instar expediti militis conscendebat. Igitur multa animo cogitans: operapreciu censet si hostem inuadat qui ad extremu pontem ad sancti laurentii suburbana sedebat. Erant in flumine naues no paucae muris ciuitatis deligatae: i eis multo milite iposito ligerim transmittit. Copiasq; in continetem exponit: insultum factura in hostem. Propugnatum illic est donec occumbente fere sole receptui signum puella dat. Regredientes in naues francos anglos adoritur. Eam ob rem puella suos cohortata hosti restitit: propulsatq; persequens eum usq; ad augustinensium aedes: quas licet anglis munitissimas fecisset: captas tamen fugato hoste franci occupauerunt. Erat ad eum quem dixi ponte proxime augustinenses turris ex quadrato lapide cum propugnaculo & fossa: in eo loco fugiens anglus se recepit. Vbi excubias continua nocte habens iohanna cum illuxisset propugnaculum oppugnare iubet: asserens tempus proxime adesse cum anglus uincendus atq; regno expellendus erat. Dum hinc francus instat: illinc hostis acriter se tuetur:

Iohanna
gladius

Rex Carolus septimus

iohanna in humero scorpione ex propugnaculo misso vulneratur: quo vulnere neq;
 tristior neq; negligentior fuit: stans continenter ad fossæ labrum & militē fortiter age
 re admonens. Continuata obsidione cum aduersperasceret: francus in fossam omnibus
 partibus dilapsus in propugnaculum scandens ui expugnat: quadringētis anglis inter
 emptis: cum præfectis tribus mollino iohāne pommaro & guillermo glassida. Cæteri
 omnes capti in potestatem uenere francorum. Hec a iohāna gesta hostis qui belsiam
 uerius grande propugnaculū habebat prospicere facile poterat. Casu igitur suorū per
 teriti hostes postq̄ ab urbe campanas toto classico uelut in cōmuni letitia pulsari ex au
 diunt: mane factō magdunū (deserta obsidiōe) confugiunt. Ad hunc modū dissoluta
 obsidio est: & ciuitas ab hostis potestate erepta. Quod maximū momentū ad Caroli
 fortunam fuit. Tallebotus autē ægre ferens se aurelianensi circūuallatione frustra
 tum damnū compensaturus lauallum aggredit̄ arcem oppidumq; nocturno furto in
 uadens. Cepit ibidem lauallum comitē: quem donec quiq; & uiginti scutorum millia
 illi exsoluisset in uinculis habuit. Interim iohāna carolum regem sollicitat maiores
 copias cogere & sibi recuperare quæ in agro aurelianensi ab hoste occupabantur. Vo
 caro propterea ad se alenconii duce carolus gergeum petere. Afferunt mox iohānes
 aurelianensis nothus: bouffacus marecallus: grauilla: culautus admiraldus: ambrosius
 delorus: uignolus hyrus: & guillermus bruffacus: qui tametsi stipendio regio non iu
 uarentur: uisendæ tamen iohannæ causa quam diuinitus missam arbitrabantur: milita
 re non recusabant. Itaq; gergeum profecti oppidum post octauum obsidionis diem
 expugnant. Nec multis interpositis post diebus magdunum auctis copiis Carolo iu
 bente mouentes: pontem cum turri capiunt: positoq; præsidio: bogentium protenus
 contēdere. Audito francorum aduētū angli relicto oppido in arcem quæ est ad pon
 tem supra ligerimiamnem cōfugiunt: quam (dimissis libere abire anglis) franci rece
 perunt. Recepta arce rumor per francorum castra increbuit Tallebotum & iohan
 nem fastolum cum quinq; anglorum maillibus apud ieuillam in belsia uisos esse: qui
 magdunum proficiscerent. Missis exploratoribus postq̄ id uerum esse franci cogno
 uerunt: composito agmine in hostem mouēt: & apud parayum propter templū quod
 illic munitissimū erat castra metantur. Stabant in excubiis belmanorus: ambrosius de
 lorus: hyrus: potonusq; hostis aduētū explorantes. Quos non longe cum iusto exer
 citu sequebant. Alenconius dux richemontus conestabilis uindocinensis comes: iohan
 nes aurelianensis nothus: & iohanna puella. Angli uero dum uiam pergunt: cōspectis
 francis ad proximū nemus iter cōuertunt pugnandi locum sibi idoneum caprātes. At
 qui in excubiis erant nullo se colligendi spacio hosti dato: prælium commiserunt: ita ut
 equitatum omnē anglorum in fugam coegerint. pedites quidem uisa equitum fuga in
 nemus & uiculum qui iuxta erat dilapsi: nemoris beneficio ut quisq; poterat se tueban
 tur. Interim alenconii dux acie instructa aduenit. Tria circiter millia hostium in ea
 pugna cecidere. Captis ex anglorum nobilitate cum talleboto q̄ plurimis. Tum in ca
 roli potestatem uenit ieuilla & alia quædā per belsiam loca. Mense iunio insequē
 tis anni qui fuit christianæ gratiæ quadringētesimus nigesimus nonus supra mille: iohā
 na puella carolum conueniens: iam inquit serenissime rex hoste superior esse incipis.
 Multas urbes atq; arces ex anglis ereptas tibi audientes uidemus: nunc tuæ conse
 crationis tempus aduenit. Diuinæ dignationi placet ad remos proficiscaris: ubi mo
 re maiorum sacra unctione delibutus dyadema suscipias. Qua una re uenerabilius
 franco populo tuum nomen erit: et hosti formidabile. Nihil te perterreat q; cam
 pania et reliquæ fere belgæ omnes ab hoste tenentur: uiam tibi propitiatore deo pa
 rabimus. Tantum copias contrahe: & dei decretum exequamur. Hec iohannæ uerba
 spem omnibus magnam faciebant: propterea q; uitæ puritate puella præse ferebat
 sanctitatem: & nihil muliebriter agebat aut loquebatur. Enimuero sacerdotali con
 fessione quaq; fere ebdomade conscientiam purgabat: & diuinam eucharistiam desu
 mebat. Igitur collecto apud gyen non mediocri exercitu. Carolus remos per campa
 niā petere constituit: præmissa cū aliquot præfectis iohannā puella: qui obstatē forte

Anglorum
 cædes
 Tallebotus
 capitur

Initiū conse/
 cratiōis caro
 li septimi

hostem impedirēt. Proxime antiffiodorum carolus cum uenisset: prodire illi obuiā aliquot ciues: sed in ciuitatē non admiserūt. Erat illis diebus trimolus qui multa apud regem auctoritate habebat. Hunc ab antiffiodorēsisibus pecuniam accepisse cōstans fama fuit: ut illis liceret induciarū beneficio frui. Itaq; ciuitati nihil incommodatum est: cibos exercitui ministrātibus incolis: dum precium soluere. Præterita antiffiodoro: carolus sanctum florentinū recepit: oppidanis se libere deditibus. Treca inde profectus post sextum diem q̄ illic desperata deditioe sedisset. Laboratum est in exercitu fame: ita ut plāriq; fabis & triticeis spici tantū milites uescerent. Rerum pœnuria cognita carolus primores exercitus ad contionē uocans petit quid ipsi faciendum esse censerent. Nemo omnium fuit qui reducendū exercitum esse non diceret cum neq; cōmeatus neq; stipendium militi sufficeret. Vnus tamen robertus massonus q̄q̄ ab hac sententiā non abhorreret: uellem inquit iohannā de hac re audire: quæ em̄ præsentis expeditionis auctor fuit: ipsa suis consiliis paratum forte auxilium feret. Igitur uocata iohāna rogataq; sententiā: ad carolum cōuersa. Si ego inquit quod uerum teneo eloquar: an mihi rex credideris? id cum secundo quæreret. Tibi inquit rex: si quod profuturum sit dicas credam. Trecentes inquit puella tui sunt & intra proximū biduum se ciuitatemq; tibi dedit. Credulus foeminae rex stare loco copias iubet. At iohāna confestim equū incensens quēq; militem cogit: ea quæ ad oppugnationē necessaria erant ad muros importare. Quod animaduertētes trecentes loci antiffitem cum ciuibus aliquot: & militum quibusdam præfectis ad carolum legant: ciuitatem dedituros si miles angulus inde abire cum iis quos captiuos habebat libere permittat. Cōditiōe accepta: rex postri die treca ingredit. Egrediētes urbe hostes iohanna captiuos abducere uetat. Quorū redemptionis precium: ne fidei & posita cum hoste legi detraheret: rex exsoluit. Ordinatis apud treca magistratibus: cathalaunos petit: qui eum cōmuni omnium letitia excipientes ministros reipublicæ quos carolus instituit admiserūt. Inde remos qui anglo parebant adoritur quos nulla tui recepit: letis proculdubio ciuibus suum regē excipere. Eo uenere dux barrēsis & lothoringiæ: Commerciēsis quoq; dominus: non paruas copias ducentes: ut regi inferirent. Itaq; carolus & unctus & coronatus est a reginaldo chartrensi remox antiffite assistente puella quæ militare uexillum manu gerēbat: nimirum exultans q̄ se una hortate carolus regni dyadema & sacram unctionem loco celebri atq; huiusmodi sacris multis per ānos ad id muneris designato recepisset Sacratione absoluta: relictis remis uellium iter agens oppido libere potitus est. Nec sueffiones signum ullum rebelliois ostenderūt. Simili quoq; modo per briam nōnulla fortia loca fecere deditioem. Priuino oppido cum carolus ageret: bethfortus cū duodecim armatorū millibus ex parisiis ducens corbolium accessit animo. Cui ipse iactabat pugna cum carolo conferendi: id ubi regi cognitum est: priuino discedēs ad castellum cui mota nomen est exercitum duxit: nō ob aliam causam q̄ ut anglo pugnandi faceret potestatem. At bethforto mens fuit parisiis repetendi. Constituerat carolus sequana amne traiecto brayum proficisci promittētibus oppidanis transitū se cōcessuros. Sed francis anglisq; cōcurrentibus eodem tpe ad ripā ut traicerēt: leui commissio prælio carolus suos transire prohibuit. Exactis post nō multis diebus castrum thiericū profectus: mox per uallesium crespeiumq; præteriens: castra in campo iuxta dāmartinum ponit. spe animoq; erectus parisiis recuperandi. Cognito q̄ ad se carolus aduentaret bethfortus ad uicum mitriacum copias educit: sex a dammaro millibus passuū distantem. Vbi loco natura munitissimo militem cōtinet. Præmissis aliquot equitibus duce stephano hyro qui anglos ad equitarent: ubi reficiuit hostem loci munitionibus considere: carolus suos ultra progredi uetat. Bethfortus autem parisiis citissime reuersus ē: Miserat per hos dies carolus ad compendium beluacēse: q̄ nōnullos ex suis fidissimos exploratum quo in se animo incolæ essent. Cognoueratq; illos cupere maxime ab anglorum seruitute liberari: ei q̄ obtemperare qui uerus rex esset. Proinde baron siluaneffensis agri uicum ut compendium peteret profectus: cognoscit bethfortum maioribus copiis auctum in se ducere. Petruelis siquidem henrici anglorū regis p̄ superiores

Antiffiodorē

Sancti florentinus

Trecenses

Nota in rege fidem Cathalaunū.

Remi

Vellium Sueffio

Priuinū

Brayum

Castrū thiericū

Rex carolus septimus

Improbus fa-
cerdos & sa-
cilegus

dies romanus cardinalis a pontifice romano legationem ad anglos receperat pecuni-
am militemq; cogendi aduersus bohemos: qui de christi doctrina & fide nō recte cre-
derent. Qui millibus quattuor armatorū in galliam traductis se cum bethforto cōiun-
xerat in francos arma cōuertens quæ in christiana religionis hostes simularat acce-
pisse. Igitur ut de bethforti accessu certior carolus redderet: Ambrosium delorū cum
uiginti tñ equitibus exploratum quid apud hostem geratur mittit. Qui iter ingressus
uidet procul densissimū puluerem in aerem ferri: nec dubius fuit id progredientis ag-
minis indicium esse: moxq; paulo ultra pergens anglos manifeste conspicatur: idq; per
caduceatorem carolo festināter renūtiat. Ea re cognita carolus acie ordinata siluane-
ctum iter facere constituēs apud montēpiliolum qui mons cōtemplationis aliquādo
dictus est cum uenisset: redeūte ambrosio deloro: accepit anglos barronē ducere per
riuum qui ex siluanecto perfluit: sed eos magnopere impediri uadi angustia per quod
uix bini euadere possent. In ea traiciendi difficultate ratus Carolus hostem intercipi
posse: primam aciem incedere iubet. Sed iam magnā sui exercitus partem angulus tras-
miserat: q̄obrem carolus suas acies in conspectu hostis habuit: moxq; leuibus cōmissis
digladiationibus. Cum sol condere se inciperet: angli ad ripam flueti castra posuere:
aggere uallo sudibusq; sese muniētes. Habētes præterea a tergo lacum. Rex autem in
monte piliolo suos continuit. Postridie cū illuxisset: carolus quaterna acie instructus
in anglos ducit. Primā alenconi dux & uindocinēsis comes administrabāt. Secundæ
præerat dux barri. Terriam ducebat rayus & bouffacus franciæ marescalli. Quattam
quæ ad excursiones instituta erat & cui frequēter locum mutare necesse esset modera-
bantur Albretus iohannes aurelianēsis nothus iohanna puella & hyrus. Sagittariorū
balistiariorumq; curam gerebant grauilla & iohannes foucaudus lemouicēsis. Regis
custodiam borboniorū dux trimolusq; receperant. Aciebus ad hunc modū instructis
decretum erat anglos adoriri. Sed cognito quātum illis locus adiumento esset: leuib⁹
aliquot præliis ante castra urring; commissis: cum neq; cōuitis neq; prouocationibus
e castris excitari hostis posset: francus tandem ad hostium castra proxime profectus:
manu tandiu conseruit: donec aduesperascente & multo puluere cælo caligante fuerit
pælio desistere coactus. Mane factō rex crespeyū: bethfortus parisiū petiit. Biduo
post recepit carolus compendiū: ubi præfectum posuit guillemum flauium loci indi-
genam. Eo quoq; beluacenses cōuenere regis potestati se permittentes. Idem fecere
siluanectenses qui misso ad carolum suo cum aliquot ciuibus antistite ciuitatem dede-
re quo rex paulo post se ipse contulit. Bethfortus præuidens animo q̄ benignior for-
tuna caroli rebus arrideret: parisiō abire cōstituēs ludouicū luxemburgū morinorum
episcopum quem franciæ cancellariū angolorum factio appellabat & iohannē rachelū
equitem anglum unacum symone morhiero parisiānū prætorem ciuitati administra-
torem præposuit cum duobus armatorum millibus ad præsidiū relictis. Reliquum ue-
ro exercitum ad normannos profectus compluribus suæ factionis locis dispartiuit.

Sanctus dyo-
nisius

Igitur cognito bethforti discessu: carolus ad sanctum dyonisiū ex siluanecto mo-
uens oppidum (excipiētib; eum ciuib;) ingressus est. Terrio post die franci caroli
iussu ad uicum cui capellæ appellatio est castris constitutis: cum ibi pernoctassent: eru-
ptione in eos a parisiacis facta crebris præliis concertarunt: non secus ac si præludia q̄
dam armorum agitent. Repetētibus tandem ciuitatem parisiānis: franci duce alen-
conio ad sancti honorati portam copias promouere: expugnātes cōfestim; propugna-
culum quod pro porta extructum erat. Qua spe adducta iohanna: ciuitatem quoq; op-
pugnare præter omniū opinionem constituit. Est ab ea parte duplex fossa & inter utrā
q; agger. In priorem neq; aqua neq; luto impeditam cum facile franci descendissent:
Alteram fossam superare labor fuit: propterea q̄ latior & aquæ affatim plēa esset. Im-
portatam undiq; materiā cum iohanna in fossam opplendam iacit: e muro sagitta in-
crure percutit: nec eo tardius in opere perseverat: cōmilitones p̄seuerare cohortans.
Nec potuit inde reuocari donec alenconius negociosam mulierem per se reduxit. Si-
gno receptui dato franci ad sanctum Dyonisiū iter conuerterunt. Quo tēpore ex

Pugna ad sci
honorati pa-
risiē. portā

latiniaco ad carolum nūtiū cōuenere qui oppidum tradere pollicentur. Quare missus Latiniacum latiniacū ambrosius delorus oppidū recepit. Carolus autē e sancto dyonisio digredi uolens: ducem borboniū administratōre instituit earum ciuitatū quas a tempore suae unctiois in belgis receperat: relicto cum firmis copiis apud sanctū dyonisium uindocinensi comite & cullauto. Atq; idē latiniacū profectus: mox montē argi prateriens: li gerim traiecit. Abeūte carolo angli burgūdiq; sanctū dyonisium recuperāt: siluane tum petētibus iis: qui ex caroli instituto ad praesidiū relicti erant. Mouit praeterea hostis ad latiniacū copias. Sed egressus oppido delorus cum iohāne foucaudo: ita hostē distinuit: ut nulla illi fuerit potestas proxime oppidū castra admouēdi. Quare admirari resistentiā hostes: parisiū remearūt. Cepere per id tempus lauallū tres normāni equites hometus bocherus & fererius adiutore multore quodā qui molēdino praerāt in amne marona qui proxime oppidū pfluit. Et ambrosius delorus foucaudusq; de capienda rothomago clam consultantēs freti ope magni petri qui rothomagensis erat: magna spe ducebant iter capiendae ciuitaris. Sed definita die cū iter noctu copiae faciunt: tenebris falsi: alii rothomagū: alii alio errantes diuerterūt. Fuitq; eorū inceptatio ad hunc modū irrita. Per eos dies miles francus qui in urbibus receter in fide caroli receptus erat: mirū in modū uexare incolas & ciues cepit nemini parens & in omnem rapinā dissolutus. Quia iniquitate factū est: ut diffugiētibus colonis agri compluribus locis inculti remaneret: & quae terrae frugū feracissimae erāt fertibus ruscisq; squaleret in saltus & siluas cōuersa: ingētes uici & iudem populosissimi sine incolis dilabentibus structuris deserti uacuiq; mox ferarū iustra fuere. Quae aduertēs borboniorū dux dum se cōtulit relicto siluane ti uindocinēsi comite. Cui paulo post carolus bouffacū cum octingētis armatis misit praeficiēs illum regiōni quā borbonius reliquerat. Iohanna uero puella sub eisdē diebus sanctū petrū monasteriēsē cepit: inde cum ad caritātē copias pmouisset: irritam obsidionē habuit amissis plerisq; tormētis machinisq; bellicis. Erat castellū sancti selerini in principatu alēconii ducis uetus & lōge desolarū quod instaurare dux cū cepisset: aduocato ad se ex latiniaco ambrosio deloro: castellū illi cum ualido praesidio cōmendat. Recepto castello ambrosius mira ad modū diligentia locum munit: nihil omittēs quod ad arcis custodiā pertinere arbitratē. Verum eiū uero angli priusq; munitiones absoluerent: castellum circūfident. Pressis obsidiōe francis delorus precibus suorum uictus: simulata eruptiōe noctu cum quinque armatis chinonem profectus est: nūtiāns regi quae ad sancti selerini arcem gerebantur. Quibus cognitis: carolus copias per cenomaniā aduersus āglos ire iubet. Id ubi angulus accepit omnia in celeritate ponēs: arcem cōfestim acerrime oppugnat. Quod cum haud satis procederet: altera die obsidionē soluit. Idem quoq; dum apud latiniacū facere aggreditur: intētiōe sua frustratus est: oppidum egregie tuentibus foucaudo marefcallo & quēnodo scoto equite. His diebus puella cum latiniacū accessisset: cognito q; quādringenti ex angloꝝ copiis nō procul a latiniaco in franciā cōtenderēt: assumpto foucaudo & iohanne de sancto albino & aliis ex latiniaci praesidio hostem adorit: oēs ad unū necans. Sed nō multis post diebus dissimilis apud compendiū fortuna illi fuit. Nam anglis burgūdionibusq; in compēdiū obsidione sedētibus: iohāna subsidium obfessis ferens: cum oppidū ingressa esset: & paulo post eruptione in hostem facta res nō prospere sibi succederet: dum oppidum repetit & militū pressura aditum praeccluderet capitur a iohanne luxemburgo qui eam anglis uenūdedit. A quibus hostiliter habitata rothomagi cremata est odio uidelicet nomis franci: & q; uirili ueste foemina usa esset. Prius tñ q̄ sententiā diceret hostis: frequēti foro & crebris cōsultationibus puellam tētat: de fide atq; religione christi multa scrutatus. Arbitrabat̄ em̄ mulierē magia aliqua edoctam a carolo rege assumptā esse: & propterea a catholica ueritate aberrasse: indignumq; esse cui regnū deberet. Sed supra foeminae uires fuit: pluribus cum hoste (ut ē nō nullorum mos) per assentationem sentientibus praualere: q̄q; se & quaeq; gefisset apostolicae sedis examini permitteret. Sexto ab obsidione mense: laborātibus compendianis uictualium pcenuria: iam etus tillayus cum centum equitibus oppidum larun

Lauallum

Lauallum

Error militū

Solitudo per
agros et ui/
cosCastellū san/
cti seleriniPuellae iohā
nae fortuna
mala apud
cōpendiū

rus suppetias ingreditur. Eius loci Guillelmus ffravius custodiam gerebat: & ei assistebat philippus gamacheus sancti pharonis meldensis abbas: homo genere illustri qui obsessis & animos faciebat & spem adiciebat uictoriae. Interim uindocinensis comes et bouffacus quingentis supra mille armatis contractis mouetes: turrem ligneam grandem in qua se angli obsidionis tempore recipiebant: expugnant. Dumque eam angli oppugnant: iam et eruptione facta alteram turrem quae siluam uersus extructa erat: & burgundionum praesidio tenebat: inuadit: qui cum quadringenti essent: uniuersi intercepti sunt. Hostis tanto damno affectus: nocte insequenti desertis castris atque obsidione disluta: alter normanniam: picardiam alter remigrauit. Eodem ferme tempore meldunenses occasionem libertatis nacti: ab hoste discessere. Qui enim in praesidio apud illos erant angli atque burgundiones: oppido aduersus francos cum excessissent: paucis in praesidio relictis: oppidani leuis contentionis causa aduersus praesidium suscepta: arma capiunt. Erat tum melduni tubicen quidam uetulus qui carolo aliquando seruiet. Hic rixacatum intelligens ciuibus signum tuba dat rem gerendi. Itaque fugatus oppido hostis in arcem se recepit. Meldunenses uero id quod apud eos gereret festinanter renuntiant: geresimo rhodii ordinis commedatario: & dyonisio challoio qui eo tempore in bria erant: cohortes aliquot militum habentes. Hi nihil morati meldunum proficiscetes: arcem post duodecimum circuseptionis diem recipiunt. Neque pigritates priuignum cum arce pidena tempus ui ab anglis extorquet. Recuperant praeterea per briam regionem oppida atque arcem cum corbolio & uicennis. Et apud cathalaunenses ingens de hoste caedes facta est. Itaque ducentibus anglis burgundionibusque octo millia armatorum ut per campaniam grassarentur: & praedas agerent: Barbanus cathalauni tunc agens cognito quod hostis apud diuam mariam de spina castra haberet: accersitis uicinarum artium praefectis cum se iustum exercitum habere confideret: hostem adoriri festinat. Misso ad burgum uignolum hyri fratrem nutio: qui apud castellum sarreyum erat: ut pugna adesset. Quo ueniente acrior pugna commissa est & hostis superatus. Nondum sub illis diebus henricus angliae rex: patre henrico defuncto in franciam traiecerat. Anno autem salutis millesimo quadringentesimo. xxxi. cum annorum esset duodecim multa nobilium carera: copiisque stipatus parisiis aduenit: ubi magnis honoribus exceptus: in diuae mariae templo regni dyadema cardinalis uicestrensis ministerio suscepit. Hic enim cardinalis cum henrico eius gratia aduenerat. Dum hec parisiis aguntur: princeps aurayensis a gaucurto qui dalphinatibus praerat fugatur multis burgundionibus occisis. At in bellouacis alia fortunae conditio fuit. Darondellus enim comes anglus constitutus non longe a ciuitate duorum millium armatorum insidiis: praemissisque expeditis quibusdam militibus qui beluacenses ad eruptionem prouocarent: boufficaudum et santrallum uasconem qui in praesidio erant ciuitate egressos adoritur: multosque occidit eorum praesertim qui pedites ex bellouacis concurrissent: quibuscum ipse santrallus interiiit. Fuit & iniqua renato barri duci fortuna: barbanus quoque qui cum eo militabat. Nam apud barrum in obsidione sedentibus cum accepissent ualdemontensium comitem & burgundionum marescallum cum ualida anglorum manu in eos aduenire relicta obsidione hostem uallo carrisque circuumallatum impetunt. Capite eo praelio renatus & barbanus cum aliis plurimis necatur. Renatus philippo burgundo duci traditur a quo pro ipsius renati liberatione castri ualle in perpetuam ditionem dux accepit: & ad hunc usque diem possident eius in flandria successores. Per eam tempestatem ulibys nothus falseberiensis & matogohus angli coacta suorum ingenti multitudine sancti selerini arcem appetentes: locum circūcludunt: ubi ambrosii delori uicarij erat iohannes armengnus: qui obsidionem magno animo tulit: arcem potenter tutatus. Cognito obsidionis periculo: delorus qui illis diebus apud regem erat obsessis subsidium mitti sollicito procurabat. Igitur buellus & ipse a carolo praemittuntur: qui belmontem uicentum profecti illic tantisper morati sunt: donec reliqua copia conuenissent. Tertio die postquam in eo loco restitissent: uenere interim aliae francorum cohortes quae in uico cui nomen est binaugus tribus passuum millibus a belmonte distans conse-

Meldunum

Caedes anglorum apud cathalaunum

Rex henricus henrici filij parisius ex anglia uenit

dere. Inter francorum cohortes quæ ducentorum supra mille armatorum erant fluebat fatra amnis: qui ponte uno non procul a belmonte transfiri poterat. Angli uero q in obsidione sancti felerini agebant: de francorum conuentu certiores facti: pars intermissa obsidione ad francos qui castra habebant noctu ducunt: nec morati præliantur. Excito mox ex re insperata clamore: brueilus & qui cum eo apud belmontem armati excubabant: ponte transmissio laboratibus francis dum opem ferre contendit: iam angli uictores militaria signa extra uicum emiserant: parsq; obligandis captiuis pars recipiendis equis & sarcinis conuehendis distinebatur. Hostem sic impeditum franci inuadunt. Fit atrox prælium ut deiectis utrinq; militaribus signis: diu sit dubitatum: quorû melior conditio esset. Deniq; uictor francus extitit sexcentis anglis interfectis q; plurimis insuper cum matagorho in captiuitatem abductis. Ex francis triginta desiderati sunt: & paulominus capti. Inter quos fuit delorus diro uulnere perculsus paulo post tamen instaurantibus bellum francis: recuperatus est. Huius cladis nuncio accepto uilbius cum reliquis sancti felerini obsessores alenconiû fugientes petiuerunt. Apud carnorum res quoq; prospere francis cessit. Nam positis tribus locis insidiis: aurelianensis nothus florentinum dillerium iuxta sancti michaelis portam in primis insidiis locat: secundas paulo a porta longius constituit. Ipse & hyrus cum quingentis equitibus: sexcentis fere passuum millibus a ciuitate tertias insidias agit. Ordinatos autem: & ad hoc a se edoctos aurigas cum curribus qui pisces a losas uehebant sub lucem ad urbem mittit: quos non secus ac uictualium uestores in ciuitatem admittere ciues simile uero erat. Aurigæ uero cum quibusdam sibi notis ianitoribus pridie in colloquium uenerant: & se illis a losas daturus promiserant: si diluculo uenientibus patefacerent ingressum. Igitur ianitores ut appropinquantes aurigas cospexere: socios adhortati ut festinanter aperta porta piscibus potirentur: portam reserant. quam ex proximis insidiis uillierius prodiens occupat: subsequenter iis qui in secundis insidiis erant: atq; ita ante diuæ mariæ templum progressi: regium uexillum statuunt: iohannem nothum expectantes. Concurfantibus uero per urbem armatis: loci antistes qui burgundus natione erat occiditur. Laubespinus autem ciuitatis præfectus muros urbis transgressus aufugit. Ad hunc modum carnorum receptum est. Obsessum est rursus a bethforto latiniacum: & magnis uiribus frustra oppugnatum: Foucaudo: Quennedoq; & Renaldo de sancto iohanne oppidum defendentibus. Extruxerat enim bethfortus ad pontis initium ligneam turrin: & ad alteram oppidi partem munitiones latissimas ad stationem militum. Addiderat quoq; sublitium pontem qui a turre ad munitiones peruius esset: atq; ita circumspectum exiguum oppidum paucis diebus expugnare sperabat: quatiens crebris tormentis muros. Sed franci ducibus aurelianensi notho: iohanne rayo: iohanne gaucurto: & Roderico uallendrano hispano: sequana transmissio: cum per matronam com meatum nauibus important obsessis: eruptione facta oppidani anglos qui ad ligneam turrin in pontis capite stabant adoriuntur. pars uero francorum quæ in alteram matronæ ripam nauigabat turrin oppugnare festinat. Expugnato propugnaculo hostis partim capitur: partim trucidatur. Et ueniens bethfortus suppetias laturus suis haud profuit sed repulsus in munitiones se recepit. Franci quidem com meatu in oppidum importato: Gaucurtum ad oppidi custodiam deputant. Reliqui per franciam incedentes aliquot arces captas solotenus deiiciunt. Francorum discessu cognito: Bethfortus ueritus ne in parisios ducerent: dissoluta confestim obsidione castrisq; desertis: parisium ire accelerat.

Fuit per hos dies apud argentonum agri sagiensis prælium pertinax: atq; admirabile: francis triginta aduersus totidem anglos pugnantibus. Nemo enim non uulneratus prælio excessit. tandem nouem ex hostium numero cum argentonii marefcallo interemptis: reliqui angli fugæ se commiserunt. Ex francis cecidere Ambrosius frolaus: Galterus lapostus & Dorus rossaus: reliquis omnibus grauiter uulneratis.

Fuere præterea diuersis per andegauiam locis singularia quædam certamina: de quibus scribere supracaneu iudicauit. Excursioné subiiciâ quâ in normania abrosius de-

Carnutes.

Latiniacum.

Argentonum
in dioecesi
sagiensi.Prosper icur
sus in norma
niam a frâcis

lorus prospere conseruauit. Est apud cadomenses annuus mercatus: quo normanni & ex finitimis locis q̄ plurimi uendendi emendiq; causa in diuini michaelis festo in campo ante beati stephani cœnobium conueniunt. Id cū non nesciret delorus: accersitis finitimis militum præfectis petro ialleto: & ferrebonto: copias ex sancto selerino mouens orna amne superato copiarum partem ad diripiendas nundinas mittit. ipe cū equibus quinquaginta & sagittariis centū in subsidiis stabat: aduersus anglos qui cadomū tenebant: ne oppido erumpentes reliquos interciperent. Itaq; direptis mercibus cum magno captiuorū numero se recipientes franci: postq̄ fluentū ornam traiecere: ad lapideam crucē stare copias delorus iubet. Ibi recensitis captiuis: oēs sacerdotes senesq; cū mulieribus & pueris: & pauperes insuper agricolas domū dimittit: cæteros qui alicuius pensi erant octingentos abduxit. Addam deinceps rem inter seriam risu non indignā.

Ridiculum.

Venerat ad feugeram cenomaniæ uicum guillermus de sancto albino cum octoginta equitibus francis: ubi dū diuersatur: angli in eum irruentes non modice francos terruerunt: ita ut nothus quidā bosaprestus eques: protenus fugiens in rubo se occultit. Ficti nihilominus apud feugerā atrox pugna: & angli superantur. Quorum duo profugi ad rubum quo bosaprestus se abdiderat euadūt. Ratus bosaprestus persecutores esse qui eum peterent: qui inquit estis. Respondentibus anglis qui non minus pertimescerent se anglos esse: eiusq; potestati sese pmittere: intellexit rem prospere a francis esse gestā. Vnde ab anglis fide accepta bosaprestus tanq̄ egregiam operam prælio nauasset: eos ad guillermū de sancto albino captiuos perduxit. At ille cuius ignauia nota esset irrisus est & captiuis priuatus. Est apud francos peruetusta consuetudo: grandē aliquem ramū uel procerū arbusculum frondosum ad mayas kalē. ludi causa pro portis amicorum defigere. Id ut obseruarent angli qui frenūuicentem occupabant: assumptum de more ramū in conspectu arcis sancti selerini ubi delorus in præsidio erat in terra defigunt protenus abeuntes. Quos mox delorus insequens: euulso quem hostis detulerat ramo: eundem proxime propugnaculū frenūuicentis per leuis armaturæ milites plantare iubet. Præmissio iohanne armengno cum octoginta peditibus: qui singulos uirentes ramos manibus gestarent ad fallendum hostem. Delorus uero in insidiis non longe delituit. Postq̄ pedites non procul ab arce pone densissimā sepe cum ramis se collocassent: angli ubi frondosum stipitem pro portis arcis defixum conspiciunt: protenus arce egressi eos qui ramum humo defixerant acriter persequuntur donec ad delori insidias peruenere: prodit confestim in hostem delorus & prælio cū hoste cōtendit. Qui uero pedites ad sepe stabant se inter arcē anglosq; medios locāt: atq; hoc pacto interceptum hostem fundunt: occiduntq; compluribus captis. Eadem fortunā benignitate usus est apud fillum guillermi delorus: Anglos em̄ ex arce sanctæ susannæ in fillum guillermi mouentes: cum prædas fecissent: superueniens delorus ducentos ex hostibus interemit. ablatiis spoliis: captiuisq; receptis. Neq; deteriorem fortunam expertus est aduersus comitem darondellum in pratis amnis satrēsis secus uicum quem gratalum incolæ uocant. Nam cum sexaginta supra centum equitibus: aduersus tria anglorum millia præliari aude: prædas ex hoste reportauit. Contra accidit apud louuerium hyro. Qui ab anglis obsessus: dum quærendi subsidii causa loco egreditur: a iohanne martio dordani præfecto captus est: & louuerium ab anglis subiugatum. Sancti prætereā selerini castellum interemptis iohanne armengno & guillermo de sancto albino darondellus post trimestrem obsidionem cepit. Inde ad fillum guillermi ducens: obsides de oppido dedendo accepit ea lege: ut eos si intra quadragesimum diem francorum subsidio obsessi iuuarentur: saluos dimitteret. Alioquin deditione facta oppido ipse potiretur. Erant ad id temporis francorum copiarum in armis paratarum quas ambrosius delorus ad sanctum selerinum ducere sperauerat: quibus præerāt alēconius & andegauus duces: & cum illis richemontus conestabilis. Hi cum suis ad lomellum (sicut inter fillenses anglosq; conuenerat) proficiscuntur. Stabat uterq; exercitus in alteralteriorius conspectu. Vnde & congressus & prælia commissa sunt non quidem integra acie: sed cohortibus hinc atq; hinc in se cōcurrentib; & interdū occidetib;. Nā quāqdē agli lo

Strategema.

Quos mox delorus insequens: euulso quem hostis detulerat ramo: eundem proxime propugnaculū frenūuicentis per leuis armaturæ milites plantare iubet. Præmissio iohanne armengno cum octoginta peditibus: qui singulos uirentes ramos manibus gestarent ad fallendum hostem. Delorus uero in insidiis non longe delituit. Postq̄ pedites non procul ab arce pone densissimā sepe cum ramis se collocassent: angli ubi frondosum stipitem pro portis arcis defixum conspiciunt: protenus arce egressi eos qui ramum humo defixerant acriter persequuntur donec ad delori insidias peruenere: prodit confestim in hostem delorus & prælio cū hoste cōtendit. Qui uero pedites ad sepe stabant se inter arcē anglosq; medios locāt: atq; hoc pacto interceptum hostem fundunt: occiduntq; compluribus captis. Eadem fortunā benignitate usus est apud fillum guillermi delorus: Anglos em̄ ex arce sanctæ susannæ in fillum guillermi mouentes: cum prædas fecissent: superueniens delorus ducentos ex hostibus interemit. ablatiis spoliis: captiuisq; receptis. Neq; deteriorem fortunam expertus est aduersus comitem darondellum in pratis amnis satrēsis secus uicum quem gratalum incolæ uocant. Nam cum sexaginta supra centum equitibus: aduersus tria anglorum millia præliari aude: prædas ex hoste reportauit. Contra accidit apud louuerium hyro. Qui ab anglis obsessus: dum quærendi subsidii causa loco egreditur: a iohanne martio dordani præfecto captus est: & louuerium ab anglis subiugatum. Sancti prætereā selerini castellum interemptis iohanne armengno & guillermo de sancto albino darondellus post trimestrem obsidionem cepit. Inde ad fillum guillermi ducens: obsides de oppido dedendo accepit ea lege: ut eos si intra quadragesimum diem francorum subsidio obsessi iuuarentur: saluos dimitteret. Alioquin deditione facta oppido ipse potiretur. Erant ad id temporis francorum copiarum in armis paratarum quas ambrosius delorus ad sanctum selerinum ducere sperauerat: quibus præerāt alēconius & andegauus duces: & cum illis richemontus conestabilis. Hi cum suis ad lomellum (sicut inter fillenses anglosq; conuenerat) proficiscuntur. Stabat uterq; exercitus in alteralteriorius conspectu. Vnde & congressus & prælia commissa sunt non quidem integra acie: sed cohortibus hinc atq; hinc in se cōcurrentib; & interdū occidetib;. Nā quāqdē agli lo

eo se munitissimo continebant: uisum non fuit francis eos totis copiis impetere. Sed misso ad illos caduceatore petunt aut pugnandi potestatem faciant: aut obsides reddant fillensibus. Obsides anglus restituit: & franci domum rediere: rati hostem idem facturum. Sed uix obliuiscitur perfidia qui fraudulentus est. Itaque abeuntibus francis: hostis ad fillum se contulit arcem summis uiribus oppugnans: nec multum abfuit: qui ex pugnaret. discedens inde darondellus: per cenomaniam andegauiamque excursionem faciens: arces duas cepit: mellayum & sanctum laurentium de mortariis. Vbi praesidiis impositis in normanniam reuertitur: paucis post diebus moriturus. Est in bellouacis octauo ab urbe miliario distans gerberoyum in colle mediocriter edito. Ea arx supra multos annos diruta defertaque cum fuisset: hyrus potonusque mille circiter assumptis militibus: ex beluacensibus profectus arce instaurare constituunt. In quo opere nihil impigre agentes: muros munitionesque diligentissime extruebant. Quare cognita darondellus festinanter cum copiis ex normannia adueniens locum circumcingere perperat. Id postquam hyrus conspexit: suos in contione uocans: uos inquit commilitones in hac collapsam arcem perduxit: ut eam instauratam habentes: ea quasi propugnaculo uteremur aduersus hostem. Sed dum munitendae arci animum intendimus anglus nos praepedit. Itaque non arx nobis curanda est: sed uita protegenda. Hostium multitudinem per agros ad nos hoc loco uelut in pedica concludendo properare conspicitis. Si uiri estis res in promptu gerenda est: priusquam stationem sibi hostis in obsidione perfecit. Itaque censeo infesto agmine erumpendum esse: & hostem adhuc uenientem & partim occupatum adoriri. Hyri approbato consilio: miles ad rem gerendam accingitur. Fit eruptio & acerrime darondellus inuaditur. qui tamen uiriliter restiterit sauciatus tamen captus est: & sui fusi. Ex eo vulnere paulo post darondellus interiit. Superato hoste: franci gerberoyum reuertuntur opus coeptum exequentes. Sub his diebus cum trimolus apud carolum plus caeteris aulicis posset: inuidiam in se multorum excitauit. Caroli praesertim andegauensis buelli caluimotis atque coytiui. Hii tres quos posterius dixi in arcem chinonem per posticum ab oliuero fretarto noctu admissi: trimolum in cubiculo deprehensum: in castellum montesaurum traduxerunt: in scio rege qui tum chynone erat. Ad quem ex nocturno tumultu pauentem buellus coytiuique accedentes: nihil est inquit serenissime rex quod expauescas. Captus est trimolus tibi rei que publicae apprime nocens. Abducto trimolo carolus andegauensis apud regem continenter conuersatus est: in eius beneuolentiam se sollerter insinuans: ita ut concilio apud turonos aduocato: rex trimoli deprehensionem laudauerit: compaehensoresque inter primores aulicos habuerit. Qui tamen non longo tempore in gratia permansere: a curiae negociis semoti. Trimolus autem quattuor muttonum aureorum millibus buello per solutis carcere liberatus est. Et normanni agri constantiensis qui mare accolunt: cum ab anglis arma aduersus carolum regem ferre cogentur: ipsi hortante quantepio multis hominum milibus ex plebe & aliorum nobilibus collectis: in anglos se conuerterunt: atque cadomum ducentes ab infidelibus anglis intercepti partim occubere: reliquis fugientibus. Quorum reliquias misso ambrosio deloro alenconius dux ad arma reuocauit. Ipeque mox abrinca cum plebeia multitudine profectus: cum nihil proficeret: assumpta quantula inualidi exercitus parte in cenomaniam se contulit. Nec durauit in armis plebs: sed sensim dilapsa dumnum repetiuit. Caletis quoque armis aduersus anglos desumptis: Carnierum ductorem sequentes illi obtemperabant. Quo tempore petrus de rupeforti franciae marefcallus. galterus brusacus & carlotus marefilius: dieppam anglis noctu sustulerunt. Quae occupata cum caletis iuncto exercitus fiscanum harfleum monasterium: tancarullam & insulam bonam in caroli ditionem reducere. Sed dissoluta militari disciplina: milites petro marefcallo non audiebant. petulce illiberaliterque uiuentes: praedas non mitius a francis quam ab hoste facientes: mulieribus iniurii: monasteriorum uiolatores: & contemptores religionis. Haec militum impietas agros spoliavit cultoribus: & domos effecit desertas. Preter arces & munitas urbes nihil habitabatur. Igitur nihil parientibus agris: miles amona destitutus alius alio diuertebat: quidam Carolum

Gerberoyum.

Darondellus
moritur.Tremolus cum
prehenditurDieppa a francis
capta.Militum in
solentia.

Rex carolus septimus

conuenerunt opem ab eo uitæq; alimoniam flagitantes: quando quidem fortunas suas omnes eius causa detruissent. Prouidit illis pius rex: & cui bene antea seruitum fuit. **Sancti eligii** fer: deinceps quoq; illi miles obedientior fuit. Itaq; uenablo anglo ducentorum fuit cœnobiū ca/ pra mille armatorum præfecto: sancti eligii cœnobio quod in inferiore normania munitum est occupate: Andreas lauali comes: & loheacus cum ambrosio deloro anglos noctu petunt: & cœnobii parte intercepta: ducentos ex hostibus interimunt. Mox cum uenablis inde suos eduxisset: loheacus delorusq; lazaum usq; progressi post atrocissimum prælium hostem superarunt: mortem oppetentibus ducentis: præter eos qui in frãcorū potestatem uiui peruenerunt. Venablis autem cum aufugisset: paulo post in suspicionem ueniens a suarum partium anglis capitis supplicio afflictus est. Per eam tempestatem borbonius dux corbolium & uicennas data præfectis locorum pecunia recepit. Et potonus in picardiam excurrens ab actis multis pecoribus: aduersante maxime comite luxemburgo prædam incolumis abduxit. Sactum quoq; dyonisium nocturnis insidiis ceperunt iohannes nothus aurelianensis & petrus de rupeforti anglis inde extrusis. Vbi conferuandi oppidi causa petrus cum præsidio mansit: abeunte iohanne notho qui aduersus anglos copias compararet. Molestè enim hostis ferebat in conspectu fere parisiorum habere loco munitissimo militem francum. Propterea contracto ualidissimo exercitu ex parisio mouens sanctum dyonisium circūuallat. Conuenerat ex finitimis agris in oppidum ingens rusticorum turba: qui una cum præsidio muros tuebatur sperans uenturum eis a iohanne notho subsidium. Atq; equidem iohannes ipse milite stipatus ad pontem meulanum iam uenerat cum certus factus est quaedam anglorum turmas ex gifortio iter ad sanctum dyonisium facere: easq; ducere mathagonem & thomam kyrielum. Eam ob rem ipse assumptis loheaco bueilocq; & ambrosio deloro: hosti obuiam pergens anglos partim cædit: partimq; capit: & mox ad pontem unde uenerat cum præda reuertitur. Eius autem pontis atq; arcis ad Caroli ditio: nem conuersio recens erat: procurata quidem a ramboello: & petro iallardo uiris nobilibus. Erat a muro prominens ad amnem sequanam latrina in quam ascendentes lacanus ferandusq; piscatores uiam francis fecere: seducto pecunia custode anglo: quoque pontis tutelæ erat præpositus. **Fallendi** angli auctor extitit francus quidam cui nomen erat imperator. Ponte recepto ii qui in arce erant deditioe facta liberi abierunt. Interim dum iohannes nothus aurelianensis apud pontem meulanum moratur: durior indies erat sancti dyonisi obsidio: ita ut desperantibus auxilium obsessis: cum nec eēt unde militi stipendium solueretur: nec multorum dierum com meatus adesset: petrus de rupeforti uiginti dierum inducias cum hoste cōstituit: ut si intra eosdem dies supplicia a carolo non uenirēt: oppidum hosti permitteret. Per has obsidionis angustias uiri cœnobitæ monasterii diui dyonisi miserti fortunæ obsessorum in stipedium militi argenti marcas quadringentas libere contulerunt. Interea dum subsidium expectatur angli non ignorantes quid aurelianensis nothus de supplicio obsessis appareret: fossam sibi circūdant in quam ex fluente quod extra oppidum est tantā diuersis riuulis aquam deriuant: ut ad castelletum quod maiori ecclesiæ uicinum est redūderet: extructis quattuor firmissimis propugnaculis quibus ad orientes se arcere possent. Exactis induciis cum subsidii spe destitutum se petrus intellexit: deditioem fecit. militemq; uita fortunisq; saluis eduxit. Recepto oppido angli muros munitioesq; deiecit: præter eas quæ ad monasterii tutamen pertinebant. Parisiani uero anglo parentes cum crebris incurfionibus se a francis premil grauitè ferrent: uilbium anglum qui apud pontisaram in præsidio erat orant ciuitatis custodiam recipiat. Qui pontisaram constituto fibi uicario parisium cum bona anglorum manu se contulit. Nec multis post diebus per uilbii absentiam pontisarense anglos exosi ad caroli partes considerationem suā conuerterunt. Igitur die una egrediente præsidio quod apud eos erat: siue ut frumentationem faceret: siue ut ex hoste spolia prædasq; reportaret: cum paucissimos in oppido cum suo præfecto iohanne ripello relictos esse animaduertissent: ipsi sumptis armis portas omnes oppidi obfirmantes anglos sine ulla tumultuatione comprehendunt.

Præter tris qui cum ripello in proximam portam euaserant. Vnde tegulis lapidibusque iactis: postquam frustra se ueri considerant: in pontifarensum potestatem transiere. Qui confestim accito iohanne infulæ adæ domino: hominem orant: oppidum burgūdi ducis nomine custodiendum recipiat. Consulto duce iohannes pontifaram in custodiam accepit. Iam enim intercesserant collationes componendæ pacis conueneratque: ut ad diem prædefinitum legati attrebatum mitterentur reconciliationis faciendæ potestatem habentes. Quamobrem anno salutis. M. cccc. trigesimo quinto Attrebatum pacis tractatores confedere. Imprimis affuit cardinalis sanctæ crucis romanus legatus ordine cartusienfis nicolaus nomine: cardinalis ciprius: quos episcopi sex comitabantur & abbas ueselaus: Caroli oratores fuere borboniorum dux: comes richemontus comes stabilis: remorum archipræful cancellarius: uindocinensis comes regii hospitii primarius magister: Christoforus haricurtus: Adam de cambray parlamentei senatus primarius præses: Guillermus quadrigarius parlamenteus consul: ecclesiæ parisiensis decanus & alii permulti ex francorum nobilitate non obscuri. Nec defuere britonum ducis alenconiique & barri oratores. Anglorum legationis hi principes conuenerunt cardinalis uicefrensis: Eboracensis archiepiscopus: Comites hontitonus & suffortus & nonnulli ex dignitate ecclesiastica uiri cum permultis anglie nobilibus. Burgundionum ducis hi primores fuisse traduntur: Leodius cameracensium & attrebatensium antistites: Nicolaus raulinus ducis cancellarius: gheldrensis: stampensis: sancti pauli: uandemontensis: niuernensisque comites: & alii inferioris nominis proceres quorum frequens numerus erat: præter flandrensium oratores. Confidentibus pacis gratia cuiusque partis legatis tametsi sanctæ crucis cardinalis: plurimum eniteretur irritatos præteritis bellis animos ad concordiam pacemque perducere nulla ratione anglorum pertinaciam flectere potuit: ut cum carolo francorum rege paciscerentur. Sed concilio abierunt re infecta: permittentes se alia aliqua die conuenturos. Absentibus anglis cardinalis non propterea conceptum prætermisit: de burgundis cum Carolo reconciliatione mox afferens mentionem. Quæ res sicut grata oratoribus fuit: ita finem habuit optatum. Nam postquam nicolaus raulinus burgundus cancellarius sui principis nomine longam orationem habuisset: multa edisserens quæ a carolo rege dari concedique duci philippo merito deberentur (quæ omnia in rem ducis essent) nihil de petitis detractum est. Itaque pleraque loca burgundiæ finitima quæ regis campaniam uersus erant ad ducis ditionem peruenire. Arthesio quoque adiunctæ sunt ambianis ciuitas corbia modo desiderius parona sanctus quintinus & abbatifulla cum pontiuiaco & boloniæ comitatibus. Quas terras sub caroli imperio parlamenteique senatus ditione dux possideret. Eas autem ciuitates quas posterius nominauimus? quæ ad amnem sommonobriam sitæ sunt redimere carolus poterat quadringentis aureorum milibus. Fuere aliæ ad pacem conditiones: quæ quandoquidem absolutæ hætenus non sunt: nec eas perficiendi spes ulla manet: mortuis principibus: silentio a me prætereunt. Per multa siquidem concordie gratia fraci oratores admisere quæ si completa omnia fuerint quæ admodum carolo oneri erant: ita honori atque maiestati eius foret indecora. Sed reuera rerum omnium ea turbatio & calamitas per id tempus fuit: ut iuri regio aliquid adnuendum esset. Si enim ab anglis burgundus non discessisset: longe difficillimum carolo erat utrumque hostem peruincere. Et philippus burgundus angloꝝ superbiã ueritus quos sibi aliquando dominari formidabat libens ab eis secessit. Rebus sceleriter compositis oratores in legati romani conspectu iurati illibata seruare quæ de pace dicta diffinitaque extitissent: atque ita pax per caduceatores magna omnium exultatione vulgata est. Moris eodem tempore ysabella caroli sexti uxor: fortunis (si reginam consideres) tenuis & pauper. Quippe quæ sub angloꝝ principatu degens: eorum arbitratu uitam agebat priuaræ foeminae non absimilis: patientissima quidem & ad tempus qualitate se accommodas. Nulla re magis irritata: quæ carolum regem eius filium incesto concubitu natum angulus diffamabat. Cadauer nobilissimæ mulieris quattuor tantum comitibus naui aduectum apud sanctum dyonisiū sine ulla pompa sepelitur. Liberatur eisdem diebus renatus dux barri qui apud diuionem burgundiæ primarium oppidum a phi

Conuentio
apud attreba
rum ubi pacis
leges cum bur
gundo positæ
sunt

Mors ysabel
læ caroli ma
tris

Rex Carolus septimus

**Caduntur an
gli.**

**Parisiiani frā
cos admittūt**

**Pontifara ab
anglis cap. t.**

lippo in custodia habebatur. Ex eo tempore solus hostis anglicus erat aduersus quem franci belligerarent. Igitur apud pontifaram agente conestabile & cum eo aurelianensi notho: illo se contulere cum quingentis equitibus (philippi iussu) dominus de terno: & symon lallanus strenuus auratae militiae eques: quibus pontifara relictis conestabilis ad sanctum dyonysium ab anglis desertam proficisci constituit: oppidi instauranda causa. Quae comperta: anglicus ex parisiis obviam pergens: a conestabili (francis a pontifara mouentibus) duriter excipitur ad lapideum pontem qui non procul a sancto dyonysio ad sequanam pertinet: ubi quadringenti anglici periere: multis cum thoma belmonte militum praefecto captis: praelio feliciter gesto conestabilis sanctum dyonysium occupat. Et turrim quae ueneni nomen habet in quam aliquot ex fuga anglici se receperant circumsedit. Ibiq; relictis qui obsidionem continuarent: cum certum haberet quosdam parisiacos ciues perteros esse anglorum dominationis: atq; cupere carolum sibi regem adsciscere: assumpto aurelianensi notho aliisque militum ductoribus: per postiacum noctu sequanam transmittens ad cartusienfes qui extra diu michaelis portam sunt castra admouit. De cuius aduentu clam praedocti michael lailerus: iohannes fontanus & aliquot alii ciues: cum illuxisset: populum in hostem concitant: ad quos conuestim conuenientes thomas pigacheus: iohannes de sancto benedicto: nicolaus louuerius & iacobus bergerius magni inter suos nominis: anglos partim caedunt: partim fugant capiuntq;. Quorum pleriq; sancti dyonysii portam occupare frustra nisi sunt. Nam ferreae cathenae quae per omnia fere uiarum urbis compita erant protenus transfuersum tesa sunt & iter hosti praereptum. Ad hoc ex fenestris & testis adiu nemo non indiffugientes anglos saxa & omnis generis materiam demittebat. Alii per uiam inuentum hostem armis adoriebantur. Morinorum autem episcopus qui anglorum se cancellarium gerebat: cum uilbio & mohiero mercatorum praeposito populi feditionem declinantes: in sancti dyonysii propugnaculum se citissime receperunt: fugientem praepositum dum pistora quidam amicus illi & per familiaris ut eum populo reconciliaret reducere conatur a praeposito uibrata in eum hasta occisus est. Exaudito qui in urbe erat clamore conestabilis & qui cum eo franci erant: alii porta sancti iacobi refracta alii superatis muris: pleriq; nauibus quas in flumine sequana repperunt in urbem per uadunt: nulla caede facta. Sed propugnaculum quo se hostis tuebatur obsessum est. Ex quo iam iam mohieris delapsus ad portem charentonum diffugerat ubi a suis proditus in potestatem uenit dyonysii de chailli equitis franci: a quo non multo post precio redemptionis accepto liberatus est. Erat huius mohierii nepos brichanteus qui turrim ueneni cum sancto dyonysio a francis obsessam tuebatur: anglorum partes pertinacissime fecutus. Huic ut fidem facerent franci parisiensium deditionis auunculi multam illi representant. Qua conspecta brichanteus spem euadendi capiens: e turris pinna in subiectam se fossam praecipitat: ubi ab iis qui rure in oppidum conuenerant sine moratruccidatur: atq; ita turris recepta est: & qui in ea erant uel occisi uel capti. Pacato parisiensium tumultu: anglici qui propugnaculum obtinebant salutem desperantes de deditione colloquium habuere. Itaq; loco cedentes abire liberi permisi sunt: irridente eos plebe q; non per ciuitatem: sed foras muros iter facerent. Confirmatis in caroli fide parisiis: conestabilis ad creolium mouens: postq; quindecim dierum obsidione frustra fecisset: inde abiit & sancti germani in laya arcem recepit: data praefecto utillam dimitteret pecunia. Eodem anno qui erat christianae gratiae quadringentesimus. xxxvi. supra mille Ludouicus caroli filius uienensis dalphinus margareta scotorum regis filiam uxore turonis accepit. Neq; post dies multos anglici pontifaram ceperunt: re: francis extrusis. Erat enim tum hyems horrida: & oppidi fossae glaciatae: & altissima niue terra albicabat. Igitur anglici niuis beneficio admoniti lintheis candidis se amicietes in ipsa niue cum decubuissent: fallentes oppidanos: in fossa gelu concretas demissi: inde in muros atq; oppidum repente inuaserunt: negligenter excubantibus francis: q; taetsi uenturos in se anglos accepissent: tñ neq; uigilias facere: neq; fossarum glaciem effringere curauerunt. E pontifara se uix saluum proripuit iohannes uillerius: & uarembonus

burgundæ cohortis ductor. Fratres autem duo genere non obscuri ludouicus atq; yndetus cognomento guttri portam q̄ daucris noīatur cū aliquot ex suis occupantes: post q̄ diu uinliterq; anglorū oppugnationē pertulissent: sublidii spe defecti: salui p̄mittente hoste abeuntes: portam reliquere: duobus tantū anglorū potestati permissis: quos graui nescio quo crimine delatos capitis amputatione affecerunt. Cepere præterea monteargi & castella q̄dam: q̄ oīa paucis interactis diebus franci (ære præfectis imptito) receperunt. Missiūq; a carolo conestabilis ad castrū laudunū locū expugnauit. Cepit deinceps nemorsum: & deinde monstrolū ad annē yonam obsedit: ad quā obsidionē ueniente carolo cōfestim oppidū ui receptum est: & mox arx in quā thomas gerrardus anglus confugerat caroli se potestati summisit: data p̄fecto facultate abeundi.

Philippus item burgundionū dux anglos calisiū occupare permoleste ferens: q; & sibi inimici essent: & ad aliquid a finitimis surripiendū promptissimi: grandi ex flādris præfertim exercitu contracto: calisiū obsidere maturauit. Vbi postq; menses duos condidisset: præliis cōpluribus militariter p̄peratis: tumultuante flamingo exercitu: uix a

Calisiū a burgundo oblidetur.

suo duce flandrenses temperauerunt: indignati q; tanto tpe domo abessent: præfertim in quotidiano periculo agentes. Itaq; occiso iohāne hōno nobilissimo equite: quem philippus peramabat: ipi dimissa obsidione: & philippo cū paucis relicto: nullo ordine flandriā petiuerunt. Dux nihilominus strenue agens: cū in se prodeuntes anglos sustinisset repulissetq;: cū ea quā habebat militū manu domū profectus est. Porro angli recepti ex anglia maioribus copiis: in arthesiū flandriāq; incurstantes: mirū in modum grassati sunt: incendia prædasq; facientes. Quos tandē burgundus miles adorsus calisiū repetere coegit. Tentauit quoq; philippus crotoyū arcem ab anglis recipere lignea turre ad oppugnationē fabricata: cuius præfectus fuit iohannes de croeyo. Sed mouentibus in eum ex normannia anglis: relicta obsidione copias reduxit. Eadem

Francorū militum ihumana nitas.

tempestate & fames & pestilentia parisiōs uexauit. Frumentaria em̄ mēsurā q̄ est apud illos sextarius: libris turonorū nouem ueniebat. Et per agros tanta erat armatorum in agricolas impietas: ut uicis uillisq; desertis: in ciuitatem confugerent: nec erat illis anglorū q̄ francorū melior conditio. Itaq; in hospitali domo parisiē. q̄ dei nomen habet non pauciores fame q̄ pestilētia periere. Eā obrem ciuitatis primores & ip̄mis richemontus alii alio se contulere: tribus tantū ad ciuitatis custodiā relictis: adā cambra

Misera parisiō: cōditio.

centi parlamenti primo p̄sidente: ambrosio de loro p̄tore: & symone carolo rationū regiarū p̄fecto: quē computorū p̄sidentē appellant: uiris q̄dem auctoritate prudentia atq; in regē fide p̄stantibus. Quibus inter cætera aduersa illud molestissimū maxime fuit: q; milites franci q̄ in p̄sidis p̄ munitissima territorii parisiē. & finitimarū arcium erant: pecora sibi abigebant ex agricolonīs p̄das nō minus q̄ hostes faciētes. Neq; huic frequenti malo aliter q̄ p̄cio raptoribus soluto occurrere poterant: p̄sidio uidelicet militū destituti q̄ pestilente ciuitatē non incolebant. Itaq; & agri colonis: & ciuibus ciuitas p̄pe deserta erat. Accedebant tot malis luporū crebræ in urbē incursionēs: q̄ supra

Luporum incursus.

octoginta hoīes cū per agros deuorassent: i urbanos quoq; sæuiebant. Aduersus hanc beluā lege definitū præmiū est: ut pro singulis captis lupis solidi uiginti ex fisco captori soluerent: p̄ter publicā erogationē quā plebs sua sp̄te uenatoribus ip̄disset. Nec defuit p̄ id tps philippo burgundo duci a brugēsis aduersitas. quem ad se receptum clausis portis brugenses p̄secuti sunt: multi sex eius aulicis trucidatis: inter quos adam uillerius in sulā adā dñs dū oppidi portam effrigere cōtendit occidit. Quā temerariā seditionē ducentis riderorū aureorū millibus apud ducem postea brugenses purgauerunt: præter munera quæ eius uxori ysabellæ portugalēsi ut uirum placaret contulere

Brugensium seditio.

Hæc cum brugis geruntur: Carolus apud bituriges cōuentu habito dum basileæ synodus agitur legem tulit quam pragmaticā etiā nunc appellamus romanis q̄dē apprimē odiosam. Eodē anno richemōtus meldim ciuitatē post quindecimū obsidionis diem multis anglis interemptis expugnat. Mercatum autem in quo erat ualidum præsidium: hostis fortissimē tutatus est. Aduenientibus subsidio dorcerō comite atq; talleboto: qui nacta in flumīe matrona nauī in mercatum nouū præsidium induxerūt: post

Meldis captur.

Rex Carolus septimus

biduum inde abeuntes. Cæterū diligenti oppugnatione attriti angli: suis fortunis saluis deditiōem fecere. Mercato a francis recepto cum rex parisi esset accito richemōto eum cū ingenti exercitu in normāniam mittit: quē mox secuti sunt alenconi dux iohannes & andreas laualus marescallus multis armatis stipati. Hi oēs abrinças petentes ciuitatem obsident. Est autē urbs in colle mediocriter edito ad oceanū britannicū sita normannorū ditionis. Ibi cum dies circiter uiginti confidissent: dorcetus comes: dñs de scalis: & tallebotus anglorū præfeti frequentibus copiis contractis: ad uicium sancti leonardi duobus tantū passuū millibus a francorū castris distantem sua castra admo- uere: non procul a gilberti ponte: qui supra sceam amnem inter utrūq; exercitum erat. Vbi non pauca leuia utriq; prælia cōmissa sunt: aliis sceam transmittere conantibus: aliis transitū prohibentibus. Tandem conspicientibus francis amne superato angli in abrinças euasit. Qui mox eruptione in francos facta acerrime pugnauerunt. Franci autem mutato loco pontifonē uersus castra reducerunt. Sub his diebus sancta susannam buellus: prodente eam anglo: noctu cepit. quæ cū ad alenconiū ducē pertineret: buellus tamen sibi inuito duce obtinuit. Non satis carolo fortuna fuerat inimica: nisi a filio quoq; pietissimus offenderetur pater: tot per superiora tempora turbationibus uexatus. Ludouicus erat ei filius dalphinus uienensis: q̄ traditus a patre marchie comiti liberaliter imbuendus: postq̄ adoleuit: præceptoris eruditionē aspernatus: nyortum se recepit. Accersitoq; iohanne borbonio & iohanne alenconi duce: abiecta tutela: libere se posthac uiuere professus est: quippe qui & ætate & rerum cognitiōe idoneus esse sibi uideretur negociorū regni administrationē gerere. Addebant ludouico aīos ipse dux: atq; anthonius chabannus: iohannes de rupe pictauia senescallus perrus de ambasia: & alii complures nouarū rerū percupidi: qui aliquot iam ciuitates ad defectionem sollicitare ceperunt. Nam si omnes coniuratione pictauis facta: ludouicum a patris cōiōne maxime auerterant. Quorū cōspiratio pragueria dicta est. Ea re p̄ marchie comitem carolo delata confestim ad ciuitates scribit: ne dalphino eiusq; sectatoribus audiant: ne ue eos ad se admittant. Interim dalphini factionis auctores ex nyortum ad sanctū maxentū progredientes arcem (iaquetto quodam proditore) excipiūt: atq; in oppidū cœnobiumq; conuersi: loci dñam fortunam oībus spoliauerunt idē cœnobio facere festinantes. Verū iohannes fachelus oppidi munciceps cum tribus & uiginti suarū partiū studiosis uestibulum quod crucis appellatur: tādū aduersus dalphinates defensauit: donec ex pictauis ubi carolus agebat subsidiū impetraret. Abbas quoq; & cœnobitæ obseratis ecclesie portis fornicē conscendentes testitudine effracta in hostes saxa deiiciebant. Qui audientes regem ad se cum copiis proficisci: prædis abactis diffugere. Carolus autem horanoctis septima cum uenisset: laudata abbatis diligentia: monasteriū prouentibus atq; priuilegiis donauit. Qui in arce inuēti fuere paucis exceptis ultimū suppliciū subierunt. His ita gestis carolus nyortum adoritur. Vnde mox ad borboniū ducē se proripuerunt dalphinates. Quapropter nyortēses nulla rebellione adhibita carolo se dedere. Captus in arce est iaquetus ille proditor & in partes quattuor mēbratim dissectus. Cognitoq; dalphinū cum suis dux borboniorum recepisset consiliorū particeps factus: Copias in borbonienses carolus ducens: complura loca cepit: multis regionē damnis afficiens. Hæc agente carolo: dalphinus sanctū porfanū occupat belli fortunā experturus. Rex uero nunc rionem: nunc claromontem incolēbat: borboniū agrū incurstantibus suis. Hæc ciuili pestis sexto postq̄ cœperat mense in tercessore comite deu quieuit: dalphino in patris gratiam redeūte: qui postea apud regem uixit. Conspirationis autē auctores uenia a carolo impetrata & regio diplomate firmata: quiq; in suas domos abierunt. Per hos dies obsidentibus harfleū anglis: frāci duce notho aurelianeū. ualida manu mouentes: cum anglorū munitiones penetrare non potuissent: harfleum tandem præsidio saluo & monitiuallariū hosti permisere. Atq; eodem anno carolus aurelianorū dux qui post blāgianā pugnam in angliam ductus quinq; & uiginti annos in custodia anglie regis fuerat solutus est: quatercentū aurelianensium reorum millibus pro ipsius liberatione numeratis. Hic cum in sancto audomaro reuer-

Abrinça.

Ludouici in patrem con- iuratio.

Harfleum ab anglis capit.

Liberat' dux aurelianensis.

sus ageret: philippi ducis burgundiæ neptem mariam cleuensis comitis filiam despon-
 sauit multis a duce donis honoratus. Eodem tempore egidius de raya franciæ ma-
 rescallus fortibus usus plærosq; infantes peremerat: quorum sanguine futura auspica-
 batur: principatum affectans. Qui britonū ducis iussu comprehenditur: & mox uerita-
 te maleficiorum per petrum hospitem ducis cancellarium comperta: duplici crucia-
 tu eodem fere momento afficitur. Extabat ad tormenta furca: ad quam egidius illaq; a-
 tur scabello supposito: cui pedibus adniteretur. Circum quem accenso igni: & scabel-
 lo deiecto: confestim strangulatur & uritur. Est rupes in inferiore normannia in istar
 insulæ in mare prominens: interdiu bis atq; noctu æstuariis maris tribus partibus allu-
 ta: quam grauillam incolæ uocant eam girardi uillam primo dictâ fuisse accepi eam cū
 alternis expugnationibus franci angliq; diuersis temporibus possedissent: angli tandē
 instaurant ualide illam munientes: utpote q̄ inexpugnabilis esse fortificatiōe facta ui-
 deretur: & quam deinceps ualidissimo præsidio tenuerunt. Et franci quoq; eodē exē-
 plo louueriū diu desolatū a normannis oppidum: auctoribus potono salzardo & ātho-
 nio chabano muniunt: nongentis militibus præsidio adhibitis. Extruxerunt præterea
 ad sequanā ripam ligneū propugnaculū: quo rothomagū nauigio adire eos qui supra
 aduersum amnē incolabant: impedirent. Conchas item petrus bressayus & floquetus
 dedentibus se anglis cepere. Et katherina caroli septēnis filia philippi ducis primoge-
 nito desponsata est: ut q̄ inter principes beniuolentia conuenerat: sacro nuptiarū scēde
 re perduraret. Est in uasconia oppidum tartas non ignobile ad dñm de albreto spe-
 ctans: id cum franci tenerent burdegallus senescallus cum captabuffo & quibusdā an-
 glis circūallauit. Concritis tandem in obsidione mensibus fere septem interueniente
 albreto ad insequentiē modum conuentū est. Oppidum in frācorum potestate perma-
 neret: carolus albreto filius in eo præfecturam gereret. fidem tamen daturus burdegal-
 lo senescallo: nullam se uim aut bellum ex oppido aduersus anglos illaturū: liberū an-
 glis in oppidū ire redireq; negociandi causa. Frācis quoq; permissum esse burdegallæ
 aliisq; locis anglicæ ditionis cū anglis mercatorū more conuersari. Has condiciones mē
 se id marescallo prædicere. infra quod tempus: si franci prælio superarentur locū dede-
 rent. Sin contra: oppidū sibi possiderent. Carolo interim q̄ minori ætate esset aliquot
 ex francis anglisq; consultores designarent. Re ut scripsi confecta quisq; quo uoluit di-
 gressus est. In capania nonnullæ francorū cohortes cū per summā iniquitatē p̄ agros
 pallantes oēs passim spoliarent: Carolus rex trekas petit: & imprimis borboniū northū
 crudeliter armis abutentiē in anne alba extiguere iubet. Plarisq; militū præfectis par
 facientibus officio amotis: decernens milites posthac uicis relictis urbes uel arces inco-
 lere: & eis stipendiū ex publico dari: quo sine iniuria quietissime alerentur. Ordina-
 ris apud campanos rebus: cum per picardiā simile carolus effecisset: creoliū mittit coy-
 tiuū marescallū & hyrū qui arcem oppidūq; ad eam partē qui bellouacos spectat obsi-
 derent. ipse uero p̄ siluanectū uiam carpens: ad alterā fluminis ysaræ ripā castra admo-
 uit: reliquā oppidi partem obsidens. Fuit illic oppugnatio frequēs: & aliquot locis tor-
 mentorū iactu muri deiecti: quo interdū franci cōscendētes manu cū hoste cōferebāt.
 conspiciente eos rege. Quapropter colloquio cū francis de deditioe habito: guiller-
 mus poytus oppidi præfectus libere cum suis abire p̄missus: arcem oppidūq; reliquit.
 Creolio recepto: ad sanctū dyonisiū ueniēs carolus inde pontifara copias oēs admo-
 uet: in cenobio maubuffono quod mille ab oppido passibus distat diuersatis. Reliquo
 exercitu ueteres macerias q̄ e regione oppidi pastua uersus sunt occupante. Quod si q̄
 in præsidio erant aduertentes: statim oppido erūpunt: cenobiū ubi carolus agebat im-
 petentes. Fit igitur utrinq; atrox præliū: sed cedentibus anglis franci ad pontē usq; & p̄
 pugnaculū quod in eo hostis extruxerat anglū p̄sequuntur. ibiq; subactis fossis & palis
 hamo defixis: nocte illa se continuerunt donec ex pariliis deductis nauibus: amnē ysar-
 rā qui oppidi muros præterfluit transmiserunt: eatenus qua diui martini cenobium
 existit: quod ioachinus roaldus: thealdusq; ualē pargnus cū aliis quibusdam festinatē

Tartas

Stipendium
 militibus assi-
 gnātū ut ui-
 cis relictis ar-
 ces incolerēt

Creolium ca-
 pitur.

Pontifara ob-
 fidetur.

Rex Carolus septimus

occupant. Fossis per gyrum cœnobii perductis: cū oppidū fere hoc modo circūfessum
 esset franci propugnaculum pontis anglis eiectis capiūt. Libera erat porta q̄ rothoma/
 gū ducit qua ingredi hostis egrediq̄ poterat: ita ut per eam tallebotus saepe: & deinde
 eboraceñ. dux cōmeatum suis importarent: francos nonnūq̄ ad pugnam prouocātes.
 Sed loco se mouere ordinēq̄ deserere temerariū esse ducebant franci: quorū maxime
 sollicitus carolus erat: diligentissime oīa prouidens quæ obsessis conuenirēt. Nā
 per ambrosium delorū parisiōrum prætorem ingentē comheatū ad suos per amnem
 sequantem ysarāq̄ importare fecit: hoste maxime inuito atq̄ summopere repugnan/
 te. Quod cū prohibere dux eboraceñ. tallebotusq̄ non possent: p̄ possiācū ubi regem
 compræhendere tallebotus sperabat: iter faciēs: cū oppidū penitus populatus est: una
 cū eboraceñ. duce in normanniā se contulit: relicto apud pontisfara cliprono equite an/
 glo cum fere mille armatis: quibus eboraceñ. fidē abiens dedit de subsidio obsessis sta/
 tuto die cōferendo. Digressio duce carolus accersitis præfectis qui per uicos finitimos
 in statione erant: tormentis muros quatere cepit: & templū diuæ mariæ quo ad p̄pu/
 gnaculū hostis utebat (quia p̄pe muros extrinsecus erat) expugnat. Et tertio post die
 oppidū circūquaq̄ oppugnare iubēs magno oīm militum aīo mixūq̄ exuperat: occisis
 quingentis anglis captōq̄ cū aliis multis præfecto. Ex francis quinq̄ ad summū deside/
 rationem singularē operā nauasset: nomen quoq̄ sibi comparauit iohannes bureus qui
 tormentis & belli machinis p̄ eos dies præfectus erat obscurus antea & mox industria
 atq̄ diligentia regi acceptus. Ea uictoria benefortunatus carolus parisiū ueniens a ci/
 uibus magna celebritate exceptus est. Eadem tempestate iohannes floquetus quo/
 rūdā ciuium ope adiutus eboricā cepit: perforato ab aliquot incolis muro: per quē
 floquetus est admissus. Et licet in mercatū confugientes angli se turribus tignisq̄ cir/
 cūfussissent: mox tamen partim interempti partimq̄ capti aut clam (reserata ciuitatis
 porta) elapsi sunt. Subiciam unū quod militem cautum reddere possit. Ex p̄tisfara
 cū nō pauci captiui in arce q̄ coruila dicit nō longe a carnoto in uinculis haberent: unū
 ex eis ut reliquorū redemptionē procuraret dimissus: franciscū aragonēsem q̄ angloꝝ
 partiū erat conueniens: narrat q̄ negligenter castellum a francis seruetur: facile factū
 esse arcem occupare: prædari q̄ in ea essent & inde uinctos eximere. Re cognita fran/
 cisus cohortē non procul a loco in insidiis noctu locat. inde cum illuxisset quattuor
 ex suis habitu rustico indutos pomorū saccos raporūq̄ oppletos humeris tanq̄ uena/
 les importare in castellum mandat: qui nullo prohibēte arcem ingressi (pars eīm præ/
 sidii loco aberat: pars adhuc somno tenebatur) in cubiculū præfecti euadunt: eūq̄ dor/
 mientem compræhendunt. & mox ex insidiis propiciens se hostis arcem & q̄ in ea cō/
 perta habuit occupat. Atq̄ ita solutis captiuis reliquam prædā rothomagū traduxit.
 Ignauia pœnas digneluit qui inimico proximus sibi diligēter nō cauet. Eniūero peri/
 ere aliquando toti exercitus sibi nimium indulgentes: & non attrēdentes quid hostis mo/
 liatur. Anno insequente qui fuit christianæ gratiæ. cccc. xlii. supra nulle tallebotus
 mille quingentorū delectorū anglorū ductor non procul a dieppa maritimo oppido
 quod a francis tenebat castra ponens: in colle qui polletus ab incolis dicit cōfecit. ex/
 tructa ibi lignea grandi admodū turre: quā multis tormentis & machinis bellicis com/
 muniuit: ut inde oppidi muros crebris iactibus cōciteret. Erat ad oppidi tutelam carlo
 tus marefius trecentos secū egregia uirtute milites habens. Ad quē paucis post diebus
 iohannes aurelianeñ. nothus cū circiter mille armatis ueniens: postq̄ locū militēq̄ re/
 censuit arturū de longauilla & thomā droynū sexcentorū manu militum stipatos ad/
 uerus præsidium adiūgens dieppa egressus est. Misit præterea carolus rex alterū sub/
 diū obsessis. Cui præfecit thedoalū burgesiu: assignato illi guillermo ricaruillo centū
 equitū præfecto. Firmata tanto præsidio dieppa franci talleboto cum potenter resiste/
 rent: ipse paulo post abiit: relicto ad obsidionē peragendā sexcentis anglis quibus præ/
 erant guillermus poyttus & iohannes rippellaus. Procedente tpe postq̄ hostis ad diep/
 pam pertinaciter sedet: Ludouicus caroli filius uienneñ. dalphinates patris iussu ingenti

Nota.

Dieppa obsi
 dio.

collecta militum manu ex piſtauis dieppam petit diſſoluendæ obſidionis gratia. Qui ſecundū amnē ſommonobriam iter faciens: obuios ſibi excepit ſexcentos ſupra mille milites qui ei in ea expeditione obſequerentur. Eorum primi ductores extitiſſe referuntur ſancti pauli comes: domicellus de cōmerci: gaucurtus: caſtillionis lauali comitis frater: & eius caſtillioni dñs qui ad amnē matronā eſt. Acceſſione huiusmodi procerum inſtructor factus dalphinus abbatifuilam ſe contulit: quo thedoalum burgeſiū ad ſe uenire iubet. Iſ ubi aduenit: conſilio de re gerenda capto: thedoalum cum trecentis militibus præmittit: qui ad anglorum caſtra com meatū inuehi prohibeat: iſpe paulo poſt reliquas copias dieppam ducit: ubi poſtq̄ militem ex labore pauliſper recreatū habuit: occidente iam prope ſole ſexcentum probe armatos ad collem ubi hoſtis conſidebat p̄ficiſci imperat. Fuit nox illa continuo fere ymbre madens: nec propterea erū pere in francos deſtitit hoſtis: q̄q̄ acri pugna in munitiones ſuas regredi a francis cogere retur. Poſtridie dalphinus dieppa mouens in collem polletum in conſpectu hoſtiū copias ſiſtit. Habebat enim fabricatos ligneos pontes ad tranſmittēdas foſſas quibus ſe angluſ per ambitum lignæ turris circūſeſerat. Igitur ſecundo die poſtq̄ ad collē ſuceſſit: pontes rotis prouectos ad foſſas admouens: mox ſigno dato oppugnare turrim feſtinat. Nec ſegniter hoſtis obſiſtit: & inſilientibus in eum francis ſumma ui conſiſta tur: hos ſaxis opprimit: alios telis ſagittisq̄ vulnerans. Ad primum congreſſum octoginta franci caſi ſunt: recentis & ſupra grauiffime ſauciatis. Quibus integri hortante ludouico ſuccedentes: oppugnationem nequaq̄ deſerebant: dalphini præſentia: angloꝝ quoq̄ odio uehementer animati. Nec deſuere dieppenſes. Qui baliftarios ſexaginta educentes crebris ſcorpionibus hoſtem ne e turris muro tuto propugnaret: prohibebant. Eapropter inſtante atrociter franco milite: expugnata eſt turris: trecentis anglis interemptis: reliquis captis cum guillermo poytto: iohanne rupalo & talleboti notho qui in dieppenſiū poteſtatem uenere. Qui autem francæ originis erant oēs ſuſpendio affecti ſunt cum aliquot anglis qui ante oppugnatam turrim dalphino conuiciati fuiſſent. Tam firmo propugnaculo diſſipato: tormenta q̄ in eo erant in oppidū dalphinus trāſtulit. Laudatis militibus ciuibusq̄ quorū diligenti opa parta de hoſte uictoria erat Dedit item oppidanis munera ad ſarcienda dāna q̄ obſidionis tempore perpeſſo eſſe cognoscebat. Inſequenti anno. M. cccc. quadrageſimo quarto de duorū & uiginti menſiū induciis inter franciā angliāq̄ reges conuenit: p̄miſſa utriq̄ libertate merces cōmutandi atq̄ inter ſe negociandi. Per quod induciarū tempus: ne miles ocio torpeſceret ſiciliæ regi carolus ſuppētiās tulit aduerſus mettēſes: & quosdā lothoringiæ incolas qui ei nō parebant. Admonitis mettēſibus obedire cum dicto audientes non eſſent: eos carolus circūſedit multis copiis & dalphini præſentia potens. Firmata obſidione: romanus imperator de heluetiis q̄ſtus q̄ imperio rebellaret: Carolū per bourgalemonū germanū inſignē equitē orat partē militū ſibi contra deſciſcentē a ſe heluetium cōicet. Ea res cū ingrata regi nō eſſet: dalphinū baſileā cū copiis mittit. aſſiſtente illi bourgalemonio federici militis præſecto. Dū aut uiam pergit heluetiorū nō cōtēnendā manū nō longe a baſilea offendit: in quos cū in hortos quosdā ſe recepiffent arma conuertens: bourgalemonū ante alios amiſit cū aliquot aliis interemptū. Fudit nihilominus hoſtē & ad unum occidit. Inde ad ſanctum hypolitum mouēs ſpe oppidi conſeſtim oppugnandi: cum id fruſtra conatus fuiſſet: habuit tamē ſibi obtemperates oppidanos. Sed francus ſimiles ſuo more ex agris prædas agens furētem gentem in ſe excitauit: ita ut diuerſis locis cōſociati heluetiorum manipuli non paruam copiarū partem occiderunt. Igitur bourgalemonio mortuo ſuiſq̄ partim occiſis dalphinus regionis aſperitate cognita ad patrem qui apud nantium lothoringiæ primarium oppidum erat reuerſus eſt. Quo ſe contulit comes ſuſſortus angluſ a henrico ad carolum miſſus qui caroli filiam regi ſuo uxorem peteret. Neq̄ id comiti denegatum eſt. Præerat Ductor mettēſibus iohannes uitotus barbarus & ferus moribus homo. Hic equo inſigni utebatur: in cuius cauda aſſutum erat tintinabulum ut ingrediens egrediſq̄ ſæuus imperator audiretur: atq̄ cognosceretur. A deo quidem inhumanus: ut ex ſuis aut ex hoſti-

Expeditio in mettēſes.

In heluetios

Ductor mettēſium crude lis.

Rex carolus septimus

**Felix fabau-
dus papa.**

bus captum neminem precio redimi sustineret. Si autem compertum haberet foeminas urbe egressas de uirorum liberatione pertractasse: eas nece afficiebat. Sed barbari crudelitatem uicit ciuium prudentior modestia. Fatigati itaque diuturna obsidione metuentes: regem muneribus placant: ducentis scutorum millibus belli impensas compensantes. Rebus ad hunc modum ordinatis: carolus cathalaunum profectus est. Sub idem tempus cum ecclesiae synodus basileae haberetur: eugenius pontifex romanus cognitoque patres qui concilio aderant eum a pontificatu amouere studerent: synodum ferriariam & inde florentiam transferre laborauit. Vnde basiliensis synodus amedeum sabaudum qui solitariam uitam apud rapaliam uiuebat in pontificem quem foelicem nominauit assumpsit. Interim mortuo eugenio cum romani cardinales thoma de susanna eugenio substituisissent nicolaum quintum appellantes: orto in ecclesia scismate. Caroli maxime opera contentio sopita est: concessa foelici per sabaudiam amplissima legati potestate. Per eosdem dies tamen inter reges francoꝝ atque angliae induciae procederent: franciscus tamen surienus cognomento aragonensis tumultuaria armatorum manu feugas, quae normanniae finitimae, sunt ad britanniam pertinentes circumuentas cepit atque populatus est. Qua de re britonum dux apud carolum per nuncios questus: ostendit hanc in illum contumeliam ab hoste illatam esse: inducias illibate conseruatum: decere ab anglo repetere quod per nefas abstulisset. Querela ducis accepta: carolus ad angliae regem & sombressetum ducem iohannem hauartum & guillelmum comitum ex suis aulicis mittit: qui res ex feugeris induciarum tempore a francisco surreptas repeterent. His responsum est franciscum aragonensem id non ex sententia regis commisisse: factum neque regi neque sombresseto placere. Quod ut carolo sombressetus per suatum faceret: per nuncios idem significat petens ut ob eam rem nihil de induciis noueretur. De accepta autem iniuria si oratores louuerium mitteret: eodem uenturos sombresseti legatos: qui controuersiam pariter componerent. Id carolo cum gratum fuisset: dies conuentioni apud louuerium dictus est. Ibi dum oratores consultant: interim tollenda anglis pontifarcha fortissimo ad sequanam in normannia oppido floquetus ebrouensis praetor uir bello strenuus consilium capit. Vector quidam quadrigarius solitus per id oppidum iter crebro facere: & eam ob causam anglis iam notus prouiderat animo eius loci praesidium negligenter agere: neque satis oppidi custodiae attentum esse. Igitur rem a se frequenter animaduersam ad floquetum iacobumque de claromonte & dominum de maugnio belliperitos desert. petitque sibi aliquot delectos milites attribui qui illum ad id negocium iuuent. Designantur imprimis duo: qui singulis securibus de sumptis lignarios se fabros simulantes uectorem comitantur. Quos singulatim aliquo interuallo ne multitudo suspitionem faceret subsequuntur. Qui omnes definito inter eos die ad cauponam quae in suburbio est hospitii praetextu conuenere. Huius autem cauponae hospes iniuriam supra paucos dies ab anglo acceperat. Quod non ignorans quadrigarius ab indignate ob iniuriam hospite cubiculum seorsum petit ubi ipse cum suis secreto diuersetur: simulque rem conceptam illi patefacit. Letus rei indicio hospes: opem quoque suam illis pollicetur. Insequente nocte dominus de bressy cum militum cohorte quae proxime oppidum potest uersus sancti andoeni portum se ad insidias componit. Floquetus ad alteram pontis regionem quae louuerium spectat: cum iacobo claromontano & quingentis equitibus in uicino nemore se collocat. Vector quadrigarius sub lucem insequentis diei cum uehiculo ad primam usque pontis portam cum simulatoribus fabris tantum progressus: ianitorum nocte appellat: orans ianuam sibi referari: quod festinus esset merces importare quo eas uehendas receperat: simulque praemium beneficio pollicetur: fide dans per eis qui secures ferebant. Ianitor qui uectorem notum haberet: adhibito secum anglo portam recludit. quam mox uector ingressus uehiculum ibi sistit simulansque ex marsupio nummos in mercede anglo depromere: unum qui ex britonum moneta erat labi in terram ex industria pmittit: quem nummum ut humo leuaret dum ianitor procumbit: uector exerto pugione confodit: ii uero qui fabri putabatur ad secundam portam interim cum processissent: angli interimunt. moxque ex insidiis floquetus: aliique milites properantes oppidum arceque

hostiliter uociferantes inuadunt. omni praesidio uel caeso uel capto: cum ad eam horam non aliter quam securus quisque obdormisceret: inter captiuos comprehensus est comes fauqueburgus diues angulus. Ea res anglos mirum in modum contristauit. Quibus ne paci pracluderetur uia: carolus qui capta erant reddenda censuit: si feugas restituerent. Id ad sombrestetum referentibus anglis: utriusque legati ad cenobium quod bonum portum uocant postea coiere. Interim gerberoyum in bellouacis a domino de mouy: & in burdegalis conacus: malgrinusque a uerdrino uascone: & a floqueto in normannia concha captae sunt. De quibus locis recuperandis: missa a sombresteto iohanne infante. Carolus respondet si feugas britonum duci reddant: ea quae recenter capta franci tenerent se restitutum. De feugis in mandatis nihil habere cum iohannes infans respondisset: re infecta discessit. Nec ab his qui ad bonum portum conuenerant aliud gestum est. Reuersis ad carolum oratoribus: ipse de belli ratione consilium cum suis conuocat quippe qui hostis suffragia dolosque nulla modestia peruincere possent. Ad britonum ducem missis nunciis bellum communi beniuolentia gerendum suscipitur. Per praecedentium tempus induciarum non destiterant angli qui manum uernoliumque & latinicum occupabant uias publicas insidere: quosque passim uel spoliantes uel iugulantes: & ut a crimine patrocini sumerent: eos qui ab eis talia paterentur armigniacos appellabant. Facies tamen suas ne agnoscerentur laruis obtegebant & personati quidem incedentes: laruos se appellari gloriabant: eosque pseudo faciatos vulgus uocitabat. Aduersus tot mala coeuntibus undique copiis ausus hostis ex feugis in britones eruptionem facere uiginti supra centum anglis occisis in suas munitiones redire coactus est. In normannia apud uernolium multor cuius molendinum oppidi muris proximum erat nocturnis excubiis designatus cum forte obdormisset: ab anglo excitatus iniuriam acceperat. Quam acre admodum ferens multor: de prodendo francis oppido rationem cum floqueto inquit. Commoditate facinoris accepta floquetus mercedem homini pollicitus: petrum breseyum & iacobum claromontanum rei conscios facit. Quos ad constitutum diem conuenientes multor per molendinum cui ipse praerant scalis ad muros oppidi admotis in uernolium admittit. Erat enim dies ille dominicus ad rem diuinam audiendam christianis maxime celebris. hinc occasione accepta multor qui eo quoque die excubuerat collegas sub lucem admonet ad ecclesiam rei diuinae gratia properare: ut dei religione expleta: mox cibo matutino reficerentur. Igitur collegis abeuntibus gratum francis facinus multor perpetravit: suam iniuriam ulciscens. In minima siquidem fera interdum animus inest: se ad uindicandum pro tempore componens. Capto oppido: qui euadere potuerunt angli in arcem se receperunt. atque eam quae in media arce est turrim muro fossisque apprime munitam occupant. Ex qua ne hostis dilaberetur. iohannes dunensis comes quem aurelianum nothum supra nominauimus caroli militiae per eos dies princeps protenus adueniens turrim circumsedit. Nec multis interiectis diebus accepit taliborum cum copiis bretolium aduenisse: non aliam ob rem quam ut obsidionem dissiparet: importaretque comitatum obsessis. Eapropter dunensis comes nondiu uernolium moratus relicto in obsidione florentio dilliers carnotensi in taliboratum ducens eum non procul a haricuriam est assecutus: loco quidem munitissimo se comminens. In quo a francis die illa tota ad pugnam prouocatus nullam pugnam potestatem fecit. Sed insequente eius die nocte in haricuriam arcem se contulit. Franci autem relicto taliboto: ebroicas profecti sunt. Dum haec in normannia geruntur: Carolus ligeri per ambassiam transmissa: uernolium petere constituit opem laturus obsidibus turrim. Et per eos dies comites deu & sancti pauli cum quattuor equitum millibus noigentum ducentes oppidum arcemque capiunt praefecto iohanni fabro cum iis qui in praesidio erant data libertate abeundi. Arcem uero iniecto igne desolatam franci reliquere. Inde progredientes sequana traiecto ad pontem audomari uocante eos ab ebroicis dunensi comite iter carpunt. Illis igitur ad rillum amnem qui praeter muros rothomagum uergit castra ponens: postquam omnia quae ad oppugnationem necessaria erant parata nunciantur dato signo quisque certatim in muros euadere contendit. Itaque

Vernolium
capitur.

Nota.

Pons audo/
marus capit.

Rex carolus septimus

magnis animis anglus obsistit. Sed in oppidum irruentes picardi: moxq; altera parte
 dunenses: hostem propulere. Qui in aedes publicas quæ in mercato sunt confugientes
 paulo post comitum dunensis & sancti pauli potestati se permiserunt. Qui enim capti sunt
 fuere uiginti supra quadringentos: inter quos oppidi præfectus montesaurus norma/
 ni filii moderator fuit & fouquetus hetonus anglus. Re bene ad pontemaudoma/
 ri gesta: dominus de mouy ad loci præsidium statuitur. Sub idem tempus alia quæ/
 dam arces a francis duce loheaco receptæ sunt. Et uernoliana turris: rege carnoti agen/
 te deditioem fecit modico redemptionis precio ab iis qui in præsidio fuissent perso/
 luto. Secuti sunt lexouii: ad quod dunensis comes cum iis qui ad pontemaudomari
 militauerant mouens eos nulla ui adhibita receptos suis legibus uiuere permisit. Man/
 ta plus laboris ut se dederet attulit: deditioem recusantibus anglis qui eam tuendam
 receperant. Sed deficiente ab eis plebe & porta quæ sancti nomen habet cum bona oppi/
 di parte armis occupata: ciues ad francos egressi de deditioem conditiones acceperunt.
 Quod ab anglis compertum eos humiliores fecit. Nam accepta discedendi cum suis
 fortunis libertate oppidum reliquere. Cæteris qui cum hoste alio se conferre duxissent
 idem permissum est. Manentibus nihil nocitum omnino fuit. Rebus compositis pe/
 trum bressyem comes dunensis oppido præposuit. Carolus eodem tempore ex car/
 notensibus uernolium uenit ab incolis magna animi alacritate & beniuolentia exce/
 ptus. Atq; interim pictauesis senecallus petrus bressyus memorabile facinus ador/
 tus est. Est castellum apud normannos longnyum cui præextenditur atrium patens
 (quod bassam cortem franci dicunt) fossa muroq; circumseptum. Ei castello præerat
 sanctimarianus francisci aragonensis gener: habens ad loci præsidium milites ducen/
 tos: quos in atrio continebat. Cum hoc bressyus colloquio habito impetrat castelli
 deditioem oportuno tempore a se faciendam. Adueniente conuentorium die bres/
 seyus armatos longnyum mittit: quos sanctimarianus soceri amicitiam eiusq; uxoris
 præsentiam parui ducens in castellum clam per posticum introducit. Qui autem in atrio
 stationem habebant francis in castello conspectis obsistere quidem conati facile qua/
 si & numero & robore inferiores cepto destiterunt: qui omnes capti & bonis spoliati
 sunt præter francisci uxorem quæ cum fortunis (in generum multum prius oblocuta)
 libera discessit. Sub idem tempus caduceator a floqueto ad uernonenses qui sequa/
 nam in normannis accolunt missus ut in caroli ditionem fidemq; se conuerterent a iohã/
 ne doremonto loci præfecto irrisus est: dicente se quidem cum loci incolis oppidi cla/
 ues per quæ libenter præbiturum. Nec moratus ad clauium artifices pergens doremontus:
 multas rubigine uetustateq; semefas clauis caduceatori colligatas tradit. Cui respon/
 dens caduceator: hæc inquit obsoletiores sunt quæ tam celebris oppidi portis conueni/
 ant. moxq; ad comitem dunensem qui interim proxime uernonem copias admoue/
 rat accessit: referens ea quæ a doremonto gesta cognouisset. Illusione accepta: comes
 ad oppidi regionem quæ ad rothomagos spectat confedit. Domino de mouy & guil/
 lermo canuto alteram partem obsidentibus: quibus erat francorum sagittariorum fre/
 quens manus attributa: qui ad belli necessitatem recenter fuerant ex ruricolis delecti
 & a uectigaliu omni contributione sine controuersia liberi. Eniuero ex adibus sexagin/
 ta: unus assumptus armis ab iis qui domi restant instructus: & aureo tantu nummo dum
 domo egreditur donatus: in militiam pergit: & horu quide egregia opera carolus mul/
 tis locis prospere usus est. Ex eorum numero hi qui sub dno de mouy & canuto milita/
 bant: insula quæ in uernonis conspectu est occupata: confestim potem qua in oppidu uia
 est: intercepti. Qua re perterriti oppidani ex suis ad comitem legant iohanne abaronem
 anglum & guillermu dagueneru cu aliquot loci bonæ opinionis incolis. Quibus ad
 comitem admissis: daguenerus ira locutus esse perhibetur. Ad uernonenses (illustri
 Oratio comi comes caduceatorem misisti qui eos registui noie admoneret: se atq; oppidum eius
 tis dunensis potestati permittant. Igitur ad te uenimus: ut nobis dicas quobrem admonendos nos
 ad uernonem esse ducas & quid a nobis tibi faciendum putes. Comes ut modestus erat respondens no
 suu oratores. ignoratis inquit uiri oratores uernonem cum arce & circumiacenti agro ad carolum re/

Lexouium.

Manta.

Longnyum.

Vernonenses

Institutio fra
corum sagit
tationum.

gem paterno iure pertinere. Quæ cum uel ui uel dolo ablata hostis occupet: nunc patri ad regnū succedens carolus: ea sibi restitui iure optimo petit. Fuisse namq; per superiores annos multa gesta bella quibus uastatū regnum attritusq; populus diu multūq; misere elanguit. demū inducias inter principes intercessisse: ut interim concordia uia pararetur. Sed parum infide stantibus anglis: medio induciarū tempore feugas occupasse & expilasse: quam adhuc tenerent tametsi cōpluribus conuentionibus de redintegrando damno fuisset tractatum. Tam multis iniuriis acceptis: carolum ex procerū consilio constituisse iustissimis repetere armis quæ a patre atq; a se anglorum perfidia sustulisset. Eam causam esse quobrem uos de deditioe faciendâ admonere præcipim⁹. Postq; hæc a comite dicta sunt qui missi fuerant seorsum a contione secedentes: recusantibus anglis deditioem oppidani caroli se partes sequi omnino constituerunt. Relictis propterea apud comitem obsidibus: uernonem repetentes: uernonetū imprimis (idem arcis nomen est) restituere. Verum q; a rothomagensibus non plurimū uernonenses absunt: & inde subsidium affuturū sperarent: oppidum dedere ea lege pollicentur: si anglus suppetias illis infra proximū sabbatum non ferret. Constituto die quia se destitutos ope intelligerent: emissis libere ex præsidio anglis: dunensem comitem in oppidum uernonenses admittunt: qui loci atq; arcis custodiam rigaldo de fontanis assignauit. Dum hæc uernone geruntur carolus ebroicas: deinde louuerium petens: ab incolis incredibili leticia exceptus est. Quo tempore guillermus canutus arcē quæ dangu appellatur ex præfecto portugallo uoluntaria deditioe recepit. Et sancti pauli comes gorneyū in fide admittens oppido atq; arce a carolo donatus est. Comes item dunensis post quindecimum obsidionis diem haricuria potitus est. Interim mouentes ex uernone proceres ad carolum louuerii agentem cum ingentibus copiis conueniunt: per quos dies rupis guidonis dominus eius nominis arcem quæ ad eum pertinebat dedente se præfecto recuperat. Contractis ad louuerium omnibus copiis: carolus maturat ea persequi quæ ad reliquam normanniam subiugandâ opus erant. Carolus igitur arthesium comitem deu: sancti quoq; pauli comitem & iohannem saueusum cum quattuor armatorum millibus ad nouum castrū cui præfectus erat adam billetonus anglus in præsidio habens quadraginta supra centum milites proficisci iubet. Captum est oppidum ui. Arxq; recepta: concessa anglis facultate suas inde fortunas exportandi. Dunensem præterea comitem, carolus alteras copias ducere chambrafiū mardat: quem complures franci proceres uno exercitu comitati sunt. Inter quos fuere comites claromontensis & niuernensis: dorualus & ialonnis franciæ marescallus: carolus culautus: Petrus bresfeyus: gaucurtus: buellus: peditum equitumq; millia quattuor educetes. Castris ad chambrafiū ad motis post diem octauum: guillermus ernitus anglus arcis præfectus (lege cum francis libere discedēdi composita) loco cessit. Erat deffayum in alenconii ditione castellum quod anglus multis annis tenuerat: ab eoq; lacus non longo multum interuallo distans. Hunc lacum cum hi qui ad deffayū erant expiscandum per eos dies accepissent: plarūq; lacum petunt: piscium concupiscentia uilecti. Ea re per nuncios cognita: alenconii dux contractis ex tempore copiis: ad lacum occultis itineribus contendens: anglos illic pallantes oēs intercipit. Captosq; in deffay conspectu sistens: eos neci destinat nisi arcem dedant. Deditum oppidū est & castellū.

Ex dieppa quoq; qui præsidio erant partim fecanū cœnobium quod ad oceanū est petentes noctu expugnant. Nec longa mora interposita ecce ab anglia nauis q̄ circiter centū milites ad fecani præsidium ferebat: ad portū appellit. Quos fecanicæ oppugnationis ignaros & ideo in continentē egressos franci comprehendunt. Ad hæc britanniæ dux: francorū suorūq; robore stipatus: ex britannia constantiā profectus: ciuitatē secundo sui aduentus die (abeuitibus inde anglis) cepit. Eadem fortuna nulloq; negotio sanctū laudum & uicinas arces non paucas occupat: ubi ex francis præsidii cōstituit. Sactus laud⁹ in oppidum promittunt. Quo nuncio dux spem recuperandæ hæreditatis capiens: protenus copiis ad oppidum collatis ab incolis intromittitur: anglis in arcem fugientibus

Copiae ad carolum comitum.

Chambrafiū

Deffayum.

Fecanum:

Constantia.

Sactus laud⁹

Alenconium.

Rex Carolus septimus

Gasto fuxi comes. Mauliffon.

Nauarr⁹ rex aglossecut⁹.

Gastonis re/ sponfio.

Dolus dolo superatur.

Iohānes gau curtus.

Rothoma/ gus obsidet.

quam fractis animis defensantes paulo post ducis se arbitrio dedidere. Auxiliatus est duci ad hanc rem ludouicus bellomontus qui ex cenomannia ad eū sexaginta equites ducens conuenerat. Fuit eodē anno. M. cccc. xlix. apud uascones francis fortunā (si cuti cōperat) candidior gastone fuxi comite mauliffonē obsidente: q̄ a carolo uasco nāe regionis ad pireneū usq; administrationē receperat. Erāt gastoni in obsidione tria equitū & decē sagittariorū milia. Quorū repentino cōspectu permoti oppidani ad ga stonē nuncios de deditioe misere. Angli uero ubi id cognouerunt: in arcē q̄ in edita rupe est pfugerunt. Itaq; mauliffone recepta: comes fuxi cū accepisset in arce p̄enuriā frumenti & cōmeatus esse: rupem ex oī parte circūuallat. Cui aīo obsistendi: rex nauar rus (cuius filiā gastro habebat uxorē) sex uarii generis hoīm millibus contractis: cū ga stonis militū ordinem roburq; explorasset: suos paulo retrocedere iussis: ad comitis se colloquiū admitti impetrat. Coiere paruo militū numero principes: mille a castris frā corū passibus. Vbi rex nauarrus comitem allocutus. Miror te inquit carissime gener: neglecta ueteri nostra amicitia mauliffonē quā tuendā mihi anglus commiserat uindi cisse: & nunc arcē quoq; capere conari: cui meus conestabilis suo & anglorū noīe prae/ sideret. Ad regis uerba gastro ad sequentē modū respōdit. A ffinitatē recte rex illustris cōmemoras: quā obrem tibi & beniuolus & obsequens esse debeo: si alio me non du/ cērem parendi necessitas: & honestas officii. Carolo regi subiectione & fide cū sim im/ primis obnoxius: tū ob id maxime q̄ uasconiā meā tutelā supposuit: iussus ab eo mau liffonē cepi. neq; hinc abscedā donec aut alter me fortior extrudat: aut arcem ad caro/ liditionē redire cōpulero. Comit̄is uoluntate cognita: nauarrus copias ad se reduxit. Obsessi uero impetrata discedendi securitate arcē dedidere. Eodē t̄pis tractu q̄dam in normannia arces captæ sunt a dño de blanuilla: touqua: in rupe proxime oceanum extructa: a dunensi comite argentonū: ubi simulato metu ex muro de deditioe prolo/ cutus hostis: arma cū pararet: quidā in populo priores diuersa qua anglus parte dolis agit: francos affati fraudē manifestant: orantes signū quod prae se ferrent sibi proten/ dari. Oppidanos cōstituisse Carolo regi parere: anglis expulsis. Signo recepto: frācos admonent eo accedere quo signū in muro erectū cernerent: se q̄dem illos: in oppidum accepturos. Admissis p̄ muros bono numero francis: angli suo cōmento frustrati: i ar cem p̄propere confugerunt. Quā nō multo post dedidere: ex suis fortunis oībus: prae/ ter baculū unū nihil inde exportantes. Nec fuit oliuerio de carfatio præsidiū p̄fecto melior conditio. Per eos dies castellū gaillardī loco edito ad sequanā ripam constitu tū (Carolo in obsidione agente) captū est. Frenei quoq; arx ab alenconi duce (dedē tibus se libere anglis) recepta. Gifortū p̄retea richardus merburus āglus carolo resti/ tuit. Donatus p̄pretea a carolo sancti germani in laya ditione atq; p̄fectura: duos insup liberos iohannē atq; hemonē qui apud pontē audomari capti in custodia tenebant re cepit. Gifortio p̄positus est gaurtus ueteranus auratæ militiæ eques: rerū gerendæ longa experientia & fide in regē spectatus. Tot p̄normanniā locis potitus rex: cum & procerū præsētia & robustissimo exercitu instructus esset: contractis ad nouburgi planiciē copiis: dunensem comitē sequanā (rothomagū uersus) trāsmittere iubet: prae missis ad ciues caduceatoribus: qui ciuitatem ad caroli ius repeterent. Quos hostis cō minata illis morte audire recusauit. Tenebatur em̄ ciuitas firmissimo anglorū p̄sidio. Caduceatorū relatione p̄cepta: carolus copias ad ciuitatē pmouere mādat. Ad motis ī urbis cōspectu militib⁹: atq; p̄caduceatorē de dedēda ciuitate ciuib⁹ iterum admoni tis: postq̄ triduo toto quo illic acies constitit: nemo in colloquium prodiret: ingruerēt q; continui imbres (erat em̄ hyemis principium) dunensis comes ad pontem arcis se recepit: diuersantibus p̄ circūiacentes uicos ad hibernandū militibus. Dum hac ita rothomagi aguntur: aliquot ciues q̄bus gratis esset anglorū principatus: duas turres cū muro intermedio p̄speciē custodiae occupant: aīo q̄dem francos oppugnatiōis t̄pe in ciuitatē admittendi. Ea spe erectus carolus: dunensem comitē cū oībus copiis rotho magensē adoriri iubet. Posito in cōspectu ciuitatis toto exercitu: duas acies dunen/ sis īstituit: unā cui ip̄e praeerat ad portā (q̄ bellouaca dicitur) sistit. Altera quam claro/

montensis comes carolus ducebat inter furcas & ciuitatē se locat. Expectantibus in eo ordine francis: si quod a ciuitate signū prodiret: uenit ad eos hora post meridiē ferme secunda homo eques renūtians duas turres a quibusdam ciuibus non alia causa teneri quā ut opem accedētibz francis afferrent. Quo nuntio admonitus dunensis sagittarios ad eam partem qua turres erant mittit: ipse uero pedes (reliquo comitante exercitu) subsequitur. Iam scalis erectis quadraginta armati in ciuitatem euaserant: cum tallebotus cum trecentis egregie instructis pedibus properans: militare uexillum in summo muro sistit. Moxq; in eos qui murū superauerant: & qui turres tuebant de bacchatus: sexaginta trucidat: præter aliquot quos seruandos delegit captiuos. Qui uero præcipiti lapsu e muro in fossam uolentes se demittebant: uel crure uel brachio (paucis in columibus) sunt mutilati. Post secundam oppugnatōis diem rothomagenses indignati aliquot ex suis non mediocres ciues a talleboro occisos esse: neq; parum formidantes ne altera oppugnatione expugnari præda fierent francis: primores ciuitatis (assumpto suo archiepiscopo) cum populi turba prodeūtes: sombrecetum forte ducē quem rex anglus normanniæ præfecerat: per uiam offendunt: atq; ad insequētem modum pontifex alloquitur. Nosti clarissime dux quā proxime nos circūsedet francorum exercitus: neq; miseram ciuitatis conditionem ignoras. Secundus nunc atq; quadragesimus dies agitur: quo nec frumenti neq; uini neq; lignorum quicquid ad nos importatum est. Omnium rerum & maxime annonæ caritas apud nos est: perneccesarium est si salui esse uolumus: rem cum francorū rege componere. Liceat igitur tua cum uenia reipublicæ et tuæ saluti consulere. Mittere legatos qui isto cum francis qualicūq; foedere ciuitatē quiete aliqua leuent. Hec pontificis oratio quāuis duci non conueniret: circum tamen aspiciens cum paucis satellitibus inter populi turbam se stiparū intellexit: ferocitate celata: humilitatē præ se tulit: se in quibus boni consulturum quod ciues optimū factu arbitrantur. Moxq; ad publicas ciuitatis aedes se conferētē: pontifex & populi melior pars secuta est. Ibi cōmuni assensu pontificē cum aliquot ciuibz atq; equitibus anglis oratores constituūt. Quibus mandata dant francum regem cōuenire: & cum eo pacis quā optimas cōditiones possent impetrare. Igitur præmissis ad pontifarcē pontificis officiali. qui proficiscendi ad carolū securitatem legatis obtineret: securitate habita ad sancti andoeni portum tribus passuum millibus ab ipsa pontifarcē distantem oratores cōuenere: A ffuere caroli nomine dunensis comes: cancellari: petrus breseyus: & guillermus cōsinosus: & nūnulli alii ex regio consilio litterati homines. Considerantibus utrinque legatis: rothomagēsis pontifex orat rothomagēnsibus in primis remitti si quod ab illis in carolum regem perperam gestum esset. Id quicquid eēt non incolarum malitia neq; franci nominis odio sed quod anglorum poterat inuiti subiicerent fuisse perpetrātū. Nunc regis potestati se ciuitatemq; permissuros si cuiq; liberum foret uel abire quos suus animus inclinaret: uel in ciuitate saluis fortunis incolere. Si tamen ad discedendum pateret anglis sine offensione ad suos commilitones uia. His tantum a pontifice postulatis nihil detractum est: modo iuramento firmarent: ciuitatem in caroli ditiorē posituos. Adiurati: cum in urbem noctu reuertissent: gestorū a se rationem donec illuxisset ponere non ualuerunt. Coacto postera die concilio: cui sombrecetus assistentibus plærifq; anglis præsidebat: post quā legationis seriem pontifex enarrasset: ciuibz conuenta probantibus: indignantes angli concilio egressi: alii in palatium: alii in arcem raptis armis se receperunt. Quare commoti rothomagēnses: arma quoque desumpserunt: constitutis passim aduersus hostiles insidias excubiis. Simulq; anglorum a se discessionem per nuntium Carolo significant: ut sine cunctatione subsidium illis ferat: uno omnes animo esse recipere illum in ciuitatem. Interim cum ii qui excubabant: anglos quosdam per uias armatos incedere conspexissent: septem ex illis trucidatis reliquos in suas munitiones repulerunt: murorum parte cum aliquot turribz et portis occupatis. Ne longa interiecta mora dunensis comes cum ingentibus copiis ueniens: Sanctæ Catharinæ cœnobium quod in colle ciuitati adiacentissimum est (anglis qui in præsidio erant sese deditibus) recepit. Quibus ne per uiam

Tallebotus

Pontifex som
bressetū allo
quit

Rex Carolus septimus

honfleum petētibz prædandi occasio effret: carolus pecuniã ad quottidianã impẽsam donare iubet. Mox uero cœnobiũ ingreditur. Dunensis aut̃ comes ad portam quam marchauillam dicunt castra fecit. Anno christianæ salutis. M. cccc. xlix. Ad quem pro tenus accedentes ciuũ primores ex propugnaculo quod pro ianua erat ita sunt prolocuti. Fauſtus foelixq; regi & nobis tu⁹ ad nos illustris comes aduētus fit: populi siquidẽ iussu tibi occurrimus: portarum clauẽs repræsentãtes: quo intelligas patefcere franco militi in ciuitatem aditum: & quem uoles ex totis copiis numerũ ad nos introducere. Quibus dunensis comiter respõdit: nõ suo quidem sed eorũ arbitratu se omnia gesturum. Visum est mille equites cum suis sagittariis qui in ciuitatẽ admitterent̃ satis esse. Horum pars proxime palatium (quo sombreceus atq; tallebotus suum præſidiũ conſinebant) stationem habuit. Altera inter palatium & arcem sedem accepit. Tertia duce petro breseyo: in ipso arcis cõspectu constitit. Reliquus exercitus ingens quidem et supra q̃ ante annos multos uisus fuisset copiosus: per agrum qui ad bellouacos spectat diuersatus est. His sicuti annotauimus ordinatis: angli qui pontem ad sequanam amnem tenebant se dedere. Sombreceus uero orat ad carolũ ire sibi liceat. Admissus petit id ratum haberi quod rothomagensis pontifex de reddendã ciuitate apud sancti andoeni portum ad se ueniens rettulisset. Cui ad hunc modũ carolus modeste respondes. Rem inquit sombrece te parum æquam efflagitare uideris. Poteras æquo iure cũ rothomagensibus frui cum de ditione ageret. Sed tu aduersus pacis legem pugnas quãtum per te fieri potuit spem in armis reposuisti: conatus ciues a me auertere. Conſtitui propterea te e palatio nunq̃ dimissurum donec liberam ciuitatem una cum honore: & reliquis quæ tui occupãt locis in meam ditionem restituas. Postq̃ hec sombreceus accepit: ualedicens regi in palatium remigrãuit comitantibus illum comitibus claromontano & deu. Postridie palatium arcemq; obsidere carolus iubet. Sombreceus aut̃ ubi ad oppugnationẽ parari tam diligẽter omnia a francis uidet: in colloquiũ cum carolo admitti petit. Ad regem cum uenisset: eadẽ quæ prius postulãs: ut ea quæ fuetat rothomagensibus indulgẽtia conditio sibi suisq; permaneret responsum accepit: id se frustra sperare qui apud sancti andoeni portum conuenta recusarat. Atq; ita a carolo sombreceus in palatium digressus est. At dunensis comes caroli iussu palatiũ arcemq; fossis circumuallat: ne obsessis egrediendi facultas ulla esset. Igitur machinis tormẽtisq; circum admotis. Sombreceus dunensem ad colloquium uocat. Data utrinq; fandi potestate: & diurnis per uices induciis confirmatis: postq̃ diu multumq; ultro citroq; itum atq; reditum est. Conuenit sombreceum cum uxore & fortunis suis atq; anglis liberum dimittere: ea lege ut aureorum quinquaginta carolo: pacis tractatoribus milia sex persoluerent: ære quod a ciuibz & incolis angli contraxerant in primis dissoluto. Oppida præterea atq; arces ab anglis per normanniam occupatis restituerent. His iureiurando roboratis & obsidibus: inter quos tallebotus erat datis: sombreceus dimissus est. Qui datã carolo fidei non oblitus thomã hou & fouqueto ethoni mandat loca de quibus cõuenerat in caroli potestate reponãt. Reposita omnia præter harfleũ sunt: quam arcem corlonus qui eam præſidio tenebat relinquere pernegauit. Quæ cã sunt: ut unus obsidum tallebotus aliis abeũtibz in custodia seruaret. Emisſis rothomago anglis calendis nouembribz (omniũ sanctorum solẽnibus rite religioseq; absolutis) Carolus: regio apparatu ciuitatem ingressus: mira admodum exultatione & omniũ letitia exceptus est. Dum hec rothomagi gerunt̃ britonum dux feugeras de dente se franco aragonensi recuperat: qui ab anglis quoq; deficiens francorum partium fuit: Mathagothus præterea (qui belesinum præſidio anglorum tenebat) postq̃ nullo suorũ subsidio se adiutum iri cognoscit. Locum duci alenconii liberum dimittit. Fusam item per id tempus fuisse inuenio anglorum cohortẽ ad gaurayum normanniæ oppidum cum frumentatũ pergerent. Hec cades a militibus comitis sancti pauli ducibus gaufrido courano & ioachino roaldo facta esse traditur. Postq̃ tempus quod satis ad res rothomagi componendas erat: carolus exegit: caudebecum profectus: harfleum exercitum duci iubet. Cuius obsidio difficultatem multam afferebat. Tum

Carolus rex
rothomagũ
ingredit̃
Recuperat̃
feugera

Harfleum

propter maris æstuaria. Tum propter hyemis asperitatem quæ & gelu et ymbribus plus solito inhorruerat. Neq; in agro uicino ædes aut tuguriola erant ad militum stationem sed ut quisq; melius poterat scrobibus ad hoc effossis: sedem sibi parauerat palis atq; genestis eas obregentes. Præerant tormentis atq; impedimentis iohannes et iaspar bureau fratres industrii homines. Hi uineis atq; aggeribus extractis: bombardas sexdecim ad quatiendum harflei muros in ipsius æstuarii arenis sifterant: ita ut per fossas ad oppidi proxime muros turo perueniri posset. Et carolus quidem casside armatus & manu clipeū ferens: interdum ad opus uiendum accedebat. Ab oceano autem quinque & uiginti nauium classis excubabat ne uel ab anglia obsessis suppetiæ prodirent uel obsessis fugæ adesset facultas. Hac tam arcta circumfessione coangustatus hostis: dunensem comitem ex muro secum uerba habere efflagitat. Huic nomē erat thomas auringanus in præsidio habens anglorum millia duo. Conueniente comite deu: cum diu fuisset de deditioe fabulatum: tādē natalis dominici die decretum est: hostem infra calendias ianuarias loco excessurum: suis inde facultatibus sine controuersia exportatis. Id decretum sigillis sex francorum procerum firmatum est: & ab hoste octo obsides dati: calendarum die harflem receptum & obsides restituti. Quinto post die relicto firmo præsidio carolus honflem copias mittit. Ipse interim in cœnobio gemetensi diuersatus est. Quo ad eum agnetem (quam propter egregiam speciem bellam appellabant) uenisse iohannes charterius gestorū caroli scriptor tradit: eo animo ut regem admoneret proditiōis qua in eum quidam cōiurauerant. De hac agnete comitans mea ætate fama fuit eam a carolo amatam fuisse: & puellam breuissimæ uitæ peperisse: quæ carolus ex se prognatā esse omnino diffiteretur. Decessit in eo cœnobio agnes cōdito sexaginta milliū aureorum testamēto: ubi exsecta ei? præcordia humo tradita sunt: reliquum cadauer lochias elatum & in diuæ mariæ templo sepultum. Fuit nāq; ad modum lepida & faceta: luxuq; & uestium cultu supra mulieris modestiam gloria bunda. Qui fastus quādoquidem non nisi grandi sumptu ducitur: eius pompæ impenfam ad amorem mercedem carolus facere credebatur. Accessit ad stupri suspitionem propinquorum agnetis ad dignitates ecclesiasticas repentina promotio. Per eos dies comes fuxi contracta ingenti militum manu: Lanretum fratrem & fuxensem notum obsidere guycem: ualidam in agro baionensi arcem iubet. Id postq; nauarrus conestabilis cognouit: coactis anglorum copiis una cum Georgio soltinto baionensi prætore: nauibus per amnem qui baionam præterfluit ut obsessis auxilio adesset ducens a francis (quibus hostis aduētus prædictus erat) Interceptus est: & anglorum ducens supra mille occisi: Georgius autem ubi male suis fauentem fortunam intellexit. Cuneo sexaginta equitum factio: per mediam francorum aciem irrumpens in propugnaculum arcis peruenit. Vnde noctu egressus cum baionam se recipere festinat: a fuxensi notho fugiens captus est. Ad honflem redeo: quo præmissi franci sagittarii dum reliquæ copię aduenirent aliquot præliis cum hoste decertauerunt. Quo postq; dunensis comes accessit: & tormēta admota sunt. Coursonus eques anglus hostei præfectus ad .xii. calendias martias cedere arci: nisi infra eum diem subsidio suorum iuaret promisit. Frustratus expectatione: arcem reliquit: fortunas suas secum exportans. Freneyum item receptum est: libere abeuntibus anglis: qui illud præsidio tenebant: recepto quoq; monforto præfecto qui apud pontem audomari captus extiterat: pro cuius redemptione salutorum millia decem soluerunt. Eisdem diebus thomas cui quiriellus cognomē fuit: cum tribus hominum millibus ex anglia in normanniam appellens: ualongnas inuadit: quas post primum & uigesimum obsidionis diem (libere inde emisso a bello roaldo) capit. Nec diu illic moratus: ipse cum suis & iis qui propinquioribus oppidis in præsidiis erant: Cadomum baiocasq; mouens: per ualida Clementis iter facere constituit. Ea re cognita Carolus comiti claromontano mandat Thomam quiriellum persequatur. Igitur assumptis castrensi comite: & Petro breseyo: aliisq; insigni uirtute proceribus: sexcentos equites cum sagittariis ducens Gaufridum cœuranum. Et ioachinum roaldum præcedere cum suis cohortibus

Honflem
Bella agnes

Guycesca/
stellū prope
baionam

Rex Carolus septimus

**Pugna for/
migniana**

iubet: qui hostium iter explorēt. Inuento tandem hoste: postremam aciem adoriunt. Occisis mox aliquot anglis: tantilla fortuna cōtenti: paulo ab hoste seorsum se receperunt: donec inuentum a se hostem comiti nūtiassent. Nūtio accepto comes copias diligenter promouet: & anglos assequi festinat: qui ad uicum formigniacū qui carētum inter & baiocas est: iam peruenerāt: & conspecto procul franco exercitu in acie stabāt instructi: adsciscens confestim sibi ex baiocis mathagotū. Erant illi a tergo pomaria & sepes quæ francū in eos progredi maxime prohibebant. Quare in cōspectu hostium ueniens comes leuibus præliis anglos laceffit. Verum multitudine militū inferior: richemontem ex sancto laudo ad se uenire per nūtium orat. Qui impigre aduenit: iacobo luxemburgo eum comitātē: quos lauallus doruallusq; & loheacus sequebant: qui ducentos & quadraginta equites præter sagittariorū magnū numerum simul efficiēbant. Iam em comes claromōtanus diu pedes pugnam cōmiserat: & paululū cesserat loco: aliquot tormētis amissis cum richemōtus ex molendino cui de fossa appellatio est: ubi castra posuerat suos in hostem emittit. Quos postq; ad pontem quem de barra incolæ uocant concessisse mathagotus cōspexit: ipse cum uero insigni equite anglo & mille satellitibus: desertis sociis pars cadomū: pars baiocas petit. Desertus a mathagotro quirielus ad inferiorem profuerētē (quo uicus alluitur) commilitones suos concedere iubet. Illic commissō acerrimo prælio: sagittarii anglos fundūt: & partim interimunt se cum comite claromōtano protennis cōiungentes. Nec mora iussus a richemonte petrus bresseyus superiorem anglorum alam inuadit: quosq; obuios prosternē q; uiriliter angulus decertaret. Vtroq; cornu fuso: richemontus superato fluente hostē totis copiis aggreditur. Decertatum est eo loco incredibili pertinacia. Nec profuit anglo q; multitudine præstaret. Occubere enim septingenti septuaginta quattuor supra millia quattuor: & Thomas quirielus cum aliis mille insigni nobilitate anglis captus: octo tantum ex francorum exercitu desideratis. Præ cæteris francis enituit eo prælio spectatissima monsgasconis & sancti seueri fortitudo. Nec caruit laude petrus bresseyus plurimiq; habitus est dominus māneyus floqueti militum ductor: qui floquet' effracto acalcitrante equo crure apud pontem arcis ægrotus decubabat. Parua insigni uictoria franci uirum copias duxere: nō sine controuersia: conestabili ne an comiti claromontano eius uictoria gloria deberetur. Plarisq; affirmātibus in conestabilem uictoriam esse referendā qui magistratu superior esset. Aliis contra consentibus comitē claromontanū ad id præliū a rege delegatū nō fuisse: suisq; auspiciis partam uictoriā Dirēmit cōtentionē carolus: & rem sapienter fortiterq; gestam claromōtano assignauit. Parisiani de uictoria formigniana certiores facti: duodecim puerorum infra primam adolescentiam millibus ad sanctum innocentem contractis: supplicationem ad diuæ mariæ templum decreuerūt: singulis eorum lucernam ceream accensam manu gestantibus. Viro quo se franci contulerāt recepto: claromōtanus baiocas cōtendit richemontus ad britonū ducem profectus est qui delecto exercitu abrinças circumferdere statuerat. Circūuallata ciuitate & crebris per dies uiginti oppugnatiōibus uexata: Langetus loci præfectus cum præsidio libertate abeundi impetrata ciuitatem reliquit Tombellenam præterea arcem non longe a diui michaelis iugo distātem in rupe exstructam: britonum dux anglis (q; frequentes essent) paruo negotio exclusi: caroli nomine recepit. Eodem anno qui fuit salutis quadringētesimus quinquagesim' supra mille carolus ad baiocēses dunensem comitē cum exercitu legat. Qui nihil moratus ad suburbium quod cadomum uersus spectat castra fecit. Claromōtanus comes & ipse castrensis cū suis copiis alterā quæ ad carentoniū uergit occupant. Dño de mōtenayo copiarum ducis alenconii ductori & roberto conigano scoto pars quæ ad diui frācis ci cenobium est cessit: atq; ita tribus diuersis locis baiocēses obsessi: dies quindecim grauem obsidionem tolerauerē: egregie pugnatibus anglis qui in præsidio erāt nōgenti longo armog: usu bellaces. Itaq; q; crebro tormentore iactu muri pambitum ciuitatis deieci essent: facilem q; expugnationē fore milites franci existimarent: inuitis principibus bis uno die oppugnationem tētauerē: cupidi deturbare tota normānia anglos.

**Virus capit
Abrincæ**

Baiocenses

Accepi regnbertū quem in sanctorum numerū relatum baiocēses magna religione uenerantur: qui uiuens & baiocassinus comes primū: & deinde episcopus extitisset: uisum fuisse per quietem dunēsi comiti: eumq; oppugnationis admonuisse: quā miles francus apparabat: uertisseq; ne id pateret: sed furentem exercitum reuocaret. Id si faciat: bene quidem obsidionem sibi cessuram. si secus dispendiū accepturum: atq; ea uisione excitatum comitem mox ad milites properasse: eosq; ab oppugnandi pertinacia reduxisse: mathagotū uero post quindecimā obsidionis diem ad colloquiū cum dunēsi comite accessisse: cōditiōesq; suā & anglorum ex ciuitate digressiōnis accepisse. Eū uero tametsi multa sibi concedi peteret: illud tantū impetrat: abiret cum suis commilitonibus liber: armis relicti. Clarioribus autē sceminis singulos equos qui eas ueherēt habere: equitibus aureos decem peditibus quinque exportare permissum. Interdictum ne cadomū sed chereburgum se reciperent. Sub idem tempus briquebecum ualongo: a conestabile recepra: cum sancto saluatore uicōto. Deinde cadomū obsessū quod firmissimo praesidio anglus tenebat. Richemōtus ad diui stephani monasteriū stationem accepit: cui se confestim comes claromontanus cōiunxit: Erant his militantes equites mille ducenti cum quattuor millibus & quingētis peditibus duobusq; millibus francorū sagittariorum. Dunensis comes suburbium uancellense obtinuit: quingentos equites: pedites quingentos supra millia duo: & totidem francos architenētes ducens. Affuere quarto post die niuernensis comes cum comite deu: & armatorū fortissima manu: qui orna amne per pontem ad id ipsum a francis constitutum: trāsmisso ad trinitatis cōenobium confedere. Cōueniētibus ad hunc modum copiis: postera die propugnaculum quod ad diui stephani adem uergebat expugnatum est. Venit deinceps carolus & cum eo renatus sicilia rex: mille equitibus: duobusq; sagittariorum millibus equo uectis: & totidem francorum architenetium millibus stipatus: diuersatusq; est apud ardaynum monasterium ubi per tempus obsidionis habitauit. Auxit militum animos: caroli praesentia: & circumductis per ambitū fossis: cuniculis ad oppidi menia succedebant. Et ante omnes propugnacula quae ad uancellense suburbanum pro portis erecta erāt dunensis oppugnare cepit: uicq; expugnauit. Conestabilis uero nihilo segnior turrim quae ad angulum oppidi sanctum stephanum uersus extabat suis per cuniculum missis deiecit. Ea prolapsa hostem ita perterruit: ut de deditioe mox colloquium iniret. Rebus componendis carolus dunensem & cum eo petrum breseyū iohannēq; bureum praefecit. Anglorum nomīe richardus herissonus cadomensis praeses quem balliuum uocant & robertus gargeus cōuenerunt. Pro se eustacium gauuetū & diui stephani abbatem cadomēses misere. Conuentionis dies postridie festi diui baptistae iohannis fuit. Pactum est anglos oppido excessuros: si infra iulias calendas ope subdidioq; suorum non iuarentur. Ad constitutum diem cum nemo illis suppetiaretur: conuentis paruerunt: oppidum arceq; dedentes. Erat in arce dux sombreceus cum uxore & liberis: magno uallatus militum praesidio. Nam ad oppidi custodiam quattuor anglorum millia fuisse memorantur. Quibus ad sua in angliam cōuehenda naues datae sunt. Liberato anglis cadomo: dunēsis comes cum ducentis equitibus & sagittariorum frequētia per arcem in oppidum ingreditur. Quinto post die Carolus a populo magnifice exceptus: postq; magistratus officiaq; distribuit: exercitum fallesiā ire mandat. Dum cadomi carolus agit uenere a philippo burgundorū duce oratores dominus croyus & iohānes croyus fratres: & darsius quoq; cāpanus eques auratus: qui caroli filiam peterent: carolo philippi filio uxorem dari. Procedētibus fallesiā cōpitiis: & iohanne bureo qui impedimētis praerant multos sagittarios ducens lōgo interuallo subsequēte: angli eruptione facta impedimēta adoriunt: quos cum aegre bureus sustineret: affuit cōfestim potonus cum ualida cohorte cuius uirtute in suas munitiōes hostis se rettulit. Succedentibus deinde copiis: fallesia toto ambitu circumdatur. Cui obsidioni cum multo plures q̄ negotio cōueniret assistere carolus intelligit: richemōtem cum parte copiarum chereburgum mittit. Qui ad fallesiā manserunt: multis subactis fossis tormentisq; muros quatiant: obsessos nullo tempore quiescere permit

Cadomēses

Fallefia

Rex carolus septimus

tentes. Quare ueriti andreas tresbotus & thomas ethonus quos eo loci tallebotus ad
 praesidium cum quingentis supra mille anglis reliquerat ne in expugnarent: ea condi-
 tione fallestia in caroli potestate reponenda datis obsidibus se astringunt: si tallebotum
 dominum suum (qui apud druydas captus tenebat) carolus liberaret. Exactis undecim
 dierum induciis (nemine suppetias obsessis ferente) & talleboto recepto: angli qui
 fallestiam tenebant liberi abiere: fallestia praefecturam potono carolus contulit. Atque in
 de exercitus partem carolo culauto duce dafrontum legat. Ea arx & si fortissima esset
 ualidoque anglorum praesidio teneret: Hostis nihilominus fortunae praesentis iniquita-
 tem considerans: impetrata ab eundi potestate oppidum cum arce franco permisit. Ea
 dem tempestate christianae quidem salutis anno millesimo quadringentesimo quinquage-
 simo franciscus britonum dux qui caroli partes constanti fide securus fuerat: morte obiit
 Huic aduersus egidium fratrem inexpiabile odium fuit. Propterea quod anglicae factiois
 esset: neque ulla ratione ut ab ea resipisceret adduci poterat. Quare in custodia habitus
 francisci tandem iussu a duobus satellitibus: matilibus ad eius iugulum cõtortis fran-
 gulatur. Eius necis culpam in montabanum qui egidii custodiam a duce receperat bri-
 tones referunt: dicentes egidium quidem bono in francos animo fuisse sed morabani
 perfidia secus ac ille sentiret francisco relatum extitisse: eiusque rei testes postea fuisse
 collegas montabani: quorum pars ultimo supplicio affecta est: pars fuga uitae consu-
 luit. In chereburgi obsidione res ante illam aetatem inaudita gesta est: cuius aucto-
 rem fuisse iohannem bureum traditum est. Est chereburgum arx ad maris aestuarium sita
 loco arenoso & ad tormeta locanda solo instabili quo per dies singulos semel atque ite-
 rum mare influit. In tam male fido loco iohannes bureus tormenta stabiliuit obtegens
 ea contra pelagi iniurias tegumentis coriaceis: quae multa pinguitudine ipse delexerat.
 Eo pacto puluis qui in tormentis erat defensus: nullo maris humore uitari poterat:
 ita ut restagnante pelago tormenta facile ad iactum erigerent & muros arcis concute-
 rent. Rei nouitatem admiratus thomas gonelus praesidii moderator: dedendae arcis
 consilium capit. Erat illi filius ob aes contractum rothomagi obses. Hunc in precium de-
 ditionis sibi restitui perit. Quo recuperato ipse cum toto chereburgi praesidio in angli-
 am liber dimissus est. Initio huius obsidionis occisus ex muro est praefectus coytiuus
 franciae admiralus bello strenuus & fide erga carolum spectatus. In reemptis praeterea
 te dualis cormosianus trecentis praetor bello non illaudatus eques. Hec chereburgi arx
 ultima locorum fuit quae anglis deuictis in normannia carolus recuperauit. Post annum
 et dies sex quae bellum incoasset. parua quidem hominum caede atque strage si hostium mul-
 titudinem atque potentiam uariasque per loca uictorias putes. Est enim terra normannia una
 metropoli & sex urbibus quattuorque & nonaginta munitissimis oppidis atque arcibus po-
 tens: plerisque uicis frequens ad ciuitatum speciem extructis: quam sexto uix die expedi-
 ditus pertranseat: pecoris & piscium ferax: frumenti uberrima: pomorum atque pirorum
 tam passim conferta: ut hinc potum gens sibi affatim exprimat: & ad externos copiose
 fructus exportet. Lanificii plebs studiosa est: & bibax etiam pomacii quod siceram uocat
 gens omnis suapte natura callida nullis exteris legibus obnoxia: moribus suis & con-
 suetudine quam pertinacissime tuetur uiuit: doli quidem & litis apprime gnara: quo fit
 ut cum illa societatem aut negocium sortiri exteri formident: alioquin doctrinae & reli-
 gioni dedita bello insuper idonea & fortis. Cuius egregia in externos gesta plurima re-
 feruntur. Post subactam normanniam quam armistudendam richemontus accepit:
 carolus ad aquitanos animum conuertit: quibus quadraginta supra centum annos an-
 glus dominatus fuerat. Primas eius belli partes recepit lemouicensis uicecomes & cum
 eo carolus culautus marescallus: potonus santralianus: petrus louuanus: iochim^{us} ro-
 aldus: & gaufridus de sancto belano. Hi ad bergeracum agri petragoricorum ducetes
 oppidum circūuallant: admotisque tormentis expugnant. Cui ad praesidium praeficitur
 cum centum equitibus philippus culautus. Inde iofacum in dordona annis tria situm
 mouentes: occisus quinque & uiginti anglis castellum capiunt: deditibus se mox aliquot
 finitimis locis. Cum ad aquitaniae expeditionem pecunia ad militis stipendium parum

Danfrötum

Egidi^{us} ducis
 britaniae fra-
 ter stragulat

Nota

Aquitania

Iufficeret: delatus est xanconius regii fisci primarius quaestor q̄ regiam pecuniā male
 administrasset: idcirco in uincula apud turonos coniectus ingentem admodum pecu-
 niam regio se arario derasisse confessus est. Igitur diuturno carcere castigatus q̄ gra-
 uior peculatori p̄na deberetur: tamen centum & uiginti millibus aureor̄ a benigno
 rege multatus est. Leue quidē pro immenso furto supplicium. Per id tempus dor-
 uallus comes albrei filius anglos exofus: ex basaco ad medocū non procul a burde-
 galla insulam: praedae gratia iter faciens: cum sui curandi & reficiendi causa in saltu qui
 secus uiam erat restitisset: certus efficitur burdegallenses duce suo maiore (sic enim ci-
 uitatis magistratum uocāt) in eum arma desumpsisse: atq; in proximo circiter nouem
 peditum millia adesse. Quo nuntio minime exterritus doruallus: tametsi quingentos
 tantum: sed egregia uirtute milites haberet: aciem instruit: moxq; hostem adorsus: sex
 centorum supra mille hominū caedem fecit: fugiēte burdegallam duce. Cepit praeter
 ea ducentos & mille captiuos. Huius uictoriae partes sibi merito uēdicauerint stepha-
 nus uignollus: robinus petitus qui scotorum cohortes ducebat: & alter militū ductor
 cui lespinassus cognomen fuit militari fortitudine atq; usu exercitati. Francisco bri-
 tonum duci cum petrus in principatu successisset: ad carolum se contulit: qui eo tem-
 pore monbasonem incolebat. Veniendi causa erat fides carolo ob ducatum praestan-
 da: utq; in regis uerba iuraret. Fidelitatis sacramētum soluentibus mos est cingulum
 ensem clipeumq; deponere: quae relicta: ad primarium regis cubicularium pertinent.
 Postq̄ fide carolo praestita ea militiae insignia petrus deposuit: trenellus cancellarius.
 Tu igitur inquit illustris dux: regi liberam prorsus fidem exhibes: eiq; ut domino pa-
 riturus te illi subiectum ostendis. Cui ducis cancellarius qui iuxta astantabat respondens.
 Non inquit ut locutus es: francorum regi se subditum dux profitetur. Diuersa est & in
 hoc atq; aliis franciae principibus ratio fidei praestandae. De hoc uerbo cum diu alterca-
 tum fuisset. Er ego inquit carolus o illustris dux: tuorum antecessorū more te admit-
 to. Dein petrus ob montisfortis comitatum in caroli uerba iurauit: nullaq; adiecta cō-
 ditio: carolo fide se astrinxit. Insequēti uere rex dunensem comitem in aquitaniam
 legat adiectis illi copiis. Imperatq; montēguyonē circūfidere. Ad quem angolismo-
 rum dux non longe post cum iusta militū manu: ipseq; iohānes bureus accessit. Fuisse
 in eo exercitu quadrigēti equites cum suis peditibus & gesariis: & tribus francorum sa-
 gittariorum millibus referūtur. Eques enim apud francos is est qui uno gladiatore &
 duobus sagittariis militat: publico stipendio alitus. In praesidio montisguyonis erat
 arnoldus de sancto iuliano: qui desperata salute confestim in colloquiū cum domino
 rochechoardi & rochefoulandi iohanneq; bureo uenit. Deditionis conditionibus fir-
 matis: cum ad diem praefinitū nemo anglorum nomine suppetiatū arnoldo uenisset:
 ipse libertate cum suis bonis abeundi obtenta: montēguyonē caroli potestati reliquit.
 His quoq; diebus dunensis comes blayam quae e regione medoci insulae in littore ma-
 ris sita est duobus locis obsedit: qui in portae conspectu stationē sibi cōstituēs: ad arcis
 regionem reliquas copias locat: quibus praefecti erant iacobus chabānus & iochinus
 roaldus: a mari uero iohānes bursarius classi imperitabat: armatos complures atq; cō-
 meatum uehens. Qui ad portum succedētes: quinq; ingētes hostium naues ex burde-
 galla obsessis subsidium frumētumq; laturas cōspiciunt. Quas intrepidi adoriuntur: &
 duro cōmisso praelio anglos in fugam agunt. eos ad stationem usq; burdegallensem p-
 sequentes. Reuerso ex hostium fuga bursario blaya tormētis quatitur: ita ut multis
 partibus muricorruerint & franci aliquot sagittarii de petri louuanii phalange occidē-
 te iam sole in muros peruaserint: sequētibusq; reliquis oppidum uiceperint ducentis
 ex praesidio partim occisis partim captis: caeteris in arcem se recipiētibus. Quibus uita
 his conditionibus salua fuit. Omnes in regis potestate iure captiuitatis uenirēt. Vnde
 precio dato se redimere postea possent: bona sua omnia sub custodia deponerēt: nec
 inde quicq; exportarēt. Liberati aliquādo in francos arma nō caperent. Nec captiuita-
 te eximerent: nisi ea quae per aquitaniam occupabant libera dimisissent: dimissis etiā
 quibusq; quos uel iure belli uel contracti aris obligatione ipsi haberent in uinculis:

Comes dor/
uallusAltercatio
de modo p/
standi fide
gi p. britonū
ducem

Montisguyon

Blaya

Rex Carolus septimus

Burgus

**Burdegallen
ses**

Crux cãdida

Erat cum anglis petrus de mōteferrato homo insigni nobilitate qui præsenti libertate donatus est: datis obsidibus filio & nepote: donec decem aureorū millia perfoluisset. Qui si intra quadragessimū diem fidelitatis iuramentū carolo præsaret: duoq; suæ ditionis oppida dunensi comiti seruanda cōmitteret: pecunia absolueret. Rebus apud blayam ita cōstitutis: franci oppidū arcemq; recipiunt: seq; mox ad burgū cōferentes Cubi berardus de mōteferrato cum quingētis bellacibus armatis in præsidio erat. Ioco potiunt: deditibus se anglis & sua inde libere ex composito exportantibus. Eodē ferme tempore quattuor locis franci obsidionē posuere. Albretus cum duobus suis liberis & robusta militū manu arquas: armigniacus comes ryonē: comes de pointieure castillionem in petragoricēsi agro circūallat: Dunensis comes fronsacum natura atq; arte munitissimā arcem petere iubet. Interim aut libournēs missis ad dunensem comitē oratoribus: certis se legibus caroli ditioni credere. Obsessi uero quattuor locis angli cum accepissent burdegallos de deditioe cum francis uerba facere acerrime quidem se defendebant: euentū cōventionis præstolantes ut unacum ciuitate cōmuni pacto uterent: aut re infecta cōditioni temporū se acomodarēt. Sed qui fronsacum tuebant: obsidione angustati ad. xiiii. calēdas iunii arcem frācorū potestati permittere promiserunt nisi intra illam diem suarū partium duces opem illis afferrent. Postq; frustra auxilium expectāt. fronsacū ut cōuenerat relinquūt cum suis bonis abeuntes: receptis obsidibus quos ad promissi firmitatē dunēsis comes acceperat. Dum hec in prædictis obsidionibus gerunt: burdegallēses ad dunēsem comitem suos nūtiōs mittunt cum mandatis se atq; ciuitatē cum prouincia uasconia caroli potestati diffinitis conditionibus summittēdi. At nos deditiois formulā nō subiicimus: propterea q; burdegallenses in fide nō manserunt: q̄q; exacta die qua ex anglia opem præstolabant: francos in ciuitatē induxissent. Fuxensis comes & captaubussus burdegallorum exemplum secuti: in caroli ditionē uenere: quibusdam adiectis cōditionibus quas dunensis comes fortunā nō aspernatus regis nomine admisit. Paccata omni fere puincia: magna pars exercitus domū dimissa est quæ uiginti millium robustorū uirorum & qui armis affluti essent numerū efficere certo cognitum est. Supererat ultima uasconū baiona: quā missis cum expeditione comitibus fuxi & dunensi circūallare carolus mandat. Obsidio propter bina fluuenta doram & niuam quibus ciuitas pene omnis alluitur: duobus locis ita partita fuit: ut alter exercitus alteri suppetiari nō posset. Paucis tamen intercedentibus diebus angli qui suburbium sancti leonis forti præsidio tenebāt (rebus suis diffisi) suburbium cum sacris locis incendūt: ad suos se recipiētes. Quos insecuti prope franci parum abfuit quin una cum hoste in ciuitatē irrumperēt: sed altissima fossa impediti impetu abstinuerūt. Postridie eius diei albretus & uicecomes tartafus cum ducentis equitibus & tribus sagittariorū millibus subliciu pontē qui ad sanctum spiritum ducit: per quem ad obsidētes hosti patebat accessus: occuparūt: eumq; deiiciūt. Erat ad mare propugnaculū quo eruptionē facere hostis poterat. Igitur imparatos intercipe francos ratus: cum clam milites eduxisset: bernardus biernus fuxensis notus in hostē progressus eum in ciuitatē egregia uirtute retrusit. Nec longa interueniēte mora templum ciuitati propinquū fossis atq; aggere diligentissime munitū partim dolo partim ui atq; armis capit: atq; ita circūquaq; ciuitate cōclusa: obsessi metu percellunt. Nectar dant nuntios ad comites mittere qui colloquiū impetrent. Quo assecuto: pax eis concessa est: si iohannē de belmōte rhodium equitē præsidii præfectum cum omni reliquo præsidio captiuum darent: reliquis ciuitatis incolis suis legibus relictis: si quadraginta aureorum millia in rebellionis multā perfoluerēt. Ad hunc modum baiona caroli ditioni restituta est. Die uero insequenti oriente sole sereno cælo crux candida in cælo uisa apparuit quam & francus anglusq; palam conspexit. Quo cælesti signo arbitrati ciues se diuinitus admonitos carolo parere: mox angli regis insignibus abiectis candida se cruce (ut francis moese) ornauerūt. Baiona recepta aliquot ex burdegalla atq; baiona ciues ad carolum qui apud talliburgum agebat: ueniūt: fidem nō secus q̄ suo regi exhibentes: baionē sibus autem carolus ex milliū quadraginta multa uiginti remisit.

Eadem tempestate gandeses a philippo burgundionū duce discessere ob salis tributum quod illis annuū imponere conabat. Hinc bello excitato: magna pars regiōis cæde atq; incendio uastat. Nec fuit philippo incruēta uictoria. Rediere tandem in ducis beniuolentiā gandeses: rebellionis pœnas magno ære luētes. In anglia quoq; ob rei publicæ administrationē dux eboracen. & sombreceus cōgregatis copiis manu cōferere festinabant: nisi episcopoꝝ studio atq; moderatōe destitissent. Per id temp⁹ nicolao quinto ecclesiam romanā ministrāte: Cum turci capto bizantio græciā omnem fere occuparēt: guillermus destoteuillus rothomagensis cardinalis ad carolū legatus mittit qui inter francos anglosq; pacis arbiter esset. Nam tam potētibus regibus bello per odium occupatis: reliquos christiani nominis populos a turcis inuadi & facile uici pōtifex uerisimiliter formidabat. Legato carolus respōdit: dolere sibi ea quæ a turcis græcia pateret. Neq; se adeo in anglos esse concitarū: quin positis armis æquam honestatem pacemq; admittat. Id semp nō modo oprasse: sed & hosti obtulisse. Ea si interueniat: se armis milite atq; opibus afflictis christianorū rebus ultro auxiliaturū. Traiecerat in angliam ad henricū regem eadem causa archieps rauēnates. Cui p regis henrici ad id delectos cōsultores responsum est. Cum tñ terræ a francis angli sustulerint quātum carolus ab eis abstulisset: tum oportunū fore ut de pace conuentio haberetur. Tam superbe uerbum fecit hostis: cui de christianorū eminenti periculo nulla cura erat. Igit legationis exitus inanis extitit. nisi q; scholæ parisiēsis deprauatos mores cōpositiores reddere legatus studuit: ex cōmunicationis mucrone feriēs eos qui positarū a se legum præuaricatores forēt: qui ue scholæ rectoratū id est primariū magistratum qui tertio quoq; mense finit: pecuniæ largitione reciperet. Quæ lege ceteri quiq; scholastici magistratus tenebant: ne solito strepitu atq; largitione officia uenirēt. Dum hec a legato gerunt: iacobus cuerus caroli argētarius cum turcis commerciū habens: delatus est q; omnis generis arma contra ecclesiasticā prohibitionē ad illos importasset: opificesq; & fabros eiusmodi artis ad eos demississet. Christianū insuper e turcorū seruitute forte elapsus domino suo captiuū remisisset: & ingētem per linguā occitanam pecuniam exegisset. Eas ob res in carcerē caroli imperio cōiectus est: deinde grādi ære multatus in exiliū deportatus. Pœnas quoq; falsæ delationis luit foemina insignis cui mauritaniēsis nomen erat. Inuenio sabaudiæ ducē per id tempus in carolū nō nihil commisisse: & propterea regem irritatū expeditionē i sabaudum duxisse. Delicti uero modum scribere nō possum quem a scriptoribus nō accepi. In forestam carolus cū uenisset (unde breuis in sabaudos est transitus) legatus destoteuillus ad nicolaum pontificem reuertens cognito caroli aduētū: ad ducem primū conuerso itinere: mox ad regem uenit: atq; ita egit ut commissorū pœnitēs dux omnia satis carolo facturum iure iurando promitteret. Ea ducis pœnitentia mitior factus rex domū copias misit. Legatus cōceptum iter persequit. Interea burdegallēs uetustæ āgloꝝ cōsuetudinīs & cōtubernii non oblitū aduersus francos cōiuratione facta: dominū lesparrū cum aliquot ciuitatis optimatibus per speciem alicuius cōuenientis negocii a se dimittunt. Cui cōiurationis auctores fuisse referunt mōferratus & dāgladus fidei quam carolo præstiterant cōtempores. Euecti in altū qui burdegalla egressi erant in angliam ad henricum se cōferunt. Promittuntq; se ciuitatēq; suam eius potestati permissuros si exercitum in aquitaniā mittat: francorū apud eos nullas copias esse præter eas quæ in præsidiis erāt constitutæ minus ad cōferendū prælium sufficientes. Legatur ad id bellum a henrico rallebotus qui angloꝝ millia quinq; classe imponēs ad medocum insulā. xv. calendas decembris ad nauigatus: cōfestimq; aliquot cohortes late dimittēs terrorem incolis incutit. Burdegallēs audito ralleboti aduentu: alter ad alterum fermone clam habito: francorū præfectos liberos dimitti oportere consulēbāt. Hi erant coytius aquitaniæ senescallus & iohannes podiēsis pprator ciuitatis. Dum in dubio res agit quidā secreto abeūtes portā anglis referāt. Nec mora uterq; præfectus cū omni præsidio & regis magistratibus ad hostiū manus nulla cæde commissa proditi sunt. Coniuratione ad carolum perlata: utrūq; marescallū cum doruallo comite & ioachino roaldo ad claro

Gandeses

Cōstantino/
polis a turcis
capitReformatio
scholæ parisi
ensis

Iacob⁹ cuer⁹

Burdegallo/
rū a carolo
defectio

Rex carolus septimus

montensem comitē qui aquitaniae praeerat mittit: sexcētis equitibus & eis adiunctis sagittariis eos comitatibus. Sed diligens hostis prius aliquot arces cepit q̄ copiae conuenissent. Superuenerant quoq; talleboto ex anglia quattuor millia armatorū cū octoginta nauibus commeatū affatim uehentibus. Et castillio quidem fronsacusq; in potestatem talleboti peruenerūt. Carolus autē postq̄ turoni hibernasset: nouas copias educens lisigniaci castra fecit: atq; inde ad sanctum iohānē progressus: accepit charlayum oppidum a iacobo chabano ui captum esse multis anglis occisis atq; eos qui in turrim confugissent capite omnes punitos extitisse propterea q̄ praestitā carolo fidem abiurassent hostem secuti. Nec multo post castillione in agro petragoriceū. copias ducere loheacum iubet: attributis ipsi octingētis supra mille equitib; cum sagittariis. Positis apud castillione castris: iohannes bureus & iaspar eius frater impedimentorū praefecti septingētos quos continēter habebant fossores fossis circū dare castra imperant. Cognito quid ad castillione gerebatur tallebotus eductis quinq; anglorū millibus in francos progredit̄ qui ad eius aduentū in uallum se festināter recipiūt. Pedites uero sagittarios segnius agentes tallebotus circiter centū intercipit. Qua fortuna elatus: cū francos fugere persuasum haberet: nec suae adhuc copiae omnes cōuenissent: paulo restitit atq; interim se curare milites iubet. Hec mora francis nō inutilis fuit. Nam interea uallum munitionibus tormētis munit: & se in hostem animose corrobora. Coacto omni exercitu tallebotus ad francorū munitiones ducens: in uallū tumultuario impetu irrūpere contendit. Quem cōstanti uirtute francus exturbat. Vrebat̄ eo die tallebotus (q̄ ueteranus esset) paruo gradario ex quo suos in praelium animabat. Reliqui uero oēs pedites dimicabant: & incredibili animi feruore castra oppugnabāt: militaria signa loenge plura ad ostentationē ferentes q̄ illorum numero cōuenirent. Pugnatū est diu atq; acerrime ita ut diu dubia uictoria neutri spem promitteret. Donec accito montabano & praefecto henaudo cui britonum ducis phalanges audiebāt: franci uiribus receptis hostem propellunt: aliquot eorū signis occupatis. Quam obrem animo tabescentes angli: cum talleboti gradariū glande prostratū & ipsum tallebotum a sagittario franco occisum cōspexissent in fugam cōuertunt. Occubere in eo praelio octingēti angli obsecuri nominis cum quadraginta uiris illustribus in quibus fuit talleboti filius. Fugientium uero atq; eorū qui se anni dordonae credidere par numerus fuisse refert. Moseratus autē danglaudus & caudalli filius cum quinq; millibus castillione protenus petiuerunt. Lesparrus burdegallā. At castillioneſes q̄q; firmo praesidio tenerent deditiōnem tamen fecere: caroli se omnino uolūtati permittētes. Quoq; consiliū secuti melionenses atq; libornenses dicto paruerūt. Quiq; nouum in medio insula castellum tenebant post quintūdecimū obsidionis diem a claromōtensi comite recepti sunt. Idem fecere blancafortē. cadillac: sancti macharii incolae: langonii & uillendrani. Nam ex anglis carolus libornum ueniēs hostem timore perterruit: ita ut paucis intermissis diebus aliquot oppida atq; arces ceperit: & burdegallam sagittarios miserit qui agrum uastarent: extructo e regione ciuitatis propugnaculo in loco quem lormontum incolae dicunt: ubi ad praesidium constituti fuerunt loheacus: ludouicus de bellomontē: iacobus chabanus: iohānes & iaspar bureus fratres. Erat nō longe in portu classis regia armis cibariorūq; abunde instructa: in cuius cōspectu etiam angli in nauibus stabant q̄ ad nauium tutamen propugnaculū exaedificauerāt: unde in francos excursiones diētin faciebant. Sed tandem commeatu destituti: pressiq; continuo francorū incurſu: praesertim cū finitima loca omnia sibi erepta essent: nec quo se reciperēt haberēt caroli clementiā poposcere. Erat enī carolus natura perbenignus & iam pestilens aer exercitū offendebat q̄ obrem recepta in fide burdegalla: anglis dedit abeūdi potestatem. Durasum autem & lesparrū aliosq; proditiōnis principes uiginti relegauit. Sed lesparrus nō multo post apud pictauos capitis supplicium luit: q̄ alteram in carolum proditiōnem cogitasset. Atq; ita burdegallensium rebus compositis: claromōtano comite ad prouinciā custodiam praefecto: carolus turonū regressus est: cum flueret a christiana salute annus quadringētesimus quinquagesimus tertius supra mille. Quo tempore guillermus edelinus

Castillio

Morit tallebotus

Guillermus edelinus idola

theologus doctor sancti germani de laya prior: apud ebroicas ad perpetuum carcerē
 damnatus est ob falsæ religionis causam. Nam cum illustris cuiusdā sceminæ amorib⁹
 teneret: neq; cōsuetudine eius frui facile posset: demonē sibi patronū adhibens: eum
 in arietis specie adorauit: a quo postea edoctus scopam fumere & inter femora equitis
 instar: ponere quo uolebat breui momēto se traducebat. Quod impietatis genus ualdē
 sium esse dicit. Aduersus aut burdegallensium leuitatem atq; perfidiā carolus duas
 apud eos arces extruxit quibus in fide cōtineri populus recens cōuersus posset. Per
 id tempus cum de præfulatu auxitano duo diuersarū partium cōcertarent. Armignia/
 cus comes caroli mādata aspernatus: alterum competitorū lustinū nomine in sacro do/
 tii sedem perduxerat. Quam rem ægre carolus ferēs claromōtanū comitē cum copiis
 in armigniacū mittit. Qui adiutoribus comite dōmartino & floqueto eboracensi præ/
 tore rebellem spoliauerūt terris suis. Otho quoq; castellanus florētinus & guillermus
 gonfrierus simulacra quadā magica arte cōfecerāt: quoq; nixu (ut ipsi stulte sperabāt)
 præcipuā apud regem inter aulicos auctoritatē consequerent. Eius rei causa ad carolū
 delati: alter tholosā: alter turonis in carcerē cōiectus est. Iohānes præterea alēconii
 dux caroli mandato parisi cōpræhensus meldunū in custodia deducit. Ipse em̄ tēpore
 tranquillitati inuidēs & partæ a carolo quietis impatiēs: nouos belli motus ab āglia p
 curabat: missiq; ad hostem frequētibus nūtiis: hortabat appetere normanniā: se illis
 adiutorē fore pollicitus. Castella arcesq; habere se: quæ omnia ueniētibus proderētur
 Carolū procul abesse: & tribus diuersis regionibus copias suas cōtinere. Loca multa
 prius occupare posse q̄ carolus sentiat: & ut firmiore fidē cōsilia procederēt: filiā suam
 eboracēsis ducis filio in matrimoniū dare cōstituit. Ad hanc proditorem ministeriis
 usus est iacobi hay angli: thomæ gilleti sacerdotis danfronti: & hontitonis caduceato/
 ris angli & emōdi calleti. Quibus occultū signum alēconius hoc dat: pollicē ei⁹ dextrū
 manu præhendere ad quem uel uerba uel litteras essent: de hisce rebus reddituri. Hec
 postq; testibus & ipsius alenconii spontanea cōfessione cognita sunt: Carolus apud uī/
 docinas cōuentu procerum habito: iohannē alenconii ducē forrunis oībus priuatum
 secundo postq; captus fuerat āno mortis supplicio dignū pronūtiari iubet. Sed demēs
 rex sententiā postea moderatus est: nec em̄ mors proditori inflicta est & ei⁹ liberis for/
 tunæ restitutæ. Ad hec omnia ludouici quoq; in carolū patrem cōtumaciā itercessit
 Hic em̄ cum natu grandior esset occasione ex aulicis qui patri & rebus publicis inferui
 rent sumpta ex curia in dalphinatū abire a patre impetrauit cōstituto ad hoc tempore
 mensium quattuor. Id seu suapte natura seu suorū prauis cōsiliis fecerit nō facile scripse
 rim. Illud certū est ludouicū molestissime perpeti: q̄ a patre non satis pro suo arbitrio
 pecuniæ & prouētū sibi suggereret. Et domesticis eius dolebat: totam regēdi aucto/
 ritatem penes quosdā aulicos esse qui publicis officiis atq; magistratibus præfecti diui/
 tiis abundarēt: ludouico uero primogenito scilicet caroli obsequētibus præter quortri/
 dianam impensam nihil illis supeffet. Hac opinione ducti dalphinatum petiuerūt pre/
 mentes oīa uectigalibus & ab opulētioribus pecunias exigentes. Nihil em̄ est quod i/
 digens nobilitas sibi nō licere putet. Cuius rei cōscius factus carolus dalphinates petiit
 ut ludouicum apud uiennam ubi propugnaculū in colle sibi ædificauerat compræhē/
 deret: At ille patris aduētū perterrefactus ad philippū burgūdiæ ducem mox proficisci
 festinat. Interim uero carolus omnē delphinatū uēdicat mittitq; ad regni exitus ludo/
 uici digressum obseruare. Qui nihilominus clam dilapsus: in brabantia perfugit: rece/
 ptusq; est a philippo: & debito honore habitus: apud quem annos fere decem mansit.
 Missis interim ad patrē oratoribus qui conciliatū eum redderēt patri: ei⁹ liceret i pa/
 tris conspectū per aliquot annos nō uenire. Addidit huic legationi philippus oratores
 se excusaturōsq; ludouicū hospicio admississet tanti regis filium cui ipse obsequi maxi/
 mē teneret: trepidatū quidē & patris iram potissimū formidatū: cupiētī quoq; in turcos
 expeditionē ducere si eo adiuuaret pater. Auditis utrisq; legatis carolus: respōdit: hono/
 ris plurimū ludouico quidē deberi si in patrē debitā pietatē exsolueret: neq; philippū
 errasse q̄ eum hospite haberet. Verum mirari se quæ causa timoris ludouico fuerit: q̄

Iohānes alē/
 coui dux ca/
 pitur

Ludouicus a
 p̄e defecit

Rex carolus septimus

tantopere trepidaret: cum patrē facilē & maxime māfuetum fuisset expertus: Cuius rei testes locupletes essent gabriel uernus & celestinēsiū auinionēn prior: qui ob rē ipam nicolai pōtificis romani auctoritate ad eum oratores aliquādo cōuenerāt: q̄ uero postulationibus nō acquieuisset minime mirandū esse: propterea q̄ eius postulata optimorum uirorum sententiā repugnarēt: qui sentirent nequaquā decere ut filius a patre atq; a regno procul abesset: consiliū secutus hoīm improborū. Expeditio nē uero in turcos in ludouici mentē incidisse: se profecto admirari cuius ipse anteq̄ a patre discederet nūquā meminerat. Id ipm nihil aliud esse q̄ dilationē uerā erga patrem reconciliatōnis: eo maxime tempore cum hostis anglus uigilantissimus esset regnum francorū repetere: aduersum quē milite opus erat: q̄ uero delphinatū uendicasset: id ad terrā incōmodū non esse cuius incolā libertatem nō amisissent: quos de hac re oratores ad delphinum ituros sperabat: qui nullius se incommodi pressura uexatos testarent. Verū neq; litteris neq; legationibus ludouicus moueri potuit ad patris conspectū redire: diuq; res in dubio fuit: an bello tanta discordia finiret. Sed dissimulata res est: intereaq; carolus interit. Dum hec inter patrē filiumq; agitant: rex hūgarus magdalenā caroli filiā uxorem perit. Cuius rei causa sexcētos equites ruronū ad regem mittit cum insignibus muneribus. Erat laodislaus trium regnorū hungariā bohemiā atq; poloniā princeps: cuius ope carolus cōstituerat in turcos exercitū aliquādo ducere. Excipiunt a carolo legati incredibili apparatu: Sed letitiā & cōmuni omnium gaudio se infelix nūtius admiscuit itaq; nūtiā laodislaus mortē obiisse cuius interitus ueneni suspitione nō caruit. Legati nihilominus nō minore cura accipiunt: comitati illustribus uiris qui publica eos impesa leuarent donec in germaniā demigrarūt. Intermissis paucis post hec diebus petrus britonū dux diurno morbo correptus interiit. Qui successorē habuit richemontum franciā conestabilē morte post paucos dies assumptū. Quē secutus franciscus aurelianensium ducis nepos ducatum adeptus est. Carolū deinde mors excepit cum nūtiatum ei fuisset quosdā potionē apparasse qua interiret. Eare tam uehemēter turbatū animū induit: ut dies septem totos cibo abstineret: hortatibus maxime medicis se inedia magis q̄ morbo affici. Sed dum edendo uitā consulit coercitis arteriis cū stomachus nihil cibi reciperet absumit: die festo diuā mariā magdalenes sacris christiano ritu pceptis elatusq; est ex magduno yueriensi regiā pompa in sepulchro maiorū suorum & in diuidyonisii cœnobio sepultus. Rex proculdubio in quē fortuna asperrime primū defauit tanq̄ exterminare eum regno statuisset: deinde blande illū attollens: uictorem gloriosum atq; dei benignitate patriā restitutorē effecit. Nam illud de eo scribi dignum est q̄ discordatibus de regno anglis dux eboracēn. richardus regnū affectās henrico regi nō dissimulato odio aduersari cœpit. Cuius cœptis henricus occurrēs grandi exercitu cōtracto se campestri loco aggere & firmis munitiōibus uallato cōtinebat: constitutus octo per circuitū portis atq; custodibus sui generis: ne quis nisi notus in castra se conferret. Ad quem locum richardus eboracēsis & uaruici comes frequētī populorū manu instructi promouētes cum iam custodes clam haberent amicos: uallum ingressi ad henricum peruenerūt quem deprehensum occisis aliquot proceribus qui hērico circūfitebāt: londonias deduxerūt: præcedente illum uaruico qui ense conestabilis more præferabat. Moxq; ad arcem quā henrici præsidio tenebat succedēs: cum illā ob firmatam inuenissent: præfectos quattuor uiros insigni nobilitate ad colloquium uocant: promittūtq; iureiurādo adiecto uitam illis & fortunas saluas fore si arcem illis patefacerent. Persuasi proceres regi occurrūt: atq; mox salutato henrico dum illum a tergo comitant: orta in populo seditione quidam in eos insiliūt: unūq; illustrē apprime uirum: cui descals cognomen erat mastant. Reliquos postridie ante arcis portā capite multatos quadrifariā exsecuerunt. Fidei rara est ratio apud eos qui imperii concupiscentia digladiant: quā sceleris autorem pœna nō prætereant. Itaq; supererat ex hērici familia dux sombreceus qui iniquo animo ferens regem a cōiuratoribus nō secus ac captiuū teneri: compluresq; suā cognatōnis fuisse interemptos: iuuentutē multā eorū maxime quorum parētes aut cognati perierant cogit: atq; richardum in planicie sancti

Laodislaus rex morit

Carolus agri tudinem con trahit

albonis inuentū plurimog; milite instructū adorsus cum plærifq; aliis necat. Cuiusca/
put amputatū quādoquidem regnum affectauerat straminea corona illudi iubet. His
henrici aduersitatibus permotus Carolus: litteras ad normannos dat: sinant absq;
controuersia anglos ad se henrici partes secutos transfretātes regionē incolere: diuer/
sariq; & in ea libere negociari. Tali profecto benignitate usus est carolus in eum qui ho/
stiliter illum saepenumero fuerat persecutus: tentauitq; quoad fieri per eum potuit hé/
rico auxiliari ut eum in libertatem uendicaret. Ad hunc modū humanarum rerū mu/
tabilis conditio est: ut in sublime prouectus casurum se merito formidet: deiectus autē/
nequaquā animo tabescat: henrico foelicia initia fuere: carolo contra. deturbatus ille re/
gno est: hic in regnum post multas aduersitates gloriose exaltat: & uictoriosus appel/
latus. Pridie mortis eius uisus est fulgētissimus cometa tanti principis interitum præ/
currens: & futurorum nuntiator.

Eni & mansueto patri asper & uehemēs filius successit ludouicus: consilio præ/
ceps ingenio uario & domesticis uix satis perspecto. Nec dubia fides fuit caro/
lum iuniori suo filio carolo regnū si commode potuisset relicturum: sed belli
feminaria execratus ludouici mores atq; absentia lōganimenter tolerauit. Cogitauerat
enim diu tacitus bellum in burgūdos mouere: plærifq; sibi assentiētibus proceribus: &
cum ad id propensus esset: expectabat tm̄ belli aliquē motum a burgundo excitari: ne
tam autor diffensionis q̄ propulsator iniuriæ esse uideret. De caroli morte nūtio acce/
pto: permulti qui officia magistratusq; administrabāt ad ludouicum protenus gratula/
bundi se in hannoniā contulerūt: sciscitaturi ab eo quid illos facere præciperet: i petra/
turi quoq; de suis magistratibus & officiis stabile firmamentū. Quattuor tm̄ ex omni
numero petitor; admisit: petrum orfauerium: nicolaum louueriū: quos ad ratiocinia
regionum computor; consiliarios instituit: Iohanne baileto requæstarum coniudice
& in cancellaria referēdario ordinato: symonē carolum in eū quem prius magistratū
gerebat restituit: q̄q; iam fere atate defectus esset: & nō nisi lectica iter conficere posset
Reliquos magno numero parisiū remisit: eius aduentum præstolatuos. Interea cō/
fluunt ad ludouicum ornatissimi quiq; proceres qui sacrā dum nouellum regē remos
perducerēt. ubi iouenellus loci archipræsul eum more maiorum unxit atq; benedixit
Quo mysterio absolutus ludouicus ad parisiōs protenus profect' est: nec facile scripse/
rim quo fastu & pompa a parisiaciis sit exceptus. Nam ut fileam populi ex omni franco/
rum imperiō concursurum: qui ad festum diem cōuenerat: mira erat per omnē ciuitatis
publicam uiam ludorum frequentia: gloriāntibus inter primos burgundis: qui in re/
gnum sua opera reducem ludouicum post longum a patre discessum iactitabant. Ex
actis per hec solennia aliquot diebus: cum philippus burgundionū dux domū repete/
re cuperet: regem magnopere cohortatus est: iram si quam animo in proceres conce/
pisset deponere: obliuisci prorsus atq; obliterare quæ præterita erāt: satis admodum
esse illi q̄ nullo tumultu rex esset & uocaret: & quia frater illi esset debere adolescentē
amare atq; amplecti: & patris hæreditatē cum illo legitima portione diuidere. Hec atq;
similia multa locutus philippus ludouicū dimisit: picardiam reuisurus. At ludouicus
qui exulceratum animū haberet: & patrias leges iam dedicisset: exteris moribus per/
diuturnum usum imbutus: multa partim suo ingenio: partim eorum qui absentiam a
patre exilium fuisse reputabant: agere cepit. & principes in primis parui admodum ha/
bere. Venationis omnē prope consuetudinē prohibens: ita ut piaculum esset aues aut
canes alere: cassibus uti: insidiari feris animātibus nisi quoad ipse permitteret. Et quod
illi maximū ad eas quæ superuenerūt discordias momentū fuit: magnopere nixus est.
infimæ fortis homines præ proceribus opulentos sublimescq; facere quos ad suas uehe/
mentes uoluntates obsequētissimos esse cupiebat. Non em̄ æquanimiter ferebat si qs
dicenti uel imperāti sibi quauis ratiōe aduersaret plus suapte ingenio q̄ cuiq; sapiētissi/
mo fidēs. Fuit illi inter præcipuos domesticos iohannes dulude: iohānes balua quem
cardinalem romanū sub sexto quarto atq; innocētio octauo ipsi uidim': iohānes heber/
gus post baluā ebroicē. præsul: dominus de foresta: oliuerius dyabol': quē ludouic'
pui

Rex ludouicus undecimus

sublata dyaboli appellatione malum: deinde dammā cognominauit: stephanus offi/ arius. Quibus ministris pro sua uoluntate diuerso tempore usus est. Accessit his lōgo post interuallo doycus uersutus in primis & temerarius: supraq; generis sui conditio nem audax. Ab his ut quisq; per uices ludouico obsequeretur posthabiti principes et magna pars nobilitatis: desciscere a ludouico: seq; & suam dignitatem tueri constitu unt. Igitur clandestinis nunciis quid singuli sentiant sciscitantes: postq; de sententia il/ lorum satis constitit: britonum dux franciscus oratores ad ludouicū qui pictauiaē age bat mittit: simulans nescio quid quod utriq; utile esset. Nec repugnat ludouicus: tantū perit: ducem ad se uenire: qui ab oratoribus promissa præsens confirmet. Dant fidem legati id se facturos. seq; prope diem una cum suo principe reuersutos. Cum illi picta/ uia a rege abeuntes: duodecim tantum passuum millia confecissent: clam dilapsus ca/ rolus regis frater: ad eos se cōtulit: in britaniāq; festinanter profectus est. quo illum præcesserat iohannes dunensis comes discessionis caroli maxime consultor. Sic enim inter principes conditum erat. Nec defuerunt p̄multi proceres: qui cum mox reli cto rege sequerentur. Qua re cognita iohannes borboniorum dux (qui ludouici foro/ rem in matrimonio habebat) aperto bello insurgit. & quicquid regii fisci in suis terris erat occupat. Crussolumq; et trainellum: atq; donolum primores fere regis aulicos in custodia cōtinuit. Deditq; sedulo operam eximere de diui antonii bastilda antonium. chabanum qui illic ludouici edicto seruabatur. Itaq; eodem ferme tempore quo hec gerebantur: antonius noctu ad ducem aufugiens: magna leticia ab eo exceptus est. Quippe q̄ ludouicum non diligeret: et futuro bello commodissimus esse sperabatur.

Huius ergo tam manifestæ defectionis initio turbatus ludouicus: carolum de mel/ duno iohannem baluam: & iohānem præuotum ad parisiōs statim cum litteris mittit quibus ciuitatis rectores et primos ciues monet: eminentis ob caroli fratris a se defe/ ctionem periculi. Intelligere se principes arma aduersum se mouere: opus ideo esse ui gilantissima custodia: ne noui in ciuitate motus prodirent. Vnam eorum ciuitatē esse regni caput: unde reliquæ uel belli uel pacis exemplum accipiant. Si in fide parisi per/ maneant: nihil sibi timendum esse quæ coniurati moliantur. Ea oratione proclues ad audiendum parisi: excubias cōstituunt: adhibitis primariis portis custodiibus. aliquot etiam profus obstructis. Cathenas præterea quæ ad uiarum compita negligentius cu rabantur reficiunt. Hec dum parisi geruntur. anthoni⁹ chabanus custodia elapsus: p̄ uastinum iter faciens: sanctum forgeum et sanctum mauricium (quas arces goffridus cuerus præsidio tenebat) capit: bonis omnibus direptis ipsoq; goffrido captiuo abdu cto. Insurgentibus tot rebus nouis. Ludouicus accito renato andegauensium duce (quem sicilia regem appellabant) et carolo cenomanorum comite: fortem. xxx. fe/ re millium militum exercitum cogit. Sed cum dies non paucos ibi moratus parum ad modum proficeret: attributa renato caroloq; fratribus parte copiarum: quæ britonū cœpris obsisterent: reliquum exercitum in bituriges ducit. Bituriges tamen ciuitatē præterit: quam magno præsidio a borbonien⁹ notho: fratris sui caroli noie teneri acce perat: moxq; in borboniū (quod biturigibus uicinū est) profectus: castellū scti amadi expugnat. Nec multo post mollissonii in ludouici potestate uenere: cedēte loco iaco bo borbonio oppidi p̄fecto. Per hos dies cū nōnulli ex p̄sidio scti forgei satellites: moretū incurrisset: ideoq; quosdā q̄ eo loci ex senonib⁹ hospites diuersabat noctu abdu xisset: re cognita ludouic⁹ iubet potes chamossi & de bellomōte dirui. Iā enī fama e/ rat carolū philippi burgūdoꝝ ducis filiū q̄ ex cōiuratis erat copias cōtraxisse: ut cū aliis cōiuratis iūgeret exercitū. nec mēdax fama erat. Nā anthoni⁹ philippi noth⁹: adiūcto burgūdionū marescallo: cū aliquot cohortib⁹ p̄currēs caroli exercitū: royā & mōdide riū occupat. Erāt apud ponā ruc̄ r̄pis i p̄sidio comes Niuern⁹: & iohacin⁹ roaldus frā cia marescallus cū quattuor millibus armatoꝝ: q̄ cognito caroli aduētū: relicto ad op pidi custodia aliquot ex nobilitate frācoꝝ uiris. et q̄ngētis sagittarii s. ponā deferētes mox nouiomū cōpēdiūq; se cōtulerūt. His belli moribus dū picardia agitat: ludouici soror carola borboniorū ducis cōiūx ex uiri cōsilio factū porfanū (ubi rex agebat) pe

Ludouic⁹ co
pias cogit.

tit finē discordiis: positura. Sed itētiōe frustrata rionē (quo dux ex molinis iterū se receperat) reuertit. Eodē tpe sancti mauritii arx dedentibus se iis q in p̄sidio erāt a carolo mel dunēsi recepta est. Iussi quoq; sunt parisi arma domi in expedito seorsum habere: facere de muris nocturnas excubias: faces per cōpita & p domos laternas noctu accensas ponere. Conatus est rex illis diebus ex schola parisiensi delectos habere armatos qbus ad belli necessitates uteret. Præerat autē scholæ rector guillermus ficher? magni animi uir: doctrina & dicendi arte potens: q in caligine iacentibus humanitatis studiis lumen meæ ætate attulit. excitauitq; cōplures latine discere & elegāter loqui. Hic igitur acceptis a rege de armandis scholasticis litteris: contione generali habita: disertam habuit orationē: qua ueritus non est: repugnantē ludouico sententiam dicere: qua maxime probatus atq; clarus factus est. Nam cū beffario græ? cardinalis post aliquot annos romana apud regē legatione fungeretur: audita ficeti fama: eum ad se accersiuit atq; in urbem duxit: cōmendans illum sexto quarto romano pontifici. Extant eius fici ceteri rethoricorū libri: oratōes quoq; atq; epistolæ. Beffarionis autē opus est defensio platonis aduersus trapezuntii: q platonem cōuiciatus aristotelē illi p̄ferebat. Sollicitis ad hunc modū parisiis: Carolus philippi filius ferox iuuenis (a quo auxilii plurimū reliq; coniuati principes expectabant) copias ad pontē maxentii q est ad ysaram amnē ducit. Condixerant autē ii q arma aduersus ludouicū parabant: se ideo cōuēturos ut populum uestigalibus pressum: & pene seruū in libertatē uindicarent. A deo solers est male errantiū cautio: ut iusticiæ uel amen suæ iniquitati p̄tendant. Incedens igitur cū exercitu carolus: libertatē populo passim proponebat: specie beniuolentiæ plebē sibi concilians. Eius pontis atq; arcis præfectū maderū petri orfauerii uicariū pecunia carolus corrupit: arcemq; recepit. Inde q; flumine traiecto: castella q̄dam minimo negotio p̄terius occupat. Venere quoq; in eius potestatē bellilocus & dō martinus. Mox occupato latiniaco libellos rationū regii fisci burgundi diripiunt atq; incendunt: exactis uestigalibus. Salis item p̄optuariis patefactis: potestatē faciunt sumendi salis: precio mercatoribus tantū persoluto: atq; ita a tributo libera oīa esse pronunciat. Grassante ad hunc modū carolo: ioachinus roaldus ueritus (quod uero simile erat) burgundū parisiū proficisci: cum bona equitū manu in ciuitatē se contulit. Interea autem ludouicus rionem in aruernia obsidet: quo borbonii atq; nemorsi duces armigniacus p̄terea comes & albretus se receperant. Erant in exercitu ludouici quattuor & uiginti milia armatorū longo militiæ usu spectatorū: quorum numero & robore territi duces: de pace ad ludouicū nuncios mittunt. Iurantq; (si regis gratiam recuperent) se illi p̄be sin cereq; inseruituros: nauaturosq; diligentē operam ut reliqui sibi cōfœderati principes in beniuolentiam redeant: & fidem seruent. deq; ea re parisiū ad regem nuncios ad xviii. kalē. augusti legaturos. Quod si alia principibus mens maneret: se nihilominus constanti fide conuentu completuros. Hæc conuentionis formula adhibitis apostolicis scribis: litteris mādāta est: p̄cena excōicationis in præuaricatores adiecta. Quæ omnia parisiis referre carolū charlaum uigilum præfectū ludouicus iubet. Qua re cognita decernuntur in urbe ad diuæ catherinæ uallis scholariiū ædem supplicationes. Interim compositis aciebus. carolus burgūdu ad sanctū dyonisiū castra facit: atq; postri die: sancti clodoaldi pontē missis aliquot cohortibus occupare constituit. Quē tertio oppugnatū tandē (dedente se præfecto iacobo mairo) hostis obrinet. Et ne regni: caput parisiū timide præteriisse uideretur: promotis copiis carolus caduceatores p̄mittit q liberū p̄ ciuitatē transitū petant. Id si non impetrent: dicant carolū uim illaturū ciuitati. Præerat eo die portæ q̄ ad sanctū dyonisiū ducit petrus orfauerius & iohannes pompancurtus. Qui cū responsum dare caduceatoribus incipiunt: ecce burgūdi copias oēs ad sanctum usq; lazarū progressas conspiciunt: quasi incautos custodes intercipere sperarent. At armatus populus: & cum suis ioachinus roaldus acerrime resisterūt. Moxq; in pximū campū hostis acie instructa p̄grediens (aliquot ex suis interēptis) ciuitati cōminatur. Sed cū ex muro tormenta in suos frequenter iaci conspexit copias reduxit. Moxq; sequana p̄ sancti clodoaldi pontē trāsmisso: cū accepisset ludouici fra-

Libertas populo p̄ponit

Riona obsidetur.

Rex ludouicus undecimus

trem cum britonibus p belsiam iter facere: ad môtlericū ducit. Iam em̄ rione discesse/
 rat ludouicus: & magnis itinerib⁹ parisiū appetebat: certior factus de burgudorū acces/
 su. Verū cognito q̄ & a tergo frater: & a fronte burgundus copias haberet: numerofo
 pedite q̄ eū sequebatur nō expectato: chartras cū multo equitatu cōtēdit: ratus burgū
 dū prius fundere: q̄ cū illo britones iungerent. Eo ubi castra carolus habebat cū perue/
 nisset rex: nulla sui curandi mora militi concessa: feruens furensq; in hostem p̄greditur.
 Fuit congressus suo initio formidabilis & non incruentus. Nā q̄ in prima acie burgūdi
 pugnabant: plurimi se in fugā p̄cipiunt. Fuereq; ex illis p̄q̄ multi in fuga capti atq; occi/
 si. Huius rei fama ad parisiōs perlata: arma quisq; rapit: atq; p̄ agros effunditur: p̄rāhen/
 surus ex fugientibus p̄rādam. Vidi ip̄e frequētes captiuos dissolutis armis vulneratos
 in ciuitatē deduci. Et populum oēm non secus ac in certa uictoria exultare. Sed ludoui/
 cus sancti pauli comes reliquā burgundorū aciem in statione atq; ordine continens: lu/
 douici uires sustinere fortissime militē admonebat. Ludouicus aut̄ hoste partim fuso:
 reliquos adoritur: qui se curribus tanq̄ uallo atq; munitionibus circūse p̄ferant: cōuer/
 sis in francos tormentis: q̄bus non paucos clari noīs equites p̄strauerunt. Itaq; cōserta
 pugna p̄naciissime dimicantū est: ira ut ludouico nō lōge emineret periculū inter suos
 fortiter p̄rālianti. Et burgundo quoq; fortuna minata est: quē semel a gaufrido de san/
 cto belino: ite: uq; a gilberto grassaio cōp̄rāhensum sui eripuerunt. At equites franci
 tametsi magnis uiribus in hostem uesti complures prosternerent: nemo tñ peditū po/
 ne sequebat qui prostratos iugularet: q̄ obrem spacium erat deiectis exurgendi: & p̄rā/
 lium instaurandi. Pugnātū est uaria fortuna usq; ad uesperā decimā sextā diei iulii mē/
 sis: donec milites scoti q̄ regii corporis custodiam gerebant: aī aduertētes ludouicum
 graui in periculo uersari. (Nā die tota p̄rāstus & cādes nihil cibi desumpserat: & sexcen/
 ti equites quos cenomanorū comes: mōtalbanus marescallus: & gargaffalus ducebāt
 p̄rālio exterriti: turpiter deserto ludouico aufugerāt) assumptū regem in arcē mōtle/
 rici p̄duxerunt: atq; ita p̄rāliū dirēptū est: manente in sua statione burgūdo. Cecidisse
 ex utroq; exercitu sexcenti supra tria milia memorantur. Inter francos occubuit pe/
 trus bresfeyus: gaufridus de sancto belino: & floquetus. Ex burgūdis longe plures. Enī
 uero principis custodes oēs prope interierunt. Recreato paululum rege: consilium
 fuit corboliū se cōferre: atq; inde parisiū proficisci. Itaq; secundo post plium die in ciui/
 tatē uenit. Vbi inter cānandū dū casum fortunāq; suā cōiuiis memorat: multa fortiter
 sapienterq; locutus est: incertā instabilēq; hoīm conditionē causatus. Callebat em̄ lit/
 teras & supra q̄ regibus mos est erat eruditus. Vnde & multos ad illachrymādū prouo/
 cavit. Nihilominus se iterū in hostē ducturum differebat. Sed a prudentibus dissuasus
 parisiū se continuit. Habuit siquidē ad eū egregiā orationē guillermus quadrigarius pa/
 risianus p̄sul: qua rerū p̄rāteritarū memorē cū ludouicū reddidisset: sequentiū rōnem
 habere hortat⁹ est. Decere regē cōsiliis oīa p̄uidere. Circū se habere boni æquiq; amā/
 tes uiros: q̄ & pacis tranquillitatē seruent: & belli motus modestia atq; iusticia moderē/
 tur. P̄rāsulis oratione rex adductus: deligi sibi uiros spectatos iubet: q̄ ad eius consiliū
 quoq; die una cū cæteris ueteribus cōsiliariis accederent. Itaq; ex ciuib⁹ sex: ex parla/
 menti senatu totidē: exq; parisiensis schola pari numero p̄bati hoīes id negocii recepe/
 runt. durā p̄fecto puincia si principis uehementiā attendas. quā bresfeyus uiuens p̄ face/
 riā lepide aliqñ expresserat. Insidens em̄ exiguo equo ludouicus dū uenatū exiuiisset:
 sequenti oratione a bresfeyo est interpellatus. unde inquit serenissime rex fortē equū
 nactus es? Cur ait ludouicus (bresfey) id censes: qñ quidē pusillus est? Quia te bresfeyus
 inquit & consiliū tuū totū una cōportat. Non dissimili cauillatione rursus regem taxa/
 uit: cū a rege anglorū oratores ad eū uenissent. Nam q̄rente ab familiaribus aulicis lu/
 douico: quod in oratores anglos cōsiliis sine suo dispendio munus cōferret: est bre/
 seyus inq̄ tibi cantorū ecclesiasticorū fre quens chorus quos nō magni existimas: nec
 eorū canticis oblectaris: censeo illos q̄bus facile carebis: oratoribus uniuersos dones.
 Subrisit ludouicus tametsi intelligeret p̄ cauillationē id a bresfeyo dictū esse: p̄pterea
 q̄ ad rē diuinā: & ad curarū leuamē cātore harmoniis ip̄e praro uteret. Enī uero deco

Ludouici
mores.

ros rerū mundanarū a maioribus obseruatos ritus & mores ludouicus neglexit: & de-
missa regia maiestate: multis ad cōuiuiū admittis populariter discūbebat: obscene in-
terdū loquens: præsertim cū de mulieribus sermo incideret. Neq; sumptuosa ueste in-
duebatur: neq; curialiū pompa gaudebat. Fuit em̄ illi a montlerici pugna intentus sum-
mopere ad sui custodiā animus: uindictæ atq; prorogandi imperii appetens: & longio-
ris uitæ lōge cupiētissimus. Studuit propterea q̄ plurimas copias habere. Quibus cum
stipendia tribuere cōmode ipse non posset (occupatis a coniuratis locis unde hæc per-
cipi solebant) pecuniā a parisiis mutuo petit. Quā utpote grandem conferre non pau-
ci ciues pernegarunt. Indignatus propterea ludouicus quosdam regio magistratu atq;
officiis amouit: ad omnē profus casum suspiciosus: nec ulli satis credulus. Inde patuit
delatoribus ad multorū perniciē uia. Nam accusatos complures fuisse accepimus: qui
leuibus causis non auditi: extincti sunt. Per idem tps iohannes burgenlis q̄ dñm suum
iohannem berardū parlamenti senatus consiliariū in britanniā secutus fuerat. gratia-
nusq; & franciscus meriodeus fratres: offensæ maiestatis criminati in flumine sequana
demersi periere. Et post aliquot dies petrus gueroldus qui a britonū duce parisiū ex-
plorator uenisse dicebatur capite punitus atq; inde in partes quattuor sectus est. Fœmi-
næ præterea aliquot & parisiāni ciues delati q̄ cū cōiuratis sermonem contulissent in
profluento noctu extincti sunt. Nihil señ turū a delatoribus erat. Satis ad interitū erat
fuisse quomodolibet accusatū. Sed ad coniuratos redeo. Burgūdus uictoria ad montē
lericū habita: gloriabundus stāpas petit: ubi ludouici fratrem & britonū ducē conuenere
accedentibus ad eos reliquis coniuratis: atq; eo loci captato cōsilio post quindecimū
diem in uastiniū mouent: occupātq; priuinū moretūq;. Aduersum quos salazardus &
qui sub ioachino roaldo militabant ad yonā sequanāq; ut transitu hostē phiberent p-
gressi: qñquidem numero militū longe inferiores essent retro abiēre: atq; ita nauibus
apud moretū repertis coniurati yonā sequanāq; amnes exuperant. Erat inter coniura-
tos iohānes renati filius dux calabriæ: quē postq̄ cū copiis in agro autissiodorensi ue-
nire ludouicus accepit: dñm præcigniaci & christoforū palardū ad eū mittit: si forte ad
se magnis pollicitationibus adducere possent. Nam quia ob neapolitanū regnū patris
sui renati noīe aduersus ferdinandū alphonsi aragonensis regis spurīū bellū suscepis-
set: & tanto bello p̄met haud satis esset: spe ludouicus ducebatur eū in gratiā reuocā-
di: dum auxiliaturū se illi in eo bello p̄mitteret. Sed constanti aīo dux iohannes: pro-
positi tenax ad cōiurationis socios ire p̄seuerat. Quare cognita rex parisiis rebus
consulens: sagittarios pedites quos francos supra appellauimus: q̄ ex normannia recē-
ter uenerant: ad præsidīū ciuitatis cū quadringētis equitibus o: dinauit. Moxq; rotho-
magū profectus est: misso ad parisiōs comite deu: q̄ sui loco urbis belliq; rationem ha-
beret. Et cum p̄ cloacarū fossas quibus sordes & purgamenta ciuitatis p̄ paludes elu-
untur multæ salices plantatæ excreuissent ita: ut ad cōstituendas insidias facile accōmo-
dari posse uiderentur: omnes magno possessorū incommodo deiectæ sunt. Tumulus
uero q̄ exportatis ruderibus atq; quisquiliis urbis ad diui dyonisi portam excreuerat
iussus est effodi. Sed conuenientibus ad opus plurimis plebeis: cū res parum procede-
ret: relicto inani negotio: aggeres itra pomerium atq; tabulata ad urbis tutelam extru-
ta sunt. Interim congregati principes charentoniū pontem capiunt: recipientibus
se ad parisiōs iis qui præsidio fuerāt designati. Ponte capto postq̄ hostes sequanā traie-
cerunt: ludouici frater carolus beaurā q̄ matronā uersus: saltum uicennarū claudit ad
diuersandū occupat. Dux britonū ad sanctū maurum concessit. Carolus philippi filius
conflanū (quia paternæ ditionis erat) profectus est. plurimæ autē ex britonibus burgū
disq; cohortes in ipso saltu sub diuo stationē habuere. Quod ubi comes deu cognouit:
Ramburū ad coniuratos legat: atq; cōmittit sciscitari ex principibus quid sibi uelit tan-
tus armorū apparatus. quā mentē in regem atq; rempublicam ipi gerant: se parisiōs esse
positū a ludouico moderatōrē q̄ ad reconciliationē & beniuolentiā magis q̄ ad bellū
aīm intēdat: si ad rem cōponēdā mediator admittat. Talibus mādatis edoct⁹ rāburus
ad p̄cipes p̄git. Sed ei⁹ legatōis exit⁹ soli comiti q̄ ramburū miserat cognit⁹ est: ne in

Cōueniūt a/
pud stampas
principes.

Salices oās p̄
plaudes deū
ciuntur.

Rambur⁹ ad
coniuratos
missus.

Rex ludouicus undecimus

Oratores ex
parisiis ad cō
iuratos.

vulgo forsitan temere prolata deterioris fortunæ metu populus ad res nouas inclinaret. Vix enim ramburus reuerterat: cum hostis in planicie ubi diui anthonii cæpistris monasterium est se late diffudit. In quem prodeuntibus parisiis: leuibus præliis partio utrinq; damno certatum est. Insequenti die carolus ludouici frater ex confederatorum sibi principum sententia litteras quattuor ad parisiis mittit. Ciuiibus unas: parlatemteo senatui alteras. Clero tertias: reliquas parisiacis scholasticis. Quarum hæc sententia fuit: se cum illustrioribus regni principibus non hostili aïo sed reipublicæ gratia cōuenisse: mitterent ad se paucos sapientes & spectatos homines: quibus coitionis eorū causæ fierent cōmunes. Cognitis litteris legantur ciuiū noīe iohannes choartus castelleti proprator: frācisus halle: & arnoldus olearius. Ex clero thomas courcellus: iohānes de oliua theologi doctores: & eustacius olearius. Ex parlamenti collegis iohānes bouengerius: iohannes sellarius: iacobus fournerius. Ex schola parisiensi iacobus iunius: iohannes olearius: iohannes montigniacus: & enguerrannus parenti medicus. Hi omnes duce guillermo quadrigario parisiiano pontifice ad principes se conferunt. Quibus in consiliū admissis iohannes dunensis comes principū uice causas eorū tuocationis edisserit. Accepto quid animi principes haberent legati: ad cōsiliū quod in ædibus publicis ciuitatis eius rei causa paratū erat reuertentes: principū sententiā ad insequentē modū derulerunt. Principes ludouici mores iam diu considerasse: populū nō modo uestigialibus infuetis & seruitute premere: sed se quoq; & oēm fere nobilitatem contemptui habere: oīa pro sua uoluntate gerere. se legē se iudicē se parlamentū esse: oēm regnandi spem in armis & militibus reponere. domesticos ex humili genere sibi cōparare: q̄ illi assententur: q̄ quodlibet imperanti pareant: studere prorsus pares illos principibus facere. Delatorū plena esse oīa: nemini suas opes: sed nec uitā in tuto esse. Proscribi relegari ob friuolā suspicionē q̄ plurimos nihil iam auctoritatis principib; relictum esse. feris & beluis plus securitatis & libertatis q̄ hoībus esse: pecuniā & fiscū in nullius pensis hoīes largissime profundi: pensiones illis annuas sine modo dari: q̄ principibus adimuntur. Iam proxime instare ut ad unū singula atq; oīa intemperanter pertineant. Eas causas principes mouisse ut instructi ad suam tutelam armis ad regiam urbem (a qua cōe francorū iudicium petatur) conuissent: ut more maiorū consilio cleri p̄cerūq; & populi contracto: de rebus cōibus quiete agi possit. Ludouicū quidem illoge & regni francorū regem esse: sed eorū muneris atq; dignitatis esse: hortari atq; cōmonefacere illum: maiores suos imitari: patriis legibus uti: in suo quēq; iure atq; cōsuetudine continere: uestigialia moderari: misereri populi: cui fortunarū nihil prope sit. Igitur petere in urbem sine ulla iniuria aditum. Hæc sunt inquit quadrigarius q̄ a principibus dicta uobis deferenda accepimus. Relatione cognita: de cōuentu cōi cogendo sententia placuit: neq; urbē illis negandā esse: si fide data iniuriis abstererēt: soluerētq; qcquid impensæ ipsi in urbe facerent. Et hoc qdem (si ludouicus assentiatur) concedere contio respōdit: sine cuius assensu nihil temere se agere licebat. Quade re postera die legati ad principes reuerterunt: parisiiorū sententiā renunciantes. At præfecti militum quos præsidio ludouicus reliquerat cognito parisiiorū responso: suos milites recēserunt: & militari ordine pambulauerunt ciuitatē: instructi armis tanq̄ ad præliandū accincti. Ea re populus exultabundus spem meliorem cepit. Addidit quoq; animum montalbanus amiraldus cum copiis eo die adueniēs. Nec pigritatus est ludouicus a normania cum impedimentis & bona peditum atq; fossorum manu reuerti: ne per eius absentiam coniurati in ciuitatem reciperentur. Non enim parū suspectos habuit parisienses: q̄ se inconsulto nuncios ad principes demississent. Rediit ludouici cognito: principes totis fere copiis cum magno tubarum & tibicinum classico per sequanā ripam ad diui anthonii planiciem in prospectu parisiiorum ostentandi sui causa conuenerunt. In quos nulla eruptio facta est: stantibus summo silentio ad custodiēdos muros armigeris: & ex parisiacis ciuibus non paucis. Ad uesperā autem eius diei & insequentibus aliquot diebus cum rursus se ostentaret hostis: occurrit illi ex ciuitate miles: & nūc ad anthonianā: nunc ad dyonisianā portam prælia: militari quadā iactantia commisit.

Interim ludouicus edoctus quæ fuisset de recipiendis in ciuitatem principibus sententia: eos proscribit qui in eam sententiã uenissent: Iohannem oleariũ: Eustacium: & Arnoldum eiusdem cognominis & generis ciues. Iohannẽ choartũ & Franciscũ halle. Quadrigarius quidẽ pontifex q̄q̄ maxime regi suspectus atq; exolus esset: non tamẽ in proscriporũ numero habitus est. Nam q̄ homo integer & sanctæ æstimationis habebatur: in eũ temere sauire ludouicus temperauit. Carpebat nihilominus atq; repræhẽdebat antistitem q̄ ad hostes se inscio produisset. Augebat crimen iohannes professione monachus albigenisũ pontifex & romanus cardinalis natione burgũdus homo literarũ opinione clarus: qui quadrigarii ad coniuratos profectiõẽ ad crimen maiestatis referẽbat. Nec dubiũ fuit ludouicũ id sollicitè curasse: qua aliqũ causa quadrigariũ in aliã ecclesiam traduceret. Sed paucis post annis cũ pontifex uita functus: epigrãmate & sepulchro se digno honoratus in æde uirginis esset: ludouicus laminis æneis quibus epigrãma quadrigarii inscriptũ erat alterũ adiciere iubet: samæ hoĩs maxime pugnans atq; aduersariũ. Per id tẽpus certior factus rex carolum burgundũ statuisse e regione conflari extruere pontẽ: per quẽ in alterã sequanæ ripam traduceret exercitũ egressũ ciuitate: fossorũ magnũ numerũ ad eã partẽ ducit: qui fossas aggeresq; ad phibendũ hostem concinarent: disposito pedite ad fossores contra burgundũ protegendos. Sed callidus hostis cum materiã iã in promptu dolatã haberet: paulo supra cõflatum ad portũ qui anglus dicitur pontẽ extruit: funibus ad oppositã fossoribus partem firmissime colligatũ. Etiam transmittere conabatur: cũ sagittarii franci & equites adueniunt: qui tormentis telisq; ita agunt: ut traiciendi potestatem hosti adimerent. Atq; interim dum eminus certatur: ex numero fossorum quidam normannus nandi peritissimus: in medias fluenti aquas instar mergi clam illapsus: funes uinculaq; & cætera pontis retinacula non percipiente hoste dissoluit: moxq; pons secundũ flumẽ actũ burgundo fuit inutilis. Normannus uero ad suos rediit incolumis. Cedẽte loco hoste: non multo post per nuncios de concordia agi cõceptum est. Deputantur a ludouico cenomanensis comes: pricigniacus: & iohannes dauuetus. A principibus: iohannes calabriæ dux: ludouicus sancti pauli comes: & iohãnes dunẽsis. Qui protenus congredietes duorũ dierũ inducias ad reliqua componenda statuunt: & quia de pacis formula interim non satis conueniebat: dies septẽ induciis adiecerunt. Dum hæc a delegatis de concordia agitantur uenere ad regem ex nobilitate normanna non paruæ copię: q̄ ad sancti marcelli suburbium stationẽ habuere dãno incolarũ. Nam cũ uindemiarum tẽps esset: gens uarũ suauitate illecta uix semimatturos uinearũ fructus sine modo decerebat. & uorabat: nec rapinis aliunde abstinebat: colonos afficiens cõtumeliis. Duos tantũ ex ea genere iniuriarũ pœnas subiisse inuenio. Quorũ alter decinctus & nudus caput: facẽ accensam gestans per ciuitatẽ ad publicas ædes in grauiã deductus: a procuratore urbano supplex ueniam delicti postulauit. Moxq; linguã candenti ferro illi perforata est: & de idẽ in exilium actus. Eius tam grauis supplicii causa fuit: q̄ dum a porta ne in ciuitatem ingrederetur a custodibus reiicitur: paruos per contumeliam burgũdiones appellasset. Duo enim apud gallos noĩa diu ad ignominia ferebantur burgundorum scilicet quos franci hostes habebant. Et armygniacorũ quorũ generali appellatiõne francos burgundi designabant. Postridie sancti pauli comes a ludouico accersitus: prius non uenit: q̄ cenomanorũ comitẽ rex obsidem dedit. Venienti ludouicus in campũ qui diui anthonii monasterio pximus est occurrit: & postq; horas duas totas cõfabulationẽ sine arbitris consumpsissent: rediens in urbem rex solito hilarior: in portæ uestibulo ad circũstantes conuersus: non inquit deinceps a burgundi tot pœnis atq; sudoribus afficiemini. Nam iniurias prohibebo. Sic loquente ludouico Petrus heronus in curia castelleti procurator uas: nihilominus inquit illi nostras auferunt nec illis occurritur: quã uocem excipiens rex: Minus ait est uineas uestras spoliari paucis racemis: q̄ hostem occupare ciuitatem: & opes uestras quas terræ uisceribus infodistis raptas tollere. De concordia cum hætenus nihil bene procederet: ad. xiiii. kalẽdas octobris induciæ plongatæ sunt. Per quas non sine regionis detrimẽto cõiurati in sua

Pœna in oratores qui ad cõiuratos legati fuerunt.

Põsa burgũdo supra seqũnã excogitatus.

Rex ludouicus undecimus

castra multū com meatū coegerunt. Fueruntq; post longas cōsultationes oēs conuen-
tus irriti: ceciditq; tota concordia spes. Et copia q̄ ad portū anglū in munitionib; erat
imperante ludouico se ad cartusienſes recepere: religioſum locū occupantes: ita ut in
cellis monachorū p̄miſcue diuerſarent equi & milites: pulſis idē ſanctis uiris. Nec mo-
ratur hoſtis: flumine tranſmiſſo copias regias q̄ apud ſanctū marcellū & uicina ſubur-
bia caſtra habebant adoriri. Vbi congreſſum eſt magnis uiribus: aliquot utrinq; caſis
atq; captis. Ludouicus aut̄ interea ſecū reputans operæ precii fore ſi eorū q̄ de pace
a delegatis agitata fuerant: pariſios conſcios faceret. Contracto in aedes regiarū ratio-
nū ex qua; pariſiorū conditione conſilio: petrū moruilerii cancellariū mittit: q̄ dice-
ret ſe fratris ſui & reliquorū coniuratorum petita cognouiſſe. Et carolū fratrem ante oēs
petere ſibi in partē patriæ ſucceſſiōis aquitaniā cū xantonibus & tota piſtania: uel nor-
manniæ integrū ducatū diſtribui. De qua re conſiliū prudentiū uiroꝝ cū cepiſſet: fra-
tri reſpondiſſe: ſe id quod regno peculiare erat: dirimere & alteri dare nō poſſe. Verū
cāpaniā briāq; aliis legibus teneri: quas libens fratri donaret: melde: mōſterio: mel-
dunoq; exceptis. Carolo præterea philippi filio pecuniā grandē obtuliſſe: ad leuādā
impenſam: quā in illa expeditione ipſe feciſſet. Quæ tametsi ampla atq; magna eſſent:
coniuratos tñ ea reuſaſſe. Et hæc inquit cancellariū cōcata uobis eſſe rex uoluit: ne
æſtimeris illū illiberale in fratrem: aut in quēpiam fore: ſi de concordia cōuenire poſſet

**Pontifaram
ſorbierus p/
dit.**

Hæc locutus moruilerius conſiliū dimiſit. Interim apud pontifaram ludouicus ſorbie-
rus q̄ a ioachino roaldo relictus præſidio fuerat: i oppidū atq; arcem britones admifiſit.
Et ut recenti proditiōi alterā adiungeret: mox ex pontifara cū aliquot armatis melā-
num cōtendit: alba cruce ut ſemp̄ dū regi obſequebat̄ inſignitus: ut abſq; ulla inimici-
tiæ ſuſpitiōe in oppidū receptus falleret oppidanos. At de pditiōe iam edocti oppi-
dani atq; ad muros in armis ſtantes dū ſorbierū p̄ſpiciunt: proditorē illū iterū atq; ite-
rū magnis uocibus inſclamant. Quā obrem illuſus pditor pontifaram reuerſus eſt.

**Flāma repen-
tina.**

Pa-
riſii uero ii qui ad muros ciuitatis hoſtiū caſtra uerſus excubabant: noctu uident ignitā
ſtellā in foſſam qua aedes dardosiæ ſunt cecidiſſe. Verū æthere ne an ab hoſte ignis p̄-
cederet nō ſatis conſcii: rem ludouico renūciant: q̄ conſeſtim locū petens quo caeleſtis
flāma excidiſſet: diu ibi moratus eſt: dubius ſi ad incendendā urbē illud ab hoſte fuiſ-
ſet excogitatū: atq; interim mandat haberi p̄ ſingulas urbis regiones atq; ad muros cu-
ſtodias. Per id tps miles q̄ in urbe apud quēq; ciuē paſſim diuerſabatur uerbo petu-
lans atq; cōtumelioſus in tantū extollebatur: ut dicere non uererēt: opes q̄ in ciuitate
erant non ciuū ſed ſuas eſſe: idēq; clauē ædiū ſe cuibus detracturos atq; p̄ ſua libidi-
ne & arbitrio uſuros illis: fruſtra confidere illos: q̄ uias chatenis ferreis impediras ha-
berent: quas ipſi in prōptu eſſringere atq; euellere potuiſſent. Hanc militū ferociā & te-
meritatē referentibus multis: mercatorū p̄poſitus accerſitis primoribus ciuib; de re
ip̄a conſiliū capit. Itaq; p̄tenus ſtatuitur fieri p̄ ciuitatis cōpita nocturnos ignes: & illic
ſingulos p̄ ſuas regiones armatos uigilias facere. Secundū hoc edictū: uigilatur totis
locis: & q̄q; ludouicus p̄hiberet: uigilarū tñ eſt. Hæc ſollicitudo ciuitatis milites quieti-
ores fecit.

**Inſolens mi-
les.**

Scio em̄ p̄ eam tēpeſtatem pariſios a ſuo præſidio q̄ ab hoſte magis ſibi ti-
muiſſe præſertim q̄ intelligerent raros in fide regis ſtare: ſed inclinare ad cōiuratos:
ſi ſors obtuliſſet. Nam eadē tempeſtate qua ignes p̄ urbē fiunt: ſancti anthonii p̄ pugna-
culū: id eſt ut vulgus loquit̄: baſtilda compertū eſt portis recluſis peruiū: quod ad ho-
ſtem noctu admittendū factū eſſe p̄ multi interpretabant̄. Nam & tormentorū aditus
p̄ quos ignis indi ad puluere poteſt adactis clauis obſtructi erant: ne in aduenientē ho-
ſtem iaci glandes aut ſaxa poſſent. Sed poſtq; tot ignibus illuminatā ciuitatē hoſtis ani-
ma uertit: cœptis deſtitit. Acceſſit ad has quotidianas ludouici curas binus puices
nunciū: unus q̄ giſortiū renūciat copiis hoſtiū circūdari: nec in oppido aut in arce q̄
q̄ præſidii eſſe. Nullū præterea tormētū aut machinā illic aduerſus hoſtem relictā. Alter
rothomagū a coniuratis ſollicitari. Cuius nunciū fidē auxere uxor ſ breſeii literæ q̄ a
mariti occubitu rothomagi incoluerat. His litteris ſignificabar ſe brequemontū pala-
tū rothomagensis præſectū præhenſum in cuſtodia habere: q̄ hoſtiū parte ſequi uide

batur: propterea in tuto esse eā ciuitatis partē q̄ & a ponte & a palatio erat. Verū tāetsi hęc ita nunciabantur: postera tamen die iohannes borboniorū dux unus ex cōiuratis in arcem p̄ posticū recipit. Qua re cognita principes ludouico renunciant: Carolū ei⁹ fratrem neq; cāpania neq; bria pro parte hęreditatis contentū esse: normanniā unā & solam petere patrimonii loco. Eam ob rem cū primariā ducatus normānici ciuitatē occupatā rex intelligeret: quā nō facile recuperare sperabat: & q̄ bresēi quā diximus uxor: iohannes item hebertus: & balua ebrouensiu⁹ p̄sul sibi pfamiliares suadebāt: normanniā fratri dono coactus reliquit: recepto biturigū principatu. Pacato fratre: superant ceteri cōiurati: quibus facere satis oportebat. Carolo burgundo cessere in perpetuā possessionē perona roya & mondideriū: ad hęc guinarū & bolonię comitatus: q̄ uis ea loca ludouicus soluta pecunia a philippo patre redemisset. Iohanni calabrię duci ingens pecunia data est & copię attributę quas regio stipendio quo uellet duceret Borboniorū duci par pensio quā a carolo septimo annuā p̄cipiebat assignata est: cum solitis copiis. Et q̄ in coniugis dorē soluta nondū pecunia erat p̄soluta. Comes dunensis q̄cunq; coniurationis tpe bona sibi ablata fuissent restituta accepit: annua illi pensio ne adiecta. Dōnmartini comes in terras & possessiones quas iudicio senatus parlamēti regis fisco publicatas habebat: restitutus. Sancti item pauli comitē ludouicus constabilem instituit: mortis quā postea passus est p̄ludiū. Postq̄ coniuratis satis est a rege factū pax p̄petuarū induciarū noīe p̄conis uoce & in ciuitate & in castris principū uulgatur: fitq; & cōmeatus & rerū uenaliū cōmunio. Illud tñ p̄cipue indecorū uisum est: ludouicū tantū regē ad carolū burgundū constanū usq; profectū esse: diuq; cū eo in agro seorsum cōicasse. Sed erat ludouico ingenū ad futura longe prospiciēs. Et qui p̄sentes iniurias ulcisci aliquādo cuperet simulabat amicitia: non necius quosq; coniuratos seorsum posse posthac castigare: si burgundū ab illis separaret. De quo postea astu & latētib⁹ cōsiliis ip̄e uindicat⁹ est. Nōdū erat de britonū duce conuētio firmata. Restituitur illi montiforensis comitatus cū grandi pecunia. Per eos dies fiebant a parisiis magna sollicitudine excubię & nocturni ignes: ne aut in regē aut in seipos q̄cū uel domesticus miles uel peregrinus moliret. Surrexit eadē tempestate leodiorū populus & in brabantinos qui burgundarū partiū erant crudeliter grassabatur. Eius rei gratia carolus philippi filius copiis receptis: picardiā reperere constituit. Non tamen prius digressus est: q̄ uenienti uicennas regi carolus ludouici frater in regis uerba iurauit. p̄stita ob normannię ducatū fide. Hinc carolus normannorū dux appellatus rothomagū petit. Quē ludouicus sex miliū passuū itinere comitat⁹ salutatioe utriq; data: ad uilleriū bellū una cum carolo burgundo perq̄ familiariter p̄fectus est: ubi dies tres cōposito ad beniuolentiā uultu nonsecus atq; amicitia glutino astricti cōuixere. Hęc q̄ de coniuratorū factione scripsimus anno gratię. M. cccc. sexagesimo quīto gesta sunt & tertio kalē. nouembris terminata. Principibus quietis q̄nquidē quę uellet a rege recepissent: reipublicę & populi (cuius causa se ad arma uenisse principio p̄dicabant) patrociniō destiterunt. Redeuntē ludouicū ciues ad cęnā in adib⁹ ciuitatis splendidissimo apparatu acceperē: ibi decanis & centuriōibus urbis gratias egit q̄ in fide erga eū p̄māsisent. Eā ob rem eo aīo in eos esse: ut benefacere illis cupiat: & q̄ ab eo priuilegia accepissent ea p̄petua fore: q̄ & ip̄e quoq; iterū approbaret firmaret q̄: alia insuper adiecturus si petant. Grata regis oratio ciuib⁹ fuit. Dum rex parisiā agit robertū destoteuilla magni noīs equitē parisiensi p̄positura donat: amoto iacobo uillero: ciues horrat⁹ roberto p̄ oīa audiāt. Cui⁹ apud mōrlerici pugnā egregiā uirtutē compertā habuisset. Inde parlamēti primores ad se uocat & iohannē nanterranū hoīem utiq; iusticia & æquitate probatū: sed minime ad ludouici stomachū faciētem ex primo p̄sidente secundū creat: & iohannem dauertū eius loco instituit. Moruille riuū quoq; cancellariatu priuat: suscepto illi iohanne iuuenello de ursinis qui patre ludouici regnante eundē magistratū sine reprehensione gesserat. His ira pro eius arbitratu cōstitutis selectisq; ex parisiacis ciuib⁹ quos sibi cōsiliarios h̄et aurelianū adiit. Quinto post ludouici digressum die cometes flagrantissimus occidere in parisiarum

Ludouici in
parisios beni
uolentia.

Magistratu/
um mutatio.

Rex ludouicus undecimus

Normanniã
ludouicus re
cuperat.

urbem uisus est: ut longo satis tpe ciuitas tota flamma inuoluta esse putaretur. Sed iã ad res normannorũ redeamus. Carolus normãniã nouellus princeps postq̃ ad sanctæ catherinæ montẽ proxime rothomagũ cũ britonũ duce accessit: aliquot ibi dies sedit dũ ad eũ in ciuitatẽ admittẽdũ p̃p̃a a ciuibus componit. Sed interim non satis inuicẽ cõuenientibus principibus: britonũ princeps & dõnimartini comes quibus dolebat tãtum apud carolũ auctoritatis non habere quantã ipi suo iudicio meruissent: de carolo in britanniã reducendo uerba fecere: q̃ mox ad carolum perlata sunt. Qua de re misso ad ciues iohanne lothoringo p̃tenus rothomagenses duce eodẽ iohanne in montem euadunt: & carolũ in ciuitatẽ nulla adhibita (præterq̃ cleri) cerimoniam recipiunt. Nam ad diuã uirginis templũ p̃ductus a canonicis diuina cantica p̃sonatibus honoratus est.

Ludouico apud aurelios agente aliquot p̃fecti militũ præfectura amoti sunt. Inter quos poucetus riuierius & conuenarũ comes fuere. Et loheacus marescallus restitutus

Contemptus a duce & rothomagensibus britonũ princeps q̃ maximis itinerib⁹ potest argentoniũ contendit: quo se ludouicus fraternæ aduersus ducẽ contentions certior fact⁹ (præmissis magnis copiis) contulit: ratus occasione sibi offerri qua normanniã a fratre eriperet. Frequenti ibi colloquio aliquot dies rex duxq; cõsumpsere consulentes qbus ducaturũ modis recuperarent. Duobus locis eo tpe copias ludouicus habebat: Borboniorũ dux ebroicas moxq; uernonẽ recipit: Carolus meldunensis eques aurat⁹ gisfortiũ gorneiũq; capit: & octoginta scotos partis aduersæ apud chayllũ uicum fudit.

Dñs de ster/
naio extingui
tur.

Per idem tps dñs de sternaiio ludouicũ fugiens rothomago excesserat: quẽ uno or dnis augustineũ. fratre comitatũ & cordigeri teste amictũ quidã armati cõprehenderunt. Paucis aut̃ diebus in custodia apud louueriũ habitus ipse cũ suo augustineũ. cõsorte in anne dura extinctus est: deidẽ exemptus sepulchroq; in æde uirginis honoratus. Periere præterea alii non pauci ex normanna gente qui carolo duci fauebãt. Et thomas basinus lexouiorũ eps in brabantiã se recipiens cũ iuris peritissimus haberet iuris itex prætationẽ in schola louaniensi quoad uixit p̃fessus est: homo p̃culdubio magnanimus & morũ ludouici contemptor.

Normãnorũ
in recipiẽdo
duce ritus.

Cognito q̃ ludouicus urbes oppidaq; occuparet: Carolus rothomagi se continuit. Quẽ in ades cõmunes ciuitatis perductũ rothomagenses pro ueteri sua erga normãnos duces consuetudine: ades illi despõsant: dato anulo quẽ ad fidem desponsationis gestaret. moxq; allarũ in populi conspectu gestorũ normannorũ codicẽ legunt. Fuisse olim francorũ regi liberos duos: quorũ grandior annis regnũ: iunior uero normãniã ducaturũ ministrasset. Quẽ frater armis reperere frustra tentauit: sed irruentibus in regẽ normannis: eũ in exiliũ egisse: duce suo in regnũ summani inducto: & nunc qdem se more maiorũ potẽtes esse: tutari ducem acceptũ: nihil esse carolo quod formidet: cũ apud eos tuto uersari possit: qui munitam urbem: gentẽ fide spectatã: opes ducesq; non mediocres & p̃ter hæc aĩm habeant uirilem se suaq; defendendi. Postq̃ ludouicus inferiorẽ normanniã ad se recepisset: idẽ p̃ pontẽ audomari & nouiburgi campaniã reuertens: iohannẽ borboniũ louueriũ præmittit: cuius oppidani se illi regis noĩe pmiserunt. Ex louuerio ludouicus mouens: p̃p̃rem arcis obsidet. Quo tpe regii qdam milites dũ eunt frumentarũ: equites quatuor carolinæ factõnis captos ad ludouicũ ducunt. In quibus erat paruus balliuus qui dedẽ dæ p̃õriferæ auctor exitisset. Hos cũ capite truncari ludouicus iuberet: sit inquit: O rex si salua nobis uita erit: tu nostra opera pontẽ arcis recipies. Fuit grata regi p̃missio. Liberatis itaq; captiuis pons arcis in ludouici potestatem uenit. Sed fugiẽtibus in arcem aliquot loci incolis tertio post die deditiõne fecerunt. Vbi iohannes hebertus regii fisci generalis moderator captus est. Territi tam uicinæ arcis deditiõne rothomagenses ad ludouicũ oratores de cõponenda inter fratres controuersia mittunt. Quibus respõsum est: oĩa ad britonũ & borboniorũ duces referre qui pro eorũ arbitratu contentiõni finẽ darent. Dũ hæc agũtur: Carolus ludouici frater rothomago relicta honfleũ moxq; cadomũ petit: non satis gnarus quid animi rothomagenses in se haberẽt. Iohannes uero lothoringus dũ clandestinã ad flamingos fugã parat captus ad carolũ deducitur. Nec mora interposita rothomagenses ludouico se permittunt. Qui multos p̃ normã

Rothoma/
genses ad lu/
douicũ nun/
cios mittunt

niam magistratu prorenus amouit aliis eorū loco institutis. Rothomago ad hūc modum recepta: cū nihil belli sibi ultra formidaret: magnā ludouicus copiarū partem scū tormentis bellicis parisiū dimittit. Repulsq; carolo meldunē. equitum quam gerebat præfecturā anthonio chabano dōnimartini comiti committit: & palatii sui primum magistratū in craonū transfert: q̄q; meldunē. per coniurationis principum tempus constantifide ludouico inseruisset. Leui momento adducti reges nunc hunc nunc illū tollunt deiicuntq;. Scitū propterea gallicū puerbiū est: principibus obsequi: hære dītariū nō esse. Et cū āthonio arx chabano blācefortis i uasconia p̄tineret: cōmutatōe facta ludouicus gonnessam & gorneyū in amne materna simulq; creceyū in bria chabano donat. Sed diuersa longe fors petro de ambasia accidit. Nam cū in suspitionē regi uenisset: q; calabrū ducē iteq; eiusdē factionis conscios coluisset: caluū montem in iugo monticuli ad ligeri extructū petro p̄tinentē solo æquari ludouicus iubet. Et gauuius māniel rothomagensis proprator nescio quā ob re repente delatus capit: ductusq; ad pontē arcis in medio ponte tabulato extructo capite damnatur. Caduere in profuentū deiecto: capite aut trunco lācæ affixo & ad populi spectaculū exposito. Fuit quoq; rothomagensi clero fortuna nocens. Nam ecclesiæ decanus aliquotq; eius collega canonici proscripi sunt. His expletis sæuissime iudicii ludouicus aurelianū cōre dit. Ibiq; legationē ad anglū regem iam diu a se destinatā expedit. Cuius hi primi fuere rossillionus comes: lingonū eps: borbonius nothus franciæ admiralus: iohannes pō pancurtus & oliuerius regis. Eodem prope tpe anthoni⁹ de castronouo ludouico antea familiarissimus: tunc aut suspectus: & ideo a curia maxime alienus factus: p̄ clari aci planiciē mutato consueto amictu incedēs: a chabano capitur. & ad Ludouicum cū suis consortibus deducitur: quem nō procul a magduno in uinculis rex asseruari iubet.

De anglis uero relatū est eos expeditionē in frācos parare: p̄pterea misso parisiū conestabile edictum profert ludouicus quosq; nobiles francoq; sagittarios. xviii. kalē. iunii ad bellū paratos esse: sed induciæ legatorū opera ad duos & uiginti menses cōstituta sunt. Quo tpe comes cenomannorū linguæ occitanæ administratiōe priuatus est: & in eius locū dux borboniorū iohannes institutus. Atq; ut de recte curanda re publica ludouicus spem aliquā de se daret: sacerdotū p̄cerūq; magnū numerū parisiū tuocat: quorū illud præcipuū fuit cōuenisse. Nā conuentionis nullū cōmodū ad rēpublicā accessit. Leodiis per id tps philippus burgundionū dux bellū intulit: atq; obsesam dinānum eius gentis munitissimū oppidū expugnat: diruitq; actis in exiliū incolis. Vidi ipse ex spoliis infortunati oppidi grandia uolumina sex in leuiticum moysi ab origine edita nitidissq; caracteribus sincere scripta: q̄ parisiū uenierunt. Grauis p̄ eos dies anni salutis. M. cccc. sexagesimisepti pestilentia parisiōs uexauit: in ciuitate em̄ & uicino territorio quadraginta milia absumpta fuisse referuntur. Quo morbo arnold⁹ ludouici astronomus & medicinæ artis cōplures professores interiire. Per eam tempestatē uenere a philippo burgundo ad ludouicū oratores. Quibuscū de re p̄pter quā uenerant cū non satis cōuenisset: rex bellū illis indixit. Moxq; loheacū parisiū p̄fectū creat. Cāpaniā uero castillio loheaci fratri regendā cōmittit: Sancti pauli comes factus ut prædiximus ex hoste conestabilis: normanniæ præficitur. His itaq; uiris rem bene geri dū bello impediretur sperabat. Prius tamē q̄ ad destinatū a se aduersus burgundos bellū proficisceretur: rothomagū petit. Quo uarucū comitem ex anglia ad se accersitum postq; ad nauigare cognouit: boyllam quindecim millibus passuū rothomago distantē contendit. Vbi uarucū a se præcipuo honore exceptū iubet rothomagū nauigio concedat. Ipe terrestri itinere profectus est. Dum ciuitatē uarucis ingreditur miro cleri ciuiūq; apparatu & pompa (quoniā ira ludouicus imperauerat) ad diuā uirginis ædem deducitur. Fuit ludouici cū uarucū duodecim dierū familiaris & archan⁹ congressus. Inde salute inuicem impartita: uarucis in angliam reuertitur a Ludouico Legati in angliam. atq; iohanne borboniorū duce preciosis donis honestatus. Quem ludouici oratores gliam. admiralus: laudunensis antistes: iohannes pō pancurtus & oliuerius ruffus sunt comitari. Hi postq; in anglia menses fere quattuor frustra exegissent: ad Ludouicum tubis

Bellū leodiense

Rex ludouicus undecimus

Parisiōrū ar-
matorū nu-
merus.

Leodienses.

Ludouic⁹ co-
pias ad leodi-
enses mittit.

De pragma-
ticalanctōne
tollenda.

uenatoriis corneis & lagenis tantū coriaceis (quarū studiosi maxime anglī sunt) a hen-
rico rege donati remearunt. Per eos dies philippus burgundorū dux brugis morif.
Quem sui diuisionē perductū apud cartulienfes digno se mausoleo condiderunt: mense
iunio anno christianæ salutis. M. cccc. lxxvii. At ludouicus cuius præcipua cura erat:
magnis armatorū uiribus se regnūq; prægere parisiōs armari iubet: siue quia nosse uo-
lebat quid uirū ciuitas haberet: siue q; eius rei fama terreri hostem speraret: dū audis-
set ex urbe regia tot hoīm millia educi posse. Itaq; tum ad idus septēbres ut imperatū
erat sub singulis magistratū atq; ministeriorū signis p̄ diui anthonii portā ciuitate spe-
tante ludouico egressi essent: septuaginta milia fuisse relatū est. Leodii p̄ id temp⁹
aduersus ludouicū borboniū pontificē suū bello decertant: quē apud huyū obfidēt.
Quod oppidū dum ferocissime oppugnant pontifex clam dilapsus est. Cuius neptem
quia carolus burgundus uxorem habebat miro in leodios concepto odio copias con-
trahit: mittitq; p̄ insigniora suæ ditionis loca bellū leodiis indicere. Qui autē id nego-
cii exequēbant: una manu extitū gladiū: altera facem ardentē gerebant. Hac re signi-
ficantes leodiorū gentē igne ferroq; perdendā a carolo fore. Fuisse autē constat leodi-
os francis iam diu cōiunctissimos: eorūq; amicitia semp̄ secutos: q̄ obrem ludouic⁹ sup-
petias illis ferre constituit. simul ne ex eorū ruina: gloria burgundo & uires accederēt.
mittuntur eius rei gratia quadringenti equites cū sex sagittariorū francorū millibus:
quorū ductores creantur chabanus dōnimartini comes. Salazardus: robertus conyha-
nus scotus: & stephanus uignolus. Fama ante hos dies ferebat: ludouicū pio pontifi-
ci romano pm̄ississe se pragmaticā sanctiōnē de qua in caroli septimi gestis diximus de-
leturū si aliqū ad regnū sine controuersia puenisset. Eius pm̄issi pius pontifex nō obli-
tus: cū eandē pragmaticā maxime execraretur eāq; hæresim appellaret. Legatū iohan-
nem diui benedicti monachū attrebatensiū cardinalē ad ludouicū mittit q̄ regem se p̄-
missio soluere hortaret. Cui audiens ludouicus legato litteras ad parlamentū senatū
dat: de ipsa pragmatica abroganda. Erat in ip̄o senatu iohannes romanus regius p̄cura-
tor. Hic iohanne ballua ad curiā ludouici atq; legati noīe cū litteris ueniente: peten-
teq; senatū ut eas suo decreto roboraret. Ego inquit iudices hanc cōmodissimæ legis
abolitiōnē nō approbo: & q̄ten⁹ ad meū officiū attinet ioh̄is balluæ petitiōnē īpedio.
Ea re incandescens ballua (erat enim ingenio uersipelli & doloso nimis) iohanni ro-
mano multa est cōminatus. Cui repugnare etiam schola parisiensis nō formidauit: ec-
clesiæ consiliū appellans. Igitur ballua ad ludouicū re infecta reuersus: legationē cum
altero qui a pio legatus uenerat ad carolū burgundū (rege imperante) suscepit. adiun-
ctis sibi iohanne driesco & aliquot uiris iurisconsultis. His mandatū est res inter leodi-
os atq; carolū cōponere. Eodē tpe in aīe sequana extitit siluester cognomēto
monachus patria antissiodorensis ad ludouicū delatus q; aduersus eum conspirasset.
Sub his quoq; diebus agente apud iohannē dauertū ludouico dū multā iam nocte
domo prodiret: ignita stella in æthere supra aēdes emicuit q̄ regē ad tornellas usq; ubi
parisii diuertebatur secuta est: nec ultra comparuit. Inter hæc nūciatur ludouico ma-
gnam britonum turbam cadomum erupisse: arcemq; cepisse: atq; inde mouentes ba-
iocas occupasse. A deo nāq; erat illis diebus inconstans francorū principum in regem
fides: ut nunc pax mox bellum esset: cogitante semper ludouico principum factiones
dissipare atq; ulcisci. Cuius inceprationibus & motantibus se in dies studiis principes
noua remedia suscitabant. Ob eam rem loheacū ludouicus cū equitibus centum: & ad
numerū pertinentibus sagittariis mittit: qui britonū cœptis obfisteret. Iohānes autē
alenconius quē ob coniurationē a se cū anglis factam a carolo septimo in uindocinen-
si conuentu condemnatū memorauimus a ludouico postea custodia exemptus: cum
britonibus sentiebat: eratq; partiū caroli biturigū ducis: cui arces atq; suæ ditionis op-
pida tradere promiserat. Depræhensus præterea est anthonijs de nouo castro ludoui-
co q̄ maxime familiaris: quē proditiōnis accusatum in arce huffonis apud aruernos di-
stineri arētissime iubet. Conuersus inde ad rempublicā ludouicus conscius sibi quā-
tum odii atq; inimicariū ob plurimos a se ut uoluerat magistratu officioq; destitutos

contraxisset: legē tulit magistratus ppetuos fore: neq; amoueri inde eos posse qui ea gererent: nisi morte interueniente: uel cōmutatione aut dimissione facta: aut culpa forte gestoris aliis officia mandarentur. Si aduersus legem precū impor tunitate fecisset donationē suā inanē fore. Lege lata: normaniā petir: iussis militū præfectis copias oēs cogere & se ptenus sequi. Dum uernone agit ludouicus: conestabilis sancti pauli comes a carolo burgundo ad eū uenit. Qui multa de burgundo atq; leodiorū gente memorans: sex tandē mensium inducias burgundo impetrat. leodiis posthabitis: tametsi copias & exercitū cōtra carolū sistitissent: ludouici auxiliū præstolantes. Induciis ipe/tratis: conestabilis ad burgundū regressus est. Rediere item p id tempus ad regē iohā nes ballua & reliqui cū eo qui in legatione erant. Iam em̄ paulo supra fuerat ballua ad cardinalarū romanæ sedis: ludouici sedulo interuentu: non sine multorū admiratio/ ne euectus. De legatione & quid in ea factū sit ex ipis induciis itelligi potest. leodios uidelicet falsis suggestionibus a ludouico esse desertos: & burgundo pmissum miserā gentē bello psequi. Quæ cū auxilio se destitutā intelligit: non aliter cū burgūdo paci/ scitur: q̄ ingentē illi pecuniā persoluisset: murosq; & turres suæ ciuitatis parte aliqua diruisset. Eadem tēpestate ballua cardinalis a ludouico missus parisiis: in agrū qui clericorū iuxta sancti germani monasteriū appellatur: progredi armatos iubet: quorū numerū & armorū modū recenseret: ludouicoq; referret. Recensuit ipe ueste linea ornatus & mula uectus: indignū sane sacerdoti atq; pontifici munus: q̄ obrem chabanus dō nimartini comes in cardinalē cauillatus est. Cum em̄ apud ludouicū chabanus p id rps ageret: indignatus sacerdotē ad militare negociū deputari: Tu inquit prouidentissime rex balluā cardinalē eundēq; ebroicensem ep̄m parisiū milites urbanos recensere mit tis: Te oro mihi indulge ebroicas proficisci: ubi de sacerdotibus sacrandis scrutiniū faciam. Tam em̄ hæc mihi cura: q̄ ep̄o militū recognitio conuenit. Chabani uerba cum risu excepta sunt. Dū hæc gerunt britones ingentibus copiis normanniā ingressi cōstantiā usq; puadunt. Quæ causa ludouico fuit eos milites reuocandi quos ab exercitu & militari sacramento demiserat. Itaq; adeo num ero sum exercitū contraxit: ut ad cenomannos aduersus britones profectus: centū armatorū milia habere diceret: præter eos qui impedimentis machinisq; præfecti erant. Id ira esse cū britones accepissent: ludouicū a congressu & prælio remorari instituunt. Itaq; de induciis regē p nuncios cōueniūt. De quibus cū diu plixeq; tractatur: dies plurimi pteriere: p quos & francus hostil q; cenomanorū atq; alenconiorū agros uexabant: illi quasi hospites familiaris: hi tāq; prædones hostiliter rapiebant. Carolus aut burgundus dū hæc a ludouico in fratrem britonesq; gerūt: leodiensi bello expeditus oēs suas copias ad sanctū quintinū cogit: eo consilio (ut dicebat) ut carolo bituricensi britonibusq; suppetiatur. præserti aduersuseorū inimicos: ludouici nomen callide non exprimēs: ne in dñm suū regem arma sumere uideretur. At ludouicus q̄q; multis copiis potens britones adoriri potuisset: timide tamen agens ne uel miles parum fideliter pugnaret: uel fortunæ iniquitate aliqua portione militū ipe minueretur: militē quatenus potuit a cōgressu prohibebat studebatq; maxime aliquā sibi occasionē uel conuētionis uel pacis nō indecorā offerri atq; hoc pacto sperabat aliquñ tps fore cū dissociatos hostes ulcisceret: quibus cū una pugnantibus nō temere audebat pugnā cōmittere. Igitur ad carolū fratrem mittit apostolicū legatū cuius supra fecimus mētionē: qui per hos dies cenomaniæ agebat. Chabanūq; atq; driescū illi adiungit qui concordiaē uia inueniat. Audiuit carolus legatos: uerum ad pacem nihil commodius esse respondit: q̄ publicum regni conuentum: ubi tanta animorū & belli discidia componi oporteret. Quod postq; per nuncios legati ludouico rettulerunt: ipe in dilacione spem reponens: consilium apud turonos ad kalē. aprilis anni christianæ gratiæ. M. cccc. lxxvii. indixit. Conuentionis definito tempore affuere ex toto regno principes. rex imprimis cilicia renatus: iohannes borbonius: p/ sicus comes: alenconii ducis filius: multa quoq; procerum pontificūq; atq; abbatū frequentia. Misere præterea insigniores populi suos oratores. Qui præside ludouico cō/ sidente standem rogatis sententiis: dixerunt normanniæ ducatum ea lege francorum

Ingens exercitus.

Ludouici metus.

Conuentus turonis.

Rex ludouicus undecimus

regno pertinere: ut illum in alterū trahere rex ipse non posset. Verum quod ad carolum pro paternæ hereditatis portione attinebat ludouicus duodecim librarum turonensium millia fratri designaret. decreta illi aliqua terræ regione cum conuatus uel ducatus appellatione insigni. Adderet præterea annuam uiuenti carolo sexaginta millium librarum ex regio censu pensionem. Britonum uero dux qui carolum ad se deduxerat et complura in normanis loca occupabat: ea libera dimitteret. Id si recuset: et cum anglis societatem habeat: Ludouicum compellere armis ducem ad satisfactionem debere eius ablata repetenti opem a proceribus conferendam esse. Quod autem de male administrata republica & iusticiæ erratis plerique omnes querebatur: deligerentur aliquot clariore homines qui male habentibus se rebus consulere. Inter quos adesse deberet carolum burgundum: tum propter regni cognationis attinentiam: tum quod francorum primas parium haberetur. His hoc pacto per consilium definitis: contio dimissa est. Factus est paucis post diebus christi ascensionis die per turoniam terræ motus. Cuius inde ludouicus parisiis reuississet: publico edicto iubet omnes qui armis affuerint ad se quarto nonas iulias conueniant. Interim ludouicum borbonensem cardinalem romanum & sancti pauli comitem ad carolum burgundum oratores legat: qui pacis conuentiones bonis conditionibus quoad per eos fieri posset tractarent. Copias nihilominus in normaniam aduersus britones duce amiraldo mittit: qui prospera fortuna usus baiocentes fugatis britonibus recepit. Eadem tempestate cum multi delati maiestatis capitis supplicium luisent anthonius meldunensium qui arctissima familiaritate ludouico interuenis plurimum de eo per uarios a se diuerso tempore gestos magistratus officiose meritis esse putabatur: post diuturnum carcerem andellium perductus in medio rerum uenaliū foro capite punitus est. Inter has tot intestini belli tempestates precipue simultates quibus alter alterum fallere astu & dolis studebat multas ultro citroque conuentiones legationesque gestas fuisse scio: quæ cum inanes exitus habuerint a me scriptæ non sunt. Quid enim ad rem attinet quod carolus ludouici frater & franciscus britonum dux conuenta quæ turoni edicta fuissent gratia illis esse significauerunt: & ciuitates se restituros quos apud normanos occupabat: si quas ludouicus in britania ceperat dimitteret: quæ omnia irrita ceciderunt. Nam et si magnis stipati copiis in mutuo conspectu frequenter principes constitissent: motus tamen omnis et armorum ostentatio uel induciis uel uanis colloquiis ad tempus quiescebat. Itaque astu et fallaciis non uirtute aut gloria militari res gerebantur. id ante omnia curantibus principibus ne aliquid ludouico circumuenirentur: ingenium scilicet eius potentiamque metuentes. quoniam breui relinquebatur per franciam locus: qui grassatoribus non labefactaretur. Fugiens enim ex huffonii custodia anthonius de nouocastro cum philippo sabauda & pouceto ripario aliisque ludouico infensis coniunctus nouas turbationes excitauit. Quare cognita parisiensis agri nobilitatem omnem ad gonnessam armis instructam repente ludouicus uocat: quasi parum illi esset tot millia armatorum iam diu contracta habere: quibus etiam maxime cupientibus non faciebat cum hoste congregandi potestatem. Inter hæc cum pontificali proficisci rex constituisset: audito quod burgundus peronæ castra metaretur: ex nouo modo peronam paucis comitatus se contulit. Cardinalis enim ballua & borbonius tantum (præter aulicos aliquot) sequebantur. Ausus tamen est Ludouicus ad hostem ire. sequi illi familiaris (præter omnem opinionem) credere. Ibi inter eos modici momenti pax conuenit. iurante burgundo: ludouici partes se non secus ac subditum decet tutaturum. Proinde burgundo rex confirmat quæcumque in conuentione attrebarens patris sui tempore definita extiterat. de quibus in caroli septimi uita scriptum a nobis est. Eius reconciliatio gratia supplicationes parisiis decretæ et ignes per ciuitatis compita uelut in communi gaudio facti. Per eos dies quia lodiensium antistes nullum ad huc diuinæ eucharistiæ sacramentum sacris altaribus immolasset: lodiensis populus in eum insurgens sacrum misterium pontificem facere compulsi. Cuius seditionis motus (episcopo reconciliato) cum sedatus esse putaretur: carolus burgundorum dux namurcum cum iusto exercitu mouens de leodiis ultionem sumere uehementer opta-

Fallax burgundus.

Leodienses

bat: Ad quem ludouicus tanq̄ eiusdē expeditionis socius ultro uenit. Eo quoq; leodi⁹ Regis leui/
 præsul placandi burgundi causa accessit: nec profecit iurante burgundo non prius ciui/
 tati parcere: q̄ ciues & urbē subegisset. Eni uero pontificē apud se ne ad suos rediret cō
 tinuit. Re cognita leodii de rebus suis desperantes: egressi ciuitate hostem adoriuntur
 captos sine miseratione mañtantes. ubi tamen obsidione se angustari considerant: ad
 primā oppugnationē primores ciuitatis ut cunq; potuerunt elapsi aufugerunt: relictis
 in ciuitate mulieribus & in cōposita plebe religiosis quoq; atq; infantibus. Ergo irrunt Leodiēsiū
 pentibus ferociter burgundis ludouicus primū deinde burgundus ciuitatē intrat. Fitq; calamitas.
 mox passim occiso & strages: uirginibus uis & religiosi mors infertur: neq; indulgen
 tia ulla militū in pueros fuit: quin stupratis a se uirgines crudelis fatelles iugulauit. Sa
 cerdotes eadem hora rem diuinam in templis faciētes gladiis periere. Nec fatiatus est
 ī human⁹ hostis tā multa cæde: p̄das ex oī ciuitate & ex tēplis sacrilegia fecit: icēsa post
 ea urbe & muris dirutis quorum ruinis fossas æquauit. Anno salutis. M. cccc. lxxviii.
 iiii. kalē. nouembres. Veteribus francorum amicis ad hunc modum pessundatis: ludo/
 uicus siluanectum reuersus est. Quo uocatis ad se parlamenti iudicibus & qui fisci at/
 q; ærarii rationibus præerant: per balluam cardinalem ea patefacit. quæ inter illum &
 carolum burgundum de concordia & pace conuenerant. Iuberq; grauib; pœnis ad/
 iectis: ea omnia cōmuni decreto rata atq; comprobata haberi. Nec iussioni defuit au/
 ctoritas per compita siquidem regiæ urbis cuncta hæc publicis præco nunciavit: & ue/
 niētibus paulo post ad senatum parlamenteum burgundi ducis oratoribus: diploma/
 ta & syngraphi de huiusmodi pactis dati sunt. Quod uero sequitur an scriberem alī
 quando dubitauī facinus profecto sua nouitate indignum rege. Picas & graculos qui
 in caueis humanas uoces uel sibilare uel imitari edocēti apud parisiōs ad uoluptatē do/
 mestice alebantur: moxq; ceruos & grues capi omnes & ambasiā duci ludouicus im/
 perat. Reuerso turonum ludouico ballua cardinalis (qui plus cæteris aulicis apud
 regem astu atq; auctoritate ualebat) dissidentem a ludouico fratrem ad beniuolenti/
 am reuocat: atq; ita agit ut posthabitis quæ consilium turonense de capiēda paterna
 hæreditate deffiniuerat: Ludouicus aquitaniam carolo fratri relinqueret. Qua rece/
 pra contentus carolus bello abstinuit. Sed ballua qui apud pictauos humili loco na
 tus paruo incremento sed ingenio uersuto in ludouici familiam uenerat: magnisq; &
 excellentibus beneficiis primum: deinde episcopatu mox cardinea dignitate autore
 Ludouico fuerat honoratus: quo ipse animo esset tandem apparuit. Autor enim fuit
 ut peronam ad burgundum & postea namurcum aduersus leodios ludouicus accede/
 ret. At ubi fratrum mutuam caritatem supra q̄ senserat firmam esse intellexit: paci in/
 uidens: litteras familiari cuidam suo ad burgundionum ducem dat: quæ interceptæ
 ad regem delatæ sunt. His litteris ballua ducem admonebat sibi maxime cauere. Cō/
 cordiam quæ inter fratres intercessisset ad eius perniciem factam esse: eos expeditio/
 nem in eum tantisper differre donec aquitaniam datam sibi prouinciam carolus perlu/
 strasset. remq; omnē domesticam & exercitum ordinasset. Opus propterea illi esse ma/
 ioribus q̄ ullo tempore copiis: & regem acerrime bello infestare. Balluæ cognita per/
 fidia: rex proditorem compræhendi & ad monbasonem custodiendum duci mandat:
 sub tutela iohannis torceii normāni fidissimi imprimis aurati equitis a quo ædificatū
 est ambleuillæ castellum in agro rothomagensi cū canonicorū collegio opus memo/
 ria dignū. Interim rex nyortū atq; rupellā perit. Vbi dū regionē lustrat: fratrem offē/
 dit. Qui paulo post turonū profectus: in regis uerba more aquitanorum ducum iurat.
 Et quia armygniaci regis iussis repugnarent: præfectos militum admiraldū & cha/
 banū cum copiis mittit qui illos parere compellant. Qui nulla cæde facta regionē om/
 nem receperunt. Dum hæc geruntur ludouicus beniuolētiam in britonum ducem
 conceptā patefacere meditatus: diuī michaelis regiū insigne aureū: & torquē per illu/
 stres nuncios duci legat. Quod oblatū dux recusauit: q; superiores dies ut fama erat
 uellus aureum burgundi ordinis susceperat: amicus uidelicet burgundionis & ei arctis/
 sime cōfœderat⁹. Ea re maxime indignatus rex: britonibus bellū indicit: simulq; exer/
 dit. Dux brito/
 nū regis or/
 dinē recusat.

Rex ludouicus undecimus

citum in britones ire iubet: dato britoni decem dierū spacio: intra quod suum in regē
 animū siue ad pacem siue ad bellū reuelaret. Per id tempus edouardus subacto heri
 co rege cū regnū anglīæ uendicasset: compositis inter principes discordiis oīm sentē
 tia bellum in francos suscipitur. Quod postq̄ ludouico innotuit nouas copias ad prio
 res adiungit. Compulsis arma capere quibusq; sine discrimine qui seudo aliquo po
 tirētur. Quæ iussio neq; clerum neq; quosuis priuilegiatos habuit exemptos. Et quod
 metu maxime pculit regē: nutciatū quoq; est: burgundum ducem gaudiui uisum esse
 regis anglī iarteriam (Id enim est aureū cingulum: principis peculiare insigne) cruti
 suo alligatam & in pectore crucem rubram anglorum instar gestare. Quo uno firma
 tam inter edouardum burgundumq; amicitiam significabatur. Et ut iter tot curas for
 tuna ludouico paululū blandiret uillarus moriens ludouicū uniuersalē sibi
 hæredem instituit. Cuius hæreditatem per se rex adit posseditq; opulētam & locuple
 tem. Interim uaruicus comes: & clarentiæ dux una cum eorum uxoribus edouardum
 fugientes octoginta nauibus uecti honflem ad nauigarunt. quos in continentem ex
 positus admiraldus liberalissime excepit. Cuius rei certior factus burgundus: ad sena
 tum parlamenteum litteras dat: uaruicum hostem eius a ludouico acceptum esse præ
 ter pacis leges: de quibus inter regem et se conuenerat: patres idcirco: eosdemq; iudi
 ces hortari. ludouico suam faciant opem nullam uaruico suggerat. Si secus accide
 rit. persecuturum se hostem: eumq; uel e medio francorum regno abducturum. Hanc
 uerborum ducis arroguntiam senatus non multi pendit. Et ipse uaruicus nihil ide ter
 ritus. multis apud normannos diebus mansit. Atq; ad ludouicum ambasiam se conse
 rens: familiari confabulatione de suo aduentu cum eo tractauit. A fuit quoq; anglorū
 regina renati siciliensis soror cum eius filio edouardo galliarum principe quem post
 ea edouardus qui regnum anglīæ henrico sexto pulso uendicauit necat. Infruit igitur
 aduersus illos non modicam burgundus classē quam ad littus normāni oceanī uar
 uico insidiari iubet. Simulq; mercatores francos qui negociandi causa in nūdinis erāt
 compræhendit. causam huic sumens q; uaruicus dum ab anglia perfugit. burgundæ di
 tionis negociatores captos abduxisset. Illis diebus fere pridia kalen. augusti Carlo
 ta ludouici regis uxor: carolum filium ambasiam enixa est. patri successorem. Cui cōmu
 ni gaudio aliud mox accessit. Britonum princeps franciscus ludouico reconciliat⁹ est.
 interuenientibus maxime renato siciliensi. carolo ludouici fratre & iohāne borbonio
 Nec cunctatus est franciscus ad carolum burgundum nuncios mittere. qui coniurata
 aduersus regem societatis syngrapha illi referrent. Fuit burgundo ingratisima res. Eā
 ob rem magno nixu studet uaruico uiam ad anglos intercludere. At rex tanq̄ uoto san
 ctum michaelē uisere teneretur normanniam petit. absolutusq; uoto per abricas hō
 fleum ueniens ingentis magnitudinis naues instruit. In q̄s cōscēdentes anglī p̄ncipes
 ad suos se retulerunt: nec a burgunda classe (quæ per longam moram cōmeatu defici
 ebat) ulla sūt dāno affecti. Igit̄ anglīā igressus uaruic⁹ postq̄ puo t̄p̄e q̄ sua erāt rece
 pit: uenere magno fauore ad eū supra quinquaginta millia armatorū. Quib⁹ auxiliari
 pangliā agēs: edouardū hostē in primis q̄ritabat. Sed ille oīm fere auxilio destitit⁹ ad
 burgodū q̄ eius sororē in uxorē habebat profugit. Uaruicus autē cōciliatis regni pro
 ceribus: hēricū quē edouardus captū tenuerat i regnū restituit. Ipse uero regni atq; hē
 rici moderator fuit institut⁹. Hæc a uaruico prospere gesta esse cū āglīæ regina accepit
 parisiū ex ludouici sentētia pficiscit⁹: traiectura inde in anglīā ad uirū suū henricū regē
 Quo cū appulisset: magni aī mulier: cupiēs uiri regis administrationem gerere: discor
 des inter se p̄ceres anglos fecit. Per id t̄p̄s s̄tī q̄ntini uiromādorū oppidū arturus de
 lōga ualle oppidanis affētiētib⁹ cepit. Quo paucis post dieb⁹ cōestabilis ludouici noīe
 cū equitibus ducentis se recepit. Rex uero præmissis siluanectū copiis parisiū ueniens
 expeditionē in burgundū duxit: bonā spem capiens: eas urbes recuperandi q̄ ad som
 mā amnē carolus occupabat. Nec sua expectatione frustratus est: Ambiani siqdē roya
 quoq; & mondideriū in ludouici prātē uenerūt: q̄ oīa firmissimis munitiōibus p̄tenuis
 circūambite ubi op⁹ erat mādāt. Ministrarūt ad id op⁹ p̄sui magnū fossorū & ligneorū

Classis bur
gundorum.

Britonū dux
ludouico re/
conciliatur.

Oppidū san
cti quīnini re
cipitur.

fabrorū numerum. Sed tam ingentis impensæ rationē minime principes habēt. pœnit
ter em̄ eos confestim lōgæ militiæ: ita ut proposita parū meliori fortuna cōditiōe:
rem a se bene gestam putent: si inducias hosti dent. Enim uero burgundus castra in ar/
thesio inter ambianos bapāmasq; fecerat: ubi fere obsessus: & rebus ad bellum longe
necessariis inops uinci paruo negotio posse uidebatur. Multis enī quottidianis leuib?
præliis burgundi a cohortibus francis tentati: frequenti dāno afficiebantur. Superue/
nere nihilominus in speratā multoꝝ dieꝝ induciæ q̄q; in burgundia dalphinus comes
egregie aduersus hostem pugnaſſet. interēptis captisq; plurimis. In auctores inducia/
rum dicta scriptaq; sunt dicteria & libelli famosi: eaꝝ publicis templorum foribus cre/
bro apposita: ægre ferentibus quibusq; optimis: nihil recte agi dum occasio se sponte
ludouico præſentaret. His ut diximus apud francos se habentibus magnis apud an/
glos turbationibus henricus iuxabatur. Inter quas edouardus burgundi ducis auxiliis
irrupens. post multas uario euentu conflictationes edouardo tandē uictoria cessit: hen/
rico capto: eiusq; filio galliarū principe cū comite uaruico interempto. Ea recogni/
ta ludouicus picardia relicta turonos repetit. Interim pedemōtanus princeps qui ludo/
uicum comitabatur: & comes deu uita defuncti sunt. Nā cū multi profluuiū alui p̄ gal/
liā laborarent: eodē morbo nō pauci periire. Cepit per id tēpus indignatio carolum
aquitaniæ ducē: deꝝ rege fratre male suspicatus est: cuius indignationis causas ipse nō
nouit. Armygniacū tamē comitē (cuius terras ludouicus uendicauerat) patria extorē
reuocat: eiꝝ inuito ludouico partē restituit rerū ablatarū. atq; ita cōueniēte ad carolū
cū armignaco fuxensi comite: copiæ contrahuntur nō aliter q̄ si bellū aduersus regem
pararent. Mittuntur eā ob rem a ludouico in aquitanos copiæ cū machinis & frācis ali/
quot sagittariis. qui cœptis aduersariōꝝ obsistant. Fama per hos dies falso vulgata est:
carolū aquitanū. burdegallæ mortē obiisse. Introducta quoꝝ est autore ludouico cō/
suetudo campanam hora meridiana (ut in noctis crepusculo solet) pulsandi quo tem/
pore populus uno poplite humi deflexo angelicam diuæ mariæ salutationem obtinē/
dæ publicæ pacis gratia: religioſe exhiberet. Qui mos hætenus diligēter a plerisq; ser/
uatur. Porro induciæ quæ cum burgundo positæ erant: ad paucos dies productæ sunt.

Induciæ dā/
nosæBelli suspicio
in aquirania.

Aue maria.

Interim Carolus calabriæ dux renati siciliensis nepos cui ludouici filia desponsata
erat: deserto focero: ad burgundum declinauit: spe ductus sibi in matrimonio affumen/
di filiam quam burgundus unicam habebat. Sed a patre (sicuti alii quidam principes)
illusus est. Nam harum nuptiarum expectatione cum plerōsq; in amicitia pater conti/
neret omnes tādē sefellit. Eisdem diebus diuæ mariæ templum quod apud cleri/
um in aurelianensi agro magnis impensis ludouicus extruxerat: conflagrauit: igne ne/
gligenter asseruato. quē ad liquandū plumbū tecti artifex in quottidiano usu habebat
Quo die rex de caroli fratris morte nuncium accepit. Obierat enī apud burdegallā ue/
neno a nescio quo abbate appetitus. Quā ob rem accepta aquitania ludouicus petrū
de bello ioco dñm regioni præfecit. Per induciarū tēpus burgundionū dux collecto
in agro attrebatē gradi exercitu: anthoniū fratrem suū nothū cū patre copiarū: ne ellā
mittit. Quā a loci præfecto et sagittariis francis quingentis acerrime defensam: frustra
iterum atq; iterū anthonius oppugnauit. At petitus picardus (id enī præfecto nomen
erat) cōsilio cū loci dñā capto: ad anthoniū cū ipsa domia cōponendæ rei desiderio p/
fectus est. Pactū extirrit: relicti equis atq; armis exituros oppido milites: uitæ icolumi/
tate concessa. Hoc accepto responso: sagittariisq; relato: dum miles armis se nudat: ec/
ce ab oppidanis clam in oppidum admissus hostis: exarmatos sagittarios trucidat: eos
uero qui in templum salutis causa confugerant qui plurimi erant omnes ad unū bur/
gundus satelles mactauit. Eo cū dux equo insidens aduenisset: templum ingressus: ut
cædē cruorēꝝ humanū conspexit. Iam inquit noui: q̄ cruentos habeo carnifices. Neꝝ
minus petito præfecto pepercit: qui in uincula cū aliquot insignioribus armatis cōie/
ctus tenebat. Hoīem enī (cui ab anthonio fides data erat) furca suspēdere iubet. Atq;
oppidū mox incensū dirurūq; reliquit. Proten? quoꝝ royā cōtendens. eā circunual/
lar multo milite atq; machinis egregie munitā. Nā præter quadringentos supra mille

Carolus dux
lothoringiæ
ad burgūdū
per fugit

Neella capit

Burgūdi cru/
delitas

Rex ludouicus undecimus

sagittarios: erant in ea praesidio ducenti dilecti equites cum eorum praefectis: petro anber
 ro. Mignone. loyseto balagnyo. domino de mouy. & dño rupempræo auratis equiti
 bus. Et hi quidē nulla oppugnatione expectata deditionē ea lege fecere: si saluos inde
 abire liceret. Relictis igitur pignauā armis atque impedimētis: uerocordes hoīes uno bacil
 lo cōtēti non sine perpetua ignominia p̄ medios hostes irrisi roya discesserūt. — Roya
 ut diximus capta burgundus magna aīo uolens. cū sibi a ludouico nullā uim paratam
 esse aestimaret: bellouacos picardis post ambianēses ad occidentē proximōs: petit. ra
 tus ciuitatem ubi nullū praesidiū erat prima oppugnatione subiugare. Sed plurima ar
 rogantē multa deficiunt. Bellouaci tamen si in sperato hostis aduentu nullius praesenta
 nei mali periculo admoniti essent: uenientē tamē burgundū magno aīo a muro prohi
 bent. In ea oppugnatione egregia uirtus puellæ cuiusdā apparuit. quæ a burgundo mi
 lite dū in murū scandit uexillū extorsit. Donec guillelmus de ualle normāni senescal
 uicarius: cū ducentis equitibus auxilio. accessit. qui ciuitatē ingressus ad muros se pro
 tensus confert. ubi hostis incredibili pertinacia depugnabat. Venere non multo post
 cruffolus. ioachinus roaldus. guerinus grōngnus. atque torceyus tricetore: equitū: cum
 adiunctis sagittariis ductores. Quibus cōmeatū affarim parisi subministrauerunt. mis
 sis permultis fossoribus. qui fossis atque aggeribus ciuitatem cōmunirent. Enim uero sic
 opus erat: nā subactis bellouacis libera in normannos burgundo patebat uia. Fuit em̄
 eius rei tātus timor: ut in ipsa parisiiorum urbe regia magnopere curatū sit urbis fossas
 purgare: muros instaurare: carhenas per compita repente (autore praesertim dyonisio
 hynielino recensere) colubrinas insuper atque serpentinas cōflare atque fabricare. Per
 id tempus antissiodorenses qui supra paucos dies admoniti ludouico parere spreuerāt
 burgundiorumque praesidium in oppidū admiserant: eruptione facta dum frumētatum
 eūt quidam ex campanis equites illis occurrunt: centū sexaginta ex grassatoribus per
 imentes: octoginta in captiuitate abductis. Perseuerante in obsidione apud belloua
 cos burgundo: dura in castris eius annonæ caritas fuit. festinans igitur priuſq̄ fame mi
 les urgeretur: aīo firmat: acerrimo congressu ciuitatem expugnare. Ingentem ad hoc
 cratiū & ligneorū fascium copiam cū multa materia cogit: quibus urbis fossas imple
 ret. Obfessi re cognita ad parisiōs mittunt: minuscula tormēta & cōmeatum cū balista
 riis petitū. Nec defuit perētibus misericors ciuitas. Praerat ad praesidiū portæ quæ do
 mus hospitalis appellatur robertus stoteuillus parisiōrū praesens militaris apprime eq̄s
 Quam portam iactis in fossas quas proxime diximus cratibus fascibusque: hostis adori
 tur. Scalas quoque admotis in muros conscēdere pseuerat. Nec profecit: quā horas quat
 tuor continenter pugnaſset. In ea expugnatione quingenti supra mille armati ex bur
 gundis in fossas decidisse atque occubuisse referuntur. Nocte insequenti quia ciuita
 tis portæ obstructæ erant: patefacto muro salazardus cū aliquot cohortibus in burgū
 dionum castra sub diei crepusculum erūpens: tribus hostium tentoriis incensis: plerū
 que occisis impedimenta aliquot ex illorū castris rapiens: in ciuitatē dū reuertitur: ab ho
 ste eum insequēte pressus: raptas a se machinas in fossas ciuitatis praecipitat: egregie ad
 suos se recepit. Bellouacorū obsidionistē pore aurelianenses officio in obfessos functi
 sunt. Imposita enim carpentis centum uini dolia ad bellouacos dono miserūt: cū ma
 gno sagittarum & missillium numero: arcubus additis atque balistis. Postquē sex & uigin
 ti continuos dies ad bellouacum burgundus incassum sedisset: die diuæ magdalenes
 festo obsidionem diluculo soluit: segetes uicosque qua iter faciebat urens: donec ad san
 ctum ualerium castra posuisset. quod oppidum. cum aliis uicinis oppidis: modico praes
 idio defensis minimo negotio cepit. Ex his locis quandoquidē uero simile erat in ite
 riorem normanniā hostem profecturum: conestabilis & chabanus octingentis equi
 tibus assumptis: normanniā petunt occurſuri burgundo. A quibus nullo fere damno
 burgundus affectus est: quin uicos atque oppida per caletos grassatus incenderit rotho
 magum usque mouens. Vbi conestabilis se recipiens parum admodum burgundo
 incommodatus est. Nisi quod a populo ciuitatis uix excitatus: nonnullos ex suis cum
 aliquot ciuibus armatis eruptionem facere permisit. Burgundus autem inde digredi

Bellouacum

Dura obsi
dio belloua
corum.

Salazardus

Burgund' in
normannia.

ens in picardiam copias reduxit. Sed neq; in britania quicq; a ludouico præclare gestum est: q̄q; quinquaginta hoim millia in armis habere diceretur. Nam legationibus pollicitationibusq; tardatus: cum res compositas proxime esse sperat: illufit eum hostis. Dimissa normania: burgundus nouiomum oppugnare instituit. Sed curfolus & quidam cum eo militum præfecti: illo se conferentes suburbii incensis ne illic diuersa retur hostis: ciuitatem maximopere tutati sunt. Robertus præterea stoteuillus ex belouacis mouens: & deinde iohacinus roaldo: ad burgūdos qui apud eu oppidū in præsidio erant nuntium mittunt: petentes oppidum ludouico reddi. Moxq; cōpositione facta: locum et sua omnia deserentes: equites uno equulo: pedites baculo contenti abierunt. Hoc exemplum secuti ualerientes remburientesq; deditioem nulla ui facta facere. Eodē tempore rouffys comes conestabilis filius burgūda: factionis obstinatissimus sectator: burgundia: præfectus diffusis late copiis tornodorum usq; debacchatus: treca et campania: partem uastabat. Contra uero: dalphinus comes per burgundiam bono exercitu potens: omnia igne consumpsit: par pari rependens. Fiant interim cum britonibus per ludouicum inducia. Quo tempore regina filiū ludouico parit. cui uita breuis fuit. Petrus aut de bello ioco aquitania: ministrator dū lestoria multa nobilitate ornatus agit: a suis in armygniaci comitis potestate prodit. atq; eo pacto ciuitatē comes recuperat. Eam ob rem ludouicus aliquot ex nobilitate suspectos infidelitatis lochias in uincula misit. Inter quos iohānes de ymerus crimē confessus capite dānatus est & in partes quattuor sectus. Qui moriēs cadetū albretēsem eius proditiōnis prinacissime accusauit. Dū eius rei grā ludouicus in pictauis imorat pax inter illum et britonū ducē intercessore oudeto de ria cōuenit. Data britoni non parua pecunia. Porro alenconi dux iohānes acceptæ crebro gratiæ oblitus: cū cōstituisset possessiones oēs suas in burgundū ducē accepto inde precio transferre: & ad eū clā proficisci: per tristānū heremitā iubente ludouico capit. & lochias primo ductus: paulo post parisi in lupara arce in custodia cōsenuit. Lestoria quoq; quā misso exercitu ludouicus duce iohanne cardinali albieñ atq; yuone defago obsidebat armygniaci culpa diruitur. Nā re cōposita ut armygniacus loco cederet: cū in ciuitatē franci sine ulla uolentia ingrediūtur: armygniacus in eos insurgēs occidere eos iubet. Vnde clamor exortus dū in castra perferret: franci p effractos antea muros irrupentes armygniacū ipm et oēm sine discrimine populū trucidant: comitis uxore cū tribus suis pedissequistatū salua. Hic iohēs armygniacus est qui fororis illecebra captus: cū eā incestu polluisset: nisus est eā pōtificis romani autoritate ducere uxore. Cuius stulticia: fauisse dicit Ambrosius Cābrayus qui per idē tēpus referendarius erat calixti pōtificis. Accepta em̄ ab armygniaco multa pecunia: bullā dispensationis de forore despōsanda armygniaco tradit: quā reuera adulteratā & a se falso editā postea cōfessus est. Sed e custodia noctu ad iutore seruo emissus: in galliā se recepit. quē post aliquot annos supplicationū regiarū magistrū: & deinde parisiensem cancellariū uidimus. hoim profecto dolosū & pter modū gloriæ studentē uerboꝝ & iactātia uanitate redundantē et perfluū: fidei autem modicā. & cui probe cōfidere nemo posset. Cuius morrē nec propinqui nec alius qsq; illachrymasse uisus est. Sepeliri uoluit in sacello sorbonæ ante arā maiore. De phensus apud lestoria cadetū albretēñ: & pictauiā perductus: capitis supplicium luit. Agebat pid tps parpigniaci iohēs tarraconia: rex. Qui lestoria: ciuitatis desolatione accepta: q; q; audierat. philippum sabaudum cum ingentibus copiis in eum aduentare parpigniaci abiit. ob quod diu quidē atq; p̄tinacissime a frācis digladiatū est. Sed uictor frācus extitit. & russo lonētōtū ludouic⁹ obtinuit. Per hos dies carolus lothoringia: dux apud nācium peste absūptus est. Fuit & siluanecti habitus cōuentus: ueniētibus a burgundo duce legatis: qui belli causas tollerent. Nec fuit concordia: locus: tametsi multos dies multa agitādo legati cōsumpsisset. Burgūdu uero ducis lothoringi morte accepta: lothoringiā armis sibi subiugare tētauit: causam assumens: q; carolus qui defunctus erat obæratus illi esset. simulq; apud se anxie meditatur regiū nomē usurpare. Quam ob rem fredericū imperatorem p legatos orat: ipetratq; luxenburgū se cōferre

Rex ludouicus undecimus

dignaretur. A luxēburgo imperatorē ad mettenſes ducit. quorū ciuitas olim lothoringorum ditionis prima fuit. Ibi per imperatorē mettenſes orat: ſibi per eos tranſire in lothoringiā liceat. Quod cū a mettenſibus non obtinet/ fredericū importune rogat/ regiū titulū regni ſiciliæ ſibi imptrari/ cui⁹ rex fuerat carolus: et cuius imprefentariū cauſam agebat. Atq; ut nouitati fulcimentū apponeret uicariū ſe imperatoris inſtitui poſtulat. At fredericus qui burgundi arrogantiam intelligeret (diſſimulata prudēter poſtulantis temeritate) egreſſus urbe noctu per moſellam in germaniam abiit. Illuſus igitur burgundus: cum pecuniæ egeret: nec ſuis uiribus ſufficeret ludouici poteſtatem minuere ad uenetos mittit: a quibus ſtipendium trimēſtre mutuo impetrat quo ex gente ueneta partim coactas copias aluit. Miſſaq; in Nyuernenſes exercitus parte: rupem caſtillionis et aliquot regionis loca dolo capit. Per eos dies petrus de bello ioco annam ludouici filiam deſponſat. Iterum quoq; burgundi oratores cum regis legatis compendii conueniunt: Vbi tandem poſt longas concertationes: paucorum meſium inducias firmauerunt. Quo tempore burgundi inimicitias in ludouicū omnifariam exercens: yteriū mercatorē: qui poſt caroli aquitani ducis mortem ad burgundum ſe contulerat: magnis promiſſis inducit: ueneno tollere regē. Igitur conſtituto illi quinquaginta millium aureorū precio: toxicū parat. Datq; iohanni audaci (quem ſeruū habebat) ſerendū. pollicitus montes aureos ſi maleficiū ſœliciter exigat. Recipit ab yterio iohannes negociū: et ambafiā ubi rex erat profectus: quēdam in ludouici popina ſibi notū (qui condiendis ſaporibus præerat) conuenit. Cui q; aquitano duci ad ſimile miniſteriū ſeruierat: rem patefacere non ueretur. Atq; ad facinoris preciū uiginti aureorū millia ſecure promittit: credulus hominē ad ueneni propinationē facile confortē ducere: qui dominū ſuū non diſſimili maleficio ſublātū fuiſſe ſciret. Audiuit iohannē ſumma diſſimulatione coquus: ſed rem nequaquā patrari poſſe ait: niſi colinetus primarius coquorū conſcius accederet. Igitur recepto a iohanne ueneno: colinetum ad id negociū cohortari pollicetur. Colinetus uero a conſorte coquo edoctus: ſimul cum eo ad regē pergit. Veneficū prodit. et ab eo exhibitū toxicū profert. Rex ueneficū exhorrens: autorē præhendi iubet. Qui tanq; rei bene gerendæ ſecurus: iter ad yteriū faciebat. Sed non longe a ſtampis de præhenſus: ad ludouicū deductus eſt. Moxq; confeſſus crimē: paulo poſt in cuſtodiam detruditur: data ingenti mercede ſidelibus cocis. Afferuatus uero eſt iohannes audax in publicis ædibus pariſiorum. dein de capite trūcatus. Cuius quattuor ex ſecta membra ad quattuor regni extremas regiones cū titulo proditiōis furcis ſuſpenſa. omnes eius ædes dirutæ ſunt. & natalis dom⁹ ſolotenus ſine ulla reſtitutionis ſpe euerſa: inſcripra ruinae cauſa. Eo die quo id geſtū eſt. Legati ab aragoniā pariſium uenere: a ſuo rege mandatū habentes de controuerſia ob ruſſillionē et parpiniacū orta tractare. Nec multo poſt rex quoq; pariſiū ſucceſſit. Iuſſitq; pariſios in armis eſſe et militari ordine p̄ diui antonii portam urbe egredi. Quorū multitudinē aragonenſes legati admirati ſunt. Centum enim et quattuor hominū armatorum millia e ciuitate in agrum prodiiſſe relatum eſt. Regredientibus in ciuitatē pariſiis: oratores uicēnas ludouicus ducit. Vbi regia cæna acceptos duob⁹ eos poculis aureis uaria cælatura ornatis donauit. Horū preciū tribus ducatorū millibus et ducentis æſtimatum eſt. Venere eodē tempore ab germania dux bauatus: et britonum oratores: quos ſiluanecti ludouicus audiuit. A ſſuerunt præterea in caſſum burgū di. Britonibus liberaliter ludouicus reſpondit. Legationū cauſas diuinare magis q̄ p̄beſcribere poſſum. Ex ſiluanecto compendii: mox noui omniū: rex proficiſcitur. Cep̄erat comes ſancti pauli franciæ conſtabilis ſanctum quintinum uiromandorū oppidū extruſo præfecto curtono cū præſidio quod in eo ludouicus poſtulerat. Oppidūq; conſtabilis: impoſito ex ſuis præſidio: rege inuito occupabat: itaut in ſuſpitionem ueniretur concepti in regē belli. Nec aliter ad ludouicū acceſſit: q̄ ponte inter ſe et regem facto ad colloquium prodit: ſatellitibus egregie ſtipatus. Colloquio paucis arbitris expleto: rex offenſam omnē comiti remittit. Iure iurando interpoſito q̄ in ludouici fide permaneret. Erāt per id tempus inter fredericum imperatorem et burgun-

Venefic⁹ de/
præhenditur

Legati arago/
nes

Conſtabilis
temeritas

dum simultates. Nitebat propterea magnope imperator burgundo incōmodare: unde missis frequēter ad ludouicū nūciis: illū hortabatur: cū burgundo amicitia nō inire se unū satis esse qui ducis superbiā deprimeret: eūq; redderet regi obsequentem. Nec tamē exaudiuit fredericū ludouicus. sed cū ex picardia siluanectū reuertisset: cum burgundi legatis inducias anni unius firmat. Interea in iohannem alenconi ducem capitulis sententia & bonorū omnium publicatio in senatu parlamento per petrū dorio lum cancellariū fertur. Burgundo uero duci nulla fuit induciarū & iurifurandi reuerentia: quin in lothoringiā ducens uirdunum cepit: sollicitaueritq; edouardum anglum regem aduersus ludouicum transfretare. Quāobrem edouardus magno exercitu comparato: priusq; moueret: ludouicum per caduceatores petit aquitaniam sibi normanniamq; restituat. Nec diu distulit edouardus ad diui michaelis montem classē traducere. Quod postq; ludouicus accepit: copias in normanniam misit: eorum militum qui recēter fuerant ab eo instituti: & dalmatini custodes appellabantur. Per eos dies tamen induciarum finis nōdum esset: burgundi qui peronæ & per circūadiacentia loca in præsidio erant omnia usq; ad ysarā flumen infestabāt. Et aliquot ex eis arsonem iam diu desolatā instaurare cœperant. Sed missis aduersus p̄dones ex ambianorum & bellouacorū p̄sidio armatorū turmis: nō expectata pugna crassatores aufugerūt. Nec destitit miles francus: sed adscitis ex finitimis p̄sidiis aliquot cohortibus: quibus p̄terea plebei plurimi se cōiunxerūt: ad atrebatē p̄fecti in suburbio ciuitatis castra posuerūt. Vbi nocte tota diuersati: deputatis agricolis q; eos sequebantur ad excuriendos puillas & aggregatas mansiones frumenti manipulos: maximā tritici copiā & pecorū ingentē numerū ex atrebatensi agro cōportauerunt. Nā id prius facere meditati uanos & flagella currusq; cōplures secū adduxerunt. Recepere quoq; nōnullos captiuos quos raptor uiolatis induciis abduxerat. Principio insequenti ueris rex in picardiā mouēs: tronqueū uetustissimā non longe a mondiderio turrim: ubi p̄ditorū hoīm turma duce motino caulero se receperat: oīa incursionibus infestans expugnat: occisis aut patibulo appensisq; in ea inuēti sunt: p̄ter ip̄m motinū quē rex uira & officio donauit. Turris ip̄a solotenus deiecta est. Mondiderienses autē cū deditionē recusassent: obsessi oppidū dedidere: suis fortunis oībus relictis abeuntes: oppidū uero solo prostratum est. Roya p̄terea ludouico paruit. Nec spes deerat picardiā atq; arthesiū recipiēdi: nisi sancti pauli comes conestabilis dolo usus regem fessellisset. Cui progredi cupienti litteras mittit: edouardū anglū ingenti classe petere normanniā. Idcirco opus esse cautione: ne destitutus p̄sidio normannos hostis inuadat. Si ad illos partē exercitus ducere rex uelit: se unū cū reliqua militia satis esse q; bellum in picardia gerat. Motus hoc nuncio ludouicus in normanniā ducens de anglorū aduentu nihil accepit. Redeunti autē conestabilis scribit: anglos calisium appellere: & carolū burgundū nassii obsidione relicta: foedus cū federico imperatore iuuisse. Quæ oīa tamen nulla essent: caduceator tamen anglus cognomento scalus cū litterarū fasce depræhensus: & ad ludouicū perductus uera esse iurauit. Neq; horū quicq; tam iniquo aīo ludouicus tulit: q; conestabilem clam sollicitare borboniorū ducem: ut burgundi partes relicto rege sequeretur. Cuius p̄fidia syngraphum a conestabile missum borbonius per ep̄m mymatensem ludouico demiserat. Eodem tpe in burgundia apud guyum non procul a castro chynone magna burgundorū turma a francis superatur: cū ducentis equitibus q; ex uenetis burgundo auxiliares uenerant. Fuit nō p̄superior atrebatibus fortuna. Admiraldus cui de creta belli ratio in picardia erat: prope atrebatū dispositis insidiis triginta equites lacessitū atrebatē mittit. In quos uelut in contēnendi numeri cohortem: erupit oīe facta atrebatē cū suo præsidio p̄ficuntur. At qui ab admiraldo præmissi erant: merū simulantes pedetentim retro abeunt: donec suorū insidias præterissent. Quāobrem intercepti atrebatē inter medias francorū copias: ad quingentos supra mille occubuerunt. Et cū romontus reginæ frater qui burgundarū partiū erat his se ducem præbuisset uix ad suos se recepit: equo eius interēpto. Iacobus autē sancti pauli cū aliis insignibus uiris captus. Paulo supra hos dies auracensis princeps quem in custodia ludouicus

Sententia in alenconi duci.

Conestabilis dolus.

Atrebatē.

Rex ludouicus undecimus

habebat: nullo precio liber factus: seditionemq; suam regi summisit. donatus est pro-
 pretea potestate cudendi numismatis aurei atq; argentei. remittendi insuper crimino-
 sis necis poenam: nisi hæresis aut maiestatis rei haberentur. Edouardi autem anglia
 regis classis uiginti millium armatorum calisium appulit. Quare cognita mox ad pri-
 orem exercitum nouas copias ludouicus ex parisiis duce roberto de stoteuill a cui
 trahit. Et carolus burgundionum dux nussyo relicta: ad edouardum noctu uenit. cui a-
 mice gratulatus est. Nam edouardi fororè in uxore duxerat. Hortatus magnopere est
 rem prospere gerat: et sua recuperet: quæ a francis iniuste tenebantur. At aliquot die-
 bus exactis cū nec a carolo: nec a conestabile promissa illi seruantur (Conuenerat em̄
 inter illos: dū edouardus in arthesium uenisset: admittere illum in aliqua munita loca
 ubi et se atq; exercitum recreare et tuto diuersari posset) Iamq; lihonem in sanguine
 terfo copias cū promouisset: pollicitis illusus: ad ludouicum siluanectum ubi in uicto-
 ria coenobio agebat oratores mittit: dicere se archanū quicq; habere qd̄ illi coicatum
 esse cupiat. Designet locum et tempus ad rem exigendam. Pinguigniacum in ābiano
 rum agro ad id deligitur. Interim mutuam a parisiis grandem pecuniam ludouicus pe-
 tit. Ea fuit quinq; et septuaginta milliū nūmū aureorum: quam dissoluere infra kalen-
 das nouembres ipse promisit. Ad p̄inguigniacum ex ambianis rex ueniens: frequenti at
 q; admirabili militum manu stipatus: duos in ponte pinquigniaci appendices extrue-
 re iubet. Vnum quo ipse: alterū quo congredi edouardus posset. Fuit inter utruq; ap-
 pendicem paries medius: cancellatus ita latis foraminibus: ut per ea dextras dare & cō-
 ringere reges possent. Conuenientibus ad designata loca principibus: cum se alterni
 salutassent: longa fuit inter eos (centum utruq; admittis illustribus arbitris) colloca-
 tio. Inde ubi regibus uisum est: illis seorsum exeuntibus. p̄cipes clam sermonem cō-
 tulerūt. nec dilata diu concordia est. Itaq; de septem annorum induciis conuenit. iiii.
 kalendas nouembres: dum uoluitur annus salutis. Mille simus. cccc. septuagesimus qn-
 tus. Donatusq; a ludouico edouardus est quinq; et septuaginta millibus aureis. & qui-
 quaginta millia per singulos induciarum annos illi promissa. Ornauit quoq; magnis
 muneribus clarentiæ ducem edouardi fratrem. Rebus ut paucis annotauimus apud
 p̄inguigniacū gestis: anglus omnes copias calisium remittit. Iubetq; hauartū: et prima-
 rium suum scutiferum apud ludouicum morari: donec se promisso absoluisse. Di-
 grediente calisium edouardo: ludouicus de luxenburgo conestabilis cui regum cōcor-
 dia non conueniebat. nuntium cum litteris ad anglum mittit: uicio illi ascribens: q; i
 belli ipse animo cū ludouico pactus fuerit: promissis uidelicet illectus hoīs qui eū fal-
 leret. Litteris cognitis: eas edouardus ludouico communicat. Interiectis inde non
 multis diebus accedentibus ad ludouicum britonum ducis oratoribus pax firmata est
 et annorū nouē induciæ cū burgundo positæ. Additū quoq; de ludouico luxēburgo:
 qui ad eū perfugerat: regi dedendo. Missi sunt peronā qui illum exciperet borbonien-
 nothus admiralus: dominus de sanctapetra: et guillermus cerisayus cum bona arma-
 torum turma. Exceptū conestabile indiui anthonii propugnaculū apud parisiis phi-
 lippo oleario loci præfecto custodiendum cōmittunt. Deputat deinceps ludouic⁹ pe-
 trū doriolum cancellarium et duos parlamenti præsidentes cum aliis iureconsultis de
 conestabili quæstionem habere. Igitur interrogatus confessusq; plurima in regem de-
 liquisse: in curiam plamenti post longam custodiam deducitur. Vbi a cancellario re-
 gium in signe id est aureum diui michaelis torquem quē collo gestabat: deponere ius-
 sus est. Moxq; ingressus ad eum iohannes pompācurtus: illustris inquit comes: hæte-
 nus in custodia regis iussu habitus fuisti. Vbi de his quæ in regem et rempublicā cōmi-
 sisti quæsitum est diligenter. confessus es maiestatem frequenter offendisse. cū hosti-
 bus conspirasse: et fidem uiolasse qua reipublicæ eras obnoxius. Iam uenio ad te a par-
 lamento senatu missus: significare mortis sententiam quæ hodie in te lata est. Hodie
 tibi moriendum in grauiante ades publicas ciuitatis: Terras & forrunas oēs tuas pu-
 blicas & fisco attributas esse tibi renūcio. Ad hæc ludouicus. Oinq; optime maxime
 deus: q̄ dura hæc sentētia est. Te supplex oro: da mētē sincerā te agnoscēdi. Sic locutū

Edouard⁹ an-
glus apud ca-
lisium

Conuētio re-
gum apud pi-
quigniacum

Conestabilis
nequicia

Conestabilis
mors

quattuor theologi magni nois doctores ut cōstitutū fuerat reū adeūt. salutaribus illū monitis consolaturi. Cōfessione more christiano expleta: orat uiaticū xpi corporis sibi ministrari. quod nō obtinuit. Res tamē diuina quā missam appellamus corā illo facta est. & panis benedictus oblatus: quē religiose māducauit. Inde a palatio ad grauiā per medias vulgi turbas pductus: atq; in tabulatū cōscendēs: postq; ad diuæ mariæ templū (quod ex tabulato cōspiciū erat) cōuersus longiusculā orationē plorans habuisset: a carnifice iohanne cosino uno gladii ictu capite punitus est. Cadauer autē p cordigeros in ipsoꝝ ecclesia humatū est: decēbri mēse die decimanona Anno. M. cccc. septuagesimo quinto. De eius criminibꝝ & supplicio epigrāmata gallica latinaq; multa scripta sunt. Eodem tēpore monetæ preciū mutarū est. & scuta aurea cusa quinq; et. xxx. solidorū turonēn extimatione. Cui operi quattuor tantū uiri præfecti sunt. germanus de merla. nicholaus potierus. dyonisius brito. & symō ausoranns. Vestigal quoq; inditum singulis doliis quæ e regno ad exterā gentē exportarent. Nā p quoq; uini dolio (quā franci caudā uocant) aureū nummū portitores exigebant. Posthæc aliqd i romanos molitus ludouicus: de cōgreganda eporū synodo cogitauit. Nam cū sibi antea nō processisset: q; de uniuersali ecclesiæ comētū agēdo suos oratores ad diuersos pncipes miserat: de suo regno habendū conciliū præceptū vulgauit: iubēs quosq; pontifices & maiorē ecclesiarū rectores ad suas sedes intra a se constitutū diē redire. Deinde uoto astrictus aniciū (quod podiū dicunt) aruerniæ ciuitatē pgit. Vbi nouē totos dies: diuæ mariæ tēplo quod in galliis sūma religione colit se pmissis absoluit. mox lugdunū transiens ad dalphinates cū peruenisset: accepit carolū burgundū qui in heluetios expeditionē duxerat fufum fugatūq; cū suo exercitu fuisse: nō procul a grāfōne oppido: & arcibus duabus receptis quas heluetiis ipse abstulerat. Tormentis machinisq; amissis: castra & sarcinas omnes direptas. Recepta insuper ab heluetiis arces & grāfōnē esse. Inuētōsq; quingētos & duodecim alemānos quos suspendio burgundus necauerat: eos oēs patibulis liberatos terræ cōmendasse: & eidem alemānoꝝ furcis lorifq; burgundos strangulasse quos grāfōnē recuperantes heluetii de præ hēderant. Eadē tēpestate nemorsus dux a dño de bello ioco in arce carlati circūuallatus deditioe facta captus: ad regē primū: deinde uienā & deinceps parisiū perducit & in custodia asseruatur. Circūuallationis tpe eius uxor caroli andegauēn filia cū peperisset: tā partus dolore: q; animi ægretudine mortē incurrit: mulier spectata plurimū atq; laudata. Rebus apud grāfōnē dissipatis. Carolus burgundus cum ioignā in finibus sequanorū se ex fuga militēq; recepisset. Heluetios iterū psequi (sicuti ferox & uidiētæ percupidus erat) constituit. At q; illi milite & pecunia opus esset: guillermū gōnetū eius cancellariū: cum aliis undecim bonæ apud suos auctoritatis uiris ad flandrēses & ditionis eius populos legat. qui militē resarciant. sextāq; bonorū suorū oīm partē ad belli impēsam ministrent. Legatis rñsum est: Carolo si facultas deficit se tuto recipiendi: subsidium illi ut principi & duci suo se quidē præbituros: donec domū saluus redeat. Belli autē in heluetios gerendi causam nullā uidere: cuius gratia sese bonis & pecunia premere aut multare necesse sit. Hæc dum a burgundo geruntur ad ludouicū lugduni agentem renatus ex andegauensi familia siciliæ rex accessit. Cum quo de prouinciæ comitatu ad hunc modū transactū est. Erat renatus plenus dierū sine liberis princeps: cuiꝝ soror angliæ regina ab edouardo de familia ducū cloestriæ i custodia tenebat. eius liberandæ causa ludouicū sibi hæredē puinciæ renatus i stituit. Datis a ludouico millibus quiquaginta scutorū aureorū. quæ redimendæ reginæ causa: edouardo soluta sunt. Regina liberata iuri quod a morte fratris in comitatu ipso uindicare potuisset abrenūciat: cōstituta quotannis (dū superstes esset) pensione: quā ludouicus reginæ psolueret. Accidit per hos dies nō procul a dordano plena miserationis cædes. Ludouicꝝ bresfey filii normanniæ senescallus carlotā agnetis (q; bella appellata est) filiā ex carolo septimo ludouici patre (sicuti credebat) genitā habebat uxore. Hic laxandi animi causa cum in filiā assumpta uxore uenatū pdiisset: domū noctu reuersus: cū se lassum sentiret: seorsum ab uxorio cubiculo cubitū pgit. Carlotā aut libera ad tpsuiro: iohannē lauernum ro facta.

Monetana.

Dux nemorsus capitur.

Burgundus fusus.

Cædes carlotæ uxoris matris.

Rex ludouicus undecimus

picturū: cū quo stupri cōsuetudinē fecerat: ad se protenus in cubiculū admittit. Quare cognita: iohannes apotecarius domus seneschalli prouisor scelus dño defert. Vnde furens seneschallus gladio exerto cū cubiculi fores repēte effregisset: iuentū adulterū interiore tantū tunica amittū p̄renus confodit. Coniugē uero q̄ se ad liberos in proximo penetrali receperat: culcirra obtectā manu apprehensum: humo p̄sternit. Quā in genua p̄cumbentē & mariti misericordiā scemineo ploratu orantē: traiecit p̄ mulieris pectus mucrone maectat. Sed ad susceptā hystoriā reuertamur. Rege lugduni agēte

Moracum
heluetiis

renunciariū est: carolū burgūdiōnū duce reparato exercitu ad moracū in heluetios castra posuisse: atq; exile oppidulū circūuallasse: eoq; renatū lothoringiæ ducem (a quo nantiū burgundus abstulerat) cum ualidis copiis suppetiaturū heluetiis accessisse. priusq; hostiū aciem fuisse: in fugā uerso romonto comite eius aciei ductore. Vnde ex moraco eruptione facta: eos qui in p̄sidio erant cū lothoringo duce se cōiungentes in hostiū castra fugatis caelisq; q̄ plurimis p̄ualisse: nec fuisse fugæ modū donec ioignā p̄uenissent. Quæ autē in burgūdiōnū castris spolia capta essent: heluetios ad beneficii cōpensationē benefactori lothoringo reliquisse. Occisorū in ea pugna numerus. xvii. milliū fuit. Victoria de burgundis habita: renatus argētina (quæ straburgus dicit) se recepit. Inde q; quattuor armatorū millibus roboratus: nantiū quod sibi burgundus usurparat recuperare contendit. & oppidū (quod ducentorū supra mille militum p̄sidio tenebatur) obsidione cingit. Quā firmata ad argētineses reuersus: cū nouas copias coegisset: eas prioribus quas ad obsidionē reliquerat adiūgit. nantiūq; recuperat.

Hec dum aguntur ludouicus turonū repetens: multis uotis quibus se astrinxerat satis pro religionis debito fecit. Erat enim diuæ matris xpi matri uel reuera: uel simulatiōne deuotus. Cuius templis multa donaria obtulit. Interim burgūdi (cui aduersa oīa succedebant) aggre ad modū ferēs a modico principe (ut ipse querebatur) uinci: refarctis pro tempore copiis: ex salinis sequanorū oppido nantiū ducit. Cū enim de renato sermonē haberet illū magnopere parū existimabat tanq̄ gygas ipse: ille nanus esset.

Per eam tempestatē de castellæ regno disceptatio insurgit. Erat henrico castellæ regi (ut ferebatur) ex legitimis nuptiis filia: & ex patre grādis natu soror: hæc taragonū: illa portugallorum regi uxor datur. Quā obrem uterq; regū castellā uindicare magnis

Rex portu
galie ad bur
gundū uadit
qui nancium
obsidebat.

uiribus contendit. Portugallus rex francū regē secutus: ludouicū per se conuenit. Ipe rans maxime discordiis inter eū & burgundum cōpositis: copias sibi ad uēdicandā castellā attribuit. Fuit mediussidius portugallus rex incredibili magnificētia a parisiis ex ceptus. Verum cū ad burgundū in obsidione natiū agentē pacis causa per horridā hycem frustra concessisset: ad ludouicū rediit. Burgundus enim nantiū tā arte cōcluserat: ut fame prope deficientes burgundo permittere se obsessi destinaret. Militabat in burgundianis castris lōgobardus quidā comes quem campobassum appellabant. Hic uel suapte perfidia uel pecunia clā corruptus: a burgundo deficiens cū nonaginta equitibus ad ludouicū regē uenire constituerat. At per regis internūcios tardatus ne proditiōnis particeps ludouicus esse uideretur ad renatū p̄fectus est: cui burgundi consilium omne patefecit. Duo uero suæ factionis angelus & mōtefortus: qui eū ad proditiōnē conceptā sequebantur: iussi sunt condeū petere: qui locus a nantio secundo tantū lapide distat: ad mosellam flumen: quā a mettenfibz & luxēburgis ad burgundos commeatu sportabatur. Quarto autē nonas ianuarii renatus uarēgeuillā ad sanctum nicholaum cum suis et heluetiorū copiis progrediens: et postridie cū nouāuillam aduenisset: ad lacum qui non procul abest acies instruit. Vnā dabestanus comes et qui sibi burgum furicūq; incolunt. Alterā bernēses atq; ternenses duxerunt. Atq; ita p̄rito agmine alteri secundū flumē: alteri per uia militare nantiū uersus composito ordine incedunt. Iā enim burgundus suos in acie susterat. & heluetios qui uia publica progrediebantur: tormentis appetere properabat. Quod ai aduertētes aciei ductores sinistorum ad proximum collē diuertunt. in quos burgundus iacobū galleorū italum: & iudocū lalanū flandriæ primarium iudicem: bino agmine mittit. Iubetq; hostem ab equitibus inuadi: sequente illos numeroso peditatu. Mox nihilominus heluetii qui in colle erāt conuer

sa in burgundos facie: uix credibili impetitu inuenientem in se hostem procedūt: ita
 ut ad primum colubrinarū iactum peditatus omnis burgundorum fugæ se cōmiserit.
 In gallectum autem ii qui ad flumen iter habebant nulla mora incurstantes totam co
 hortem fuderunt. Est pons non procul nantio qua uia est ad thyonuillā et luxēburgū
 quam compobassus comes occupauerat. Ad pontē postq̄ fugientes burgundi peruene
 runt: insequente eos ferociter lothorigo: pars fluminis uadis se credentes: ab heluetiis
 trucidabantur. pars fluctibus obruti interibant. pars qui siluis se credebāt. ab incolis si
 ne miseratione iugulabantur. Nec cessauit lothoringus hostem sequi: donec adueni
 ens plurima nox eum prohibuit. Tum de burgundo duce interiisset ne an uiueret solli
 citus: quandoquidem de eo nullum nuncium acciperet: ad mettenses confestim scisci
 tatum mittit: an ipse fuerat in ciuitatē euasisset. At ille reuera dum se fuga saluare cō
 tendit. labente equo quem insidebat fuerat tribus uulneribus occisus. uno ad caput se
 cus aurem. ad dentes usq̄ pertingens. Altero ad femora. tertium ad anum. Id certissi
 ma fide compertum est capto baptista adolescente ex colūnēsiū familia. qui duci eo
 dem tempore familiarissime obsequebatur. qui non dubia de illo indicia protenus o
 stendit. Assensusq̄ est testimonio eius matheus portugallensis ducis medicus. atq̄ an
 thonius eius frater notus quem lothoringus captiuū habebat. Cuius rei fidem uix ad
 miserunt arthesienses et ii qui burgundiorū potestatis erant: temere atq̄ p̄tinacissime
 asseuerātes: eum e pugna ad germanos dilapsū esse. ibiq̄ septēnem pœnitentiam uo
 uisse. quā postq̄ expleisset: inde cum potentia reuersurū: et suas iniurias uindicturū.
 Noui nōnullos: qui in ea credulitate obstinati: equos gēmasq̄ uenales exhiberent. uē
 derentq̄ si quis eas plus iusto emeret. dilata solutione: donec carolus eorum princeps
 exacta pœnitentia rediisset. Inuētum ducis cadauer nudum in pratello quod riulus al
 luit in diui georgii ecclesia apud nantiū anno salutis. Mlcccc. lxxvi. postridie epypha
 niorū domini conditum est. In eo loco ubi tot occisorū corpora iacebant lothoring⁹
 uictor sacellū condidit. addito sacerdote qui memoriā defunctorū perpetuo haberet.
 Edidit quoq̄ in pratello crucē ex lapide ubi burgundus occubuerat. Nec diu moratus
 in burgundiam exercitū ducit quam totam post paucos dies ludouici noīe recuperat.
 Secuti burgundos ipsi antissiodorenses regi paruerunt. Certior factus de burgundo
 rum iterū ludouicus turonū linquēs postq̄ suo more uarias diuæ mariæ ades mune
 ribus honestasset: nouyomenses adiuit. Breuiq̄ tpe mondidieriū peronā: abbatisuillā
 monstroliumq̄ cū aliquot locis usq̄ ad attrebatos occupat. Attrebatos uero pugnacis
 simi et duri animi populus parere detrectarūt: recepto in ciuitate flandrensi præsidio.
 Interim dū cūstantur attrebatos regi obtēperare. Ludouicus grandē exercitū & bel
 li apparatus cogit. Sed tandē captam ciuitatem quæ seorsum centrū fere passibus ab op
 pido. loco editiore sita est: & raro muro munita erat: instaurat aduersus oppidanorum
 uim atq̄ iniuriā. ad quos ex aliis recēter recuperatis locis multi odio noīis franci perfu
 gerant. Quibus tanta temeritas fuit: ut per muros & publicos parietes furcas sculperēt
 appensis albis crucibus: tanq̄ ipsum regē francosq̄ suspendio dignos arbitrarentur. Fu
 erunt qui pudendas partes reuelatas: e muris militibus ostentarent conuiciantes regi.
 Venere tamen ex oppidanis ad ludouicū aliquot ex primoribus. Qui hanc cōcordiæ
 formulā reportauerunt. Manerēt ipsi in regis fide atq̄ potestate. Vectigalia & fiscum
 regii quæstores administrarēt. pecuniā inde quæsitā maria caroli burgūdi filia unica:
 ab ipsis regis ministris acciperet: donec regi primario principī suo debitā fidē psolue
 rit. interim nullū regiū præsidium oppidani reciperent. His ita cōpositis: ludouicus ad
 oppidanos mittit borboniū cardinalē: petrum doriolū cancellariū: guyotū potum: et
 philippū desquerdū: qui ab attrebatibus fidei iuramētū exigant. Quo sanste (ut puta
 batur) præstito: cum legati in diui uedasti cœnobio discubunt: pars perditorū hoīm ī
 surgens: clamore (ut in seditione solet) sublato cœnobium procurrat: frequenter uoci
 ferans occidite occidite: a legatis tamen temperatum est. Qui protenus in ciuitatē ad
 ludouicum se recipiunt. Quam iniuriam dissimulans rex: morinum petiit. Inde hīsdī
 num occupat: & paulo post arcem emissis qui in eam confugerāt cum suis fortunis mi

Apud nanti
um renati ui
ctoria.

Pertinax in
dūm amor
stulta credu
litas.

Attrebatos
obstinati.

Rex ludouicus undecimus

Legatorum
supplicium

Attrebatum
pœnæ.

Francisia

Maximilia
nus mariam
burgundâ de
spônâ

litibus. Dum hisdini esset ludouicus: attrebatos simulata ad eum legatione admiraldum aduenire: perentes ut bona eius uenia hisdinum ad regem mittere tuos nuncios liceat. Acceptis ab admiraldo de perfectione litteris: octodecim (odardo butio duce) oppido egressi: flandriam uersus iter constituunt: eo consilio ut mariam caroli filiam conuenirent. Cuius doli prouidus admiraldus: quosdam ex suis exploratum legatos miserat. Qui in fraude deprehensos ad ludouicum oes producit. Hi ultimo supplicio affecti sunt. Odardo capuciolum pellibus aduocati more ornatum appositum est. Erat enim publicus attrebatum procurator: & in eo amictu caput amputatum: tignumque sublatum: cum inscriptione. Hoc odardi caput est. Hac attrebatum perfidia irritatus rex: dum boloniam religionis causa pergit: circuuallare oppidum iubet. Reuerius bolonia tormentis muros turreferque quatit. Extruxerant oppidani contra ciuitatem propugnaculum quo se tuentes ciuitatem maxime infestabant. At tormentorum uolentia propugnaculum a francis ita deiicitur: ut in oppidum longe patens se prospectus esset. Simulque ludouicus oppidanorum bona militi diripienda publicat: quamobrem animosior factus: quam maximam spem diripiendi oppidum miles capiebat. Verum impendenti periculo perterriti oppidani ad ludouicum mittunt: misericordiam implorantes: quam prater multorum uolentem impetrarunt: admiseruntque ad se regis copias quantum regi uisum est. nec tamen obprobriis abstinebant in maria caroli heredem propensum. Quam longe a se in flandria agentem non minus quam numerum aliquod obseruabant: ita ut quidam ob perfidiam in regem capite damnatis: cum securim ceruicem districtam unico euadere uerbo potuissent: mori pertinaciter maluerit quam dicere uiuat rex. Multati sunt attrebatos multa fusi calatibus argenti copia. nec eo magis demissione anxi erant. quamobrem ueteres loci incolas in penitentiorem franciam transfert: uocatis ex reliquo regno nouis colonis: quos in illorum locum uelut in nouam coloniam mittit. mutatorumque nomine franciam attrebatum uocat. Interim magnopere studet ludouicus quomodo maria caroli filiam ad se traducere posset. Promittit itaque puellam maritum ex regio genere dare: nec sinere eam dispendio aliquo affici: sed diuisionem quam ad eam pertineret tantum suam defendere. Cuius rei causa oliuerium damam regium tonsorem qui flandrensis erat ad eam mittit. Non enim franco alicui principi rex satis confidebat: ne legatorum munere fretus perniciosum quicquam machinaret. Oliuerius autem postquam ad maria uenit solita temeritate uisus: uel quod ita in mandatis acceperat: perit apud maria seorsum colloquium habere. Quod cum puellam pudori atque celsitudini non conueniret: sermonem priuatim facere non impetrat. Sed ea que a ludouico acceperat dicere presentibus ad hoc a maria delectis proceribus illi oportuit. Nec legatorum fides habita est. Igitur ad ludouicum inanis reuertit. At flandrenses tamen omni belli ratione uitare cuperent franciam: tamen relictis ad germanos respiciunt. Erat frederico alemano imperatori filius maximilianus unum & uiginti annu agens. Cum hoc nuptiarum foedera conciliant. Namque pater ad imperatoriam maiestatem plurimum thesaurum per annos ferme quinquaginta quibus imperium administrauerat adiecit esse putabatur: spes illis erat magni aduersus regem francum subsidii. Ea re cognita ludouicus henricum hisbucum coloniensem qui a puero apud eum fuerat educatus: specie uisendorum amicorum suorum in alemaniam ire iubet. ut reuera exploraret quid de nuptiis ageret. Henricus cum argentinam uenisset cognoscit de inuicem foedere conuentum apud fraccfordiam ad kalendas iunias edictum esse. quo ipse imperator & cum eo maximilianus: ipsi quoque flandreses conuenirent. Curat propterea ludouicus fraccfordiam nuncios mittere. eiusque negotii munus mihi committit mandans oratoris nomen non prius assumere: quam conuictum mihi esset. qui germani principes suas partes tuerentur. Summa legationis fuit fraccfordiam in conuentione ipsa memorare que amicitia inter imperatores regesque francos diu permanserit. quibus legibus atque institutis perseverarit beniuolentia. Maria burgundi heredem feudi legibus erga ludouicum astringi. Idem usu obseruatum esse: ne qua illustribus inter francos femina uiro pegrino iure nuptiarum rege inconsulto coniugatur. Decere illam patriis obtemperare institutis. imperatoris dignitatis et fidei esse: non uiolare amici iura. Temperet igitur fredericus ne id committat quo ueteris amicitiae sanctitudo offendatur. Talibus mandatis edoctus apud argentinam henricum hisbucum offendit. Vbi dies sex immoratus: cum de conuen-

tu francordensi nuncium nullum accipimus: fama aduolat maximilianum per rhenū
 amnem coloniam petere. Eo propterea festinantes: maguntia proficiscimur. quo ma
 ria quoque oratores se conferunt: rati maximilianum in eam ciuitatē aduentare. Verū
 nulla statione maguntia facta præterlabitur & coloniam ppaucis comitatus contēdit
 Quem et nos item secuti: coloniam peruenimus clam sciscitātes: quismam princeps frā
 corum amicitiam sequebatur: cui litteras quas permultas a ludouico habebam redde
 remus. Vnum tm̄ neq̄ satis perspectum iuliaci ducem conuenimus. Qui legatione ac/
 cepta: responderet: nos tarde quidem (negocio expleto) aduentasse. se maximiliano si/
 de astrictum esse. a qua sine dedecore resilire non possit. neq̄ tuto nos diu in eis locis
 diuersari posse. quæ inimica nobis essent. Se tamen obnixe curaturū: ne quid nobis ad
 uerteretur. Post dies uiginti quibus maximilianus profectiōē in flandriā parat: eo quo
 colonia egressus est die aquisgranum accessimus. Quo præterea maximilianus centū
 supra mille tantum equitibus stipatus se contulit. Postera autem die ad Ludouicum q̄
 maximis potuimus itineribus per leodios primū inde per campaniā atq; arthesium fe/
 stinatēs: rei a nobis gestæ fecimus certiozem. Erat enim per hos dies morini: præmise/
 ratq; ad sanctum audomarū magnam copiarū suarum partem. ut locum obsidione cin
 geret. Redierant eo tempore ex anglia uiennensis archiepiscopus & oliuerius ruf/
 fus: qui ludouico rettulerant edouardum polliceri auxiliū: missurumq; in hollandiam
 supra uiginti militū millia (si ita ludouicus uolet) qui terram ipsam occupent. Inter
 hæc dubius rex animo pendebat quorsum inclinaret: cum subito defertur: maximilia
 num sexdecim millibus armatorum potentem bassaym aduenire: Quare adductus
 copias protenus a sancto audo maro reuocat. Cameracūq; profectus: copias maiores
 contrahit. nunq̄ satis sui securus. Admiserant enim ludouicum cameracenses appo/
 sitis legibus. Cuius rei nō multo post eos pœnituit: marrasino illis præfecto: qui ex sa
 cris reliquiis auro argentoq; (ut fama fuit) detracto: se ditauit. Vnde ad regem post ac
 cedens: torque aureo multi ponderis ornat⁹: ad hunc modum a ludouico taxatus est.
 Cum regis canaculum marrasinus intrasset: unusq; ex aulicis torque admiratus. illū
 tangere uult. Noli inquit ludouicus torque contingere. res enim sacra est. Ex came
 raco senatum parlamenti ludouicus nouyomū accersit. Vbi de iacobo nemorū ducis
 (quem carlati depræhensum diximus) quæsitum est. Qui propterea q̄ post habitam
 apud rionem cum rege concordiam cum hostibus senferat quarto nonas augusti ob
 læsam maiestatē morte dānatus: capite apud parisos in foro publici mercati apud hal/
 las punitus est. et eius cadauer a fratribus diui francisci in eorū ecclesia sepultum. Per
 eos dies ortis inter principē aurayensem et craonū ob burgundiæ administrationem
 inimiciis: dum res bello decertatur: aurayensis a fratre adiutus qui castelliguyonis
 dominus appellabatur. et claudio ualdrayo: guyum in sequanis oppidum accedens a
 craono imperitur. Vbi cōmissa pugna cecidere utrinq; q̄ngēri supra mille armati: quā/
 obrem quia francis uictoria fauisset: supplicationes decretæ sunt. Eodem præterea
 tempore dux gheldrensis mille et quingentis alemannis instructus. tornaci suburbia
 cremare constituens: a tornacensibus primo conflictu occidit. et in urbem inferf. Se/
 cundo uero erumpentibus in alemannos equitibus francis: cum aliquot urbis incolis
 cædem fecere duob; millium: septingentis uiuis compræhensis. Et cum flandrenses ad
 blancam fossam multo numero castra haberēt: missi in eos copiis profligati ad duo
 millia cecidere. Reliquorum in fuga depræhensorum duo quoq; circiter millia corru
 erunt. In sequanis uero quos altos vulgus burgundos dicit: non paruam francorum
 cædē aurayensis apud greyū & alia ad ararim id est sagonā loca fecit: eorū imprimis q̄
 sub salazarto & conyano scoto militabant. Eadē tēpestate caroli magni & diui lu/
 douici simulachra q̄ in ædibus palatinis apud parisos inter regū statuas suo ordine po
 sita erāt: ad caput aulæ ubi sacellū constructū est: iubente ludouico posita sunt. Acci
 dit pid tps in anglia edouardi in fratrem clarentiæ ducē dira sententia. Cōstituerat clarē
 tix dux sorori q̄ burgundo duci olim nupserat auxiliū pter edouardi cōsiliū ferre. quā
 obrē cōpræhētus & in uincula cōiectus multis post interiectis diebus cōsilio ad edou/
 ritas.

Cameracen/
ses.Dux nemor
si.Gheldrensis
dux capitur.Flandrenses
cæduntur.Edouardi in
fratrem seue
ritas.

Rex ludouicus uidecimus

Maximilianus

Feretrū diui
martini argē
teum
Contio aure
lianeū.

Bombarda

ardi praesentia aduocato. dux hac in se sententia accepit. Ex londoniensi arce extra ciuitate ad patibulum traheret. ibi conspiceret intestina sua cremari: cui mox caput tolleret: et cadauer quadrifaria secaret. Sed a tam ignominiosa damnatione (horrante matre) reuerentem est. Eius tamen supplicii genus hoc fuit. Itaque in maluatici uini dolio uiuus extinguit. & inde exemptus capite truncatus est. Per hos dies edouardus missio hisdinu ad regem huarto: res flandresium componere frustra tentauit. Interim quia conditi praesidio tornacensium infestabant: ita ut comestus ad illos difficile importaretur: Ludouicus oppidum cum arce recepit: discedentibus inde cum suis fortunis militibus. Condito capto: cameracum: moxque at trebatum ludouicus petit. Quo maximilianus flamingique de pace ad regem legatos mittunt. Promittunt relicturos se ludouico arthesium: duacum: insulam: orchias: sanctum audomarum cum utraque burgundia: si ab armis rex cesset. His promissis confestim credulus rex cameracum quefneyum bouchiniisque cum reliquis quae occupauerat locis flandresibus restituit. Et ut fide promissis detrahere non putaretur maximilianus: castra inter duacum attrebatesque locat. unde cum ludouico expeditior congressus esset. Duxit regem multis uerbis maximilianus. nec fidei satisfecit. Interim carolus de ambasia burgundo bello a ludouico praefectus multas arces atque oppida quae ad hostes descuerant recuperat: beluensesque quadraginta millibus numerum aureorum multat. Mittuntur paulo post attrebatum a maximilianus oratores: quibus cum praeter unius anni inducias nihil actum est. Redeunte a picardis ludouico: ut erat in supos magnope deuotus: diui martini turonensis exterius feretrum quod ferreum erat: ex solido argenteo fabricare mandat. Opus ipsum usque quaque absolutum ducentis millibus librarum turonesium costituisse fert. Nec differt consilium aurelianus habere. Vbi eius loco petrus belliioci dominus praesedit: confidentibus plurimis maiorum ecclesiarum sacerdotibus atque studiorum generalium insigniisque ciuitatum legatis. Eniuero de pragmatica sanctione de qua uariae sententiae ferebantur: deque ecclesiarum annatis: quarum gratia ingens e regno francorum pecunia romana quotannis exportabatur inquirere cupiebat: adhibita moderatione ne tantum numerum romana auaritia sine rei christianae comodo exigeret. Ad eam rem aduersus romanorum ambitionem ludouicus sublimi ingenio et doctrina uiros apud se constituto illis stipendio ualebat. Inter quos martinus cognomine magistri theologus doctor fuit: litteratura celebris qui de quattuor uirtutibus quas uocat cardinales laudatissimum scholasticis uolumen scripsit: non multo post morte absumptus. Sed mox cepti poenitens: ludouicus aureliam cum uenisset cotione dissoluit: dicens se eandem lugdunum postea hiturum. Per eos dies apud aruernos in coenobio issoriensi monachus quidam cum hermo frodita esset: grauidus est effectus: asseruatusque summa diligentia donec perituit. Eadem propter ea regione leo domesticus domini sui domo elapsus: complures uiros foemiasque uorauit: donec egressus in eum cum multitudine incolarum dominus cum forte leo appuisset: cognito domino ad eum se belua contulit. Quam confestim multis telis turba confodit. Apud attrebates symon courthosius ludouici per arthesium uniuersalis procurator: male fidei homo simulat sibi in flandria negotium esse: quo per inducias (quae positae erant) profectus maria maximilianum uxorem adit: ante oculos percat se in seruum illa recipiat. Illi quidem obsequium regi malle: cum ad illam arthesii comitatum pertinere maxime costet. Si in officio quod a ludouico habebat per eam confirmet se non minus fidum fore quam suam familiam quam burgundae domus celsitudine olim secuta esset. maria (cuius studium erat multorum amicitiam comparare) homini assentit: eumque ad fidem & iusurandum admittit. Ille officii & mariae benignitatis securus spe bona domum reuersus: accusat perfidiam. Captusque & turonum ad regem ductus: postquam crimine confessus est capite truncatus: tale fuit primus perditionis. Per eos dies anno salutis. M. cccc. lxxviii. machina ingens (quam bombardam dicunt) turoni conflata: & inde parisiu uecta: triste sui spectaculum praebuit. Ad diui antonii portam extra muros cum instrata & composita profusus aperitis eius operibus esset: dum pila ferrea potere quingentarum librarum in cauum machinae deuoluit: igne excutit quo pila ipsa repente depulsa: machinae in primis auctorem: moxque quattuordecim proxime adjacentes uiros ita dissipauit: ut per aerem membra pueri aegre inueniri & colligi potuerint. Logius quoque euolans pila: aucupantibus insidias ponentem oppressit. Alii praeterea sex uolentibus & sulphuris fetore graue ualitudinem incurrerunt. Iohannes autem magneus qui machinam conflagauerat frustratim per agrum

receptus: apud sanctū medericū sepultus est. Iam uero ad picardos cōuertamur. Ca
 meracenses q̄q̄ præfectū haberent dñm de siennis eius nationis insignē equitem: cum
 bono francorū præsidio: deficientes tamen ad maximilianū eius militem accersunt:
 francis expulsis. Nec minus pfidi fuere bouchinenses q̄ nondū finitis induciis: fladrē
 siū cohortes receperunt: interimentes quosq̄ in arce de præhenfos francos. Ea reco
 gnita ludouicus nouas copias cū multis machinis atq̄ tormentis: ad carolū de amba
 sia q̄ campaniā moderabat mittit: imperatq̄ sequanos id est superiores burgundos pe
 tat: eosq̄ acerrime infestet. Paret ambasianus ludouico: & mox arcem rochefortē ca
 pit: dolam insup̄ ui expugnat: diruitq̄. Quibus de rebus cū nunciū rex accepisset: uehe
 menter gauisus est. Cogitauitq̄ p̄ campaniā luxēburgū pficisci: quā regionē cōstitue
 rat tanq̄ ad se ptinentē recuperare: sed aliis distractus ccepto destitit. Nā maximilianus
 q̄ grandē exercitū coegerat: ex flandria mouens morinos adorit. Erat morini ualidū
 francorū p̄sidium: cui p̄fectus imperabat auratus eques de sancto andrea nomē habēs
 militiæ peritissimus. Eius opera ciuitas defensa est. Vbi autē maximiliani aduentus ad
 cohortes per uiciniora morinis loca perlatus est: confestim erūpunt: morinis subsidiū
 præbituræ. Incedentes autē cū iam ab oppugnatiōe depulsus maximilianus esset: ho
 item p̄cul conspicunt: quadraginta pene armatorū millibus instructū: quē maximilia
 nus romontusq̄ imprimis ducebant. Francorū copiis præerat philippus desquerdus: q̄
 p̄tenu signo dato præliū cōmittit. Cecidere ex prima burgundorū acie p̄multi: sarci
 nis eorū p̄ciosis direptis atq̄ amissis: & qui fugæ se mandauerūt eos miles francus aeriā
 usq̄ persecutus est. At franci sagittarii rati se uictoria potitos esse: dū prædæ animū in
 tendunt: a romonto comite intercepti non secus ac oues apud guynegatā mactantur.
 Ex burgundis undecim: ex francis quinq̄ millia occubuisse relatū est. Perit in ea pu
 gna præfectus beluosianus: & uastus mōpedon rothomagensis prætor. Venere uiui ca
 priui in manus francorū nongenti fere burgundiones: inter quos poloniæ regis filius
 fuit. Receptis post pugñā militibus: maximilianus malannoyū non procul distantē ar
 cem cui præerat: cadetus remonetus uasco expugnat. Cadetus autē fide ab iis qui eum
 ceperant accepta: cum ad maximilianū p̄ductus esset: & triduo in uinculis habitus ma
 ximiliani iussu strangulatus est. Quo illi liberali atq̄ inhumano facto exasperatus ludo
 uicus: ex omnibus burgundis qui a francis capri tenebantur quinquaginta selectos pari
 supplicio afficere mandat. Ex quibus eodem quo cadetus necatus fuerat loco septem
 suspensi fuere: decem in cōspectu portæ duaci: totidemq̄ proxime insulam: & apud san
 ctum audomarū pari numero: non procul deniq̄ ab atretrato alii decem laqueis uitā
 finierunt. Eius supplicii præpositus regiæ domus exactor fuit: octingentis equitibus &
 francorū sagittariorū sex millibus stipatus. Qui exacto supplicio non longe a guynis
 uiam facientes: dum flandriam uersus incedunt decem & septem minutiora loca occu
 pant. unde exacta multimoda præda ad sua præsidia rediere. Afflicti sunt præterea ma
 gno detrimento flandrenses: qui septuaginta nauibus ex prucia cum plurimo cōmea
 tu nauigantes: a columno normanno superati: totis nauigiis & mercibus a francis spo
 liati sunt. Inciderat his diebus in mentem ludouici aduersus iohannem borbonio
 rum nescio quid iracundiæ: ita ut perdere hominem uelle uideretur. Quæsiuit profes
 to aduersus ducem cui soror nupta erat eius perdendi occasionem. Vnde iohāni au
 no parlamenti senatus consiliario: & iohanni doyaco aruerni negocium committit
 plurima præter patrias leges aduersus borbonium perpetrandi: ut inde irritatus bor
 bonius: aliquid in regem patraret quo in eum merito rex moueretur. Nec ueritus est
 doyacus præsentē ducem sibi uelis & tapetibus sericeis atq̄ aureis assidere: &
 ius dicere. Diem præterea dicere ducis insignioribus officiis: in parlamenti senatu
 se sistendi: inter quos affuit iohannes hebertus constantiensis antistes: qui in custo
 dia afferuatus est: & eius bona regiæ ditioni deputata. Quo tempore rursus cum ma
 ximiliano septem annorum induciæ intercesserunt: consilio magis alterutrum fal
 lendi q̄ ineundæ pacis. Trahebat enim Maximilianus Ludouicum multis promif
 sis: quæ soluere ipse minimæ constituebat: insidiabatur illi Ludouicus si ingenio

Cameracen
sesBouchinien
ses.Maximilia
n^o morinos
petit.Pugna guyn
netana.

Rex ludouicus undecimus

aliquo a galliis extrudere illum potuisset. Sed p id tempus ægrotare maxime ludouicus cœpit. Nam comitali morbo cū interdū premeret: elephātiæ quoq; occulta indi-
cia præ se ferebat: & hemorroïdis crebro uexabat: quā obrem medicorū diligenti opa-
usus est: & p̄sertim iacobi quoteri burgundi: qui ad extremā usq; diem illi oblectus est:
multis opibus ab eo ditatus. Valitudine aut paulisper leuatus: nihil prorsus uel serium
uel ludicrū prætermisit: quod ad bonā ualitudinē conueniret. Nā multa excogitarunt
cubicularii ad exhilarandū eū: sicut maiorū muriū uenationes: quas in cubiculo exhi-
bebant. Condiderat ex tabulatis & curribus muntiones q̄ suo ambitu grandem ex-
ercitum cōpleterentur: ubi miles tanq̄ in urbe contineret. Neq; ille minus solido ciui-
tatis muro: siue ad iacenda siue ad repellenda tormenta firmæ erant: poterantq; disso-
lutæ quorūsum iussisset rex uestura transferri. Eas laxandi potius animi causa q̄ necessi-
tate: in planicie pontis arcis explicari & in eis milites pro loci magnitudine induci iu-
bet: eiq; negotio philippū desquerdū & guillermū picardū præficit. mādātq; militem
ibi mensē unū torū agere cognoscendi gratia quanto cōmeatu opus illi esset. Re ali-
quot dies p̄specta militē in sua præsidia dimisit: ip̄e turonū p̄ficiscitur. Eadem tēpe-
state franciscus britonū dux missis mediolanū nunciis q̄ arma cōpararent: atq; ad se fer-
rent: dū p̄ aruerniā arma uelut fasciculas & bombice ne pulsu tinerent obrectas mer-
ces nuncii uehunt: doyacus cōprehendit: quibus armis eū rex confestim donat. letus
q̄ britonē hoc dāno affecisset. Non multis post diebus cū grauius solito ægrotaret lu-
douicus: certauit magnis muneribus opem a diuis impetrare: quibus cōplures ecclesi-
as abunde ditauit. At cū uota oblationesq; illi parum procederent: nouissime diuo io-
hanni baptistæ deuotus extitit. Instituitq; in sacro sacello parisiaci palatii missam dieti
ppetuo cantari: q̄ de ip̄o dominico baptista esset. Cantoribus aut libras mille annui cē-
sus designauit: ex uestigali quod parisiiani portitores a uestoribus marinorū pisciū exi-

Dira fames. Diuū præterea claudiū qui apud sequanos in monte iura colitur religiose ue-
neratus est. Adiuuitq; monasteriū multa militum manu stipatus. prius tamen q̄ peregrini-
nationē assumeret: Carolū filiū petro de bello ioco cū regni administratione cōmitit
Quo tpe dum annus salutis .M. cccc. unus & octogesimus agitur: fames complures ab-
sumpsit. Longa enim inedia uexati plæriq;: cū acceptū dono cibū manderēt: illum ad
stomachū transmittere: coercitis inedia arteriis: non poterant. Hoc diro incommodo
lugdunenses aruerni borboniūq; imprimis laborauerunt. Anno qui secutus est iohā-
na ludouici soror iohannis borboniorū ducis cōiunx molini febre interit: mulier an-
te alias optima. Mortua quoq; est maria maximilianī uxor relicta liberis duobus: ma-
re & scemina. Peregrinatione claudiana exacta: Ludouicus cleriū ueniens nouē to-
tos dies in templo diuæ uirginis religionis gratia diuersatus est. Alie uatq; paululum
morbo: magdunū se contulit. nec diu ibi moratus: cleriū cū redisset: flandriæ oratores
audiuit: q̄ de pace ad eū uenerant. Quibus perbenigne responsū est. Quare ad suos
leti reuertentes: reliqua q̄ paci cōueniebant tractauerunt. At sub ip̄m tempus aëria ad
lisam flumen (quo flamingi ab arthesiensibus disiungunt) a philippo desquardo reci-
pitur: dedente illā oppidi præfecto: q̄ triginta scutorū aureorū millibus a ludouico mu-
nerat: præfecturā quoq; centū equitū cū solito stipēdio accepit.

Leodii

Apud leodios fuit ludouico borbonienſi aduersa fortuna. Nam guillermus marchianus (quē arduennæ
apud leodii uocant) belli q̄ sita occasione: ludouicū ep̄m cū incōposita populi multitu-
dine urbe egredientē ex insidiis adoritur: & manu sua necat. mox pontificis nudū cada-
uer pro ecclesiæ maioris foribus plebi conspiciendū exhibuit. Fertur eū a ludouico re-
ge: pecunia militeq; ut id faceret fuisse adiutū p̄pterea q̄ maximiliano antistes cōpla-
ceret. Non erat ludouico a morbo requies: seq; ī dies magis ac magis debilitari sen-
tiebat: & mortis metu augebatur: nemo em̄ fuit illo uitæ cupidior. Tamē puidus finis

Ludouici ad filiū oratio.

ambasiā se portari iubet. Ibi carolū filiū admonens. Sum inquit carissime fili breuior-
ris q̄ æstimas uitæ: utiq; morbo afficior cui nulla subuenire medela queat. Tibi post
me regnādū est: in qua re tibi maxime necessarij sunt fideles ministri. Inter plurimos
quorū fidē & diligentia ip̄e exptus sum: duos tibi cōmendatos facio oliueriū damam

& iohānem doyacū. Illius seruitio ita usus sum: ut eius maxima ope uitam mihi diu seruatā esse putem. Illū ī tuo obsequio post me habeto: nihil de officis aut forunis q̄ seruiendo consecutus est illi detrahi finito. Guyorū quoq; porū & bochagiū ita existimabis: ut uiros consilio & prudentia ualentes. Philippū uero desquerdū in rebus bellicis plurimū scire atq; intelligere dubius nō sum: eius puidencia atq; moderamine dū bellū erit utitor. Ceteros qui magistratus a me aut officia adepti sunt cōseruato. populo quē ingruentiū bellorū necessitate multis uectigalibus extenuaui quoad p̄ te fieri poterit leuato. Matris ne credito: cū enim sabaudiensis sit: burgūdis fauere mihi semper uisa est. Alioquin bonā & pudicā illā sum arbitratus. Hęc postq̄ dixit: turonū reuersus excogitauit a musica ualitudinis leuamen quærere. Quāobrem accersiri mādāt oīs generis musici instrumenti lusores: quos centū & uiginti cōuenisse cōstat. Inter quos affuerunt ouīū pastores: q̄ multos dies non p̄cula regis cubiculo cōtinenter modulabantur eius cōsolandi causa: & ne somno quo grauabat succūberet. Iussit quoq; præter hoc hoīm genus: alterū longe diuersum ad se cōuenire. Solitarii & q̄ heremū īcolunt hoīes: quiq; opinione sanctitatis plurimi æstimabant. Fœminæ quoq; spectatæ religionis turonū cōuenērunt: q̄bus negociū mandatū est: deū indefinenter orare: ut regi salute restituta maneret ipse diu supstes. Tam appetens diuissime uiuendi fuit ludouicus Præsagiebat credo aīo turbationes quas ip̄o mortuo regni administrandi cōcupiscentia importauit. Venere p̄ id tps ad ualitudinariū regē flandrēsiū oratores: quos per iohannē de uaccariā primariū parlamenti præsentē & philippū desquerdū audiuit. Post aliquot cōventiones tandē de pacē cōuenit: ut carolus ludouici filius margaretā maximiliani filiā dū legitima utriq; ætas esset acciperet uxore. Donantur a ludouico legati. xxx. millibus scutorū aureorū: præter pocula argenti cælati quod illorū causa rex cudere iusserat. Erat aut̄ margareta infra bimatu: & a gandauis educabat. Igitur redeuntibus gandauū flamingis oratoribus: fit apparatus ingens de margareta ad fratros ducenda. nec minus curabat rex magna pōpa margaretā a flamingis recipere. Ob eam rē petrū de bello ioco cū multa p̄cerū frequentia: Ludouicus illi obuiā mittit. Annā quoq; sororē q̄ petro nupserat occurrere nouæ nuptæ iubet. fit p̄terea a parisiis multiplex & uariū ad eā excipiendā paramentū. Quarto autē nonas iunii anno salutis M. cccc. octogesi motertio: margareta parisiū ingredit̄ infans puella. Et paulopost ad ludouicū ambasiā frequenti pōpa deducitur. Vbi desponsationis festū cōi oīm letitia mense iulio celebratū est. Quo anno ludouicus sursum deorsumq; a superis: hominibusq; opem suā ualitudini implorans sacrū liquore: quē sacrandō remis clodoueo cælitus missum supradiximus: ad se turonū deferri iubet. Allata est p̄terea ex sacro palatii sacello summi sacerdotis aaron uirga: & uictoria crux: quā carolo magno diuinitus fuisse datā plæriq; affuerant. Sed definitæ mortis nemo limitē p̄duxerit. Infirmat̄ indies magis ac magis ludouicus: nec prolunt miris modis quæ sitæ & raro antea excogitata medicinæ. Itaq; tertio kalē. septēb. apud turonos moritur: qui mortis suppliciu aut metū multis frequenter incusserat. Voluit autem in diuæ mariæ apud cleriu templo sepeliri. Vbi monumentū sibi extruxerat: in quod uiuens adhuc descenderat: decubueratq; tentans si cadaueri eius monumentū quadraret. Qui tamen si durissimis pro suo arbitrio institutis nobilitatem populūq; presserit: operæ tamē precii regno erat aliquor illi annos uitam superesse: donec carolus adoleuisset: quē tenerum & nullo rerum usu exercitum hæredem relinquebat.

f Vt Carolo (cui octauo nunc appellatio est) mitius ingenium & natura benignior. Quem nulla eruditione latina institui pater uoluit: existimans litteras impedimento esse regnantibus. Deq; se id iudiciū faciebat: q̄ cū excellenti ingenio esset: & plurima nosset: ad molestiam sibi eruditionem accedere dicebat. Crede ludouicū providere Caroli fragilitati uoluisse: cui primam infantiam non satis firmam esse conspiciebat. Teneris enim atq; imbecillibus membris primo Carolus fuit ita ut sedulo duci illum & portari molliter priusq̄ solide incederet oportuerit. Cui incommodo doctrinæ curam & laborem nō conguere pater arbitrabat̄. Alioquin erat

Carolus margaretā maximiliani filiā desponsat.

Rex carolus octauus

Carolo animus disciplinae appetens. Nam Ludouico mortuo cum regiam adeptus est dignitatem scriptos gallice libros libenter legit: tentauitq; latine scire. Consecratione remis suscepta: protenus de superfluis ludouici donationibus ratio habita est. quae ad ius fisci reuocatae sunt. De oliuero autem damma cum propter multa tum ob a se (mandante ludouico) necem perpetrata: ultimum supplicium sumptum. Nam cum danielle quodam flamigo sibi plurimum familiari patibulo uitam terminauit. In quem id carmen a me editum est.

Sunt sua criminibus ridenda tempora tonfor:
Currere quae subito prouida parca uetat.
Hoc poteras olim longe praenoscere damma.
Vt saltem horreres tollere caede pios.
Te natura humilem cum mater flandra tulisset:
Arte una noras radere caesariem.
Hunc talem & seruum te saepe lutecia uidit.
Tutus ab hac poteras ducere sorte dies.
Raptus ad excelsam lodoici principis aulam:
Mox herebi furias moribus anteuenis.
Et caput huic tondens: dum suffers lingere ficos:
Prae ducibus: regi regulus alter eras.
Quid tibi non licuit soboles tam dira neronis?
Nemo non uixit te referente reus.
Nemo dei sacra: censuram nemo gerebat
Grandia qui renuit promere dona tibi.
Protenus exilium: uel mors: uel multa: negantem
Preffit. eras iudex: lictor: & exitium.
Regnasti. fatis est. surgunt noua sidera mundo.
Turba scelestorum territa luce fugit.
Agnosce o tonfor quo te scelus extulit atrox.
Et te praecipitem: depulit in laqueos.
Te daniel: te dira cohors: te memmius odit.
Et scelerum autorem damnat: & insequitur.
Nescio quid de te superi: uel fata reponunt:
Seu lictore cades: seu cruce liber eas:
Vna tamen vulgi constans sententia: furcas
Expetit: ut satiet (te pereunte) odium.
Interea uiinctus culpas absterge gemendo.
Peccasti. morte est nunc redimenda salus.

Doyaco aures amputatae. Sed mox ab initio suscepti regni ortae sunt de caroli tutela & regni administratione discordiae: inuidentibus plarisque anna caroli sororem administrationem gerere. Primus ob eam rem ludouicus aurelianorum dux qui ludouici alteram filiam uxorem habebat bellum mouit: multa prius molitus: ut regni gubernacula reciperet. Sed coeptis fraudatis: apud sanctum albinum: dum non satis prospere praeliatus captus est: & in custodia in arce bituricensi diu asseruatus. Inde maximilianus qui burgundiam arthesiisq; repetebat magnis uiribus insurrexit: aureliano coniuratus. In britones quoq; (francisco duce defuncto) arma a carolo sumpta sunt: quibus henricus septimus anglorum rex: qui caroli auxilio angliam nuper uendicauerat: superuictus est. Cuius rei gratia aliquot legationibus cum francisco luxenburgo & Carolo marigniano apud henricum angliae regem functi sumus. Ille tamen neq; amicitiae neq; beneficiorum recordatione contineri potuit: quin expeditionem in gallias traduceret: & boloniam obsideret. Demum philippi desquerdi opera confecta pace: copias in angliam reduxit:

pacis quidem quantum sibi licuit henricus amator erat. Postridie autem in ita cū henrico pacis carcaluente britonis negligentia atq; inertia: attrebatū a maximiliano militibus noctu captum est: nemine prorsus defendente ciuitatem. Quinimo ipse carcaluentus præfectus (creditur cuidam ex suis portarum clauibus) strato segniter decubans: in hostium potestatem uenit. Fuit non multo post cum maximiliano conciliata uel potius simulata concordia. Dimissa tamen margarita: Carolus annam britonū dominā uxorem repente accepit. Et alphonso aragonum regi ruscillio est præter multorū opinionem restitutus. Ita enī ludouicū caroli patrē morientem testamento uoluisse uulgatū est. Atq; ad hunc modū cū a bello carolus quiescere potuisset: cura illi incescit de siciliæ regno: quod sibi patrimonii iure pertinere contendebat. Nec potuit ulla ratione a sententia dimoueri. Nec audiuit parisiorū oratores: qui eius rei gratia ad eū missi erant. Contractis præterea terra mariq; copiis: hortate maxime alexandro sexto romano pontifice: & ludouicū mediolanensi qui alphonso neapolitano infensi erant: in italiam ducens: campaniā mox: atq; inde neapolim fugato alphonso mira celeritate subiugauit. Sed reliqua eius expeditionis persequi commode non possum. Neq; enī mihi satis ad purum cognita res est: quā audio præclara & memorabilia multa ab eo gesta esse: quæ posteritas enarrabit. Fornouisiensis enim pugna quam in eum ueneti & mediolanenses dum in franciam reuenteretur excitarunt: celebriorem illū effecerunt: dum paucis aduersus plurimos diu multūq; data opera compositos pugnans uictor euasit. Dūq; Alexander sextus pontifex romanus christianos principes omnes aduersus hunc unum franciæ regem excitare magnopere studuit: parcius odio francæ maiestatis.

Peroratio.

On feci haftenus Petre longum & laboriosum iter. Hic erit noster hystorici cursus extremus limes. Ducentorum enim supra mille annorum curricula quæ potui breuissimo compendio pertransiui. Tot enim & paulo plures anni a relictis a sicambria ad hunc usq; quo hæc exegimus diem defluxere. Quo tempore lapsu sex & quinquaginta reges (præter tris duces: qui ab initio absq; regio nomine francorum res administrarunt) nutante quidem fortuna: seruata tamen monarchia regnauere.

Finis.

Gaguinus lectori. S.

Limes ad est. processit opus. ne liuidus assis.

Lector. habent mendas de uia præla suas.

Quod uis ingenium quadam uel parte redundat.

Vel rude: uel mancum est: uel graue: uel fluidum:

Contio crebra titi culpat. furta maronis.

Est cicero elumbis. pes tibi naso celer.

Non satis hystoriæ criski præfatio quadrat.

Nil adeo cultum liuor iniquus habet.

Non minus hoc poterit tantillum carpere morsor:

Læserit illustres cum fera lingua uiros.

Sed quid agas? residem taxabit inertia mutum

Scriptorem risor extenuabit iners.

Audendum tamen est. spernendi mille latratu:

Occidet a busto murmur & inuidia.

Anno salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto pridie kalendarum octobriū. primū quidem editū: deinde aut recognitum est ab eodē ad kalendas februarias anno. M. cccc. xcviij. In ædibus diui maturini parisiensis.

Rex Iudouicus undecimus

Iodoci Badii ascensii de praestantia gallorū
& auctoris huius utilissimi cōpēdi Carmē.

Acria maonio tot praelia digna cothurno:
Totq; cothurnati nūeris referēda maronis:
Gallica foelici depleuit Marte iuuentus.

Nullaq; principibus tam formidata togatis
Gens capitolinas obsedit uiribus arces:

Vnde auro pelli ponderat: nō uiribus ullis.
Scilicet infomnis norat perducere noctes:

Atq; asueta malo: patiensq; algoris & aestus
Prima p ymbriferas sese traduxerat alpes

Protin' & parthos bello domitura feroces
Subq; iugum graios uictrix missura supbos

Vnde gerit mixtū nūc gallograecia nomē.
Nec tamen antiqua superis deuinctius ullū

Relligione gen': nullum obseruātius æqui
Nullūq; excultis tā pstantis morib' ortū est.

Sed neq; sacrorū referenda occulta pphanis
Aut populo fixis duxit pandenda tabellis

Ne torpore graui iuuenū mēs uicta: librisq;
Freta: aspernetur sacros ediscere ritus.

Nec sua nobilibus praconia fulta triūphis:
Et clarū facinus memori mandare poetae

Gestiit aut docti scriptis concredere cadmi.
Scilicet egregie contenta egisse: diserte

Dicere neglexit: donec te maxime regum
Carole: uictorem rursus uidere latini

Parthenopeq; suū dñm agnouisse coacta ē.
At nunc altisona tua fortia gesta camoenā.

Certatim ad supos tollūt: unde aurea fausti
Exoritur ueterū nulli cessura poesis.

Quinadeo nostri nitōr indelebilis æui
Primus ab italia linguā transferre latinam

Foelix: Robertus tua stēmata clara gaguin'
A proauis atauisq; trahit: proleq; per oēm

Ingreditur: totam referēs ab origine gentē
Et quas quisq; urbes curuo signauit aratro

Et qbus auspibus gallorum gloria creuit
Proinde decus regū praclaris ānue cœptis

Et patere in toto resonēt te pulpita mūdo.

.P. fausti andrelini foroliuiesis poetae lau
reati ac regii in amplissimo gymnasio pari
sienfi oratoriam ac poeticam artem profite
tis in gallicas hystorias ab eruditissimo Ro
berto gaguino editas Carmen.

Vt nitidos totum radios diffundit i orbem
Cum titan puro splēdidus axe micat:

Hystoriis sic galla tuis monumenta relucēt
Exculte ac breuibus clare roberte sonis.

Grandia milleno quis tadia uoluerit anno
Quae rudis immenso codice massa parit?

Gallia q̄ debet regalibus inclita gestis
Tam debent scriptis regia gesta tuis.

Finis compendii de gestis francorū clarissi
mi uiri Roberti gaguini ordinis sanctae tri
nitatis de redemptione captiuorū ministri

generalis. Impressi Lugduni impēsis. M. Io
hannis Trechsel alemanni: & diligenti accu
ratione Iodoci badii ascensii. Anno christia
nae pieratis Millesimo quadrigētesimo no
nagesimo septimo: ad. viii. kalendas iulii.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

Connektuntur autem chartae signatae per a
binā: per. p. & q. ternā: per. b. c. d. e. f. g. h. i.
k. l. m. n. o. & r. quaternā.

